

UCCM | TCUM

Universitatea Cooperatist-Comercială din Moldova | Trade Co-operative University of Moldova

INCE | NIER

Institutul Național de Cercetări Economice | The National Institute for Economic Research

CONFERINȚA ȘTIINȚIFICO-PRACTICĂ INTERNAȚIONALĂ

„DEZVOLTAREA RELAȚIILOR COMERCIALE DIN PERSPECTIVA INTEGRĂRII ECONOMICE A REPUBLICII MOLDOVA ÎN CIRCUITUL ECONOMIC INTERNAȚIONAL”

INTERNATIONAL SCIENTIFIC-PROFESSIONAL CONFERENCE

„DEVELOPMENT OF TRADE RELATIONS FROM THE PERSPECTIVE OF ECONOMIC INTEGRATION OF THE REPUBLIC OF MOLDOVA IN THE INTERNATIONAL ECONOMY”

VOLUMUL I

082:378.633.9=135.1=111=161.1

D 35

Culegerea de lucrări a fost aprobată în ședința Senatului Universității Cooperatist-Comerciale din Moldova, proces-verbal nr. 1 din 11 octombrie 2017.

Recenzenți:

Paraschivescu Marius-Dumitru, dr., prof. univ., Universitatea „George Bacovia”, Bacău, România

Apopii Victor, dr. hab., prof. univ., Universitatea de Economie și Comerț din Lvov, Ucraina

Paladi Ion, dr. hab., prof. univ., Academia de Studii Economice a Moldovei

Ganea Victoria, dr. hab., prof. univ., consultant superior, Consiliul Național pentru Acreditare și Atestare

Timuș Angela, conf. univ., dr., secretar științific, Institutul Național de Cercetări Economice

Perciun Rodica, conf. cercet., dr., Institutul Național de Cercetări Economice

Colegiul de redacție

Căpățînă Sofia, conf. univ., dr., Universitatea Cooperatist-Comercială din Moldova

Bîrcă Iulita, redactor-șef, Complexul Editorial al INCE

Cazacliu Corina, Victoria Bordos, redactori, machetatori

Sandulescu Alexandru, designer copertă

Elaborarea și tipărirea Culegerii de lucrări a fost finanțată în baza proiectului 17.00059.08.07 A/MS cu titlul „Conferința Științifico-Practică Internațională „Dezvoltarea relațiilor comerciale din perspectiva integrării economice a Republicii Moldova în circuitul economic internațional”, conform contractului nr.1/9 din 15.09.2017.

Autorii poartă răspundere pentru conținutul și corectitudinea textelor.

DESCRIEREA CIP A CAMEREI NAȚIONALE A CĂRȚII

"Dezvoltarea relațiilor comerciale din perspectiva integrării economice a Republicii Moldova în circuitul economic internațional", conferință științifico-practică internațională (2017 ; Chișinău). Conferința științifico-practică internațională "Dezvoltarea relațiilor comerciale din perspectiva integrării economice a Republicii Moldova în circuitul economic internațional" = "Development of trade relations from the perspective of economic integration of the Republic of Moldova in the international economy", September 21-22, 2017 Chișinău : [în vol.] / col. red.: Căpățînă Sofia [et al.] ; com. șt.: Larisa Șavga [et al.]. – Chișinău : UCCM : INCE, 2017 – . – ISBN 978-9975-81-038-8.

Vol. 1. – 2017. – 254 p. : fig., tab. – Antetit.: Univ. Cooperatist-Comercială din Moldova (UCCM), Inst. Naț. de Cercet. Econ. (INCE). – Tit. paral.: lb. rom., engl. – Texte : lb. rom., engl., rusă. – Rez.: lb. rom., engl., rusă. – Referințe bibliogr. la sfârșitul art. și în subsol. – 200 ex. – ISBN 978-9975-81-039-5 (UCCM). – ISBN 978-9975-3171-5-3 (INCE).

082:378.633.9=135.1=111=161.1

D 35

© UCCM, 2017

© NIER, 2017

COMITETUL ȘTIINȚIFIC

- Larisa Șavga**, prof. univ., dr. hab., rector, UCCM (Republica Moldova)
- Alexandu Stratan**, prof. univ., dr. hab., director, INCE (Republica Moldova)
- Neculai Lupu**, prof. univ., dr., rector, Universitatea „George Bacovia” (România)
- Sofia Căpățînă**, conf. univ., dr., prorector, UCCM (Republica Moldova)
- Valentin Nița**, prof. univ., dr., Universitatea „Al. I. Cuza” (România)
- Victoria Ganea**, conf. univ., dr. hab., șef. adjunct Direcția de Atestare, CNAA (Republica Moldova)
- Bogdan Semak**, prof., dr. hab., Universitatea de Comerț și Economie din Lvov (Ucraina)
- Victor Apopii**, prof., dr. hab., Universitatea de Comerț și Economie din Lvov (Ucraina)
- Andrei Octavian Paraschivescu**, conf. univ., dr., Universitatea „George Bacovia” (România)
- Andreia Simona Melnic**, conf. univ., dr., Universitatea „George Bacovia” (România)
- Ramona Florea**, conf. univ., dr., Universitatea „George Bacovia” (România)
- Daniel Gherasim**, conf. univ., dr., Universitatea „George Bacovia” (România)
- Domagoja Buljan Barbača**, conf. univ., dr., Universitatea din Split (Croatia)
- Goran Ćorluka**, conf. univ., dr., Universitatea din Split (Croatia)
- Tomislava Pavić Kramarić**, conf. univ., dr., Universitatea din Split (Croatia)
- Ivan Peronja**, conf. univ., dr., Universitatea din Split (Croatia)
- Ivana Plazibat**, conf. univ., dr., Universitatea din Split (Croatia)
- Oleksiy Nestulia**, prof. univ., dr. hab., rector, UECP (Ucraina)
- Liydmila Shymanovska-Dianich**, prof. univ., dr. hab., șef catedră, UECP (Ucraina)
- Olga Shkurupii**, prof. univ., dr. hab., șef catedră, UECP (Ucraina)
- Petro Balaban**, prof. univ., dr., șef catedră, UECP (Ucraina)
- Angela Timuș**, conf. univ., dr., secretar științific, INCE (Republica Moldova)
- Rodica Perciun**, conf. cercet., dr., INCE (Republica Moldova)
- Tudor Tuhari**, prof. univ., dr. hab., UCCM (Republica Moldova)
- Sergiu Petrovici**, prof. univ., dr. hab., UCCM (Republica Moldova)
- Rodica Bivol**, dr., Camera de Comerț și Industrie (Republica Moldova)
- Feodosie Pitușcan**, conf. univ., dr., șef departament, UCCM (Republica Moldova)
- Elena Graur**, conf. univ., dr., șef departament, UCCM (Republica Moldova)

SCIENTIFIC COMMITTEE

- Larisa Șavga**, Prof., Dr. Hab., Rector, TCUM (Republic of Moldova)
- Alexandu Stratan**, Prof., Dr. Hab., Director, NIER (Republic of Moldova)
- Neculai Lupu**, Prof., PhD., Rector, “George Bacovia” University (Romania)
- Sofia Capatina**, Assoc. Prof., PhD., Deputy Rector, TCUM (Republic of Moldova)
- Valentin Nita**, Prof., PhD., “Al. I. Cuza” University (Romania)
- Victoria Ganea**, Assoc. Prof., Dr., Hab., Deputy Head of Certification Direction, NCAA (Republic of Moldova)
- Bogdan Semak**, Prof., Dr. Hab., Lviv University of Trade and Economics (Ukraine)
- Victor Apopii**, Prof. Dr. Hab., Lviv University of Trade and Economics (Ukraine)
- Andrei Octavian Paraschivescu**, Assoc. Prof., PhD., “George Bacovia” University (Romania)
- Andreia Simona Melnic**, Assoc. Prof., PhD., “George Bacovia” University (Romania)
- Ramona Florea**, Assoc. Prof., PhD., “George Bacovia” University (Romania)
- Daniel Gherasim**, Assoc. Prof., PhD., “George Bacovia” University (Romania)
- Domagoja Buljan Barbača**, Assoc. Prof., PhD., University of Split (Croatia)
- Goran Ćorluka**, Assoc. Prof., PhD., University of Split (Croatia)
- Tomislava Pavić Kramarić**, Assoc. Prof., PhD., University of Split (Croatia)
- Ivan Peronja**, Assoc. Prof., PhD., University of Split (Croatia)
- Ivana Plazibat**, Assoc. Prof., PhD., University of Split (Croatia)
- Oleksiy Nestulia**, Prof., Dr. Hab., Rector, PUET (Ukraine)
- Liydmila Shymanovska-Dianich**, Prof., Dr. Hab., Head of Chair, PUET (Ukraine)
- Olga Shkurupii**, Prof., Dr. Hab., Head of Chair, PUET (Ukraine)
- Petro Balaban**, Prof., PhD., Head of Chair, PUET (Ukraine)
- Angela Timuș**, Assoc. Prof., PhD., Scientific Secretary, NIER (Republic of Moldova)
- Rodica Perciun**, Assoc. Prof., PhD. dr., NIER (Republic of Moldova)
- Tudor Tuhari**, Prof., Dr. Hab., TCUM (Republic of Moldova)
- Sergiu Petrovici**, Prof., Dr. Hab., TCUM (Republic of Moldova)
- Rodica Bivol**, PhD., Chamber of Commerce and Industry (Republic of Moldova)
- Feodosie Pitușcan**, Assoc. Prof., PhD., Head of Department, TCUM (Republic of Moldova)
- Elena Graur**, Assoc. Prof., PhD., Head of Department, TCUM (Republic of Moldova)

Cuprins/ Content

Sesiunea plenară

Plenary session

Alexandru STRATAN, mem. cor., dr. hab., prof. <i>Institutul Național de Cercetări Economice</i> Larisa ȘAVGA, dr. hab., prof. <i>Universitatea Cooperatist-Comercială din Moldova</i> EVALUAREA COMPETITIVITĂȚII ȘI A RELAȚIILOR COMERCIALE ALE REPUBLICII MOLDOVA: PROVOCĂRI ȘI SOLUȚII	12	
Виктор АПОПІЙ проф., д.э.н. <i>Львовский торгово-экономический университет</i> ИНТЕРНАЦИОНАЛИЗАЦИЯ ВНУТРЕННЕЙ ТОРГОВЛИ И ПОСЛЕДСТВИЯ ДЛЯ НАЦИОНАЛЬНЫХ ЭКОНОМИК	19	
Larisa ȘAVGA, prof. univ., dr. hab. <i>Universitatea Cooperatist-Comercială din Moldova</i> DEZVOLTAREA COMPETITIVITĂȚII ȘI CREȘTEREA ECONOMICĂ A REPUBLICII MOLDOVA PRIN SPECIALIZAREA INTELIGENTĂ	21	
Nicolae PLATON, conf. univ., dr. <i>Centrul de informare și promovare în domeniul turismului</i> PERSPECTIVELE COMERȚULUI INTERNAȚIONAL DE MĂRFURI ȘI SERVICII ÎN CONTEXTUL DEZVOLTĂRII E-COMERȚULUI	36	
S1.	Dinamizarea evoluției comerțului exterior în contextul oportunităților regimurilor comerciale oferite	Boosting the development of foreign trade in the context of the opportunities offered by trade regimes
Rodica PERCIUN, conf. cercet., dr. hab. <i>Institutul Național de Cercetări Economice</i> Andreea-Oana IACOBUȚĂ, conf. univ., dr. <i>Universitatea Alexandru Ioan Cuza, Iași, România</i> PROVOCARILE DEZVOLTĂRII DURABILE PENTRU REPUBLICA MOLDOVA	41	
Simion MORARU, conf. univ., dr. Irina RAEVSKAIA, drd. Victoria MORARU, masterand <i>Universitatea Cooperatist-Comercială din Moldova</i> LIBERTATEA ECONOMICĂ, REFORMELE ÎN PERIOADA DE TRANZIȚIE ȘI OPORTUNITĂȚILE DE EXPORT ALE REPUBLICII MOLDOVA	52	
Drago CVIJANOVIĆ, Prof., PhD <i>University of Kragujevac, Republic of Serbia</i> Svetlana VUKOTIĆ, Assoc. Prof., PhD <i>Union - Nikola Tesla University, Republic of Serbia</i> Željko VOJINOVIĆ, PhD <i>University of Novi Sad, Faculty of Economics Subotica, Republic of Serbia</i> FREE ZONES IN SERBIA IN CONTEMPORARY BUSINESS CONDITIONS	60	
Olga SÂRBU, conf. univ., dr. Silvia ZAHARCO, conf. univ., dr. <i>Universitatea Agrară de Stat din Moldova</i> PROMOVAREA PRODUSELOR AGROALIMENTARE AUTOHTONE PE PIETELE EXTERNE	65	
Mihaela TEODORESCU, conf. univ., dr., <i>Universitatea Valahia din Târgoviște, România</i> CONSIDERAȚII CU PRIVIRE LA SISTEMUL COMUN AL TAXEI PE VALOAREA ADĂUGATĂ APLICATĂ ÎN UNIUNEA EUROPEANĂ	71	

A.M. КОРОСТАШОВ, к.ю.н., доцент Т.Е. ИЩЕЙКИН, к.э.н., доцент <i>Полтавский Университет Экономики и Торговли</i> ВЛИЯНИЕ ГЛОБАЛИЗАЦИИ НА ИНТЕГРАЦИОННЫЕ ПРОЦЕССЫ В МИРОВОЙ ЭКОНОМИКЕ	79	
Юрий Алексеевич ЩЕРБАНИН, проф., д.э.н. <i>Институт народнохозяйственного прогнозирования РАН</i> АЗИЯ – ЕВРОПА: ТОВАРОДВИЖЕНИЕ И ТРАНСПОРТНЫЕ СУХОПУТНЫЕ КОММУНИКАЦИИ В КОНТЕКСТЕ КИТАЙСКОЙ ИНИЦИАТИВЫ «ОДИН ПОЯС, ОДИН ПУТЬ»	82	
Мариана АСЕНОВА, профессор, д.э.н. <i>Висшая школа азробизнеса и развития регионоов – 2. Пловдив, Република България</i> МАРКЕТИНГОВЫЕ ИССЛЕДОВАНИЯ НА РЫНКЕ БАНКОВСКИХ УСЛУГ В БОЛГАРИИ	84	
Nicolae ILIAȘ, prof. univ., dr. Sorin RADU, prof. univ., dr. Iosif ANDRAS, prof. univ., dr. Iulian OFFENBERG, drd. <i>Universitatea din Petroșani, România</i> TENDINȚE ALE PIEȚEI DE MĂRFURI MINERALE „CRITICE” NONENERGETICE	87	
Alexandru GRIBINCEA, prof. univ., dr. hab. Silvia LAZARI, drd. Virginia COJOCARU, drd. <i>Universitatea Liberă Internațională din Moldova</i> ESTIMAREA RISCURILOR CA PREMISĂ A CREȘTERII SECURITĂȚII ECONOMICE ÎNTR-O ECONOMIE VULNERABILĂ	92	
Sofia CĂPĂȚÎNĂ, conf. univ., dr. <i>Universitatea Cooperatist-Comercială din Moldova</i> CONTABILITATEA – CA ELEMENT AL INTEGRĂRII ÎN CIRCUITUL ECONOMIC INTERNAȚIONAL	98	
S2.	Armonizarea legislației naționale la cadrul normativ european și internațional	Harmonization of the national legislation to the European and international regulatory framework
Liliana DANDARA, conf. univ., dr. <i>Universitatea Cooperatist-Comercială din Moldova</i> Valentina REVENCO, drd. <i>Școala Doctorală în Drept, Științe Politice și Administrative din Moldova</i> STATUTUL SOCIETĂȚII EUROPENE	105	
Eugenia COJOCARI, prof. univ., dr. Mihai Claudiu SUSANU, drd. <i>Universitatea de Studii Politice și Economice Europene „Constantin Stere”</i> TRATĂRI DOCTRINARE REFERITOARE LA REGLEMENTAREA MEDIULUI DE AFACERI AL DEZVOLTĂRII SECTORULUI ÎNTRERINDERILOR MICI ȘI MIJLOCII ȘI EVOLUȚIA CADRULUI LEGISLATIV ÎN DOMENIU	109	
Елена ПЕВЦОВА, д.ю.н., профессор, <i>Московский государственный областной университет</i> Наталья ПЕВЦОВА, <i>Московский государственный университет имени М.В.Ломоносова</i> СОВРЕМЕННЫЕ ТЕНДЕНЦИИ ПРАВОВОГО РЕГУЛИРОВАНИЯ КУПЛИ-ПРОДАЖИ НЕДВИЖИМОСТИ (НА ПРИМЕРЕ ЗАКОНОВ РОССИИ И ГЕРМАНИИ)	114	
Aurel Octavian PASAT, lect. univ., dr., <i>Universitatea Cooperatist-Comercială din Moldova</i> ОБЪЕКТУЛ MATERIAL/IMATERIAL AL INFRAȚIUNILOR DE CONTRABANDĂ	123	

A.M. КОРОСТАШОВ, к.ю.н., доцент, Т.Е. ИЩЕЙКИН, к.э.н., доцент, <i>Полтавский Университет Экономики и Торговли</i> ОСОБЕННОСТИ ПРАВОВОГО РЕГУЛИРОВАНИЯ ЭТИЧЕСКОГО ПОВЕДЕНИЯ ГОСУДАРСТВЕННЫХ СЛУЖАЩИХ В УКРАИНЕ	128
Eugenia COJOCARI, prof. univ., dr. Corneliu TUNI, drd. <i>Universitatea de Studii Politice și Economice Europene „Constantin Stere”</i> ARMONIZAREA CADRULUI NORMATIV NAȚIONAL PRIVIND IMPLEMENTAREA MEDIERII LA SOLUȚIONAREA LITIGIILOR PRIVIND PROTECȚIA CONSUMATORILOR	131
Nicolae ROMANDAȘ, prof. univ., dr. <i>Universitatea Cooperatist-Comercială din Moldova</i> REGLEMENTĂRI PRIVIND CARACTERELE JURIDICE, CONȚINUTUL ȘI EFECTELE CONTRACTULUI COLECTIV DE MUNCĂ: ASPECT COMPARATIV	136
Ludmila ȚARANU, lector univ., dr. <i>Universitatea Cooperatist-Comercială din Moldova</i> CONCEPTE JURIDICE PRIVIND ATRIBUTELE DE IDENTIFICARE ALE PERSOANEI FIZICE: ASPECTE COMPARATIVE UE - RM	143
Liliana DANDARA, conf. univ., dr. <i>Universitatea Cooperatist-Comercială din Moldova</i> Valentina REVENCO, drd. <i>Scoala Doctorală în Drept, Științe Politice și Administrative din Moldova</i> REFLECȚII PRIVIND REGIMUL JURIDIC AL PATRIMONIULUI SOCIETĂȚILOR COMERCIALE CONFORM LEGISLAȚIEI REPUBLICII MOLDOVA ȘI TENDINȚA ARMONIZĂRII ACESTEIA LA NORMELE UNIUNII EUROPENE	148
Virginia ZAHARIA, lector univ., dr. <i>Universitatea Cooperatist-Comercială din Moldova</i> PRECIZĂRI REFERITOARE LA ABORDĂRILE SPECIFICE ALE INSTITUȚIEI PROTECȚIEI DREPTURILOR COPILULUI ÎN DREPTUL INTERNAȚIONAL UMANITAR	154
Ala LUCA, lector univ., dr. <i>Universitatea Cooperatist Comercială din Moldova</i> PROTECȚIA LUCRĂTORILOR MIGRANȚI ÎN CADRUL RELAȚIILOR BILATERALE ÎNTRE STATE	158
Vasilisa MUNTEAN, drd. <i>Judecătoria Chișinău (sediul Buiucani)</i> GARANȚIILE LEGALE ÎN VEDEREA REPARĂRII PREJUDICIULUI CAUZAT URMARE A PERCHEZIȚIEI ILCITE LA DOMICILIUL FĂPTUITORULUI ȘI A TERȚEI PERSOANE	164
Eugenia COJOCARI, prof. univ., dr. Vasilii PEREDERCO, drd. <i>Universitatea de Studii Politice și Economice Europene „Constantin Stere”</i> ARMONIZAREA LEGISLAȚIEI NAȚIONALE LA CADRUL NORMATIV EUROPEAN ȘI INTERNAȚIONAL PRIVIND DETERMINAREA MĂRIMII MASEI SUCCESORALE ȘI COTEI REZERVEI SUCCESORALE	169
Andrei FURCULIȚĂ, drd. <i>Universitatea de Stat din Moldova</i> STATUTUL JURIDIC AL STRĂINILOR PASIBILI DE A ACCEDE PE PIAȚA FORȚEI DE MUNCĂ DIN REPUBLICA MOLDOVA	173
Roman TALMACI <i>Uniunea Națională a Executorilor Judecătorești din Moldova</i> Andrian PLAMADEALA, lector univ. <i>Universitatea Cooperatist-Comercială din Moldova</i> REFLECȚII PRIVIND MODIFICĂRILE DIN CODUL DE EXECUTARE AL REPUBLICII MOLDOVA ÎN MATERIA ARMONIZĂRII LEGISLAȚIEI NAȚIONALE CU CEA A UE	176

Alexandru GAMUREAC, drd.
Universitatea de Studii Politice și Economice Europene „Constantin Stere”
 ASPECTE MOTIVAȚIONALE ACORDATE SALARIAȚILOR ÎN TEMEIUL ACTELOR NORMATIVE
 EMISE LA NIVELUL UNITĂȚII 180

Eduard GURIN, drd.
Universitatea de Stat din Moldova
 REGLEMENTĂRI PRIVIND CADRUL LEGAL ȘI DOCTRINA DE SPECIALITATE ÎN MATERIA
 RĂSPUNDERII DISCIPLINARE AL SALARIAȚILOR 184

Liliana CIBUC, conf. univ., dr.
Luminița CATRINICI, magistrul în drept, lect. univ.
Universitatea Cooperatist Comercială din Moldova
 CONSOLIDAREA ȘI MODERNIZAREA LEGISLAȚIEI NAȚIONALE PRIVIND UTILIZAREA
 MECANISMELOR ALTERNATIVE DE SOLUȚIONARE A LITIGIILOR ÎN CONTEXTUL INTEGRĂRII
 REPUBLICII MOLDOVA ÎN UNIUNEA EUROPEANĂ 187

S3.	Dezvoltarea infrastructurii calității și protecția consumatorilor prin optica practicilor comunitare	Development of quality infrastructure and consumer protection through Community practices
------------	---	--

Natalia RAISCHI, lector univ.
Academia de Studii Economice a Moldovei
 EXPERIENȚA COMUNITARĂ PRIVIND SECURIZAREA CONSUMULUI MĂRFURILOR
 NEALIMENTARE 195

Feodosie PITUȘCAN, conf. univ., dr.
Universitatea Cooperatist-Comercială din Moldova
 POLITICI ȘI STRATEGII DE PROTECȚIE A CONSUMATORILOR ÎN REPUBLICA MOLDOVA ÎN
 CONTEXTUL IMPLEMENTĂRII ALSAC CU UE 200

Ludmila DOBROVOLSCHI, lector universitar
Aurelia LITVIN, prof. univ., dr. hab.
Universitatea Agrară de Stat din Moldova
 PROBLEME ȘI SOLUȚII PRIVIND DEZVOLTAREA DURABILĂ A SECTORULUI POMICOL DIN
 REPUBLICA MOLDOVA 205

Ludmila GAVIUC, cercet. științific
Nicolae BUJOREANU, dr. hab.
Nina BEJAN, cercet. științific
Ion HAREA, cercet. științific
Institutul de Genetică, Fiziologie și Protecție a Plantelor al AȘM, Chișinău
 MODIFICAREA UNOR INDICI DE CALITATE LA FRUCTELE DE PĂR PE PERIOADA POSTRECOLTĂ,
 ÎN FUNCȚIE DE METODA DE PĂSTRARE APLICATĂ 211

Laurenția ARTIOMOV, conf. univ., dr.
Universitatea Cooperatist-Comercială din Moldova
 BIOFILMUL BICROBIAN: IMPACTUL ASUPRA IGIENEI ALIMENTELOR 214

Mihai CERNAVCA, conf. univ., dr.
Natalia RAISCHI, lector univ.
Academia de Studii Economice a Moldovei
 STUDIAREA GAMEI SORTIMENTALE ȘI CALITĂȚII TERACOTEI COMERCIALIZATE PE PIAȚA
 MUN. CHIȘINĂU 219

Ion PURICI, conf. univ., dr.
Universitatea Cooperatist-Comercială din Moldova
 SUBSTANȚELE CU STRUCTURĂ POLIFENOLICĂ CA INDICE DE CALITATE A UNOR CATEGORII
 DE CEAI COMERCIALIZATE ÎN REPUBLICA MOLDOVA 222

Carolina GROSU <i>Academia de Studii Economice a Moldovei</i> MINERAL COMPOSITION OF WALNUT KERNEL AND WALNUT OIL CAKE	225
Galina COBIRMAN, lector univ. <i>Universitatea Cooperatist-Comercială din Moldova</i> EVALUAREA CONFORMITĂȚII PRODUSELOR PARFUMERICE	227
Марта БАРНА, доцент, д.э.н., первый проректор <i>Львовский торгово-экономический университет, Украина</i> СОТРУДНИЧЕСТВО УКРАИНЫ СО СТРАНАМИ ЕВРОПЕЙСКОГО СОЮЗА В КОНТЕКСТЕ ИМПЛЕМЕНТАЦИИ ЗАКОНОДАТЕЛЬСТВА ЕС В СФЕРЕ ТУРИЗМА	230
Елена Сергеевна ЦЕПИЛОВА, доктор экономических наук, доцент, <i>Профессор кафедры регионального управления ИГСУ РАНХиГС при Президенте РФ</i> ПЕРСПЕКТИВЫ ЭКОНОМИЧЕСКОГО РАЗВИТИЯ РЕСПУБЛИКИ МОЛДОВА НА ОСНОВЕ КЛАСТЕРОВ	234
Ирина МЕЛЬНИК, доцент, к.э.н. <i>Львовский торгово-экономический университет</i> РОЛЬ ГОСУДАРСТВЕННОГО РЕГУЛИРОВАНИЯ В РАЗВИТИИ СФЕРЫ ТОВАРНОГО ОБРАЩЕНИЯ	237
Sergiu MÎRZA, lector univ. <i>Universitatea Agrară de Stat din Moldova</i> ANALIZA PIEȚEI CEREALELOR PRIN ABORDAREA MIXULUI DE MARKETING	241
Сергей СЕМИБ, доцент, к.э.н. <i>Львовский торгово-экономический университет, Украина</i> ФАКТОРЫ ОБЕСПЕЧЕНИЯ КОНКУРЕНТОСПОСОБНОСТИ ПРЕДПРИЯТИЙ ПОТРЕБИТЕЛЬСКОЙ КООПЕРАЦИИ В УСЛОВИЯХ ГЛОБАЛЬНОЙ ЭКОНОМИКИ	247
Eduard CUNICICA, lector univ. <i>Universitatea Cooperatist - Comercială din Moldova</i> PERFEȚIONAREA CADRULUI NORMATIV NAȚIONAL PRIVIND PRACTICILE COMERCIALE NELOIALE ALE ÎNTREPRINDERILOR FAȚĂ DE CONSUMATORI	249

Politica comercială reprezintă o componentă importantă a politicii economice a unui stat. Aceasta se referă, în special, la relațiile economice internaționale ale statului și include totalitatea reglementărilor (juridice, administrative, fiscale, bugetare, financiare, bancare, valutare, etc.), instrumentelor și măsurilor de politică comercială care au drept scop promovarea schimburilor comerciale externe, sporirea avantajelor competitive pe piețele concurențiale.

Relația Republicii Moldova cu Uniunea Europeană este, cel mai adesea, judecată prin prisma reformelor. De aceea, trebuie să ne raportăm la teoria și practica politicilor economice occidentale, cât și la procesele și fenomenele de dezvoltare economică pentru a răspunde aspirațiilor de integrare europeană.

Regimul comercial al Republicii Moldova este unul liberalizat. Acordurile de Liber Schimb – DCFTA, CEFTA, cu CSI și semnarea Acordului de Liber Schimb cu Turcia creează multiple oportunități pentru dezvoltarea comerțului exterior, creșterea exporturilor, obținerea unor beneficii pentru eficientizarea funcționării pieței interne și solicită o armonizare graduală cu normele și standardele UE pentru comerț, oferind un mediu favorabil pentru afaceri.

Obiectivele Conferinței:

- identificarea noilor oportunități în dezvoltarea relațiilor comerciale în contextul integrării economice a Republicii Moldova în circuitul economic internațional,
- promovarea politicii comerciale prin preluarea celor mai bune practici europene din domeniul concurenței,
- dezvoltarea infrastructurii calității și îmbunătățirea siguranței produselor,
- dezvoltarea cercetărilor în domeniul comerțului și impulsivitatea cooperării internaționale în acest context,
- fortificarea relațiilor dintre mediul academic, de afaceri și autoritățile publice,
- implementarea inovațiilor în procesul educațional de formare profesională inițială și continuă.

Trade policy represents an important component of a state's economic policy. It refers to the state's international economic relations and includes legal, administrative, fiscal, budgetary, financial, banking, currency, and other regulations. It covers trade policy tools and measures aimed at promoting foreign trade, and boosting the competitive advantage on competitive markets.

Republic of Moldova's relations with the European Union are most often looked at from the reforms' perspective. Therefore, we must relate to the Western economic theory and practice policies, as well as to the processes of economic development in order to fulfill the aspirations for European integration.

Republic of Moldova's trade regime is liberalized. Free Trade Agreements - DCFTA, CEFTA, with the NIS and the signing of the Free Trade Agreement with Turkey created multiple opportunities for the development of foreign trade, export growth, and offer benefits for an efficient operation of the internal markets requiring a gradual harmonization with the EU norms and standards for trade, providing a favorable environment for business.

Conference objectives:

- Identification of new opportunities in the development of trade relations in the context of Moldova's economic integration in the international economic cycle
- Promoting trade policy by taking the best European practices from the field of competition
- Development of quality infrastructure and product safety enhancement
- Development of research on trade and boost of the international cooperation in this context
- Strengthening relationships between academic, business environment and government
- Implementation of innovations in the educational process of initial and continuing learning.

În cadrul conferinței științifico-practice internaționale „Dezvoltarea relațiilor comerciale din perspectiva integrării economice a Republicii Moldova în circuitul economic internațional” au fost diseminate și validate rezultatele cercetărilor științifice privind situația în domeniul comerțului și concurenței, sectorului cooperativelor, prioritățile de dezvoltare a acestor domenii, precum și rezultatele obținute în cadrul proiectului instituțional de cercetare aplicativă „Dezvoltarea comerțului interior și a cooperăției de consum în contextul integrării economice a Republicii Moldova în spațiul comunitar european”.

Conferința a întrunit cadre didactice, de cercetare, autorități publice, reprezentanți ai mediului de afaceri și studenți atât din țară, cât și de peste hotare.

Conferința are un efect de durată concretizat în:

- eficientizarea relațiilor comerciale printr-un proces de schimbare continuă,
- identificarea unor direcții și strategii performante de dezvoltare a comerțului orientate spre asigurarea continuității proceselor de modernizare a relațiilor economice și sporirea impactului asupra evoluției socioeconomice,
- crearea parteneriatelor naționale și internaționale durabile dintre instituțiile de învățământ și de cercetare, mediul de afaceri și autoritățile publice în vederea valorificării întregului potențial de cooperare, de dezvoltare a cercetării științifice și a formării profesionale în acord cu necesitățile economiei naționale.

Conferința a fost organizată în cadrul proiectului instituțional „Dezvoltarea relațiilor comerciale din perspectiva integrării economice a Republicii Moldova în circuitul economic internațional”.

At the international scientific conference "Development of trade relations from the perspective of economic integration of the Republic of Moldova in the international economy" were disseminated and validated scientific findings on the situation in the field of trade and competition, co-operatives sector, the development priorities of these fields, as well as the research outcomes conducted under the institutional applied research project "Domestic trade and consumer cooperatives development in the context of economic integration of the Republic of Moldova in the European community".

The conference gathered academics, scientific researchers, public authorities, representatives of the business community, and students from the country and abroad.

The conference aims to have a long-term effect on:

- development of trade relations through a continuous change process,
- identification of directions and strategies for continuous trade development by improving the economic relations to increase the impact on socio-economic evolution,
- creation of strong national and international partnerships between higher education and research institutions, businesses and authorities in order to explore the full potential of cooperation, to develop scientific research and professional education according to the needs of the national economy.

The conference was organized in the framework of the institutional project "Development of trade relations from the perspective of economic integration of the Republic of Moldova in the international economy".

SESIUNEA PLENARĂ

PLENARY SESSION

EVALUAREA COMPETITIVITĂȚII ȘI A RELAȚIILOR COMERCIALE ALE REPUBLICII MOLDOVA: PROVOCĂRI ȘI SOLUȚII

Alexandru STRATAN, mem. cor., dr. hab., prof.,
Institutul Național de Cercetări Economice

Larisa ȘAVGA, dr. hab., prof.,
Universitatea Cooperatist-Comercială din Moldova

After gaining independence, the Republic of Moldova faced a number of political, economic and social problems that it had to face, relying mainly on its own resource potential. The process of reforming the economy has taken place against the backdrop of an acute social-economic crisis and the radical transformation of the economic system. The lack of experience in counteracting external shocks, crises in the economy and the social sphere, performing systemic reforms, as well as instability in domestic politics, were the factors that predetermined the essence of the transition period to the market economy. At the same time, being in the process of consolidating a deep and comprehensive free trade area with the European Union, increasing national competitiveness has become a major objective to be achieved by national authorities. Neglecting this aspect at this stage could increase the costs and time to reduce the development gap between the Moldovan economy and other states in the region. Thus, this article aims at assessing the competitiveness of the national economy through the implementation of the Roadmap on Improving Competitiveness in 2015-2016.

După obținerea independenței Republica Moldova s-a confruntat cu un șir de probleme de ordin politic, economic și social pe care a fost nevoită să le înfrunte, bazându-se, în principal, pe propriul potențial de resurse. Procesul de reformare a economiei s-a produs pe fundalul unei crize social-economice acute și al transformării radicale a sistemului economic. Lipsa experienței în contracararea șocurilor externe, a fenomenelor de criză în economie și sfera socială, în efectuarea reformelor sistemice, precum și instabilitatea în politica internă, au fost factorii care au predeterminat esența perioadei de tranziție la economia de piață. Totodată, fiind la moment în procesul consolidării unei zone de comerț liber aprofundată și comprehensivă cu Uniunea Europeană, sporirea competitivității naționale a devenit un obiectiv de importanță majoră necesar a fi realizat de către autoritățile naționale. Ori neglijarea acestui aspect, la această etapă, ar putea majora costurile și timpul de reducere a decalajului de dezvoltare între economia moldovenească și alte state din regiune. Astfel, articolul de față are drept scop evaluarea competitivității economiei naționale, prin prisma procesului de implementare a Foii de parcurs privind ameliorarea competitivității în anii 2015-2016.

Cuvinte-cheie: competitivitate, creștere economică, comerț exterior, produs intern brut.

JEL Classification: O11, F43, F63.

Introducere

Republica Moldova a semnat Acordul de Asociere cu UE și Acordul de Liber Schimb Aprofundat și Comprehensiv, care reprezintă parte integră a primului, iar un pas important în sensul asigurării bunei implementări a acestuia este elaborarea și adoptarea Foii de parcurs pentru ameliorarea competitivității Republicii Moldova (Hotărârea Guvernului nr. 4, din 14 ianuarie 2014) [1]. Foia de parcurs reprezintă un plan bine structurat de acțiuni ce vizează sporirea competitivității țării și, nemijlocit, pregătirea acesteia pentru semnarea și implementarea Acordului de Asociere și, în particular, a Acordului de comerț liber aprofundat și comprehensiv cu Uniunea Europeană.

Foia de parcurs cuprinde o matrice de politici necesare pentru ameliorarea competitivității Republicii Moldova, reieșind din principalele constrângeri identificate în calea sporirii competitivității naționale din analiza principalelor documente strategice de dezvoltare ale țării, cu precădere Strategia Națională de Dezvoltare „Moldova 2020” și strategiile sectoriale, precum și poziționarea Republicii Moldova în clasamentele internaționale (cu precădere, Global Competitiveness Report, Doing Business Report, The Global Enabling Trade Report ș.a).

Gradul de studiere a problemei cercetate

În pofida abordării foarte frecvente a conceptului de competitivitate, viziunile și definițiile atribuite acestuia variază. Deseori competitivitatea este identificată cu astfel de concepte economice cum sunt: productivitatea, rentabilitatea, surplusul balanței comerciale etc., ceea ce pare a fi o abordare incorectă. Dar înțelesul acesteia, factorii care o determină, indicatorii care permit cuantificarea acesteia pot varia în dependență de specificul țării. Obiectul de cercetare al prezentului studiu este competitivitatea națională și internațională a țării, categorii care sunt interdependente cu competitivitatea sectorială și cea a companiilor. Pornind de la definițiile propuse de către Organizația de Cooperare Economică și Dezvoltare (OCDE/GD(96)43), Raportul Competitivității Europei 2020, Forumul Economic Mondial în Raportul Competitivității Globale și Organizația Statelor Caraibelor de Est [2, 3, 4, 5], în vederea realizării scopului propus în raportul de competitivitate a Republicii Moldova, prin *competitivitatea națională* se subînțelege setul de instituții și politici care stimulează dezvoltarea mediului de afaceri și creșterea productivității acestuia și reducerii costurilor de producție care rezultă într-o creștere sustenabilă susținută de investiții și exporturi și standarde de viață ale populației crescânde.

Metode și materiale utilizate

Scopul cercetării este de a evalua eficiența implementării foii de parcurs, realizând o diagnosticare a nivelului competitivității țării, reieșind din supoziția că implementarea cu succes a foii de parcurs urmează să se transpună într-o performanță mai bună a economiei naționale: capacitate sporită de creștere a productivității, de atragere a investițiilor străine, și a capacității de competiție, atât pe piața internă cât și celei externe, oportunități de ocupare a populației în câmpul muncii, majorarea veniturilor acestora și respectiv a condițiilor de trai. Totodată, acceptăm faptul că competitivitatea este un proces dinamic și complex, care necesită o evaluare permanentă a constrângerilor și politicilor oportune de influență, astfel, rezultatele primite vor contribui la ajustarea matricei de politici pentru ameliorarea competitivității, în conformitate cu domeniile de intervenție prioritare identificate. Conform recomandărilor Băncii Mondiale în Trade Competitiveness Toolkit [6], au fost selectate drept punct de referință pentru analiză (benchmark) nivelul mediu al indicatorilor pentru UE-28 și pentru alte 6 țări: Letonia, Lituania, România, Georgia, Serbia, Ucraina. Selectarea acestora s-a efectuat conform mai multor criterii: țări din vecinătate și cu o cultură relativ apropiată, dimensiune, structura economică relativ similară cu cea a unor țări de referință la începutul tranziției, economii relativ mici și dotare redusă în resurse naturale care au reușit să atingă performanțe înalte de creștere etc.

Rezultate și discuții

Întrucât procesul de analiză al competitivității este prin esență unul complex, spectrul de indicatori și factori determinanți fiind unul vast și care ar putea suporta anumite modificări la diverse etape de analiză, prezintăm un set de indicatori de bază care ar trebui să constituie nucleul cercetării. Ajustări vor fi posibile în viitor. Astfel, sunt diferențiate două categorii mari de indicatori necesari a fi cuantificați în procesul de evaluare a competitivității:

- *Indicatori finali.* Conform abordărilor teoretice și empirice general acceptate, indicatorii primari ai competitivității sunt asigurarea unei creșteri susținute și creșterea bunăstării populației. Totodată, în condițiile Republicii Moldova, acest grup urmează a fi complementat și cu indicatorii de performanță a exporturilor și investițiilor, ori în conformitate cu SND Moldova 2020, ritmul de creștere economică al țării va putea fi susținut și accelerat doar în condițiile unei schimbări structurale a economiei naționale, care implică schimbarea modelului de creștere economică bazat pe consumul alimentat de remitențe în favoarea unui model dinamic bazat pe atragerea investițiilor străine și locale, precum și dezvoltarea industriilor exportatoare de bunuri și servicii.

- *Indicatori intermediari,* reprezentați de indicatori de măsură a productivității, prețurilor și costurilor. Deși aceștia nu pot fi considerați independenți indicatori finali ai competitivității, totodată sunt condiții esențiale care într-un sistem cu un set de alți factori determinanți și politici macroeconomice ale statului contribuie la creșterea competitivității.

Astfel, anul 2015 nu a fost unul de bun augur pentru Republica Moldova, iar în ceea ce privește procesul de sporire a competitivității și reducerea discrepanțelor, comparativ cu alte state din regiune, țara înregistrează restanțe majore. Setul de indicatori analizați reflectă pe de o parte modificarea bunăstării populației, în ansamblu, și a sustenabilității creșterii economice, inclusiv performanțele comerțului exterior și a investițiilor, iar pe de altă parte performanțele mediului de afaceri și productivitatea acestora comparativ cu alte state. O altă componentă foarte importantă sunt factorii sau, altfel zis, politicile de intervenție din partea statului pentru eliminarea constrângerilor în calea sporirii competitivității țării. În 2016, Republica Moldova a marcat o creștere economică, relativ înaltă comparativ cu alte state din regiune – cu 4,1% în termeni reali f.a.p. (Figura 1). Printre țările de referință doar România a avansat mai rapid – cu 4,8%. Vecinul vestic se numără printre țările UE care au depășit mai ușor criza din 2009 și, începând cu 2011 a reușit să se mențină pe un trend pozitiv de creștere, cu ritmuri ce se consolidează progresiv. De altfel și economiile țărilor baltice au continuat să crească în acest răstimp, dar ritmurile sunt moderate, luând în considerație declinul economic puternic marcat în 2009 de către acestea (-14,7% în Estonia, -14,8 în Lituania, -14,3% în Letonia).

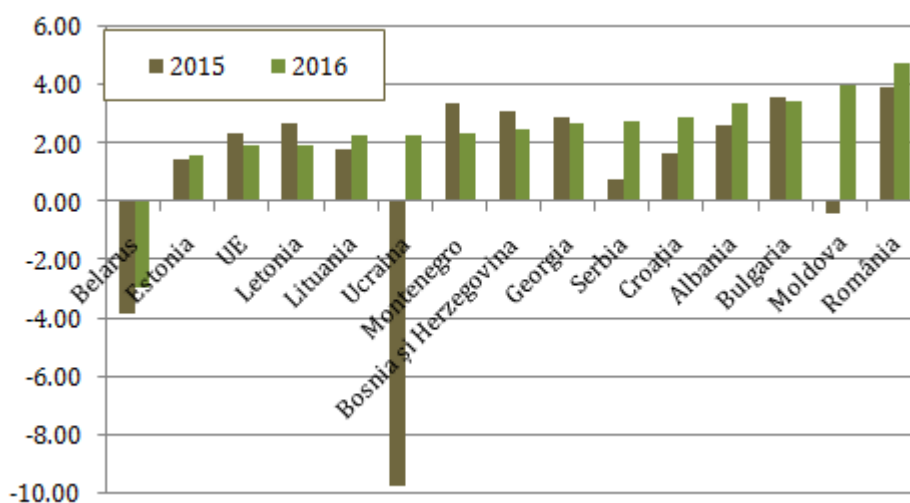

Figura 1. Creșterea economică în profil regional, anul precedent=100%

Sursa: FMI, World Economic Outlook Database, April 2016.

În pofida creșterii, relativ înaltă, comparativ cu statele din regiune, performanțele de dezvoltare ale Moldovei rămân a fi foarte modeste. Ca urmare creșterii în termeni reali cu 4,1%, valoarea PIB, conform datelor preliminare a atins 134,9 mld. MDL sau circa 6,8 mld. USD, un nivel apropiat celui al Lituaniei în anii 1995, al Letoniei în 1997, al Georgiei în 2005.

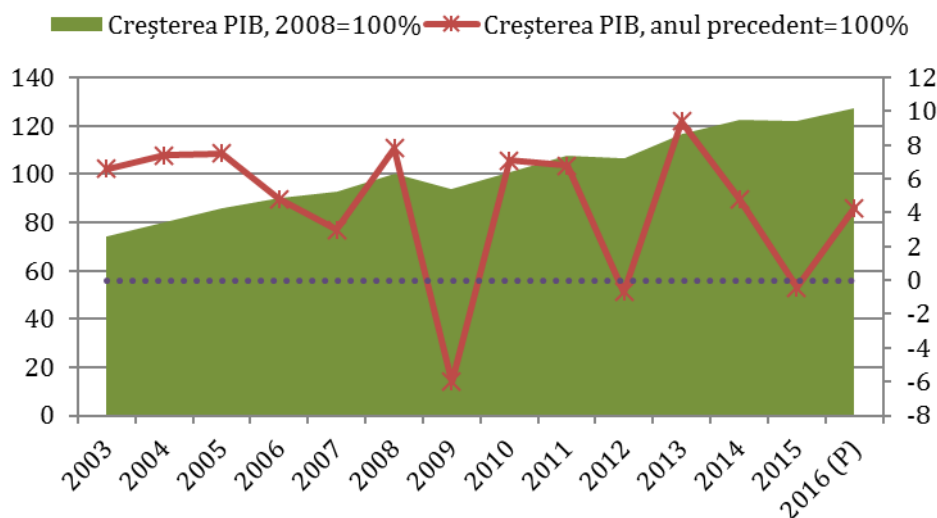

Figura 2. Creșterea economică a Republicii Moldova în perioada 2003-2016

Sursa: BNS.

Mai întâi ar fi de menționat că creșterea de 4,1% s-a produs pe fundalul bazei de comparație joasă din anul 2015. În al doilea rând, după criza anilor 2008-2009 a devenit comun intrarea economiei în declin o dată la trei ani (Figura 2). Condițiile climatice și în anul curent au adus zăpezi cu distrugeri la finele lunii aprilie, ploi cu grindină, dar și zile foarte călduroase vara. Dar culturile agricole pare-se că au făcut față. Mediul investițional este incert, iar la anul acesta va fi și mai provocator în condițiile alegerilor electorale. Oamenii de afaceri acuză probleme serioase în atragerea capitalului uman în producție, pe lângă alte constrângeri majore sistemice existente (corupția, instabilitatea guvernării și, corespunzător a politicilor conform Raportului Global al Competitivității 2016-2017) și instabilitatea relațiilor externe cu Federația Rusă. De altfel, Republica Moldova a ajuns să fie privită foarte critic și de către principalii donatori externi, angajându-se să își corijeze comportamentul.

Ritmul mediu anual de creștere economică al RM în perioada anilor 2012-2016 a fost de 3,4%, în scădere cu 0,7 p.p. comparativ cu anii 2011-2015. Indicatorul este aproximativ de două ori mai mic față de media atestată în perioada ce a precedat criza din 2009. În 2004-2008 media anuală a fost de circa 6,1%. Astfel, ritmurile de creștere ale PIB real rămân a fi foarte modeste, iar anticipările și țintele stabilite în Strategia de dezvoltare Moldova 2020 la acest capitol, riscă să rămână nerealizate (creșterea reală medie anuală de 4,7% în perioada 2012-2020 conform scenariului de bază sau cu 12% mai mult decât în scenariul de bază conform celui alternativ)¹.

În profil regional se atestă aceleași tendințe de creștere a economiilor sub nivelul istoric atestat în perioada precriză. Odată cu creșterea nivelului PIB în termeni absoluți (a bazei de comparație) este un fenomen absolut normal temperarea ritmurilor de creștere. Dar o atare situație, care caracterizează atât grupul țărilor UE cât și economiile europene emergente și în curs de dezvoltare vorbește mai cu seamă despre o recuperare greoaie a economiilor după criză, inclusiv cauzată de legăturile sistemice create între ele, acestea fiind economii deschise mai mult sau mai puțin interconectate.

Comparativ cu țările de referință, în perioada anilor 2012-2016, Republica Moldova înregistrează o creștere medie anuală inferioară celei din Georgia (4%) și mediei economiilor emergente și în curs de dezvoltare din Europa (3,8%), dar superioară celei din România (3,2%) și țările baltice – Letonia (2,7%) și Lituania (3%) – la o distanță mică de acestea. Iar această performanță redusă ne va permite să reducem cu greu decalajele în dezvoltare comparativ cu statele în regiune.

Productivitatea muncii în anul 2016, în termeni nominali, în total pe economie a constituit 93,9 mii lei pe o persoană ocupată, fiind cu 10% mai mare în raport cu cea din anul 2015. Concomitent productivitatea muncii reevaluată la prețurile anului 2010 (reală) este mult mai mică – 62,4 mii lei, cu o creștere față de anul precedent cu 3,5%.

În profil regional, se atestă restanță uluitoare a Moldovei după nivelul productivității muncii față de toate țările de referință (Figura 3). Și, deși ritmul mediu anual de creștere a acestui indicator în Moldova în ultimii 5 ani este superior față de țările de comparație, cu excepția Georgiei, României și al Lituaniei situația țării în acest domeniu până în prezent rămâne a fi deplorabilă.

¹Legea nr 166 din 11.07.2012 pentru aprobarea Strategiei de dezvoltare Moldova 2020 disponibilă la <http://lex.justice.md/index.php?action=view&view=doc&id=345635>

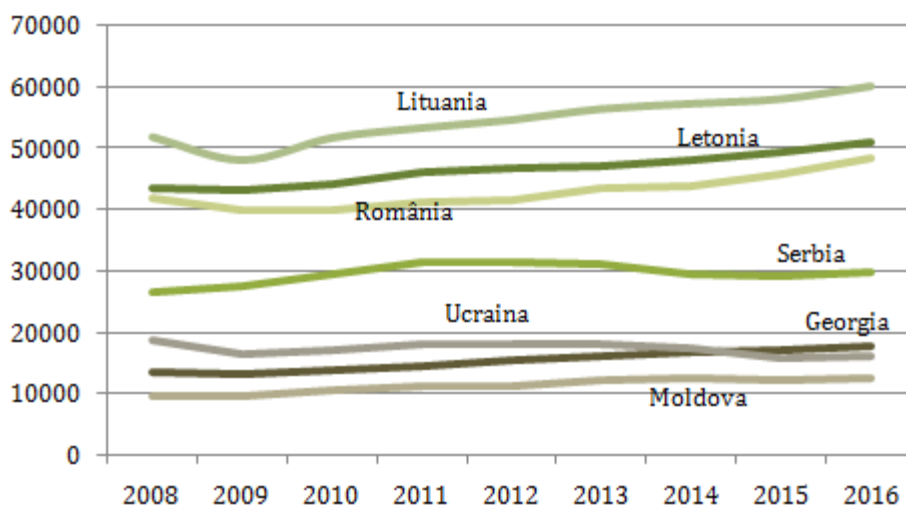

Figura 3. PIB per persoană angajată (USD exprimat în prețuri constante PPP ale anului 2011)
Sursa: Datele Băncii Mondiale.

Pe parcursul perioadei analizate (2010-2016) valoarea comerțului exterior al R. Moldova a înregistrat o creștere în a.2016 cu 12,4%, comparativ cu anul 2010 (Figura 4). Creșterea comerțului exterior a fost influențat de majorarea fluxurilor de import decât a celor de export, dar cu ritmuri mult mai mari, depășind exporturile. Astfel, în anul 2016 exportul, a crescut comparativ cu anul 2010 cu 32,7% sau cu 503,8 mil. dolari, atingând valoarea de 2045,3 mil. dol. Evoluția importurilor de asemenea a suferit schimbări structurale în perioada anilor 2010-2016, astfel în anul 2016 importul a înregistrat o creștere comparativ cu a. 2010, cu 4,3%, atingând în anul 2016 valoarea de 4020,3 mil. dolari.

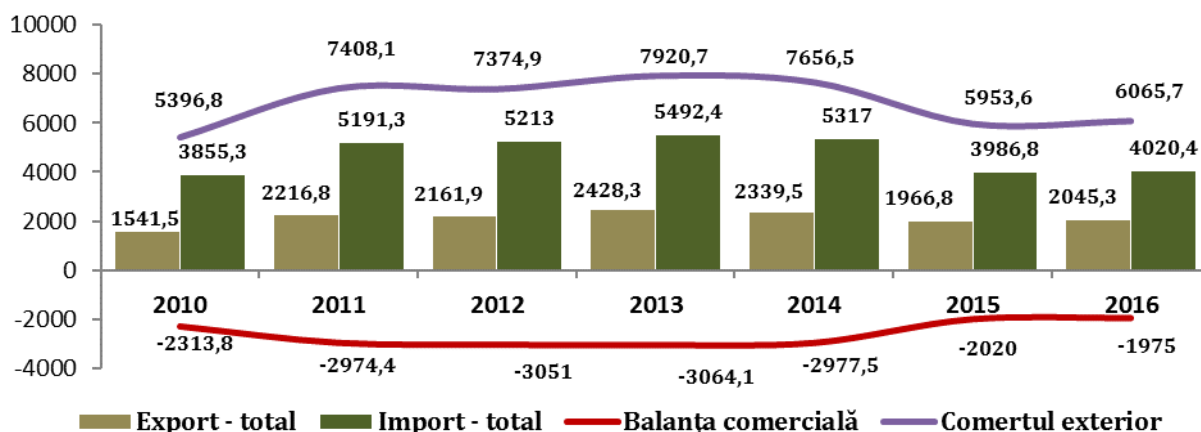

Figura 4. Tendințele comerțului exterior în perioada 2010-2016, mil. dolari SUA
Sursa: Conform datelor Biroului Național de Statistică.

În structura exporturilor pe grupe de țări, pe parcursul perioadei analizate, s-au înregistrat importante schimbări, și anume: relansarea exporturilor pe piața UE și, respectiv, diminuarea cu ritmuri mai accelerate a exporturilor pe piața CSI și o majorare nesemnificativă la capitoul alte țări (Figura 5). Examinând perioada anilor 2010-2016, constatam ca cota veniturilor obținute de Republica Moldova pe piața UE a înregistrat o creștere de la 47,3% pentru anul 2010 la 65,1% în 2016, excepție fiind numai anul 2013, când a cunoscut o scădere față de nivelul anului 2010 cu 1,1%. Odată cu modificarea reglementărilor privind încheierea Acordului de Asociere cu UE, Moldova a depus eforturi considerabile pentru a pătrunde pe piața europeană, astfel încât exporturile realizate pe parcursul anului 2016 au înregistrat o cota de 65,1%, cunoscând o creștere de 1,8 ori comparativ cu anul 2010, când acestea dețineau o pondere de numai 47,3%. În anul 2016, exporturile de mărfuri destinate țărilor UE au constituit 1332,4 mil. dolari. Analizând structura exporturilor pe piața CSI, observăm ca acestea au cunoscut un trend negativ pe parcursul anilor 2010-2016, adică o diminuare de la de la 40,5% în 2010 la 20,3% în 2016. În anul 2016 exporturile de mărfuri destinate țărilor CSI au constituit 414,2 mil. dolari SUA, fiind în descreștere cu 33,6% comparativ cu anul 2010 (624 mil. dolari) și au fost prezente în exporturile Moldovei, cu o pondere de 20,3% (în anul 2010 – 40,5%).

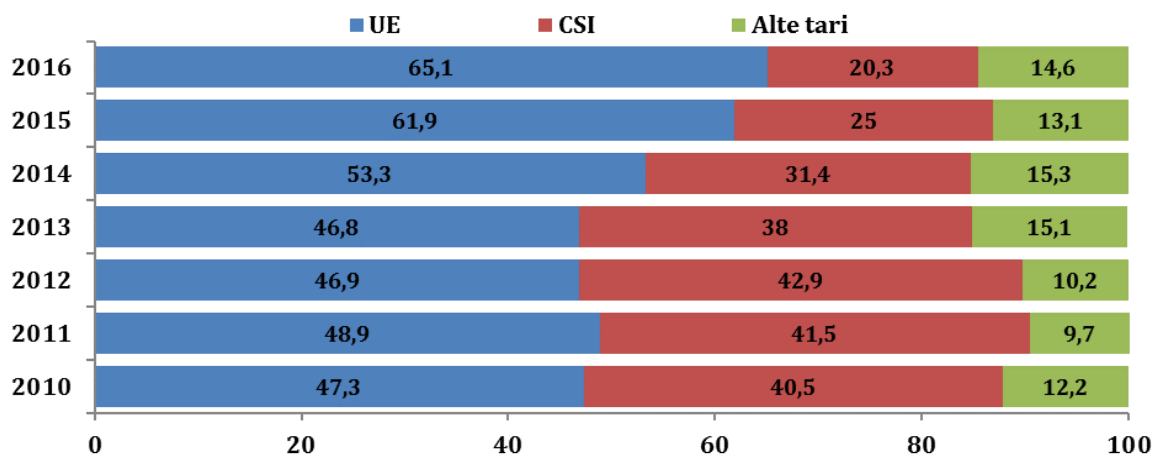

Figura 5. Pondere exporturilor pe regiuni, 2010-2016, %

Sursa: Conform datelor Biroului Național de Statistică.

Republica Moldova are stabilite anumite limite a exporturilor în UE pentru unele categorii de produse, sunt produse supuse scutirii de taxe pentru anumite contingente tarifare (Figura 6). Din această categorie fac parte: tomatele, usturoiul, strugurii, merele, prunele și sucul de struguri. În anul 2016, producătorii de struguri de masă din Republica Moldova au reușit să valorifice 100% contingentele tarifare la exportul de struguri de masă în UE, și la prune - 7534 tone din 10 000 tone (75%), iar cota la exportul de mere a fost valorificată modest: 74 tone din 40 000 tone (0,1%).

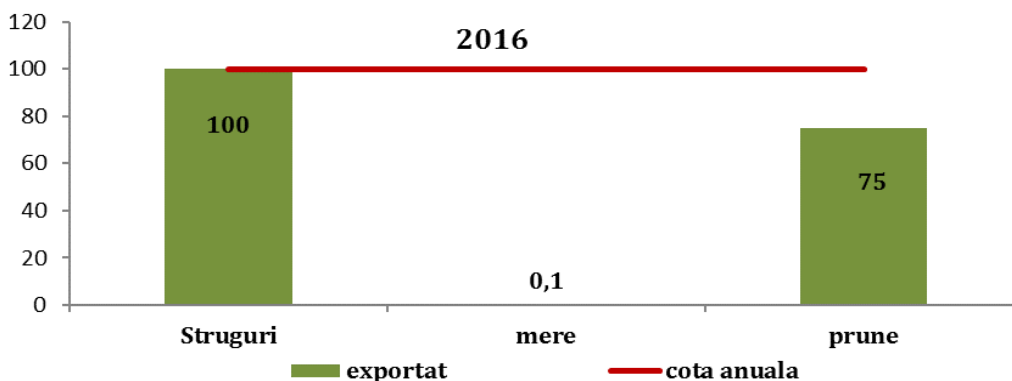

Figura 6. Nivelul de valorificare a contingentelor tarifare la exportul a. 2016, %

Sursa: Ministerul Economie al Republicii Moldova, <http://mec.gov.md/dcfta>

Cea de a doua categorie de mărfuri unde UE stabilește cote la export sunt cele care fac obiectul unui mecanism împotriva eludării (Figura 7). Astfel în anul 2016 cotele stabilite în Acordul de Asociere, la unele categorii de produse au fost depășite și anume: grâu cota stabilită (75.000 tone), iar țara noastră a exportat 559863 tone (746%), orz cota stabilită (70000 tone), au fost exportate 77555 tone (110%), porumb cota stabilită (130000 tone), au fost exportate 200088 tone (153%), zahar cota stabilită (37400 tone), au fost exportate 66133 tone (176%). De asemenea, cota a fost depășită pentru cerealele prelucrate, unde în loc de 2500 tone au fost exportate 16797 tone (676%). Din categoria produselor supuse mecanismului împotriva eludării, ce au atins un anumit nivel de export dar nu l-au depășit, sunt: porumbul zaharat – 944 tone (62 %), zahărul prelucrat – 1251 tone (29 %).

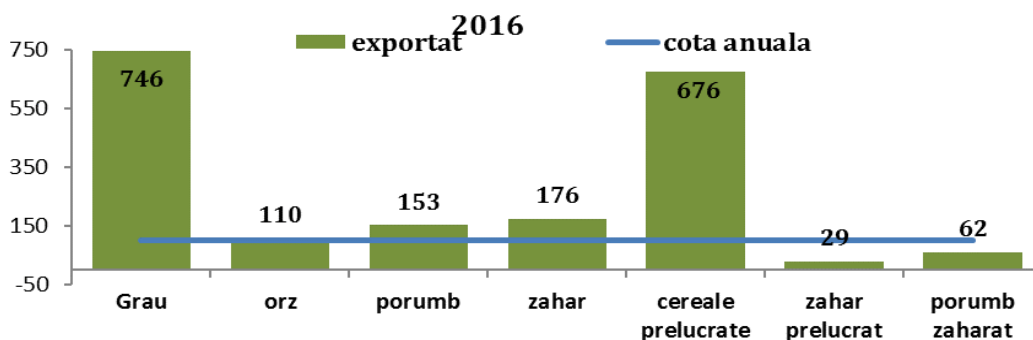

Figura 7. Valorificarea contingentelor tarifare la exportul în UE cu aplicarea mecanismului anti-circumvention, pentru anul 2016, %

Sursa: Ministerul Economie al Republicii Moldova, <http://mec.gov.md/dcfta>

Importurile de mărfuri, în anul 2016 au totalizat 4020,3 mil. dolari, fiind în creștere cu 4,3% față de anul 2010 (Figura 8). La fel ca și în cazul exporturilor, pentru anul 2016, UE rămâne a fi principalul partener comercial al R. Moldova de unde provin circa 49,1% din totalul importurilor, iar intensificarea relațiilor comerciale din ultimii ani a înregistrat creșteri pozitive în acest sens. Astfel, dacă în 2010 importul din UE a însumat 1704,2 mil. dolari SUA, atunci în 2016 a crescut până la 1973,7 mil. dolari SUA.

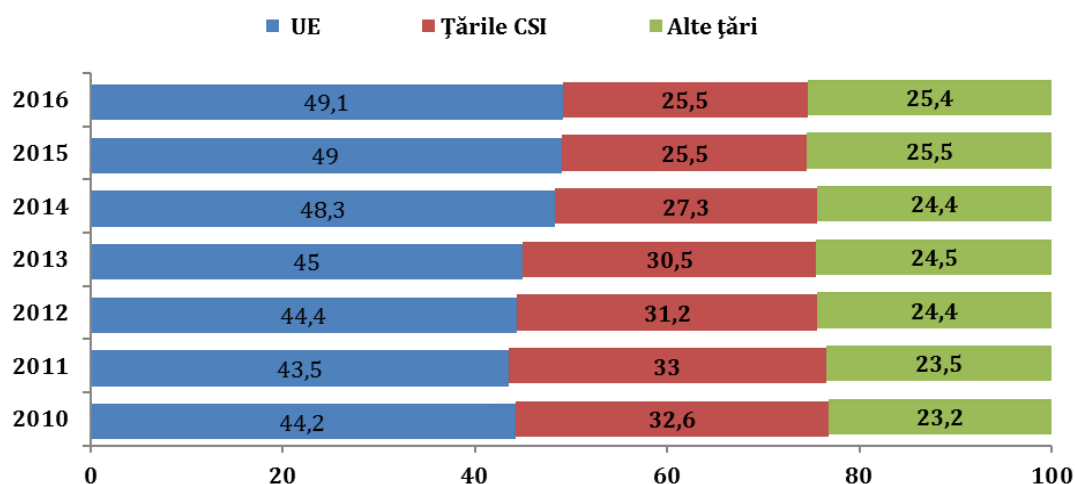

Figura 8. Ponderele importurilor Republicii Moldova pe regiuni, 2010-2016, %
Sursa: Conform datelor Biroului Național de Statistică

Importurile de mărfuri provenite din țările CSI au suferit și ele modificări, fiind în descreștere cu 18,3% (229,4 mil. dolari), comparativ cu anul 2010. Importurile de mărfuri provenite din țările CSI au constituit o valoare de 1027,4 mil. dolari. La nivel de țări, pentru anul 2016, România este lider ca destinație de import, furnizând circa 13,7% din volumul total al produselor importate de Republica Moldova, urmată de Federația Rusă cu circa 13,3%, China (9,8%), Ucraina (9,5%).

Cât privește volumele concesiilor tarifare la importul de mărfuri din UE în perioada anului 2016, putem menționa că UE le-a atins pe acestea în proporție de circa 83% (Figura 9). Produsele care au valorificat concesiile tarifare la importul de produse din UE în R. Moldova în proporție de 100% sunt: produse lactate unde cota este de 1 000 tone, zahăr, cota fiind de 5400 tone și produse din zahăr cota fiind 640 tone. Importul de carne de pasăre, unde din cota de 4 000 tone, UE a exportat în R. Moldova 3999 tone (99,9%), carne de porc a fost importată în proporție de circa 75% (din 4000 tone s-au importat 3001 tone) și produse procesate din carne a fost importată în proporție de circa 22,24% (din 1700 tone s-au importat 378 tone).

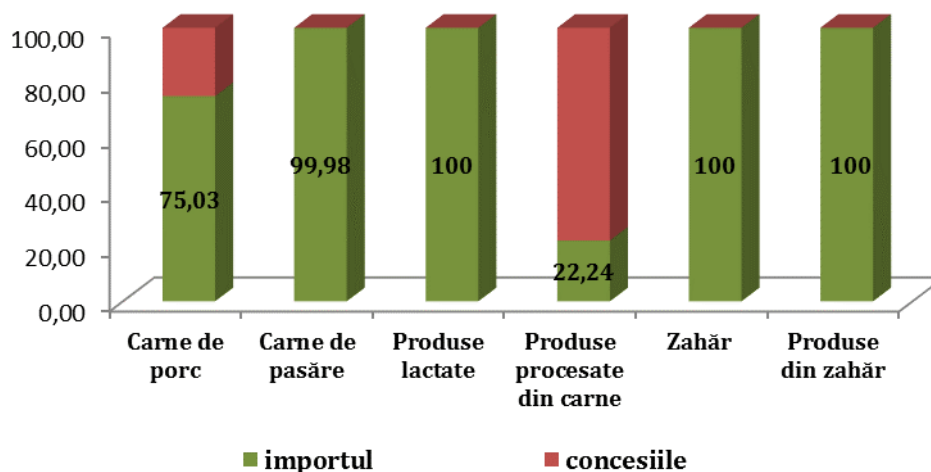

Figura 9. Valorificarea concesiilor tarifare la importul din UE în anul 2016, %
Sursa: Ministerul Economie al Republicii Moldova, <http://mec.gov.md/dcfta>

Concluzii

Creșterea economică susținută și sustenabilă și creșterea standardelor de viață ale populației sunt indicatori și, totodată rezultate finale ale politicilor naționale de sporire a competitivității. Pe de o parte, creșterea economică și bunăstarea populației sunt factori interdependenți, pe de altă parte, acestea, independent sunt influențate de politici adiționale de intervenție din partea statului. Bunăstarea populației influențează calitatea potențialului uman, de aceea orice obiectiv ce vizează creșterea competitivității naționale trebuie să aibă drept punct de pornire evaluarea calității vieții și bunăstării populației și să opteze pentru ameliorarea acesteia. Distribuția inegală a veniturilor predispune economiile la crize, complică procesul de revenire și împiedică atingerea potențialului maxim. Societățile care reușesc să micșoreze distanța dintre bogați și săraci se bucură de perioade mai lungi de creștere economică. Practicile pozitive ale unor țări și standardele europene la care au ajuns, reflectă că diminuarea inegalității sociale precum și creșterea bunăstării populației este posibilă, în special, printr-un sistem de asistență socială care funcționează eficient, politici sociale coerente și servicii publice în sprijinul grupurilor cu venituri mai mici. În același timp, promovarea politicilor date necesită resurse financiare, corespunzător un buget public consolidat, susținut de o structură economică solidă.

Evoluția economiei moldovenești de-a lungul perioadei de independență indică asupra adoptării în această perioadă a unor modele de creștere deficiente, care au determinat gradul redus de adaptare al economiei la diverse șocuri interne și externe și capacitățile reduse de creare a unei baze solide de creștere a veniturilor populației. În perioada analizată, PIB în prețuri curente per capita indică discrepanțe majore comparativ cu media UE-28, dar și cu celelalte state membre incluse în baza de comparație. Concomitent, se atestă o reducere nesemnificativă a decalajului mare dintre valoarea PIB raportat la un locuitor în Republica Moldova pe de o parte și UE-28, Ucraina și Serbia pe de altă parte. În același timp, s-au adâncit discrepanțele comparativ cu statele membre ale UE ce servesc puncte de referință. În prezent, nivelul veniturilor pe cap de locuitor în Republica Moldova este apropiat celui înregistrat de țările baltice la începutul tranziției, care astăzi sunt în pragul intrării în rândurile țărilor dezvoltate.

Agenda de acțiuni ambițioase pentru sporirea competitivității țării reflectă de la an la an un grad redus de realizare, iar indicatorii analizați în acest studiu într-o anumită măsură caracterizează nivelul redus de competitivitate al economiei noastre. Îndeosebi, actuale pentru țara noastră problemele competitivității au devenit după semnarea Acordului de Asociere cu Uniunea Europeană. Pentru a fi compatibili și a consolida pozițiile pe piețele externe, este strict necesar de a impune după sine creșterea productivității muncii și, corespunzător a salariilor care, în final, vor duce la ridicarea nivelului de trai al societății.

REFERINȚE BIBLIOGRAFICE

1. HG nr. 4 din 14 ianuarie 2014 cu privire la aprobarea Foii de parcurs privind ameliorarea competitivității Republicii Moldova, Monitorul Oficial Nr. 17-23, art Nr : 27, 24.01.2014
2. General Distribution OCDE/GD(96)43, STI WORKING PAPERS 1996/5 GLOBALISATION AND COMPETITIVENESS: RELEVANT INDICATORS ([http://www.oecd.org/officialdocuments/publicdisplaydocumentpdf/?cote=OCDE/GD\(96\)43&docLanguage=En](http://www.oecd.org/officialdocuments/publicdisplaydocumentpdf/?cote=OCDE/GD(96)43&docLanguage=En))
3. The Europe 2020 Competitiveness Report: Building a More Competitive Europe, 2012 Edition, (https://investinholland.com/nfia_media/2015/05/Europe2020_Competitiveness_Report_2012.pdf)
4. The Global Competitiveness Report 2013–2014: Full Data Edition, World Economic Forum (http://www3.weforum.org/docs/WEF_GlobalCompetitivenessReport_2013-14.pdf)
5. Report No. 31863-LAC, Organization of Eastern Caribbean States, Towards a New Agenda for Growth, World Bank April 7, 2005
6. Trade Competitiveness Diagnostic Toolkit (<http://siteresources.worldbank.org/INTRANETTRADE/Miscellaneous/22955722/TCDtoolkitvJune2011.pdf>)

ИНТЕРНАЦИОНАЛИЗАЦИЯ ВНУТРЕННЕЙ ТОРГОВЛИ И ПОСЛЕДСТВИЯ ДЛЯ НАЦИОНАЛЬНЫХ ЭКОНОМИК

Виктор АПОПІЙ, проф., д.э.н.,
Львовский торгово-экономический университет
e-mail: apopiuy@gmail.com

Интернационализация, как проявление экономической глобализации – явление многогранное. В сфере внутренней торговли оно выражает взаимное проникновение национальных и межнациональных факторов, а также отношений которые путем интеграции формируют качественно новую систему торгового обслуживания. Таким образом, за своей сущностью интернационализация внутренней торговли – это структурный процесс адаптации предприятий, организаций, подсистем торговли к новым формам хозяйствования, принципам организации, механизмам функционирования и современным инновациям.

Можно выделить ряд черт и характерных особенностей интернационализации торговли:

- глубокое проникновение многообразных интернациональных факторов в национальные системы торговли, охватывающих организационные формы, систему управления, торговые технологии и механизмы функционирования, инфраструктурное обеспечение торговли;
- инновационные преобразования и повышение конкурентного потенциала предприятий торговли;
- развитие рыночных мотивационных механизмов и регуляторов функционирования торговли;
- образование новых организационных и управленческих структур с зарубежным капиталом;
- возрастающие масштабы обмена товаров, услуг, технологий, информации, опыта.

Перечисленные выше особенности характерны для торговых систем сравнительно развитых стран. В малоразвитых странах, экономически зависимых процесс интернационализации имеет другие проявления (рис. 1).

Как показывают исследования интернационализация сферы торговли в малоразвитых странах несет существенные угрозы для внутреннего рынка и соответственно, социально-экономические последствия.

Широкомасштабно интернационализация торговли в Украине происходит в секторе розничной торговли и, преимущественно, в основных сегментах продовольственных товаров. Тут крупноформатные сети магазинов известных торговых компаний Германии, Франции, Голландии, Англии, некоторых стран Скандинавии и Прибалтики ускоренно расширяются вытесняя отечественных операторов национального товарного рынка с традиционных для них сегментов. При этом стратегия зарубежных компаний состоит в том, чтобы охватить до 60% товарооборота продовольственных товаров.

Что касается сектора непродовольственных товаров, то тут экспансия торгового капитала менее интенсивна в силу низкой покупательской способности украинских потребителей.

В секторе аптечного бизнеса барьером проникновения зарубежных компаний следует считать наличие многочисленных отечественных аптечных сетей и сама специфика торговли фармацевтическими товарами.

Либерализация торговли как условие интернационализации заметно дезорганизовало оптовую торговлю. Многочисленные и сравнительно мелкие и ориентированные на импорт дочерние предприятия дистрибьюторы, агентские фирмы, оптовые посредники, созданные иностранными компаниями в оптовой торговле перевели этот сектор в русло мелкооптовой торговли. Как результат «разрушена» система хозяйственных связей опта и национального производства. Параллельно происходила деградация крупных преимущественно специализированных оптовых баз и их банкротство.

Процесс интернационализации сопровождается возрастанием масштабов импорта товаров и услуг. Доля импортных товаров в розничном товарообороте непродовольственных товаров составляет приблизительно 30%, то есть достигает критического уровня экономической безопасности, а в секторе продовольственных товаров превышает 65%.

Таким образом, последствия интернационализации зависят от уровня экономической развитости страны. В отечественной торговле социально-экономические последствия имеют двойственный характер. С одной стороны они благоприятны для потребителей, а с другой – разрушительны для национального товарного производства и в значительной мере, деструктивны для внутренней торговли.

Рис. 1. Формы проявления интернационализации в сфере торговли стран с разными уровнями развития экономики

БИБЛИОГРАФИЯ

1. Апопій В. В. Розвиток внутрішньої торгівлі в умовах експансії імпорту і торгового капіталу//В. Апопій. Львів Вісник ЛКА (серія економічна) №31, с.31-39.
2. Економічні проблеми ХХІ століття: міжнародний та український виміри/за ред. С.Юрив, Є.Савельєва.–К.: Знання, 2007.–595 с.
3. Осташко Т.О., Волощенко-Холда Л.Ю. Надзвичайні заходи СОТ для захисту ринків агропродовольчих товарів [наукове видання] НАН України Ін-т екон. та прогнозування.–К:2011.–220 с.
4. Система регулювання внутрішньої торгівлі України: [монографія] /В.Апопій, І.Копич, О.Біла та ін.:–К.: Академвидав.2012.–424 с.
5. Трансформаційні процеси в торгівлі в умовах інтернаціоналізації[монографія]/Л. Лігоненко, Т.Богославець та інші (за ред. Л.Лігоненко).–К.КНТЕУ.2009.–334 с.

DEZVOLTAREA COMPETITIVITĂȚII ȘI CREȘTEREA ECONOMICĂ A REPUBLICII MOLDOVA PRIN SPECIALIZAREA INTELIGENTĂ

Larisa ȘAVGA, prof. univ., dr. hab.,
Universitatea Cooperatist-Comercială din Moldova
e-mail: savga.larisa@gmail.com

Establishing a knowledge-based economy and the transition from resource-based to an innovation-based economy, which Republic of Moldova opts for, requires changing the approaches of the regional economic development and reconsidering the research-development and innovation system to turn it into an important progress factor.

This paper analyses the innovation potential of the country, the dimension of the research-development sector and its impact on the economic development, the research-innovation policies, highlights the existing shortcomings and argues the need of a strategic approach for economic development through the support of research and innovation. A key solution is the implementation of the smart specialization concept based on the European experience, which has been widely applied in the community countries and has proved its viability and necessity.

Smart specialization strategies have become a key element of the European Union's cohesion policy and an ex-ante condition for accessing structural funds. The implementation of these strategies contributes to the economic growth and an efficient use of resources.

Keywords: smart specialization strategy, research-development, innovation, economic growth, competitiveness.

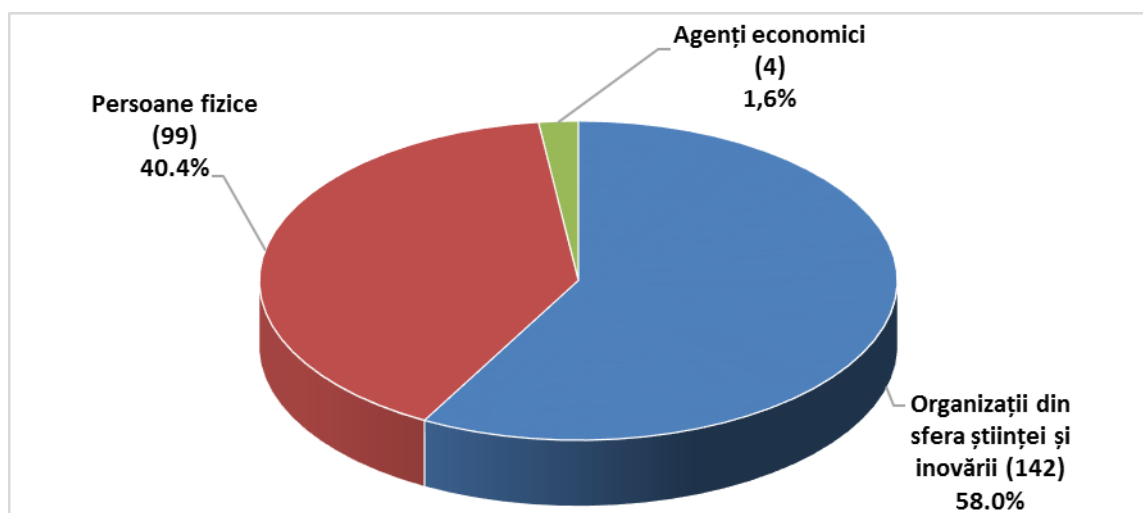
JEL Classification: E61, P11, O11, O30.

Activitatea inovațională în Republica Moldova și poziționarea în clasamentele internaționale

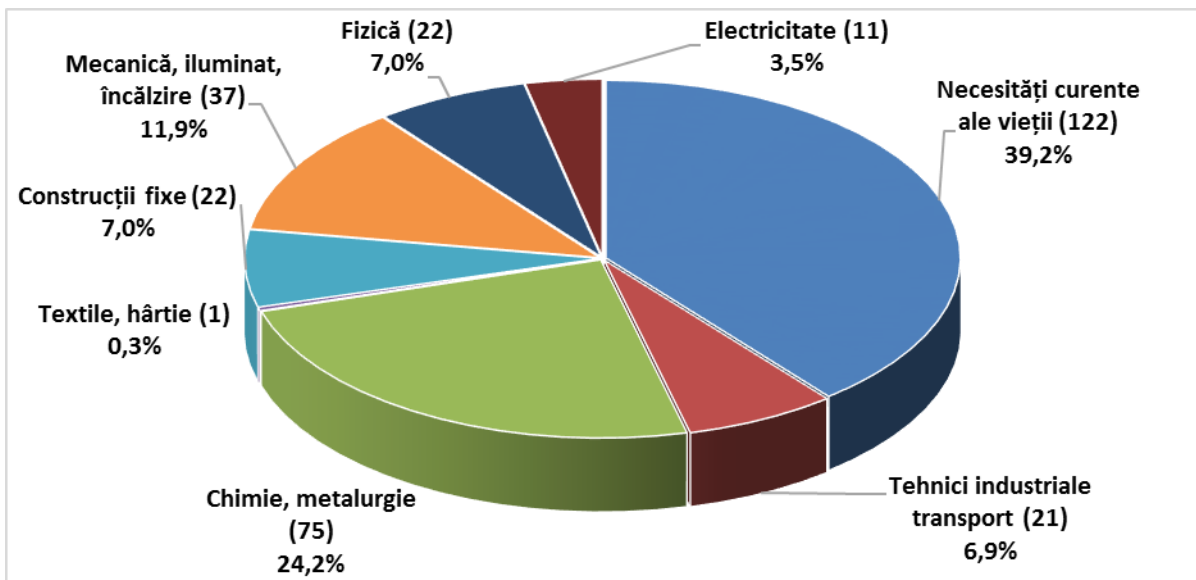
În condițiile dezvoltării economiei bazate pe cunoaștere cercetarea-dezvoltarea-inovarea (CDI) devin elementele-cheie ale creșterii economice și ale competitivității, iar cei care investesc în cercetare, dezvoltă competitivitatea atât pe piața internă, cât și pe cea externă. Pornind de la această axiomă mai multe țări din lume au declarat activitatea inovațională drept o prioritate de stat.

Odată cu obținerea independenței, Republica Moldova și-a orientat politicile sale economice spre asigurarea dezvoltării sustenabile și durabile, prin adoptarea unui cadru de politici și instituțional în această sferă, focusate pe sporirea potențialului inovațional al țării. Urmare a eforturilor întreprinse, în special în ultimul deceniu, activitatea inovațională a înscris o anumită dinamizare. Potrivit Raportului AGEPI [1], în a.2016 au fost depuse 311 cereri de brevetare a invențiilor (cu 7,2% mai multe decât în a.2012), au fost eliberate 192 titluri de protecție (cu 4,3% mai multe decât în a.2012). Structura cererilor de brevetare a invențiilor este prezentată în Figura 1.

Majoritatea cererilor – 58,0%, au fost depuse de organizațiile din sfera științei și inovării, agenților economici le-a revenit doar 1,6%. Ponderea majora revine cererilor din domeniul necesităților curente ale vieții (39,2%), fiind urmat de domeniul chimie și metalurgie (24,2%), cele mai puține cereri au fost înregistrate în sferile electricitate -11, textile, hârtie – 1 (din 311). În anul 2016, solicitanții naționali au depus doar 7 cereri de brevetare peste hotare prin intermediul AGEPI.

a. statutul aplicanților

b. domenii CIB

Figura 1. Structura cererilor de brevetare a invențiilor

În raport cu multe alte state țara noastră înscrie rămânerei în urmă în acest aspect. Conform datelor Băncii Mondiale [42], Moldova în a.2015 a înregistrat 64 de aplicații pentru patente per un milion populație, rezidenți (Figura 2), în timp ce în alte țări acest indice a fost multiplu mai mare (Romania – 975, Finlanda – 1289), media pe țările UE fiind de 99,4 mii de cereri.

Analizând poziționarea în clasamentele internaționale, se constată că conform datelor Organizației Mondiale a Proprietății Intelectuale, după *Indicele Global al Inovației* [40], țara noastră s-a plasat în a. 2015 pe *locul 44 din 141 de țări monitorizate* (în a.2012 – a deținut locul 50 între 140 de țări din clasament, în acest an fiind înregistrat indicele eficienței inovaționale peste o unitate). Republica Moldova a reușit să ocupe *prima poziție în categoria țărilor cu venitul național brut mai jos de nivelul mediu raportat la numărul de locuitori*.

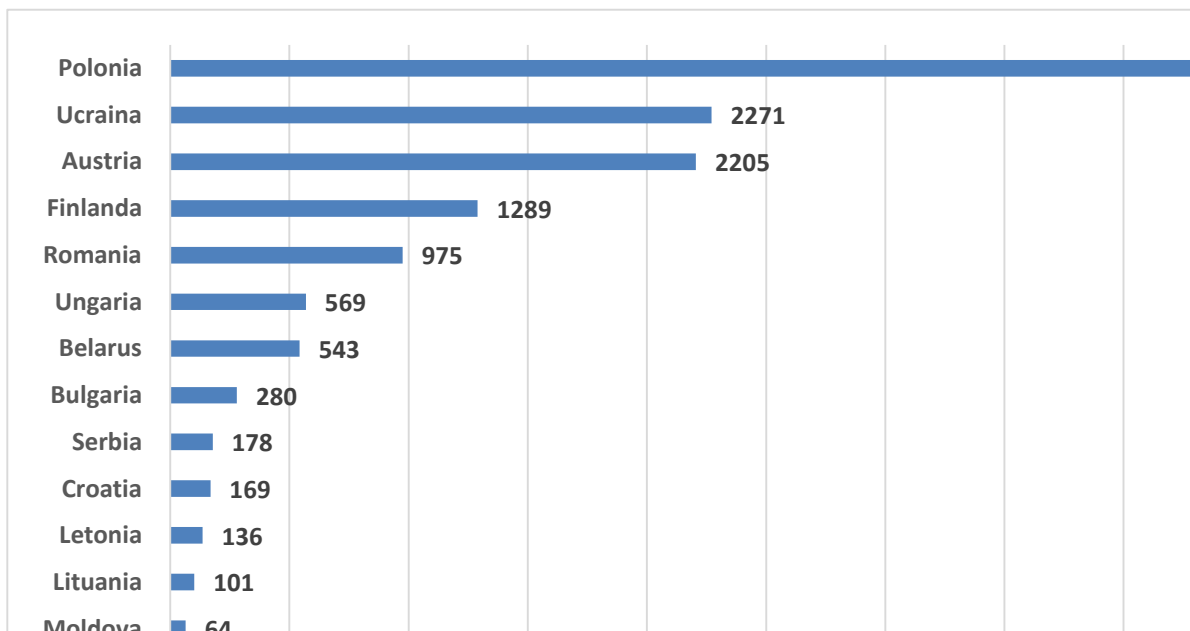

Figura 2. Aplicații pentru patente per un milion populație, rezidenți, 2015

Totodată, conform altor studii, Raportului Competitivității Globale [39], Republica Moldova potrivit *Indicelui Competitivității Globale* a ocupat poziția *100 din cele 138 de țări* în clasamentul mondial pentru a.2016 (în descreștere cu 16 poziții față de anul a.2015), țara noastră fiind atribuită la *categoria țărilor cu economie bazată pe exploatarea factorilor de producție, situându-se la stadiul întâi² în parcursul spre o economie bazată pe inovare* (Figura 3).

²Potrivit M.Porter se disting trei stadii de dezvoltare a competitivității economice:

Stadiul I. Economia bazată pe factori, în care factorii de producție primari, cum ar fi forța de muncă ieftină și accesul la resursele naturale sunt sursele dominante ale avantajului competitiv.

În clasamentul țărilor în funcție de capacitatea de inovare, Moldova s-a plasat pe locul 124 (înscrind un scor de 2.5 puncte conform scalei de 1-7 puncte).

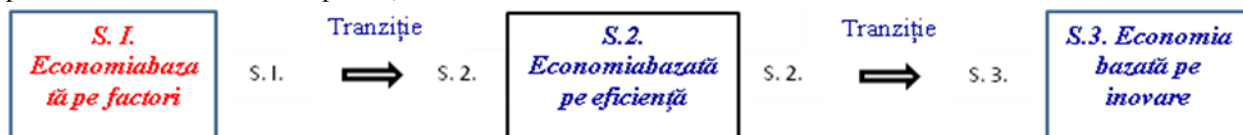

Figura 3. Stadiile de dezvoltare a competitivității economice

Incontestabil, capacitatea de inovare depinde de *resursele și performanța domeniului de cercetare-dezvoltare*.

Dimensiunea activității de cercetare-dezvoltare și provocările cu care se confruntă domeniul

Evaluarea tendințelor în asigurarea cu resurse, în primul rând, cu *resurse umane*, a sferei de cercetare-dezvoltare (CD) din Republica Moldova constată, cu regret, reducerea potențialului uman antrenat în această activitate. Astfel în anul 2016 [2] în activitatea de cercetare-dezvoltare au fost implicate 4734 de persoane (dintre care cercetători – 3210 persoane sau 67,8%) comparativ cu 5114 în a. 2010 (cercetători – 63,4%) și 5315 persoane în a.2008 (în care a fost atestată consolidarea acestui domeniu). În funcție de numărul de cercetători per un milion populație a țării se remarcă ca după acest indicator țara noastră este de peste cinci ori sub media UE, constituind 662 persoane în a.2015 [43].

Odată cu tendința pronunțată din ultimele două decenii de migrație internă (spre alte domenii de activitate) și externă a cercetătorilor se remarcă tendința de "îmbătrânire" a acestora. În a.2016 ponderea cercetătorilor cu vârsta de peste 65 de ani a constituit 20,6%, în timp ce în a.2010 a fost de 16,6%. Tinerii cercetători cu vârsta cuprinsă între 25-34 și până la 25 de ani au constituit respectiv 24,2% (a.2016) și 26,0% (a.2010). Se estimează că această tendință se va amplifica în viitor datorită emigrării tinerilor talentați, atractivității diminuate a carierei de cercetător, constrângerilor de ordin financiar.

Analiza repartizării cercetătorilor pe *domenii științifice* scoate în evidență faptul, că majoritatea acestora este concentrată în domeniul științelor naturale - 35,6% din total cercetători în a.2016, fiind urmat de cel al științelor inginerești și tehnologice cu o pondere de 14,4% (Figura 4). Totodată se remarcă tendința de reducere a ponderii cercetătorilor din domeniile științelor inginerești și agricole, ce evident are impact asupra elaborării și furnizării soluțiilor inovative înalt tehnologice sectorului economiei reale.

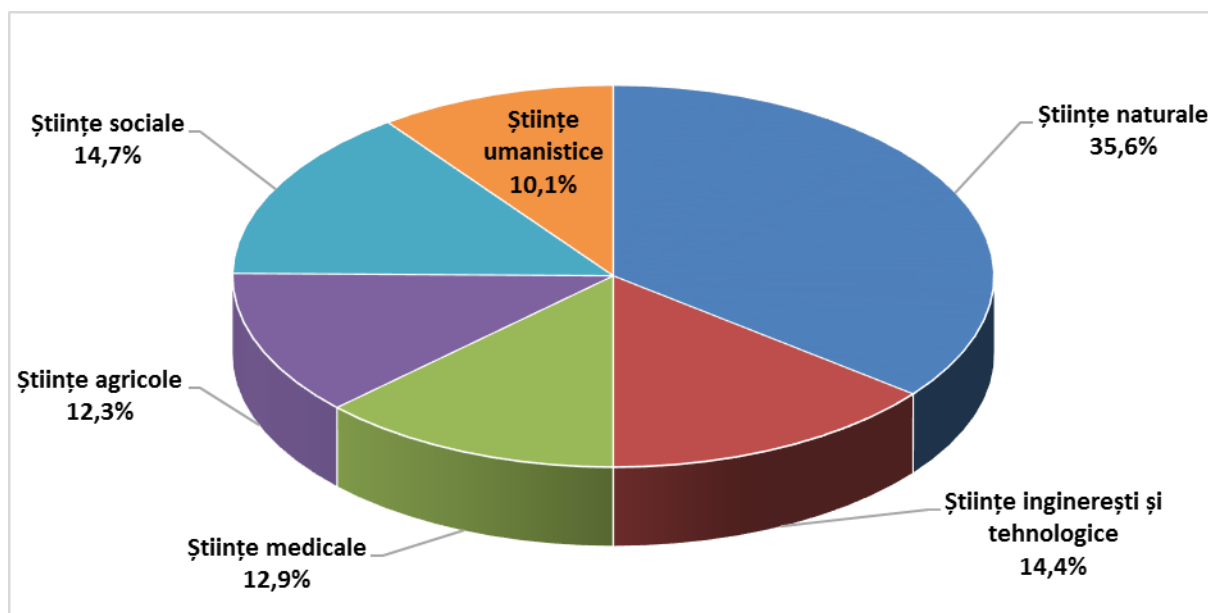

Figura 4. Repartizarea cercetătorilor pe domenii ale științei [2]

Ponderea dominantă a cercetătorilor cu titlu științific (conform datelor din a.2016) revine: sferei științelor naturale – 36,9%, urmând științele medicale – 15,3%, în timp ce în domeniul științelor inginerești și tehnologice sunt ocupați doar 8,4%, în cele agricole – 9,8% din numărul total de cercetători cu formare științifică (Tabelul 1), aceste din urmă domenii înscriind un ritm de diminuare mai mare în ultimii ani în comparație cu alte sfere.

Stadiul II. Economia bazată pe investiții, în care competitivitatea este rezultatul creșterii eficienței producției și a îmbunătățirii calității bunurilor și serviciilor produse.

Stadiul III. Economia bazată pe inovare, în care sursa dominantă a avantajului competitiv devine capacitatea de a realiza produse și servicii inovatoare, utilizând cele mai avansate metode în conformitate cu tehnologiile globale.

Repartizarea cercetătorilor, inclusiv cu titlu științific pe domenii ale științei

	Cercetători pe domenii ale științei, %			Cercetători cu titluri științifice pe domenii ale științei, %		
	2016	2010	2008	2016	2010	2008
Cercetători - total	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0
științe naturale	35,6	34,7	32,0	36,9	37,6	37,4
științe inginerești și tehnologice	14,4	14,8	18,7	8,4	6,4	9,2
științe medicale	12,9	14,6	12,2	15,3	17,2	15,5
științe agricole	12,3	15,2	16,5	9,8	13,1	13,1
științe sociale	14,7	9,6	11,0	17,2	11,0	12,7
științe umaniste	10,1	11,1	9,6	12,4	14,7	12,1

Sursa: Activitatea de cercetare-dezvoltare în anul 2016 [2].

Din cauza neatractivității sistemului de cercetare din Republica Moldova cercetătorii străini practic sunt lipsa în acest sector. Nu revin în țară nici tinerii cercetători plecați la studii sau antrenați în proiecte de cercetare internaționale peste hotare.

Insuficiența resurselor umane, tendința de îmbătrânire a cercetătorilor, cea de emigrare a tinerilor cercetători, repartizarea neechilibrată a cercetătorilor cu potențial de cercetare avansat influențează calitatea și performanța producției științifice, relevanța acesteia pentru domeniile cu impact asupra dezvoltării economice.

Capitalul uman este resursa cheie pentru dinamizarea domeniului de cercetare-dezvoltare, iar politicile în acest domeniu trebuie să susțină și să pună în valoare potențialul acestuia de a genera cunoștințe și inovații.

Investițiile în cercetare-dezvoltare constituie un alt factor important pentru dezvoltarea economică bazată pe cercetare care trebuie susținută cu eforturi comune de către sectorul public și privat.

Cheltuielile pentru cercetare-dezvoltare au cunoscut o evoluție neuniformă după anii 90, în perioade de criză acestea au fost marginalizate. Astfel în 1990 alocările din PIB [16] pentru acest domeniu au constituit 0,73%, în 2004 – 0,22%, urmând să crească în 2008 până la 0,7% din PIB. În continuare acest indicator a avut o tendință de descreștere, înregistrând 0,27% în 2016 (Figura 5), deși conform documentelor de politici, obiectivul-țintă a fost de a atinge 1% din PIB alocări pentru sfera cercetare-dezvoltare.

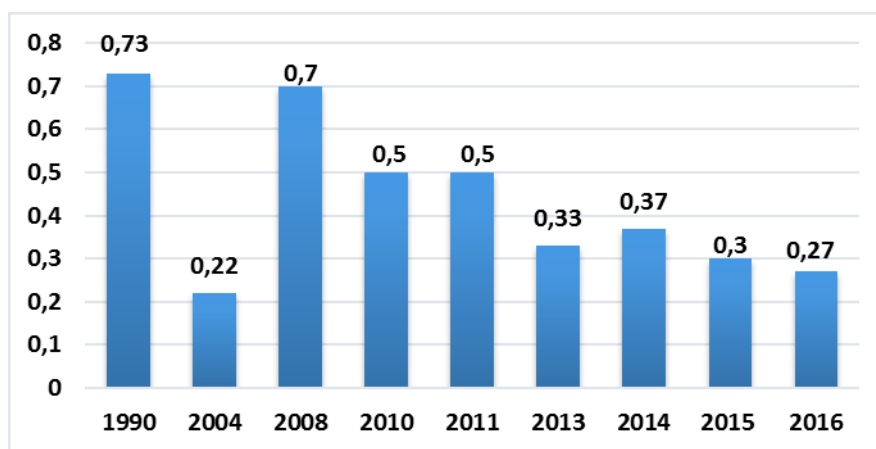

Figura 5. Alocările pentru cercetare-dezvoltare în perioada 1990-2016 (% din PIB) [2]

Activitatea de cercetare-dezvoltare în anul 2016 s-a desfășurat prin intermediul a 63 de unități (dintre care 51 de unități sau 81,0% publice), inclusiv 40 institute și centre de cercetare, 16 instituții de învățământ superior și 7 – alte tipuri de unități [2].

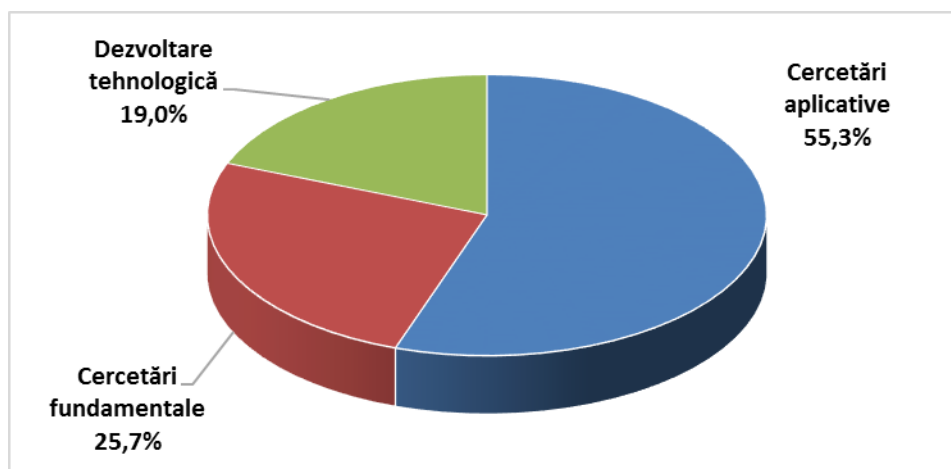
Pentru promovarea activităților de cercetare-dezvoltare de către unitățile din această sferă în a.2016 au fost cheltuite 445,3 mil. lei (în a.2010 – 291,8 mil. lei), dintre acestea 88% au fost realizate de instituțiile publice (în a.2015 – 85%, a.2010 – 91,5%). Astfel majoritatea activităților de CD sunt efectuate în sectorul public. Implicarea sectorului privat (de afaceri) în domeniul cercetării, respectiv și al inovării, este foarte redusă. De menționat în context experiența României, în anul 2015 cheltuielile de cercetare-dezvoltare au reprezentat 0,49% din PIB, dintre care 0,27% au fost alocate sectorului public și 0,22% celui privat [16].

În structura cheltuielilor ponderea dominantă le-a revenit în a.2016 cheltuielilor curente – 97,1% (a.2015 - 94,1%, a.2010 – 92,3%) și doar 2,9% au constituit cele capitale. Din cadrul cheltuielilor curente cele de personal dețin ponderea majoritară – 71,0% (a.2015 -75,6%, a.2010 – 73,2%) [2].

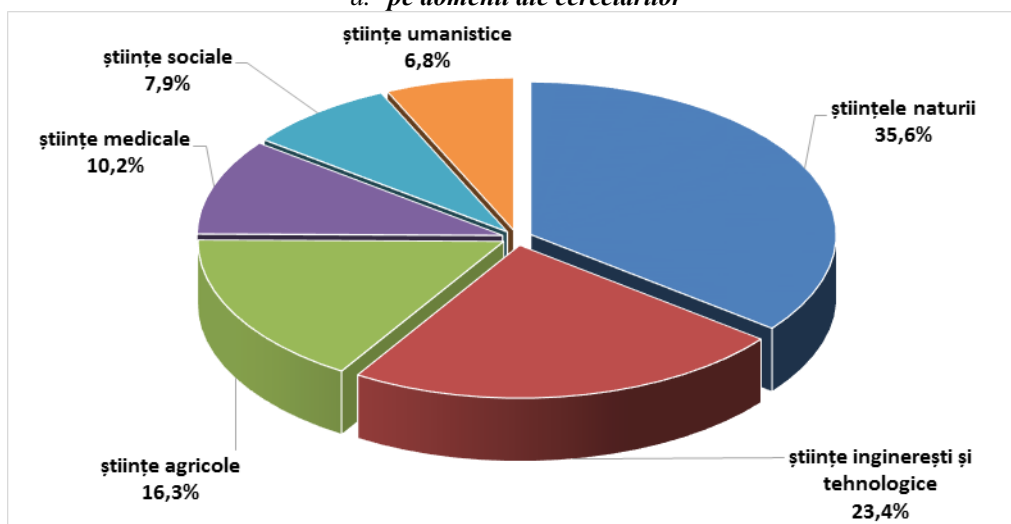
Investițiile în sfera de cercetare-dezvoltare au constituit în a.2016 12,7 mil lei, dintre care 77,9% destinate dotării instituțiilor. În structura cheltuielilor capitale 77,0% revin procurării de echipamente, 19,7% pentru edificii, 1,6% pentru software. Sursele alocate sunt insuficiente pentru creșterea performanței în cercetare-inovare.

Majoritatea cheltuielilor sunt înregistrate în domeniul cercetărilor aplicative – 55,3% în a.2016 (în a.2010 – 55,7%), celor fundamentale revenindu-le doar 25,7% (a.2010 – 28,4%), iar domeniului de dezvoltare tehnologică și mai puțin – 19,0% (15,9% în a.2010), Figura 6.

În funcție de domeniile științifice, structura cheltuielilor curente (a.2016) se prezintă astfel: științe naturale – 35,6%, ingineresti și tehnologice – 23,4%, agricole – 16,3%, medicale – 10,2%, sociale – 7,9% și umaniste – 6,8%.

a. pe domenii ale cercetărilor

b. pe domenii științifice

Figura 6. Structura cheltuielilor curente pentru CD în a.2016 [2]

În comparație cu alte țări cheltuielile pentru CD în țara noastră sunt de multe ori mai reduse (Figura 7). Astfel în timp ce în Moldova cheltuielile pentru cercetare-dezvoltare în a.2014 au constituit 0,37% din PIB, în alte țări acest indice a variat în jur de 1% (Polonia – 0,94%, Lituania – 1,01%) sau 2% (Slovenia – 2,39%), iar în altele a fost sub 3% (Germania – 2,87%, Austria – 2,99%) sau peste aceasta (Danemarca – 3,08%, Finlanda – 3,17%). Media în statele membre ale UE a fost de 2,04 % din PIB în anul de referință [44].

În condițiile finanțării și investițiilor reduse în sfera cercetare-dezvoltare din surse publice, sectorul privat rămâne, de fapt, în afara domeniului, deși rezultatele cercetării sunt adresate, în majoritate, anume sectorului real al economiei. Conform The Global Competitiveness Report 2016-2017 [39] potrivit indicelui *cheltuielile companiilor pentru activități de cercetare-dezvoltare* Moldova s-a situat pe poziția 135 (din 138 de țări incluse în clasament), înregistrând un scor de doar de 2,2 puncte (scala 1-7 puncte). Deși în unele documente normative și de politici naționale sunt prevăzute anumite condiții și instrumentele de facilitare a inițierii, desfășurării și susținerii afacerilor inovatoare (programe de stat pentru susținerea “start-up-urilor”, introducerea “voucherelor” de inovare, scheme de investiții pentru inovare, cum ar fi capital de risc și “business-angels”, achiziții publice de bunuri și servicii de inovare etc.), totuși sistemul existent nu încurajează atragerea investițiilor în cercetare-dezvoltare din sectorul mediului de afaceri, iar aceste instrumente încă nu sunt puse pe larg în aplicare.

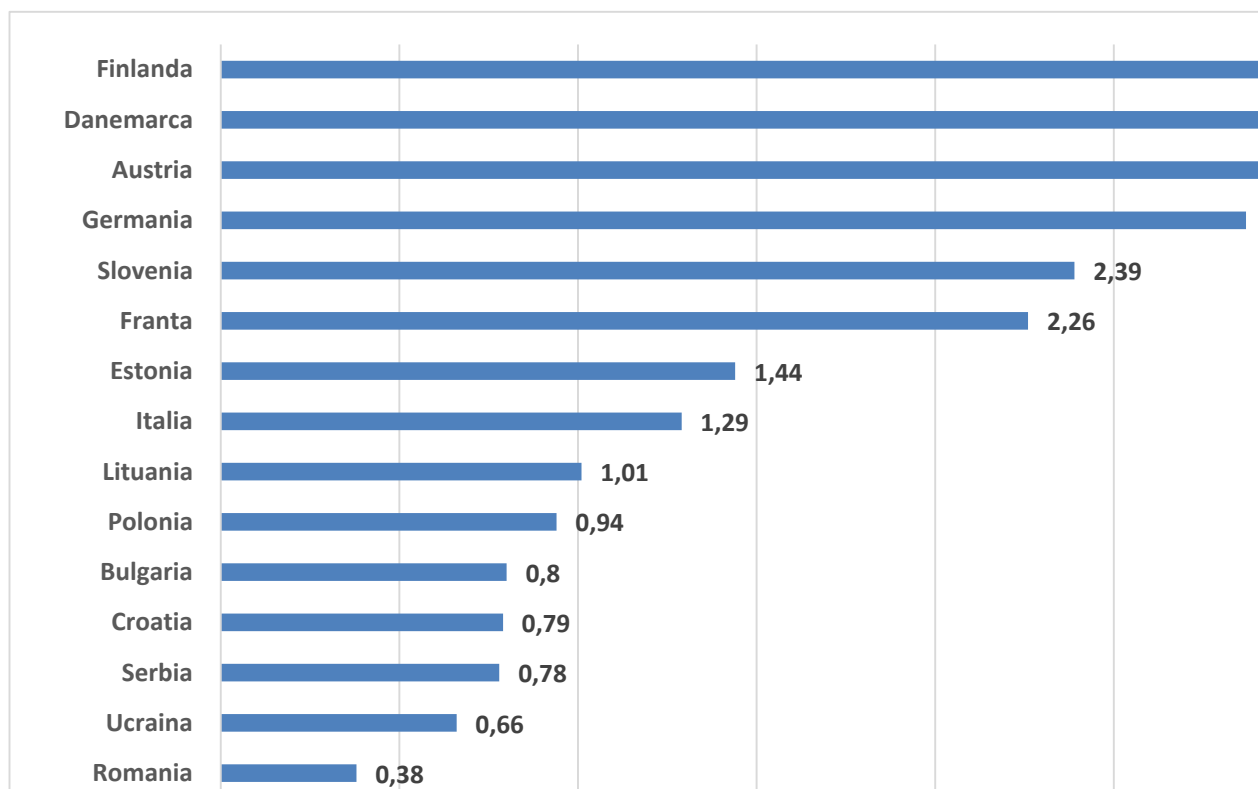

Figura 7. Cheltuielile pentru cercetare-dezvoltare, 2014 (% PIB) [44]

Finanțarea modestă a domeniului de cercetare, preponderent din surse publice, implicarea extrem de limitată a sectorului privat, în particular a celui antreprenorial, în activitățile de cercetare-dezvoltare și ulterior de inovare, menținerea schemei tradiționale de finanțare, fără a lua în considerare specificul regional de dezvoltare (în aspect intern și extern), precum și prioritățile și domeniile emergente, care pot aduce valoare adăugată în baza dezvoltării inovative, devin factori de marginalizare a dezvoltării economice și nu permit o transformare cardinală a domeniului de cercetare pentru a-l subordona necesităților unei economii competitive.

O problemă esențială vizează *eficiența activității de cercetare-dezvoltare*, implementarea rezultatelor cercetărilor în sectorul real al economiei. Rata de aplicare a inovațiilor în economia Republicii Moldova este redusă, fapt generat în mare parte de *colaborarea scăzută între mediul de cercetare și cel al afacerilor*. Potrivit The Global Competitiveness Report 2016-2017 [39], conform indicelui *colaborarea dintre universități și industrie în domeniul cercetării-dezvoltării* Republica Moldova deține un loc inferior în clasament, ocupând poziția 133 (din 138 de țări evaluate). Efectele economice ale activității de cercetare-dezvoltare și inovare sunt foarte reduse, doar 6% din exporturile de produse constituie exporturile de tehnologii înalte [10, p.15].

Politica în domeniul inovării, precum se menționează în publicațiile în domeniu, este centralizată și axată pe susținerea aplicării inovării dezvoltate pe plan intern, dar nu pe necesitățile întreprinderilor autohtone [8, p.162]. În același timp, transferul tehnologic și îmbunătățirea capacităților de absorbție tehnologică de către întreprinderile autohtone sunt mai puțin luate în considerare prin politicile naționale.

Totodată se constată și o *conectare insuficientă dintre domeniile educației și cercetării*, precum și *dezechilibre dintre formarea specialiștilor în instituțiile de învățământ superior și necesitățile economiei naționale*. În asemenea condiții devine foarte dificilă asigurarea unităților economice cu personal cu nivel adecvat de cunoștințe și abilități, apt atât de a susține și implementa inovații, cât și, mai cu seama, de a genera inovații, în special în sectoarele cu tehnologii avansate. Acesta este unul din motivele principale ale capacității de inovare reduse a companiilor autohtone, care, în cele din urmă, are impact nefast asupra competitivității economiei naționale. Conform The Global Competitiveness Report 2016-2017, după *indicele nivelul de absorbție a tehnologiilor de către companii*, Republica Moldova deține locul 112 [39] în clasamentul din 2016-2017.

Având în vedere cele expuse, mulți cercetători [7], dar și actorii ai economiei reale conchid că *cercetarea încă nu este încorporată într-un sistem de inovare eficient și funcționează, mai degrabă, separat de economie și educație*. Concepția liniară a procesului de inovare, constată autorii, este un obstacol pentru integrarea diferiților actori. Sectorul public de CD este insuficient orientat spre necesitățile mediului de afaceri, la rândul său și companiile private nu sunt destul de deschise pentru cooperare cu instituții de cercetare. Accesul acestora la finanțarea din surse publice a activității de cercetare-dezvoltare este foarte limitată, din motivul procedurilor foarte complexe de acreditare științifică.

Din considerentele expuse, inovarea și legătura dintre sectorul de cercetare și cel de antreprenariat este considerat *un element critic* pentru Republica Moldova. De multe ori drept una din cauzele situației create se invocă deficiențele în cadrul de reglementare și politicile în domeniul cercetării-dezvoltării-inovării și conexiunea acestora cu politicile de dezvoltare sectorială, regională.

Nivelul de dezvoltare a activității de cercetare-dezvoltare și performanța sectorului are un impact direct asupra creșterii economice. Dacă raportăm investițiile în CD, inovațiile înregistrate la dezvoltarea economică atunci această relație este evidentă. În Republica Moldova PIB per capita în a.2016 a constituit 1900 USD, acest indice fiind de aproape cinci ori mai mic decât în România (9474 USD per capita), de 6,5 ori mai redus decât în Polonia, de 9,2 ori mai mic decât în Estonia, de 23,3 ori inferior celui din Finlanda. Media în țările Uniunii Europene a fost înregistrată de 32058,8 USD per capita în a.2016 (Figura 8).

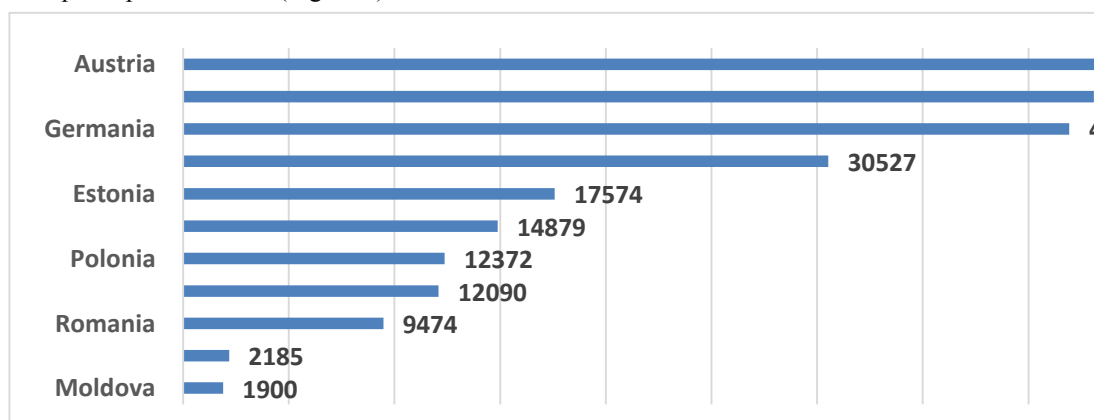

Figura 8. PIB per capita, 2016 în Republica Moldova și alte țări (curent USD) [45]

Din cele expuse se constată că, pe de o parte, economia națională dispune de potențial pentru producerea rezultatelor inovaționale, pe de altă parte, produsele cercetării-dezvoltării au un grad redus de aplicabilitate în sectorul economiei reale și de impact asupra creșterii economice. După cum menționează unii autori [11], din motivul cadrului legislativ din domeniu slab dezvoltat, insuficiența susținerii a drepturilor investitorilor, injectările minuscule de investiții private în cercetare, centralizarea excesivă a sistemului național de cercetare-dezvoltare Republica Moldova este considerată o țară „care învață să inoveze”.

Cele expuse justifică existența deficiențelor de ordin de politici de dezvoltare a sferei de cercetare-inovare, politici de dezvoltare economică la nivel național și sectorial, precum și a interacțiunilor dintre acestea și a acestora cu mecanismele și factorii de asigurare a creșterii economice bazate pe inovare.

Cadrul legislativ și de politici în domeniul cercetării-dezvoltării, inovării, educației, dezvoltării sectorului întreprinderilor mici și mijlocii

Data fiind importanța dezvoltării economice bazate pe cercetare și transformarea acestui proces într-un proces de inovare continuă, Republica Moldova pe parcursul ultimului deceniu și-a dezvoltat un cadru normativ proximal domeniului de cercetare-inovare, precum și celui de dezvoltare a businessului mic și mijlociu. Legislația principală care reglementează aceste domenii include prioritar următoarele.

Codul cu privire la știință și inovare [3] stabilește că „susținerea cercetării-dezvoltării, stimularea unui climat inovațional stabil reprezintă o prioritate strategică în dezvoltarea social-economică a Republicii Moldova (art.55), iar scopul principal al politicii de stat în sfera științei și inovării este dezvoltarea social-economică și umană stabilă a Republicii Moldova prin stimularea și valorificarea maximă a potențialului științific, tehnico-științific și tehnologic, orientat spre crearea și comercializarea produselor, serviciilor, proceselor moderne, ecologic pure, competitive, precum și spre valorile unei societăți democratice, deschise (art. 56). Codul stabilește că Agenția pentru Inovare și Transfer Tehnologic (AITT) este instituția responsabilă de realizarea politicii de stat în domeniul inovării și transferului tehnologic.

Codul educației [4], statuează că educația reprezintă o prioritate națională și factorul primordial al dezvoltării durabile a unei societăți bazate pe cunoaștere (art.4) și prevede că ”în instituțiile ofertante de programe de învățământ superior, activitatea de cercetare, dezvoltare și inovare și de creație artistică se realizează în scopul producerii de cunoaștere și al formării profesionale a specialiștilor de înaltă calificare” (art.116); stabilește unitățile prin care se realizează cercetarea, modalitatea de finanțare a proiectelor de cercetare și de recompensare a rezultatelor cercetării devenite obiect al proprietății intelectuale. Totodată, la capitolul relațiile cu mediul de afaceri (art. 110) nu se regăsește colaborarea pe dimensiunea cercetare, inovare, transfer tehnologic.

Legea cu privire la întreprinderile mici și mijlocii [17] (anterior Legea privind susținerea sectorului întreprinderilor mici și mijlocii 206/2006) urmărește asigurarea și creșterea competitivității și performanțelor întreprinderilor micro, mici și mijlocii, precum și facilitarea ajustării prompte la schimbările economice și tehnologice. Legea încurajează implementarea inovațiilor și a transferului tehnologic către mediul de afaceri (art. 19) prin: facilitarea implementării de către întreprinderile mici și mijlocii a tehnologiilor și produselor noi, precum și altor tipuri de inovații; acordarea suportului întreprinderilor mici și mijlocii prin susținerea capacității lor de cercetare și inovare; stimularea dezvoltării cercetării în interiorul întreprinderilor mici și mijlocii; elaborarea și implementarea, programelor de cercetare; facilitarea dezvoltării infrastructurii de suport al inovării pentru IMM, inclusiv: parcuri științifico-tehnologice și/sau industriale, parcuri din industria tehnologiei informației, incubatoare de afaceri, laboratoare de cercetare, platforme de producere, centre de informare și consultanță etc.; promovarea dezvoltării competențelor întreprinderilor mici și mijlocii în domeniul de cercetare și inovații.

Legea stabilește astfel de instrumente pentru impulsivitatea și susținerea IMM, precum fondul de garantare a creditelor pentru IMM, condiții de facilitare a accesului la finanțare și atragerea investițiilor de capital, inclusiv prin intermediul investitorilor business-angel, acordarea facilităților fiscale pentru IMM de către stat ș.a. Însă acestea încă nu își au impactul scontat asupra dezvoltării IMM din motivul mecanismelor subdezvoltate. Totodată în noua lege mecanismul și instrumentele concrete de interacțiune dintre sfera de cercetare și cea de afaceri pe dimensiunea de inovare și transfer tehnologic nu sunt evidențiate. În obiectivele programelor de stat pentru dezvoltarea IMM (art.11) nu se regăsește componenta de inovare, transfer tehnologic.

Legea cu privire la parcurile industriale [18] urmărește obiectivul de formare a unor sectoare competitive în industrie pe baza tehnologiilor moderne și inovaționale. Legea prevede că în parcurile industriale se pot desfășura activități de valorificare a cercetărilor științifice și/sau dezvoltare tehnologică într-un regim de facilități specifice în vederea valorificării potențialului uman și material al unei regiuni.

Legea cu privire la parcurile științifico-tehnologice și incubatoarele de inovare [19] are scopul de a stimula activitățile de inovare și de transfer tehnologic, menite să transforme rezultatele cercetărilor științifice și inovațiile în produse, servicii, procese noi sau perfecționate.

Din cele expuse se poate conchide existența unui cadru legislativ pentru susținerii dezvoltării economice bazate pe cercetare-inovare, deși există anumite deficiențe în reglementarea legislativă și compatibilitatea unor acte legislative, precum Codul cu privire la știință și inovare și Codul educației, care se ajustează de câțiva ani și procesul încă nu e finalizat. Este necesară ajustarea normelor existente la prevederile acquis-ului comunitar pentru a oferi un impuls nou procesului de cercetare-dezvoltare-inovare (CDI) și a pune în valoare oportunitățile oferite de triumful cunoașterii.

Un rol important în valorificarea potențialului de cercetare-inovare, utilizarea eficientă a resurselor din acest domeniu revine identificării priorităților și obiectivelor de cercetare-dezvoltare. *Direcțiile strategice ale activității din sfera științei și inovării* pentru anii 2013-2020 au fost aprobate prin Hotărârea Parlamentului Republicii Moldova din 14.06.2013 [6] și includ cinci arii:

- Materiale, tehnologii și produse inovative
- Eficiență energetică și valorificare a surselor regenerabile de energie
- Sănătate și biomedicină
- Biotehnologie
- Patrimoniul național și dezvoltare a societății.

Însă, precum afirmă mulți cercetători și antreprenori, aceste direcții sunt formulate foarte general, fără o detaliere pe priorități și obiective de cercetare propice dinamizării dezvoltării inovative a economiei naționale, identificarea domeniilor emergente, celor ce pot asigura o valoare adăugată în lanțul valoric.

Prin *Acordul de parteneriat între Guvern și Academia de Științe a Moldovei pentru anul 2013* [13] este recunoscută *știința drept prioritate strategică națională*, forță motrice a dezvoltării durabile a țării, iar susținerea financiară a sferei de cercetare-dezvoltare, stimularea procesului inovațional și de transfer tehnologic este considerată a fi o condiție determinantă în rezolvarea problemelor stringente ale țării. În baza direcțiilor strategice în sfera științei și inovării documentul stabilește prioritățile de cercetare-dezvoltare ale Republicii Moldova pentru anii 2013-2020, fiind specificate:

1) prioritățile generale:

- a) principii de dezvoltare a economiei naționale în baza *specializării inteligente și a inovațiilor*;
- b) relația dintre stat și cetățean în condițiile democrației participative;
- c) societate sănătoasă și incluzivă;
- d) eficientizarea sectorului agricol și a industriei de procesare;
- e) eficiența energetică și surse alternative de energie;
- f) formarea unui capital uman competitiv, predispus spre creativitate, inovare și formare continuă;

2) prioritățile intrinseci:

- a) sistem de cercetare eficient, bazat pe principiul excelenței și integrat în spațiul european și internațional de cercetare;
- b) potențial uman de valoare în sfera de cercetare-dezvoltare;
- c) infrastructura de cercetare performantă;
- d) instrumente de transfer al rezultatelor cercetării;
- e) mecanisme de stimulare a investițiilor private în cercetare-dezvoltare.

Aceste priorități la fel sunt formulate foarte larg și vag, încât orice cercetare se poate integra în arealul lor. Deși una din prioritățile generale vizează specializarea inteligentă, acest document, precum și altele derivate din acesta, nu specifică cum se poate realiza acest principiu/concept, care sunt domeniile competitive ale economiei naționale cu potențial de dezvoltare inovativă, care poate genera creștere economică.

Prioritățile, obiectivele și acțiunile de dezvoltare pe domenii concrete, derivate din prioritățile naționale, sunt stabilite în diverse documente de politici, dintre care:

- Moldova 2020. Strategia Națională de dezvoltare: 7 soluții pentru creșterea economică și reducerea sărăciei” [20],
- Strategia de cercetare-dezvoltare a Republicii Moldova până în a.2020 [34],
- Strategia inovațională a Republicii Moldova pentru perioada a.2013-2020 „Inovații pentru competitivitate” [37],
- Strategia de dezvoltare a educației pentru anii 2014-2020 ”Educație 2020” [35],
- Strategia de dezvoltare a sectorului întreprinderilor mici și mijlocii pentru anii 2012-2020 [36],

- Strategia națională în domeniul proprietății intelectuale până în anul 2020 [14]
- Strategia națională de dezvoltare regională pentru anii 2016-2020 [21],
- Concepției dezvoltării clusteriale a sectorului industrial al Republicii Moldova [5] ș.a.

Analiza detaliată a acestora scoate în evidență faptul, că deși majoritatea dintre aceste documente strategice optează pentru o dezvoltare bazată pe cercetare-inovare, totuși acest aspect nu se regăsește sau este reflectat doar tangențial în prioritățile și obiectivele stabilite în aceste documente de politici. Unele dintre ele sunt foarte larg formulate, altele au un caracter general, fără a fi transpuse în acțiuni concrete și coordonate între ele. În plus, nu există o corelare dintre prioritățile și obiectivele stabilite în diferite strategii naționale de dezvoltare (Tabelul 2). Aceste strategii sunt concepute ca domenii sectoriale distincte, cu priorități și obiective specifice propriilor domenii, fără o corelare adecvată dintre obiectivele stabilite în diferite politici. În condițiile obiectivelor neconvergente, politicile menționate orientează spre eforturi și rezultate fragmentare în detrimentul unor acțiuni și efecte sinergice. Totodată se constată deficiențe în corelarea documentelor de politici, ale cadrului legislativ și ale celui instituțional în domeniile CDI.

Analiza cadrului legislativ și de politici în domeniul cercetării-dezvoltării și inovării, a priorităților și obiectivelor stabilite în aceste scoate în evidență următoarele deficiențe:

- fragmentarea sistemului și a politicii naționale pentru cercetare și inovare în detrimentul unei abordări sistemice și complexe (de exemplu, Strategia de cercetare-dezvoltare a Republicii Moldova până în a.2020 a fost elaborată de Academia de Științe a Moldovei, iar Strategia inovațională a Republicii Moldova pentru perioada a.2013-2020 – de Ministerul Economiei și Infrastructurii),
- interacțiunea insuficientă (tangențială) a politicii inovaționale cu alte politici naționale, regionale, locale și cu cele sectoriale,
- prioritățile, obiectivele strategiilor menționate sunt formulate foarte larg, nu sunt convergente, se limitează, în majoritate, la propriile sectoare de acțiune,

Tabelul 2

Prioritățile/obiectivele strategice de dezvoltare stabilite în diferite documente de politici naționale

Documente de politici	Priorități/obiective
<i>Moldova 2020. Strategia Națională de dezvoltare: 7 soluții pentru creșterea economică și reducerea sărăciei” [20]</i>	<ul style="list-style-type: none"> • Racordarea sistemului educațional la cerințele pieței forței de muncă, în scopul sporirii productivității forței de muncă și majorării ratei de ocupare în economie • Sporirea investițiilor publice în infrastructura de drumuri naționale și locale, în scopul diminuării cheltuielilor de transport și sporirii vitezei de acces • Diminuarea costurilor finanțării prin intensificarea concurenței în sectorul financiar și dezvoltarea instrumentelor de management al riscurilor • Ameliorarea climatului de afaceri, promovarea politicii concurențiale, optimizarea cadrului de reglementare și aplicarea tehnologiilor informaționale în serviciile publice destinate mediului de afaceri și cetățenilor • Diminuarea consumului de energie prin sporirea eficienței energetice și utilizarea surselor regenerabile de energie • Asigurarea sustenabilității financiare a sistemului de pensii pentru garantarea unei rate adecvate de înlocuire a salariilor • Sporirea calității și eficienței actului de justiție și de combatere a corupției în vederea asigurării accesului echitabil la bunurile publice pentru toți cetățenii
<i>Strategia de cercetare-dezvoltare a Republicii Moldova până în 2020 [34]</i>	<ul style="list-style-type: none"> • Guvernarea domeniului cercetării-dezvoltării în baza unui model consensual de administrare, orientat spre performanță și excelență • Dezvoltarea capacităților umane, instituționale și de infrastructură • Definierea și managementul priorităților de cercetare • Dialogul continuu între știință și societate, diseminarea cunoștințelor și implementarea în practică a rezultatelor cercetării • Internaționalizarea cercetării, integrarea în spațiul european de cercetare și creșterea vizibilității internaționale
<i>Strategia inovațională a Republicii Moldova pentru perioada 2013-2020 „Inovații pentru competitivitate” [37]</i>	<ul style="list-style-type: none"> • Adoptarea unui model deschis de guvernare a sferei de cercetare și inovare • Abilitarea populației cu competențe inovaționale. • Orientarea firmelor spre inovare • Aplicarea cunoștințelor pentru rezolvarea problemelor globale și societale • Stimularea cererii pentru produse și servicii inovatoare
<i>Strategia de dezvoltare a educației pentru anii 2014-2020 ”Educație 2020” [35]</i>	<ul style="list-style-type: none"> • Sporirea accesului și a gradului de participare la educație și formare profesională pe parcursul întregii vieți • Asigurarea relevanței studiilor pentru viață, cetățenie activă și succes în carieră • Integrarea eficientă a TIC în educație • Dezvoltarea, sprijinirea și motivarea cadrelor didactice pentru asigurarea educației de calitate • Proiectarea și instituționalizarea unui sistem eficient de evaluare, monitorizare și de asigurare a calității în educație • Îmbunătățirea managementului resurselor în educație • Asigurarea coeziunii sociale pentru oferirea unei educații de calitate

Documente de politici	Priorități/obiective
<i>Strategia de dezvoltare a sectorului întreprinderilor mici și mijlocii pentru anii 2012-2020 [36]</i>	<ul style="list-style-type: none"> • Ajustarea cadrului normativ de reglementare la necesitățile dezvoltării IMM-urilor • Îmbunătățirea accesului IMM-urilor la finanțare • Dezvoltarea capitalului uman prin promovarea competențelor și culturii antreprenoriale • Sporirea competitivității IMM-urilor și încurajarea spiritului inovator • Facilitarea dezvoltării IMM-urilor în regiuni • Dezvoltarea parteneriatelor în afaceri
<i>Strategia națională de dezvoltare regională pentru anii 2016-2020 [21]</i>	<ul style="list-style-type: none"> • Asigurarea accesului la servicii și utilități publice calitative • Asigurarea creșterii economice sustenabile în regiuni • Îmbunătățirea guvernantei în domeniul dezvoltării regionale
<i>Concepția dezvoltării clusteriale a sectorului industrial al Republicii Moldova [5]</i>	<ul style="list-style-type: none"> • Modernizarea ramurilor tradiționale ale industriei • Crearea și dezvoltarea sectoarelor industriale, bazate pe utilizarea tehnologiilor moderne, scientintensive și care să reprezinte centre de integrare industrială (de producere) a întreprinderilor mici și mijlocii • <i>Crearea condițiilor pentru activitatea inovațională, consolidarea permanentă a potențialului științific, creșterea nivelului științific și profesional de pregătire a cadrelor în domeniul industriei</i> • Creșterea eficienței utilizării resurselor umane, materiale și financiare în baza utilizării tehnologiilor avansate în procesul de producție industrială

- alocările de resurse pentru CDI sunt fragmentate și se bazează mai mult pe capacitatea instituțională de cercetare, decât pe necesitățile sectorului economiei reale, fapt ce generează decalaje cost-beneficiu,
- lipsesc nișe bine definite ale cercetării pentru specializarea tehnologică și concentrarea eforturilor financiare,
- politicile de dezvoltare sunt insuficient orientate spre valorificarea potențialului competitiv bazat pe inovare, pe sinergia resurselor ce pot asigura creștere economică,

- politicile de dezvoltare sunt elaborate pe principiul „de sus în jos”, implicarea actorilor interesați, în special a mediului de afaceri, este minimală, de regulă, se limitează la consultarea documentelor elaborate, dar nu pe implicarea în procesul de elaborare,

- dezvoltarea regională se axează preponderent pe dezvoltarea infrastructurală (utilități publice, drumuri, alimentare cu apă, gestionare a deșeurilor etc.), decât pe o dezvoltare economică bazată pe inovare și valorificarea potențialului de creștere economică,

- acțiunile prevăzute în documentele strategice în multe cazuri au un caracter declarativ ș.a.

În asemenea condiții *sursa principală de competitivitate economică* rămâne a fi costul redus al produselor și serviciilor, dar nu comercializarea bunurilor fabricate în baza tehnologiilor inovative, cu grad înalt tehnologizare, ce asigură valoare adăugată în lanțul valoric.

Prioritățile politicii de dezvoltare națională, sectorială și regională trebuie să fie convergente între ele, și deoarece fundamentul unei dezvoltări durabile și sustenabile constituie cercetarea-inovarea este foarte important să fie asigurată *sinergia acestor priorități și coordonarea documentelor de planificare strategică*, orientându-le spre asigurarea creșterii inteligente, durabile și favorabile incluziunii. În realitate însă, precum rezultă din cele prezentate mai sus, nu există o interacțiune eficientă între obiectivele, acțiunile, instrumentele prevăzute în diferite documente strategice, iar activitatea de cercetare și inovare încă *nu a devenit o platformă comună* pentru toate strategiile de dezvoltare.

Într-un asemenea context devine imperativă *schimbarea paradigmei de dezvoltare economică, reconsiderarea sistemului de cercetare-dezvoltare-inovare și de dezvoltare regională, identificarea oportunităților de transformare economică bazată pe inovare*. O soluție eficientă în acest sens reprezintă creșterea economică și a competitivității prin *specializarea inteligentă*.

Specializarea inteligentă – instrument eficient pentru transformarea economică și dinamizarea creșterii economice inovative

Dezvoltarea economică sustenabilă, creșterea durabilă depind tot mai mult de capacitatea de inovare și de transformare a economiilor, inclusiv a celor regionale, în sensul adaptării la un mediu aflat în permanentă schimbare și din ce în ce mai competitiv. În asemenea condiții sunt necesare eforturi mult mai mari pentru crearea acelor sisteme care să stimuleze inovarea, cercetarea și dezvoltarea, precum și spiritul de dezvoltare antreprenorială inovativă. În contextul Strategiei ”Europa 2020” și a inițiativei ”O Uniune a inovării” Uniunea Europeană a întreprins multiple demersuri pentru realizarea acestui deziderat, accentul fiind pus pe specializarea inteligentă (S3). Acest concept a fost înglobat și a devenit elementul-cheie al politicii de coeziune al Uniunii Europene, fiind un instrument eficient în realizarea strategiei europene pentru o creștere inteligentă, durabilă și favorabilă incluziunii.

Conform Regulamentului (UE) nr. 1303/2013 al Parlamentului European și al Consiliului din 17.12.2013 [27] „*strategia de specializare inteligentă*” înseamnă strategii naționale sau regionale în domeniul inovării care stabilesc priorități în scopul de a crea un avantaj competitiv prin dezvoltarea punctelor tari proprii cercetării și inovării și prin corelarea acestora cu nevoile întreprinderilor în vederea abordării coerente a oportunităților emergente și a evoluțiilor pieței, evitând suprapunerea și fragmentarea eforturilor; o astfel de strategie de specializare inteligentă poate lua forma unui cadru politic strategic în domeniul cercetării și inovării la nivel național sau regional sau poate fi inclusă într-un astfel de cadru”.

În 2010 Comisia Europeană a adoptat Comunicatul către Parlamentul European și Consiliu ”Regional Policy contributing to smart growth in Europe 2020” [26], chemând statele membre să dezvolte Strategii de Specializare Inteligentă (RIS3). Fiind incluse în calitate de condiție ex-ante în cadrul politicii de coeziune 2014-2020, RIS3 au devenit fundamentul pentru investițiile în domeniul cercetării-inovării prin intermediul Fondului European pentru Dezvoltare Regională. Acest concept se implementează cu succes în țările membre ale comunității europene, devenind un factor important în transformarea economică bazată pe inovare.

Specializarea inteligentă se referă la o *nouă generație de politici în materie de cercetare și inovare* care merg dincolo de investițiile în cercetare și dezvoltare și de consolidare a capacității generale de inovare [29, p.8-9]. Conceptul de specializare inteligentă se fundamentează pe două viziuni-cheie integrate:

- *specializare*, ce semnifică că acesta se axează pe *diferențiere*, concentrarea pe avantajele competitive, oportunitățile emergente, nișele specifice ce pot genera valoare adăugată în lanțul valoric; pe *concentrarea resurselor pe priorități* pentru asigurarea ”masei critice/potențialului critic; *sinergii* între diferite niveluri de guvernare (național-regional, intersectorial), conexiuni tehnologice; *transformarea economică locală* (ameliorarea sectoarelor economice tradiționale prin activități cu valoare mai mare; țintirea spre o abordare strategică a dezvoltării teritoriale),

- *dezvoltare inteligentă*, care presupune *bazarea pe fapte* (analiza potențialului existent și a blocajelor din anumite regiuni, perspectivele de dezvoltare etc.), *pe un proces dinamic de descoperire antreprenorială* bazat pe reunirea părților-cheie interesate în jurul viziunii comune (decizie de jos-în sus și nu invers – de sus în jos), *pe toate formele de inovare*, nu doar cunoștințele bazate pe tehnologie, dar și cele de marketing, management etc.; o *abordare ecosistemică* orientată spre crearea unui mediu favorabil pentru schimbare, asigurarea eficienței instituțiilor implicate.

Centrul Comun de Cercetare al Comisiei Europene (JRC) a elaborat în a.2012 Ghidul pentru Strategii de Cercetare-Inovare pentru Specializarea Inteligentă (RIS 3) [12], care conține etapele și metodologia de elaborare a acestor documente de planificare strategică. Conform acestui Ghid sunt evidențiate șase etape în elaborarea RIS 3 naționale/regionale (Figura 9):

I. *analiza contextului național/regional și a potențialului pentru inovare*(descoperirea motoarelor de creștere socio-economică și inovațională, a avantajelor competitive și identificarea deficiențelor existente),

II. *stabilirea unei structuri de guvernanză incluzivă* (proces inclusiv, participativ și interactiv, centrat pe descoperire antreprenorială),

III. *stabilirea unei viziuni pentru viitorul regiunii* (definirea comună a domeniilor inovative și determinarea modului în care acestea pot fi susținute),

IV. *identificarea priorităților de dezvoltare a țării/regiunii*(identificarea unui număr limitat de priorități/arii cu potențial de S3 pentru concentrarea investițiilor),

V. *definirea unui mix de politici coerente* (alegerea instrumentelor adecvate pentru atingerea obiectivelor),

VI. *integrarea mecanismelor de monitorizare și evaluare*(verificarea eficienței implementării S3 și a realizării obiectivelor stabilite).

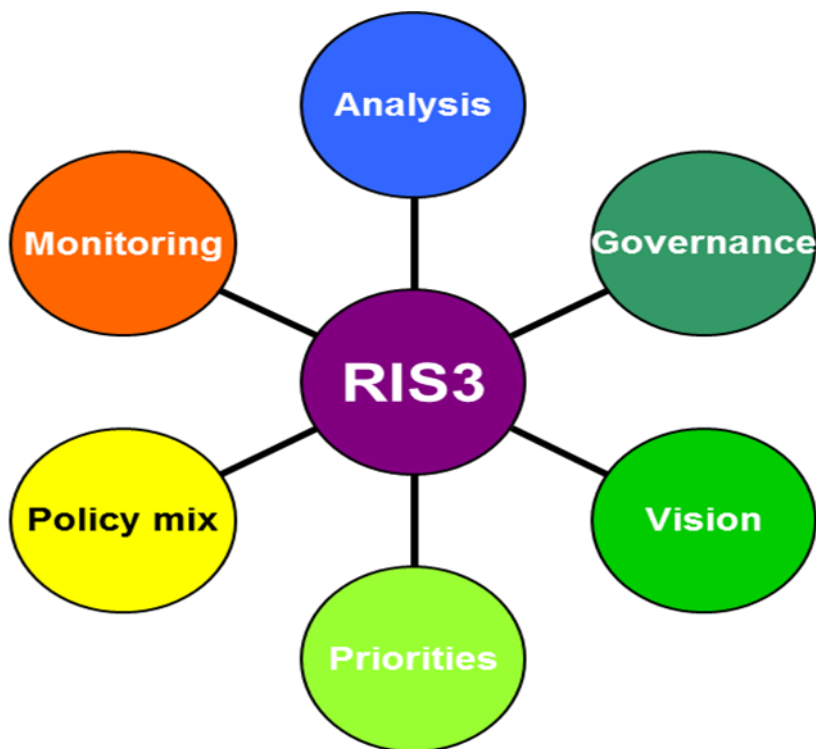

Figura 9. Etapele principale în elaborarea și implementarea strategiei de specializare inteligentă [12]

Pentru startarea elaborării RIS 3 este oportună inițial evaluarea situației existente în domeniu, prezentarea unui tablou de bord privind cercetare-dezvoltarea-inovarea în țară/regiune pentru evidențierea progreselor în elaborarea/proiectarea RIS 3. În acest sens în scopul identificării nivelului de dezvoltare a activităților aferente fiecărei etape sunt identificați câte trei factori critici (18 în total), evaluarea efectuându-se după o scala de 0-5 puncte. Evaluarea se efectuează conform Ghidului "*RIS3 Assessment Wheel*" (A synthetic tool to position yourselves and your RIS3) [30]. Rezultatele apar în formă de diagramă-păiangen, ce evidențiază pozițiile puternice și slabe ale strategiilor existente și acțiunilor realizate, precum și domeniile asupra cărora necesită axate acțiunile viitoare.

O strategie de specializare inteligentă este diferită de o strategie obișnuită de inovare prin faptul că [29]:

- baza sa teoretică nu ia în considerare numai aspectele tipice legate de cercetare și aptitudini, ci și *toate atuurile*, de exemplu localizarea geografică, resursele naturale ș.a., precum și aspectele legate de cerere, de exemplu nevoile societății, potențialii clienți, inovarea la nivelul sectorului public;
- specializarea inteligentă nu este o decizie de sus în jos, ci una elaborată și pusă în aplicare în cadrul unui proces dinamic de *descoperire antreprenorială* care implică principalele părți interesate într-o formă de conducere prin colaborare;
- aceasta are o *perspectivă globală* asupra potențialelor avantaje competitive și piețe, precum și un potențial de cooperare cu inovatorii dincolo de granițele geografice;
- aceasta se bazează pe identificarea *specializărilor cognitive*, celor mai adecvate pentru potențialul lor de inovare;
- aceasta nu pune accentul pe generarea de noi cunoștințe oriunde, ci recomandă stocarea cunoștințelor și tehnologiilor existente în vederea *inovării în toate formele posibile*, inclusiv, printre altele, cele organizaționale, de marketing, generate de utilizator și inovare socială;
- aceasta constă în stabilirea priorităților în perioade de resurse limitate și *orientarea investițiilor asupra avantajelor comparative* pentru a acumula *masă critică* și a excela astfel prin diferențierea țării sau regiunii respective de altele;
- specializarea inteligentă se bazează pe cooptarea tuturor *părților interesate (întreprinderi, centre de cercetare, universități, autorități, societatea civilă)*, care colaborează pentru a identifica cele mai promițătoare zone de specializare, și a *resurselor* în jurul unei viziuni axate pe criteriul excelenței dezvoltării domeniului respectiv;
- specializarea inteligentă nu se referă la alegerea câștigătorilor în ceea ce privește sectorul sau tehnologia, ci la schimburi încrucișate între și în rândul sectoarelor și tehnologiilor.

Impactul implementării strategiilor de specializare inteligentă în țările Comunității Europene este semnificativ, acestea contribuind la intensificarea sinergiei dintre diferite politici comunitare (naționale, regionale), dinamizarea investițiilor din sectorul public și privat, precum și la folosirea *eficientă a fondurilor structurale* și de investiții europene. Începând cu a. 2013 până în prezent au fost elaborate peste 200 de strategii de specializare inteligentă de către țările membre UE. Importanța dezvoltării acestui concept este menționată în Comunicatul Comisiei către Parlamentul European și Consiliu ”Strengthening Innovation in Europe's Regions: Strategies for resilient, inclusive and sustainable growth” din 18.07.2017 [38], în care se accentuează rolul S3 și se punctează reformele viitoare în domeniu.

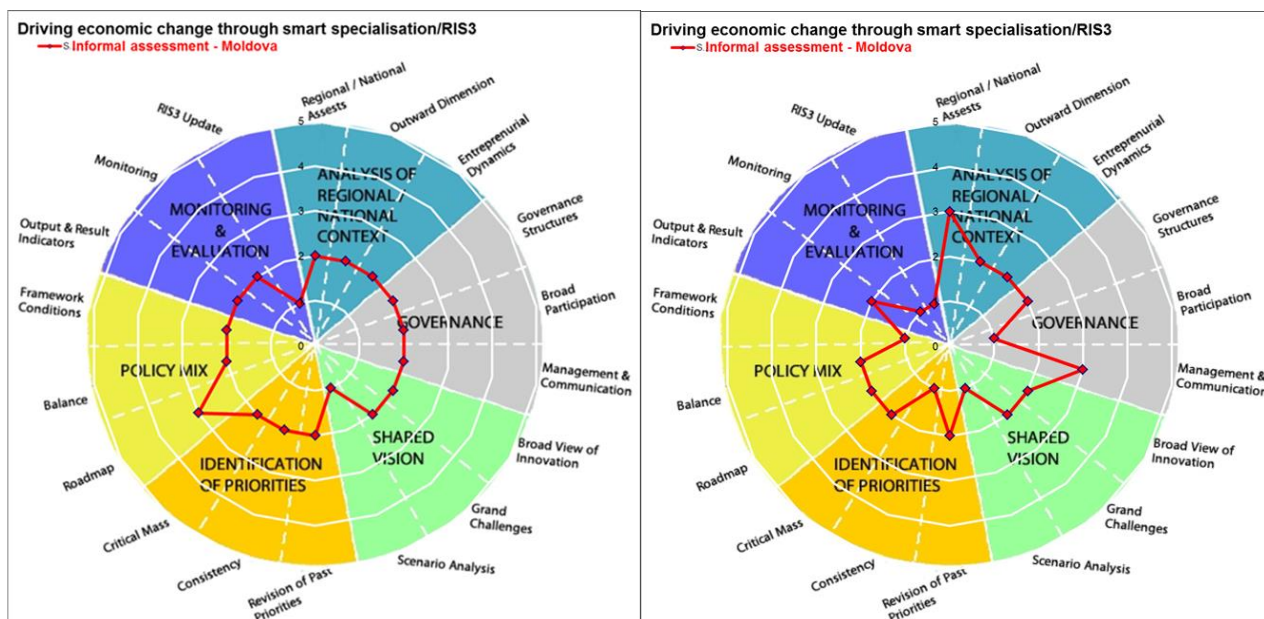
Deosebit de importantă devine elaborarea și implementarea strategiei de specializare inteligentă pentru Republica Moldova în contextul aspirațiilor de integrare europeană, precum și datorită faptului că *conceptul de specializare inteligentă* susține reorientarea politicilor CDI către acele activități de cercetare care oferă rezultate cu relevanță economică.

Deși existența unei strategii de specializare inteligentă nu reprezintă o condiționalitate pentru țările din afara Uniunii, precum în cazul statelor membre, Centrul Comun de Cercetare al UE (Joint Research Centre – JRC, cu sediul în Seville, Spania), prin intermediul Platformei S3, a lansat un proiect-pilot pentru a asista Serbia, Republica Moldova și Ucraina în procesul de pregătire pentru elaborarea RIS3 [31]. În cazul țării noastre, la nivelul macroregiunilor din care face parte țara noastră, specializarea inteligentă devine tot mai mult recunoscută drept prioritate. Țările din Parteneriatul Estic și EU au fixat drept obiectiv ca cel puțin una din cele șase țări participante să elaboreze o strategie RIS 3 până în a.2020 [9]. Oportunitatea elaborării unei astfel de strategii pentru țara noastră a fost menționată și în Raportul echipei de experți străini care au evaluat sistemul de cercetare-inovare din Republica Moldova în a.2015-2016 [25]. Una dintre recomandările raportului respectiv pledează pentru o mai bună integrare a politicii de cercetare și inovare în strategia generală de politică economică; îmbunătățirea sinergiei dintre strategiile de cercetare și inovare, dar și consolidarea stabilirii priorităților prin implicarea sporită a părților interesate.

Începând cu a.2016 în Republica Moldova au fost inițiate și desfășurate o serie de acțiuni de sensibilizare a societății privind conceptul și importanța specializării inteligente, impactul pe care îl au strategiile de specializare inteligentă asupra creșterii economice și utilizării eficiente a resurselor, dezvoltării regionale. Grație suportului Centrului Comun de Cercetare al UE au fost organizate seminare [32], instituit un grup de experți locali (parte a căruia este autorul prezentei lucrări) și antrenați în activități de evaluare a situației în domeniul politicilor de cercetării-dezvoltării-inovării și de dezvoltare economică și a implicațiilor acestora asupra dezvoltării economice, efectuată cartografierea potențialului economic, de inovare și de cercetare al Republicii Moldova de către experți străini.

În cadrul seminarului organizat în ianuarie 2017 în cadrul JRC pentru Serbia, Republica Moldova și Ucraina, experții internaționali, dar și grupul de experți locali au evaluat dimensiunea sistemului și politicile în domeniul CDI din țară. Rezultatele sunt prezentate în Figura 10.

Din diagramele-păiangen prezentate se observă că majoritatea indicilor au fost evaluați cu 2 puncte din 5 posibile de către ambele grupuri de evaluatori, fapt ce denotă nivelul diminuat al politicilor CDI și al impactului acestora asupra dezvoltării economice. Pornind de la punctele slabe identificate sunt necesare acțiuni convergente, eficiente pentru a transforma cercetare-dezvoltarea într-un motor al creșterii economice.

a. experți străini
 b. experți locali
 Figura 10. Evaluarea dimensiunii sistemului și politicilor în domeniul CDI³

Precum s-a menționat mai sus, prima etapă în elaborarea strategiei de specializare inteligentă, este *analiza contextului național/regional și a potențialului pentru inovare*. În acest sens, cu susținerea JRC de către experții internaționali, cu suportul grupului de experți locali, a fost efectuată cartografierea și identificarea potențialului regional al Republicii Moldova cu scopul de a identifica punctele puternice și potențialul industrial, de inovare a sferei afacerilor și de cercetare pentru identificarea priorităților de specializare inteligentă. Rezultatele au fost prezentate la conferința ”Specializarea inteligentă – motorul creșterii economice a Republicii Moldova, organizată în cadrul Moldova Business Week (6 octombrie 2017) [24]. Rezumativ ariile prioritare de dezvoltare economică sunt prezentate în Figura 11.

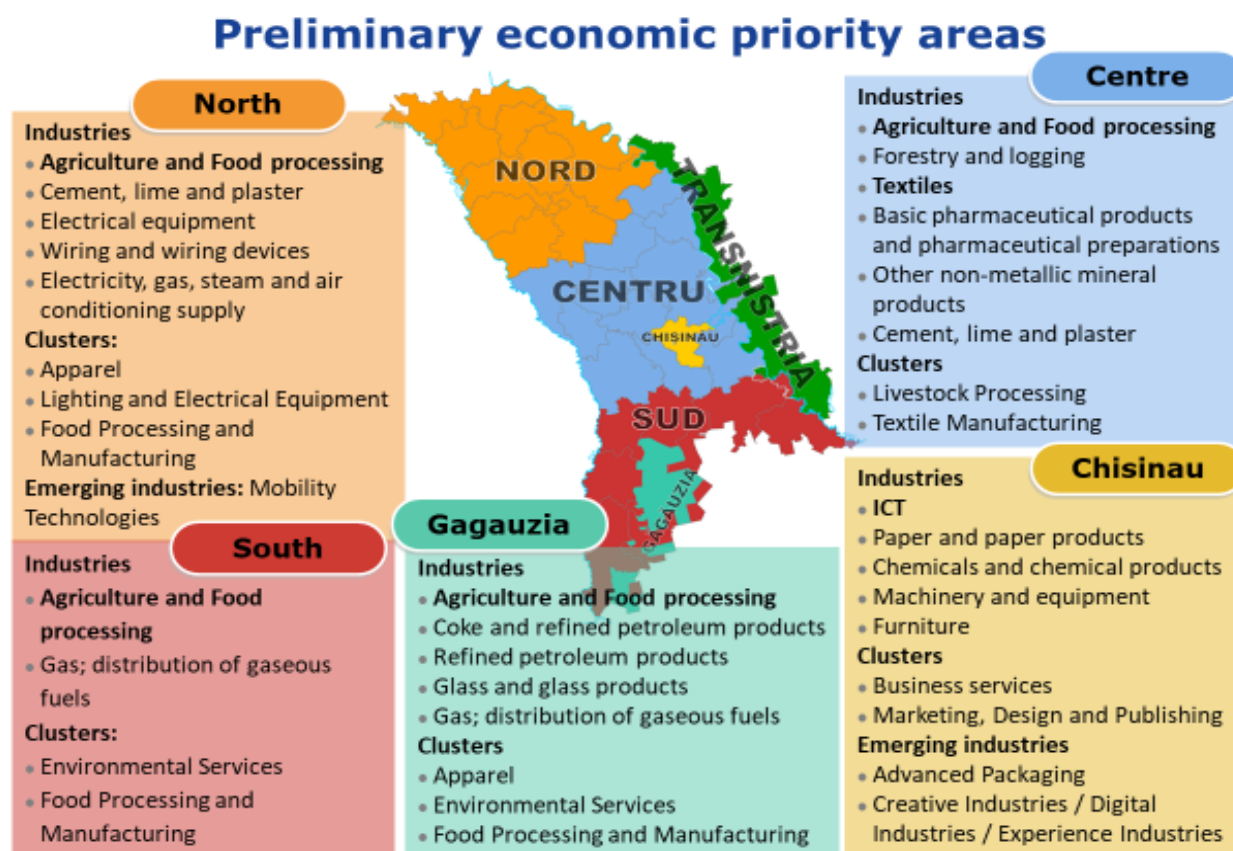

Figura 11. Cartografierea potențialului economic, de inovare, de cercetare din Republica Moldova [23]

³JRC, Smart Specialisation & Organisational Development: Roadmap 2017-2018 for the pilot project with Moldova, July 2017.

Precum se poate observa din Figura 10, se constată diferențe dintre regiunea de dezvoltare Chișinău și celelalte regiuni de dezvoltare. Pentru regiunea de dezvoltare Chișinău industriile prioritare identificate sunt TIC, produse din hârtie și chimice, echipamente, mobilă; clusterelor care ar putea fi dezvoltate sunt cele în sfera serviciilor oferite mediului de afaceri, în marketing, design și publicitate, iar industriile emergente vizează ambalare avansată, industrii creative. În celelalte regiuni pe prim plan în cadrul ariilor economice prioritare se plasează agricultura și industria de procesare a produselor alimentare.

Următoarea etapă în parcursul spre elaborarea unei strategii de dezvoltare inteligentă reprezintă *procesul de descoperire antreprenorială* în cadrul căruia urmează să fie identificate nișele de specializare inteligentă, specifice fiecărei regiuni. Este un exercițiu foarte important pentru țara noastră în vederea tranziției de la priorități și obiective fragmentare la priorități de transformare economică, bazată pe utilizarea eficientă a potențialului inovațional și a investițiilor.

Pentru parcurgerea cu succes a elaborării și implementării strategiei de specializare inteligentă în țările care nu au experiență în acest domeniu, inclusiv în Republica Moldova, specialiștii în materie consideră necesară întrunirea a câtorva condiții esențiale:

- existența voinței politice, angajamentului și consensului în ceea ce privește viabilitatea și necesitatea unui exercițiu de specializare inteligentă,
- dispunerea de capacități instituționale de guvernare și de coordonare suficientă pentru a asigura mecanismele de interacțiune între părțile interesate relevante din cercetare, învățământul superior, sectorul de afaceri și autoritățile publice (dacă structurile de coordonare lipsesc, acestea trebuie stabilite sau create pe baza instituțiilor și echipelor existente),
- dezvoltarea capacităților analitice și de implementare a politicilor în domeniul cercetării-inovării, cuprinzând cercetarea, dezvoltarea tehnologică și inovarea în sfera de afaceri, precum și îmbunătățirea politicii de cercetare-inovare și a standardelor de implementare [40].

Implementarea *conceptului și strategiei de specializare inteligentă la nivel național și/sau regional* în Republica Moldova ar facilita procesul de transformare economică bazată pe valorificarea potențialului inovativ al țării și al fiecărei regiuni și ar dinamiza cooperarea transregională pe această dimensiune. Urmează un efort considerabil din partea tuturor actorilor implicați (business, mediul universitar și de cercetare, autorități, societatea civilă) pentru conștientizarea importanței S3 și pentru ca strategia de specializare inteligentă să devină parte a politicilor de dezvoltare economică inovativă în Republica Moldova.

REFERINȚE BIBLIOGRAFICE

1. Agenția de Stat pentru Proprietatea Intelectuală. http://www.agepi.md/sites/default/files/bopi/ra_2016.pdf#page=11
2. Biroul Național de Statistică. <http://www.statistica.md/newsview.php?l=ro&idc=168&id=5604>
3. Codul cu privire la știință și inovare, nr. 259 din 15.07.2004. Monitorul Oficial, Nr. 125-129 din 20.07.2004. <http://lex.justice.md/md/286236/>
4. Codul Educației al Republicii Moldova, nr. 152 din 17.07.2014. Monitorul Oficial, Nr. 319-324 din 24.10.2014. <http://lex.justice.md/md/355156/>
5. Concepția dezvoltării clusteriale a sectorului industrial al Republicii Moldova. Hotărârea Guvernului, nr.614 din 20.08.2013. Monitorul Oficial, Nr. 187-190 din 30.08.2013. <http://lex.justice.md/index.php?action=view&view=doc&lang=1&id=349315>
6. Cu privire la aprobarea direcțiilor strategice ale activității din sfera științei și inovării pentru anii 2013–2020. Hotărârea Parlamentului Republicii Moldova, nr.150 din 14.06.2013. Monitorul Oficial, Nr. 141-144 din 05.07.2013. <http://lex.justice.md/index.php?action=view&view=doc&lang=1&id=348568>
7. Cuciureanu Gh. Cercetarea din Republica Moldova: de la conștientizarea problemelor la abordarea lor adecvată? [file:///C:/Users/utilizator4/Downloads/cercetarea-din-republica-moldova-de-la-constientizarea-problemelor-la-abordarea-lor-adekvata%20\(1\).pdf](file:///C:/Users/utilizator4/Downloads/cercetarea-din-republica-moldova-de-la-constientizarea-problemelor-la-abordarea-lor-adekvata%20(1).pdf)
8. Cuciureanu Gh. Sistemul de cercetare-dezvoltare din Republica Moldova reflectat în rapoarte internaționale. <https://idsi.md/files/file/publicatii/sistemul-de-cercetare-dezvoltare-din-republica-moldova-reflectat-in-rapoarte-internationale.pdf>
9. Eastern Partnership – Focus in key priorities and deliverables. Joint Staff Working Document (2016) https://ec.europa.eu/neighbourhood-enlargement/sites/near/files/near-eeas_joint_swd_2016467_0.pdf
10. ERAWATCH Country Reports 2013: Moldova. file:///C:/Users/utilizator4/Downloads/com_2017_376_2_en.pdf
11. Ganea V., Bujor O. Politica inovațională și factorii actuali de creștere economică: interacțiune și integrare. <http://www.akademos.asm.md/files/Politica%20inovationala%20si%20factorii%20actuali%20de%20crestere%20econo mica%20interactiune%20si%20integrare.pdf>
12. Guide for Research and Innovation Strategy for Smart Specialisation (RIS 3). http://ec.europa.eu/regional_policy/sources/docgener/presenta/smart_specialisation/smart_ris3_2012.pdf
13. Hotărârea Guvernului cu privire la aprobarea Acordului de parteneriat între Guvern și Academia de Științe a Moldovei pentru anul 2013, nr. 714 din 12.09.2013. Monitorul Oficial, Nr. 206-211 din 20.09.2013. <http://lex.justice.md/index.php?action=view&view=doc&lang=1&id=349653>
14. Hotărârea Guvernului cu privire la Strategia națională în domeniul proprietății intelectuale până în anul 2020. <http://lex.justice.md/index.php?action=view&view=doc&lang=1&id=345660>
15. Institutul Național de Cercetări Economice. https://ince.md/uploads/files/1350540532_strategie2020.pdf

16. Institutul Național de Statistică. Comunicat de presă. Nr.299 din 16.10.2016. http://www.insse.ro/cms/sites/default/files/com_presa/com_pdf/activ_cd15r.pdf
17. Legea cu privire la întreprinderile mici și mijlocii, nr. 179 din 21.07.2016. Monitorul Oficial, Nr. 306-313 din 6.09.2016.<http://lex.justice.md/md/366638/>
18. Legea cu privire la parcurile industriale, nr.182 din 15 iulie 2010. Monitorul Oficial, Nr. 182 din 15.07.2010.<http://lex.justice.md/md/335841/>
19. Legea cu privire la parcurile științifico-tehnologice și incubatoarele de inovare nr. 138-XVI din 21 iulie 2007. Monitorul Oficial Nr. 107-111 din 27.07.2007.<http://lex.justice.md/index.php?action=view&view=doc&lang=1&id=324668>
20. Lege pentru aprobarea Strategiei naționale de dezvoltare „Moldova 2020”, nr. 166 din 11.07.2012. Monitorul Oficial, Nr. 245-247 din 30.11.2012.
21. Lege pentru aprobarea Strategiei naționale de dezvoltare regională pentru anii 2016-2020, nr. 239 din 13.10.2016. Monitorul Oficial, Nr. 30-39 03.02.2017. <http://lex.justice.md/index.php?action=view&view=doc&lang=1&id=368696>
22. Legea privind susținerea sectorului întreprinderilor mici și mijlocii, nr.2016 din 07.07.2006. Monitorul Oficial, Nr. 126-130 din 11.08.2006. http://lex.justice.md/document_rom.php?id=A1FF626A:DAEE01B1
23. Joint Research Center of European Commission. Mapping of economic, innovative and scientific potential in the Republic of Moldova. Report prepared by Hugo Hollanders, Maastricht University, 2017. Presented at Moldova Business Week, on October 6, 2017.http://mbw.md/ro/schedule/main_07/ Moldova Business Week, 2017. http://mbw.md/ro/schedule/main_07/
24. Peer Review of the Moldovan Research and Innovation system. Horizon 2020 Policy Support Facility. 2016. file:///C:/Users/utilizator4/Downloads/Moldova-PSF_PR-KIAX16004ENNOP.pdf
25. Regional Policy contributing to smart growth in Europe 2020. Communication From the Commission to The European Parliament, the Council, the European Economic and Social Committee. Brussels, 6.10.2010. http://ec.europa.eu/regional_policy/sources/docoffic/official/communic/smart_growth/comm2010_553_en.pdf
26. Regulamentul (UE) NR. 1303/2013 al Parlamentului European și al Consiliului din 17.12.2013. <http://eur-lex.europa.eu/legal-content/RO/TXT/PDF/?uri=CELEX:32013R1303&from=RO>
27. Panorama. Inforegio. 2011, Nr. 39.http://ec.europa.eu/regional_policy/sources/docgener/panorama/pdf/mag39/mag39_ro.pdf
28. Panorama. Inforegio. 2012, Nr.4.http://ec.europa.eu/regional_policy/sources/docgener/panorama/pdf/mag44/mag44_ro.pdf
29. RIS3 Assessment Wheel - A synthetic tool to position yourselves and your RIS3.<http://s3platform.jrc.ec.europa.eu/ris3-assessment-wheel>
30. S3 beyond EU. <http://s3platform.jrc.ec.europa.eu/s3-beyond-eu>
31. S3 Design Learning Workshop, February 2016. <http://s3platform.jrc.ec.europa.eu/-/s3-design-learning-workshop?inheritRedirect=true&redirect=%2Fhome%3F3FCFID%3D6e0aaa01-7d1f-4a7e-b9a3-497d00acd405%26CFTOKEN%3D0>
32. Starting Smart Specialisation: Experiences from the EU for innovation and economic transformation, Aprilie, 2017. <http://s3platform.jrc.ec.europa.eu/-/starting-smart-specialisation-?inheritRedirect=true>
33. Strategia de cercetare-dezvoltare a Republicii Moldova până în 2020. Hotărârea Guvernului, nr. 920 din 07.11.2014. Monitorul Oficial, Nr. 386-396 din 26.12.2014. <http://lex.justice.md/index.php?action=view&view=doc&lang=1&id=356042>
34. Strategia de dezvoltare a educației pentru anii 2014-2020 ”Educație 2020”. Monitorul Oficial, Nr. 345-351 din 21.11.2014.Hotărârea Guvernului, nr.644 din 14.11.2014. Monitorul Oficial, Nr.345-351 din 21.11.2014. <http://lex.justice.md/index.php?action=view&view=doc&lang=1&id=355494>
35. Strategia de dezvoltare a sectorului întreprinderilor mici și mijlocii pentru anii 2012-2020. Hotărârea Guvernului, nr.685 din 13.09.2012. Monitorul Oficial, Nr.198-204/740 din 21.09.2012. <http://lex.justice.md/viewdoc.php?action=view&view=doc&id=344806&lang=1>
36. Strategia inovațională a Republicii Moldova pentru perioada 2013-2020 „Inovații pentru competitivitate”. Hotărârea Guvernului, nr.952 din 27.11.2013. Monitorul Oficial Nr. 284-289 din 06.12.2013. <http://lex.justice.md/index.php?action=view&view=doc&lang=1&id=350541>
37. Strengthening Innovation in Europe's Regions: Strategies for resilient, inclusive and sustainable growth.Communication From the Commission to The European Parliament, the Council, the European Economic and Social Committee. Brussels, 18.7.2017.http://ec.europa.eu/regional_policy/sources/docoffic/2014/com_2017_376_2_en.pdf
38. The Global Competitiveness Report 2016–2017. http://www3.weforum.org/docs/GCR2016-2017/05FullReport/TheGlobalCompetitivenessReport2016-2017_FINAL.pdf
39. The Global Innovation Index. <https://www.globalinnovationindex.org/userfiles/file/reportpdf/GII-2015-v5.pdf>
40. The Role of Smart Specialisation in the EU Enlargement and Neighbourhood Policies. https://danube-inco.net/object/document/18737/attach/0_D5_29_S3_role_in_the_EU_EN_policies-FINAL.pdf
41. The World Bank. <https://data.worldbank.org/indicator/IP.PAT.RESD>
42. The World Bank. <https://data.worldbank.org/indicator/SP.POP.SCIE.RD.P6>
43. The World Bank. <https://data.worldbank.org/indicator/GB.XPD.RSDV.GD.ZS>
44. The World Bank.<https://data.worldbank.org/indicator/NY.GDP.PCAP.CD>

PERSPECTIVELE COMERȚULUI INTERNAȚIONAL DE MĂRFURI ȘI SERVICII ÎN CONTEXTUL DEZVOLTĂRII E-COMERȚULUI

Nicolae PLATON, conf. univ., dr.

Centrul de informare și promovare în domeniul turismului

e-mail:platonanat@yahoo.com

An efficient way of doing business, which is at the heart of the triumvirate: producers – traders – consumers, is represented by the e-commerce. Ignoring e-commerce as a business opportunity attracts for any entrepreneur involved in a buy-and-sell process a great risk of being considered by customers beyond development.

Under these circumstances, e-commerce can generate: decreases in promotion, distribution, and placement costs in business units, increasing the rotation speed of current assets that are so necessary for a developing business, increasing operational efficiency for companies seeking to gain competitive advantage in the economic environment.

In this article, the author develops the subject of international e-commerce through the existing forms of commerce, analyzes ways of e-commerce development, describes the advantages of e-commerce.

Cuvinte-cheie: comerț electronic, internet, e-comerț, întreprinderi, întreprinzător, platforme on-line, criptomonetă, cripto-monetă.

JEL Classification: M1.

**Moto: Comerțul electronic este deja o realitate, iar cei care îl ignoră, pierd avantajul competitiv și șansa de a dezvolta o afacere.
(Formulare de autor)**

O modalitate eficientă de a face afaceri, care stă la baza triumviratului: producători – comercianți – consumatori, este reprezentată de comerțul electronic. Ignorarea comerțului electronic ca oportunitate în afaceri atrage pentru orice întreprinzător, implicat într-un proces de vânzare-cumpărare, un mare risc de a fi considerat de către clienți depășit de evoluție.

În aceste condiții, comerțul electronic poate genera: scăderi ale costurilor de promovare, distribuție și plasare în unitățile comerciale, sporirea vitezei de rotație a mijloacelor circulante, atât de necesare unui business în dezvoltare, creșterea eficienței operaționale pentru companiile care urmăresc să dobândească un avantaj competitiv în mediul economic.

În acest articol, autorul, dezvoltă subiectul comerțului electronic internațional prin prisma formelor de comerț existente, analizează modalitățile de dezvoltare a e-comerțului, descrie avantajele comerțului electronic.

Actualitatea temei. Dezvoltarea rapidă a tehnologiilor informaționale determinate de necesitatea stocării și transmiterii rapide a informațiilor cu cele mai mici costuri, a revoluționat comerțul global. Astăzi, comerțul electronic este utilizat practic de toate întreprinderile moderne. Ele sunt caracterizate printr-o cerere din ce în ce mai mare, prin existența unei competiții la nivel global și prin sporirea permanentă a așteptărilor clienților. Ca să poată răspunde acestor provocări, întreprinderile de pe mapamond sunt în plin proces de transformare organizațională și de adaptare a modului lor de funcționare. Comerțul electronic este o cale, la scară mondială, prin care se facilitează și se sprijină aceste schimbări. El este prezent peste tot în lume, fiind în esență global atât ca concept cât și ca realizare.

În ceea ce privește impactul asupra întreprinderilor, comerțul electronic oferă ocazii unice de reorganizare a afacerilor, redefinire a piețelor sau crearea de noi piețe.

Ca **argumente** ce se impun pentru cercetarea acestei teme sunt:

- investigarea științifică a unei dimensiuni atât de complexe și dinamice ale comerțului internațional, merit să sprijine un demers amplu de cercetare, cu arie largă de acoperire;
- necesitatea studierii fundamentelor teoretice și metodologice ale e-comerțului prin impactul lor asupra întreprinderilor, societăților și corporațiilor internaționale;
- elucidarea factorilor care au rol decisiv asupra comerțului electronic;
- argumentarea necesității de modernizare a întreprinderilor în contextul dezvoltării e-comerțului;
- revederea programelor de studii în ceea ce privește pregătirea tinerilor specialiști;
- concentrarea asupra orientărilor strategice ale întreprinderilor, care vor opera modificări în modul de organizare a comerțului internațional.

Scopul cercetării îl reprezintă studierea și analiza problemelor legate de comerțul electronic, tendințele care se atestă în acest domeniu, modalitățile tehnologice de organizare a întreprinderilor, formularea unor propuneri și recomandări care ar contribui la îmbunătățirea calității studiilor pentru absolvenți. Suportul teoretico-metodologic al temei investigate va fi asigurat de lucrările savanților, care au efectuat cercetări în acest domeniu.

Metode aplicate

La elaborarea prezentului articol, autorul a utilizat 3 metode de cercetare, după cum urmează:

Cercetarea fundamentală a permis elucidarea tendințelor actuale în domeniul e-comerțului, reflectând totodată premisele schimbării atestate în domeniul cercetat. În cercetarea fundamentală au fost încadrate investigațiile sub formă de studii teoretice care au dus la formularea unor concluzii științifice argumentate.

Cercetarea pentru dezvoltare a avut ca scop utilizarea acelor procedee și dispozitive ce pot influența direct activitatea practică în organizarea comerțului internațional electronic.

Cercetarea aplicativă a avut ca sarcină furnizarea de date pentru direcționarea activității practice, în vederea creșterii muncii metodice.

Relevanța articolului. Cercetarea și dezvoltarea acestei teme a dat posibilitate autorului să generalizeze anumite propuneri și recomandări la acest subiect, și ca urmare, să propună mediului academic, antrenat în pregătirea specialiștilor pentru comerțul internațional, anumite sugestii, capabile să îmbunătățească procesul de instruire.

Introducere

Începem să ne obișnuim cu schimbările tehnologice din viața de zi cu zi, acasă, la muncă și în timpul liber, iar acest progres poate continua în același ritm în viitorul previzibil.

Secolul XXI a arătat că, în domeniul tehnologiei, sunt posibile aproape orice realizări, în special în domeniul tehnologiei informaționale, a e-comerțului, a automatizării proceselor, a roboticii, a e-turismului etc.

Majoritatea așteptărilor tehnologice de la începutul secolului au fost deja îndeplinite. Acum trebuie să privim la oportunitățile de exploatare, adică la ceea ce are de oferit tehnologia și la cele de consum, adică necesitățile pieței și ale societății.

La moment e-comerțul este în continuă dezvoltare, evoluție care este foarte de greu de prognozat. Important este ca generația noastră să poată face față acestei provocări.

Astfel, tinerii întreprinzătorii aflați la început de drum, lansându-se cu mult curaj și creativitate în comerțul internațional, dispun de o puternică motivare și flexibilitate în organizarea e-comerțului.

În aceste condiții, o bună parte de consumatori, îndeosebi cei tineri, apelează la cumpărături pe internet, iar numărul întreprinderilor de comerț și servicii care doresc să-și creeze și să-și conducă o „afacere pe net”, este din ce în ce mai mare.

Abordarea problematicii

Dezvoltarea comerțului electronic schimba lumea afacerilor, amenințând existența nu mai a unor firme ci și a unor întregi industrii. Unele industrii au fost obligate să se restructureze ca să țină pasul noilor tendințe, altele nou create, se axează în totalitate pe comerțul on-line. Această tendință înspăimântătoare la prima vedere, creează atâtea oportunități, de care omenirea nici nu putea visa cu 20 de ani în urmă.

O componentă importantă în definirea comerțului electronic o reprezintă mediul în care acesta are loc și anume Internetul. Persoane particulare și oameni de afaceri intră pe Internet prin intermediul unui furnizor local de servicii, care oferă astfel accesul la posta electronică (e-mail) și la sistemul de informare World, Wide, www, Web, precum și la multe alte categorii de servicii informaționale. Internetul oferă potențialilor clienți posibilitatea de a vizita afacerea pe Web și a analiza ofertele on-line de produse și servicii ale întreprinderilor.

Multe întreprinderi utilizează Internetul pentru publicitate. Marketingul prin Internet este o oportunitate pentru a crea imaginea unei firme și pentru a atrage clienții. Firmele furnizează informații tehnice și utilizează pagina de Web ca o platformă pentru mediatizarea noutăților ce apar în cadrul întreprinderii. Folosind propriul Website ca pe un magazin, ele oferă produse și preiau comenzi.

În **definiția sa simplă**, comerțul electronic este un mijloc electronic folosit pentru a face tranzacții de afaceri. Astfel, comerțul electronic reprezintă multitudinea proceselor software și comerciale necesare proceselor de afaceri să funcționeze, utilizând fluxuri digitale de date.

Pe măsura dezvoltării tehnologiei și a folosirii Internetului pe scară largă, comerțul electronic a ajuns să se refere la o gama mai largă de mijloace de afaceri cum ar fi: e-mail, Web-situri informaționale, cataloage on-line comenzi de bunuri și serviciu prin Internet, livrarea directă de produse și alegerea caracteristicilor produsului.

În tabelul de mai jos sunt descrise cele mai răspândite forme de comerț electronic.

Tabelul 1

Forme de comerț electronic

N/o	Tipul	Descrierea
1.	Business-to-business (B2B)	Participanții sunt companii sau organizații
2.	Business-to-consumer (B2C)	Companiile se adresează consumatorilor persoane-fizice
3.	Consumer-to-business (C2B)	Consumatorii care încearcă să vândă produse sau servicii firmelor sau caută vânzători care să liciteze pentru produsele și serviciile de care au nevoie
4.	Consumer-to-consumer (C2C)	Consumatorii care vând altor consumatori
5.	Comerțul mobil (m-commerce)	Activitățile de comerț electronic se realizează prin intermediul rețelelor de telefonie mobilă
6.	Government-to-business (G2B)	O instituție guvernamentală cumpără sau vinde bunuri, servicii sau informații de la sau către persoane juridice

Sursa: Elaborat de autor.

Pentru unele întreprinderi, comerțul electronic înseamnă orice tranzacție financiară care utilizează tehnologia informatică. Pentru altele, noțiunea de comerț electronic acoperă circuitul complet de vânzări, inclusiv marketingul și comercializarea propriu-zisă.

Mulți oameni consideră comerțul electronic ca fiind orice tranzacție comercială condusă electronic pentru procurarea unor produse cum ar fi cărți, CD-uri, bilete de avion, produse și servicii turistice și altele. Dar, comerțul electronic are, un sens mult mai larg, un impact mult mai profund asupra evoluției afacerilor și cuprinde, în fapt, nu

numai noile achiziții comerciale ci și totalitatea activităților care susțin obiectivele de marketing ale unei întreprinderi și care pot include, spre exemplu, publicitate, vânzări, plăți, activități post-vânzare, servicii către clienți etc.

Ca urmare, s-a lărgit gama de servicii care sprijină și acorda asistență acestui nou domeniu al afacerilor. Aceste servicii se referă la furnizorii de Internet, la sistemele de securitate și semnăturile electronice, la tranzacțiile on-line sau rețelele de magazine, precum și la serviciile cu caracter general, cum ar fi consultanța, designul de pagini Web, elaborarea site-urilor etc. Această evoluție are un impact major asupra economiei, în ceea ce privește crearea de noi întreprinderi, diversificarea celor existente și, în special, asupra potențialului pieței, forței de muncă și a gradului de ocupare a acesteia în viitor. Datorită acestei diversități a condițiilor de piață ce cuprinde un număr mare de furnizori de servicii și care este într-o permanentă schimbare, se impune ca o necesitate punerea la dispoziția întreprinderilor și în special a întreprinderilor mici și mijlocii, a unei „surse” unde să găsească sprijinul adecvat pentru aplicarea soluțiilor comerțului electronic în activitatea proprie.

Există **4 modalități** de a face comerț electronic:

1. Printr-un portal de vânzări, echivalentul unei plimbări printr-un „mall virtual”, datorită ofertei de produse plasate on-line. Această modalitate are avantajul simplității și costului relativ redus, întreprinzătorul furnizând doar descrierea produselor și fotografiile acestora. Contra unei sume relativ mici se asigură și se menține un magazin virtual. Principalul dezavantaj constă în aceea că întreprinzătorul nu deține controlul asupra site-ului, iar cel care-l controlează poate oferi mai puține avantaje decât altor concurenți;

2. Folosirea unui furnizor de servicii Internet, pentru crearea unui magazin virtual. Această modalitate oferă întreprinzătorului mai multă flexibilitate și abilitatea de a-și gestiona propriu Web-site, presupune folosirea unor cataloage privind caracteristicile produselor, iar pe lângă găzduirea magazinului virtual, furnizorul de servicii Internet asigură posibilitatea de a crește pe măsura creșterii volumului vânzărilor;

3. Angajarea de profesioniști pentru proiectarea unui site pentru client, în cazul în care întreprinzătorul își permite să cheltuiască mai mult pentru folosirea acestei oportunități de afaceri. Această modalitate oferă pentru întreprinzător posibilități nelimitate de gestionare a site-ului, inclusiv integrarea completă a serviciilor pentru clienți cu serviciile necesare numai proprietarului întreprinderii;

4. Proiectarea și realizarea unui Web-site în cadrul întreprinderii, presupune că acesta să-și permită să angajeze personal specializat, care să realizeze și să întrețină respectivul Web-site. Această modalitate asigură întreprinzătorului un control complet asupra site-ului, dar costurile sunt considerabile pentru mentenanță.

Considerăm că, pentru o întreprindere de comerț și servicii deja existentă, trecerea la afaceri on-line reprezintă doar extinderea activității în mediul virtual, ceea ce ar semnifica un avantaj evident.

Operaționalizarea comerțului electronic presupune parcurgerea mai multor etape:

- dezvoltarea arhitecturii informaționale pentru comerțul electronic;
- stabilirea de standarde privind informațiile de producție și marketing implicate;
- punerea la punct a documentelor juridice utilizate și a modalităților de vehiculare a lor între partenerii de afaceri;
- realizarea sistemului electronic de plăți între partenerii de afaceri;
- reglementarea drepturilor și responsabilităților partenerilor implicați privind protecția informațiilor.

Comerțul electronic trebuie să reprezinte un concept integrat, creat pentru a unifica o mare varietate de servicii în domeniul afacerilor, plecând de la poșta electronică transmisă între diferite organizații, registre de adrese, sisteme electronice pentru efectuarea de plăți la distanță, informații de ordin managerial, rapoarte statistice etc.

Comerțul electronic poate cuprinde majoritatea proceselor ce implică achiziționări de bunuri și servicii fizice, cu excepția fazei logistice din modelul achiziționării tradiționale. Spre deosebire de comerțul tradițional, bunurile și serviciile digitale sunt acele articole care pot fi livrate utilizând infrastructura informațională. În aceste condiții, rezultă că pentru bunurile și serviciile digitale, piața a promovat contextul necesar pentru întreg procesul de achiziționare, inclusiv livrarea.

Astfel, comerțul tradițional în următorii 10 ani vă rămâne o frumoasă amintire de interacțiune a vânzătorilor cu cumpărătorii. Tradiționalele moluri și hipermarket-e vor ceda locul comerțului electronic.

Comerțul online a dus la „moartea” mall-urilor din Statele Unite, peste 5.300 de magazine închizându-se doar în ultimul an, ceea ce a însemnat și o reducere drastică a locurilor de muncă. Analiștii estimează că până la sfârșitul anului 2017 alte 3.300 de magazine și-ar putea opri activitatea.

Din 2002 până în prezent mall-urile au dus la pierderea a aproape 450.000 de joburi. Retailerii online nu au acoperit acest gol, pentru că doar 178.000 de persoane au fost angajate în sectorul de e-Commerce în ultimii 15 ani.

În următorii cinci ani, 1 din 4 mall-uri din Statele Unite va dispărea, drept exemplu este mall-ul Schuylkill din Pennsylvania, care acum zece ani era gazda a 90 de magazine și restaurante. Făcea parte din viața comunității pentru că aici se țineau festivalul dedicat diverselor evenimente.

Pe timpuri, mall-ul era considerat un ecosistem în sine, un conglomerat de oameni și comercianți, în care găseai tot ce voiai și ce nu voiai. Istoria acestor fabuloase centre a pornit de la deschiderea mall-ului Southdale Center din Edina, Minn în anul 1956.

Ideea i-a aparținut lui Victor Gruen, un arhitect austriac. Dorința lui a fost oferi o alternativă populației la aglomerația urbană, pentru că era îngrozit de ea. El vedea mall-ul ca pe un centru pentru ample construcții suburbane, care includea clădiri de apartamente, spitale și birouri.

Din 1980 mall-urile au acaparat Main Street și au devenit un punct de atracție pentru emisiuni TV de tip concurs, jocuri și chiar turnee muzicale (Britney Spears a concertat într-un mall în 1997).

În 1992, puteai vedea 48 de mall-uri dacă mergeai pe Time Square timp de 90 de minute. La nivelul întregii țări s-au construit 1.500 de centre comerciale în 49 de ani, ceea ce a depășit adesea rata creșterii numărului de locuitori.

Declinul a început în anii 2000, din cauza ascensiunii cumpărăturilor online și a impactului crizei economice, care au dus la scăderea vânzărilor și a numărului de persoane care călcau pragul centrelor comerciale. Drept dovadă, începând cu anul 2007 nu a fost construit niciun mall în Statele Unite.

Societatea informațională devine tot mai sigur o formă nouă a civilizației umane, mult mai perfectă, în care accesul egal și universal la informație, în corelație cu o infrastructură informațională și de comunicații dezvoltată, contribuie la o dezvoltare social-economică durabilă, reducerea gradului de sărăcie, îmbunătățirea calității vieții. Practica internațională demonstrează impactul pozitiv al infrastructurii informaționale și de comunicații asupra dezvoltării societății contemporane, care constă în diversificarea posibilităților de acces la informație și la resursele informaționale publice în toate domeniile de activitate umană: guvernarea electronică, economia electronică, comerțul electronic, învățământul electronic, cultura electronică, medicina electronică etc., precum și în creșterea nivelului de ocupație a populației prin crearea a noi locuri de muncă.

În acest scop, universitățile trebuie să realizeze la prima etapă trecerea treptată la pregătirea specialiștilor în comerțul on-line, educând noile generații în ritmul tehnologiilor informaționale avansate.

Asemenea programe sunt deja foarte apreciate de solicitanți și mai important de firmele în care lucrează aceștia. În plus, există persoane care continuă studiile la mijloc de carieră, pentru a urma cursuri aprofundate de tip MBA și altele similare, în scopul de a dobândi aceste cunoștințe. Generația actuală de manageri superiori va trebui să-și adapteze stilul pentru a profita cât mai mult de acest val nou de resurse umane.

Aceste criterii presupun că, odată cu creșterea gradului de diversificare tehnologică, devine esențială planificarea eficace și strategia. Se întreprind deja pași concreți pentru susținerea planificării eficace printr-o deplasare către tehnologii și module de bază, care necesită sisteme manageriale bazate pe structuri multidisciplinare, de proiect, și mai puțin pe elemente funcționale, fiind posibil astfel să se realizeze un mediu mai bun. Cei interesați vor trebui să renunțe la abordarea funcțională și să adopte o abordare de tip sistem, pentru a schița posibilitățile și pentru a face alegerea optimă.

Prosperarea și dezvoltarea economică a Republicii Moldova depinde de integrarea rapidă în economia regională și globală din ce în ce mai competitivă. Cunoștințele sânt recunoscute ca un factor esențial al dezvoltării. Ele sânt un factor strategic cheie pentru competitivitatea economică într-o lume globalizată, iar dezvoltarea diferențiată a țărilor se datorează modului diferit de aplicare și circulație a lor în societate. Republica Moldova, ca o țară europeană modernă care a ales calea democratică de dezvoltare, recunoaște că aderarea la economia globală bazată pe cunoștințe este o prioritate națională. Din aceste considerente edificarea societății informaționale este de o importanță majoră pentru dezvoltarea țării și trebuie să fie realizată într-un astfel de mod, ca de rezultatele ei să poată beneficia toți cetățenii.

Propuneri și recomandări

Pentru a face față provocărilor de viitor instituțiile de învățământ, trebuie să țină cont de cele 6 recomandări, deduse din diverse studii de marketing efectuate de specialiști calificați în materie de previziune:

1. Instituțiile de învățământ superior și mediu de specialitate trebuie să fie deja pregătite pentru a face față provocărilor și a trece la o nouă abordare în ceea ce privește pregătirea tinerilor specialiști.
2. Programele de studii trebuie adaptate cerințelor timpului.
3. Studenții în timpul studiilor trebuie să atragă atenție maximă studierii limbilor străine, precum și pregătirii în domeniul electronicii și programării.
4. Cadrele didactice trebuie să treacă stagiile obligatorii în întreprinderi și corporații care au tangență cu comerțul electronic internațional.
5. Absolvenții trebuie să dispună de flexibilitate maximă și adaptivitate la schimbări.
6. Tinerii absolvenți trebuie să fie toleranți față de oportunitățile noilor tehnologii.

REFERINȚE BIBLIOGRAFICE

1. Legea nr. 284 din 22.07.2004 „*Privind comerțul electronic*”, publicată în Monitorul Oficial al Republicii Moldova Nr. 138-146 din 13.08.2004.
2. Legea nr. 231 din 23.09.2010 „*Cu privire la comerțul interior*”, publicată în Monitorul Oficial al Republicii Moldova Nr. 206-209 din 22.10.2010.
3. Hotărârea Guvernului Nr.255 din 09.03.2005 „*Privind Strategia Națională de edificare a societății informaționale - Moldova electronică*”, publicată în Monitorul Oficial al Republicii Moldova Nr. 46-50 din 25.03.2005.
4. Paraschiv VAGU, Ion STEGĂROIU, Gabriel CROITORU, Anișoara DUICĂ, Mircea DUICĂ. *Strategii manageriale*. București: Editura Pro Universitaria, 2014, pp. 847, ISBN 978-606-26-0088-4.
5. Eugen BURDUȘ, Gheorghita CĂPRĂRESCU, Armenia ANDRONICEANU, Michael MILES. *Managementul schimbării organizaționale*. Ediția a II-a. București: Editura Economică 2003, pp. 574, ISBN 973-590-886-7.
6. Philip KOTLER, Dipak JAIN, Suvit MAESINCEE. *Marketingul în era digitală*. București: Editura Meteor Press, 2009, pp. 198, ISBN 978-973-728-366-5.
7. Eugen BURDUȘ, Ion COCHINĂ, Lucia CRĂCIUN, Amedeo ISTOCESCU. *Întreprinzătorul*. București: Editura Pro Universitaria, 2010, pp. 410, ISBN 978-973-129-533-6.
8. https://ro.wikipedia.org/wiki/Comert_electronic
9. <https://www.scribd.com/doc/16608000/Comert-Electronic>
10. <http://www.onlinenewspapers.com/magazines>

Secțiunea I

**DINAMIZAREA EVOLUȚIEI
COMERȚULUI EXTERIOR ÎN
CONTEXTUL OPORTUNITĂȚILOR
REGIMURILOR COMERCIALE
OFERITE**

Section I

**BOOSTING THE DEVELOPMENT
OF FOREIGN TRADE IN THE
CONTEXT OF THE
OPPORTUNITIES OFFERED BY
TRADE REGIMES**

PROVOCARILE DEZVOLTĂRII DURABILE PENTRU REPUBLICA MOLDOVA

Rodica PERCIUN, conf. cercet., dr. hab.,
Institutul Național de Cercetări Economice
e-mail: rodica21@gmail.com

Andreea-Oana IACOBUȚĂ, conf. univ., dr.,
Universitatea Alexandru Ioan Cuza, Iași, România
e-mail: andreea.iacobuta@uaic.ro

Scopul articolului este analiza principalilor factori ce tergiversează atingerea dezvoltării durabile a Republicii Moldova. Metodele științifice utilizate în lucrare sunt: analiza sistemică, sinteza, inducția și deducția, analiza critică, etc. Principalele rezultate: în baza cercetării efectuate s-au identificat următoarele impedimente: instabilitatea macroeconomică, sărăcia, riscurile macroeconomice structurale, migrația etc.

Această cercetare este elaborată în cadrul Proiectului bilateral R.Moldova – România (AȘM-ANCSI) "Perspective de promovare a dezvoltării durabile în România și în Republica Moldova prin operaționalizarea de bune practici europene relevante", implementat de către echipa INCE și FEAA (Universitatea Alexandru Ioan Cuza, Iași).

Cuvinte-cheie: dezvoltarea durabilă, instabilitatea macroeconomică, riscuri structural, sărăcia, migrația, investiții.

This paper is ment to analyze the main factors that delay the achievement of Moldova's sustainable development. The scientific methods used in the paper are: systemic approach, analysis and synthesis, induction and deduction, critical analysis of materials, etc.

The main results: after the research it was found that the main impediments are: the macroeconomic instability, the poverty, the macroeconomic structural risks, the migration etc.

This research was developed within the framework of the Mobility Research Project (ASM-ANCSI) Perspectives for Promoting Sustainable Development in Romania and in the Republic of Moldova by Operationalizing Relevant European Best Practices, elaborated by INCE team and the FEAA team (Al. Ion Cuza Faculty, Iasi).

Keywords: sustainable development, macroeconomic instability, poverty, structural risks, migration, investments.

JEL Classification: E61, F22, F24, F63.

Introducere

Prezentul articol reprezintă principalele rezultate, pe care autorii le-au realizat în cadrul proiectului bilateral "Perspective de promovare a dezvoltării durabile în România și în Republica Moldova prin operaționalizarea de bune practici europene relevante". În cadrul acestui proiect s-au organizat o serie de mese rotunde, ateliere de lucru (Iași, Piatra-Neamț, Vatra Dornei, Chișinău), unde s-a discutat despre conceptul de dezvoltare durabilă și preluarea bunelor practici ale României în domeniul cercetat, atragerea fondurilor structurale etc.

Gradul de investigare a problemei și scopul cercetării

Punctul de pornire a conceptului de dezvoltare durabilă a fost criza anilor 1929-1933. De atunci această noțiune a evaluat și s-a dezvoltat prin atragerea practic a tuturor domeniilor economice, sociale, demografice, de mediu. Din start dezvoltarea durabilă a fost gândită drept o soluție la criza ecologică și protecția mediului. De aceea și definiția cea mai cunoscută a dezvoltării durabile este cea dată de către Comisia Mondială pentru Mediu și Dezvoltare în Raportul Brundtland: „Dezvoltarea durabilă este dezvoltarea care urmărește satisfacerea nevoilor prezentului, fără a compromite posibilitatea generațiilor viitoare de a-și satisface propriile nevoi". Pentru UE, dezvoltarea durabilă a devenit un obiectiv politic din anul 1997. În prezent, conceptul de dezvoltare durabilă presupune o abordare largă, care acoperă practic toate componentele vieții economice, sociale, de mediu etc. Pentru țările cu economie emergentă, cum este Republica Moldova, dezvoltarea durabilă, ca element strategic al țării, prezintă mai multe provocări, deoarece există prea mulți factori care tergiversează realizarea obiectivelor acesteia, mai ales că trebuie să se țină cont atât de dimensiunile multiple a fenomenului cât și de coordonarea între instituțiile abilitate.

Metodologia utilizată

În procesul cercetării au fost aplicate metodele științifice generale: analiza și sinteza, inducția și deducția, abordarea sistemică, analiza logică, analiza critică a materialelor. Suportul informațional al cercetării îl reprezintă: materialele analitice și rezultatele proiectelor de cercetare din cadrul INCE; legislația internațională și națională în domeniul analizat, documentele de politici, strategiile Guvernului Republicii Moldova, Ministerului Economiei, Ministerului Finanțelor, materialele organismelor internaționale, datele statistice naționale (BNM, BNS, Ministerul Finanțelor), alte resurse informaționale accesibile în Internet.

Rezultatele obținute și discuții

Agenda de Dezvoltare Durabilă 2030 este una complexă, care cuprinde 17 obiective generale și 169 de obiective specifice cu toate aspectele-cheie ale dezvoltării (economice, sociale și de mediu).

În urma efectuării studiului identificăm principalele provocări pentru Republica Moldova, care tergiversează dezvoltarea durabilă.

a) Instabilitatea macroeconomică

Dinamica PIBului determină formarea economiilor, care servesc una din principalele surse de finanțare a activității de producere în economia națională. Analiza empirică a demonstrat că probabilitatea crizei crește odată cu scăderea ritmurilor de creștere a PIB în mediu cu 4-5 p.p. în raport cu anul precedent. Până în anul 2001, Republica Moldova s-a confruntat cu cea mai grea și de lungă durată criză legată de tranziția la economia de piață. La sfârșitul anului 1999 din cauza crizei financiare din Federația Rusă, țara noastră a ajuns în pragul insolvenței, iar deficitul balanței comerciale a atins nivelul de 20% din PIB. În anul 2009 în rezultatul crizei financiare globale ritmul de creștere a PIBului a constituit minus 6%. În anul 2012 PIBul a descrescut cu 0,8 la sută, în cazul dat economia a avut de suferit din cauza secetei și a micșorării cererii rezultate de criza din UE. Delapidările masive de fonduri și problemele grave depistate în sectorul bancar la sfârșitul anului 2014, au determinat criza apărută în anul 2015, când PIBul a descrescut cu 0,5% în raport cu anul precedent.

Astfel, sistemul economic și financiar al Republicii Moldova se caracterizează printr-un grad mare de instabilitate, creșterea anuală a PIBului, în perioada analizată, se încadrează în limitele de la -6,5% și până la +8,9%. După cum se vede din Figura 1, deviația creșterii PIBului este semnificativă, dar nu are o tendință constantă, iar în ani cu probleme, reducerea creșterii economice este bruscă. Astfel, considerăm, că fluctuațiile repetate sunt o primă provocare ce stă în calea asigurării unei dezvoltări durabile.

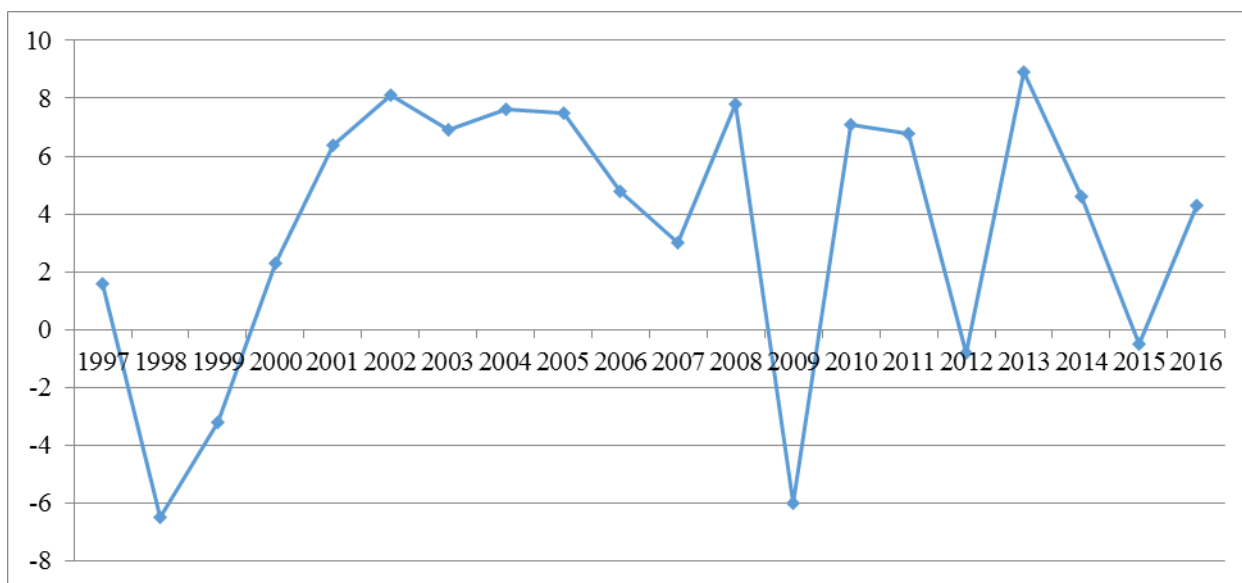

Figura 1. Ritmul de creștere economică în Republica Moldova, %

Sursa: Elaborată de autori în baza datelor Biroului Național de Statistică. www.statistica.md

b) Sărăcia

Rata sărăciei absolute a scăzut de la 21,9% (a. 2010) până la 9,6% (a.2015) sau de 2,3 ori. În orașele mari (Chișinău și Bălți) acest indicator a scăzut semnificativ - de la 7,1% până la 1%. Însă în localitățile rurale situația rămâne a fi îngrijorătoare, rata sărăciei este de 1,5 ori mai mare în comparație cu media pe țară.

Pe măsură ce rata sărăciei a început să se micșoreze (Figura 2), ultima strategie națională de dezvoltare a avut un alt obiectiv: să încurajeze creșterea economică durabilă care ar contribui în cele din urmă la reducerea sărăciei.

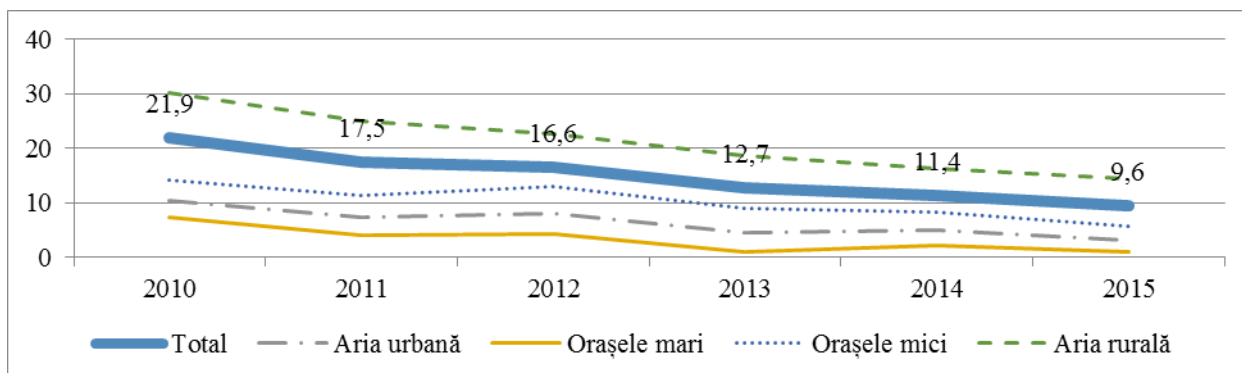

Figura 2. Dinamica ratei absolute a sărăciei în R. Moldova

Sursa: Elaborată de autori în baza datelor Biroului Național de Statistică. www.statistica.md

Astfel, indicatorul PIB pe locuitor este cel mai reprezentativ în determinarea nivelului de trai al țării. În Moldova ritmul lent de creștere a PIBului pe cap de locuitor reprezintă motivul de bază a nesatisfacerii totale a populației de situația creată în țară (Figura 3). Evoluția produsului intern brut per capital calculat la paritatea puterii de procurare permite aprecierea nivelului de câte produse își permite un locuitor al unei țări să procure comparativ cu alte țări, unde sunt alte venituri, dar și alte prețuri. Astfel, R. Moldova s-a apropiat de țările dezvoltate mai mult după nivelul prețurilor decât după nivelul veniturilor. Dacă după nivelul veniturilor Moldova este ultima în Europa, prețurile de la noi din țară sunt mai mari decât în alte țări, cum sunt, Albania, Belarus, Bosnia și Herțegovina, Bulgaria, Macedonia, Serbia și Ucraina, fiind aproape similare cu cele din România.

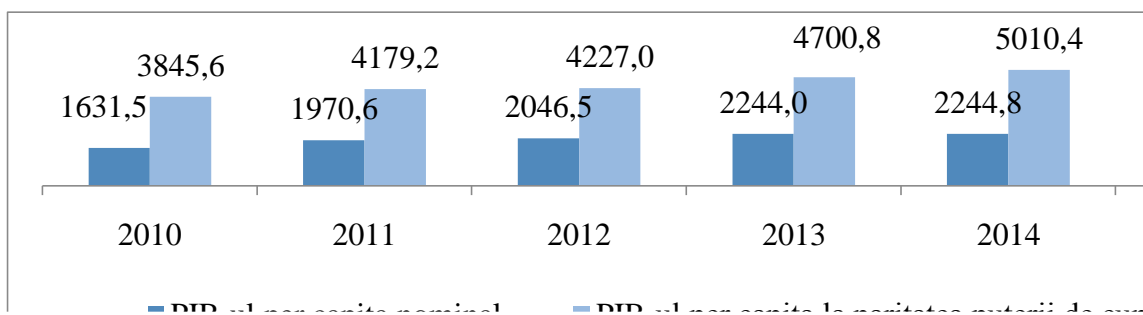

Figura 3. Dinamica PIB-ului per locuitor la valoarea nominală și la paritatea puterii de cumpărare, (dolari SUA)

Sursa: Elaborată de autori în baza datelor Biroului Național de Statistică. www.statistica.md

Potrivit datelor Băncii Mondiale, în pofida evoluțiilor pozitive din anii 2012-2014, în anul 2015 a avut loc o diminuare a PIB-ului Republicii Moldova, constituind 1843,2 dolari SUA. Astfel, Moldova rămâne o țară cu cel mai mic PIB pe locuitor prin statele europene (fiind de 22,4 ori mai mic ca în Germania și de 19,7 ori mai mic ca în Franța), depășind Tadjikistanul în rândul țărilor CSI (de aproximativ 2 ori). Comparativ cu cei mai apropiați vecini România și Ucraina, PIB-ul per locuitor al Republicii Moldova este, respectiv, de 4,9 și 1,1 ori mai mic. Pentru a ameliora situația socioeconomică a Republicii Moldova este nevoie de o creștere economică calitativă, dezvoltarea potențialului de export al țării, crearea a noi locuri de muncă etc. (Figura 4).

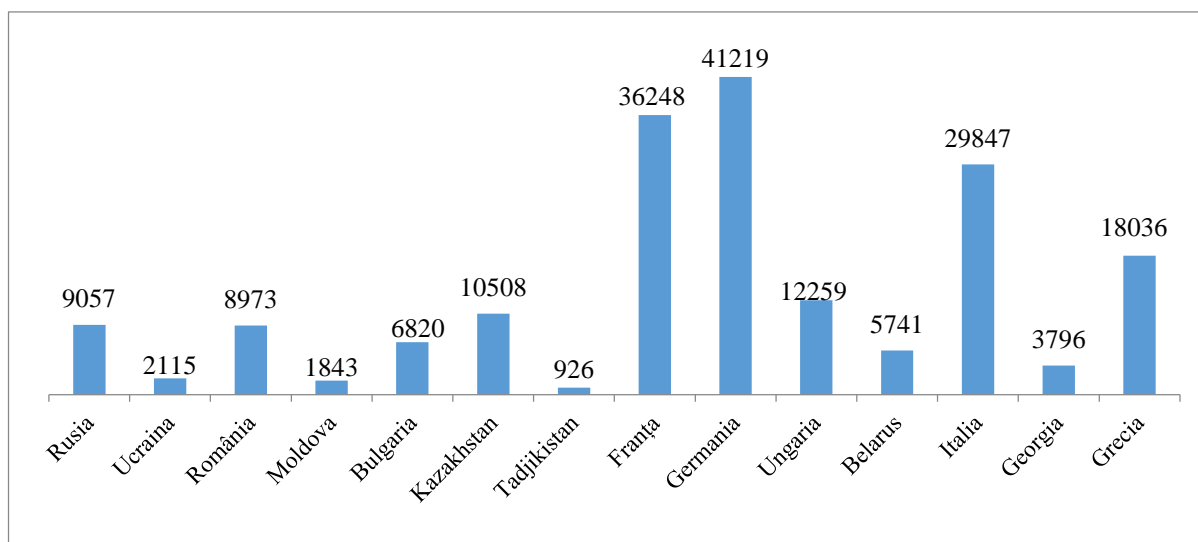

Figura 4. Analiza comparativă a PIB-ului pe locuitor în anul 2015 (în dolari SUA, prețuri curente)

Sursa: Elaborată de autori în baza datelor Băncii Mondiale <https://data.worldbank.org/>

c) Riscurile macroeconomice structurale

Analiza sectorială. Din analiza creșterii PIBului se atestă o creștere economică instabilă, care este acompaniată cu recesiuni sectoriale. Cele mai semnificative recesiuni în sectoarele economiei naționale s-au înregistrat în anii 2009 și 2012 – industrie, în anul 2007, 2009 și 2012 – agricultura, în anul 2009 – construcții. Pentru atingerea unei creșteri economice sustenabile, Republica Moldova trebuie să-și sporească producția în sectoare ca industria și alte ramuri care aduc valoare adăugată.

Un rol primordial în formarea PIBului Moldovei continuă să joace agricultura. Ritmul mic de creștere a astfel de sectoare, cum sunt: serviciile financiare, transporturi, comunicații, construcții, nu poate compensa căderile industriei, precum și trendul instabil de dezvoltare a agriculturii (Figura 5).

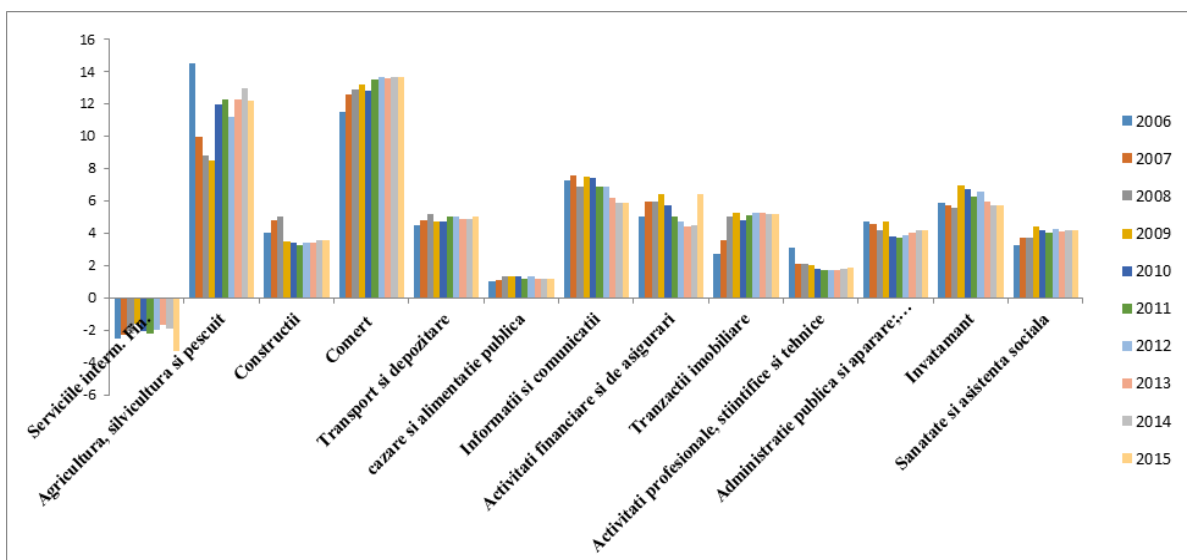

Figura 5. Dinamica creșterii sectoarelor economiei Republicii Moldova, %

Sursa: Elaborată de autori în baza datelor Biroului Național de Statistică. www.statistica.md

Riscurile macroeconomice persistă în Republica Moldova în condițiile dezechilibrului structurale. Mai mult ca atât, considerăm că ritmul de creștere a sectorului financiar în anii precriză a dus la stoparea creșterii în sectorul real. PIBul mic în Republica Moldova este o consecință a structurii neeficiente a producției și a dezindustrializării țării.

Creșterea economică, de regulă, duce la creșterea cererii pentru serviciile financiare și stimulează dezvoltarea sectorului financiar. În același timp, serviciile financiare performante permit cu mult mai eficient redistribuirea resurselor, în așa mod, contribuind la creșterea economică. Stabilitatea financiară a Moldovei reprezintă o condiție primordială a creșterii economice. Ponderea sectorului financiar în formarea PIBului poate fi un criteriu de bază care determină starea sectorului financiar național și gradul lui de dezvoltare și funcționare eficientă. Contribuția sectorului financiar în formarea PIBului este nesemnificativă, circa 3 la sută. Prin urmare, putem menționa, că sectorul financiar național este decuplat de la economia reală și creează o economie monetară paralelă, în care se menține o iluzie de stabilitate conjunkturală. În același timp, profitul net al instituțiilor bancare este în creștere în fiecare an, de exemplu, în anul 2013 profitul net a crescut cu 78% în comparație cu 2012. Totodată, cota-parte a activelor sectorului financiar în PIB constituie peste 70%, ceea ce înseamnă dominarea pieței financiare asupra economiei tradiționale industriale. Cota-parte mare a sectorului financiar în PIB în comparație cu contribuția minoră în formarea acestuia atestă ruperea legăturii dintre sectorul real și cel financiar [PERCIUN, R., 2, 2015, p.142].

Dezechilibrul structural dintre economii și investiții. Deficitul contului curent reflectă tendințele economice care pot fi dorite sau nedorite pentru o țară la momentul respectiv. Astfel, majorarea importurilor în comparație cu exporturile ne spune că Republica Moldova are probleme privind competitivitatea. De asemenea, dacă deficitul reflectă un nivel redus de economisiri și concomitent un nivel mic de investiții, atunci se poate concluziona că există o politică fiscală negândită și/sau o creștere semnificativă a consumului.

Deficitul contului curent raportat la investiții directe în economie este un indicator care reflectă capacitatea țării de a se dezvolta. Cu un an înaintea crizei anului 2009 și a recesiunii economice din anul 2012 a fost înregistrată o majorare a deficitului contului curent al Republicii Moldova raportat la investiții. Acest indicator a constituit minus 37,6% în anul 2008 și respectiv -26,1% în anul 2011. Totodată, doar o parte mică din economiile parvenite din surse externe se transformă în investiții (Figura 6).

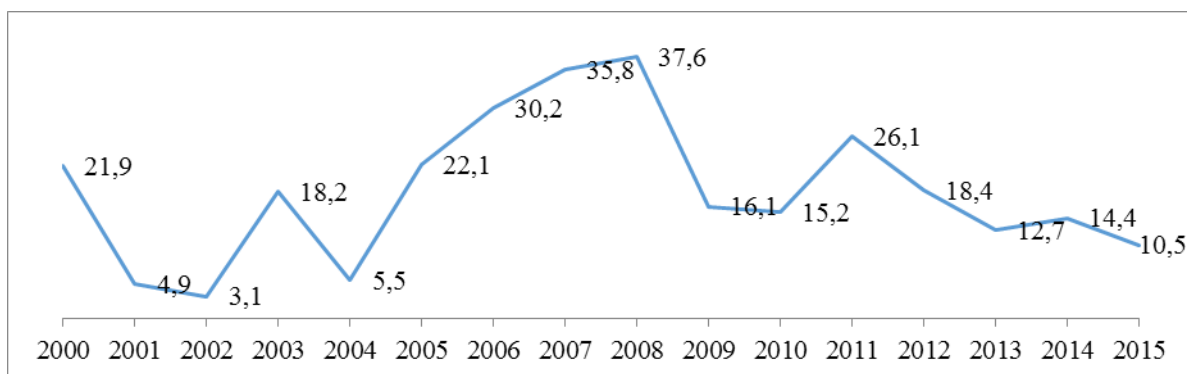

Figura 6. Deficitul contului curent raportat la investițiile directe în economie, %

Sursa: Elaborată de autori în baza datelor Biroului Național de Statistică. www.statistica.md

Este important de a găsi acea corelație optimă dintre economii și investiții, care ar permite țării a aibă o dezvoltare economică sustenabilă. Conform datelor statisticii naționale, investițiile în capitalul fix sunt mai mari decât economiile brute. Teoretic Republica Moldova ar trebui să se afle în faza de creștere activă, însă, în realitate creșterea investițională, determinată de indicatorul de formare brută a capitalului este mai mică decât valoarea–prag recomandată de 40% din PIB. În perioada transformărilor economice, mai ales de ieșire din criză, acest indicator trebuie să fie cât mai mare posibil, deoarece diminuarea veniturilor duce la micșorarea economisirilor și la rândul său, la reducerea investițiilor și tergiversarea creșterii economice. În perioada crizei anului 2009 se atestă scăderea bruscă a economisirilor și investițiilor. Cu doi ani înaintea crizei se atestau semne de supraîncălzire a economiei: creșterea investițiilor și economiilor odată cu creșterea creditelor interne și externe. Creșterea economiilor brute în anul 2007 a dus la o creștere semnificativă a investițiilor în active materiale pe termen lung în anul 2008. Totuși, economisirile interne nu acoperă necesitățile investiționale ale economiei R. Moldova (Figura 7).

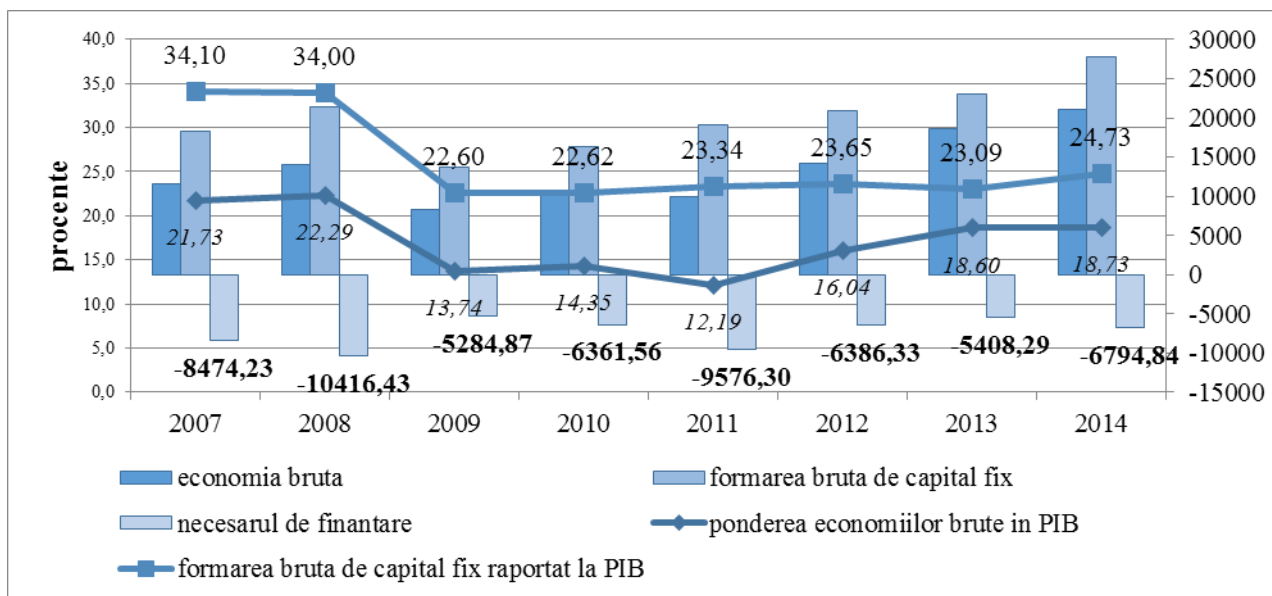

Figura 7. Economisirile, investițiile și necesarul de finanțare în Republica Moldova, mld. lei
Sursa: Elaborată de autori în baza datelor Biroului Național de Statistică. www.statistica.md

Micșorarea concomitentă a formării brute a capitalului și a economiilor brute reprezintă una din cele mai vulnerabile tendințe ale dezvoltării economiei naționale. O altă problemă și mai serioasă este faptul că în perioada post criză de restabilire a creșterii economice, investițiile brute nu au atins nivelul anilor de până la criză. Cu cât cresc investiriile și economisirile într-o economie cu atât crește viteza de formare a venitului național. După calculele făcute de experții Centrului de investiții și inovații a IE a AȘR, fiecare 3% de creștere a investițiilor duc la creșterea PIBului cu 1-2%, și viceversa. Pentru atingerea unei creșteri de 5% a PIBului este necesar de a prognoza creșterea investițiilor de 10-15% [PERCIUN, R., 3, 2014 p.84]. În Fig. 7 și 8 este arătată corelarea dintre gradul de transformare a economisirilor în investiții și creșterea economică a Republicii Moldova.

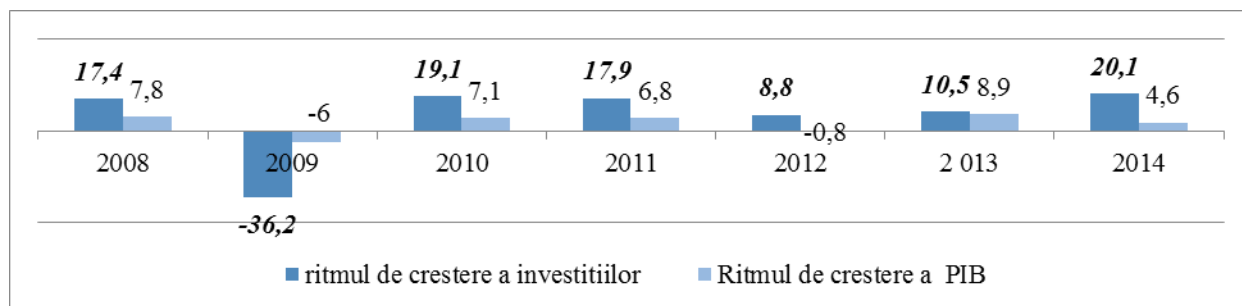

Figura 8. Corelarea dintre ritmul de creștere a investițiilor și creșterea economică, %
Sursa: Elaborată de autori în baza datelor Biroului Național de Statistică. www.statistica.md

Majoritatea întreprinderilor sectorului real al economiei Republicii Moldova duc lipsă de mijloace pentru finanțarea unor investiții pe termen lung. Activitatea investițională a unei întreprinderi ar trebui să se facă, în primul rând, din surse proprii.

d) Rentabilitatea economiei reprezintă un alt factor care tergiversează dezvoltarea durabilă a unui stat. Rentabilitatea economiei Republicii Moldova atât per total cât și pe sectoare se caracterizează prin indicatorii instabili, având un trend foarte oscilant (Figura 9). Din cauza rentabilității mici a sectorului real, scad și investițiile în capitalul

fix. Ratele dobânzii la credite se adevăresc a fi foarte mari pentru activitatea de antreprenariat în așa sectoare cum sunt: agricultura, industria prelucrătoare. În așa mod, scade și venitul național, care la rândul său, accentuează așa probleme sociale ca ocuparea forței de muncă, ca în consecință, să ducă economia în depresie pe o perioadă nedeterminată de timp. Rentabilitatea sectorului de servicii financiare este puțin mai mare decât inflația și rata dobânzii la depozite (a. 2013), totuși investițiile în dezvoltarea sectorului financiar sunt mai puțin profitabile decât activitatea tradițională a băncilor – acordarea creditelor. Gradul mare de profitabilitate a băncilor, apărut în urma creditelor de consum, permite băncilor, care sunt active pe această piață, să stabilească dobânzi mai mari și la depozitele pentru persoane fizice. Aceasta permite sectorului bancar să nu fie afectat prea tare de modificările ratelor efectuate de BNM.

În principiu, teoria spune că trebuie să existe următoarea corelație pentru a asigura o dezvoltare durabilă:

1. Rentabilitatea economiei (R) trebuie să fie mai mare decât inflația (i), adică $R > i$.
2. Rentabilitatea ramurilor-cheie. Acest indicator trebuie să fie cel puțin mai mare decât nivelul inflației, dar este de dorit ca s-o depășească cu 3-5 p.p.
3. Corelația dintre rentabilitate și rata dobânzilor. Trebuie să corespundă relației $R > ic > id > i$, unde ic – rata dobânzii la credite; id – rata dobânzii la depozite [PERCIUN, R., 2, 2015, p.183].

Deci, dobânda la depozite trebuie să fie mai mare decât inflația, în caz contrar nu va exista un stimulent de atragere a economiilor în sectorul bancar, iar aceste mijloace se vor direcționa spre piața de consum. Rata de dobândă la credite trebuie să fie mai mare decât rata de dobândă la depozite, în caz contrar, sectorul bancar va suferi pierderi, iar pe termen lung se va dilua capitalul bancar. Rentabilitatea întreprinderilor trebuie să fie mai mare decât rata dobânzii la credite, în caz contrar investițiile întreprinderii se vor solda cu pierderi.

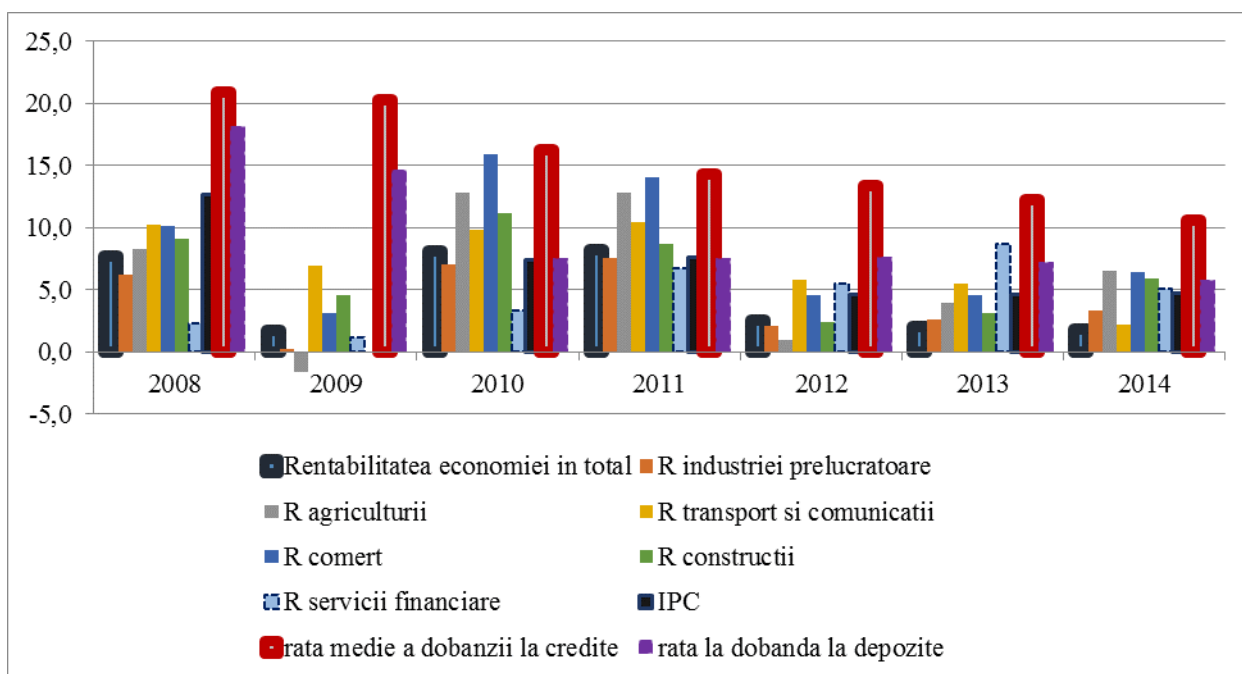

Figura 9. Corelația dintre rentabilitatea economică, inflație și ratele dobânzilor
Sursa: Elaborată de autori în baza datelor Biroului Național de Statistică. www.statistica.md

e) Populația

Valoarea absolută a numărului unei populații este importantă și esențială pentru acest gen de analiză, fiind un element determinant, în ceea ce privește volumul cererii pentru produsele sau serviciile acesteia. Ca urmare, creșterea sau scăderea numărului populației reprezintă o schimbare demografică care influențează direct posibila dezvoltare a unei economii naționale. În Republica Moldova se constată fenomenele de îmbătrânire a populației și scădere a natalității. De asemenea un factor negativ ce influențează numărul populației țării este migrația cu *stabilire* permanentă în țara de destinație. În ultimii ani se constată un ritm negativ de creștere al numărului populației. Potrivit datelor Biroului Național de Statistică, populația Republicii Moldova la 1 ianuarie 2016 constituia 3,553 milioane de persoane, înregistrându-se o diminuare a numărului său, comparativ cu anii precedenți (Figura 10).

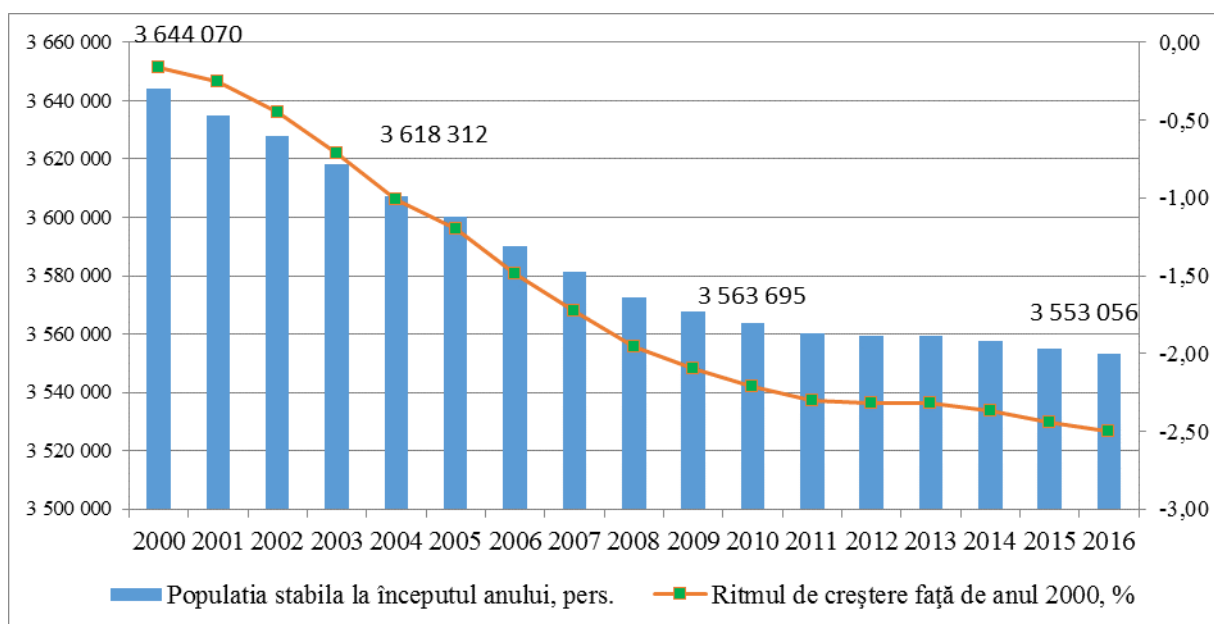

Figura 10. Evoluția populației Republicii Moldova

Sursa: Elaborată de autori în baza datelor Biroului Național de Statistică. www.statistica.md

Conform Centrului Cercetări Demografice din cadrul INCE, stocul emigranților peste hotarele republicii a constituit 584,6 mii de persoane (anul 2011). În anii 2012-2013 Republica Moldova a pierdut câte 30 mii de persoane pe an sau câte 1% din populația prezentă în țară [4].

Potrivit statisticii, migrația pe termen scurt a fost în creștere în ultimii ani, înregistrând, în anul 2014 puțin peste 284 mii de persoane. Pentru toți anii s-a observat o intensitate mai ridicată a emigrației populației în grupele de vârste 25-29 ani și 30-34 ani.

Astfel, în anul 2014, conform datelor statistice oficiale numărul populației care se afla la muncă sau în căutarea unui loc de muncă în alte state a constituit aproximativ 341,9 mii persoane.

Sursele alternative estimează, însă, valori semnificativ mai mari. Conform ultimelor estimări ale Băncii Mondiale, în 2013 stocul emigranților originari din Republica Moldova ar fi constituit 859,4 mii persoane. Cea mai gravă consecință negativă a migrației se manifestă prin faptul că ponderea cea mai mare a emigranților sunt persoane cu studii superioare, cadre calificate și tineri.

Vârsta medie a populației în Republica Moldova a fost, în anul 2016, de 37,8 ani, cu 0,3 ani mai mare decât în anul 2015. Pentru femeii vârsta medie este de 39,4 ani, sporind cu 0,3 ani comparativ cu anul 2015, iar pentru bărbați s-a majorat cu 0,2 ani (Tabelul 1).

Tabelul 1

Vârsta populației

Vârsta medie a populației după Ani, Sexe			
	Total pe republica		
	Ambele sexe	Bărbați	Femei
2010	36,2	34,6	37,8
2011	36,5	34,8	38,0
2012	36,7	35,0	38,3
2013	37,0	35,3	38,5
2014	37,2	35,5	38,8
2015	37,5	35,8	39,1
2016	37,8	36,0	39,4

Sursa: Elaborat de autori în baza datelor Biroului Național de Statistică. www.statistica.md

Pe parcursul ultimilor ani, ponderea persoanelor în vârstă de peste 60 ani a crescut lent, în anul 2015 coeficientul de îmbătrânire al populației ajungând la nivelul de 16,7%. Se remarcă faptul că procesul de îmbătrânire a populației este mai avansat în mediul rural, unde persoanele în vârstă de peste 60 ani reprezintă 16,8% din totalul populației rurale, față de 16,6% în mediul urban.

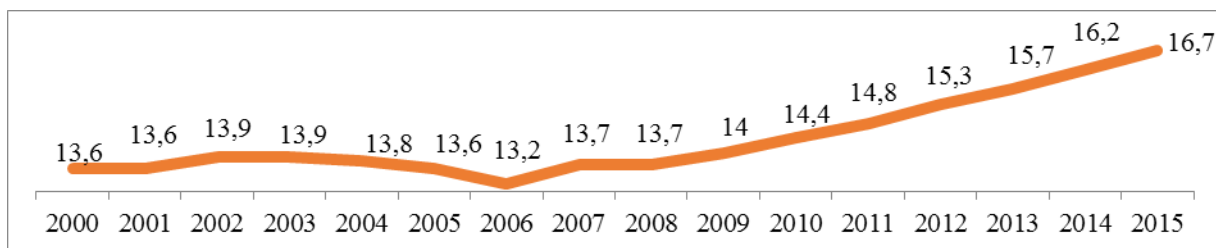

Figura 11. Coeficientul de îmbătrânire al populației

Sursa: Elaborat de autori în baza datelor Biroului Național de Statistică. www.statistica.md

Conform datelor Casei Naționale de Asigurări Sociale, la 1 ianuarie 2016, la evidența organelor de protecție socială se aflau 679,9 mii pensionari sau cu 10,0 mii persoane mai mult comparativ cu anul precedent. Circa 76% din total pensionari sunt pensionarii pentru limita de vârstă.

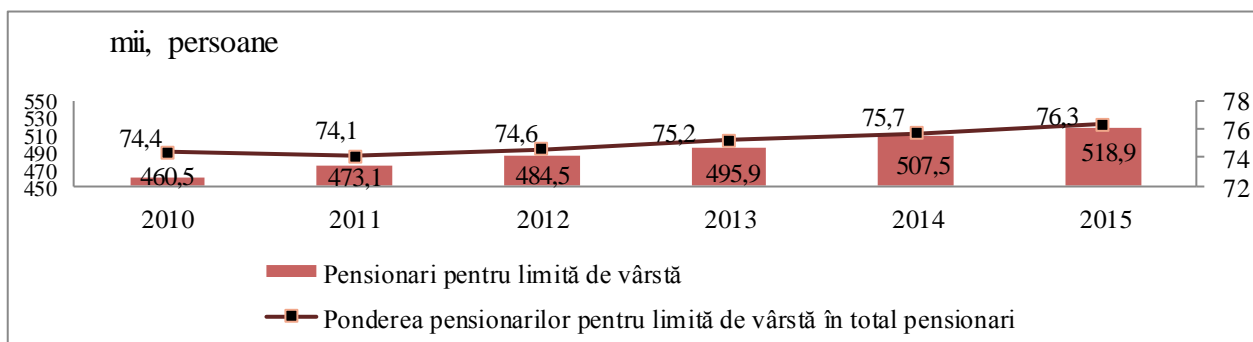

Figura 12. Numărul de pensionari pentru limită de vârstă

Sursa: Elaborată de autori în baza datelor Biroului Național de Statistică. www.statistica.md

Acest fenomen are impact direct asupra politicii de asigurare socială și face presiune asupra bugetului public național (Tabelul 2). Mărimea medie a pensiei pentru limita de vârstă la 01.01.2016 a constituit 1191,8 lei (circa 60 euro), fiind în creștere față de anul precedent cu 6,9%. Mărimea medie a pensiei pentru bărbați constituie 1362,5 lei, iar pentru femei - 1120,3 lei. În același timp, valoarea medie a minimumului de existență pentru pensionari în anul 2015 a alcătuit 1437,4 lei (circa 70 euro), fiind în creștere față de anul precedent cu tot cu 7%. Minimumul de existență pentru pensionari diferă în funcție de mediul de reședință. Astfel, pentru pensionarii din orașele mari acesta constituie 1612,8 lei, comparativ cu 1368,8 lei pentru cei din sate și 1442,6 lei pentru cei din alte orașe.

Tabelul 2

Ponderea bugetelor în total

BPN \ Anii	2009	2010	2011	2012	2013	2014	2015	2016
BS (%)	56,4	59,5	59,9	58,1	58,5	65,28	63,1	62,9
BASS (%)	25,2	23,4	23,0	22,4	23,1	19,73	23,0	23,3
FOAM (%)	6,4	5,8	5,8	5,7	5,6	5,74	6,7	6,8
BUAT (%)	12,0	11,3	11,3	13,8	13,5	9,37	7,2	7,0
Total, %	100	100	100	100	100	100	100	100

Sursa: Elaborat de autori în baza datelor Ministerului Finanțelor. www.minfin.md

În anul 2015, mărimea medie a pensiei acoperea valoarea minimumului de existență în proporție de 81 la sută. Numărul persoanelor vârstnice (de 60 ani și peste) active din punct de vedere economic în anul 2015 a fost de 99,7 mii, ceea ce constituie 7,9% din totalul persoanelor active și 17,3% din populația totală din aceeași categorie de vârstă.

Migrația poate conduce la apariția unor dezechilibre importante. În Republica Moldova influxul de remiteri reprezenta aproximativ o pătrime din produsul intern brut al țării (a. 2014). Astfel, remiterile erau una din sursa principală ce alimentau „viața economică” a țării.

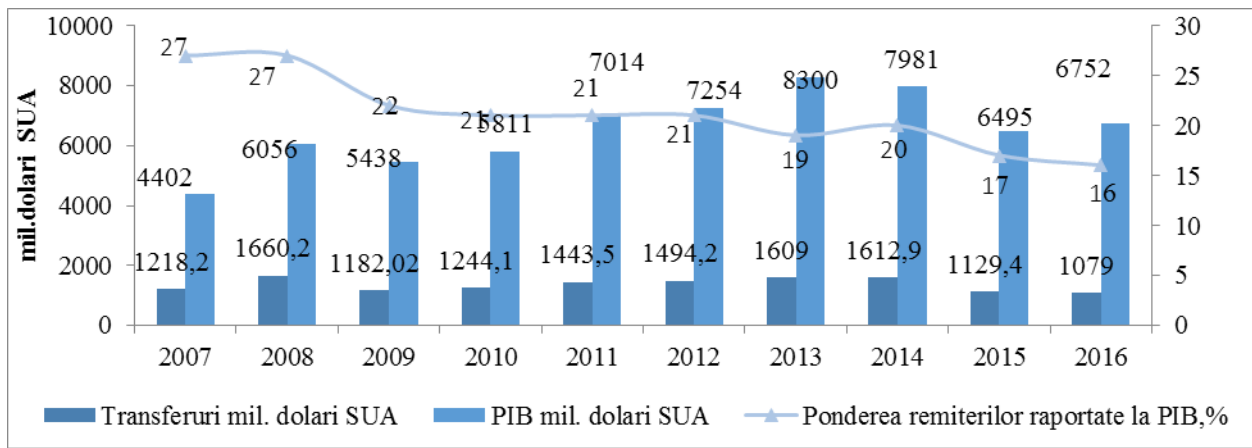

Figura 13. Evoluția remiterilor în R. Moldova

Sursa: Elaborată de autori în baza datelor BNM: www.bnm.md

După ce remiterile au atins nivelul maxim în anii 2013 și 2014 (peste 1,6 mld. USD), acestea s-au diminuat cu aproape jumătate de miliard de dolari (an. 2015) și cu peste 50 mil. USD (an. 2016). În viitorul apropiat, se presupune că transferurile bănești vor continua să scadă.

Totuși, cea mai mare pondere în *structura veniturilor disponibile* ale populației Republicii Moldova revine activității salariale. Pentru anul 2015 ponderea venitului mediu lunar din activitatea salariată a constituit circa 40 la sută. A doua componentă constituie prestațiile sociale ale populației, păstrând tendința de creștere pe parcursul perioadei analizate și constituind în anul 2015 – ponderea de circa 21%. Remiterile reprezintă locul 3 ca pondere în totalul de venituri (circa 17%).

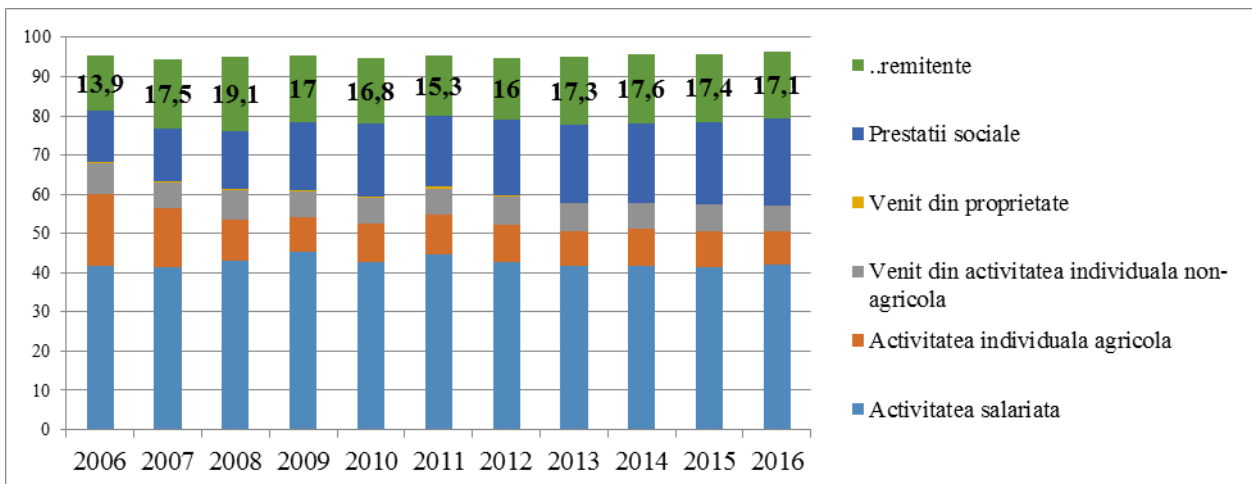

Figura 14. Structura veniturilor disponibile medii lunare pe o persoană, %

Sursa: Elaborată de autori în baza datelor Biroului Național de Statistică. www.statistica.md

Politica salarială a statului trebuie să fie direcționată spre asigurarea creșterii durabile a salariilor, atenuarea diferențierii excesive a salariilor pe ramuri ale economiei, precum și asigurarea creșterii competitivității economice și a productivității muncii.

Tabelul 3

Dinamica salariului minim (sectorul bugetar), lei

din 01.01.2009	din 01.06.2011	din 01.06.2012	din 1.06.2013	din 01.10.2014	2015	2016
600	700	800	900	1000	1000	1000

Sursa: Elaborat de autori în baza datelor Biroului Național de Statistică. www.statistica.md

Ceea ce ține de salarizarea pe activitățile economice putem constata că practic în toate activitățile economice, **în trimestrul II 2017 (cele mai recente date) câștigul salarial mediu lunar nominal brut a fost de 5636,7 lei**, înregistrând o creștere de 13,2 % față de trimestrul II 2016.

În sectorul bugetar câștigul salarial mediu lunar a constituit 4924,2 lei (+13,2% față de trimestrul II 2016), iar în sectorul economic (real) – 5924,7 lei (+13,0% față de trimestrul II 2016).

La capitolul cheltuieli de consum ale populației, conform ultimelor date statistice pentru trim. II, 2017, cea mai mare pondere îi revine cheltuielilor pentru produse alimentare - 44,3% (43,4% în trimestrul II 2016), urmate de întreținerea locuinței - o persoană în medie a alocat 18,4% și îmbrăcăminte, încălțăminte 10,4% (-0,3 p.p). Cea mai mică pondere în totalul cheltuielilor revine învățământului, fiind de 0,5%.

În medie, cheltuielile de consum ale populației din mediul urban au constituit 2626,9 lei lunar pe o persoană, respectiv cu 672,9 lei sau de 1,3 ori mai mult față de mediul rural [5].

Politicile naționale ale Republicii Moldova în domeniul economiei verzi. Primul document de politici în domeniul mediului a fost Concepția protecției mediului înconjurător (1995), care trasa la acel moment direcțiile principale și mecanismele politicii de protecție a mediului la etapa de tranziție spre economia de piață. Acesta a fost urmat de Planul Național de Acțiuni în domeniul protecției mediului (1996), elaborat în conformitate cu prevederile Programului de acțiuni în domeniul protecției mediului în țările Europei Centrale și de Est. Ulterior a fost elaborat Programul național strategic de acțiuni în domeniul protecției mediului înconjurător, aprobat prin Decretul Președintelui Republicii Moldova nr. 321 din 6 octombrie 1995.

Direcțiile principale ale acestor documente au fost expuse în Orientările strategice ale dezvoltării social-economice a Republicii Moldova până în 2005 (1998), în care, pentru prima dată, pe lângă problemele economice și sociale, au fost incluse și problemele de mediu.

În anul 2001 a fost adoptat un nou document de politici – Concepția politicii de mediu a Republicii Moldova – în care s-au evidențiat noi abordări în domeniu, inclusiv orientarea spre integrarea europeană și promovarea includerii cerințelor de mediu în politicile sectoriale. Este important de menționat că această Concepție nu a determinat stabilirea unui cadru strategic de mediu sau dezvoltarea unor documente de politici care să definească obiective cuantificabile. La momentul actual, cadrul de politici de mediu este în proces de dezvoltare și cuprinde câteva documente de politici sectoriale, care reflectă obiective și direcții de acțiune în diferite domenii, cum ar fi gestionarea deșeurilor și a substanțelor chimice, prevenirea poluării, conservarea biodiversității, alimentarea cu apă și canalizarea, deșertificarea, silvicultura ș.a. Însă o mare parte din aceste documente conțin concepții depășite, care trebuie actualizate, iar pentru unele componente și aspecte de mediu (protecția aerului atmosferic, solului, resurselor minerale utile) este necesară elaborarea documentelor de politici. În ansamblu, lipsa unei strategii-cadru de mediu a cauzat un deficit de planificare strategică în sectorul de mediu din Republica Moldova, lipsa unei viziuni generale la nivel de Guvern și fragmentarea sectorului.

Recent a fost aprobată Strategia de gestionare a deșeurilor pentru anii 2014-2027, care stabilește un set de obiective și măsuri privind colectarea, transportarea, tratarea, valorificarea și eliminarea deșeurilor în Republica Moldova.

De asemenea, anumite prevederi și acțiuni de protecție a mediului au fost incluse într-o serie de documente de politici din alte sectoare (economic, agricultură, sănătate, securitate națională, dezvoltare regională, transport, demografic ș.a.), însă ponderea acestor acțiuni și gradul lor de implementare rămâne scăzut.

Scopul Strategiei este de a garanta populației Republicii Moldova dreptul la un mediu durabil nepoluat și sănătos, în armonie cu dezvoltarea economică și bunăstarea socială [6].

Obiectivul general al Strategiei rezidă în crearea unui sistem eficient de management de mediu, care să contribuie la creșterea calității factorilor de mediu și să asigure populației dreptul la un mediu natural curat, sănătos și durabil [6].

Obiectivele specifice ale Strategiei:

- sporirea nivelului de cunoștințe privind protecția mediului în rândul elevilor, studenților și angajaților cu cel puțin 50% până în anul 2023 și asigurarea accesului la informația de mediu; îmbunătățirea calității a cel puțin 50% din apele de suprafață și implementarea sistemului de management al bazinelor hidrografice;
- asigurarea accesului, până în anul 2023, a circa 80% din populație la sistemele și serviciile accesului sigure de alimentare cu apă și a circa 65% la sistemele și serviciile de canalizare;
- îmbunătățirea calității solurilor și reconstrucția ecologică a terenurilor degradate, afectate de alunecări și a fâșiilor de protecție a terenurilor agricole în proporție de 100%;
- extinderea suprafețelor de păduri până la 15% din teritoriul țării și a ariilor naturale protejate de stat până la 8% din teritoriu, precum și asigurarea managementului eficient și durabil al ecosistemelor naturale;
- crearea sistemului de management integrat al calității aerului, reducerea emisiilor de poluanți în atmosferă cu 30% până în anul 2023 și a gazelor cu efect de seră cu cel puțin 20% până în anul 2020, comparativ cu scenariul liniei de bază;
- crearea sistemelor integrate de gestionare a deșeurilor și substanțelor chimice, care să contribuie la reducerea cu 30% a cantităților de deșeuri depozitate și creșterea cu 20% aratei de reciclare până în anul 2023 [6].

Managementul resurselor forestiere pe parcursul ultimilor zece ani s-a soldat cu rezultate pozitive. Din anul 2008 până în a.2012 suprafața împădurită a crescut cu 42,8% de la 3240 km² până la 4627 km². aceasta se atribuie implementării Programului de Stat de Împădurire pentru perioada 2003-2020. O problemă rămân tăierile ilicite, care constituie circa 40 mii m³ între anii 2009 și 2013. O altă problemă este puritatea compoziției pădurilor, deoarece se atestă o scădere a speciilor autohtone.

Biodiversitatea. Ariile protejate de stat ocupă 5,6% din teritoriul național (2014), ceea ce este mult mai jos decât media din țările europene. Ariile protejate în R. Moldova nu au planuri de management aprobate și administrate și ca rezultat, nu sunt gestionate corect. Guvernul intenționează să majoreze rata ariilor protejate la 8%, în scopul reducerii discrepanței față de țările UE. Habitatele naturale continue să degradeze cu pași rapizi, deoarece ariile cele mai bogate în biodiversitate și resurse naturale sunt amplasate în zona rurală. Protecția lor va trebui să fie efectuată în paralel cu implementarea practicilor agricole durabile. Totodată, serviciile ecosistemelor nu sunt luate în considerație în procesul bugetar.

Resursele de apă. În R. Moldova există 3621 de râuri și râulețe cu o lungime totală de 16000 km, 4126 lacuri naturale și artificiale cu o suprafață de 40878 hectare. Râurile de bază sunt Nistru și Prut cu o lungime de 1355 km în teritoriul R. Moldova și asigură cu resurse de apă cea mai mare parte a populației țării. Apele de suprafață asigură circa 85% din volumul de aprovizionare cu apă, 15% sunt suplinite din fântâni și izvoare. Volumul curent disponibil este de circa 500 m³ pe cap de locuitor, cu mult mai jos decât volumele recomandate de 1700 m³ pe cap de locuitor pe an. Acest fapt se datorează stațiilor vechi sau neoperaționale de epurare (doar 4% întrunesc cerințele legate de epurare), lipsa unui sistem de sanitație în zonele rurale (unde circa 70% nu au acces la sisteme de canalizare), un procent mare de poluare din activitățile agricole și de la gunoștile municipale, care contaminează resursele de apă disponibile și lipsesc 44% din populație de acces la surse sigure de apă potabilă.

Emisiile de gaze cu efect de seră. În ultimii ani volumul emisiilor de gaze cu efect de seră și bioxidului de carbon cresc mai încet decât creșterea economică. În anii 1992-2010, emisiile totale au scăzut cu circa 74,9% de la 20,9 mil. tone în anul 1992 până la 4,8 mil. tone în a.2010.

Totodată, cu toate că productivitatea bioxidului de carbon (măsurată ca emisii raportate la PIB) în 2010 a crescut cu 69,6% în comparație cu anul 1995, ea este una din cele mai joase în regiune. Volumul emisiilor de dioxid de carbon pe cap de locuitor a fost circa o treime din media din țările industrializate și 2/3 din media mondială în perioada 1995-2010.

Concluzii

În Republica Moldova persistă următoarele riscuri aferente dezvoltării durabile:

- *riscul de contagiune externă* (influența mare a remiterilor și a situației în țările vecine, importurile, exporturile).
- *riscuri aferente evoluțiilor macroeconomice* (riscurile induse de sectorul real, precum accentuarea decuplării convergenței reale de cea nominală, respectiv incertitudini privind tipologia creșterii economice, evoluția PIBului, balanța comercială, etc.; riscurile generate de politicile economice, cum ar fi evoluția cursului valutei naționale ce poate afecta echilibrul macroeconomic și capacitatea debitorilor de a-și onora serviciul datoriei în valută, caracteristicile pieței valutare (dezvoltare, lichiditate, integritate etc.); riscurile generate de situația balanței de plăți externe, perspectivele echilibrării și finanțării contului curent.)

- *riscuri generate de sectorul real și al populației:* sectorul real induce riscuri ce țin de capacitatea companiilor de a face față unui șoc sistemic (performanța economică și financiară, rentabilitatea economiei etc.), riscurile generate de populație sunt induse de: evoluția veniturilor bănești ale populației; dinamica gradului de îndatorare a populației, etc.

- *riscurile economice și politice legate de activitatea investițională* în Republica Moldova sunt foarte înalte. Iar pentru Republica Moldova, în condițiile unui nivel mic de economii (economisiri), este stringent necesar de a se lua măsuri pentru atragerea investitorilor străini în scopul de a investi în producere, inovații și infrastructură.

Cele mai mari provocări pentru Republica Moldova în prezent sunt următoarele: este o țară-exportatoare de forță de muncă cu un model de dezvoltare a economiei naționale bazat pe consum, precum și orientat spre factorii externi de finanțare, cum ar fi: remitențele, granturile și creditele externe, majorarea taxelor și impozitelor, în special la import.

REFERINȚE BIBLIOGRAFICE

1. ПОНОАТĂ, I. Filozofia economică și politica dezvoltării durabile. - București: Ed. Economică 2003. 143 p. ISBN 973-590-613-9
2. PERCIUN R., CUHAL R., CLICHICI D. TIMOFEI O., POPA V., PETROVA T.. Stabilitatea financiară a economiei în tranziție. Chișinău: Ed. INCE, 2015. 416 p. ISBN 978-9975-3032-4-8
3. ПЕРЧУН Р., ПЕТРОВА Т. Финансовая безопасность Республики Молдова. Saarbrücken: LAP Lambert Academic Publishing, 2014. 119 с. ISBN 978-3-659-45754-8
4. Analiza-situației-populației-in-Republica Moldova. https://ince.md/uploads/files/1480579171_analiza-situației-populației-in-republica-moldova.pdf (vizitat la 15.09.2017)
5. Comunicat de presă a Biroului Național de Statistică <http://www.statistica.md/newsview.php?l=ro&idc=168&id=5749> (vizitat la 15.09.2017)
6. Hotărârea Parlamentului R. Moldova Nr. 605 din 02.11.2001 Privind aprobarea Concepției politicii de mediu a Republicii Moldova, publicată la 15.01.2002 în Monitorul Oficial nr. 9-10.

LIBERTATEA ECONOMICĂ, REFORMELE ÎN PERIOADA DE TRANZIȚIE ȘI OPORTUNITĂȚILE DE EXPORT ALE REPUBLICII MOLDOVA

Simion MORARU, conf. univ., dr.,
Universitatea Cooperatist-Comercială din Moldova
e-mail: moraru42@mail.ru

Irina RAEVSKAIA, drd.,
Universitatea Cooperatist-Comercială din Moldova
e-mail: irinaraevskaia@gmail.com

Victoria MORARU, masterand,
Universitatea Cooperatist-Comercială din Moldova
e-mail: vsmoraru@yahoo.c

In this article we try to analyze the essence of the economic liberty in actual period when national economy passes through a long, very difficult and complicated period from the centralized planning economy to market economy. In these conditions the economic liberty is determined by the private property which reproduces the private work and vice versa. Employer (proprietor of means of production) on his risk, fear and responsibilities decides what to produce, how to do it (by what technologies and techniques) and how much to produce. It means that the proprietor freely of his own choice selected the type and volume of the economic activity. But the economic liberty is limited by the divided market between different economic groups which sell their goods and services on prices determined in advance. In the absence of a real economic freedom on the market, dominated and operated by the economic laws and firstly by the law of demand and supply, free competition between commodities' producers which have decisive importance on price reduction, we may underline that the economy of the Republic of Moldova is still not a market economy, in a classical significance. It continues to be in a transition period. Production sector from national economy from 1991 up to present is diminishing. The potential of export also decreases.

Keywords: market economy, private property, employer, economic activity, demand and supply, competition, commodities, export.

Evoluția conceptului de libertate economică

Conținutul economic al libertății este legat de forma de proprietate, caracterul muncii (privat sau social), de interesele economice, mecanismele de realizare a acestora, multiple motivații și își găsește expresia, într-o societate, în relațiile dintre stat, pe de o parte, și persoanele juridice și fizice, pe de altă parte.

Toți subiecții ce activează în spațiul economiei de piață sunt independenți și autonomi în adoptarea deciziilor privind activitatea lor. Aceasta formează condiția principală de apariție, existență și reproducere a relațiilor de piață, a relațiilor marfo-bănești. Libertatea economică își găsește expresia în separarea relativă economică a subiecților economici în calitate de proprietari asupra mijloacelor de producție asupra muncii private și rezultatelor ei.

Relațiile între stat și subiecții economici, precum și între subiecți, privind libertatea economică au o semnificație deosebită în perioada actuală de trecere a economiei naționale la o economie de relații de piață. Rapoartele între acești piloni de baza înseamnă rapoarte de subiecți la scara întregii economii, independenți în luarea deciziilor, fără ca ei să fie supuși unor restricții cu caracter arbitrar.

Transformările sistemice și organice de la economie centralizată la o economie opusă dirijismului, care promovează ideea libertății economice, a separării producătorilor, liberului schimb, liberei concurențe pe piața liberă, realizează principiul nonintervenției statului în relațiile economice, demonopolizării economiei, creării mecanismului motivațional în relațiile economice, realizării pe verticală și pe orizontală a autonomiilor și autogestionării pe întreg teritoriul republicii în toate domeniile de activitate. Libertatea economică devine trăsătura de bază, definitorie a antreprenoriatului, a economiei de piață, care trebuie să formeze o pătură socială – mijlocașii ca fundament social ce asigură o reproducere a relațiilor mărfaro-bănești. Studiarea comportamentului subiecților economiei de piață care reflectă libertatea economică este necesară nu numai din punct de vedere teoretic, ci și practic pentru, crearea acestei economii.

Pentru prima dată noțiunea de libertate economică a fost folosită în Anglia și Franța în sec. al XVII-lea. În lucrările fiziocraților Baughilbera, Tiurgo, Chenă au fost tratate noțiunile de libertatea comerțului, proprietății private, întrecerii libere între indivizi, numind libertatea individului ca o regulă firească, naturală. Ideile acestor gânditori au jucat un rol progresist în lichidarea relațiilor feudale și a monarhiei absolutiste din acea perioadă. Aceste idei au fost dezvoltate de clasici A.Smith și D.Ricardo, iar apoi de J.Mill, J.Benthan, esența cărora constă în activitatea individului în mod liber, fără intervenții din partea statului. În baza activității individului sunt motivațiile materiale, interesele economice. J.B. Say a formulat „legea piețelor”. Ideea de bază în această lege constă că fiecare bun material își creează propria piață, în concluzie: proprietatea privată și libera concurență creează un mecanism economic care funcționează perfect.

Adam Smith în „Avuția națiunilor” a formulat conceptul de „homo economicus”, omul economic care activează în baza propriului interes economic. Ideile liberalismului economic ale lui A.Smith au fost dezvoltate de D. Ricardo, când ideologia individualității economice a devenit ideologia economiei de piață. Toate ideile și concepțiile clasicilor au fost generalizate în celebrele „laissez faire, laissez passer, le monde va de lui-même”, în care piața este

considerată ca un mecanism care se autoreglează, iar piața mondială este reglementată de libera concurență fără măsuri de protecționism.

K. Marx dezvoltând teoria producției de mărfuri subliniază libertatea proprietarului de a alege ce să producă și necesitatea de autoizolare a muncii lui private. Comunismul, după K.Marx, este „dominația” libertății individului.

E. Bem-Baverk, K.Menger, I. Kornay – cei mai de seamă reprezentanți a școlii austriece privind utilitățile marginale – au formulat concepția privind autonomia individului care este, conform autorilor, absolută și scopul căruia este îndeplătirea necesităților în condițiile resurselor limitate și a libertății individuale.

Liberalismul economic și neoliberalismul în sec. al XX-lea au fost dezvoltate de A.Marshall, L.Mizes, V.Oiken, M.Fridmen, F.Haiek. A fost dezvoltată teoria posibilităților de a alege ale individului, au fost elaborate principiile de autoreglare a pieții libere de orice intervenție a statului, calificând-o drept cea mai efectivă sistemă de gestionare, iar producătorul de marfă, după L.Mizes, trebuie să aibă o libertate absolută ca o dominantă a civilizației. Reprezentanții teorii „Economics” (P.Samuelson, R.Makkonnell și alții) disting libertatea economică deplină și cea incompletă și formulează concepții conform cărora statul intervine pentru a lărgi limitele libertății subiecților economici.

Există și autori, care insistă că libertatea, individului trebuie să devină criteriul superiorității unui mod de producție în comparație cu altul. Indiferent de faptul că este vorba de socialism, capitalism sau de o combinație a acestor sisteme, *superioritatea o deține acel sistem care asigură o libertate deplină de la sărăcia firească și de la sclavia socială.*

Luând în considerație că libertatea economică reprezintă o trăsătură fundamentală a economiei de piață și își găsește expresia în multiple aspecte ale relațiilor de producție, repartitie, schimb și consum, precum și în diverse forme de manifestare, autorii nu pot și nu pretind să efectueze o analiză complexă a problemei, ci se limitează să examineze conținutul libertății economice numai în procesul de producție și schimb al mărfurilor.

Însă mai întâi subliniem că munca este o activitate conștientizată a individului orientată spre schimbarea și adoptarea obiectelor naturii în scopul îndeplătirii necesităților omului, executată într-o formă definit utilă, în așa fel încât dezvoltarea diviziunii sociale a muncii duce inevitabil la apariția unui număr infinit de mare a diferitelor tipuri de muncă. Aceste diverse genuri de muncă se deosebesc prin folosirea diferitelor mijloace și unelte de producție, prin diversitatea obiectelor muncii, după caracterul de operații în procesul de producție, scopuri și rezultatele obținute – valori de întrebuințare. „Munca întruchipată în aceste valori după cum se știe se numește munca concretă. Munca în calitate sa de creator a valorilor de întrebuințare, ca munca utilă, este indiferent de formele sociale asigură existență a oamenilor, o necesitate firească veșnică; fără ea ar fi imposibil schimbul de materie între om și natură, adică ar fi imposibilă însăși viața omenească”, scria K. Marx.

Marfa este o totalitate de trăsături semnificative și specifice, care fac ca această categorie economică să joace rolul definitoriu în economia de piață. Aceste trăsături alcătuiesc un tot întreg, o unitate. Unele dintre trăsături reies din altele, care, la rândul lor devin suportul pentru a treia grupă. Din aceste trăsături se evidențiază cele mai importante, determinate de coordonatele esențiale ale mediului de producție de mărfuri. În primul rând, este vorba de procesul de producție din care reiese forma de schimb a mărfii care, la rândul său, este determinată de spontaneitatea, oscilațiilor de prețuri, în funcție de cerere și ofertă, subordonate, la rândul lor, maximizării profitului.

În cadrul producției de mărfuri, când marfa domină în societate cele mai importante caracteristici ale ei, se evidențiază, după cum urmează: a) separarea, izolarea, delimitarea procesului de muncă a fiecărui antreprenor; specializarea lui într-un anumit domeniu conform diviziunii sociale a muncii, b) contradicția dintre această muncă izolată, privată și cea socială și de aici nevoia de c) transformare a produsului finit în marfă prin intermediul pieții necunoscute, dar libere, d) piața de schimburi a mărfurilor și serviciilor, fiind liberă, domină asupra producătorului, fiindcă rămâne necunoscută până în momentul schimbului, deci după ce bunul material a fost deja produs și nu mai poate fi modificat. În caz că producătorul nu-și realizează scopul el poate să se ruineze, e) schimbul are loc numai prin cumpărare-vânzare în condiții de concurență liberă. stihie, spontaneitate, ce nasc pretutindeni disproporții în dezvoltarea economiei la nivel național. Legea valorii alături de legea cererii și ofertei, legea concurenței devin reglatori ai procesului de producție.

Economia de piață ca sistem economic este o economie de schimb care devine predominantă, atotcuprinzătoare în societate. Însă schimbul este doar forma de manifestare a economiei de piață, la baza căreia stau proprietăți definitorii cum ar fi dreptul inviolabil la proprietate privată, lipsa mijloacelor de existență pentru forța de muncă și, de aici, nevoia de a se angaja în câmpul muncii acolo unde dorește și la condiții care convin mai mult. De aici apare necesitatea obiectivă ca societatea să garanteze egalitatea între oamenii apti de muncă și libertatea fiecăruia de a alege locul unde individul poate să-și realizeze la maxim posibilitățile sale de a munci și respectiv de a câștiga mijloace de existență. În piața muncii când proprietarul mijloacelor de producție se întâlnește cu individul, proprietarul și purtătorul forței de muncă, primul evaluează nu munca, ci potența, capacitățile, posibilitățile individului de a munci, care în realitate pot fi evaluate numai relativ. De aici și definiția clasică determina noțiunea de salariu ca formă transformată a valorii forței de muncă și respectiv a prețului ei.

Pe lângă aceasta pentru o economie de piață este nevoie de o guvernare democratică, care asigură funcționalitatea instituțiilor juridice și economice și, în primul rând, dreptul sacru la proprietate privată, libertatea forței de muncă, funcționalitatea pieței în care domină legea valorii, concurența, cererea și oferta, ca mecanism de autoreglare a prețurilor, precum și elaborarea și coordonarea unui complex de reguli economice și neeconomice, ce sunt respectate de toți agenții, economice și care asigură reproducerea relațiilor de producție în mod echitabil pentru toți formează esența producției de mărfuri ca sistem economic și, totodată, formează conținutul libertății economice a producătorului de mărfuri.

Primul și cel mai important element, cum a fost menționat mai sus, este procesul de producție a mărfii care începe atunci când producătorii, datorită mijloacelor moderne de producție, a reușit să producă mai multe bunuri decât erau necesare pentru propriul consum curent. Producția se separă de consum, scopul nemijlocit al producției nu mai este consumul, ci marfa ce poate fi schimbată la piață și care poate asigura plusvaloare. Plusvaloarea, și nu consumul, devine scopul procesului de producție. Producția de mărfuri are loc atunci când producătorii sunt izolați, delimitați de restul lumii economice și interconexiunea între ei se efectuează prin intermediul pieții.

Procesul de producție și procesul de schimb formează, în așa fel, un tot întreg, însă rolul primordial îl are procesul de producție, care practic devine autarhic și care naște forma specifică a schimbului – echivalență, prin cumpărare-vânzare. Primatul producției este determinat de faptul că se poate consuma numai ce și numai atât, numai ce și numai cât a fost produs. În același timp se produce numai ce și numai atât, numai ce și numai cât se consumă prin schimb.

Mai pe larg, producția de mărfuri reprezintă o formă economică de organizare a produsului social în care producătorii sunt delimitați, autonomi, separați, unde fiecare producător tinde să se specializeze în producerea a unui bun sau a unui grup restrâns de bunuri în așa mod încât pentru îndestularea consumului social să fie necesară organizarea schimbului prin vânzare-cumpărare a acestor bunuri, în virtutea cărora bunurile se transformă în marfă și capătă valoare. Plus valoarea poate fi obținută satisfăcând consumul societății, producând mărfuri socialmente necesare.

Aceasta semnifică:

a) că producătorul poate produce plusprodus când folosește mijloace de producție mai perfecționate și când acumulează experiență care îi permite să producă mai multe bunuri în raport cu consumul propriu. Plusprodusul se transformă în plusvaloare. O parte din ea se folosește pentru creșterea proprietății private, asigurând reproducția lărgită;

b) că un proces de producție relativ separat, fără diviziunea socială a muncii, nu poate să reproducă relații de piață. Aceste două categorii coexistă și nu numai unitatea contradictorie între ele formează proprietăți definitorii ale producției de mărfuri ca sistem economic;

c) că datorită diviziunii sociale a muncii, producătorii autarhici se specializează într-un produs anumit, care datorită naturii economice a bunurilor se fac obiectul tranzacțiilor. Multiplele nevoi de consum ale societății, diversitatea lor se întâlnesc cu specializarea în producerea a unui număr îngust de bunuri de către fiecare dintre producători. Apar disfuncții, contradicții, care se rezolvă în piață prin miliardele de acte de cumpărări-vânzări, ce au loc zilnic în economia de piață, dar care nu se identifică cu însăși piața.

Reforme economice în perioada de tranziție

Problemele create de economia de tip socialist în URSS au fost imanente și pentru economia moldovenească la care se adaugă problemele specifice locale. Către 1991, când Republica Moldova devine stat independent și suveran economia țării acumulasă probleme macroeconomice, sectoriale și la nivel de întreprinderi. Totalitatea împrejurărilor în care se găsea economia națională au creat o situație unică în felul său. Bazată preponderent pe monopolul proprietății de stat și pe forma immanentă de dezvoltare acestei proprietăți – sistemul de planificare centralizat, economia țării nu a putut face față problemelor apărute chiar de la primii pași de implementare a mecanismelor și instrumentelor de piață. Economia țării a ajuns în stare de decădere, într-un declin continuu. În unele ramuri au apărut surpări financiare și materiale ca rezultat al dispariției sistemului de repartitie centralizate, marile întreprinderi cu dublă semnificație s-au trezit cu datorii exacerbate apărute peste zi, dar care continuau să insiste la alocări de resurse planificate fără a reorienta activitatea lor la cerințele pieții. Instantaneu s-a constatat că de fapt indicatorii de bază la întreprinderile producătoare de bunuri ca de pildă nivelul tehnic și tehnologic a produselor din majoritatea ramurilor, productivitatea muncii, prețurile de cost, rentabilitatea și eficiența economică, beneficiu, competitivitatea mărfurilor, nivelul de trai al populației sunt net inferioari comparativ celor din țările capitaliste. Disproporții la nivel macroeconomic și microeconomic. Existența unor întreprinderi supradimensionate orientate la economia unională, nu puteau să se adapteze la cerințele pieții interne. Statul nu mai dispune de fonduri structurale financiare. Din lipsa de alocații centralizate întreprinderile își încetau activitatea. În țară s-au pornit disponibilizările în masă. Prețurile neconcurențiale stabilite nu în baza cererii și ofertei de pe piață, ci în mod planic pe perioade relativ îndelungate cauzau întreprinderilor ineficiențe, blocaje.

Republica Moldova nu lua parte direct la circuitul mondial al mărfurilor, nu efectua exporturi de bunuri produse în țară. Mărfurile destinate exporturilor erau solicitate selectiv și verificate de reprezentanții ministerului de resort unional care și exercitau exportul prin centralele specializate unionale.

Sistemul de retribuție egalitarist, dar la nivel mediu a creat o societate civilă egală cu o cerere solvabilă de dimensiuni relativ reduse cu un impact negativ asupra ritmurilor de creștere economice.

Toate întreprinderile, organizațiile economice, publice, statale, civile aveau un management funcțional secundat și monitorizat de unul de partid. Conducerea în țară la toate nivelele era excesiv politizată, iar în unele cazuri și supradimensionată.

Valuta URSS ne fiind convertibilă, nu putea îndeplini funcția de valută internațională. Rubla se folosea ca mijloc de plată doar între țările socialiste membre CAER, având un curs valutar special de schimb. Piețele negre demonstrau cursuri de schimb valutare conform puterii de cumpărare reale.

Deteriorarea progresivă a economiei Republicii Moldova care s-a accentuat la finele anilor 80 a dus la începutul anilor 90 la distorsiuni economice și la o criză structurală de proporții. *Trecerea de la economie planificată la economia de piață a devenit obiectiv necesară și însemna schimbare de sistem economic, organic, structural* care înglobează reformele proprietății, liberalizarea prețurilor și crearea unei piețe concurențiale în care domină mecanismele de piață, schimbări radicale în legislația țării precum și a instituțiilor statale implicațiile cărora în economie se vor micșora pe măsura liberalizării relațiilor economice.

În pofida faptului că economia bazată pe cerințele pieții a căpătat amploare începând cu secolul XV, iar părțile componente ale acestui mod de producție sunt bine cunoscute sub toate aspectele, țările ex-socialiste inclusiv și Republica Moldova nu dispuneau de noțiuni, concepte, teorii de trecere de la capitalism la socialism.

Majoritatea populației cu un nivel de trai relativ cu unele privațiuni în probleme naționale, dar cu o ideologie comunistă dominantă nu știa ce înseamnă economie de piață, și nici nu inclina să meargă până la sărăcie și în speță – la extrema sărăcie pentru ca relațiile economice de piață să domine în țară. Republica Moldova nu dispunea nici de manageri capabili să deruleze tranzacția către o economie care este conformă cerințelor pieții din simplu motiv că în perioade anterioare anului 1991 nu au existat practici lucrative în acest domeniu. Guvernanții la fel fiind formați în socialism nu au fost gata pentru riscurile și bulversările inevitabile în perioada de reforme.

Pentru a veni în ajutorul țărilor ex-socialiste care începeau procedura de trecere către o economie orientată în funcție de cerințele pieții, Banca Mondială și Fondul Monetar Internațional au propus un pachet de reforme, cu denumirea de „Consensul de la Washington” care prevedea printre altele următoarele transformări structurale în componentele fundamentale ale economiei în perioada de tranziție:

- liberalizarea prețurilor și a comerțului;
- reformele proprietății de stat;
- stabilizarea macroeconomică, combaterea inflației;
- reforma sistemului de impozite;
- restrângeri bugetare asupra agenților economici și bancari, restricții în domeniul cheltuielilor publice;
- reformele legislației juridice și a instituțiilor publice;
- crearea unui mediu de afaceri eficient.

Reformele economice bazate pe principii liberale și monetariste au pornit și în Republica Moldova. Perioada de tranziție se preconiza de finalizat în jur de 5 ani, perioadă în care țara trebuia să treacă de la dezechilibru la un echilibru macroeconomic bazat pe proprietatea privată și pe mecanismele pieții concurențiale.

În realitate reformele preconizate de la bun început au primit o coloratură ideologică, de partid combinată cu moștenirea socialistă. Tenta de inconsecvență și incoerență s-a manifestat în primul rând în elaborarea normelor juridice privind componentele ce forma fondul de reforme care trebuiau implementate.

Și aceasta din cauza că guvernanții deja reprezentau nu un partid ca în perioada comunistă, ci diferite grupe politice cu diferite interese economice. În așa fel, reformele economice au căpătat și aspect politic. În practică aceasta a dus la jumătăți de reforme de tipul „un pas înainte, doi înapoi” executate nesimultan, iar unele componente cu mari întârzieri sau în mod limitat. Ca rezultat conform expresiei unui expert în loc de reforme structurale, au dominat idei luate din moștenire combinate cu importul a unor politici economice. Incoerență în teorie și jumătăți de reforme în practică au periclitat modelul reformelor cu efecte perverse.

În 1992 în Republica Moldova au fost liberalizate prețurile și piețele. Ne fiind pregătiți nici guvernanții nici poporul, această a adus în șoc întreaga țară, fără ca modelul terapiei de șoc să fie implementat cum este preconizat. Acest prim pas în reforme poate fi întreprins doar când este secondat de o politică de macrostabilizare economică prin măsuri care duc la renașterea economiei și stabilirea unui control eficient asupra procesului inflaționist. De aceasta depinde costul social al reformelor fundamentale în perioada de tranziție, ritmul de creștere a sărăciei, nivelul de ocrotire a sănătății, dezvoltarea învățământului, procesele demografice, emigrația forței de muncă și de populația țării.

Efectele negative care apăreau în țările ce treceau perioada de tranziție explică apariția a unei noi „rețete” a Băncii Mondiale și Fondului Monetar Internațional intitulat „Consens Post-Washington” care a fost lansată în 1998 cu unele corecții. Reieșind din practica reformelor obținută până la acea perioadă s-a ajuns la concluzia că macrostabilizarea înseamnă crearea locurilor de muncă, asigurarea creșterii economice a țării în perioada dificilă de tranziție, monitorizarea proceselor inflaționiste etc., prin intervenția statului cu politicile economice respective.

În Republica Moldova liberalizarea prețurilor și a piețelor s-a efectuat fără a asigura măsuri de macrostabilizare economică și a proceselor inflaționiste. În primul an al reformelor hiperinflația a atins o dimensiune de patru cifre – 1200%, în 1995 – 1600%.

În economie domina haosul. În 1993 Republica Moldova a primit primul credit care a fost secondat de politici economice conforme „rețetei” de la Washington. Cu mare întârzieri în 1994 s-au întreprins primii pași de macrostabilizare însă rezultatele, conform evaluărilor unor specialiști, s-au primit ceva invers față de „rețetă” de la Washington. Hiperinflația a început să cedeze în 1996, în 1999 ea a constituit 44%. De abia în 2005 inflația s-a redus până la 10%.

Începutul reformelor au provocat disponibilizări în masă, care împreună cu hiperinflația au redus drastic nivelul de trai al populației. Costurile sociale insuportabile au provocat sărăcia populației în ritmuri galopante. La mijlocul anilor 90 Banca Mondială într-o evaluare determina că 70% din populația Republicii Moldova conviețuiau în sărăcie, din care 60% - în sărăcie extremă, absolută. Conform prognozei băncii s-a constatat că Republica Moldova dacă se va dezvolta cu un ritm de 7% anual către 2007 fiecare al patrulea cetățean va continua să trăiască în sărăcie. Practica a demonstrat că țara nici până în prezent (cu excepția anului 2010) nu a obținut un ritm de creștere de 7% anual al PIB. Situația precară din țară a impus emigrație în masă care în final a adus la depopularea țării. În prezent Republica Moldova este cea mai săracă țară de pe continent cu un PIB de 1621\$ SUA pe cap de locuitor.

Printre direcțiile fundamentale ale tranziției la economia de piață a fost reforma proprietății. Privatizarea a început mult mai târziu. Primele reforme în domeniu au fost calificate ca neocolectivizări. Apoi se vehiculau modele de privatizare în baza de echitate, care nu s-a primit. În final privatizarea s-a transformat într-o caricatură. Programul „Pământ” de privatizare a terenurilor agricole în popor a primit denumirea de mormânt. Defalcările excesive ale loturilor face imposibila prelucrarea lor în mod mecanizat. Populația sărăcită la țară nu poate să-și permită costurile

supradimensionate pentru comasarea loturilor. Nu comentăm faptele când un cal s-au o vacă de lapte din fosta gospodărie agricolă este împărțită la două familii.

O situație dezastruoasă s-a creat în industrie. Închiderea întreprinderilor industriale au adus la căderea PIB-ului la nivelul critic de 30-40% comparativ cu perioada anterioară după care începe descompunerea industriei în economia națională. În 1994 PIB a căzut cu 30,9% față de 1993, în 1995 PIB în Republica Moldova a scăzut până la 39% comparativ cu anul 1990. În perioada de criză economică 1990-1999 inclusiv, PIB s-a redus de 3 ori. Unele ramuri și subramuri au dispărut completamente. Cota industriei (care a intrat într-o destrămare ireversibilă) a scăzut brusc în produsul intern brut, iar cota sectorului productiv în perioada 2009-2014 a scăzut de la 42 la 28%. Republica Moldova a început să se transforme dintr-o țară industrial-agrară într-o țară agrar-industrială.

Privatizarea perversivă a adus la evaziuni fiscale, corupție, la toate nivelurile, la un mediu de afaceri inefficient ceea ce a compromis reformele. În prezent imitațiile de reforme continuă perioada de tranziție este prelungită pe un termen nedeterminat. În țară se stabilește un capitalism oligarhic.

Formarea relațiilor de producție fundamentate pe proprietate privată în perioada de tranziție

În condițiile când economia Republicii Moldova trece de la proprietatea de stat și munca colectivă la proprietatea privată și la munca individuală (țărani fiind împroprietăriți cu pământ, de asemenea devin privați), munca fiecărui proprietar cu mijloacele de producție proprii (inclusiv și asupra pământului) și bunurile materiale produse este o muncă concretă individuală care devine o muncă nemijlocit privată.

Bunul material produs de această muncă are un scop final bine determinat – să asigure o plusvaloare proprietarului. Pentru aceasta munca individuală, privată trebuie să constituie o părțică a muncii sociale, care la piața prin comăsurare și contrapunere cu alte tipuri de munci să fie schimbată. Această metamorfoză înseamnă că munca individuală concretă nemijlocit privată este recunoscută de societate ca o părțică a muncii socialmente necesare și acest schimb între proprietari, care practică calitativ diferite tipuri de muncă, poartă, totodată, și caracter social ce este certificat de piață când aceste munci îmbracă forma valorică exprimată în prețuri.

În economia de piață munca socială devine o totalitate, un cumul de munci concrete, private de diferite tipuri, care formează la rândul său o diviziune socială a muncii ramificate. Verigile acestei diviziuni sociale sunt legate între ele, se completează unele pe altele, concresec unele în altele și nu pot exista unele fără altele, formând un tot întreg și existând în anumite corelații și proporții, ce asigură o reproducere constantă în societate.

În concluzie: cu trecerea țării la economia de piață munca fiecărui proprietar asupra mijloacelor de producție devine munca concretă privată și anume aceasta face ca munca fiecăruia dintre actorii pieții să se autoizoleze. **Obiectul acestei distanțieri și delimitări este munca privată ca verigă a muncii sociale, care se dezvoltă nu la comanda societății, ci conform dorinței proprietarului, pe risc și răspundere proprie, fără să-și coordoneze eforturile cu alți producători. În aceasta constă libertatea producătorului – piatră de temelie de creare a economiei de piață.** Singurul factor care îl determină să activeze și de care se ține cont este conjunctura pieței. Ea devine barometrul și busola pentru orientarea producătorilor de marfa. Nici unul dintre producători nu știe și nici nu poate determina volumul și structura consumului social și de aceea *fiecare produce pe riscul și răspunderea proprie, cum și cât.*

Producătorul decide ce să producă în momentul dat, când consumul social rămâne o mărime necunoscută pentru el din punct de vedere cantitativ și calitativ, precum și din punctul de vedere al genului de bunuri ce sunt necesare societății la momentul dat. De aici el poate să-și închidă o afacere și să înceapă alta în domeniu omogen sau să treacă complet în altă ramură a economiei naționale dacă acest transfer conform propriilor calcule îi va asigura o posibilitate economică mai mare.

Schimbând activitatea, producătorul întrerupe sau schimbă furnizorii de materie primă, agenții prin care se efectua comercializarea bunurilor finite, piața de desfacere etc.

Toată gama de verigi de muncă privată în totalitatea lor constituie munca socială și formează diviziunea socială a muncii într-o societate, *ceea ce transformă economia întregii țări în una multipolară, decentralizată.*

În același fel producătorul de sine stătător decide nu numai **ce să producă**, dar și **cum** și **cât** să producă, alegându-și la bunul lui plac cu ce mijloace să producă, ce fel de materie prima să folosească, ce tehnologii ale procesului de producție, timpul și locul unde și când să înceapă acest proces etc.

Fără a conveni cu alți producători sau cu statul, el decide de la ce furnizori să procure utilaje și materia primă, când este mai convenabil să efectueze aceste operații, la ce prețuri crede că este mai echitabil.

În virtutea propriilor calcule determinate în conformitate cu conjunctura pieții, proprietarul mijloacelor de producție ia hotărârea cât să producă, volumul și structura bunurilor materiale. Acest volum poate fi micșorat sau mărit, structura produselor poate fi schimbată conform cererii și ofertei oscilațiilor prețurilor de pe piață. Proprietarul folosește favorabilitățile pieței care pot apărea pe un timp limitat pentru rezolvarea la maxim a potențialului productiv creat.

Odată marfa fiind produsă, producătorul privat decide în care piață să-și vândă bunurile materiale, în **ce** perioadă, **cui** și la **ce preț** îi este cel mai convenabil ca să-și asigure profitul maximal posibil în condițiile date.

În concluzie, *proprietarul mijloacelor de producție în mod privat pe propriul risc și răspundere ia decizii privind, cum, cât să producă și când, unde și la ce preț să realizeze.* Și asemenea producători într-o economie de piață sunt sute de mii, care în totalitatea lor se găsesc într-o interconexiune și interdependentă prin diviziune socială a muncii și pieții, care rămâne necunoscută pentru ei.

Pe de altă parte, forța de muncă lipsită de mijloacele de existență este liberă să-și aleagă locul de muncă unde îi este mai convenabil. Munca privată executată la riscul patronului intră în contradicție cu cea socialmente necesară. Și pentru ca munca fiecărui proprietar să fie acceptată și apreciată de societate, este necesar ca bunurile produse de ei să fie scoase pe piață și evaluate. Prin acest act se determina în ce măsură munca fiecăruia devine o părțică a muncii

socialmente necesară. Aceste bunuri cu caracter privat primesc forma valorii și sunt schimbate pe alte mărfuri conform legilor economiei de piață. Prețurile în oscilație determină în ce măsură munca fiecăruia este recunoscută de societate indiferent de volumul cheltuielilor reale efectuate de fiecare producător și întruchipate în bunurile prezentate pe piață. Oscilațiile prețurilor în jurul valorii mărfii face ca legea valorii să devină reglatorul produsului social. În așa fel valoarea mărfii determină destinul producătorilor, devine elementul dominant în sistemul economic.

Faptul că bunurile producătorilor privați sunt recunoscute și evaluate de către societate numai la piață, după ce acest bun a fost finisat și producătorul nu mai poate interveni în situație, provoacă dezechilibre, anarhie, stihie care nu numai afectează, ci ruinează o parte din producători, meseriași și gospodării individuale țărănești, fermieri etc. Proporții în sistemul economic se asigură prin disproporții permanente de mărimi diferite în diferite ramuri ale economiei naționale. Domină libertatea producătorului în toate departamentele de activitate, libertatea forței de muncă de a-și aplica posibilitățile sale de a munci, libertatea piețelor mărfurilor și a forței de muncă, libertatea concurențială etc. însăși natura și proprietățile de bază ale producției de mărfuri contravin oricărei reglementări, coordonări și planificări din partea statului.

Reieșind din noțiunea libertății producătorului legitim, apar întrebările privind conținutul și limitele libertății economice în Republica Moldova în condițiile trecerii la economia de piață. Luând în considerație că libertatea economică se obține atunci când în societatea domină proprietatea privată, producția de mărfuri ca orânduire economică creează un sistem economic aparte.

În ce măsură este dezvoltată în Republica Moldova proprietatea privată și munca privată, respectiv producția de mărfuri care a început de abia cu 26 de ani în urmă? Unele trăsături în relațiile mărfare-bănești în economia națională sunt mai dezvoltate, altele mai puțin dezvoltate, totul depinde de nivelul separării muncii fiecăruia, iar acesta din urmă depinde de gradul de dezvoltare a proprietății private.

Semnificațiile proprietății private ca un sistem de relații complexe, obiective între oameni în procesul producției, repartiției, schimbului și consumului, ce caracterizează însușirea privată a mijloacelor de producție și a obiectelor de consum, determină esența social-economică a proprietății în economia de piață.

Însă în Republica Moldova care nu demult a trecut la noul sistem economic dispune de mai multe forme de proprietăți și semnificația acestor forme în societate este determinată de aporturile aduse de fiecare formă în parte la crearea produsului intern brut în țară. Conform datelor statistice oficiale cota proprietății private la formarea structurii PIB a fost cea mai mare – 56,4% în 2012. Calculată împreună cu cota proprietății străine (20,9%) și cu cea a proprietății întreprinderilor mixte (2,0%), care și juridic și de facto sunt tot proprietate privată, aceste forme au atins cota de 79,3% și erau dominante în formarea PIB în Republica Moldova în 2008, această cota a constituit cifra de 73,6% (vezi Tabelul 1).

Tabelul 1

Structura produsului intern brut pe forme de proprietate⁴

	1995	2008	2010	2012
Proprietatea publică	39,1	23,7	21,9	20,7
Proprietatea privată	56,0	54,5	52,5	56,4
Proprietatea mixtă (publică și privată) fără participare străină	4,0	2,7	4,4	2,0
Proprietatea străină	0,0	5,4	-	-
Proprietatea întreprinderilor mixte și străine	0,9	13,7	21,2	20,9
Total	100,0	100,0	100,0	100,0

La fel de importantă este și repartizarea forței de muncă din RM pe forme de proprietate (vezi Tabelul 2).

Tabelul 2

Repartizarea forței de muncă ocupate pe forme de proprietate

	2006	2007	2008	2009	2010	2013
Total din care:	100	100	100	100	100	100
Publică	27,0	26,4	26,4	27,8	28,4	27
Privată	66,2	67,1	66,8	65,5	71,6	73
Alte forme	6,8	6,5	6,8	6,7	-	-

Conform datelor anchetei forței de muncă și rapoartelor statistice ale întreprinderilor prezentate la BNS. Comunicat de presă. Moldova în cifre <http://www.statistica.md/newsview.12.07.2010>, BNS 2013.

Pe parcursul a 4 ani (2006-2009) cota maximă a populației apte de muncă încadrată în procesul de producție în baza proprietății private a atins 67,1% în 2007, iar cea minimă – 65,5% în 2009 și a crescut până la 73% în 2013. Aceasta înseamnă că această forță de muncă a practicat o muncă privată.

⁴Biroul Național de Statistică / Comunicat de presă. Moldova în cifre. <http://www.statistica.md/newsview.12.07.2010>. Anuarul statistic 2010, 2012

Un alt aspect important este creșterea investițiilor în capital fix în proprietatea privată, ceea ce asigură o reproducere lărgită a ei. Aceasta înseamnă profunde schimbări de structură în produsul social total din RM. Conform datelor statistice, investițiile totale în capital fix au constituit 7.899 mln. lei, din care investițiile în proprietatea privată, cea străină și în întreprinderile mixte – 7.345 mln. lei. În 2014 în toate aceste trei forme de proprietate privată investițiile active materiale pe termen lung au constituit 9.962 mln. lei⁵.

Proprietatea privată asupra pământului domină și în agricultură. Aceasta ne demonstrează datele statistice din tabelul 3.

Tabelul 3

Terenuri agricole pe forme de proprietate în anii 2008⁶ și 2012⁷

	Anul 2008					
	Pe toate formele de proprietate		din care:			
			Publică		Privată	
	mii ha	%	mii ha	%	mii ha	%
Terenuri agricole – total din care:	2506,2	100	664,0	100	1842,2	100
Terenuri arabile	1821,7	72,7	265,7	40,0	1556,0	84,5
Plantații multianuale	302,7	15,7	37,8	5,7	264,9	14,4
Livezi	132,7	5,3	21,8	3,3	110,8	6,0
Vii	157,5	6,3	8,4	1,3	149,1	8,1
	Anul 2012					
Terenuri agricole – total din care:	2500,1	100	651,7	100	1848,4	100
Terenuri arabile	1816,1	72,6	264,7	46,6	1551,4	83,9
Plantații multianuale	295,3	11,8	37,5	5,8	257,8	14,0
Livezi	135,8	5,4	21,8	3,3	114,0	6,2
Vii	141,2	5,6	8,2	1,3	133	7,2

Cu toate bulversările economice provocate de criza economică sistemică internă precum și efectele negative din afara țării producția agricolă obținută în toate categoriile de gospodării asigură securitatea alimentară a țării și produce surplusuri pentru export.

Agricultura ca și celelalte ramuri ale economiei reale este determinată de proprietatea privată ce redă activității economice o motivație de creștere.

În așa fel, proprietatea privată în Republica Moldova în ramurile cele mai importante de activitate economică nu numai că și-a pus amprenta asupra muncii individuale, ci a contribuit decisiv ca producătorul să devină privat, să producă **ce, cum și cât** consideră că este necesar în baza propriului risc. **Proprietatea privată asigură libertatea economică a producătorului în procesul de producție, servește drept mecanism motivațional prin intermediul căruia se realizează libertatea economică a lui.** Din moment ce proprietatea privată domină în societatea noastră, înseamnă că în economia națională se instaurează producția de mărfuri ca orânduire economică. În asemenea împrejurări întreprinderile din proprietatea publică de asemenea își separă munca lor numai că la nivel nu individual, ci colectiv. Motivația este exprimată prin interes colectiv și nu de o gestionare centralizată, administrativă.

În concluzie: În Republica Moldova producția de mărfuri ca sistem economic este dezvoltată în așa măsură în care se reproduce proprietatea privată și odată cu ea se reproduce și se dezvoltă întreg sistemul economic creat în baza proprietății private în condiții când și forța de muncă de asemenea este marfă. În aceeași măsură se dezvoltă și libertatea economică ca trăsătură distinctă a economiei de piață.

Comerțul în proces de transformare în perioada de tranziție

Însă pentru ca producția de mărfuri în sensul clasic să devină dominantă în societate este necesar ca această *libertate a producătorului în procesul de producție să continue în procesul de repartitie, schimb și consum* (productiv și personal) în așa fel ca toate părțile componente interdependente ale relațiilor de producție să poată activa la nivelul necesar de libertate. Antreprenorul, înainte de a fi producător, este consumator de mijloace de producție și de materie primă. Libertatea producătorului imperativ trebuie să fie predeterminată de libertatea consumatorului. Ori consumatorul nu are libera alegere. Multe sectoare ale economiei naționale continuă să fie monopolizate. Energetica, generatorii de căldură, telecomunicațiile, serviciile de calea ferată, aviația civilă, transportul comunal, producerea berii, zahărului, uleiurilor vegetale etc. Realizarea produselor petroliere este cartelizată, a gazului natural – este monopolizată.

Multe sectoare din importul de bunuri vitale pentru economia națională cum ar fi carnea, peștele de mare, ceaiurile, cafeaua, autovehiculele, medicamentele continuă să fie monopolizate sau cartelizate. În modul clasic producătorul separat își vinde bunurile sale când, unde, cui dorește și la prețuri determinate în condiții concurențiale. Piața pentru producători rămâne necunoscută și liberă. În Republica Moldova mai mulți producători într-o ramură nu înseamnă că ei își realizează marfa prin concurență, prin oscilațiile cererii și ofertei și, respectiv, a prețurilor.

⁵BNS/ Comunicat de presă. Moldova în cifre. <http://www.statistica.md/newsview>. 12.07.2010, BNS 2015.

⁶Anuarul statistic al Republicii Moldova, 2008; Tab. 16.2.2, p.332

⁷Biroul Național de Statistică al Republicii Moldova, 2016. E-mail moldstat@statistica.md <http://www.statistica.md>

Mii de antreprenori cresc animale nu numai pentru consum personal, ci și pentru consum social. Sute de vânzători vând carne, însă fără o concurență palpabilă, eficientă. În piețele din nordul, centrul și sudul țării carnea constant are același preț. Prețurile nu oscilează de la un vânzător la altul și nici în jurul valorii mărfii, în așa caz această lege a valorii nu este reglatorul stihinic a procesului de producție. Mai multe firme importă și comercializează autovehicule, însă concurență între ele lipsește total, pe piață nu apar disproporții, bulversări, prețurile nu scad.

Majoritatea mărfurilor în țară nu sunt realizate în condiții concurențiale. Procesul comercial este încorsetat de diverse acorduri de restricții a concurenței stabilite de diferite carteluri și monopoluri. Formele care îmbracă aceste restricții sunt diferite: controlul asupra producției, poziției dominante pe unele segmente de piață, împărțirea piețelor, aranjamente privind prețurile, discriminări prin preț, aranjamente de exclusivitate etc.

Aranjamente similare se efectuează la importuri de mărfuri. Unele cartele sau firme specializate impun condiții discriminatorii pentru importatorii interni sau pentru competitorii străini. Carteluri specializate în export naționale sau mixte limitează concurența sau restricționează mărfurile destinate exportului de către alți producători. Piețele externe devin o exclusivitate teritorială a unui număr restrâns de carteluri. În concluzie pe piața internă cât și în operațiile de import-export au loc convergențe de comportament între carteluri, firme. Aceasta practică concentrată constrâng concurența prin fixarea prețurilor la unele grupe de mărfuri sau pe unele segmente de piață, stabilirea unui control a pieței, sau prin partajarea ei, introducerea unor clauze competitorilor de tranzacții care contravin uzanțelor comerciale etc.

Pe lângă aceste nereguli în comerț, procesul de privatizare a proprietății de stat și colective după cum a menționat în cap. II a avut consecințe negative, efecte perverse ce au adus la corupție, evaziuni fiscale de proporții. S-a produs o ruptură între conținutul teoretic a modelului de reforme și implementare. Ca rezultat au fost închise întreprinderi, s-au efectuat disponibilizări în masă, unele ramuri de bază din industria țării au intrat în descompunere, iar infrastructura industrială a țării – în proces de degradare ireversibil. În comparație cu anul 1990 potențialul productiv în industrie și agricultură s-a diminuat cu câte 60%. Criza economică care a dominat 10 ani (1990-1999) a sărăcit populația conform unor calcule de 6 ori.

Cu lichidarea unor ramuri și diminuarea producției în ramurile care continuă activitatea, cota sectorului productiv în PIB s-a micșorat semnificativ – până la 28% în 2014. În primele 6 luni a anului curent și-au închis afacerile peste 500 de întreprinderi, substanțial au crescut influxurile de capital străin. A scăzut potențialul de export al țării⁸, pe lângă aceasta că balanța comercială în 2016 a constituit – 1.975 mln. de dol. SUA.

Problemele privind asigurarea condițiilor egale de acces ale producătorilor pe piață, organizarea unei concurențe loiale, inclusiv și în procesele de import-export care ar duce la oscilațiile prețurilor în jurul valorii mărfii și în final la o reducere a lor, crearea pârgurilor efective statale antimonopol și implementarea lor, defalcarea unor monopoluri naturale, asigurând libera alegere a consumatorului între furnizorii de energie electrică, termică etc. toate cer a fi soluționate pentru a crea o piață omogenă. De aici, rezultă că libertatea economică în procesul de schimb al mărfurilor în Republica Moldova este limitată. Frontierele libertății economice sunt determinate de procesul de producție.

Ceea ce este important de subliniat în cazul nostru: lipsa libertății consumatorului de a alege piața, lipsa accesului liber pe piață, unde domină cererea și oferta, lipsa libertății posesorilor de resurse economice, de autonomie a organelor de conducere locală, lipsa mecanismelor realizării libertății economice și multe altele *subminează* natura procesului de producție a mărfii ca orânduire economică și substanțial limitează libertatea economică ca caracteristică distinctivă a sistemului mărfar. Toate acestea demonstrează, că economia Republicii Moldova încă nu a atins cotele unei economii de piață concurențială, ea este în perioada de tranziție către o asemenea orânduire economică. Aceasta impune ca guvernării să continue elaborarea și implementarea unui ansamblu de măsuri, reglementări cu caracter managerial, juridic, bugetar, fiscal, financiar, în scopul perfecționării în continuu a comerțului țării.

REFERINȚE BIBLIOGRAFICE

1. Adam Smith. *Avuția națiunilor*, v.I; Chișinău; Universitas, 1992
2. David Ricardo. *Opere alese*, v.I; Chișinău; Universitas, 1993
3. К. Маркс и Ф. Энгельс. *Собрание сочинений 2-ое издание*, т.23, Москва, 1978
4. К.Р. Макконнел, С.Л. Брю. *Экономикс*; в 2-х томах, Москва, 1992
5. П. Самуельсон, *Экономика*, Москва, 1964
6. А. Маршалл. *Принципы экономической науки*. Москва, 1993
7. Ф. Хайек. *Пагубная самодееность*, Москва, 1992
8. Я. Корнай. *Путь к свободной экономике*, Москва, 1991 и др.
9. *Anualele statistice ale Republicii Moldova 2008, 2016*, e-mail moldstat@statistica.md
<http://www.statistica.md>

⁸ În anii 2004-2005 UE a acordat preferințe comerciale GSP și GSP+Republicii Moldova pentru export în UE pentru 7200 grupe de mărfuri (din totalul de 10 mii) cu taxe vamale zero, iar pentru unele grupe de mărfuri cu o reducere 10-20%. Din toate grupele de mărfuri Republica Moldova a ales doar 500 de grupe de mărfuri care prezentau interes pentru țară.

FREE ZONES IN SERBIAN CONTEMPORARY BUSINESS CONDITIONS

Drago CVIJANOVIĆ, Prof., PhD,
University of Kragujevac,
e-mail: drago.cvijanovic@kg.ac.r

Svetlana VUKOTIĆ, Assoc. Prof., PhD,
Union - Nikola Tesla University
e-mail: cecavukotic@gmail.com

Željko VOJINOVIĆ, PhD,
University of Novi Sad, Faculty of Economics Subotica
e-mail: zeljko.vojinovic@ef.uns.ac

The concept of free zones is the modern form of economic extra-territoriality and involves physically fenced and marked part of the territory of a country, where a more guaranteed and stimulating business environment is fostered. Main attractions of the free zones are: special customs treatment, the appropriate tax reliefs and simplified administrative procedures. Due to the fact that free zones are an important instrument of business infrastructure, they can represent a comparative advantage of countries in which they are developed. The role of the government is of great importance for the development of free zones. It is estimated that the worldwide number of free zones increases from year to year because it is the path of integration into international trade. When Serbia is concerned it can be said that the practice of free zones has a long tradition, but it has a lot of characteristics of underutilized potentials that free zones provide. In this paper we analyse the stage of development of free zones in Serbia. In addition, we want to highlight the role and impact of having free zones on attracting foreign direct investment and increasing exports. We will also use examples of some good business practices from some countries in the European Union to show that Serbia can achieve a significant progress in this area.

Keywords: *free zone, foreign direct investments, exports of goods, competitive advantage.*

JEL Classification: F13, F18, F49.

Introduction

The free zones for many countries are the path for integration into international trade. Importance of the free zones reflects also in a fact that they are called an instrument of business infrastructure. In accordance with it, Starc and Budak [8] point out that there should be expected from a holder of developmental policy to use the zones as a lever of industrialization policy, regional development and the increase in export. In any case, those are the geographical areas which have certain incentives by the government, i.e. state authorities. It furthermore generates an economic growth in this region, i.e. field, or even outside of it.

Numerous countries, closed for the foreign trade transactions, by locating as the domestic industry, as well as the foreign investors into special enclosures on its territory, the free zones areas, have achieved the expansion of export, increased the population employment and capacities, and developed their market [7]. In that context, there can be differentiated four free zones categories: 1) pure re-export of traded goods, 2) export processing zones, 3) special economic zones, and 4) industrial zones.

In this separate infrastructural equipped room can be carried out the production and service activities, along with certain stimulating benefits. For that purpose, the free zones offer a wider set of incentives, and not only attracting firms in the regions, but also the inflow of foreign direct investments and new technologies, the simplification of administrative procedures, as well as the increase in life standard [5].

According to the European Commission, the free zones are the special areas within the EU customs territory, i.e. goods in the zone are exempted from paying taxes. As De Jong [2] states, this trade facilitation is not an end in its self, but the free zones provide different incentive factors. Besides various tax reliefs (delay of tax payments, while the goods are used or until the goods re-export, as well as a special tax regime within the zone), there are also non-tax reliefs, such as for example, grants for the development of human resources and research and development or the improvement of infrastructure.

In regard to the fact that the free zones operate as the special entities within a larger administration, then it is important the regulations to be defined in details, the roles clearly assigned, and everything supported institutionally. One of indicators of the free zones significance is the modernization of customs law, which was adopted at the European Union level, at the end of June, 2013. Exactly for these reasons, a number of free zones, not only in the European Union, but worldwide is constantly increasing.

When it comes to Serbia, the free zones are traditional, but for a long time the investment climate was relativized, and business in free zones was difficult. However, all changes in Serbia, such as transitional conditions, as well as the liberalisation of international business and trade sooner or later had to raise the issue of actuality and further survival of the free zones concept [11]. Now we can say that there is progress in Serbia regarding this type of business.

The aim of this paper is to show the way from the unused potential qualifications, which have followed the free zones in Serbia, to better positions on a ranking list of free zones in the world, which has been published by the prestigious magazine „Financial Times“.

The free zones qualitative context in Serbia

The importance of free zones is outlined also in the strategy of regional development. Regional aspect of policy of economic relations with foreign countries, first of all, refers to two components: 1) cross-border and inter-regional cooperation, 2) stimulation of the free zones development [10]. In accordance with the same source, the foundation of zones should base on real possibilities, and exactly due to such approach, numerous free zones have never begun to live, while the initial investment has remained unused. The aim is that a positive trend in business and the free zones development realise through the arrival of new investors in already existing free zones, and not only by the increase in number of free zones. Besides, the free zones become the logistics centres. As such form, the free zones aren't just places for storage, but a part of the supply chain management.

Doing business in a free zone means:

- Import and export of goods and services are free,
- Customs fees and other duties don't pay for the import of goods meant for an activity and the construction of facilities in the free zone, except in cases when the goods are placed on the domestic market,
- Goods that import or export from the free zone are treated as the customs goods,
- Goods control in the free zone is performed by a customs authority, and a free zone user is obliged to ensure the implementation of customs custody and keep valid records,
- Goods released from the free zone for free circulation on the territory of Serbia are subjected to payment of customs fees and other import duties,
- Raw material invested for further production of goods, meant for export, is exempted from taxes and other customs fees,
- Entry of goods into a free zone and providing transport and other services in a free zone are not subjected to VAT,
- Free zone users can lease, buy or build business, manufacturing or storage facilities,
- Free zone users can use freely foreign currencies acquired by doing business in a free zone,
- Expropriation is not allowed,
- In a free zone can neither import, nor export the goods, which import/export is forbidden.

However, we have already ascertained that the development of free zones in Serbia has been more at the level of unused potential and haven't fulfilled the expectations, because they have operated as the free trade zones. The exception is a positive example of economic effects in using a free zone regime in Subotica and Pirot, which were operating as the export processing zones. This has enabled a test mode with the production activities in the free zones in Serbia and thereby provided an answer that the use of free zones for production for export gives well results [9].

In accordance to the same Strategy of Free Zones Development [9] it is necessary to mix a concept of free zones meant for import-export production activities with a concept of land equipped with infrastructure meant for primarily doing business on domestic market – industrial parks, creating, in one place, the possibility for development of production meant for both the export and domestic market. This combination (Figure 1) of different purposes and the concentration of all benefits, which are possible to provide (state, local authorities and entrepreneurial), allows a flexible system that satisfies all potential needs of possible investors, where everyone can find what suits him. For the export oriented production, it is the best to be in a part of industrial park, which is at the same time a free zone, while for the production meant for domestic market, which uses the local raw materials, is absolutely unnecessary to use a free zone, that even might be a limiting factor (e.g. due to unnecessary customs procedures).

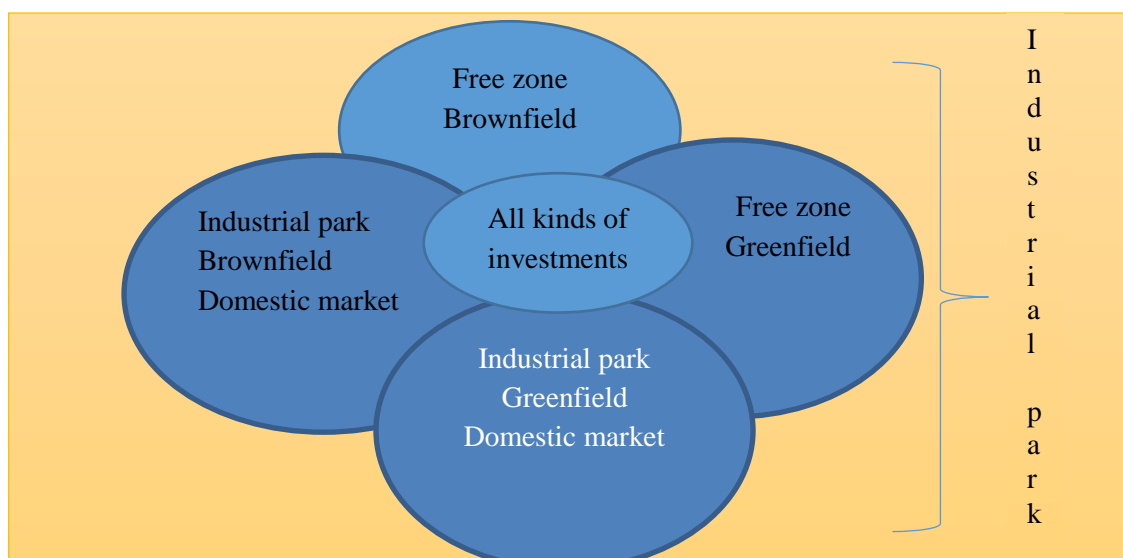

Figure 1. Combination of free zone and industrial park

The most important for the success of this concept is the relation between the state and its authorities, because only free zones, which have a strong support of the state, can be successful. In accordance with it, in 2006 was adopted a new Law on Free Zones [12]. It is important that this law is adjusted with the European Union regulatory rules. Meanwhile, the new instruments to encourage were introduced to some laws and other regulations at the national and local level. According to the Law on Free Zones, the import/export of goods and services from a free zone and into a free zone are free. Neither customs fees and VAT, nor other import duties are paid for the imported intermediate goods meant for export, while for the imported equipment, machines and building materials don't pay the customs fees. The law was introduced also many other benefits, which provide cheaper and faster business and administrative operations, including also the relations with the state and local authorities. Finally, municipalities and towns on which territory the zones are located have introduced benefits and reliefs. According to Kostić [6], the success of free zones project is guaranteed only if all participants in their development and business can realise their economic and other interests. In the process of doing business appears the increase in business efficiency of national economy, enterprises for managing a zone and the zone users.

The free zones quantitative context in Serbia

The total turnover, which has realised via the free customs zones in Serbia, was higher in 2011 for 29.13%, in comparison with 2010. In the total turnover, the import is higher for 31.44%, and export for significant 50.53% (in comparison with the year 2010). The export of goods manufactured in the free zones was higher for 68.49% in regard to 2010, while the export of foreign goods, first stored and then exported, was decreased by 22.02%. In the total realised export, the share of goods manufactured in the free zones amounted 89.72%. The share of goods export from the free zones in total Serbian export in 2011 was 3.21% [4].

The free zones from the Republic of Serbia were took part with 19.68% in the year 2013, and with 19.00% in 2014 in the total export of goods. The volume of investments in free zones in 2014 was amounted 208,709.748 euros. When it comes to a number of users and number of employees, the free zones had in 2014 totally 262 users, of which 164 domestic and 98 foreign, or in other words, the increase was 15.93% in regard to the year 2013. Number of employees in users was 19,255 workers, which represents the increase of 5.14% in regard to the year 2013.

Active free zones in 2015 were realised turnover of around 5 milliard euros, or the growth of 97% in regard to the previous year. It is important the share of domestic intermediate goods in production, which was increased for 260% in 2013 in regard to the previous year. In the Serbian free zones are doing business over 200 multinational companies, with over than 20,000 people, while the volume of investments in the zones in 2015 was amounted over a milliard euros. The export of goods from the free zones from year to year is increasing and makes 20% of the total export of Serbia.

Five years ago, more accurately in the beginning of April 2012, there were seven free zones in Serbia, of which three were founded in 2010 and 2011, thus at the height of the financial-economic crisis that hasn't bypassed Serbia. Special companies were formed for every free zone. According to data of the Free Zones Administration in the year 2011 was more than 8,000 employees. The free zones in Serbia in past years, and in the first quarter of 2012, have shown as a tested instrument for the increase in foreign direct investments, export growth, and thereby for the improvement of a country's balance of payment and the growth of employment. Due to the specific privileges and benefits, the zones provide faster attracting of investments into new equipment and the modernization of economy as a key factor for increasing competitiveness and export. Favourable investment environment implies also the removal of all bureaucratic constraints and unnecessary administrative procedures while registering enterprises, employment, export, repatriation of profits and similar. Providing special privileges and benefits at the state and local level has also additionally and significantly affected the investors' decisions to invest capital in those free zones, which had such offer [1].

There are 10 free zones in Serbia on the map below (Figure 2).

Based on this map with ten free zones, we can conclude that free zones in Serbia are evenly distributed on the whole republic territory. In support of this thesis is the ranking of two Serbian free zones, Pirot and Zrenjanin, which have made a significant success at the world level, for the period 2012/2013. The free zone Pirot is on 41st place and the industrial zone „South-east – Ečka“ within the free zone „Zrenjanin“ is on 48th place on a list of the best world zones for foreign direct investments. Six hundreds zones from over 100 countries took part in this research, while there are more than 10,000 free zones in the world today [3].

Besides this world-renowned ranking of free zones in Pirot and Zrenjanin, for the foreign direct investments, some of the relevant indicators for the free zones in Serbia are [4]:

- The largest turnover of the total turnover in free zones 35.13% - Free zone Subotica,
- Most of goods manufactured in a free zone in the export of goods from a free zone 98.59% - Free zone Kragujevac,
- The largest investments 342,348.897 euros – Free zone Kragujevac, which makes 88.40% of investments in all free zones,
- The volume of investments in the year 2010 is higher for 11 times in comparison with the year 2011 – free zone Subotica,
- Most of workers are employed (approximately the same in 2010, i.e. 2011) in the free zones: Pirot, Užice, Kragujevac and Subotica.

Figure 2. Map 10 free zones in Serbia

Source: [Adjusted14].

On the list of the best free zones in the world, which is traditionally published by the prestigious journal „Financial Times“, there are two free zones from the Republic of Serbia among 34 best free zones. The free zone Zrenjanin has won a prize in the category of incentives offered to investors, and the free zone Pirot in the category of investments offered for re-investments [3].

There are 14 active free zones in Serbia. The free zones in Serbia are located in: SZ Pirot, SZ Subotica, SZ Zrenjanin, SZ Novi Sad, FAS SZ Kragujevac, SZ Šabac, SZ Užice, SZ Smederevo, SZ Kruševac, SZ Svilajnac, SZ Apatin, SZ Vranje, SZ Priboj and SZ Belgrade. All types of business and industrial activities, including production, storage, packaging, trade, banking and insurance can be performed in them. Both domestic and foreign companies can establish and manage the free zones. Earnings and incomes which generate within the free zone can be transferred to any country, including Serbia, freely without a previous approval, without charging any taxes, customs fees or duties. In this way create enormous possibilities for cooperation between the domestic and foreign industries.

Serbia is in the process of the European Union accession and at the crossroad of many roads and corridors at the Balkans, and therefore represents the connection between east and west, north and south Europe. It enables business companies, which do business in the free zones, to access easily the European Union market.

Doing business in the free zones provides an investor the special reliefs and preferential tax regime (exemption from VAT and customs on import of raw materials and materials meant for the production of goods for export, machines, and equipment and building materials).

Import and export of goods into/from a zone is limitless. The goods that import from a zone on the domestic market are subjected to the regime of foreign goods import. The lease of offices, workshops, storages on favourable terms is enabled to employers [13].

Conclusions

The free zones provide more various benefits in doing business. Aiming to emphasize their importance, they are variously called: generators of development of some regions in a country, levers of the national fields of economy, chances for the foundation of small and medium enterprises or the contribution to overall contemporary business. In this paper we considered which positive effects bring the development and support to free export zones or free zones, as they are called. Essentially, the free zones don't have only positive effects on foreign trade exchange, but also on: inflow of investments, life standard, technology transfer, increase in competitiveness and many others. The level of development of some free zones in the world differs. However, according to the World Trade Organization, although the free zones have a different level of economic development, more than 20% of the total international economic exchange realises through them.

When it comes to Serbia, it is important to say that some of the free zones were registered later (Kragujevac, Užice and Šabac), hence some of indicators were really incomparable, if there was observed only a certain period in 2010 and 2011, for example. They cannot be adequately compared with the free zones with a longer tradition. Thus, the selection of free zones with the above stated parameters is extremely arbitrary, without a deeper analytical framework.

However, this approach points out to the conclusions that there is certain progress. The Free Zones Administration works actively on the development of Serbian free zones. Additional tax reliefs for manufacturers in a zone (free zone users are exempted from paying VAT on the consumption of energy substances for production in a zone, the production users of free zones are exempted from paying income taxes) were introduced in the period 2011-2016 by the realisation of the Strategy of Development of Serbian Free Zones, and there also was enabled the simplification of customs procedure in a zone, which has an effect on the additional improvement of working conditions for the free zones users in Serbia.

REFERENCES

1. Cvijanović, D., Ignjatijević S., Milojević, I., Mihailović, B. (2016). *Potencijali Srbije u međunarodnim okvirima - značaj poljoprivrede i zdravstvenog turizma*, Monografija, Fakultet za hotelijerstvo i turizam u Vrnjačkoj Banji, Univerzitet u Kragujevcu.
2. De Jong, V. (2013). PDF]Establishing Free Zones for regional development - European
3. <http://www.usz.gov.rs/images/vesti/free-zones.jpg>, Postavljeno 16.10.2014.
4. Izveštaj o poslovanju slobodnih zona u Republici Srbiji za 2011. godinu.
5. Kostadinović, I., Petrović-Randelović, M. (2015). The Role and Importance of Free Zones in Economic Development: the Experience of the Republic of Serbia and the European Union, *Ekonomika*, No. 4, pp. 97-108.
6. Kostić, D. (2010). Intermodalni terminal na koridoru 10 – Slobodna zona Piroć. 1. Naučno stručna konferencija Koridor 10-održivi put integracija 21-22.10.2010 Kirilo Savić Poslovna politika, Proceedings, str. 92-111.
7. Kozomora, J. (2003). Slobodne zone – oaze izvoznih podsticaja? *Ekonomskianali*. br. 157. april-jun, str. 167-178.
8. Starc, N., & Budak, J. (2009). Nekoliko pitanja o slobodnim zonama Republike Hrvatske i jedan odgovor. *Ekonomska misao i praksa*. No.1, Srpanj, 129-150.
9. Strategija o razvoju slobodnih zona u Republici Srbiji za period od 2011. do 2016. godine, Službeni glasnik RS, br.55/05, 71/05 -ispravka, 101/07, 65/08, 16/11 i 22/11.
10. Strategija regionalnog razvoja Republike Srbije za period 2007-2012. Službeni glasnik RS, br.55/05 i 71/05 –ispravka.
11. Đurić, Z. (2005). Aktualnost novih rešenja - primerski slobodnih zona u Srbiji i Crnoj Gori. Globalizacija.com. Dostupno na www.globalizacija.com/doc_sr/s0054tra.htm
12. Zakon o slobodnim zonama, (2006). Službeni Glasnik RS, br. 62/06.
13. www.ras.gov.rs/sr/podrska-investitorima/zasto-srbija/slobodne-zone, Pristupljeno: 15. 04. 2017.
14. www.usz.gov.rs, Pristupljeno 11.04. 2017.

PROMOVAREA PRODUSELOR AGROALIMENTARE AUTOHTONE PE PIEȚELE EXTERNE

Olga SÂRBU, conf. univ., dr.,
Universitatea Agrară de Stat din Moldova
e-mail: osarbu@mail.ru

Silvia ZAHARCO, conf. univ., dr.,
Universitatea Agrară de Stat din Moldova
e-mail: silviazaharco@mail.ru

În acest articol am plecat de la faptul că activitatea economică internațională, respectiv exportul produselor agroalimentare au efecte certe asupra modificării Produsului Intern Brut, cel mai important indicator de rezultate la nivel național. Creșterea și diversificarea exporturilor sunt acțiunile pe care Republica Moldova trebuie să le urmeze pentru a atinge o îmbunătățire semnificativă a standardelor de viață. În acest articol, am urmărit să evidențiem măsurile și instrumentele de promovare a exportului de produse agroalimentare în Republica Moldova și efectul acestora asupra valorii comerțului internațional. Competitivitatea exporturilor moldovenești este subminată de un șir de factori de ordin intern. În special, se evidențiază decalajul tehnologic, pentru recuperarea căruia sunt necesare investiții majore. În acest context se desprinde concluzia că creșterea și diversificarea exporturilor de produse agroalimentare derivă din ameliorarea activității investiționale. Investițiile au un rol major în extinderea capacităților de producție și a ofertei de export a țării. În cazul Republicii Moldova, performanțele în atragerea investițiilor străine directe sunt mai reduse în comparație cu alte țări din regiune. Nivelul scăzut al investițiilor străine directe subminează competitivitatea și dezvoltarea durabilă a țării.

Cuvinte-cheie: Export, Produse agroalimentare, Comerț, Investiții, Competitivitate, Promovare.

In this article we started from the fact that the international economic activity, respectively the export of the agri-food products, has certain effects on the modifications of the Gross Domestic Product, the most important indicator of national results. Growth and diversification of exports are the actions the Republic of Moldova has to follow to achieve a significant improvement in living standards. In this article, we aimed to highlight the measures and instruments of promotion of the agri-food products export in the Republic of Moldova and their effect on the value of international trade. The competitiveness of Moldovan exports is undermined by a number of internal factors. In particular, the technological gap is highlighted, for which major investment is needed. In this context, it is concluded that the growth and diversification of agri-food products exports derives from the improvement of the investment activity. Investments have a major role in expanding the country's production capacities and export offer. In the case of the Republic of Moldova, the performance in attracting foreign direct investment is lower compared to other countries in the region. The low level of foreign direct investment undermines the country's competitiveness and sustainable development.

Keywords: Export, Agri-food products, Commerce, Investments, Competitiveness, Promotion.

JEL Classification: F15, G14.

Introducere

Promovarea exportului include un ansamblu de acțiuni și mijloace vizînd informarea și atragerea cumpărătorilor potențiali în vederea satisfacerii necesităților și dorințelor acestora și, implicit, a creșterii eficienței economice a activității întreprinderilor producătoare.[5] Actualmente, economiei Republicii Moldova îi sunt specifice următoarele caracteristici:

- creșterea deficitului balanței comerciale;
- orientarea geografică unilaterală spre anumite piețe de desfacere (CSI);
- utilizarea insuficientă a piețelor din UE;
- competitivitatea redusă a produselor agroalimentare autohtone pe piețele externe.

Dezvoltarea economiei Republicii Moldova depinde de amplasarea geografică a țării, de eficiența relațiilor economice externe a acesteia, precum și de posibilitățile ei de amplificare a exportului.

Sectorul agroalimentar ocupă un rol esențial în sistemul economiei naționale, reieșind din numărul sporit al populației ocupate în sector, importanța social-economică a agriculturii în cadrul economiei naționale, a volumului de export agroalimentar în totalul exportului național. Deși, în dinamică, consumul de produse agroalimentare a evoluat odată cu dezvoltarea proceselor de integrare din regiune, Moldova nu a reușit să urmeze această direcție. În ultimii 8-10 ani nu se manifestă schimbări semnificative cu privire la structura exporturilor, care este dominat practic de aceleași produse, în special de producția agricolă neprocesată. Înfrățirea relațiilor cu partenerii din est și interzicerea unor produse pe piața rusă au generat micșorarea exportului agroalimentar. Pe când oportunitățile create de către Acordul de Liber Schimb între Uniunea Europeană și Republica Moldova nu au fost valorificate corespunzător.

Un obiectiv major în promovarea exportului îl constituie amplificarea rolului statului prin acordarea unui suport permanent producătorilor și exportatorilor de produse agroalimentare. În acest context, este necesară nu doar liberalizarea condițiilor de comerț, dar și crearea mecanismelor și pârghiilor de promovare a produselor respective.

Promovarea exporturilor constituie factorul fundamental de echilibrare a balanței comerciale, crearea de noi locuri de muncă și asigurarea unei dezvoltări economice durabile.

Gradul de investigare a problemei la momentul actual, scopul cercetării

Un șir de teorii economice au demonstrat câștigul pe care îl poate aduce activitatea de comerț exterior pentru țările participante. David Ricardo (1817) a susținut teoria avantajelor comparative, potrivit căreia, țările au interesul să se specializeze (pentru export), în acele sectoare ale producției, ale căror costuri relative de producție sunt cele mai scăzute și să importe acele produse a căror realizare îi dezavantajează. [POPA, F., 2, 2013, p. 281] Actualmente se pune accentul pe promovarea exportului prin atragerea de investiții, considerându-se că liberul schimb este capabil să aducă câștiguri țărilor, dacă acestea se specializează în funcție de dotările relative ale factorilor de producție.

Scopul lucrării îl constituie evidențierea măsurilor și instrumentelor de promovare a exportului de produse agroalimentare în Republica Moldova. Problema abordată presupune analiza teoretico-practică a tendințelor exportului de produse agroalimentare autohtone din perspectiva ascendenței integrării economiei Republicii Moldova în economia mondială, în special, în cea a Uniunii Europene.

Metode și materiale aplicate

Corelațiile stabilite între producția agroalimentară și comerțul extern le-am analizat utilizând metode de cercetare economică: analiza cantitativă și calitativă, sinteza, metoda istorică și comparativă, metoda tabelară și grafică. În acest sens am recurs la analiza corelației prin reprezentarea grafică și studiul evoluției în dinamică a datelor supuse analizei.

Baza informațională au constituit-o datele și publicațiile Biroului Național de Statistică, hotărârile Guvernului Republicii Moldova.

Rezultate obținute și discuții

Una din căile de creștere economică și reducere a sărăciei Republicii Moldova o constituie valorificarea beneficiilor comerțului agroalimentar. Piața internă este relativ mică, având o capacitate de absorbție limitată, agricultura fiind sursa esențială a exporturilor moldovenești.

Creșterea exporturilor producției agroalimentare produce un impact pozitiv asupra consumului și veniturilor pe termen mediu și lung, servind, totodată, drept stimulent major economiei nonagricole din mediul rural. Dar, creșterea exporturilor depinde de capacitatea Republicii Moldova de a exploata avantajele sale comparative și de capacitatea de implicare la sistemul comercial internațional.

O barieră majoră în calea comerțului de produse agroalimentare sunt piețele agricole subdezvoltate și dispersate, ce constituie un factor esențial de reducere a veniturilor obținute de producătorii agricoli. Prețurile locale de care beneficiază producătorii agricoli sunt mult mai scăzute decât cele internaționale, fapt ce afectează rentabilitatea agriculturii, care în prezent este mai redusă comparativ cu alte sectoare ale economiei.

Insuficiența resurselor financiare proprii a multor producători agricoli este cauzată de competitivitatea redusă a producției acestora atât pe piața internă, cât și pe cea externă. O influență negativă are și capacitatea scăzută de modernizare a întreprinderilor prelucrătoare. Majoritatea fabricilor de conserve dispun de echipament învechit și produc o producție care nu corespunde întotdeauna cerințelor pieței europene. Situația respectivă creează condiții de subdezvoltare: scade calitatea produselor, ceea ce determină prețuri scăzute de vânzare și oportunități limitate pe piață. Totodată, veniturile reduse din vânzări împiedică procesul de modernizare și, respectiv, îmbunătățirea calității produselor.

Starea financiară a majorității întreprinderilor de prelucrare nu le permite să crediteze permanent întreprinderile agricole din contul viitoarei recolte. În țară, practic lipsesc sistemele integrate pe verticală, care reunesc producătorii agricoli și procesatorii produselor agricole. Întreprinzătorii agricoli, în multe cazuri, nu dispun de informații cu privire la standarde, cumpărători, prețuri, etc. Situația dată creează o atmosferă de neîncredere dintre producători și cumpărători.

În mod paradoxal, cele mai sigure piețe pentru agricultori sunt piețele culturilor de valoare joasă, așa ca cerealele, porumbul, floarea-soarelui. Aceste culturi, de regulă, nu necesită investiții mari. Piețele relativ stabile, cunoștințele tradiționale privind tehnicile de cultivare și costul mic al investițiilor determină mulți agricultori din republică să cultive în continuare aceste culturi. Exportul produselor agricole menționate sau a produselor obținute prin prelucrarea acestora nu aduce producătorilor venituri considerabile. În această situație, potențialul de export poate fi valorificat numai prin majorarea suprafețelor cultivate, obținând cantități importante a unuia sau câtorva din produsele în care sunt specializate întreprinderile respective [DUMBRĂVEANU, N., 1, 2014, p. 13].

Tendințe în orientarea exportului de produse agroalimentare. În mod tradițional, exportul Republicii Moldova este dominat de produsele agroalimentare. Deși pe parcursul ultimului deceniu produsele agroalimentare și-au diminuat ponderea în exportul țării, de la 53,4% în 2005 la 46,5% în 2015, acestea continuă să fie o categorie importantă.

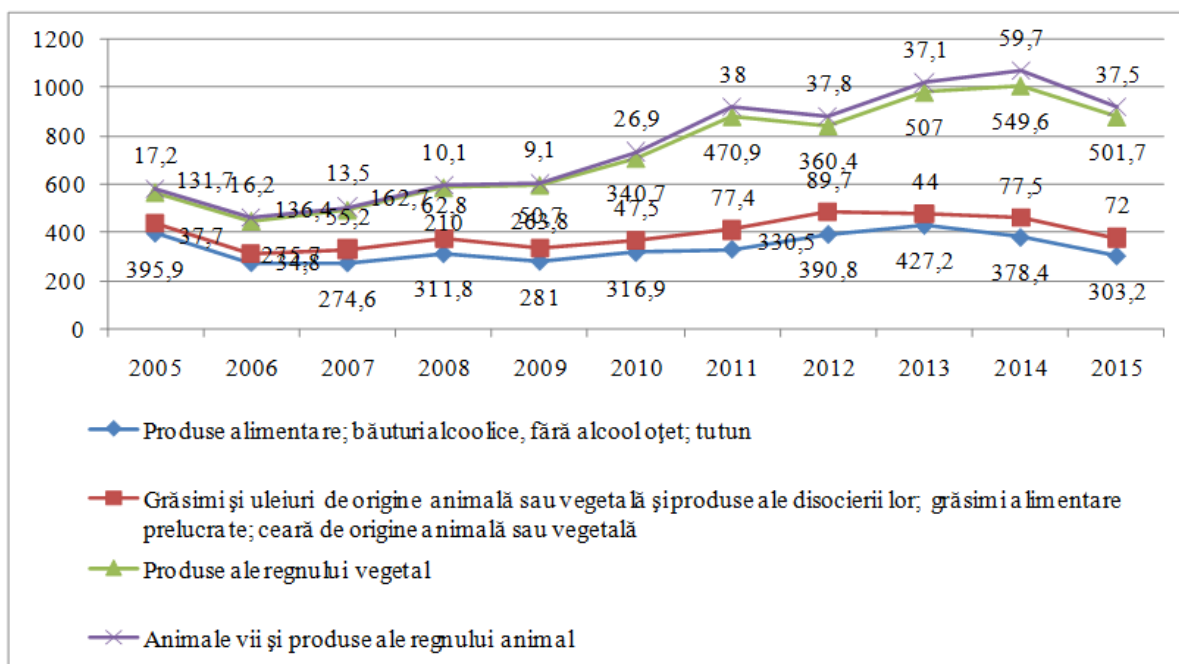

Figura 1. Evoluția exportului agroalimentar în Republica Moldova, mil. USD
Sursa: Elaborat de autori în baza datelor Biroului Național de Statistică [3].

Luat în ansamblu, exportul de produse agroalimentare din republică în ultimii ani a avut o tendință ne semnificativă de creștere. În perioada 2005-2014 se constată o tendință accentuată de creștere a exportului de produse ale regnului vegetal (de la 131,7 mil. USD în anul 2005 la 549,6 mil. USD în anul 2014), după care, în anul 2015 are loc o reducere de 8,8%. Începând cu anul 2007, a sporit și exportul produselor alimentare și a băuturilor alcoolice de la 274,6 mil. USD în anul 2007 la 427,2 mil. USD în anul 2013. În următorii ani urmează descreșterea valorii de export la categoria respectivă. Concomitent, se constată aceeași tendință de creștere până în anul 2013 și mai apoi de diminuare a exportului de grăsimi și uleiuri de origine animală și vegetală, precum și de animale vii și produse ale regnului animal. Un impact indirect negativ asupra evoluției exporturilor de produse agroalimentare l-au avut și tensiunile regionale, care au rezultat în sancțiuni economice și restricții comerciale aplicate reciproc de UE și Federația Rusă.

Principala piață de desfacere a produselor agroalimentare din Republica Moldova rămâne a fi cea a Comunității Statelor Independente, care deține o pondere principală la export – 48,5%. Țărilor Uniunii Europene și Europei Centrale și de Est le revine, respectiv, 40% și 11,5%.

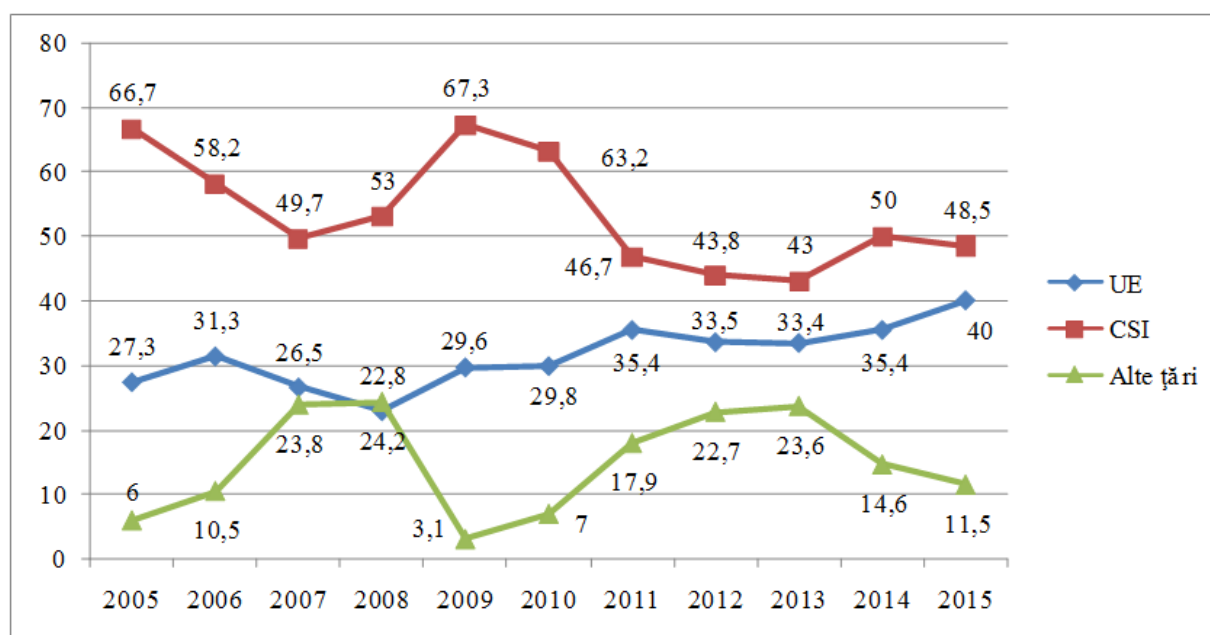

Figura 2. Structura geografică a exportului agroalimentar în Republica Moldova, %
Sursa: Elaborat de autori în baza datelor Biroului Național de Statistică [3].

Structura geografică a exporturilor de produse agroalimentare s-a schimbat fundamental în ultimul deceniu: ponderea exporturilor spre țările CSI s-a diminuat de la 66,7% în anul 2005 la 48,5% în anul 2015, în timp ce ponderea exporturilor spre UE a crescut de la 27,3% la 40%. O altă schimbare importantă este creșterea ponderii țărilor terțe în totalul exportului agroalimentar – de la 6% în anul 2005 la 11,5% în anul 2015, variind semnificativ în decursul perioadei respective.

Reorientarea geografică a exporturilor de produse agroalimentare s-a datorat mai multor oportunități, dar și multor constrângeri. Latura negativă constă în faptul că în anii 2006 și 2013 s-au înrăutățit relațiile comerciale cu Federația Rusă, aceasta aplicând restricții comerciale la importul de băuturi alcoolice din țara noastră, iar în anul 2014 a impus embargou la importul de carne procesată și fructe. Ca factor pozitiv evidențiem relațiile comerciale cu Uniunea Europeană: anul 2006 – intrarea în vigoare a Sistemului Generalizat de Preferințe, anul 2007 - extinderea acestuia - Sistemul Generalizat de Preferințe plus, anul 2008 - aplicarea Preferințelor Comerciale Autonome, anul 2014 - instituirea Zonei de Liber Schimb Aprofundat și Cuprinzător dintre Republica Moldova și Uniunea Europeană.

Tendențele menționate denotă necesitatea adoptării unor măsuri eficiente de promovare a exportului de produse agroalimentare, și anume [5]:

1. *Determinarea domeniilor și produselor prioritare ce urmează a fi restructurate și orientate spre export.* În scopul promovării eficiente a exportului de produse agroalimentare, este necesară determinarea priorităților de dezvoltare a exporturilor în domeniile existente, precum și lansarea produselor noi. Acest fapt va ajuta producătorii autohtoni să descopere noi piețe și să propună spre realizare produse de mare interes.

La determinarea domeniilor prioritare și a produselor pentru export, în sectorul agroalimentar trebuie să se țină cont de tendințele existente pe piețele externe privind consumul de produse alimentare; de competitivitatea produselor; de măsurile întreprinse vizând atragerea investițiilor.

2. *Implementarea tehnologiilor moderne și atragerea investițiilor străine.* Realizarea acestei măsuri prevede elaborarea și adoptarea unor programe speciale de susținere a producerii produselor agroalimentare orientate spre export.

O atenție sporită trebuie acordată asigurării exportatorilor și producătorilor autohtoni cu suportul tehnic necesar, similar celui de care beneficiază concurenții lor externi. Astfel, prin intermediul structurilor naționale și, în primul rând, al Organizației de Promovare a Exportului din Moldova (O.P.E.M.), fondată în anul 1999 și reorganizată în anul 2014 în Organizația de Atragere a Investițiilor și Promovare a Exportului din Moldova (MIEPO), are loc acordarea consultațiilor exportatorilor întru accelerarea fluxului de mărfuri, găsirea piețelor noi de desfacere, menținerea și extinderea pozițiilor pe acestea.

Republica Moldova oferă o serie de avantaje de investire companiilor internaționale. Dar anumite deficiențe în cadrul politicii instituționale și legislative interne împiedică atragerea mai multor proiecte de investiții și o promovare mai intensă a exporturilor. Regulamentul de subvenționare pentru 2017 va include o măsură nouă de sprijin "Stimularea activităților de promovare pe piețele externe" ce prevede alocarea mijloacelor financiare pentru susținerea producătorilor agricoli în participarea și organizarea de expoziții, târguri, concursuri cu profil agroalimentar, inclusiv în rețelele de comercializare pe piața externă. În acest context, la 11 aprilie 2017, a fost semnat un Acord de Parteneriat între Organizația de Promovare a Exportului din Moldova (MIEPO) și Agenția de Intervenție și Plăți pentru Agricultură (AIPA). Prezentul acord prevede susținerea producătorilor agricoli în explorarea de noi piețe întru promovarea de produse moldovenești pe piețele externe în scopul sporirii competitivității și promovării produselor agricole și agroalimentare autohtone [4].

3. *Îmbunătățirea calității produselor agroalimentare.* Calitatea produselor agroalimentare destinate exportului trebuie să corespundă cerințelor piețelor de desfacere respective. De aceea, pentru a îmbunătăți calitatea produselor agroalimentare este necesară implementarea sistemelor de calitate, în conformitate cu standardele internaționale, la întreprinderile producătoare autohtone, etc.

4. *Perfecționarea cadrului instituțional și informațional de promovare a exportului.* Promovarea exportului de produse agroalimentare poate fi realizată doar prin implementarea și aplicarea strategiilor, stimularea exportatorilor, crearea sistemului de informare și prelucrare a informațiilor vizând comerțul, pregătirea profesională, elaborarea programelor de fabricare a produselor de export și dezvoltare a pieței.

5. *Perfecționarea cadrului juridic.* Promovarea exportului de produse agroalimentare este imposibilă fără o bază juridică respectivă. De aceea, este necesară perfecționarea acestuia în vederea corespunderii principiilor și normelor de drept internațional.

6. *Pregătirea și perfecționarea cadrelor.* Promovarea exportului presupune, de asemenea, măsuri de dezvoltare a sistemului de pregătire și perfecționare a cadrelor, realizate atât prin intermediul instituțiilor de învățământ de profil, cât și prin diferite forme de instruire.

Politica comercială. Politica în domeniul comerțului agroalimentar este orientată spre promovarea și stimularea exporturilor de produse agroalimentare, optimizarea importurilor în vederea dezvoltării antreprenoriatului, creând condiții favorabile pentru creșterea competitivității produselor agroalimentare.

Procedurile de realizare a politicii comerciale în domeniul agroalimentar vizează:

- minimizarea sau chiar eliminarea tarifelor vamale pentru pozițiile ce stimulează dezvoltarea producției și exporturilor de produse agroalimentare, totodată maximizarea tarifelor respective la pozițiile ce pot pune în pericol sectorul autohton de producere;

- eliminarea barierelor pe piața internă și pe cea externă cu produse agroalimentare;

- crearea unui mediu favorabil producerii de produse agroalimentare competitive pe piețele externe;

- monitorizarea evoluției importurilor de produse agroalimentare și evaluarea impactului acestora asupra producătorilor agricoli;
- formarea unui cadru juridic al relațiilor comerciale externe în vederea promovării exporturilor, în corespundere cu oportunitățile și evoluțiile înregistrate pe plan regional și internațional.

În scopul realizării obiectivelor menționate, este necesar de continuat negocierile bilaterale cu partenerii comerciali principali ai Republicii Moldova, în vederea respectării integrale a acordurilor de comerț liber și anulării barierelor în comerțul cu țările Comunității Statelor Independente. De asemenea, trebuie întreprinse măsuri pentru promovarea intereselor Republicii Moldova în organizațiile internaționale, în particular, în cadrul Organizației Mondiale a Comerțului.

Politica comercială a statului este orientată spre eliminarea tuturor barierelor în comerțul cu produse agroalimentare atât pe piața internă, cât și pe cea externă. Prin urmare, promovarea vânzărilor se efectuează prin stabilirea unor condiții ce permit producătorilor agricoli să livreze produse de calitate la un preț rezonabil, respectiv să obțină venituri semnificative din comercializarea produselor respective. În calitate de instrumente specifice sunt utilizate: acordarea de asistență pentru promovarea vânzărilor în țară și peste hotare; stimularea transformării produselor la o valoare mai înaltă etc.

Promovarea vânzărilor pe plan intern are drept scop crearea unei atitudini pozitive din partea cumpărătorilor față de produsele agroalimentare autohtone. În acest scop se întreprind măsuri pentru: formarea unei rețele de piețe angro agroalimentare regionale; asigurarea volumelor de produse agroalimentare și controlul calității acestora; monitorizarea continuă a prețurilor etc.

Politica statului de promovare a exporturilor produselor agroalimentare este actuală și imperativă pentru Republica Moldova, deoarece va permite stoparea depopulării satelor și majorarea veniturilor agricultorilor. Pe de altă parte, o politică chibzuită privind identificarea produselor cu potențial major de export ar permite agricultorilor autohtoni obținerea unor beneficii considerabile. Pentru producătorul agricol, care intenționează să producă pentru export, este important să identifice un produs care să-i aducă o valoare adăugată suficientă din punct de vedere al veniturilor [DUMBRĂVEANU, N., 1, 2014, p. 15].

Măsurile de promovare a exportului extern de produse agroalimentare se concentrează pe eliminarea sau atenuarea deficiențelor critice și pe valorificarea punctelor forte ale țării. Totodată, se iau în considerare oportunitățile de îmbunătățire a relațiilor de export și riscurile ce pot apărea (Tabelul 1).

Tabelul 1

Analiza SWOT: promovarea exporturilor în Republica Moldova

PUNCTE TARI	PUNCTE SLABE
<ul style="list-style-type: none"> • Amplasarea geografică favorabilă în raport cu UE, Federația Rusă, Orientul Mijlociu și Asia Centrală; • Comerțul liberalizat cu UE, țările CSI, Turcia și Europa de Sud-Est; • Acorduri bilaterale între Republica Moldova și alte țări privind evitarea dublei impuneri; • Rata impozitului pe venit pentru persoanele juridice competitivă la nivel internațional; • Disponibilitatea activelor neutilizate (terenuri industriale, construcții) în zonele economice libere; • Scutiri fiscale și alte facilități pentru rezidenții din zonele economice libere. 	<ul style="list-style-type: none"> • Deficitul forței de muncă calificate, în special în mediul rural; • Capacitatea slabă de atragere a investițiilor și promovare a exporturilor, cauzată de finanțarea insuficientă; • Delimitarea neclară a competențelor instituționale în atragerea investițiilor străine directe și în promovarea exporturilor; • Sarcina fiscală totală destul de înaltă în comparație cu țările din regiune; • Insuficiența surselor proprii de materie primă; • Piața agricolă internă fragmentată și insuficiența producției de scară în sectorul respectiv.
OPORTUNITĂȚI	RISURI
<ul style="list-style-type: none"> • Vecinătatea geografică și lipsa barierelor lingvistice, care oferă posibilitatea integrării în lanțurile tehnologice ale firmelor cu investiții străine directe amplasate în România și Ucraina; • Procesul de integrare europeană, care oferă multiple oportunități pentru dezvoltarea capacităților instituționale și competențelor în domeniul atragerii investițiilor străine directe; • Implementarea Acordului de Asociere, care ar putea facilita comerțul internațional și ar redresa problemele ce țin de competitivitate. 	<ul style="list-style-type: none"> • Instabilitatea macroeconomică continuă și sectorul financiar intern slab, care ar putea spori substanțial nivelul de risc al țării și costurile de finanțare a investițiilor străine directe; • Riscurile bugetare și disciplina fiscală slabă; • Instabilitatea politică, care îndepărtează investitorii străini potențiali și prezenți; • Accelerarea emigrării forței de muncă; • Recesiunea economică în Rusia și creșterea economică fragilă în UE.

Sursa: Strategia națională de atragere a investițiilor și promovare a exporturilor pentru anii 2016-2020, aprobată prin Hotărârea Guvernului Republicii Moldova nr. 511 din 25.04.2016. - MO nr. 114-122/565 din 29.04.2016.

Studiile efectuate arată că în ultimii 20 de ani, un număr mare de state în dezvoltare au apelat la protecția agriculturii, fie prin eliminarea taxelor la export, fie prin ajustarea ratei de schimb. Drept efect, supraproducția a generat

reduceri semnificative de prețuri și constrângeri importante pentru a stimula exporturile de calitate. În general, evoluțiile studiate ne indică că strategiile de dezvoltare a sectorului agroalimentar și a exportului acestuia au resimțit evoluții semnificative de-a lungul timpului.

Concluzii

Analiza exportului de produse agroalimentare a scos în evidență o formă incipientă a dezvoltării lor, reacții întârziate cu privire la dinamica piețelor, capacitatea slabă de a crea parteneriate, importante constrângeri în atragerea fondurilor și a implementării unor practici durabile de management.

Exportul agroalimentar al Republicii Moldova a fost afectat de evoluțiile regimurilor comerciale ale partenerilor țării. În sens pozitiv, pe relația cu UE, s-a atestat o dinamică în creștere, generată de Sistemul Generalizat de Preferințe, Preferințele Comerciale Autonome și Zona de Liber Schimb Aprofundat și Cuprinzător.

În relația cu CSI, s-a manifestat preponderent aspectul negativ al modificărilor regimului comercial. Odată cu aderarea Rusiei la OMC în 2012, poziția Moldovei pe piața rusă s-a înrăutățit, în special datorită concurenței de preț din partea altor membri OMC exportatori de produse agroalimentare pe piața Federației Ruse. Mai mult, comerțul Moldovei cu CSI a fost afectat la momentul aplicării embargourilor pentru producția agroalimentară din Republica Moldova.

Cadru regulatoriu național privind gestionarea activității economice externe este difuz, iar instrumentele propuse pentru susținerea exportului sunt valorificate insuficient. Reieșind din constrângerile actuale, politicile privind promovarea exportului de produse agroalimentare ar trebui să includă un set de măsuri realiste bazate pe dezvoltarea exportului extern, în special prin atragerea de investiții directe externe.

REFERINȚE BIBLIOGRAFICE

1. DUMBRĂVEANU, N. Procedurile de export al produselor agroalimentare. Ghid practic.Ch.: ACED, 2014. 172 p.
2. POPA, F. Impactul crizei mondiale asupra comerțului internațional. Management intercultural [online]. 2013, nr. 3 (29) Vol. XV, pp. 280-288. ISSN 2285-9292. Accesat: file:///C:/Users/User/Desktop/ Articol%20UCCM/Comert%20international.pdf
3. Biroul Național de Statistică: Comerț exterior. <http://www.statistica.md/category.php?l=ro&idc=336&> (vizitat 28.04.2017)
4. Semnarea Acordului de Parteneriat AIPA-MIEPO. <http://aipa.gov.md/ro/content/semnarea-acordului-de-parteneriat-aipa-miepo> (vizitat 21.04.2017)
5. Strategia națională de atragere a investițiilor și promovare a exporturilor pentru anii 2016-2020, aprobată prin Hotărârea Guvernului Republicii Moldova nr. 511 din 25.04.2016. - MO nr. 114-122/565 din 29.04.2016. http://www.mec.gov.md/sites/default/files/snaipe_2016-2020_ro.pdf (vizitat 18.03.2017)

CONSIDERAȚII CU PRIVIRE LA SISTEMUL COMUN AL TAXEI PE VALOAREA ADĂUGATĂ APLICATĂ ÎN UNIUNEA EUROPEANĂ

Mihaela TEODORESCU, conf. univ. dr.,
Universitatea Valahia din Târgoviște, România
e-mail: mihaela.m.teodorescu@gmail.com

În această lucrare se realizează o analiză succintă a sistemului comun al taxei pe valoarea adăugată aplicat în Uniunea Europeană (UE) și se prezintă exemple privind implementarea acestuia în România, urmare aderării la Uniunea Europeană.

Se prezintă fundamentele juridice ale armonizării fiscalității indirecte în Uniunea Europeană, avantajele și etapele instituirii sistemului comun al TVA, pornind de la obiectivul principal al politicii fiscale a Uniunii, de a garanta buna funcționare a pieței interne și de a evita denaturarea concurenței. În a doua parte, se realizează o analiză selectivă a dispozițiilor Directivei 2006/112/CE, cu modificările și completările ulterioare, fiind prezentate exemple privind transpunerea directivei în reglementările fiscale ale statelor membre, îndeosebi în Codul fiscal al României. Întrucât procesul de armonizare a cotelor de TVA în cadrul UE este departe de a fi încheiat, se analizează, comparativ, cotele de TVA aplicate de statele membre, modificările și evoluția acestor cote.

Având în vedere că taxa pe valoarea adăugată reprezintă o importantă sursă de venituri pentru bugetele statelor membre, precum și o resursă proprie a bugetului UE, în ultima parte a comunicării se analizează ponderea taxei pe valoarea adăugată în produsul intern brut și în veniturile fiscale ale statelor membre.

Cuvinte-cheie: armonizare fiscală, piața internă, concurență, sistemul comun al taxei pe valoarea adăugată

This paper provides a succinct analysis of the common value added tax system applied in the European Union and presents examples of its implementation in Romania following the accession to the European Union.

In the framework of the present work are underlined the legal bases of indirect tax harmonization in the European Union, the advantages and steps towards the establishment of the common VAT system, starting from the main objectives of European fiscal policy, that is, to ensure the proper functioning of the internal market and to avoid distortions of competition. The second part contains a selective analysis of the provisions comprised within the Council Directive 2006/112/EC, as subsequently amended and supplemented, with examples of transposition of the Directive into the tax regulations of the Member States, especially in the Romanian Tax Code. Since the process of harmonizing of VAT rates within the European Union is far from being completed, the VAT rates applied by the Member States, changes and the evolution of these quotas are being compared.

As that value added tax represents an important source of revenues both for the Member States' and for the EU budget, the last part of the communication analyzes the share of value added tax in gross domestic product and in tax revenues of the Member States

Keywords: tax harmonization, competition, internal market, common system of value added tax.

JEL Classification: H20, H39, K34.

Introducere

Prin politica fiscală a Uniunii Europene se acționează astfel încât concurența dintre state să nu fie falsificată (denaturată) prin disparități de taxe și regimuri de impunere la nivelul fiscalității indirecte. Coordonarea și armonizarea legislației privind impozitele indirecte, la nivelul Uniunii Europene, sunt necesare pentru a evita distorsionarea concurenței, pe piața internă, ca urmare a unor sisteme de impozitare care le-ar oferi firmelor dintr-o anumită țară un avantaj inechitabil față de altele. Totuși, armonizarea reglementărilor privind taxa pe valoarea adăugată este etapizată, întrucât acest proces are consecințe apreciabile în domeniile bugetar, economic și social.

Gradul de investigare a problemei la momentul actual, scopul cercetării

Taxa pe valoarea adăugată, din perspectivă economică, juridică, socială, financiară, sub aspectul conceperii sistemelor de aplicare a taxei și armonizării acestora, prezintă interes pentru administrațiile publice, întreprinderi, experți, consultanți etc., dar constituie și subiect de studiu în mediul academic.

Scopul acestei lucrări este de a analiza succint principiile sistemului comun al taxei pe valoarea adăugată din Uniunea Europeană, de a prezenta unele aspecte privind modul de transpunere a Directivei 2006/112/CE în legislația fiscală a unui stat membru care a aderat la Uniunea Europeană după adoptarea directivei și de a analiza contribuția taxei pe valoarea adăugată la formarea veniturilor bugetare ale statelor membre.

Metode și materiale aplicate

Lucrarea este elaborată pe baza documentării bibliografice, analizei reglementărilor în materie de taxă pe valoarea adăugată aplicate în Uniunea Europeană și în România, a datelor, studiilor și comunicărilor publicate de Comisia Europeană, fiind utilizate metode cantitative și calitative de cercetare.

Rezultate obținute și discuții

1. Etape și fundamente ale aplicării sistemului comun al TVA

Aplicarea taxei pe valoarea adăugată în Uniunea Europeană s-a realizat în mai multe etape, întrucât o modificare bruscă a reglementărilor fiscale risca să creeze statelor membre dificultăți economice și sociale. În prima etapă, după instituirea pieței comune prin Tratatul de la Roma, au fost adoptate, în 1967, două directive care preconizau

armonizarea legislațiilor statelor membre în ceea ce privește taxele asupra cifrei de afaceri. Prima directivă definea și fixa principiile generale ale TVA [10], iar a doua dezvoltă, pe planul tehnicii fiscale, aceste principii. Următoarele trei directive, la cererea unor state membre, au amânat data de intrare în vigoare a TVA, însă de la 1 ianuarie 1973, statele membre ale Comunității Economice Europene aplică sistemul TVA, abandonând alte forme ale impozitului pe cifra de afaceri.

După adoptarea sistemului comun al TVA urmează o a doua etapă, de armonizare a fiscalității indirecte, cu scopul de a facilita libera circulație a bunurilor și serviciilor. Astfel, în 1977, este adoptată a șasea directivă privind taxa pe valoarea adăugată [11], care poate fi caracterizată drept un *cod european al TVA* [COZIAN, M.; DEBOISSY, F., 1, 2011, p. 419]. Această directivă tinde să uniformizeze regulile de așezare a impozitului: sfera de aplicare, baza de impozitare, deducerile; armonizarea completă a cotelor urma să fie realizată mai târziu, dar chiar și sub acest aspect, libertatea statelor era limitată. Instituirea pieței comune și eliminarea taxelor vamale în schimburile intracomunitare au determinat suprimarea frontierelor vamale, însă frontierele fiscale nu au fost înlăturate, întrucât mărfurile importate dintr-un stat membru, la momentul trecerii frontierei, erau supuse controlului și taxei pe valoarea adăugată. Înainte de suprimarea frontierelor fiscale, opțiunile erau relativ simple: întrucât TVA este un impozit aplicat asupra consumului, era logic să se aplice în statul de destinație, unde se consumă bunurile și serviciile. În acest scop, sunt detaxate livrările către un stat membru și taxate achizițiile dintr-un stat membru, astfel încât, într-un stat, taxa pe valoarea adăugată este aceeași pentru produsele fabricate în acel stat, importate dintr-o țară terță sau achiziționate din alt stat membru.

Cea de-a treia etapă presupune eliminarea frontierelor fiscale. Prin Tratatul de la Maastricht, care a instituit Uniunea Europeană și piața unică, se elimină controalele fiscale la frontierele interne ale Uniunii Europene. Astfel, începând cu 1 ianuarie 1993, mărfurile circulă liber în interiorul UE: mărfurile nu mai sunt controlate și supuse TVA la trecerea frontierei, ci la beneficiar. În noile condiții, sub aspectul TVA, regimul tranzacțiilor intra-UE este diferit de cel al tranzacțiilor naționale. Cu ocazia suprimării frontierelor fiscale, se considera necesar ca schimburile intracomunitare să fie tratate precum vânzările și cumpărările efectuate în interiorul unui stat, ceea ce presupunea instituirea unui sistem de taxare în statul de origine, respectiv facturarea taxei pe valoarea adăugată în țara din care se efectuează livrarea, nu în cea de destinație a bunurilor. Deși s-a încercat, din anul 1997, să se treacă la regimul definitiv, cel de impozitare în țara de origine, această măsură nu a putut fi aplicată la termenul prevăzut, iar perioada de tranziție s-a prelungit pentru o durată nedefinită [HECKLY, C., 2, 2006, p. 103].

În 2006 a fost adoptată o nouă directivă TVA, respectiv Directiva 2006/112/CE [12], care a integrat, abrogat și înlocuit, începând cu 1 ianuarie 2007, dispozițiile încă aplicabile ale primei directive și ale celei de-a șasea directive, inclusiv ale tuturor modificărilor și adaptărilor succesive aduse textului inițial din 1977. În cei zece ani de la intrarea în vigoare, această directivă a fost completată sau unele dispoziții din directivă au fost modificate, însă și în prezent, regimul de impozitare a tranzacțiilor dintre statele membre este tranzitoriu.

Statele membre își definesc sistemele fiscale în funcție de prioritățile lor și de condițiile specifice, cu respectarea dispozițiilor dreptului Uniunii Europene, iar intervenția instituțiilor europene, în materie de fiscalitate, se face cu respectarea principiilor subsidiarității și proporționalității. Tratatul privind funcționarea Uniunii Europene interzice discriminarea și protecționismul fiscal și prevede expres armonizarea impozitelor indirecte. Potrivit art. 110 TFUE „nici un stat membru nu aplică, direct sau indirect, produselor altor state membre impozite interne de orice natură mai mari decât cele care se aplică, direct sau indirect, produselor naționale similare” și „nici un stat membru nu aplică produselor altor state membre impozite interne de natură să protejeze indirect alte sectoare de producție”, iar în conformitate cu art. 111 TFUE, „produsele exportate pe teritoriul unuia dintre statele membre nu pot beneficia de nici o rambursare a impozitelor interne mai mare decât impozitele aplicate direct sau indirect” [9]. În baza art. 113 TFUE, Consiliul are dreptul de a adopta, cu respectarea unor proceduri, „dispoziții referitoare la armonizarea legislațiilor privind impozitul pe cifra de afaceri, accizele sau alte impozite indirecte, în măsura în care această armonizare este necesară pentru a asigura instituirea și funcționarea pieței interne și pentru a evita denaturarea concurenței” [9].

Acțiunea de armonizare a impozitelor indirecte la nivelul UE s-a realizat prin apropierea reglementărilor statelor membre de manieră progresivă și prin reglementări de natură să asigure o metodă flexibilă de armonizare, respectiv prin directive, întrucât „directiva este obligatorie pentru fiecare stat membru destinat cu privire la rezultatul care trebuie atins, lăsând autorităților naționale competența în ceea ce privește forma și mijloacele”, conform art. 288 TFUE [9]. Armonizarea fiscală în UE nu constituie un scop în sine, ci unul dintre mijloacele necesare pentru a atinge obiectivele liberei circulații a persoanelor, mărfurilor, serviciilor și capitalurilor. Deși s-au înregistrat progrese considerabile în materie de armonizare a TVA, încă există diferențe sensibile între statele membre și, contrar așteptărilor Comisiei, „frontierele fiscale” nu sunt încă realmente eliminate, întrucât mărfurile nu pot încă să circule în cadrul Uniunii Europene în același mod ca în cadrul unui stat, respectiv cu toate taxele incluse [TIRARD, J.-M., 6, 2010, p. 13].

Opțiunea de armonizare a legislațiilor privind impozitul pe cifra de afaceri prin instituirea regimului comun privind taxa pe valoarea adăugată se explică prin avantajele pe care le prezintă acest impozit în raport cu alte forme ale impozitelor pe cifra de afaceri. Taxa pe valoarea adăugată grevează decât consumul final, dar este un impozit cu plata fracționată, fiind prelevat asupra „valorii adăugate” care se creează în fiecare etapă a producției și distribuției. TVA nu este suportată de către întreprindere, prin mecanismul de deducere, întreprinderile plătitoare de TVA având dreptul să deducă taxa aferentă achiziției de bunuri și servicii. Întrucât nivelul TVA rămâne exact proporțional cu prețul bunurilor și serviciilor, indiferent de numărul tranzacțiilor ce intervin în procesul de producție și distribuție, acest impozit nu favorizează concentrarea economică din motive fiscale și nu generează distorsiuni între întreprinderi. Este un impozit care stimulează creșterea economică, deoarece nu descurajează economiile și investițiile; în cazul investițiilor, întreprinderile pot deduce integral taxa la data achiziției bunurilor. Fiind o taxă pe consum cu o bază largă, taxa pe

valoarea adăugată este una dintre formele de impozitare cele mai favorabile creșterii [16]. În contextul liberalizării schimburilor și reducerii sau eliminării taxelor vamale, încasările din TVA compensează veniturile pierdute din taxele vamale. În plus, nu afectează competitivitatea și stimulează exporturile, întrucât sunt taxate decât importurile, iar exporturile sunt impozitate cu cota zero sau sunt scutite de taxă cu drept de deducere. Taxa pe valoarea adăugată asigură neutralitatea fiscală în schimburile intracomunitare, deoarece se aplică tratament fiscal egal atât pentru bunurile din producția internă, cât și pentru cele achiziționate din alte state membre. Pentru administrațiile fiscale, modul de percepere a taxei este simplu și gestiunea sa este mai puțin costisitoare decât în cazul altor impozite, întrucât este colectată de întreprinderi la fiecare etapă a lanțului de producție și distribuție; o parte a costurilor de administrare a TVA se transferă în sarcina întreprinderilor. Din punct de vedere redistributiv, taxa pe valoarea adăugată are caracter regresiv, însă autoritățile pot stabili cote reduse de impozitare pentru produsele de primă necesitate (deși această măsură nu își atinge întotdeauna obiectivul).

Liniile directoare ale sistemul comun al taxei pe valoarea adăugată

Principiul sistemului comun privind taxa pe valoarea adăugată este de a aplica bunurilor și serviciilor un impozit general asupra consumului exact proporțional cu prețul acestora, indiferent de numărul tranzacțiilor intervenite în procesul de producție și distribuție, sistemul TVA fiind aplicat până în etapa de vânzare cu amănuntul, inclusiv. Numărul tranzacțiilor nu prezintă importanță datorită mecanismului de deducere, respectiv exigibilitatea TVA pentru un operator economic nu poate avea loc decât după deducerea TVA care a grevat direct costul diferitelor elemente constitutive ale prețului. Deci, taxa pe valoarea adăugată se suportă de consumatorul final, dar este un impozit cu plata fracționată. Aceste principii rezultă din Directiva 2006/112/CE a Consiliului privind sistemul comun al TVA, cu modificările și completările ulterioare [12]. Directiva relativă la sistemul comun al TVA a instituit un ansamblu de reguli comune care permit definirea sferei de aplicare a taxei și modului de determinare a obligației fiscale, respectiv, teritorialitatea TVA, persoanele și operațiunile impozabile, faptul generator și exigibilitatea taxei, baza de impozitare, modalitățile de aplicare a cotelor, exonerările și regimurile speciale. Toate aceste reguli sunt denumite și „*asieta uniformă a TVA*”, asietă deosebit de importantă în măsura în care TVA constituie o resursă de bază a bugetului Uniunii [MOUSSIS, N., 3].

TVA constituie o resursă proprie a bugetului Uniunii Europene, contribuția statelor membre fondată pe TVA reprezentând peste 12% din veniturile bugetului UE. Această contribuție se calculează prin aplicarea unei cote uniforme de 0,30% la baza de impozitare armonizată a TVA, determinată conform regulilor Uniunii, cu mențiunea că, pentru fiecare stat membru, baza de impozitare luată în calcul nu depășește 50% din venitul național brut [14].

1. În sfera de aplicare a TVA sunt incluse operațiunile efectuate cu titlu oneros pe teritoriul unui stat membru UE de către o persoană impozabilă care acționează ca atare, precum și importurile. Următoarele operațiuni sunt supuse TVA: livrarea de bunuri efectuate cu titlu oneros pe teritoriul unui stat membru de către o persoană impozabilă care acționează ca atare; achiziția intracomunitară de bunuri efectuată cu titlu oneros pe teritoriul unui stat membru de către o persoană impozabilă care acționează ca atare, iar în unele cazuri, de o persoană juridică neimpozabilă sau de o persoană neimpozabilă (spre exemplu, achiziția intracomunitară de mijloace de transport noi); prestarea de servicii efectuată cu titlu oneros pe teritoriul unui stat membru de către o persoană impozabilă care acționează ca atare; importul de bunuri din afara Uniunii Europene (dintr-un teritoriu terț sau o țară terță). Prin urmare, operațiunile cuprinse în sfera de aplicare a TVA sunt: livrarea de bunuri, achiziția intracomunitară de bunuri, prestarea de servicii, importul de bunuri. Sfera acestor operațiuni este delimitată atât de manieră pozitivă, fiind enumerate unele categorii de operațiuni impozabile, cât și de manieră negativă, respectiv sunt enumerate operațiuni care nu constituie livrare de bunuri sau prestare de servicii.

Legislația României privind taxa pe valoarea adăugată, care avea un caracter exclusiv național înainte de aderarea la Uniunea Europeană, a fost modificată, începând cu 1 ianuarie 2007, prin transpunerea directivelor europene și completată cu prevederi privind operațiunile intracomunitare. În Codul fiscal al României, pe lângă ce patru tipuri de operațiuni menționate, se definește și schimbul de bunuri ca operațiune cuprinsă în sfera de aplicare a TVA.

2. Calitatea de persoană impozabilă este determinată pe baza a două elemente: independența și natura activității. „Persoana impozabilă” înseamnă orice persoană care, în mod independent, desfășoară orice activitate economică, indiferent de scopul sau rezultatele activității respective. Se consideră „activitate economică” orice activitate a producătorilor, comercianților sau persoanelor care prestează servicii, inclusiv activitățile miniere și agricole, activitățile prestate în cadrul profesiilor liberale, precum și exploatarea bunurilor corporale sau necorporale în scopul obținerii de venituri cu caracter de continuitate. Cu toate acestea, sunt incluse în categoria persoanelor impozabile și cele care efectuează anumite operațiuni în mod ocazional.

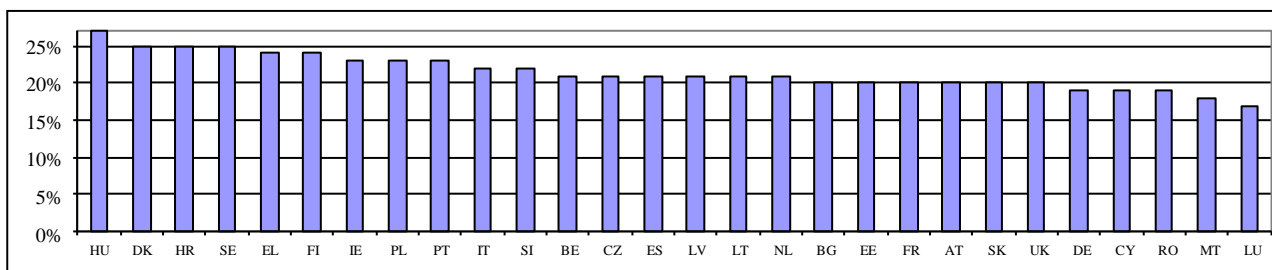
Statele, autoritățile regionale și locale și alte organisme de drept public nu sunt considerate persoane impozabile pentru activitățile sau operațiunile în care se angajează ca autorități publice. Aceste instituții sunt considerate persoane impozabile atunci când efectuează anumite tranzacții comerciale și în cazul în care calitatea lor de persoane neimpozabile ar determina denaturări semnificative ale concurenței.

3. În ceea ce privește sfera de aplicare teritorială, Directiva [12] reglementează teritoriul în care se aplică sistemul comun al TVA, cu scopul de a se delimita spațiul operațiunilor intracomunitare. Pentru operațiunile taxabile se precizează locul acestora, întrucât, de regulă, taxa este colectată în statul membru în care se află locul operațiunii. Potrivit normelor generale (de la care sunt prevăzute și excepții): locul unei livrări de bunuri este locul unde se găsesc bunurile la momentul la care începe expedierea sau transportul către client, în cazul în care bunurile sunt expediate sau transportate, sau locul unde se găsesc bunurile la momentul la care este efectuată livrarea, în cazul în care bunurile nu sunt expediate sau transportate; locul unei achiziții intracomunitare de bunuri este locul unde se încheie transportul

bunurilor către persoana care le achiziționează; locul de prestare a serviciilor către o persoană impozabilă este locul unde beneficiarul are stabilit sediul activității economice sau un sediu comercial fix; locul de prestare a serviciilor către o persoană neimpozabilă este locul unde prestatorul are sediul activității economice sau un sediu fix de la care sunt prestate serviciile; locul importului de bunuri este statul membru în care se află bunurile la momentul intrării în Uniunea Europeană.

4. Baza de impozitare este armonizată, astfel încât aplicarea taxei operațiilor taxabile să conducă la rezultate comparabile în toate statele membre. Sunt prevăzute reguli pentru stabilirea bazei de impozitare în cazul operațiilor efectuate în interiorul unui stat, operațiilor intracomunitare, importurilor. În principiu, baza de impozitare este formată din contrapartida ce se obține de furnizor sau prestator de la beneficiar, incluzând și cheltuielile accesorii solicitate de către furnizor/prestator de la cumpărător/beneficiar, precum și impozite, taxe vamale, accize, prelevări și alte taxe, cu excepția TVA. Baza de impozitare nu cuprinde reducerile de preț și rabaturile acordate clientului, reducerile de preț cu titlu de sconturi pentru plata anticipată.

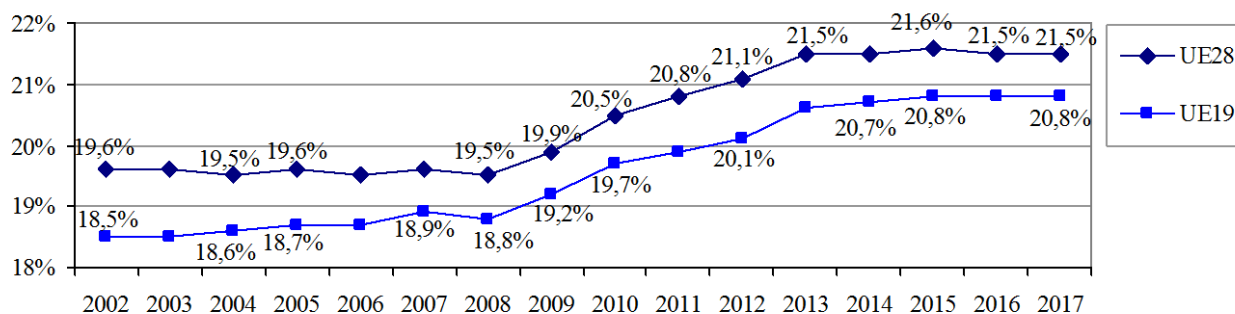
5. Cotele de TVA. Directiva relativă la sistemul comun al TVA, cu modificările și completările ulterioare, prevede ca, în perioada regimului tranzitoriu de TVA, statele membre să aplice o cotă standard minimă de 15% [12]. Cotele standard de TVA aplicate, la 1 ianuarie 2017, de cele 28 de state membre sunt cuprinse în intervalul 17-27%; în 15 state din cele 28, cota standard se situează între 19% și 21% (graficul 1).

Graficul 1. Cotele standard de TVA aplicate de statele membre UE la 1 ianuarie 2017

Sursa: Elaborat pe baza datelor din raportul publicat de Comisia Europeană [8].

Din graficul nr. 2 rezultă o tendință de creștere a cotei medii standard a TVA în statele UE. În perioada 2002-2008, la nivelul UE28, cota standard medie a TVA a rămas relativ constantă, situându-se în jurul valorii de 19,5%, în perioada 2008-2013 crește cu două puncte procentuale, iar în perioada 2013-2017, se stabilizează la aproximativ 21,5%.

Graficul 2. Evoluția cotei standard de taxă pe valoarea adăugată în Uniunea Europeană, calculată ca medie aritmetică simplă a cotelor standard aplicate de statele membre

Sursa: Elaborat pe baza datelor din raportul Taxation Trends in the European Union, tabelul 1, p. 25 [7].

Începând cu anul 2009, 21 de state membre majorează cota standard de TVA, în una sau două etape, cu valori cuprinse între 1 și 7 puncte procentuale, îndeosebi cu scopul de a reduce deficitele bugetare. Spre exemplu, cota standard a taxei a fost majorată în Ungaria, de la 20% la 25% în 2009 și la 27%, de la 1 ianuarie 2012; în Grecia, de la 19% la 23%, în cursul anului 2010, și la 24% în 2016; în România, de la 19% la 24%, în 2010. După relansarea creșterii economice, România a redus cota standard de TVA la 20% în 2016, apoi la 19%, începând cu 1 ianuarie 2017.

Statele membre au dreptul să aplice, în afară de cota standard, una sau două cote reduse, reprezentând un procent din baza de impozitare, care nu poate fi mai mic de 5% [12]. Cotele reduse se pot aplica decât livrărilor de bunuri și prestărilor de servicii prevăzute în Directiva TVA, într-o listă limitativă. Această listă include bunuri și servicii de primă necesitate, bunuri și servicii cu caracter social și cultural, precum și servicii cu mare aport de forță de muncă.

La 1 ianuarie 2017, dintre cele 28 de state membre, 17 state aplică două cote reduse, cuprinse între 5% și 18%, 10 state aplică o singură cotă redusă, cuprinsă între 5% și 12%, iar un stat aplică decât cota standard. Întrucât în Directiva privind sistemul comun al TVA sunt prevăzute și derogări, 5 state membre aplică și o cotă super-redușă, cuprinsă între 2,1% și 4,8% [8]. Prin urmare, coordonarea reglementărilor cu privire la cotele de TVA nu implică o

uniformizare a cotelor, deoarece statele membre au libertatea de a stabili cote diferite, în măsura în care respectă regulile [SCHALCK, C., 4, 2014, p. 233].

Spre exemplu, în România se aplică două cote reduse de TVA, de 5% și 9%. În perioada 2013-2016, a fost extinsă lista livrărilor de bunuri și prestărilor de servicii la cotă redusă, iar unele livrări/prestări cu cotă de 9% au fost trecute la 5%. Cota de 9% se aplică, în 2017, pentru: livrarea de medicamente de uz uman și veterinar, de produse ortopedice, de proteze și accesorii ale acestora; livrarea de alimente, inclusiv băuturi, cu excepția celor alcoolice, destinate consumului uman și animal; livrarea de animale și păsări vii din specii domestice, de semințe, plante și ingrediente utilizate în prepararea alimentelor, de produse utilizate pentru a completa sau înlocui alimentele; livrarea apei potabile și a apei pentru irigații în agricultură; livrarea de îngrășăminte și de pesticide utilizate în agricultură, semințe și alte produse agricole destinate însămânțării sau plantării, precum și prestările de servicii specifice utilizate în sectorul agricol; cazarea în sectorul hotelier sau similar acestuia, serviciile de restaurant și de catering, cu excepția băuturilor alcoolice. Cota redusă de 5% se aplică pentru: livrarea de manuale școlare, cărți, ziare și reviste, cu excepția celor destinate exclusiv sau în principal publicității; unele servicii culturale; livrarea locuințelor ca parte a politicii sociale, inclusiv a terenului pe care sunt construite [17].

6. În sistemul comun al TVA, conceptele de **fapt generator** și **exigibilitate** sunt armonizate. Cu excepția unor cazuri enumerate în Directivă, faptul generator intervine și TVA devine exigibilă atunci când sunt livrate bunurile sau sunt prestate serviciile [12]. În unele cazuri, TVA devine exigibilă la o dată diferită de cea a faptului generator. Spre exemplu, în cazul în care plata este efectuată înainte de livrarea bunurilor sau prestarea serviciilor, TVA devine exigibilă la încasarea plății și la suma încasată. Aceste reguli se aplică în cazul operațiunilor efectuate pe teritoriul unui stat membru, în reglementările aplicate în România fiind denumite reguli generale privind exigibilitatea TVA. De asemenea, **dreptul de deducere** ia naștere în momentul în care taxa deductibilă devine exigibilă [12].

Pentru a sprijini întreprinderile mici și mijlocii, care întâmpină dificultăți în a plăti TVA înainte de a se încasa contravaloarea bunurilor/serviciilor de la clienți, statele membre au posibilitatea de a permite furnizorului să plătească TVA în momentul încasării contravalorii bunurilor sau serviciilor livrate/prestate. Statele membre pot prevedea, în cadrul unui sistem opțional, ca dreptul de deducere al unei persoane impozabile a cărei TVA devine exigibilă la data încasării plății să fie amânat până în momentul în care TVA pentru bunurile sau serviciile care i-au fost livrate/prestate a fost plătită furnizorului său. Statele membre care aplică sistemul opțional pe teritoriul lor stabilesc un plafon de până la 500.000 euro (sau echivalentul în moneda națională), plafon ce poate fi majorat până la 2.000.000 euro, după consultarea Comitetului TVA. În plus, atunci când TVA devine exigibilă în momentul încasării plății și dreptul de deducere apare în momentul în care taxa deductibilă devine exigibilă [12]. Acest sistem a fost transpus în Codul fiscal al României și denumit *sistemul TVA la încasare*. Potrivit sistemului TVA la încasare aplicat în România, exigibilitatea taxei intervine la data încasării, integrale sau parțiale, a contravalorii livrării de bunuri sau prestării de servicii, în cazul persoanelor impozabile a căror cifră de afaceri se încadrează în plafonul de 2.250.000 RON și care optează în acest sens. În schimb, dreptul de deducere a TVA aferente achizițiilor efectuate de o persoană impozabilă care aplică sistemul TVA la încasare este amânat până în momentul în care taxa aferentă bunurilor și serviciilor care i-au fost livrate sau prestate a fost plătită furnizorului/prestatorului. În plus, dreptul de deducere a TVA aferente achizițiilor efectuate de o persoană impozabilă de la o persoană impozabilă care aplică sistemul TVA la încasare este amânat până la data la care taxa aferentă bunurilor și serviciilor care i-au fost livrate/prestate a fost plătită furnizorului/prestatorului [17].

Atunci când are loc o livrare intracomunitară de bunuri, respectiv atunci când bunurile sunt expediate sau transportate în alt stat membru decât cel în care începe expedierea sau transportul, TVA devine exigibilă în momentul emiterii facturii sau cel mai târziu în a cincisprezecea zi a lunii următoarea celei în care intervine faptul generator, dacă nu s-a emis factură până la data respectivă; faptul generator intervine la data livrării bunurilor. Aceeași regulă se aplică și pentru achizițiile intracomunitare de bunuri [12].

7. În Directiva 2006/112/CE sunt prevăzute și **scutirile la plata TVA**. Spre exemplu, cu respectarea condițiilor prevăzute, statele membre scutesc de TVA livrările intracomunitare de bunuri, precum și livrarea de bunuri expediate sau transportate la o destinație în afara comunității, iar persoanele impozabile care efectuează livrările au dreptul să deducă TVA aferentă bunurilor și serviciilor utilizate în scopul realizării operațiunilor respective. Asemenea operațiuni sunt prevăzute expres în Codul fiscal al României și sunt denumite operațiuni scutite de taxă cu drept de deducere, întrucât în cazul acestora nu se datorează taxa, dar este permisă deducerea taxei datorate sau achitate pentru achiziții.

Sunt prevăzute scutiri pentru anumite activități de interes general, precum servicii din domeniile sănătate, educație, cultură, și scutiri pentru alte activități, precum cele din domeniul bancar, din cel al asigurărilor etc., operațiuni în cazul cărora nu se prevede dreptul de deducere a taxei aferente achizițiilor de bunuri și prestărilor de servicii utilizate pentru realizarea acestora. În Codul fiscal al României, asemenea operațiuni sunt denumite operațiuni scutite de taxă fără drept de deducere, ele sunt strict delimitate, cu menținea că, în unele cazuri, contribuabilii pot opta pentru plata taxei, ceea ce dă dreptul la deducerea taxei aferente achizițiilor. În cazul operațiunilor scutite de taxă fără drept de deducere, o anumită sumă a TVA se include în costul bunului/serviciului respectiv și se transferă în preț/tarif, fiind o taxă pe valoarea adăugată „ascunsă”.

Dreptul de **deducerea taxei** se exercită în cazul achizițiilor destinate operațiunilor taxabile și celor scutite de taxă cu drept de deducere. Totuși, există și limitări speciale ale dreptului de deducere. În România, spre exemplu, se limitează la 50% dreptul de deducere a taxei aferente achiziției unor vehicule rutiere motorizate și a taxei aferente cheltuielilor legate de acestea, dacă nu sunt utilizate exclusiv în scopul activității economice a persoanei plătitoare de TVA.

8. Ca regulă de bază, pe teritoriul unui stat membru, **TVA se plătește** de către persoana impozabilă care efectuează o livrare de bunuri sau o prestare de servicii impozabilă. În cazul tranzacțiilor transfrontaliere, obligația de plată a TVA revine beneficiarului livrării/prestării. Derogând de la regula de bază, pentru anumite sectoare naționale care prezintă risc ridicat de fraudă fiscală, statele membre pot să desemneze destinatarul bunurilor/serviciilor ca persoană obligată la plata TVA, prin aplicarea mecanismului de taxare inversă.

În 2006, lista operațiunilor în cazul cărora un stat membru avea dreptul să opteze pentru taxarea inversă a livrărilor de bunuri pe teritoriul aceluiași stat cuprindea un număr redus de tranzacții, dintre care: lucrări de construcții, livrarea de bunuri imobile, livrarea de deșeuri. Ulterior, lista a fost extinsă cu alte operațiuni, precum: transferul de certificate de emisii de gaze cu efect de seră, furnizarea de telefoane mobile, tablete PC, laptopuri, furnizările de servicii de telecomunicații, furnizarea de cereale, furnizarea de metale în stare brută sau semifabricată etc. [12]. Statele membre au libertatea de a alege, din lista prestabilită, livrările de bunuri și prestările de servicii pentru care aplică taxarea inversă, de a stabili condițiile de aplicare, inclusiv stabilirea unor praguri, a categoriilor de furnizori și beneficiari cărora li se aplică acest mecanism. Spre exemplu, în România, se aplică taxarea inversă pentru livrările de bunuri și prestările de servicii în interiorul țării, prevăzute expres în Codul fiscal, cu condiția ca furnizorul și beneficiarul să fie înregistrați normal în scopuri de TVA, iar pentru unele bunuri, este stabilită și perioada de aplicare a mecanismului. Dintre tranzacțiile în cazul cărora se aplică taxarea inversă în România, fac parte: livrarea de deșeuri, livrarea de masă lemnoasă și materiale lemnoase, livrarea de construcții, părți de construcții și terenuri, livrarea de cereale și plante tehnice etc.; livrarea de telefoane mobile, dispozitive cu circuite integrate, console de jocuri, tablete PC, laptopuri, cu condiția ca valoarea acestor bunuri înscrise într-o factură, exclusiv TVA, să depășească suma de 22.500 lei [17].

Consiliul poate autoriza orice stat membru să introducă măsuri destinate simplificării procedurii de colectarea a TVA sau prevenirii anumitor forme de evaziune fiscală și fraudă [12]. Întrucât experiența a demonstrat că taxarea inversă este, în anumite cazuri și în unele sectoare, o măsură eficace de stopare a fraudei în materie de TVA, pentru a da posibilitatea statelor membre să intervină rapid în unele situații de fraudă neprevăzută și masivă, a fost introdusă o măsură specială bazată pe mecanismul de reacție rapidă (MRR). MRR constă în opțiunea oricărui stat membru de a aplica taxarea inversă pe o perioadă scurtă, în urma unei notificări corespunzătoare, și pentru alte bunuri sau servicii decât cele prevăzute expres în Directiva 112/2006, cu modificările și completările ulterioare.

De asemenea, în cadrul măsurilor urgente de combatere a fraudei de tip carusel, Comisia are în vedere, la cererea anumitor state membre, să permită acestora punerea în aplicare a unui mecanism generalizat de taxare inversă, care reprezintă o derogare de la principiul plăților fracționate. În acest scop, Comisia a adoptat, în decembrie 2016, o propunere de Directivă de modificare a sistemului comun al TVA în ceea ce privește aplicarea temporară, până la 30 iunie 2022, a unui mecanism generalizat de taxare inversă (GRCM – *generalised reverse charge mechanism*) în legătură cu furnizarea de bunuri și servicii a căror valoare depășește un anumit prag [13]. Dacă directiva va fi adoptată de către Consiliu, în forma propusă de Comisie, statele membre care îndeplinesc anumite criterii, cu respectarea unei proceduri de autorizare, pot alege să aplice GRCM tuturor furnizărilor de bunuri și servicii care depășesc 10.000 euro pe factură.

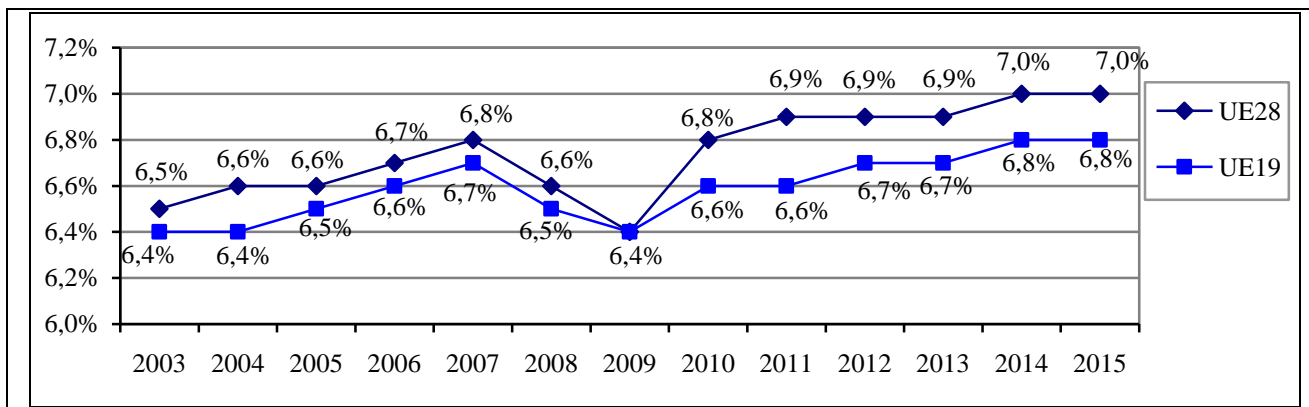
9. Pentru unele sectoare de activitate sau pentru anumite operațiuni, cu scopul de a se reduce formalitățile administrative, de a se evita o dublă impozitare etc., nu se aplică regimul normal de TVA, ci sunt prevăzute **regimuri speciale**. În directivă [12] sunt prevăzute: regimul special pentru întreprinderi mici; regimul comun forfetar pentru producători agricoli; regimul special pentru agențiile de turism; regimuri speciale pentru bunuri second-hand, obiecte de artă, obiecte de colecție și antichități; regimul special pentru aurul de investiții; regimuri speciale pentru persoanele nestabilite în UE (sau stabilite în UE în alt stat membru decât cel de consum) care prestează servicii electronice, de radiodifuziune sau televiziune către persoane neimpozabile.

Reglementarea și aplicarea regimurilor speciale prezintă flexibilitate, întrucât unele regimuri speciale se transpun opțional în legislația națională, iar statele pot să prevadă măsuri de prevenire a denaturării concurenței și a evaziunii fiscale. Spre exemplu, în Codul fiscal al României, au fost transpuse toate regimurile speciale, ultimul fiind regimul special pentru agricultori, instituit de la 1 ianuarie 2017. În plus, reglementările naționale conțin prevederi care, în unele situații, dau posibilitatea contribuabililor să aleagă între regimul special și regimul normal. Spre exemplu, potrivit Codului fiscal al României, regimul special de scutire pentru întreprinderi mici se aplică persoanei impozabile stabilită în România, a cărei cifră de afaceri, calculată conform prevederilor privind TVA, este inferioară plafonului de 65.000 euro (220.000 RON). Persoana care aplică acest regim nu are voie să menționeze taxa pe factură sau pe alt document și nu are dreptul de deducere a taxei aferente achizițiilor. Potrivit Codului fiscal, persoana impozabilă care îndeplinește condițiile pentru a aplica regimul special de scutire pentru întreprinderile mici poate opta oricând pentru aplicarea regimului normal de taxă.

10. În directivă sunt prevăzute reguli privind evidența și colectarea TVA, precum și măsuri de combatere a fraudei fiscale. Dintre acestea fac parte obligațiile ce revin persoanelor de a se înregistra în scopuri de TVA, **obligațiile persoanelor impozabile** privind emiterea și circuitul documentelor ce atestă operațiunile din sfera de aplicare a TVA, evidența livrărilor și a achizițiilor, a bazei de impozitare și a taxei aferente acestora, justificarea livrărilor și prestărilor scutite de TVA cu drept de deducere, precum și obligațiile privind raportarea prin depunerea la organele fiscale competente a deconturilor și declarațiilor referitoare la TVA. În scopul reducerii evaziunii fiscale se acționează și prin instrumentele de cooperare, precum schimbul de informații, între administrațiile fiscale și între acestea și Comisie.

Evoluția și contribuția TVA la formarea veniturilor fiscale în UE

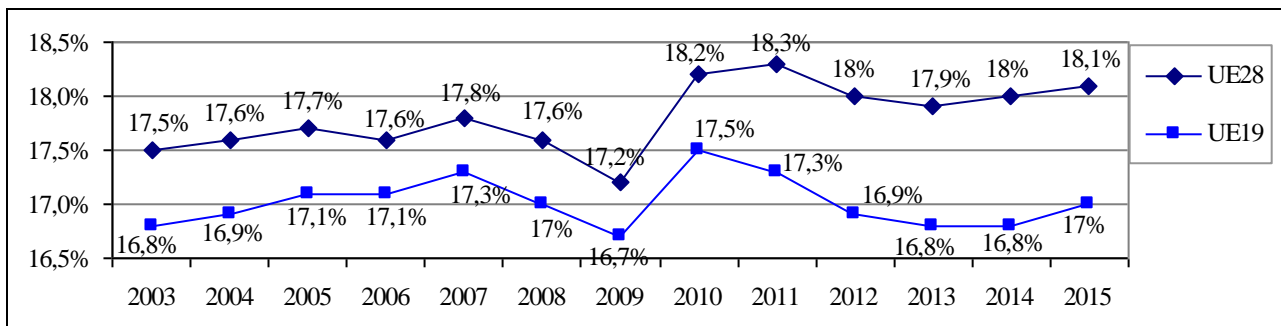
Taxa pe valoarea adăugată constituie o sursă majoră de venituri pentru bugetele naționale, în numeroase state reprezentând chiar sursa principală de venituri [15].

Graficul 3. Pondere TVA în produsul intern brut (medie ponderată)

Sursa: Elaborat pe baza datelor din raportul Taxation Trends in the European Union, tabelul 5, p. 158 [7].

Pondere TVA în produsul intern brut, calculată ca medie ponderată pentru cele 28 de state membre, fluctuează, în perioada 2003-2015, între 6,4% și 7% (graficul 3), tendința fiind crescătoare. În contextul crizei finanțelor publice, creșterea fiscalității asupra consumului a fost privilegiată. Consumul reprezintă într-adevăr o bază de impozitare puțin mobilă, cu excepția celei legate de turism (servicii oferite de restaurante, hoteluri etc.) [SIMULA, L., 5, 2016, p. 75]. În 2015 față de 2003, în 21 din cele 28 de state membre, ponderea TVA în PIB a crescut. În ceea ce privește ponderea TVA în PIB în anul 2015, se constată importante diferențe între state, aceasta fiind cuprinsă între 4,7%, în cazul Irlandei, și 13%, în cazul Croației [7].

Graficul 4. Pondere TVA în veniturile fiscale (medie ponderată)

Sursa: Elaborat pe baza datelor din raportul Taxation Trends in the European Union, tabelul 6, p. 159 [7]

Din graficul 4 rezultă că ponderea TVA în veniturile fiscale, calculată pentru statele UE28 ca medie ponderată, fluctuează între 17,5% și 17,8%, în perioada 2003-2008, ajungând la un minim de 17,2% în 2009. Ponderea TVA în veniturile fiscale crește cu un punct procentual în 2010 față de 2009, urmare a faptului că mai multe state au majorat cotele de TVA în perioada de criză economică și financiară.

După reluarea creșterii economice, se observă o scădere a ponderii TVA în veniturile fiscale, îndeosebi în cazul statelor din zona euro. În 2015, ponderea TVA în veniturile fiscale, în cazul statelor UE28, ia valori cuprinse între 14,3% (Italia) și 34,5% (Croația) [7].

Se poate observa că ponderea cea mai ridicată a TVA în PIB și în veniturile fiscale nu se înregistrează în cazul statelor care aplică cele mai mari cote standard. De aici rezultă că nivelul încasărilor din taxa pe valoarea adăugată și contribuția acesteia la formarea veniturilor fiscale ale fiecărui stat depind de nivelul și structura consumului, de nivelul cotei standard, de nivelul și numărul cotelor reduse, precum și de valoarea tranzacțiilor la care se aplică acestea, de gradul de colectare a TVA, dar și de modul de așezare și gradul de colectare a celorlalte impozite, indirecte și directe.

Concluzii

În cadrul procesului de armonizare a impozitelor indirecte în Uniunea Europeană, au fost elaborate reguli comune în materie de taxă pe valoare adăugată. Inițiat prin prima directivă privind TVA, din 1967, ameliorat și reînnoit ulterior, sistemul comun al TVA a contribuit la facilitarea liberei circulații a mărfurilor, a liberei prestări a serviciilor și la evitarea distorsiunilor concurenței pe piața comună/internă.

Taxa pe valoarea adăugată reprezintă o importantă sursă de venituri pentru bugetele statelor membre, cât și pentru bugetul Uniunii Europene, dar are și rolul de a consolida competitivitatea UE. Deși TVA reprezintă impozitul armonizat în cea mai mare măsură la nivelul UE, sistemul actual al TVA este un sistem de tranziție, încă fragmentat și complex, întrucât nu s-a reușit instituirea unui sistem definitiv care să funcționeze în Uniune în același mod în care ar funcționa într-un singur stat.

REFERINȚE BIBLIOGRAFICE

1. COZIAN, M., DEBOISSY, F. Précis de fiscalité des entreprises 2011/2012, 35e édition, LexisNexis SA, Paris, 2011. 829 p. ISBN 978-2-7110-1501-6.
2. HECKLY, C. Fiscalité et mondialisation, L.G.D.J., Paris, 2006. 154 p. ISBN 2-275-03107-3.
3. MOUSSIS, N. Access to the European Union: Law, Economics, Policies, 22nd edition, Intersentia, 2016, sinteza disponibilă la http://www.europedia.moussis.eu/books/Book_2/ (consultat în aprilie 2017).
4. SCHALCK, C. La coordination fiscale en Europe est-elle une réelle opportunité ?, capitol în cartea Quelle fiscalité pour le XXIe siècle ? Contributions au débat, R. Colliat și Y. Échinard (dir.), Presses universitaires de Grenoble, 2014, pp. 221-239. ISBN 978-2-7061-1830-2.
5. SIMULA, L. Quel système fiscal dans un monde ouvert ?, Problèmes économiques, hors-série mars 2016, numéro 9, pp. 72-80. ISSN 0032-9304.
6. TIRARD, J.-M. La fiscalité des sociétés dans l'UE, 8ème édition, Groupe Revue Fiduciaire, Paris, 2010. 840 p. ISBN 978-2-7579-0258-5.
7. European Commission, Taxation Trends in the European Union. Data for the EU Member States, Iceland and Norway, 2017 Edition, https://ec.europa.eu/taxation_customs/sites/taxation/files/taxation_trends_report_2017.pdf (consultat în septembrie 2017).
8. European Commission, VAT rates applied in the Member States of the European Union, Situation at 1st January 2017, http://ec.europa.eu/taxation_customs/sites/taxation/files/resources/documents/taxation/vat/how_vat_works/rates/vat_rates_en.pdf (consultat în aprilie 2017).
9. Tratatul privind funcționarea Uniunii Europene, versiune consolidată, JOUE C202 din 7.6.2016, p.47-200.
10. Première Directive du Conseil du 11 avril 1967 en matière d'harmonisation des législations des États membres relatives aux taxes sur le chiffre d'affaires (67/227/CEE), publicată în JOCE 67, 14.4.67, p. 1301-1303.
11. Sixième Directive du Conseil du 17 mai 1977 en matière d'harmonisation des législations des États membres relatives aux taxes sur le chiffre d'affaires – Système commun de taxe sur la valeur ajoutée : assiette uniforme (77/388/CEE), publicată în JOCE L145, 13.6.77, p. 1-40.
12. Directiva 2006/112/CE a Consiliului, din 28 noiembrie 2006, privind sistemul comun al taxei pe valoarea adăugată, publicată în JOUE L 347, 11.12.2006, p. 7-125; varianta consolidată cu modificările și completările până la 25 mai 2016, inclusiv: <http://eur-lex.europa.eu/legal-content/RO/TXT/?qid=1494251900777&uri=CELEX:32006L0112> (consultată în aprilie 2017).
13. Comisia Europeană, Propunere de Directivă a Consiliului de modificare a Directivei 2006/112/CE privind sistemul comun al taxei pe valoarea adăugată în ceea ce privește aplicarea temporară a unui mecanism generalizat de taxare inversă în legătură cu furnizarea de bunuri și servicii care depășesc un anumit prag, COM(2016) 811 final, 21.12.2016.
14. Decizia Consiliului din 26 mai 2014 privind sistemul de resurse proprii ale Uniunii Europene (2014/335/UE, Euratom), publicată în JOUE L 168, 7.6.2014, p. 105-111.
15. Comisia Europeană, Carte verde privind viitorul taxei pe valoarea adăugată. Spre un sistem TVA mai simplu, mai solid, mai eficient, COM(2010) 695 final, din 1.12.2010.
16. Comunicare a Comisiei către Parlamentul European, Consiliu și Comitetul Economic și Social European referitoare la un plan de acțiune privind TVA în UE: Către un spațiu unic pentru TVA în UE – Momentul deciziei, COM(2016) 148 final, din 7.4.2016.
17. Legea nr. 227 din 8 septembrie 2015 privind Codul fiscal, publicată în Monitorul Oficial al României, Partea I, nr. 688 din 10 septembrie 2015, cu modificările și completările până la 30 august 2017. Legea nr. 227/2015 se aplică de la 1 ianuarie 2016, dată la care a abrogat și înlocuit Legea nr. 571 din 22 decembrie 2003 privind Codul fiscal, publicată în Monitorul Oficial al României, Partea I, nr. 927 din 23 decembrie 2003, cu modificările și completările până la 31.12.2015.

ВЛИЯНИЕ ГЛОБАЛИЗАЦИИ НА ИНТЕГРАЦИОННЫЕ ПРОЦЕССЫ В МИРОВОЙ ЭКОНОМИКЕ

А.М. КОРОСТАШОВ, к.ю.н., доцент,
Полтавский Университет Экономики и Торговли

Т.Е. ИЩЕЙКИН, к.э.н., доцент,
Полтавский Университет Экономики и Торговли
e-mail: tymur-ischejk88@ukr.net

Статья посвящена проблемам влияния глобализации на интеграционные процессы в мировой экономике. Проанализировано суть таких понятий как глобализация, экономическая интеграция, международная экономическая интеграция. Исследованы основные формы экономической интеграции такие как: преференциальная зона, зона свободной торговли, таможенный союз, общий рынок, экономический союз, экономический и валютный союз.

Ключевые слова: мировая экономика, рабочая сила, экономическая интеграция, глобализация мировой экономики, углубление интернационализации производства отдельных стран, углубление интернационализации капитала национальных экономик, международная экономическая интеграция, глобализация производительных сил.

The article is sanctified to the problems of influence of globalization on integration processes in a world economy. Essence of such concepts is analyzed as globalization, economic integration, and international economic integration. The basic forms of economic integration are investigational such as: preference zone, free trade zone, customs union, common market, economic union, economic and currency union

Глобализация экономики – одна из закономерностей мирового развития. Неизмеримо возросшая по сравнению с интеграцией взаимозависимость экономик различных стран связана с формированием экономического пространства, где отраслевая структура, обмен информацией и технологиями, география размещения производительных сил определяются с учётом мировой конъюнктуры, а экономические подъёмы и спады приобретают планетарные масштабы [1].

Растущая глобализация экономики выражается в резком увеличении масштабов и темпов перемещения капиталов, опережающем росте международной торговли по сравнению с ростом ВВП, возникновением круглосуточно работающих в реальном масштабе времени мировых финансовых рынков. Созданные за последние десятилетия информационные системы неизмеримо усилили способность финансового капитала к быстрому перемещению, что содержит в себе, по крайней мере, потенциально, способность к разрушению устойчивых экономических систем.

Глобализация экономики – сложный и противоречивый процесс. С одной стороны, она облегчает хозяйственное взаимодействие между государствами, создаёт условия для доступа стран к передовым достижениям человечества, обеспечивает экономию ресурсов, стимулирует мировой прогресс. С другой, глобализация ведёт к негативным последствиям: закреплению периферийной модели экономики, потере своих ресурсов странами, не входящими в «золотой миллиард». Глобализация распространяет конкурентную борьбу на всех участников, в том числе на слабые страны, что приводит к разорению малого бизнеса, снижению уровня жизни населения и др. [2].

Сделать положительный эффект глобализации доступным максимальному числу стран, и при этом смягчить негативные последствия – одна из декларируемых целей международной политики.

ВТО констатирует, что последние десятилетия объём мировой торговли растёт значительно быстрее, чем всё мировое производство. Так, за 1950-2000 гг. мировая торговля выросла в 20 раз, а производство – в 6 раз. В 1999 г. общий объём экспорта составил 26,4% от мирового производства по сравнению с 8% в 1950 г. В 2017 г. ожидается увеличение на 3,6%, и впервые показатель окажется выше 3% за последние шесть лет.

Глобализация тесно связана с процессом централизации субъектов управления (централизации власти). В политике глобализация заключается в ослаблении национальных государств и способствует изменению и сокращению их суверенитета, наблюдается процесс трансформации национальных государств в постсовременные. С одной стороны, это происходит из-за того, что современные государства делегируют всё больше полномочий влиятельным международным организациям, таким как Организация Объединённых Наций, Всемирная торговая организация, Европейский союз, НАТО, МВФ и Мировой Банк. С другой стороны, за счёт сокращения государственного вмешательства в экономику и снижения налогов увеличивается политическое влияние предприятий (особенно крупных транснациональных корпораций – ТНК). Из-за более лёгкой миграции людей и свободного перемещения капиталов за границу также уменьшается власть государств по отношению к своим гражданам.

В XXI веке наряду с процессом глобализации происходит процесс регионализации, то есть регион оказывает всё большее влияние на состояние системы международных отношений в качестве фактора, происходит изменение соотношения между глобальным и региональными составляющими мировой политики, а

также усиливается влияние региона на внутренние дела государства. Причём регионализация становится характерной не только для государств с федеративной формой устройства, но и для унитарных государств, для целых континентов и частей света. Наглядным примером регионализации является Европейский союз, где естественное развитие процесса регионализации привело к выработке концепции «Европы регионов», отражающей возросшее значение регионов и имеющей целью определить их место в ЕС. Были созданы такие организации как Ассамблея европейских регионов, а также Комитет регионов [2].

Проблемы глобальной политики решаются в основном двумя клубами, такими как: Большая семёрка и Большая двадцатка; причём второй касается в основном экономических проблем.

Международная экономическая интеграция – процесс международного объединения экономик стран и государств в один, общий рынок, при котором постепенная отмена тарифных и нетарифных ограничений приводит к унификации экономической политики в отраслях экономики и имеет ряд выраженных последствий [4].

К ним относятся закон одной цены (выравнивание цен), резкое увеличение объёма торговли, увеличение производительности труда, миграции трудовых потоков, выравнивание величины внутренних сбережений, появление единой сетки тарифов на границах экономического объединения. Считается, что экономическая интеграция есть второй лучший вариант после режима свободной торговли по степени благоприятствования (её стимулирования).

Другим определением экономической интеграции является процесс сближения, взаимоприспособления и сращивания национальных хозяйственных систем, обладающих способностью саморегулирования и саморазвития на основе согласованной межгосударственной экономики и политики. Значение интеграции определяется создаваемой ею возможностью усиливать конкурентные позиции объединяющихся стран в бескомпромиссной борьбе за мировые рынки, источники сырьевых и энергетических ресурсов, новые технологии, инвестиции и т.д. Наряду с этим, богатый опыт государств Западной Европы наглядно свидетельствует, что интеграция обеспечивает повышение конкурентоспособности национальных экономик. Создание интеграционных объединений способствует их противостоянию крупнейшим транснациональным и национальным экономическим структурам, из которых могут исходить реальные угрозы суверенитету развивающихся стран и формирующихся рынков. Общеизвестно, что на рубеже 80-90-х годов XX века процесс глобализации вызвал два взаимосвязанных между собой явления: упадок роли государства-нации и одновременно возникновение региональных объединений (блоков). При этом в современных условиях региональная интеграция становится доминирующей тенденцией мирового развития. Фактически весь мир сегодня – это совокупность региональных блоков. В Западной Европе, Северной и Южной Америке, Юго-Восточной Азии, постсоветском пространстве и Африке действуют крупные региональные объединения, связанные общими экономическими и геополитическими интересами. Цели и причины создания их были разные, но на фоне глобализации мировой экономики все они направлены на отстаивание национальных интересов группы объединяемых ими государств. И в этом их сила, несопоставимая с возможностями отдельно взятой страны. Особенностью современного этапа развития является то, что на фоне нарастающей глобальной неопределенности в мировой экономике усиливаются процессы региональной интеграции [3].

Выделяют следующие формы экономической интеграции (с усилением интеграции списка): преференциальная зона, зона свободной торговли, таможенный союз, общий рынок, экономический союз, экономический и валютный союз.

Преференциальная зона – это первая из шести стадий международной экономической интеграции. Представляет собой объединение стран, в которых, в межстрановой торговле, снижены или отменены таможенные пошлины на определенные ввозимые товары.

Зона свободной торговли (ЗСТ) – тип международной интеграции, при котором в странах-участниках отменяются таможенные пошлины, налоги и сборы, а также количественные ограничения во взаимной торговле в соответствии с международным договором. (Североамериканская зона свободной торговли - NAFTA)

Таможенный союз, ТС – соглашение двух или более государств (форма межгосударственного соглашения) об отмене таможенных пошлин в торговле между ними, форма коллективного протекционизма от третьих стран. Таможенный союз предусматривает также образование «единой таможенной территории» (Таможенный союз Евразийского экономического союза).

Общий рынок (англ. *common market*) – форма экономической интеграции стран, предполагающая свободное перемещение товаров, работ и услуг, а также факторов производства – капитала, трудовых ресурсов – через границы стран, являющихся членами общего рынка. (Ассоциация государств Юго-Восточной Азии - ASEAN, Европейская экономическая зона - ЕЕА)

Экономический союз – один из видов экономической интеграции государств, включающий в себя: отмену таможенных пошлин в торговле между странами союза, форму коллективного протекционизма от третьих стран (см. Таможенный союз), наличие соглашений о свободе передвижения других факторов производства, то есть финансового и человеческого капиталов, наличие соглашений о гармонизации фискальной и монетарной политики. (ЕЭС – Европейский экономический союз) [5].

Экономический и валютный союз – наивысшая форма экономической интеграции, которая предполагает: отмену таможенных пошлин в торговле между странами союза, наличие соглашений о свободе передвижения других факторов производства, то есть капитала и рабочей силы, наличие соглашений о

гармонизации фискальной и монетарной политики, наличие наднациональных органов управления и проведения единой макроэкономической политики (Европейский Союз) [6].

Основными признаками интеграции являются: взаимопроникновение и переплетение национальных производственных процессов; структурные изменения в экономике стран-участниц; необходимость и целенаправленное регулирование интеграционных процессов.[5]

Базовыми условиями успешной интеграции, по нашему мнению, являются: наличие стратегии развития региональной интеграции; последовательный переход к более высоким формам интеграционного сотрудничества; достаточно высокий уровень и качество институтов управления; возможность асимметричного по уровню экономических потенциалов характера региональной интеграции при условии формирования одностороннего, по уровню социально-экономического развития участников интеграционного экономического пространства; возможность асинхронного развития процессов интеграции в рамках единого регионального экономического пространства при наличии общей стратегии и институтов интеграции; необходимость участия интеграционной группировки и ее членов в межрегиональных и глобальных союзах для продвижения коллективных экономических интересов; укрепление внутрирегиональных производственных отношений в целях создания устойчивой, самодостаточной региональной экономической системы.

БИБЛИОГРАФИЯ

1. Долгов С.И. Глобализация экономики: новое слово или новое явление? — М.: ОАО «Изд-во «Экономика», 2004.
2. Егишянц С.А. Тупики глобализации. - М.: Вече, 2004
3. Иванов Н. Глобализация и проблемы оптимальной стратегии развития. //Мировая экономика и международные отношения. — 2006. — № 2.
4. Ломакин В.К. Мировая экономика. - М.: Юнити-Дана, 2007
5. Постиндустриальный мир и процессы глобализации. //Мировая экономика и международные отношения. — 2004. — №3.
5. Кучерявенко С. А., Сывоконюк С. В. Международная интеграция и глобализация // Молодой ученый. — 2010. — №1-2. Т. 1. — С. 212-215.
6. Гельвановский М.И., Международная интеграция: методологические аспекты проблемы повышения конкурентоспособности в условиях глобализации // Казахский Экономический Вестник. – Алматы: Ассоциация экономистов Казахстана. № 1–2, 2011, сс. 2–14.

**АЗИЯ – ЕВРОПА: ТОВАРОДВИЖЕНИЕ И ТРАНСПОРТНЫЕ
СУХОПУТНЫЕ КОММУНИКАЦИИ В КОНТЕКСТЕ КИТАЙСКОЙ ИНИЦИАТИВЫ
«ОДИН ПОЯС, ОДИН ПУТЬ»**

Юрий Алексеевич ЩЕРБАНИН, проф., д.э.н.,
Институт народнохозяйственного прогнозирования РАН
e-mail: shcherbaninya@mail.ru

Китайский проект Экономического Пояса Шелкового Пути (ЭПШП) является важнейшей политической и экономической инициативой КНР за последние годы. ЭПШП – это набор проектов, оформленный в рамках единой концепции, цель которого состоит в обеспечении собственной экономики сырьем, производственной продукции – рынками сбыта, а рабочей силы – работой. Поскольку в самом Китае во всем этом наблюдается нехватка, единственная возможность – на рынке соседних и дальних государств. Таким образом, проект ЭПШП призван обеспечить китайские экономические интересы в этих странах и регионах.

В статье четко сформулированы экономические цели ЭПШП, раскрыто геополитическое значение данного проекта, роста интереса Китая к потенциалу Евразии. Поскольку Китай в своей инициативе не навязывает каких-либо политических условий, для России как соседнее с Китаем государство, так же заинтересована в собственном экономическом развитии, политической стабильности и поэтому ЭПШП может стать важнейшей опорой в развитии российско-китайских отношений.

Ключевые слова: *экономический пояс, шелковый путь, сырье, рынки сбыта, китайские интересы, экономическая цель, геополитическое значение.*

Развитие мировой экономики предопределяет создание новых и развитие сформировавшихся рынков товаров и услуг. Естественно, введение в оборот новых товаров сопровождается растущей конкуренцией между производителями, покупателями, грузоотправителями, транспортно-экспедиторскими компаниями, терминалами и другими юридическими и физическими лицами, обслуживающими грузопотоки.

Участники всей цепочки поставок стремятся найти новые пути снижения издержек через внедрение новых технологий, в нашем случае, новых транспортно-логистических технологий, с целью уменьшения транспортной составляющей в конечной цене товара.

За последние 10-15 лет крупнейшим ТНК удалось добиться весомых успехов. Так, еще в 2007 г. на одной из транспортных конференций в Берлине отмечалось, что эффект масштаба ощущается очень заметно, особенно, с увеличением перевозочных мощностей на морском транспорте. Десять лет тому назад грузоподъемность современных для тех лет контейнеровозов составляла 12 тыс. TEU (двадцатифутовый эквивалент – контейнер длиной 6,02 м, т.е. если их поставить в цепочку, то ее длина превысит 72 км). В настоящее время судовые компании уже эксплуатируют контейнеровозы на 20 тыс. TEU, выполняются заказы на строительство судов на 35 тыс. TEU. Возвращаясь к 2007 г. отметим, что еще тогда перевозка одной пары кроссовок по маршруту Шанхай – Гамбург стоила 0,57 ам.долл. Понятно, что при цене одной пары в 50-100 ам.долл. транспортная составляющая была примерно 1,1-0,57% (для указанного самого длинного плеча перевозки). Понятно, что перевозки другими видами транспорта дороже. Так, в ходе одного из наших исследований было, в частности, установлено, что стоимость перевозки 25 т сахара в мешках автопоездом со склада в Подмоскowie до оптового склада в Екатеринбурге составила почти 25% от цены, принятой отовиками к оплате. Но отметим, что расстояние по морю в первом случае составило 10657 морских миль (19,2 тыс.км), во втором, по автодороге – 1792 км или в 10,7 раза короче. Время доставки груза в первом случае – 45 суток, во втором – 2 суток.

В связи с постепенным переходом к новому шестому технологическому укладу, изменения в мировом хозяйстве будут характеризоваться развитием робототехники, биотехнологий, основанных на достижениях молекулярной биологии и геной инженерии, нанотехнологии, систем искусственного интеллекта, глобальных информационных сетей, интегрированных высокоскоростных транспортных систем. Крупные компании, ученые из многих стран, правительственные и неправительственные организации предпринимают попытки разработать мегапроекты, новые технологии, имея в виду именно в контексте нового уклада. Одной из таких попыток являются две инициативы, которые были озвучены в 2013 г. в сфере транспорта. Первая «Инициатива по созданию транспортно-энергетического коридора от Сеула до Лондона» была сформулирована Президентом Республики Корея. Однако, во многом в связи с последующими вскоре внутривнутриполитическими событиями в Южной Корее, завершившиеся президентским кризисом, сеульская инициатива не получила своего развития. Надо сказать, что подготовленный документ свидетельствовал о достаточно глубокой проработке вопроса. Его основная идея состояла в формировании на обширном евроазиатском пространстве торгово-экономических связей с участием большого количества стран, основанных на энергетическом и вспомогательном с ним секторам, способных трансформироваться в последующем в некую интеграционную структуру.

Инициатива создания "Экономического пояса Шелкового пути" (в Китае его называют "Один пояс – один путь") была выдвинута председателем КНР Си Цзиньпином в 2013 г. Этот проект нацелен на создание транспортного, энергетического и торгового коридора между странами Центральной, Южной Азии и Европы для интенсификации научно-технического сотрудничества и углубления экономического взаимодействия

между государствами. Главный смысл – практическая реализация двух основных ветвей – евразийский сухопутный и морской по Южно-Китайскому морю. Это глобальный китайский мегапроект, в который, по утверждению Пекина, уже вложено порядка 50 млрд. долл., и который предполагает около десятка крупных проектов, основными из которых являются инфраструктурно-транспортные, инвестиционные, гуманитарные и торгово-экономические.

Авторы и эксперты, сопровождающие этот мегапроект в части научного обоснования, указывают, что в основе развития транспортных маршрутов, а также реализации любых транспортно-логистических проектов лежит оценка перспектив роста товарооборота между Китаем и ЕС, а также между Китаем и другими странами Центральной Евразии. Естественно, основная идея, которая заложена Пекином в этот проект – снижение уровня транспортных издержек через создание новых инфраструктурных мощностей и модернизацию существующих, а также, создание экономических условий «для комфортного тарифообразования». Тарифы, на основе которых формируется стоимость перевозок, является весьма важным фактором, решающим образом влияющим на привлекательность транспортных коридоров. В принципе, мегапроекты разрабатываются с целью улучшения условий для ведения бизнеса.

В целях выявления перспектив вовлечения европейских стран в использование сухопутных маршрутов ОПОП и, соответственно, определения возможностей транзитного потенциала стран — членов ЕАЭС, других стран СНГ, авторы проекта анализировали грузопотоки по оси КНР — Казахстан-Россия — ЕС. При этом плечо «Россия – ЕС» рассматривалось «в широком коридоре». Маршруты ОПОП «прокладывались по карте» примерно через 20 стран ЕС.

Перспективы наращивания сухопутных перевозок в рамках маршрутов ОПОП в направлении на Восточную Европу могут иметь следующие выходы со стороны Белоруссии:

КНР – Россия – Белоруссия – Восточная Европа (Польша, Чехия, Венгрия, Румыния, Словакия, Болгария). В принципе конфигурация маршрута не самая оптимальная. Если выход на линию Польша – Чехия, Словакия в принципе понятен, то традиционно, на Венгрию, Румынию и Болгарию грузопотоки шли через Украину. Понятно, что в силу существующих условий, транзит через Украину в настоящее время не рассматривается.

Вместе с тем, практически все поставки украинской продукции в КНР идут морским путем через черноморские и азовские порты. Попытки транзита по другим маршрутам (сухопутный плюс морской) не продемонстрировали свою эффективность. Слишком сложная получается логистическая цепочка: железнодорожные перевозки до украинского порта – перевалка в порту в/из терминала-погрузка на судно/паром в порту – перевозка в грузинский порт Поти – перевалка в порту – транспортировка по грузинской железной дороге и, далее, по азербайджанской до порта Баку – терминал и перевалка в порту – погрузка на судно/паром – морской переход по Каспийскому морю – перевалка в порту Актау – терминал в порту Актау – погрузка на казахстанские железные дороги – транспортировка по железной дороге до погранперехода Казахстан/КНР – таможенные и прочие процедуры – транспортировка по китайской железной дороге. Как видим, необходимо заключить минимум 16 контрактов со всеми участниками перевозочного процесса (без учета транспортно-экспедиторских контрактов), что представляет собой очень сложный процесс. Одна увязка 16 контрактов (расписание движения паромов, выделение нитки железнодорожного маршрута на каждой дороге и т.д.) представляет собой по времени ну никак не меньше 4-5 месяцев.

Наиболее привлекательным маршрутом поставки молдавских грузов, в случае активизации торговли с КНР, видится транспортировка морем, через украинские или румынские порты. Конечно, самый короткий маршрут через Россию, но в ближайшее время этот проект не реализуем.

В настоящее время Молдавии ведет серьезную и большую работу по ассоциации с ЕС. Отметим большую работу, проводимую в области гармонизации стандартов – переход на стандарты ЕС и постепенный отказ от стандартов СНГ и еще советских ГОСТов. Это закладывает фундамент под последующие шаги «в Европу». Относительно затронутого в выступлении вопроса о мегапроектах в области транспорта отметим, что транзит грузов по железной дороге по территории Украины в/из России будет нулевым на предстоящий, вероятно, длительный период, если не произойдут какие-то кардинальные перемены. После начала реальной ассоциации Молдавии с ЕС многие (но, естественно, не все) вопросы транспорта, грузоперевозок будут решаться в рамках соответствующего Директората Еврокомиссии. Для интеграционной группировки это нормально.

БИБЛИОГРАФИЯ

1. Постановление ЦККПК «О некоторых важных вопросах всестороннего углубления реформ», «Жэньминь Жибао», 16 ноября 2013г.
2. Некоторые рекомендации Госсовета по ускорению реализации стратегии создания зон свободной торговли. http://www.gov.cn/zhengce/content/2015-12/17/content_10424.htm
3. Дай Сюй. Дугообразное окружение: как Китаю прорвать окружение в условиях внутренних трудностей и внешнего давления., 2010
4. Пан Чжунин, Ван Жуйпин. Глобальное управление: китайский стратегический ответ, 2013
5. Ши Янь. Строить «Один пояс – один путь, создавать процветающее сообщество общей судьбы», «Лаонянь цзяоюй», 2014, №9, с.24
6. Ши Цзэ «Один пояс и один путь: инновации, концепции и практики», Чжунго Тоуцзы, 2014, №10.

МАРКЕТИНГОВЫЕ ИССЛЕДОВАНИЯ НА РЫНКЕ БАНКОВСКИХ УСЛУГ В БОЛГАРИИ

Мариана АСЕНОВА, профессор, д.э.н.,
Высшая школа агробизнеса и развития регионов – г. Пловдив,
Республика Болгария
e-mail: assenova_mariana@hotmail.com

В условиях финансового кризиса, который иногда проявляется воздержанием от инвестирования, банки должны применять новые модели опознания своей клиентуры для того, чтобы быть в состоянии предложить ей самые подходящие и рентабельные банковские продукты и услуги. В этом аспекте роль маркетинговых исследований играет все более существенное значение для качественного банковского обслуживания.

Теоретические аспекты маркетинговых исследований в коммерческих банках

Маркетинговые исследования [3, 77] могут быть сгруппированы по различным признакам. В большой своей части они направлены на исследования рынка. Вот почему в практике развитых стран проводятся: **индивидуальные и коллективные исследования рынков, а также изучаются его количественные и качественные стороны.**

Индивидуальные исследования банковского рынка применяются еще с 50-ых годов прошлого века в европейских странах. Тогда с помощью существовавших примитивных техник изучения были предприняты попытки проанализировать региональный рынок или конкретнее ту его часть, которую занимают вкладчики, клиенты, использующие чеки, и т.д. На эту деятельность выделялось сравнительно немного средств и не предвиделись специальные бюджеты.

В начале XXI века потребность банков в индивидуальных исследованиях рынка, клиентов, конкурентов, продуктов и услуг возросла, и вся эта деятельность целиком подчинена желанию институции как можно качественнее удовлетворить потребности своей клиентуры и выполнить свои цели [1, 64].

Индивидуальные маркетинговые исследования, как правило, проводятся крупными банками, у которых есть возможность выделить средства из своего бюджета на эту деятельность. Исследования проводятся на годовой или полугодовой базе, и таким образом сопоставляются результаты во времени или по конкретной проблеме. Европейские банки регулярно предпринимают серию исследований, которые включают в себя, например [4, 187-188]:

- ◆ годовые анкеты клиентуры относительно имиджа банка и имиджа основных конкурентов;
- ◆ исследование мотивации выбора банка, при этом таким образом накапливается информация и о сегментировании рынка;
- ◆ экономический и демографический анализы конкуренции и потенциальной клиентуры в данном регионе;
- ◆ исследуется профиль новых клиентов;
- ◆ анкеты о мнении клиентуры об уровне банковского обслуживания, разнообразии банковских услуг, тарифной политике, удовлетворении потребителей предлагаемыми им продуктами;
- ◆ исследование частоты использования определенного вида услуги. Оно осуществляется через возможность задать вопросы по телефону, через отправление вопросника по почте или e-mail, при этом интервьюированных спрашивают о проценте удовлетворенности услугой, которой они пользуются;
- ◆ исследование эластичности цен и спроса на банковские продукты и услуги;
- ◆ тест о соотношении “количество-цена” в сфере новых услуг;
- ◆ постоянный тест о непосредственных программах продаж и др.

Эти исследования имеют исключительно прагматичный характер и преследуют цель, что результаты, полученные из них, немедленно должны применяться при принятии управленческого или оперативного решения.

Коллективные исследования, направленные на банковский рынок, проводятся по общим темам, интересующим многие кредитные институции. Таким образом и небольшие банки могут позволить себе этот тип исследований, которыми в принципе экономятся время (при поиске и возложении внешним экспертам этой деятельности) и, прежде всего, финансовые средства.

Маркетинговые исследования учитывают два важных аспекта банковского рынка – социопсихологический и статистический. На этой основе специалисты разделяют исследования на качественные и количественные.

Качественные маркетинговые исследования в социологическом и психологическом плане изучают мотивации клиентуры, анализируют причины ее удовлетворенности от использования определенных услуг, группируют желания и ожидания потребителей согласно их социальным категориям. Зная настрой, потребность, человеческие стремления, опасения, реакции, социальное положение и устойчивость изменений в банковской среде и рынке, они дают советы управляющим, на что направить усилия, чтобы удовлетворить и самых капризных клиентов.

Количественные маркетинговые исследования в большей степени оперируют со статистическими данными и информацией, на базе которых проводятся репрезентативные исследования, выборки, сопоставления и т.д. Например, при исследовании рынка посредством их, с одной стороны, вычисляются рыночная доля, степень насыщенности рынка определенным продуктом, уровень восприятия нового продукта и т.д., а с другой стороны, делаются предложения об открытии или закрытии определенных подразделений, банковских стоек.

Результаты проведенных маркетинговых исследований обязательно представляются в письменной форме в виде отчета директора отдела “Маркетинг” (или “Маркетинговые исследования”). Собранная информация обобщена по определенным показателям в таблицах и графиках, при этом даются и короткие комментарии и выводы. Решения, которые будут приняты вследствие проведенных исследований, являются делом только топ-менеджеров, т.е. исследователи не диктуют, а предлагают вариант решения.

Практическая модель маркетингового исследования. Методика оценки банка клиентами

Эта методика [2, 9-12] преследует цель, что кредитной институции на базе оценок, полученных от собственной клиентуры, необходимо оценить уровень банковского обслуживания и предпринять меры по его улучшению. Клиенты подвергаются добровольному анонимному анкетированию, в котором письменно должны ответить на определенные вопросы, при этом:

♦ Определить в процентах удельный вес важности поставленных вопросов. Общая сумма в процентах по всем вопросам обязательно должна быть равна 100%.

Например, предлагаются следующие вопросы:

Вопросы	В процентном отношении
1. скорость обслуживания	25%
2. культура обслуживания	10%
3. разнообразие услуг	10%
4. цена услуг	20%
5. рабочее время	15%
6. компетентность служащих	20%
Общая сумма:	100%

♦ Оценить по десятибалльной системе конкретное состояние исследуемого банка на данный момент на основании этих же вопросов:

Вопросы	Оценка по десятибалльной системе
1. скорость обслуживания	5 баллов
2. культура обслуживания	7 баллов
3. разнообразие услуг	10 баллов
4. цена услуг	8 баллов
5. рабочее время	6 баллов
6. компетентность служащих	6 баллов

Ответы на первый вопрос дают представление о степени важности для клиентов отдельных характеристик банковского обслуживания. В вышеуказанном примере показателю “скорость обслуживания” клиенты придают самое большое значение, и в процентном отношении (25%) является самым высоким в сравнении с остальными ответами. В принципе банки концентрируют свое внимание именно на тех областях и сферах, где они являются лучшими, чтобы сохранить лидерство, потому что знают, что не могут быть первыми везде. В случае банк может сделать вывод, что его клиенты очень требовательны к скорости обслуживания, и они должны еще больше работать в этом направлении. На показатель “рабочее время” приходится 15%, что показывает: для клиентов он также важен, и, с одной стороны, служащим необходимо точно соблюдать режим перерывов, но, с другой стороны, можно предположить, что некоторые потребители нуждаются в пользовании услугами вне рабочего времени банка, а это приводит к усилению удаленного банкинга (home banking) или к установке дополнительного количества банкоматов. Подобным образом банк анализирует ответы на каждый из шести вопросов и принимает меры по улучшению банковского обслуживания.

По ответам на второй вопрос кредитная институция получает сведения о том, как клиенты оценивают отдельные стороны банковского обслуживания, на базе чего банк может предпринять конкретные меры по устранению констатированных слабостей. В рассматриваемом случае самая низкая оценка дана по первому показателю - “скорость обслуживания”, что подтверждает мнение, что в данном направлении необходимо поработать еще. Чтобы отвечать требованиям клиентов, банкам необходимо найти причины, приведшие к такому состоянию, т.е. вытекают ли они из: качества используемого программного обеспечения, внутриорганизационных причин (скопление людей у одной банковской стойки, обслуживание в часы пик и т.д.) или являются плодом медлительности некомпетентности в работе служащих. Таким образом анализируется каждый из указанных показателей.

Для создания целостного мнения необходимо, чтобы были охвачены оба результата ответа на вопрос, и была выведена так называемая **взвешенная в баллах оценка банка (ВБО)**. Она получается умножением

результата каждого из шести показателей, данного в процентах, по первому вопросу, на балл, полученный по десятибалльной системе на этот же вопрос, и полученные результаты суммируются. В нашем случае:

$$\text{ВБО} = (0, 25.5) + (0, 10.7) + (0, 10.10) + (0, 20.8) + (0, 15.6) + (0, 20.6) = 6,65$$

Результат проведенной примерной анкеты показывает сравнительно низкую ВБО, так как по важным показателям в первом вопросе в процентном отношении даны низкие оценки, полученные в баллах. Так, например, скорость обслуживания имеет особую значимость, но оценивается по второму критерию в баллах очень низко.

В подразделении результаты анкет обобщаются, а затем центральный офис банка выводит свою общую балльную оценку, при этом полученные результаты по каждому подразделению умножаются на удельный вес величины подразделения. Таким образом получается конечная ВБО банковского обслуживания в коммерческом банке. Анкетирование необходимо проводить через определенный период времени – например, через 6 месяцев, и полученные результаты сравнивать с предыдущими, чтобы можно было проследить тенденцию развития.

Из проведенной анкеты банк может сделать как более общие выводы, так и извлечь полезные сведения по конкретным вопросам. Естественно, в результате обработки данных институция должна предпринять и конкретные практические действия.

БИБЛИОГРАФИЯ

1. Асенова, М., Б. Кръстев, Банков маркетинг, В. Търново, Фабер, 2012
2. Гълъбов, Г. Внедряване на клиентски подход при банкирането, сп. Банки, инвестиции, пазари, бр.1/2000
3. Котлър, Ф. Основи на маркетинга, част първа. С., 1993
4. Bados, M. Marketing management dans la banque et l'assurance europeennes. Paris, Les Editions d'organisation, 1986

TENDINȚE ALE PIEȚEI DE MĂRFURI MINERALE „CRITICE” NONENERGETICE

Nicolae ILIAȘ, Prof. univ., dr.
Universitatea din Petroșani
e-mail: iliasnic@yahoo.com

Sorin RADU, Prof. univ., dr.
Universitatea din Petroșani
e-mail: sorin_mihai_radu@yahoo.com

Iosif ANDRAS, Prof. univ., dr.
Universitatea din Petroșani

Iulian OFFENBERG, drd.
Universitatea din Petroșani

Substanțele minerale utile folosite în industria high-tech [3] reprezintă elemente vitale pentru susținerea și dezvoltarea economiilor moderne, fiind indispensabile dezvoltării tehnologiilor complexe. Sectoarele industriale care utilizează aceste s.m.u. generează, la nivelul UE, o valoare adăugată de 1,324 miliarde €/an și peste 30 mil. locuri de muncă.

Importanța exponențială a acestor resurse minerale non-energetice, prin metalele asociate, generează o permanentă competiție la nivel mondial. Industria UE, de exemplu, este dependentă în proporție de 70% de astfel de resurse minerale, însă numai 29% din necesarul pieții metalelor din Europa este asigurat prin exploatare, față de 40-60% asigurat prin reciclarea deșeurilor.

La momentul actual, UE se confruntă cu probleme majore la importul a cel puțin 14 materii prime (restricționate de furnizori din motive politice, economice, concurențiale), iar perspectivele sunt îngrijorătoare deoarece: exportul deșeurilor a crescut cu 125%, în timp ce importurile au scăzut cu 40%, în timp ce țările care dețin cantități mari de resurse (China, India, Australia etc.) condiționează exportul (oferă produse cu conținut de metale high-tech și nu metale pure, minereuri sau concentrate). Acestor dificultăți li se adaugă cele generate de creșterile imprevizibile ale prețurilor unor resurse minerale, cu influențe imediate asupra competitivității industriale la nivel european.

Cercetătorii [1] sunt îngrijorați în privința epuizării minereurilor precum cuprul, aurul și fierul care va duce la o mare criză în ceea ce privește producția de dispozitive electronice, de la tablete, laptopuri, la panouri solare și centrale eoliene.

O echipă internațională de cercetători, condusă de Saleem Ali, de la Universitatea Delaware (SUA), susține că este nevoie de o monitorizare și o guvernare a resurselor minerale globale și de o mai bună colaborare între instituții, ceea ce ar facilita transmiterea liberă a datelor geologice cu privire la existența acestor minereuri⁹.

Echipa de cercetare mixtă include experți de la instituții academice, guvernamentale și industriale situate pe cinci continente, Europa, Africa, America de Nord, Australia și America de Sud. Aceștia au publicat studiul în numărul recent al revistei *Nature*.

Ali susține că „există studii cu privire la schimbarea climatică, biodiversitate, specii migratoare și chiar managementul deșeurilor substanțelor chimice organice, dar nu există un mecanism internațional care să guverneze modul prin care rezervele de minereuri să fie coordonate”.

Prin acest studiu, cercetătorii au evaluat datele disponibile, ajungând la concluzia că este nevoie de previziuni în ceea ce privește fezabilitatea acestor resurse minerale pentru următoarele decenii. Studiul a arătat că explorarea minieră nu ține pasul cu cererea în continuă creștere și, de asemenea, nici reciclarea mineralelor existente nu face față.

• **Dificultăți de explorare/exploatare**

Problema este mai complexă decât pare la prima vedere. În primul rând pentru că nu există înlocuitori pentru multe dintre aceste minerale, și în al doilea rând, creșterea tehnologică duce la creșterea cererii mineralelor critice, multe dintre acestea fiind elemente rare, care sunt dificil de găsit și exploatat, precum neodim, terbiu sau iridiu.

Există o problemă suplimentară cu aceste elemente rare. Spre deosebire de cupru, aur sau fier, care sunt vândute pe o piață globală, mineralele rare sunt vândute prin dealeri, deci prețurile pot varia semnificativ.

În plus, o problemă valabilă pentru toate minereurile este că există o diferență de 10-15 ani din momentul descoperirii zăcămintului până la exploatare. Spre exemplu, ultimul mare zăcămint de cupru a fost descoperit în Mongolia acum 15 ani și a început să producă în toamna anului 2016, creând mari probleme pe piața cuprului.

De asemenea, doar 10% din procesele de explorare duc la activitatea minieră de exploatare. Restul de 90% nu sunt considerate fezabile. Lipsa de fezabilitate nu se datorează atât cantității scăzute de minereu din zăcămint, cât și problemelor geopolitice ale unei anumite zone. În acest sens, Ali precizează că „țările unde se pot găsi minerale pot avea o guvernare slabă, reprezentând un risc pentru o posibilă exploatare. Dar producția din aceste țări va fi necesară pentru a face față cererii mondiale”.

Ali și colegii săi speră că lucrarea lor va reprezenta primul pas spre un mecanism interguvernamental care va da țărilor posibilitatea de a planifica explorarea/exploatarea resurselor minerale. Ideea de bază este că dacă nu se schimbă

⁹<https://www.sciencedaily.com/releases/2017/03/170320110042.htm>

nimic, scăderea producției va duce în mod inevitabil la creșterea prețurilor. De asemenea, poate duce la crize mondiale dacă resursele esențiale (critice) dispar.

În ultimii ani, pietele de mărfuri s-au caracterizat printr-o volatilitate mai mare și prin variații fără precedent ale prețurilor. Prețurile tuturor mărfurilor importante, inclusiv ale metalelor, minereurilor, energiei, agriculturii și produselor alimentare au crescut dramatic iar din vara anului 2009 înregistrează din nou o tendință de creștere. Aceste fluctuații ale prețurilor s-au reflectat, în măsură diferită, în prețurile de consum, având uneori ca rezultat mișcări sociale.

Perioada 2002-2008 a fost marcată de o sporire semnificativă a cererii de materii prime, determinată de creșterea economică mondială puternică, în special în țările emergente, ca de exemplu China. Această creștere a cererii va fi întărită de continuarea industrializării și urbanizării rapide în țări precum China, India și Brazilia. China este deja cel mai mare consumator de metale din lume. Cota sa de consum de cupru, de exemplu, a crescut de la 12% la circa 40% în ultimii 10 ani. Aceste evoluții au loc într-un moment în care, pentru a asigura competitivitatea industriei Europei, este necesar un acces eficient și sigur la materii prime.

Fiecare piață de mărfuri funcționează diferit, în funcție de natura mărfii, de necesitățile traderilor și de evoluțiile trecute. Nu există un model unic pentru organizarea pietelor de mărfuri și, prin urmare, nici a modului de evoluție al prețurilor. Tranzacționările unora dintre mărfuri au un grad ridicat de standardizare, în timp ce pe alte piețe modul de tranzacționare se poate schimba în funcție de necesitățile specifice ale participanților de pe piață.

Printre materiile prime se numără minereurile metalice, minereurile industriale, materialele de construcții, lemnul și cauciucul natural. Spre deosebire de energia electrică, materiile prime sunt tranzacționate pe scară mondială. În ceea ce privește prețurile și pietele, distincția principală se face între cele care sunt tranzacționate pe burse de valori și cele care nu sunt tranzacționate la bursă. De exemplu, metalele de bază, cum ar fi aluminiul, cuprul, plumbul, nichelul, staniul și zincul sunt tranzacționate pe burse de valori ale căror lider mondial este London Metals Exchange (LME).

Cu toate acestea, multe din materiile prime critice ale UE, cum ar fi cobaltul, galiul, indiumul și pământurile rare, nu sunt tranzacționate pe LME. Piața acestor materii este mai puțin transparentă și volumele tranzacționate sunt foarte mici în comparație cu cele ale altor materii. Totuși, din tendințele actuale reiese că cererea de materii prime va fi impulsionată de evoluția economiilor emergente și de difuzarea rapidă a tehnologiilor generice esențiale.

Un motiv tot mai mare de preocupare pe aceste piețe se referă la măsurile impuse de anumite țări pentru a asigura un acces privilegiat la materii prime pentru industria lor internă, inclusiv prin restricții la export. Aceste măsuri creează denaturări pe pietele mondiale și duc la nesigurantă în ceea ce privește fluxurile periodice de mărfuri, putând afecta atât țările dezvoltate, cât și pe cele în curs de dezvoltare; nicio economie nu poate, practic, să fie autonomă în ceea ce privește toate materiile prime.

În special țările cel mai puțin dezvoltate pot fi mai dependente de importurile de mărfuri și, prin urmare, pot fi afectate negativ de absența sau inadecvarea normelor multilaterale în unele domenii, cum ar fi taxele la export. În plus, societățile răspund diferit la fluctuațiile prețurilor, cum ar fi prin constituirea de stocuri, negocierea de contracte pe termen lung sau acoperirea riscurilor privind prețurile prin contracte futures. Unele dintre aceste reacții pot exacerba caracterul limitat al ofertei.

- **Materii prime „critice” (esențiale). Rate de substituție și reciclare**

Comisia Europeană a identificat 14 materii prime „critice” (și anume materii prime cu un risc ridicat privind aprovizionarea și de o mare importanță economică) la nivel european. Se concluzionează că, Europa este dependentă de importurile acestor materii prime, necesare în primul rând pentru industriile high-tech. Materiile prime critice identificate, deosebit de importante în lanțul valoric, sunt: antimoniu, beriliu, cobalt, fluorină, galiu, germaniu, grafit, indium, magneziu, niobiu, metale din grupa platinei, pământuri rare, tantal, tungsten.

În cazul acestora există un risc ridicat de apariție a unor deficite de aprovizionare, ca urmare a concentrării producției în anumite regiuni ale globului. Prin urmare, oferta ar putea fi deficitară în următorii 10 ani. Riscul privind aprovizionarea este legat și de nivelul redus de stabilitate politico-economică a unor furnizori, amplificat, în multe cazuri, de o rată de substituție (înlocuire) redusă și de rate de reciclare scăzute¹⁰. Pentru Europa, o aprovizionare stabilă cu astfel de produse este importantă în atingerea obiectivelor politicii din domeniul schimbărilor climatice și a inovării tehnologice.

În plus, se concluzionează că acțiunile de politică nu trebuie să se limiteze exclusiv la materiile prime critice. Preocupările privind identificarea materiilor prime critice au demonstrat necesitatea de a dispune de date și cunoștințe mai bune, precum și de a actualiza periodic lista materiilor prime pentru a se ține seama de evoluția pietelor, de evoluțiile tehnologice (de exemplu, litiu, hafniu și nichel) sau de noi informații privind impactul unei materii prime asupra mediului.

Astfel, prin intermediul celui de-al 7-lea program-cadru pentru cercetare și dezvoltare UE a stimulat industria extractivă să dezvolte noi produse pentru industria prelucrătoare demarând proiectul *ProMine*¹¹ (cu un buget de 17 mil. euro în perioada 2009-2013) dedicat evaluării resurselor minerale europene. Acest proiect a dezvoltat o primă bază de date a resurselor minerale europene, cu ajutorul unui satelit pan-european și unui sistem computerizat de modelare 4D.

Riscul ridicat privind aprovizionarea se datorează în principal faptului că o mare parte a producției la nivel mondial este concentrată, în principal, în cadrul unui grup restrâns de țări: China (antimoniu, fluorină, galiu, germaniu,

¹⁰ Pământurile rare, spre exemplu, sunt esențiale pentru fabricarea magnetilor permanenți de înaltă performanță, utilizați în turbine eoliene sau vehicule electrice, convertitoare catalitice pentru automobile, circuite imprimate, fibre optice și supraconductori la temperaturi ridicate. UE este dependentă în totalitate de importuri, 97% din producția mondială fiind concentrată în China în anul 2009. În același timp, niciunul din procesele de reciclare sau de substituție privind pământurile rare nu este, nici în prezent, viabil din punct de vedere comercial.

¹¹<http://promine.gtk.fi/>

grafit, indiu, magneziu, pământuri rare, tungsten), Rusia (metale din grupa platinei), Republica Democratică Congo (cobalt, tantal) și Brazilia (niobiu și tantal). Această concentrare a producției este, în multe cazuri, amplificată de o rată de substituție redusă și de rate de reciclare scăzute.

Lista materialelor prime critice la nivel UE (în ordine alfabetică)			
Element	Producători	Rată de reciclare	Substituenți
Antimoniu	China	Scăzută	Nu există substituenți eficienți pentru marea majoritate a aplicațiilor
Beriliu	99% Statele Unite și China	Scăzută	Dificil de substituit pentru a obține aceleași performanțe
Cobalt	China, Congo	Limitată	Opțiuni limitate de substituție
Fluorspar	UE	1% în UE	Opțiuni limitate de substituție
Galiu	75% China, Ungaria și Slovacia	În prezent nu se reciclează	Există substituenți doar pentru anumite aplicații
Germaniu	71% China	30%	-
Grafit	China	Limitată	-
Indiu	China	Limitată	Substituția este posibilă doar în anumite aplicații
Magneziu	47% UE, 63% China	Limitată	-
Niobiu	92% Brazilia, 7% Canada	20%	Substituția este posibilă, dar presupune costuri ridicate și scăderea performanței
PGM (Metale din grupa Platinei)	Africa de Sud, Rusia	50% din catalizatori auto, 10% din electronice	Se substituie unele pe celelalte
Pământuri Rare	97% China	Procesele de reciclare dezvoltate nu sunt viabile din punct de vedere comercial	Substituția este posibilă, dar la performanțe scăzute
Tantal	Congo	Limitată	Dificil de substituit pentru a obține aceleași performanțe
Wolfram	China	-	Dificil de substituit pentru a obține aceleași performanțe/alternative neprietenoase mediului

Scopul¹² acestei liste este de a contribui la punerea în aplicare a politicii industriale a UE și a asigura consolidarea competitivității prin acțiuni desfășurate în alte domenii de politică. Aceasta ar trebui să îmbunătățească competitivitatea globală a economiei UE, conform obiectivului Comisiei de a crește contribuția industriei la PIB cu 20% până în 2020. De asemenea, aceasta ar trebui să contribuie la stimularea producției europene de materii prime, să faciliteze lansarea unor noi activități miniere și să ajute la clasificarea în funcție de priorități a nevoilor și acțiunilor¹³.

Cu toate acestea, informațiile cu privire la utilizarea sa de către statele membre și industrie sunt foarte puține. De asemenea, merită subliniat faptul că materiile prime, chiar dacă nu sunt clasificate ca fiind „critice”, sunt importante pentru economia europeană și că, în consecință, o anumită materie primă și disponibilitatea sa pentru economia europeană nu ar trebui neglijată doar pentru că nu este clasificată ca fiind „critică”.

• Orientări viitoare privind materiile prime minerale

Este esențială aplicarea unei abordări integrate, bazate pe trei *Piloni*, deoarece fiecare pilon contribuie la obiectivul privind asigurarea unei aprovizionări echitabile și durabile a UE cu materii prime, astfel:

Pilonul 1 - Aprovizionare echitabilă și durabilă cu materii prime din piețe mondiale

UE va desfășura, în cadrul parteneriatelor strategice și al dialogurilor privind politicile, o „diplomatie privind materiile prime”, în mod activ, în vederea garantării accesului la materiile prime, în special la cele esențiale. *Politica de dezvoltare și aprovizionarea durabilă cu materii prime* Activitatea minieră durabilă poate și ar trebui să contribuie la dezvoltarea durabilă. Cu toate acestea, multe țări în curs de dezvoltare - în special din Africa - nu au fost în măsură să își transpună bogăția de resurse într-o creștere durabilă și favorabilă incluziunii, adesea din cauza problemelor de guvernare legate de cadrele de reglementare sau de impozitare. Consolidarea guvernantei și a transparenței, precum și a climatului

¹²Comunicare a Comisiei către Parlamentul European, Consiliu, Comitetul Economic și Social European și Comitetul Regiunilor privind revizuirea listei materiilor prime critice pentru UE și implementarea inițiativei privind materiile prime /* com/2014/0297 final */

¹³Ex. – poate servi ca element de susținere în cadrul negocierilor de acorduri comerciale, al contestării măsurilor de denaturare a schimburilor comerciale sau al promovării cercetării și inovării.

comercial și investitional, în sectorul materiilor prime, este esențială pentru realizarea unei creșteri favorabile incluziunii și a unei dezvoltări durabile în țările bogate în resurse.

Prin intermediul politicilor sale în materie de dezvoltare și în parteneriat cu țările în curs de dezvoltare, UE poate juca un rol crucial în crearea de situații reciproc avantajoase în care atât țările dezvoltate, cât și cele în curs de dezvoltare beneficiază de aprovizionarea durabilă cu materii prime, precum și în utilizarea resurselor financiare interne provenind din sectorul minier pentru dezvoltarea durabilă, în vederea sprijinirii obiectivelor de creștere favorabilă incluziunii și a strategiilor de reducere a sărăciei.

Țările în curs de dezvoltare, bogate în resurse, sunt afectate de multe ori din cauza lipsei infrastructurilor în sectoarele transportului, energiei și mediului, care limitează capacitatea acestora de a-și valorifica bogățiile minerale în folosul populațiilor acestora.

Comisia Europeană, Banca Europeană de Investiții (BEI) și alte instituții europene de finanțare pentru dezvoltare, în cooperare cu autoritățile naționale și regionale din Africa, vor continua să evalueze modalitatea de promovare a celei mai adecvate infrastructuri și să analizeze problemele de guvernare conexe, ceea ce poate contribui la o utilizare durabilă a resurselor din aceste țări și la facilitarea aprovizionării cu materii prime.

Pilonul 2 - Încurajarea dezvoltării durabile

Comisia consideră că următoarele practici [1] sunt deosebit de importante pentru promovarea investițiilor în industriile extractive:

- ✓ elaborarea unei politici de amenajare a teritoriului privind minereurile, care să cuprindă o bază de informații geologice digitale, o metodologie transparentă pentru identificarea resurselor minerale, estimări pe termen lung privind cererea la nivel regional și local, precum și identificarea și protejarea resurselor minerale (luând în considerare alte utilizări ale solului), inclusiv protecția acestora împotriva efectelor catastrofelor naturale;

- ✓ punerea în aplicare a unui proces de autorizare a explorării și extracției miniere, care să fie clar și ușor de înțeles, să ofere certitudine și să contribuie la rationalizarea procesului administrativ.

Pilonul 3 - Creșterea eficienței resurselor și promovarea reciclării

Odată cu creșterea cererii de materii prime la nivel mondial, vor trebui intensificate eforturile în materie de reciclare. Creșterea nivelurilor reciclării va reduce presiunea asupra cererii de materii prime, va contribui la re folosirea materialelor valoroase care altfel ar fi risipite, și va reduce consumul de energie și emisiile de gaze cu efect de seră provenite din activitățile de extracție și prelucrare. În cadrul inițiativei emblematice Europa 2020 privind utilizarea eficientă a resurselor, Comisia va prezenta, o foaie de parcurs pentru o Europă eficientă din punctul de vedere al utilizării resurselor. Aceasta va prezenta o viziune privind schimbările structurale și tehnologice necesare pentru a trece la o economie cu emisii reduse de dioxid de carbon, eficientă din punctul de vedere al utilizării resurselor și rezistentă la schimbările climatice până în 2050 și modul în care putem opera această tranziție prin intermediul unor politici care să aducă un număr cât mai mare de beneficii pentru creșterea economică, ocuparea forței de muncă și securitatea energetică a UE.

„Mineritul urban”, care este procesul de extracție a materialelor utile din deșeurile urbane, este una dintre principalele surse de metale și minerale pentru industria europeană. Utilizarea materiilor prime secundare contribuie la eficiența resurselor, la reducerea emisiilor de gaze cu efect de seră și la conservarea mediului. Cu toate acestea, potențialul deplin al unui număr mare de resurse de acest tip nu este exploatat și, deși reciclarea deșeurilor urbane în UE s-a dublat în 10 ani, există diferențe mari între statele membre. Având în vedere presiunile exercitate pentru reducerea emisiilor de dioxid de carbon, protejarea sănătății umane și reducerea dependenței externe, trebuie abordate în continuare barierele în calea reciclării.

• Prioritățile UE [3]

În acest context, politica Uniunii Europene este de reducere a dependenței de sursele de materii prime și metale. Astfel, Strategia Europa 2020 („Europe 2020 Strategy - A strategy for smart, sustainable and inclusive growth”) are în vedere:

- ✓ Explorarea, exploatarea și valorificarea resurselor;

- ✓ Creșterea gradului de reciclare;

- ✓ Substituția materialelor prime critice;

- ✓ Dezvoltarea strategiei de cooperare internă a UE și a relațiilor bilaterale cu alte state, precum SUA, Japonia, Australia.

- ✓ „Strategic Implementation Plan”, dezvoltat și implementat la sfârșitul lui 2013.

„HORIZON 2020” prevede alocarea a 383 miliarde € pentru proiecte CDI la capitolul „creștere durabilă și resurse”, iar „Roadmap for Resource-Efficient Europe” (ec.2011/2056-INI) și „Strategic Research, Innovation and Technology Roadmap” (ETP-SMR, Bruxelles, iunie 2013), pilonii dezvoltării politicii de CDI în domeniu, preconizează:

- ✓ Lărgirea bazei de date privind identificarea, exploatarea și valorificarea resurselor primare și secundare, în special a celor cu conținut de materiale (metale) critice, utilizând tehnologia 4D și tehnica „căutării” prin sateliți;

- ✓ Obținerea directă din resurse de materiale noi cu valoare adăugată mare prin aplicarea de tehnologii inovative, cu scădere accentuată a amprentei de carbon și a impactului ecologic;

- ✓ Substituția materialelor (metalelor) critice (parțială sau totală), testarea noilor materiale și obținerea de produse, instrumente și echipamente performante din noile materiale;

- ✓ Poziționarea UE ca lider mondial în domeniul reciclării materialelor (metalelor) critice din resurse secundare și din cele aflate în situația de „end of the life” prin aplicarea noului principiu al „managementului materialelor”.

Multe țări importante au început să efectueze teste pentru extragerea resurselor de pe fundul oceanic în contextul creșterii cererii pieței pentru metale. Conform experților care au participat la conferința anuală a *American Association for*

the Advancement of Science (AAAS), există rezerve mai mari de minereuri pe fundul oceanelor decât s-a crezut anterior, relatează Chemistry World.

Se estimează că cererea globală pentru resurse precum fier și cupru cel puțin se vor tripla până în 2050.

Din cauza acestei cereri în continuă creștere [4], atenția a început să se îndrepte spre minereurile marine, conform lui Mark Hannington, directorul *Geomar Helmholtz Centre for Ocean Research* din Germania. Acesta mai adaugă și faptul că *International Seabed Authority* are 27 de contracte de prospecțiuni pentru metale.

Planurile sunt deja avansate, Hannington menționează că „utilajele pentru exploatarea nodurilor de mangan au fost deja construite și testate”. Pentru aceste minerale, există o perspectivă economică bună, existând în zona Clipperton (între Hawaii și Mexic) 20-30 de miliarde de tone de minereu. Doar aceste resurse ar acoperi cererea mondială pentru nichel și cobalt pentru două decenii.

O altă resursă care a prezentat interes a fost reprezentată de sulfurile polimetalice, care conțin cupru și zinc în cantități fezabile. Hannington și echipa sa au descoperit 6 miliarde de tone de minereu subacvatic, mai ales în zonele care nu au fost explorate în detaliu.

De asemenea, cu cât minereurile sunt mai departe de țărm, cu atât sunt mai îngropate în sediment. Hannington precizează că o distanță de 10 km de țărm ar însemna o adâncime de 10 metri a acestor minereuri. Dificultatea cu care se pot explora este în sine o problemă practică, dar în același timp se ridică o serie de întrebări cu privire la impactul asupra ecosistemului.

Ecosistemele marine au particularitatea că sunt extrem de fragile, chiar și o mică intervenție poate avea consecințe dezastruoase. O variație de temperatură de un grad Celsius ar afecta populațiile de microorganisme, care ar duce la dezechilibrarea întregului lanț trofic. Așadar, impactul negativ al unei exploatare de o asemenea anvergură nu poate fi supraestimat. În acest context, educația și specializarea vor fi obligatorii pentru creșterea gradului și eficienței inovării, ceea ce va întări legătura între universități/institute și industrie și va genera oportunități de creare de noi locuri de muncă.

România are tradiție în identificarea și procesarea resurselor de metale, inclusiv a celor critice (esentiale), în perioada 1953-1989 fiind executate prospecțiuni geologice și prelucrate minereuri și concentrate, cercetările, coordonate de Institutul de Metale Neferoase și Rare (IMNR) București, fiind promovate în industrie.

Conjunctura economică națională și mondială a determinat un recul în perioada post 1989, însă la momentul actual România și-a finalizat strategia de dezvoltare pentru perioada 2014-2020 în conformitate cu Strategia UE și în consens cu cele mai recente direcții strategice de dezvoltare sustenabilă. În acest cadru, strategia de cercetare-dezvoltare-inovare, cuplată la „HORIZON 2020”, prevede:

- ✓ lărgirea bazei de cunoștințe despre disponibilitățile resurselor și metalelor;
 - ✓ creșterea gradului de înțelegere a funcționalității metalelor și resurselor în procesele industriale în direcția asigurării unei reciclări facile și a unui potențial tot mai ridicat al substituției<
 - ✓ exploatarea optimă a resurselor, ceea ce se va traduce printr-o valoare adăugată mare de recuperare a s.m.u.
- Strategia prevede acțiuni inovative pe plan local, precum:
- ✓ identificarea, exploatarea și verificarea resurselor primare și secundare, utilizând tehnologia 4D și transmisiile prin sateliți;
 - ✓ obținerea de materiale noi, cu valoare adăugată mare, direct din resurse primare și secundare sau prin procedee de reciclare inovativă [6], cu scăderea accentuată a amprentei de carbon și a impactului economic.

REFERINȚE BIBLIOGRAFICE

1. Voiculescu, A.- *Experții avertizează: nu vor mai exista minerale esențiale pentru fabricarea electronicelor*. Prhttp://www.descopera.ro/stiinta, 03.27.2017;
2. Saleem H. Ali, Damien Giurco, Nicholas Arndt, Edmund Nickless, Graham Brown, Alecos Demetriades, Ray Durrheim, Maria Amélia Enriquez, Judith Kinnaird, Anna Littleboy, Lawrence D. Meinert, Roland Oberhänsli, Janet Salem, Richard Schodde, Gabi Schneider, Olivier Vidal, Natalia Yakovleva. *Mineral supply for sustainable development requires resource governance*. Nature, 2017; 543 (7645): 367 DOI: 10.1038/nature21359 ;
3. Velea, T. - *Resursele minerale nonenergetice, o prioritate strategică europeană*. Revista Cercetare & Inovare, 28 Martie 2014;
4. Voiculescu, A.- *O nouă "goană a aurului." Multe țări au pus ochii pe minereurile subacvatice*. Prhttp://www.descopera.ro/stiinta;
5. *Cele mai rare minerale de pe Terra*. nhv.us (New Hampshire Voice)
6. Ciuclea, I. I.- *Bazele economiei circulare*. Monitorul Oficial, Bucuresti 2017

ESTIMAREA RISCURILOR CA PREMISĂ A CREȘTERII SECURITĂȚII ECONOMICE ÎNTR-O ECONOMIE VULNERABILĂ

Alexandru GRIBINCEA, prof.univ., dr., hab.,
Universitatea Liberă Internațională din Moldova
e-mail: agribincea@mail.ru

Silvia LAZARI, drd.,
Universitatea Liberă Internațională din Moldova
e-mail: lazari.szilvia@gmail.com

Virginia COJOCARU, drd.,
Universitatea Liberă Internațională din Moldova
e-mail: ginacojocarumail.ru

În articol se abordează conceptul de securitate economică a entităților și amenințarea securității economice, sunt indicate două viziuni privind protecția securității economice, sunt identificate amenințările interne și externe la adresa securității economice. În condiții moderne, procesul de funcționare cu succes și dezvoltarea economică a organizațiilor autohtone depinde în mare măsură de îmbunătățirea activităților lor în domeniul securității economice. Securitatea economică este o stare de apărare a intereselor vitale ale organizației împotriva amenințărilor interne și externe, formate de către conducerea și personalul companiei, prin punerea în aplicare a măsurilor economice, juridice, productive, organizatorice, sociale și psihologice. Securitatea economică semnifică o stare a economiei, care asigură protecția intereselor naționale, garantarea dezvoltării durabile și sociale a țării în ansamblu, o capacitate de apărare suficientă chiar și în condițiile cele mai nefavorabile ale proceselor interne și externe; securitatea statului și tendințele de dezvoltare a intereselor majore ale societății și a structurilor sale împotriva riscurilor și amenințărilor interne și externe. Scopul cercetării constă în investigarea riscurilor economice și factorii de sporire a securității macroeconomice.

Cuvinte-cheie: risc, securitate economică, factori interni și externi, alternative strategice.

The article deals with the concept of economic security of the entities and the threat concerning economic security; there are identified two visions on the protection of economic security, internal and external threats to economic security. Under modern conditions, the successful operation and economic development of indigenous organizations largely depends on improving their economic security activities. Economic security is a state of defense of the vital interests of the organization against internal and external threats formed by management and company's personnel through the implementation of economic, legal, productive, organizational, social and psychological measures. Economic security means a state of the economy that ensures the protection of national interests, guarantees the country's sustainable and social development as a whole, a sufficient defense capacity even under the most unfavorable conditions of internal and external processes; including state security and trends in the development of major interests of society and its structures against internal and external threats. The purpose of the research is to investigate economic risks and factors to enhance macroeconomic security.

Keywords: risk, economic security, internal and external factors, strategic alternatives.

JEL Classification: C43, D80, F52, E22, O16, O32.

Introducere

Republica Moldova este afectată de un val de turbulență economică, politică, instituțională, de gestiune, marcată de amprenta tensiunilor politice dintre Președinte, Parlament și Guvern, probleme social-economice, demografice, culturale, tehnologice, naturale, legislative și de alt gen. Depășirea lor este posibilă doar prin conștientizarea naturii acestor provocări și elaborarea strategiilor vizând aceste bariere și oportunități.

Actualitatea temei

Problema asigurării securitate economice este major discutată de către politicieni, savanți, oameni de știință și practicieni din diferite sfere ale vieții publice timp de peste două decenii, dar nu toate aspectele legate de acest domeniu au suficient suport teoretic și metodologic. Către ele se pot atribui în mod rezonabil problemele de identificare, evaluarea riscurilor și amenințările la adresa securității economice.

Scopul cercetării este petulant în concordanță cu specificul timpului de instabilitate politică, socială și economică, implică investigarea riscurilor și oportunităților exuberante de sporire a securității economice.

Metodologia cercetării

Metodologia cercetării include analiza, compararea, metoda istorică, previziunea, extrapolarea, inducția și deducția.

Cercetare și analiză

Conținutul științific al sintagmei securitate economică constituie o noțiune complexă și amplă, parte integrantă a securității naționale. Valoarea sa derivă din aspectul multifacetat al proceselor, activității, fenomenelor social-economice, cu influență la scară națională. Îndrăzneala și dinamismul este condiționat de ritmul accelerat al evenimentelor politice și economice, punându-și amprenta la scară națională și internațională. Dinamismul dezvoltării

securității economice merg în paralel cu dezvoltarea economică durabilă. Formarea unei economii funcționale, viabile, emergente, competitive, performante, durabile sub aspect macroeconomic comparabil cu obiectivele adaptării la eventualele riscuri, constituind un pilon major al strategiei de securitate economică.

Printre principalele riscuri și amenințări putem evidenția:

- ✓ divergențe politic și variabilitate în vectorul politic,
- ✓ update-ul valorilor politice,
- ✓ racordarea sistemică economiei naționale la interesele marilor oligarhi,
- ✓ previziunea unei creșteri economice firave,
- ✓ stagnări conceptuale în domeniul financiar-bancar,
- ✓ mimarea reformelor economice,
- ✓ politizarea strategiilor cu caracter economic,
- ✓ subestimarea oportunităților de depășire a sărăciei,
- ✓ probleme umanitare, referitoare la mișcarea populației,
- ✓ riscul dezacordului în societate privind problemele turbulente,
- ✓ destabilizarea economiei naționale prin acțiuni informaționale și războiului hibrid.

Viitorul economic al Republicii Moldova pe termen scurt va fi afectat de conflictele Guvern-Președinție, în condițiile limitării posibilităților șefului de stat, și obiectivului economic atins ca „stabilizare fără creștere economică”. Sub securitate economică se percepe starea economiei (fig. 1).

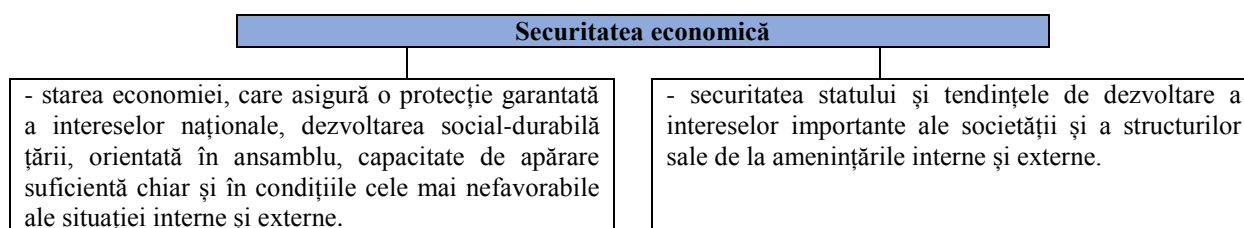

Figura 1. Componentele securității economice

Sursa: Elaborat de autor.

Putem invoca aproximativ patruzeci de determinări de siguranță economică realizată de savanți și economiști onorați, juriști, sociologi etc. [8]. Autorii sunt de părere care tratează securitatea economică prin prisma economiei, afectată de riscuri, influențe interne și externe negative. Din punctul nostru de vedere, securitatea economică - este starea economiei în care interesele social-economice naționale, regionale, locale și personale sunt protejate în condițiile unui impact negativ, prin realizarea strategiilor dă către organele de conducere și autoritățile economice și juridice, stipulate de actele normativ-juridice.

O astfel de stare se realizează prin asigurarea securității economice. Aplicând metodele de modelare, utilizând mecanismele, care descriu starea de securitate economică, se poate rezuma starea mediului [12]. Impactul negativ al factorilor de orice natura și origine influențează securitatea economică a sistemului, iar în situația unei eficiențe reduse, factorii negativi pot penetra în sistemul economic, afectând algoritmul de lucru stabilit.

În procesul de asigurare a securității economice distinge mai multe componente:

- ❖ evaluarea impactului influențelor negative asupra stării de securitate economică;
- ❖ aplicarea unor măsuri pentru a minimiza impactul efectelor negative asupra sistemului de securitate economică;
- ❖ punerea în aplicare a măsurilor de minimizare a impactului negativ asupra sistemului economic.

Evaluarea impactului influențelor negative. Impactul negativ se poate deviza în riscuri și amenințări, care sunt previzibile și sunt caracterizate printr-un grad de probabilitate privind deteriorarea sistemelor socio-economice. Trebuie de remarcat faptul că o astfel de structurare de influență negativă nu este *atocunoscută*. Ca reper pentru cercetarea influențelor negative, care afectează sistemul economic au servit lucrările savanților străini și autohtoni.

Autorii divizează impactul factorilor de risc externi și interni pe termen lung, cu un impact negativ asupra securității economice, asupra stabilității și durabilității dezvoltării economice a țării. De aici putem dezvălui sursele de riscuri. Către factorii externi putem atribui procesele geopolitice, ecologice externe. Factori de risc interni sunt divizați în cei legați de dezvoltarea ciclică a sistemului economic și non-economice (de exemplu, transformări structurale naționale de stat din Republica Moldova) [10].

În opinia autorilor, amploarea și durabilitatea acestor factori conduc la concluzia că acestea pot avea, în anumite condiții, un impact negativ asupra nivelului macroeconomic și de a crea o amenințare reală la adresa securității economice. Autorii subliniază interacțiunea dintre amenințările la adresa securității economice și a factorilor de risc pe termen lung prin intermediul unor valori de prag ale indicatorilor ce caracterizează factorii de risc. La momentul depășirii indicilor de prag a factorilor de risc pe termen lung ei sunt clasați ca fiind amenințări la adresa securității economice. În același timp, înțelegerea relației dintre riscuri și amenințări, și este probabilitate de deteriorare a sistemului economic.

Analiza caracteristicilor conceptului de „risc“, la nivelul microeconomic denotă faptul că, „riscul“ se referă la „pericol“ în condiții de incertitudine ce implică probabilitatea apariției acestora. Acest punct de vedere este predominant în cercetările care afectează negativ starea de securitate economică[5]. Pe lângă acest impact negativ, suplimentar la

riscuri avem provocări, amenințări, șocuri. Fără a intra în etimologia acestor concepte, observăm că utilizarea *provocărilor* și *șoc-ului* în identificarea impactului negative este dificil, deoarece provocarea implică acțiunea sau lipsa de acțiune, provocată de eveniment sau fenomen, adică, să aibă un impact negativ, el nu poate. Șoc-ul este o reacție la o activitate nefastă, adică schimbarea în stare după impactul factorilor negativi, ceea ce implică faptul că șocurile nu pot fi calificate drept un impact negativ.

„Pericolul“ și „amenințarea“ au sensuri similare, de exemplu, în dicționar Ozhegova „amenințarea – un posibil pericol“, în dicționarul Ushakov „pericolul – este o posibilitate de dezastru, amenințare de accidente, ceva nedorit“. Pericolul, este o situație, o întâmplare, care pune sau poate pune în primejdie existența, integritatea cuiva sau a ceva [DEX]. Prin urmare, una și celelalte concepte sunt aplicabile în egală măsură. Punctul nostru de vedere corespunde cu avizul unor cercetători, care consideră că determinarea amenințărilor prin pericolului este destul de auto-suficientă și este universală pentru toate tipurile de securitate. Amenințările la securitate sunt obiective în natură și sunt rezultatul unei coliziuni de interese ale indivizilor, societății, straturii, claselor, în interacțiunea lor în procesul de dezvoltare socială.

În unele cazuri, dimpotrivă, se consideră că amenințarea la securitatea economică sunt ca și șocurile: amenințări la adresa securității economice fiind șocuri endogene și exogene de origine economică sau politică, care pot conduce la destabilizarea sistemului economic național sau internațional. Amenințarea este o infracțiune care constă în alarmarea unei persoane, prin manifestarea intenției de a săvârși, față de ea sau față de țară (aliați, față de care avem obligațiuni), o infracțiune sau o faptă păgubitoare, se remarcă în *Dicționarul explicativ al limbii române*.

Astfel, în ciuda importanței teoretice și practice a categoriei de „securitate economică“ o abordare unitară în definiției nu există. Adesea autorii nu oferă propria lor înțelegere a amenințărilor, limitându-se la efectele negative limitate, care, în opinia lor, sunt amenințările (sau alte categorii) de securitatea economică.

Rezumând practica de mai sus, și având în vedere actuala aplicare, autorii consideră că cea mai de succes utilizare urmărilor influenței negative pot fi categoriile de „risc“ și „amenințare“.

În p.1.2. Legii (2008) privind securitatea națională a Republicii Moldova se remarcă că, „securitatea națională reprezintă condiția fundamentală a existenței poporului din Republica Moldova, a statului moldovenesc și este un obiectiv al țării. Obiectivele securității naționale a Republicii Moldova sunt: asigurarea și apărarea independenței, suveranității, integrității teritoriale, ordinii constituționale, dezvoltării democratice, securității interne, consolidarea statalității Republicii Moldova. Un loc aparte în acest sens revine apărării și promovării valorilor, intereselor și obiectivelor naționale. Securitatea națională nu este numai securitatea statului, ci și securitatea societății și a cetățenilor Republicii Moldova, atât pe teritoriul Republicii Moldova, cât și peste hotarele ei. Securitatea națională a Republicii Moldova se realizează prin măsuri adecvate de natură politică, economică, diplomatică, socială, juridică, educativă, administrativă și militară, prin activitate de informații, contrainformații, precum și prin depășirea eficientă a crizelor, în conformitate cu legislația în vigoare și cu dreptul internațional” [6].

În așa mod efectele negative – sunt o totalitate a tuturor influențelor, care ar putea afecta, aduce prejudicii sistemul economic un anumit grad de probabilitate. Această reprezentare permite să se diferențieze posibila deteriorării sistemului economic, cu efecte diferite pentru securitatea economică. După cum sa menționat deja, la baza grupării impactului negativ este pus probabilitatea în care economia va suferi daune reale [5].

Riscurile în procesul de dezvoltare pot avea atât efecte pozitive, cât și negative asupra securității economice, dar destul de posibil, pot avea un rezultat neutru. Așa cum am menționat mai sus, riscul – este o categoria de probabilitate. Dacă cuantificăm probabilitatea de prejudiciu de la 0 la 1, riscul este în intervalul de la 0,3 până la 0,5, amenințarea – 0,7-0,9. Intervalul 0,5- 0,7 va fi un risc potențial, adică, un astfel de efect are un caracter de „intenții“ de rău, fără vre-o consecință clar văzută [3].

Evaluarea efectelor negative - este procesul prin intermediul cărora se determină corespunderea rezultatelor așteptate – cu efectele negative asupra sistemului economic, unor forme particulare și intensitatea impactului asupra securității economice a efectelor negative. Cu alte cuvinte, evaluarea implică:

- ✓ În primul rând, identificarea impactului negativ;
- ✓ În al doilea rând, determinarea variabilității impactul efectelor negative asupra securității economice într-o careva perioadă;
- ✓ În al treilea rând, identificarea posibilelor schimbări în sistemul economic adecvate impactului negativ.

Pentru a evalua riscurile și amenințările la adresa securității economice, se pot aplica metode matematice, utilizate pentru analiza incertitudinilor. Cu toate acestea, în acest caz, este necesar o bază de date informativă solidă, care poate fi supus analizei statistice, de care cercetătorii nu dispun în realitate. Prin urmare, este recomandabil să se utilizeze metodele de experți, testate în analiza modelelor stocastice [4].

Pentru a minimiza impactul negativ asupra securității economice este necesar:

Aplicarea de măsuri pentru a minimiza impactul efectelor negative asupra sistemului securității economice prin instituționalizarea conținutului de securitate economică; o definiție clară a responsabilităților, competențelor și funcțiilor guvernamentale; reflectarea în regulamentele administrative a acțiunilor și măsurilor pentru minimizarea impactului efectelor negative asupra sistemului de securitate economice specifice; instruirea (licență și masterat), în direcția de „securitate economică“ [13]. Abordarea sistemelor va permite identificarea mai precisă și în timp util a unui impact negativ, să dezvolte și să pună în aplicare pentru a minimiza impactul acestora asupra sistemului de securitate economică.

B. Aplicarea de măsuri pentru a minimiza impactul negativ asupra sistemului economic este necesar, după ce sistemul de securitate economică s-a adevărat a fi în imposibilitatea de a rezista și a se apăra. Evidențiem două etape distinsse:

- primul are ca vector formarea valorilor de prag ale indicatorilor, ce caracterizează starea sistemului socio-economic;

- în al doilea rând – elaborarea, dezvoltarea și punerea în aplicare a măsurilor de micșorare a devierilor de la valorile reale ale pragului valorilor de recuperare în intervalul dorit.

Multitudinea de definiții a securității economice a condus la apariția unei diversități de criterii și indicatori de apreciere al securității economice.

Pot fi identificați patru grupuri de indicatori pentru estimarea securității economice:

- 1) macroeconomici, ce reflectă principalele caracteristici ale intereselor naționale, întărite la nivel de Guvern;
- 2) macroeconomici, întărite de Ministerele din Republica Moldova;
- 3) la nivel funcțional sau de departament;
- 4) securitatea economică a regiunilor [2].

În așa mod, Guvernul determină necesitatea formării unui sistem de indicatori pe verticală și orizontală ai securității economice a țării. Considerăm că această structură este optimă pentru Republica Moldova, deoarece permite a lua în considerație particularitățile regionale-teritoriale și pe ramuri privind securitatea economică.

În diferite țări indicatorii securității economice variază de la 19 la 32, fiind completați cu indicatori financiari, sociali, demografici etc., vulnerabili la schimbările social-economice. Indicatorii nu pot fi statici, deoarece și condițiile sunt variabile și impactul fiecărui risc în parte are consecințe diferite. Nu tot timpul valorile economice critice semnifică prăbușirea economiei, falimentul. Indicatorii semnifică despre necesitatea unei intervenții operative a organelor de conducere cu scopul schimbării tendințelor periculoase [2].

Autorii și-au propus ca scop a sistematiza elementele, ce sunt parte componentă a securității economice. Din cele investigate, reiese conștientizarea că mecanismul de asigurare a securității economice nu este perfect, inclusiv din cauza cercetării insuficiente al riscurilor și amenințărilor la adresa securității economice, lipsa unui mecanism de diminuare a impactului negativ.

La stabilirea direcțiilor de asigurare a securității economice se prevăd două abordări ale protecției (Tabelul 1).

Tabelul 1

Abordări vizând protecția securității economice

Abordarea	Caracteristica
1. Activități proactive, de preîntâmpinare	Elaborarea și implementarea unui set de măsuri administrative și acțiuni, care sunt de natură preventivă și transmite, pentru a preveni sau a reduce deteriorarea securității diviziunilor structurale ale organizației, angajaților săi și a familiilor lor. Cele mai importante domenii de activitate pentru a asigura o protecție proactivă a măsurilor avute în vedere, care sunt luate în activități de informare și pentru a asigura siguranța clădirilor, structuri, echipamente și instalații, precum și locul de muncă a personalului (Conceptia securității informaționale a Republicii Moldova).
2. Activități de operare rapidă	Punerea în aplicare a unui set de măsuri și acțiuni care au ca scop de a detecta încălcări ale factorilor regimului de securitate și verificarea conformității cu cerințele de siguranță și semnale de selectare a modului la anumite persoane, organizații, evenimente și fapte.

Sursa: Elaborat de autor.

Necesitatea asigurării securității este determinată de un șir de factori și surse de amenințări, care într-o măsură mai mare sau mai mică exercită influență asupra securității economice. Amenințarea securității economice - este o combinație de factori, influenței mediului extern și intern al întreprinderii/țării, care au ca scop obstrucția ilegală intenționată sau dificultatea de funcționare a acesteia, în conformitate cu statutul, scopurile și obiectivele pe termen lung și scurt, precum și înstrăinarea rezultatelor activităților sale [3].

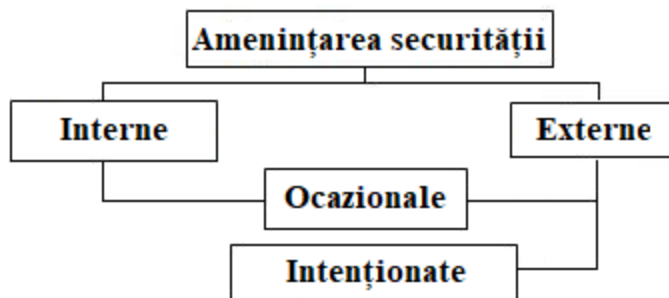

Figura 2. Clasarea amenințărilor după factori și motivație

Sursa: Elaborat de autor.

O mulțime de amenințări neintenționate, care sunt legate de factori externi, datorită influenței externe, sunt greu de prezis (factori de conflict militar, politici, calamități, factori ecologici etc.). Amenințările neintenționate interne

includ pe cele asociate cu eșecurile de comunicare și tehnologii IT, greșeli de software, greșelile personalului uman, alte acțiuni neintenționate interne. Aparte este necesar să evidențiem, amenințările asociate cu erori intenționate, care au loc în afara afacerii (Tabelul. 2).

Tabelul 2

Amenințări legate de greșeli neintenționate

Amenințări	Caracteristica
1. Accesul nesancționat la baza de date, păstrate în sistem	Accesul la informații, care încalcă regulile de control al accesului folosind instrumente regulate furnizate prin intermediul tehnicii de calcul și sisteme automatizate
2. Manipularea cu informația pentru ai schimba sensul și valoarea	Modificarea neautorizată, ceea ce conduce la o încălcare a integrității datelor
3. Impregnarea în programele proiectului unor produse de «bombe logice» (Este un tip de malware, sub forma unui program care distruge fișiere când anumite condiții sunt îndeplinite. Acționează similar unei bombe cu ceas care se declanșează doar în momentul în care cronometrul a ajuns la zero).	Declanșarea la îndeplinirea unor condiții sau după o perioadă de timp stabilită de condiții, și deteriorarea parțială sau completă a sistemului informatic
4. Elaborarea și răspândirea virusilor de calculator	Virusul nu este detectat imediat: prima dată când un calculator „poartă infecție“, pentru a masca virusul este adesea utilizat în combinație cu o „bombă logică“ sau „bomba de timp“
5. Neglijență în elaborarea, menținerea și exploatarea programelor de asigurare, care conduc la prăbușirea sistemului informatic	O caracteristică a unei neglijențe de calculator este că programele fără erori nu există. Dacă într-un domeniu practic se pot produce programe cu o marjă largă de siguranță, fiabilitatea unei program de securitate este destul de relativ, iar în unele cazuri, aproape imposibil de atins.
6. Modificarea informațiilor și falsificarea semnăturilor electronice	Ideea de crimă constă în falsificarea informații din calculator pentru a simula performanța sistemelor mari, din care o parte este computerul. La executate cu dexteritate falsul de multe ori este livrat clientului, evident, fiind un produs defect.
7. Furt de informații, urmată de mascare	Utilizarea unui identificador care nu este deținut de către utilizator, pentru a obține acces la resurse de sistem
8. Interceptare	Încălcarea confidențialității datelor și a mesajelor
9. Refuzul serviciului sau de acțiune	Negarea existenței datelor pierdute
10. Refuzul de a furniza servicii	Un complex de tulburări, care sunt cauzate de erori de sistem, incompatibilitatea componentelor și management defectuos

Sursa: Elaborat de autor.

Concluzii

Principalele provocări ale amenințărilor economice și de securitate includ dorința țărilor dezvoltate pentru a profita din nivelul de dezvoltare economică, de înaltă tehnologie ca instrument al concurenței la nivel mondial, precum și consolidarea dezechilibrelor structurale din economia mondială și sistemul financiar. Sistemul de securitate va fi în măsură să rezolve sarcinile sale numai atunci când voința de a acționa, ca un element integral de acțiune pentru a asigura siguranța în business. Astfel, ca urmare a examinării organizării securității economice se poate concluziona următoarele: serviciul de securitate al întreprinderii/țării este proiectat pe baza utilizării eficiente a resurselor pentru a crea condițiile pentru a atinge obiectivele de afaceri, depistarea precoce, precum și pentru a slăbi impactul diferitelor tipuri de pericole și amenințări în fața concurenței și a riscurilor economice.

În acest scop conducerea diferitor structuri trebuie să analizeze starea lucrurilor și să depisteze riscurile, amenințările și alte pericole, gradul lor de influență, direcția de acțiune pentru a preîntâmpina impactul lor sau a lua măsuri operative de a stopa influența lor nocivă.

REFERINȚE BIBLIOGRAFICE

1. Alșanscaia T. Tehologia protecției și amenințări la securitatea informațională și economică. În: Culegere de articole «НоваИнфо» nr.28, 2014, pp. 281-284.
2. Bădăraș E., Gribincea A. Securizarea electronică națională și estimarea riscurilor electronice în spațiul economic. Revista *Economica*, nr.1 (91), martie 2015, p.7-23
3. Frumusachi E., Tăbăcaru L., Robu T., Gribincea A. Transformări conceptuale în societatea fără concurență și perspectivele de integrare din spațiul european. Relațiile bilaterale în contextul diferențelor de opinii integraționiste. Conferința internațională, 24 oct 2014, Chișinău: IRIM, 2015, p.154-163
4. Gribincea A. Corporația multinațională ca o rețea a securității economice regionale. Republic of Moldova within the context of the new architecture of regional security. Conferință internațională. 15 may 2015. Chișinău: CSSAS, 2015
5. Gribincea A. Securitatea societală și economică. Impactul politicii externe asupra interesului național. Conferință științifico-practică, 15 mai 2015. Chișinău: IRIM, 2015, p.6, 22, 54
6. Legea Nr. 112 din 22.05.2008 pentru aprobarea Concepției securității naționale a Republicii Moldova Publicat: 03.06.2008 în Monitorul Oficial al Republicii Moldova. Nr. 97-98, art Nr : 357
7. Legea Nr. 618 din 31.10.1995, securității statului. Publicat: 13.02.1997 în Monitorul Oficial Nr. 10-11, art Nr: 117, Data intrării in vigoare: 13.02.1997
8. Munteanu C. Asigurarea securității economice a Republicii Moldova în procesul asocierii la Uniunea Europeană. Teza de doctor în economie. Chișinău: ASEM, 2016
9. Pavlic T., Gribincea A. Маркетинговая политика информационных услуг. Știința, Chișinău, AȘRM, 1996, №5, p. 14
10. Percinschi N., Cernei M., Gribincea A. Aspecte teoretico-practice ale asigurării securității energetice prin intermediul utilizării inovațiilor în sectorul energetic Simposion științific internațional. Sectorul serviciilor în sec. XXI: realizări, problema, perspective, 26-27 martie 2010, Chișinău: USM, 2010. p.221-226
11. Politica de securitate privind protecția datelor cu caracter personal la prelucrarea acestora în cadrul sistemelor informaționale gestionate de Î.S. „MOLDDATA”. In : [https:// host. md/ index.php?pag=security](https://host.md/index.php?pag=security)(vizitat la 13.05.2017)
12. Țurcan A., Gribincea A. Информационная стратегия международного рынка. Chișinău: Evrica, 1997, 89 c.
13. Грибинча А. Информация и рынок: планирование ассориметной стратегии. Chișinău: ASEM, 1998, 56 c.

CONTABILITATEA – CA ELEMENT AL INTEGRĂRII ÎN CIRCUITUL ECONOMIC INTERNAȚIONAL

Sofia CĂPĂȚÎNĂ, conf. univ., dr.,
Universitatea Cooperatist-Comercială din Moldova
e-mail: capasofia@yahoo.com

Epistemologia contabilității reprezintă un domeniu al cunoașterii științifice care se ocupă de practica înregistrării și reflectării în contabilitate a resurselor materiale și financiare ale omenirii. Aceasta presupune o evaluare critică a cunoștințelor acumulate în acest domeniu, demers care trebuie să sesizeze eventualele contradicții interne din sistemul teoretic ce constituie fundamentul științific al contabilității.

În domeniul contabilității distingem o cercetare de tip fundamental și o cercetare aplicativă. Contabilitatea relaționează cu: economia, dreptul, managementul, marketingul, analiza activității financiare, auditul, statistica, matematica, informatica etc.

Cuvinte-cheie: contabilitate, integrare, epistemologia contabilității, identitatea contabilității, teorii ale contabilității, principii, postulate, norme contabile.

Accounting epistemology represents a field of scientific knowledge which deals with recording and reflecting practice in accounting of the humankind material and financial resources. It also implies a critical evaluation of the acquired knowledge in this field, step which has to approach eventually the inner conflicts from the theoretical system that establishes the scientific foundation of accounting.

In the accounting domain can be distinguished two types of research, one of fundamental form and applied research. Accounting relates with: economy, law, management, marketing, financial analysis, audit, statistics, mathematics, informatics, etc.

Keywords: accounting, integration, accounting epistemology, accounting identity, accounting theories, principles, postulates, accounting norms.

JEL Classification: A2, M41.

Această publicație este realizată în cadrul proiectului instituțional de cercetare științifică aplicativă „Dezvoltarea comerțului interior și a cooperăției de consum în contextul integrării economice a Republicii Moldova în spațiul comunitar european” (codul proiectului 15.817.06.28A).

Epistemologia contabilității reprezintă un domeniu al cunoașterii științifice care se ocupă de practica înregistrării și reflectării în contabilitate a resurselor materiale și financiare ale omenirii. Aceasta presupune o evaluare critică a cunoștințelor acumulate în acest domeniu, demers care trebuie să sesizeze eventualele contradicții interne din sistemul teoretic ce constituie fundamentul științific al contabilității [4, p.15].

Obiectivele specifice epistemologiei contabilității sunt multiple. Înainte de toate, epistemologia contabilității trebuie să insiste asupra **identității contabilității**, ca formă a cunoașterii umane și asupra poziționării contabilității în cadrul științelor. Din acest prim obiectiv reies și alte întrebări cum ar fi:

- care este rolul și care sunt caracteristicile teoriei contabilității?
- contabilitatea este un domeniu bazat pe o teorie unică sau admite existența concomitentă a mai multor teorii?
- care sunt criteriile de validare științifică a enunțurilor teoretice din contabilitate?
- care este raportul dintre realitatea reprezentată și conceptele, noțiunile ce alcătuiesc teoria contabilității?
- pe ce se bazează metodologia cunoașterii științifice în contabilitate pe o metodă de tip inductiv sau de tip deductiv?
- care este valoarea și finalitatea cunoașterii științifice în contabilitate? etc.

În literatura de specialitate, *contabilitatea* este definită ca „arta de a înregistra și sistematiza, într-un mod semnificativ, valoarea monetară a tranzacțiilor comerciale și evenimentelor cu caracter financiar, de a întocmi documentele contabile de sinteză și de a interpreta rezultatele” [13, p.32].

Contabilitatea, din punct de vedere științific este o totalitate sistematică de cunoștințe din domeniul activității economice, având un conținut unitar și condus de principiile bazate pe elemente evidente, cunoscute și aflate sub formă unitară și în raporturi logice și justificate [1, p. 26].

Contabilitatea prezintă, în cel mai înalt grad, caracterul de sistem logic al unor afirmații, a căror certitudine este controlată în măsura maximă.

Unii autori consideră contabilitatea o tehnică de gestiune. Termenul de „tehnică” desemnând a înțelege ansamblul de procedee ce aparțin unei arte, utilizate pentru a obține un rezultat determinat. În consecință, contabilitatea, ca tehnică de gestiune, poate fi considerată partea aplicativă a teoriei contabile.

Contabilitatea de gestiune (managerială) cuantifică și raportează informații financiare și nefinanciare care îi ajută pe manageri să ia decizii ce vor permite atingerea scopurilor unei organizații. Managerii folosesc informațiile contabilității de gestiune pentru a alege, comunica și implementa strategii. Ei utilizează aceste informații și pentru a coordona deciziile legate de proiectarea produselor, producție și marketing. Contabilitatea de gestiune se axează pe raportarea internă [6, p.3].

Ultimele cinci decenii au fost marcate de creșterea preocupărilor multor autori de a elabora și valida o teorie a contabilității, ceea ce a făcut ca, în timp, să se contureze existența mai multor paradigme în contabilitate. Astfel, cercetătorii B.Esnault și Ch.Hoarau identifică cinci paradigme fundamentale în contabilitate [11, p.9]:

- **abordarea inductivă:** elaborarea teoriei contabile se face prin generalizarea observațiilor furnizate de practicile contabile;

- **abordarea deductivă:** presupune definirea prealabilă a obiectivelor din care sunt deduse postulatele, convențiile, metodele și regulile contabile;

- **abordarea predictivă:** constă în testarea metodelor și regulilor contabile, în funcție de capacitatea lor de predicție a evenimentelor, facilitându-se astfel luarea deciziilor;

- **abordarea comportamentală** sau psihologică: studiază reacțiile utilizatorului individual în momentul publicării informației contabile și pune accentul pe relevanța informației contabile în luarea deciziei;

- **abordarea economică a informației** consideră informația contabilă ca un bun economic. Natura și cantitatea informațiilor publicate depind de oferta producătorilor de informații contabile și de cererea utilizatorilor.

Cercetarea contabilă are, după opinia profesorului B.Colasse, trei funcții principale [10, p.68]:

- clasificarea și teoretizarea practicilor contabile;

- rolul de „ingineria” sistemelor contabile, adică adaptarea contabilității la noile nevoi de informare, extinderea câmpului de aplicare a contabilității;

- progresul cunoașterii în contabilitate.

În domeniul contabilității distingem o cercetare de tip fundamental și o cercetare aplicativă [7, p.23].

Cercetarea fundamentală în contabilitate se axează pe analiza contabilității ca fenomen istoric, social și organizațional. Rezultatele acestui tip de cercetare contribuie la creșterea gradului de cunoaștere în contabilitate, deoarece argumentează și realizează definirea conceptelor, metodelor și funcțiilor contabilității. Acest tip de cercetare nu constituie un răspuns direct la nevoile practicii contabile, dar asigură fundamentarea, promovarea și direcționarea practicilor contabile.

Cercetarea aplicativă în contabilitate urmărește perfecționarea instrumentului contabil în funcție de contextul în care operează practicile în rezultate, fiind propuse noi modele contabile care răspund necesităților de activitate a acestora.

Existența celor două laturi ale cercetării contabile a fost identificată și de unii autori români Demetrescu C., Puchiță V., Possler L., Voica V., Feleagă N., Ionașcu I., care au denumit contabilitatea „știință fundamentală și aplicativă” [3, p.113]. Datorită particularităților domeniului contabil, B.Colasse propune identificarea și a unei cercetări contabile normative [9, p.26-27]. Acest tip de cercetare este explicat prin faptul că practicile contabile se bazează pe norme și reguli contabile.

Din cele expuse putem conchide că, contabilitatea se constituie ca o știință, cu o pluritate de paradigme, deschisă cercetării fundamentale și aplicative.

După Léo-Paul Lauzon [14], contabilitatea „reprezintă concomitent o știință socială și o știință aplicativă”. Astfel contabilitatea este o *știință socială* deoarece:

- este o creație a ființei umane;

- reflectă fenomene, activități; evenimente și fapte sociale;

- se adresează diferitelor grupuri de utilizatori care fac parte integrantă din societate;

- produce situații financiare care au impact asupra societății și care modifică comportamentul indivizilor. Aceste situații financiare generează schimbări sociale fiind în același timp dependente sau influențate de fenomene sociale [7, p.8].

Contabilitatea este o *știință aplicativă* deoarece aceasta:

- acționează într-un mediu real și concret și deci reflectă fenomene reale;

- presupune aplicarea unor cunoștințe acumulate. Cunoștințele teoretice sunt aplicate în lumea reală sau concretă [6, p.26].

Științele de gestiune sunt constituite dintr-un ansamblu eterogen de cunoștințe teoretice și practice. Această eterogenitate rezultă din domeniile diferite de aplicare a cunoștințelor de gestiune. Unele domenii vizează gestiunea entității structurată pe funcțiuni specializate: funcția de producție, funcția financiar-contabilă, funcția comercială, funcția de cercetare-dezvoltare și care răspund abordărilor entității.

Eterogenitatea cunoștințelor de gestiune rezultă și din nivelurile diferite de elaborare și sistematizate a disciplinelor care compun acest domeniu cât și din normele și criteriile de validare a cunoștințelor.

Reieșind din metodologia de cercetare, științele de gestiune au un caracter teoretico-aplicativ deoarece includ cunoștințe teoretice care se aplică la o realitate concretă – entitatea, în sensul cel mai larg. Contabilitatea, ca disciplină științifică, se localizează astăzi în domeniul științelor de gestiune, după ce mai multe decenii a fost cel mai adesea considerată ca o disciplină din științele economice. Noua poziționare rezultă din rolul practic al contabilității, care a devenit un instrument de gestiune a afacerilor, dar și din modul cum sunt abordate problemele de contabilitate în marile școli de afaceri americane.

Științele de gestiune cuprind atât disciplinele tradiționale, cum este contabilitatea, cât și disciplinele mai noi, cum este marketingul sau managementul. Reiese, că contabilitatea nu se identifică ca disciplină științifică doar o dată cu apartenența ei la științele de gestiune, ci asistăm la o re poziționare a ei în ansamblul științelor sociale. După părerea noastră, noile domenii din contabilitate nu le considerăm ca discipline noi, ci ca discipline hibride.

Disciplină științifică de sine stătătoare, contabilitatea are ca obiect de studiu evidența calculului, analiza și controlul în expresie valorică a existenței și mișcării elementelor patrimoniale dintr-o perioadă de timp. Ea are legătură cu alte științe care de asemenea studiază patrimoniul, dar din alte unghiuri, cum ar fi [15, p.27-29]:

Contabilitatea are legătură cu *economia*, care studiază relațiile sociale de producție și schimbul de valori tangibile și intangibile (serviciile) din cadrul economiei naționale. Se bazează pe valori economice: bani, marfă, valoarea de întrebuintare.

Datele furnizate de contabilitate sunt folosite în *analiza economico-financiară*, pentru calcularea unor indicatori de eficiență, rentabilitate, solvabilitate.

Contabilitatea are legătură cu *statistica* prin faptul că pune la dispoziția ei un volum important de date pe care le prelucrează după metode proprii.

Dreptul, știința juridică are legătură cu contabilitatea prin faptul că știința juridică definește patrimoniul ca fiind totalitatea drepturilor și obligațiilor cu valoare economică, precum și bunurile la care acestea se referă.

Contabilitatea reflectă modul precum sunt respectate disciplina financiară, disciplina contractuală și disciplina muncii. Contabilitatea are o importanță deosebită prin faptul, că furnizează organelor de control, informații despre modul de respectare a fiscalității, de asemenea ajută la rezolvarea litigiilor.

Contabilitatea are legătură cu *matematica*, care folosește procedeele calcului aritmetic pentru determinarea mărimii calcului elementelor patrimoniale.

Informatica ajută contabilitatea prin prelucrarea automată a datelor contabile pentru elaborarea lucrărilor de sinteză. Tehnologia și organizarea producției, folosesc datele contabile pentru o planificare eficientă a proceselor de producție, aprovizionare, transporturi.

Expertiza contabilă poate avea ca obiect fapte, împrejurări sau situații ce apar în activitatea economico-financiară și gestionară a unei unități patrimoniale pentru a căror soluționare este necesară să se apeleze la un *auditor*.

Contabilitatea se află în raporturi directe cu *finanțele*, având în vedere că datele sale servesc la urmărirea modului de respectare a disciplinei financiare, precum și pentru întocmirea planului financiar al entităților economice pentru perioada de gestiune următoare, totodată oglindind și modul, și măsura în care indicatorii din gestiunea curentă au fost sau nu îndepliniți.

Marketingul reprezintă o știință de firmă care abordează piața și comportamentul agenților economici într-o nouă optică, se transpune într-un set de activități practice în centrul cărora se află necesitățile consumatorilor și utilizează un ansamblu de instrumente economice obținute prin intermediul contabilității, prin care oferta se adaptează la cerere. Marketingul, prin valorificarea aspectelor de conținut ale variabilelor economice în activitatea practică reprezintă un neofactor de producție care îmbracă forma instrumentelor de adaptare a ofertei la piață.

Managementul reprezintă un ansamblu de activități desfășurate cu scopul de a se asigura funcționalitatea normală, eficiența a sistemelor economice de către unul sau mai mulți indivizi și care fac obiectul unei științe. Datele furnizate de contabilitate servesc ca bază pentru luarea deciziilor manageriale.

Contabilitatea face parte din grupa științifică economică și aparține mării familii a științelor sociale. Ea este utilă în toate domeniile de activitate abordate anterior în care se gestionează valori.

Un alt aspect important este limbajul contabil care caracterizează trei dimensiuni: aspectul sintactic, aspectul semantic și aspectul pragmatic.

Sintaxa contabilă reprezintă ansamblul de reguli și proceduri ce trebuie urmate pentru înregistrarea tranzacțiilor și elaborarea documentelor contabile de sinteză, plecând de la simbolurile care formează vocabularul contabil. Sintaxa contabilă asigură organizarea structurii contabilității. Disciplina de contabilitate dispune de un limbaj specializat. Elementele cele mai uzuale referitoare la simbolurile limbajului contabil sunt: debitul, creditul, activele, datoriile, capitalurile proprii, cheltuielile, veniturile, rezultatele, etc.

Semantica limbajului contabil tratează semnificația semnalelor transmise de contabilitate și se referă la corespondența între obiectul descris – entitatea și modelul care îl reprezintă – contabilitatea.

Aspectul practic al limbajului contabil se regăsește în contextul comunicării prin intermediul informațiilor contabile, între diferiți utilizatori ai contabilității [8, p.34].

Fiind un limbaj normalizat, limbajul contabil este precis, concis și complet. Existența unui vocabular și a unor reguli universale acceptate asigură informațiilor contabile transparența necesară pentru a fi comunicate între actorii pieței contabile. Prin modelarea realității, limbajul contabil influențează comportamentul actorilor informației financiare.

În concluzie, limbajul contabil facilitează controlul activității entității și favorizează procesele de fundamentare și luare a deciziilor.

Aplicarea limbajului specific conduce spre formularea teoriei contabile. Contabilitatea, la rândul ei dispune de teorii proprii. Pentru a desemna teoria contabilității, ne întoarcem la sensul termenului – teorie. Astfel, pentru gânditorii greci din Antichitate, „*theoria*” reprezintă „contemplația”, „viziunea”. Astăzi cuvântul „*teorie*” se definește, într-un sens larg ca fiind „o construcție intelectuală, metodică și organizată, cu caracter ipotetic și sintetic” [9, p.42], iar în sens restrâns ca un „ansamblu, de opinii, de idei asupra unui subiect determinat” [12, p.1355].

După Léo-Paul Lauzon, cadru teoretic se caracterizează prin următoarele elemente:

- este un ansamblu de ipoteze fundamentale și de concepte, postulate, principii etc.;
- servește ca bază sau drept cadru de referință unei discipline sau unei științe;
- furnizează explicarea unui număr mare de fapte, fenomene sau comportamente;
- facilitează prevederile anumitor evenimente, fenomene sau comportamente viitoare [14, p.42].

În general, constituirea unei teorii este un proces de simplificare care necesită presupuneri ce permit reprezentarea realității printr-o generalizare care este ușor de înțeles. De aceea, asocierea dintre teorie și datele sau faptele la care se referă, adică realitatea observată, este fundamentală.

Eldon S. Hendriksen, menționează că teoria contabilității poate fi definită în mod logic sub forma unui set de principii care furnizează un cadru general de referință prin care poate fi evaluată practica contabilă și ghidează dezvoltarea de noi practici și proceduri contabile [16, p.23-24].

B.Colasse, identifică 3 funcții ale teoriei contabilității:

- ✓ *explicativă* deoarece teoria contabilă trebuie să argumenteze științific diferitele aspecte ale practicii contabile; o teorie furnizează o schemă de idei care definește problemele observate și asigură înțelegerea lor prin explicații;
- ✓ *normativă* deoarece teoria contabilă trebuie să evalueze calitatea practicilor contabile;
- ✓ *predictivă* deoarece teoria contabilă trebuie să anticipeze soluționarea noilor probleme care apar în acest domeniu [9, p.35-36].

De la prima lucrare din domeniul contabilității a lui Luca Paciolo (Tractatus de computis et scripturis inclusă în celebra Summa de Arithmetica, Veneția, 1494) și până în prezent, istoria contabilității poate fi privită și ca o istorie a curentelor de gândire contabilă sau o istorie a teoriilor contabilității. Astfel, se proiectează un prim criteriu de clasificare a teoriilor contabilității. Documentarea literaturii de specialitate ne indică, că teoriile contabile se împart în *teorii „istorice”* și *teorii actuale* [7, p.42].

Dintre teoriile istorice ale contabilității fac parte:

- *teoria axiomatizării tehnicii contabile* – contabilitatea fiind considerată ca „știința conturilor”;
- *teoria matematică a contabilității* – faptul că mulți autori contabili, începând chiar cu Paciolo, au fost matematicieni, explică delimitarea unei teorii matematice a contabilității;
- *teoria administrativă a contabilității* – conform căreia contabilitatea este știința administrației raționale a întreprinderii;
- *teoria juridică a contabilității* consideră contabilitatea – știință a patrimoniului deoarece orice înregistrare din contabilitate exprimă un fapt juridic;
- *teoria economică a contabilității* a cunoscut câteva curente. Unul dintre aceste curente atribuie contabilității rolul de a reflecta circuitul capitalului și transformările succesive, iar altul abordează contabilitatea prin prisma teoriei valorii – muncă.

Teoriile istorice ale contabilității sunt în general teorii descriptive deoarece s-au preocupat, în principal cu descrierea practicii. Astfel de teorii se bazează pe un proces de elaborare inductiv, care constă în efectuarea de observații și formulare a unor concluzii generalizatoare din aceste observații. Însă, în timp, s-au conturat și teorii ale contabilității axate pe anumite judecăți de valoare (teoriile normative) sau axate pe testarea empirică a unor ipoteze (teoriile „empirice”). Aceste două tipuri de teorii, normativă și empirică pot fi considerate *teorii actuale ale contabilității* deoarece servesc și în prezent pentru evaluarea și dezvoltarea practicii contabile.

Plecând de la rolul teoriilor contabile, descriptiv și normativ și de la modul lor de elaborare, inductiv sau deductiv, Bernard Colasse propune o delimitare a teoriilor contabile în patru mari categorii:

- teorii descriptive și inductive, care nu au realizat decât un inventar al problemelor;
- teorii descriptive și deductive, care și-au propus să descrie o practică ordonată;
- teorii normative și inductive, concepute de la observarea practicilor considerate a fi cele mai satisfăcătoare și prezentate ca referință (principiile contabile);
- teoriile normative și deductive, concepute în funcție de obiectivele contabilității și prezentate ca referință (cadrul conceptual al contabilității) [5, p.278-279].

Sistemul teoretic al contabilității poate fi definit ca ansamblul de idei și enunțuri, aflate într-o relație de ierarhizare și valorizate epistemologic, considerate ca istorice și actuale, destinate să explice practicile contabile și să anticipeze anumite comportamente ale entităților economico-sociale care acționează într-un anumit mediu și poate fi prezentat astfel (fig. 1).

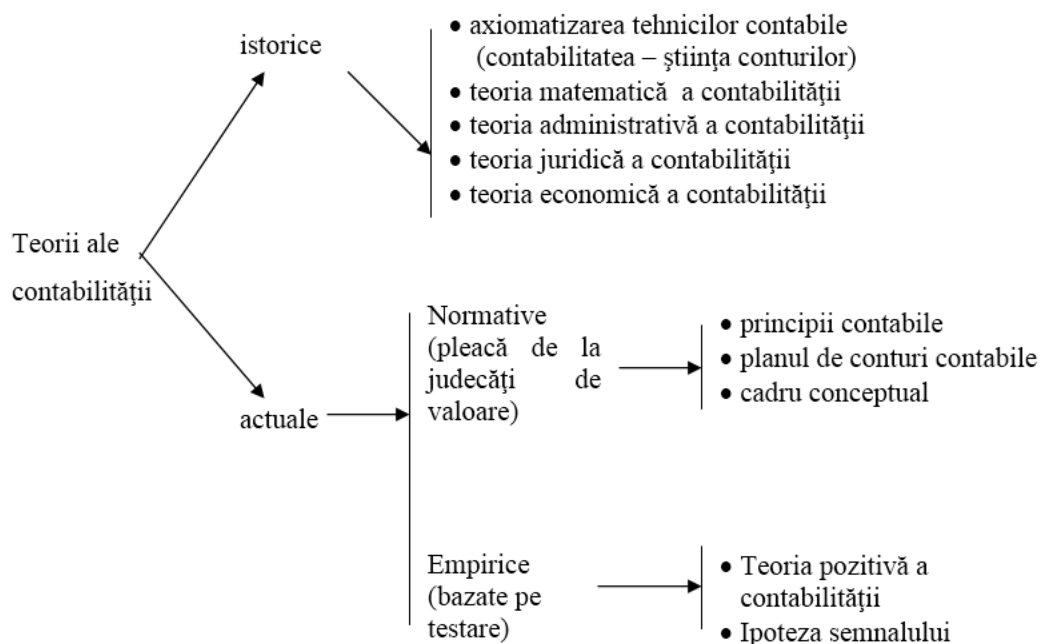

Figura 1. Clasificarea teoriilor contabilități [7, p.45]

Orice domeniu științific dispune de un corp de cunoștințe de explicare și de analiză în domeniul considerat: aceasta constituie edificiul conceptual al unei discipline științifice.

În lumea contemporană „condiția de coerență a cunoștințelor va forma, în general singurul criteriu al inteligibilității lor” [11, p.69]. Astfel, putem delimita contabilitatea ca un domeniu actual al științei, în măsura în care aceasta dispune de un ansamblu coerent de principii.

După E.W.Beth, problema principiilor se constituie ca o teorie a științei. În acest sens, știința contabilității privită ca „episteme”, ar trebui să se poată explica prin raționament. Punctul de plecare a unui raționament de tip deductiv poate să fie în concepție aristotelică, una din cele cinci forme: (1) definiția; (2) axioma; (3) teza; (4) ipoteza; (5) postulatul. În viziunea noastră, contabilitatea, ca știință, este rațional să plece de la enunțuri cu grad ridicat de generalitate – teze, axiome, postulate, definiții și ipoteze, din care să se extragă, pe calea raționamentului, diferite concluzii. În felul acesta putem vorbi de *contabilitate ca știință deductivă*. Acest lucru este oarecum evident, ținând cont de următoarea propunere privind ierarhizarea elementelor conceptuale ale contabilității, reprezentată sub forma unei piramide inversate prezentată de N.Felea [5, p.39] și modificată de noi (fig. 2).

La baza edificiului conceptual al contabilității se află postulatele contabile. Un postulat contabil este definit ca o propoziție a cărei acceptare este cerută pentru a realiza o demonstrație și se bazează pe „observațiile făcute asupra:

- mediului economic, politic, juridic și social;
- identificării utilizatorilor de informații financiare și a necesităților informaționale ale acestora;
- obiectivelor informării financiare” [5, p.38].

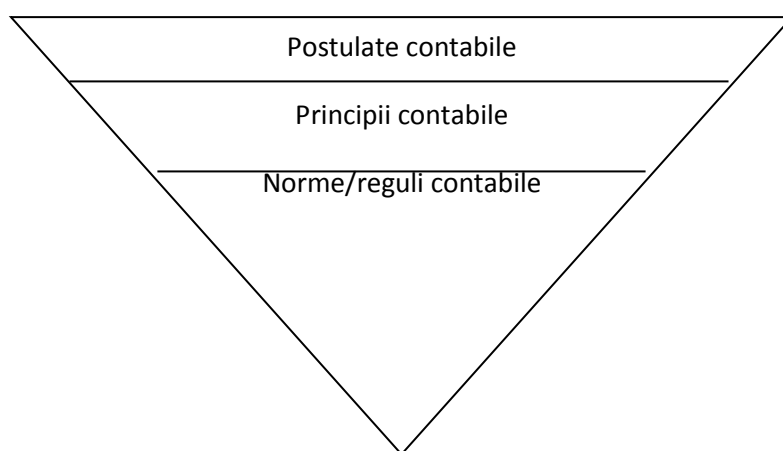

Figura 2. Elementele conceptuale ale contabilității [5]

Postulatele contabile sunt enunțuri rezultate din cunoașterea directă, prin observație. Plecând de la acestea, se obțin celelalte adevăruri care constituie edificiul conceptual al contabilității.

Principiile contabile sunt elemente conceptuale care ghidează normalizatorul în elaborarea normelor contabile, plecând de la postulatele contabile. Acestea sunt utile atât pentru cei care produc și difuzează informație contabilă cât și pentru controlorii calității informației contabile (auditorii). Principiile contabile au un grad de generalitate mai redus decât postulatele și mai sporit față de normele contabile.

Normele (regulile) contabile sunt reguli precise de evaluare, de înregistrare, de clasificare și de prezentare a informației financiare. Dacă postulatele și principiile contabile se referă la elemente foarte generale, normele contabile își găsesc aplicarea în cazuri particulare. Este și motivul pentru care ele fac mult mai des obiectul schimbării [2, p.34, 57].

Analiza epistemologică a contabilității ne demonstrează că în domeniul respectiv întâlnim mai multe paradigme sau teorii. Așadar, cercetătorul în contabilitate este confruntat cu mai multe teorii concurente, și se pune întrebarea dacă această stare „multiparadigmatică” nu poate nega statutul de elaborat științific coerent al contabilității și, de aici, lipsa oricărei perspective epistemologice în contabilitate?

Orice abordare a contabilității, ca formă a cunoașterii științifice, trebuie făcută tridimensional: sub aspect practic, teoretic și epistemologic.

Existența unei epistemologii a unui domeniu, inclusiv în contabilitate, asigură disciplinei respective o maturitate „continuă”, deoarece știința începe prin filosofie, și se varsă tot în filosofie, fără ca procesul cunoașterii să se încheie vreodată.

Cercetarea din domeniul contabilității este veridică dacă se bazează pe acești trei poli indisociabili, deoarece finalitatea cunoașterii în contabilitate este utilitatea cunoștințelor în acțiunea practică.

Elementele referitoare la orientările pe care le propune un curriculum pentru un sistem educațional permit înțelegerea finalităților lor. Pentru ca dezideratele elucidate să se realizeze cu succes, se cere să se pună un accent deosebit pe optimizarea curriculară.

REFERINȚE BIBLIOGRAFICE

1. Bojian O. Contabilitatea financiară a întreprinderii. București: Editura Universitară, 2004. 276 p.
2. Călin O., Ristea M. Bazele contabilității. București: Editura Național, 2000. 494 p.
3. Demetrescu C., Puchiță V., Possler L., Voica V. Contabilitatea știință fundamentală și aplicativă. Craiova: Editura Scrisul românesc, 1979. 395 p.
4. Dragan C., Demetrescu M. Economistul mileniului III. București: Editura Europa Nova, 1994. p.15
5. Feleagă N. Îmblânzirea junglei contabilității – concept și normalizare în contabilitate. București: Editura Economică, 1996. 330 p.
6. Horngren Ch., Datar S., Foster G. Contabilitatea costurilor, o abordare managerială, Ediția a XI-a. Chișinău: Editura ARC, 2006. 940 p.
7. Ionașcu I. Epistemologia contabilității. București: Editura Economică, 1997. 208 p.
8. Ristea M. (coord.) Contabilitatea întreprinderii, volumul I. București: Editura Mărgăritar, 1999. 516 p.
9. Bernard Collasse. Comptabilité générale - 9 édition. Paris: Éditeur Economique, 2005. p.518
10. Bernard Collasse. A quoi sert la recherche comptable? Revue Française de Comptabilité nr.264, 1995. p.68
11. Bernard Esnault, Cristian Hoarau. Comptabilité financière. Paris: PUF, 1994. 254 p.
12. Dictionnaire Encyclopédique Illustré Larousse, Paris, 1991. 1585 p.
13. Gagnon Savard, Decoste Gravel. L'Entreprise: son milieu, sa nature et ses fonctions – Paris: Gaétan Marin, Editeur, 1986. 197 p.
14. Lauzon Léo-Paul. Le cadre théorique de la comptabilité financière. Paris: Éditeur Gaétan Morin, 1985. 127 p.
15. Нидлз Б., Андерсон Х. Принципы бухгалтерского учета. Москва: Финансы и статистика, 1993. 495 с.
16. Хендриксен Э.С., Ван Бреда М.Ф. Теория бухгалтерского учета. Москва: Финансы и статистика, 2000. 574 с.

Secțiunea II

**ARMONIZAREA LEGISLAȚIEI
NAȚIONALE LA CADRUL
NORMATIV EUROPEAN ȘI
INTERNAȚIONAL**

Section II

**HARMONIZATION OF THE
NATIONAL LEGISLATION TO THE
EUROPEAN AND INTERNATIONAL
REGULATORY FRAMEWORK**

STATUTUL SOCIETĂȚII EUROPENE

Liliana DANDARA, conf. univ., dr.,
Universitatea Cooperatist-Comercială din Moldova
e-mail: lilianadandara@gmail.com

Valentina REVENCO, drd.,
Școala Doctorală în Drept, Științe Politice și Administrative din Moldova
e-mail: revencuv@yahoo.com

European Society (Latin Societas Europaea (SE)) is a Capital Trading Company in the European Union, established at the 2004, with extensive regulation and implementation at European level. The European Society (SE) was defined as being an associative form, such as the Joint Stock Company, the purpose of conducting a commercial activity involving companies governed by the national laws of member states.

European society was regulated by a French model [1] aims to achieve a single market. The European company is established within the European Union, has its registered office in a Member State or in the State in which its head office is located.

Keywords: statute, European Society, capital, headquarters, formation, shareholders, patrimony of society.

JEL: codurile cărora le corespunde lucrarea¹⁴

Introducere

Societatea europeană (SE) a fost definită ca fiind o formă asociativă, de tipul societății pe acțiuni, având ca obiect desfășurarea unei activități comerciale, la care participă societăți comerciale guvernate de legile naționale a statelor membre. Necesitatea constituirii unei astfel de entități la nivel european se explică prin tendința de îmbunătățire a situației economice și sociale ale statelor membre, înlăturarea obstacolelor în dezvoltarea comerțului, precum și extinderea pieții europene prin intermediul societăților europene organizate constant.

La nivel european regimul juridic al SE este reglementat prin (1) Regulamentul (CE) nr. 2157/2001 al Consiliului din 8 octombrie 2001 privind statutul societății europene (SE) și (2) Directiva 2001/86/CE din 8 octombrie 2001 de completare a statutului societății europene în ceea ce privește implicarea lucrătorilor.

Conceptul de societate europeană îi aparține lui Thibierge și a fost exprimat la cel de-al 57-lea congres al Notarilor Publici din Franța în 1959, la Paris, fiind reluată ulterior de profesorul Sanders în speech-ul sau inaugural de la Facultatea de Științe Economice din Rotterdam.

Comisia europeană a susținut această idee și a prezentat un Memorandum privind crearea Companiei comerciale europene la data de 29 aprilie 1966. Propunerea a fost discutată, în mai multe rânduri, (1976, 1981), apoi conceptul de Societate Europeană a reapărut în anul 1988 sub impulsul președintelui Comisiei Europene la acea data, Jacques Delors.

Comisia a prezentat o propunere Consiliului privind Statutul SE, propunere care era scindată în 2 părți: o parte se referea la un regulament privind constituirea și formarea SE, și a doua parte se referea la o directivă privind locul lucrătorilor în cadrul SE, respectiv participarea acestora la deciziile care se luau în cadrul societății. Între statele membre au existat însă permanente neînțelegeri în ceea ce privește participarea salariaților în organele de decizie ale SE [2].

Asfel, aprobarea Statutului, de către șefii de stat și de guvern din UE, la întrunirea Consiliului European de la Nisa, a făcut posibilă crearea unei noi forme juridice, denumită ”societate europeană”.

Printre cauzele adoptării regulamentului, au fost înlăturarea obstacolelor în calea creării grupurilor de societăți provenind din statele membre, asigurarea în măsura posibilului a coerenței în spațiul comunitar între cadrul economic și cel legislativ al afacerilor, crearea și administrarea societăților care posedă o dimensiune europeană, fără constrângeri rezultate din aplicarea teritorială limitată a dreptului intern privind societățile comerciale, fuzionarea și reorganizarea activității societăților comerciale la nivel comunitar, precum și transferul sediului social în alt stat membru, asigurând totodată interesele acționarilor minoritari și a părților interesate, și nu în ultimul rând să permită societăților cu o dimensiune europeană să-și adapteze structura organizațională și să-și aleagă un sistem de guvernare corporativă corespunzătoare, care să asigure o administrare și supraveghere eficientă a acesteia, la fel să mențină drepturile angajaților de a se implica în administrarea societății.

Aspecte generale privind Societatea Europeană (SE)

Societatea pe acțiuni europeană (în latină *Societas Europaea*, pe scurt SE) este o societate comercială de capitaluri în Uniunea Europeană, înființată spre sfârșitul anului 2004, cu o largă reglementare și implementare pe plan european [3].

O societate se poate constitui pe teritoriul Comunității sub forma unei societăți anonime europene (*Societas Europaea*, denumită în continuare SE), în condițiile și în conformitate cu prevederile Regulamentului (CE) nr. 2157/2001 al Consiliului din 08.10.2001 privind statutul societății europene (SE).

Societatea Europeană deține personalitate juridică. Denumirea unei Societăți Europene este precedată de abrevierea SE. Numai Societatea Europeană, constituită pe teritoriul Comunității, poate include abrevierea SE în denumire. Practica europeană reține că în cazul societăților economice constituite și înregistrate până la intrarea în vigoare a Regulamentului din 08.10.2001, în denumirea cărora figurează sigla SE, nu sunt obligate să-și modifice denumirea.

¹⁴ Link-ul pentru clasificarea JEL: <http://www.aeaweb.org/jel/guide/jel.ph>

Capitalul societății se împarte în acțiuni, fiecare acționar fiind răspunzător în limita sumei subscrise individual în capitalul acesteia. Capitalul SE se exprimă în euro, acesta nu poate fi inferior sumei de 120 000 EUR. În cazul în care, legislația unui stat membru prevede un capital subscris mai mare pentru societățile care desfășoară anumite tipuri de activități, acesta se va aplica și Societății Europene cu sediul social în acel stat membru.

Sediul social al unei SE este situat pe teritoriul Comunității, în același stat membru ca și administrația centrală. Mai mult, un stat membru poate impune SE înregistrate pe teritoriul său obligația de a-și amplasa administrația și sediul social la locul înregistrării.

Sediul social al unei Societăți poate fi transferat într-un alt stat membru în conformitate cu prevederile Regulamentului nr. 2157/2001. Acest transfer însă nu duce nici la dizolvarea SE, și nici la crearea unei noi persoane juridice. În cazul în care împotriva SE a fost inițiată o procedură de dizolvare, lichidare sau insolabilitate sau încetare de plăți, în cazul societăților de credit sau de asigurări, acestea nu își pot transfera sediul social.

În cazul în care o SE și-a transferat sediul social într-un alt stat membru este considerată, în sensul oricărui litigiu legat de evenimente anterioare transferului, ca având sediul social al statului membru în care Societatea era înregistrată anterior transferului, chiar dacă se intențiază o acțiune în justiție împotriva SE după efectuarea transferului.

1. Constituirea Societății Europene (SE)

O Societate Europeană (SE) se constituie ca o societate de capital pe acțiuni, aceasta fiind forma care corespunde cel mai bine, atât în ceea ce privește finanțarea, cât și gestionarea cerințelor unei societăți care își desfășoară activitățile la nivel European. Pentru a asigura faptul că aceste societăți au dimensiuni rezonabile, s-a stabilit capitalul minim de 120 000 Euro, astfel încât respectivele societăți să dispună de un patrimoniu suficient, fără ca acest fapt să împovăreze constituirea de SE de către întreprinderile mici și mijlocii.

Constituirea Societății Europene se face în corespundere cu legea societăților comerciale din statul în care aceasta își are stabilit sediul și dobândește personalitate juridică la momentul înregistrării.

Regulamentul privind statutul societății europene (SE) din 8 octombrie 2001 prevede patru ipoteze de constituire a Societății Europene:

(1) fuzionarea a două societăți pe acțiuni (anonime), având sediul social și administrația centrală în cadrul Comunității, dacă cel puțin două dintre ele sunt reglementate de dreptul unor state membre diferite (*Articolul 2 alin. (1) din Regulament*);

(2) constituirea unei SE holding, la inițiativa unor societăți anonime sau cu răspundere limitată, având sediul și administrația centrală pe teritoriul comunitar și care sunt situate în cel puțin două state membre diferite sau care dețin de cel puțin doi ani o filială reglementată de dreptul unui alt stat membru sau o sucursală pe teritoriul altui stat membru (*Articolul 2 alin. (2) din Regulament*);

(3) constituirea unei filiale SE subscriind acțiunile acesteia de către societăți având sediul social și administrația centrală pe teritoriul comunitar și care sunt situate în cel puțin două state membre diferite sau care dețin cel puțin doi ani o filială reglementată de dreptul unui alt stat membru sau o sucursală situată pe teritoriul altui stat membru (*Articolul 2 alin. (3) din Regulament*);

(4) o societate anonimă, poate fi transformată într-o SE, dacă este constituită în temeiul dreptului unui stat membru, cu sediul social și administrația centrală pe teritoriul comunitar, și dacă deține cel puțin doi ani o filială reglementată de dreptul altui stat membru (*Articolul 2 alin. (4) din Regulament*).

2. Înregistrarea SE și publicitatea datelor SE

Orice Societate Europeană (SE) constituită se înregistrează în statul membru în care își are sediul social, în registrul specificat de legislația statului membru în care a avut loc constituirea, în vederea protejării intereselor asociaților sau terților, în sensul art. 58 paragraf doi din Tratatul de instituire a Comunității Europene.

Este important a se menționa că, o SE poate fi înregistrată numai după încheierea unui acord privind modalitățile de implicare a lucrătorilor în activitatea societății. Potrivit art. 4 din Directiva 2001/86/CE, organele competente ale societăților participante și grupul special de negociere poartă negocierii în spirit de cooperare, pentru a ajunge la un acord cu privire la modalitățile prin care lucrătorii să fie implicați în activitatea SE. Negocierile încep imediat după înființarea grupului special de negociere și pot continua pe parcursul a încă șase luni. În vederea atingerii obiectivului de constituire a unei SE, cu implicarea salariaților în activitatea societății anonime, statele membre prevăd în legislația națională, norme cu privire la implicarea lucrătorilor. Dispozițiile de referință prevăzute de legislația statului membru în care urmează să fie situat sediul social al SE se aplică de la data înregistrării acesteia.

Statutul SE nu trebuie să intre în conflict cu modalitățile privind implicarea salariaților. În cazul în care modalitățile stabilite prin Directiva 2001/86/CE intră în conflict cu statutul existent, statutul se modifică în consecință. În astfel de cazuri, statele membre pot prevedea în statut dreptul organului de conducere sau al celui de administrație al unei SE de a modifica statutul, fără a avea o decizie a adunării generale în acest sens.

Anunțul privind înregistrarea unei SE și radierea unei astfel de înregistrări se publică cu titlu informativ în *Jurnalul Oficial al Comunităților Europene*. Anunțul respectiv precizează denumirea, numărul, data și locul înmatriculării SE, data și locul publicării și titlu publicației, precum și sediul social și domeniul de activitate a SE. În cazul în care se transferă sediul social al unei SE, la fel se publică un anunț cu informații complete despre SE, precum și cele privind noua înregistrare.

3. Organele de conducere ale Societății Europene (SE)

În condițiile prevăzute de Regulamentul (CE) nr. 2157/2001 al Consiliului din 8 octombrie 2001 privind statutul societății europene (SE), Societatea Europeană este condusă de (1) adunarea generală a acționarilor și (2) fie de un organ de

supraveghere și unul de conducere (sistem dualist), fie de un organ de administrație (sistem monist), în funcție de forma adoptată în statut.

Membrii organelor de conducere ale societății sunt numiți pe o perioadă stabilită prin statut, care nu poate depăși șase ani. Sub rezerva restricțiilor prevăzute de statut, membrii pot fi renumiți o dată sau de mai multe ori pentru perioada de șase ani (*Articolul 46 din Regulament*).

În cazul *sistemul dualist*, organul de supraveghere controlează activitatea organului de conducere, neavând competența de a asigura gestionarea activității SE.

Membrii organului de supraveghere sunt numiți de către adunarea generală. În cazul membrilor primului organ de supraveghere, aceștia pot fi numiți prin statutul societății. De asemenea, statul prevede numărul membrilor organului de supraveghere a societății, precum și regulile de stabilire a acestuia.

Statele membre pot impune în statut prevederi privind numărul fix de membri pentru organul de supraveghere, un număr minim și maxim de membri pentru SE înregistrate pe teritoriul lor.

Organul de supraveghere are un președinte ales din membrii săi. În cazul în care jumătate din membrii organului de conducere sunt numiți de către lucrători, atunci poate fi ales președinte doar un membru numit de adunarea generală a acționarilor.

În exercitarea mandatului, organul de supraveghere poate solicita organului de conducere orice informație de care are nevoie în exercitarea activității de control. La fel, în vederea îndeplinirii misiunilor sale, organul de supraveghere poate întreprinde sau solicita verificări ale activității SE. Fiecare membru al organului de supraveghere are dreptul să examineze informațiile primite de la organul de conducere al SE.

Organul de conducere al SE răspunde de gestionarea Societății. Fiecare stat membru, pot prevedea în legislația națională ca unul sau mai mulți directori generali să fie răspunzători de gestionarea curentă a societăților anonime, care au sediul social pe teritoriul său.

Membrul sau membri organului de conducere sunt numiți și revocați de către organul de supraveghere, în unele cazuri, statele membre pot prevedea ca aceștia să fie numiți și revocați de adunarea generală. Numărul membrilor organului de conducere al unei SE sau normele de stabilire a acestuia sunt prevăzute de statutul SE. Cu toate acestea ca și în cazul organului de supraveghere, fiecare stat membru poate stabili un număr minim și maxim de membri.

La numirea membrilor organului de conducere se impune norma imperativă potrivit căreia aceeași persoană nu poate fi în același timp membru al organului de conducere și al organului de supraveghere al unei SE. În același timp, organul de supraveghere poate numi pe unul din membrii săi membru al organului de conducere în cazul în care un astfel de post rămâne vacant. Pe durata acestei perioade se suspendă funcțiile persoanei în cauză ca membru al organului de supraveghere.

De competența organului de conducere ține informarea organului de supraveghere cu privire la progresele și evoluțiile previzibile ale activității SE, cel puțin o dată la fiecare trei luni.

Sistemul monist de conducere a unei SE presupune gestionarea acesteia de către organul de administrație.

Statele membre pot prevedea ca unul sau mai mulți directori administrativi să fie răspunzători de gestionarea curentă a societății. Numărul membrilor organului de administrație sau regulile de numire a acestuia sunt specificate în Statutul SE. Cu toate acestea, organul de administrație trebuie să fie format din cel puțin trei membri, în cazul în care participarea lucrătorilor în cadrul SE este organizată în conformitate cu Directiva 2001/86/CE.

Membru sau membrii organului de administrație sunt numiți de adunarea generală a acționarilor. La fel, ca în cazul organului de supraveghere, membrii primului organ de administrație pot fi numiți prin statut.

Organul de administrație are un președinte ales din rândul membrilor săi. În cazul în care jumătate dintre membri sunt numiți de către lucrători, atunci poate fi ales președinte doar un membru numit de adunarea generală a acționarilor.

Organul de administrație se întrunește la interval de timp prevăzute de statut, dar cel puțin o dată la trei luni, pentru a discuta progresele și evoluțiile activităților desfășurate de SE. Fiecare membru în exercitarea atribuțiilor sale dispune de dreptul de a cunoaște și examina informațiile parvenite în adresa organului de administrație.

Fiecare stat membru poate prevedea în statut atribuțiile organelor de conducere ale SE constituite și al cărui sediu social este stabilit pe teritoriul său. De asemenea, statutul SE poate conține prevederi privind categoriile de tranzacții, și cine se face competent de aprobarea deciziilor privind încheierea acestora.

Pe final, menționăm că potrivit *Articolului 49 din Regulament*, membrii organelor de conducere al unei SE au obligația de a nu divulga, chiar și după încetarea funcțiilor lor, informațiile despre SE care le-au devenit cunoscute în perioada exercitării mandatului, cu excepția cazurilor când o astfel de dezvăluire este solicitată sau admisă în temeiul dispozițiilor de drept intern aplicabile societăților anonime sau din motive de interes public.

De asemenea, membrii organului de conducere, supraveghere sau de administrație sunt răspunzători pentru pierderile sau pagubele suferite de SE ca urmare a încălcării de către aceștia a obligațiilor legale, statutare sau de alt tip inerente funcției ocupate.

4. Lichidarea, dizolvarea, insolabilitatea SE

Cât privește lichidarea, dizolvarea, insolabilitatea sau încetarea de plăți similare ale unei SE, aceste proceduri sunt reglementate de dispozițiile legale aplicabile societăților anonime, (*societate al cărei capital propriu este împărțit în părți sociale de valori egale denumite acțiuni, ale căror proprietari denumiți acționari răspund în limita valorii acțiunilor subscribe*)[4], constituite în temeiul dreptului intern al fiecărui stat membru pe teritoriul căruia SE își are sediul social, inclusiv cele cu privire la procedura de decizie a adunării generale în acest sens.

Fără a aduce atingere normelor interne ale statelor membre care impun măsuri de publicitate suplimentare, deschiderea procedurilor de lichidare, dizolvare, insolabilitate sau încetare de plăți, precum și închiderea lor și orice

decizie de continuare a activității SE fac obiectul unei publicații în conformitate cu prevederile Directivei 2009/101/CE din 16 septembrie 2009 de coordonare, în vederea echivalării, a garanțiilor impuse societăților în statele membre, în înțelesul articolului 48 al doilea paragraf din tratat, pentru protejarea intereselor asociațiilor sau terților.

Condiții pozitive și negative legate de crearea unei Societăți Europene (SE)

Potrivit art. 69 din Regulament, în termen de maximum cinci ani de la data intrării în vigoare a acestuia, Comisiei îi revine obligația de a prezenta Consiliului și Parlamentului European un raport privind aplicarea regulamentului de către statele membre, precum și propuneri de modificare a acestuia.

Astfel, din cuprinsul Raportului Comisiei către Parlamentul European și Consiliu din 17.11.2010, privind aplicarea Regulamentului (CE) nr. 2157/2001 al Consiliului din 8 octombrie 2001 privind statutul societății europene (SE), se atestă că în anul 2010, în statele membre UE/SEE erau înregistrate 595 SE. În perioada 2004-2008 numărul SE a crescut în mod exponențial, iar în 2009 numărul SE create a fost inferior numărului de SE create în 2008, în 2010 tendința fiind în creștere. Societățile europene au fost înregistrate în 21 din cele 30 de state membre UE/SEE, marea majoritate a acestora, aproximativ 70%, regăsindu-se în Republica Cehă și Germania. În statele membre din sudul Europei au fost create puține SE, cu excepția Ciprului.

Studiul efectuat de către Comisie evidențiază anumite avantaje sau factori pozitivi privind constituirea unei SE și anume:

1. Imaginea europeană a unei SE, care este deosebit de atractivă pentru societățile care doresc să pună în valoare apartenența lor europeană sau doresc să dispună de o formă juridică europeană, fiind mai cunoscută decât formele naționale, și care le-ar permite intrarea pe piețele altor state membre, fără a crea filiale în străinătate.

2. Posibilitatea transferării sediului social într-un alt stat membru este considerată drept unul din principalele îndemnuri în crearea de SE și un avantaj comparativ real al SE în raport cu societățile naționale. SE rămâne singura formă de societate comercială care permite societăților să își transfere sediul social în oricare alt stat membru fără lichidare prealabilă.

3. Un factor pozitiv potențial pe care îl are o SE este cel care privește reorganizarea structurii grupului. Transformarea într-o SE, inclusiv transformarea filialelor în sucursale, pare a fi destul de atractivă pentru societățile din sectorul financiar și al asigurărilor. Printre avantajele enumerate se numără și cea cu privire la singura autoritate de supraveghere, în locul mai multora în statele membre în care societatea are filiale, și respectarea cerințelor mai ușoare față de capital.

4. La fel, printre avantajele constituirii unei SE, este și cel privind finanțarea societății. Forma juridică de SE permite o poziție mai bună pentru a negocia cu băncile și pentru a cere sprijin financiar din partea UE, precum și flexibilitatea normelor aplicabile SE în privința implicării angajaților în statele membre, în care acest aspect face obiectul unor dispoziții legale imperative.

Printre factorii negativi legați de constituirea unei SE se enumeră cele cu privire la costurile de înființare, procedurile îndelungate și complexe, precum și incertitudinea juridică, împreună cu lipsa de cunoștințe și de experiență practică a consilierilor și a autorităților publice competente. De asemenea, cunoașterea insuficientă a SE în mediul de afaceri din UE și din exterior, face dificilă pătrunderea acesteia pe piața comercială. Ori atunci când o societate anunță că va adopta forma de SE, foarte des sunt necesare explicații partenerilor de afaceri și angajaților ce este de fapt o SE.

Concluzii

Propunându-ne tratarea regimului juridic aplicabil Societății Europene, pe parcursul acestei lucrări am încercat să oferim o succintă prezentare a procedurilor de constituire, capitalul minim reglementat, structura de organizare și de conducere, evidențiind totodată raporturile dintre fondatori sau administrația unei SE și lucrătorii acesteia.

Abordările noastre au fost făcute în contextul în care Republica Moldova tinde spre integrare europeană, inclusiv prin armonizarea legislației naționale în domeniul societăților comerciale. Mai mult, societățile comerciale naționale tind spre piața europeană, fapt care impune și schimbarea formei de organizare juridică a acestora.

Anume imaginea europeană prin etichetarea ”*societate europeană*”, care joacă un rol important în materie de comerț și de întărire a relațiilor dintre societățile statelor membre, caracterul suprațional al SE, dreptul uniform aplicabil față de organizarea formei juridice conferă credibilitatea investitorilor, implicarea lucrătorilor în cadrul SE, recunoscându-le drepturile și rolul în activitatea societății, în plus calitatea de cetățean UE, îi conferă Societății Europene aspecte pozitive și tendințe de dezvoltare.

REFERINȚE BIBLIOGRAFICE

1. Regulamentul (CE) nr. 2157/2001 al Consiliului din 8 octombrie 2001 privind statutul societății europene (SE)
2. Directiva 2001/86/CE din 8 octombrie 2001 de completare a statutului societății europene în ceea ce privește implicarea lucrătorilor
3. Raportul Comisiei către Parlamentul European și Consiliu privind aplicarea Regulamentului (CE) nr. 2157/2001 al Consiliului din 8 octombrie 2001 privind statutul societății europene (SE), Bruxelles, 17.11.2010
4. Directiva 2009/101/CE din 16 septembrie 2009 de coordonare, în vederea echivalării, a garanțiilor impuse societăților în statele membre, în înțelesul articolului 48 al doilea paragraf din tratat, pentru protejarea intereselor asociațiilor sau terților
5. Sebastian Bodu, *Tratat de drept societar*, Vol.1Ed. ROSETII International, București 2014, [1]
6. https://ro.wikipedia.org/wiki/societate_pe_acțiuni_europeană#:C3.8Entreprinderi_europene, vizualizat 31.08.2017 [3]
7. <http://www.rasfoiesc.com/legal/drept/Societatea-Europeana64>, vizualizat 16.09.2017, [2]
8. www.notiunidedrep.ro/societateanonima/, vizualizat 17.09.2017 [4]

TRATĂRI DOCTRINARE REFERITOARE LA REGLEMENTAREA MEDIULUI DE AFACERI AL DEZVOLTĂRII SECTORULUI ÎNTREPRINDERILOR MICI ȘI MIJLOCI ȘI EVOLUȚIA CADRULUI LEGISLATIV ÎN DOMENIU

Eugenia COJOCARI, prof. univ., dr.,
Universitatea de Studii Politice și Economice Europene "Constantin Stere"
e-mail.ecojocari@rambler.ru

Mihai Claudiu SUSANU, drd.,
Universitatea de Studii Politice și Economice Europene "Constantin Stere"

Problematika referitoare la reglementarea mediului de afaceri al dezvoltării sectorului întreprinderilor mici și mijloci a fost puțin abordată în doctrina de specialitate. În acest sens, prezentul articol științific constituie o primă încercare de a evidenția lacunele care apar în aplicarea legislației naționale cu privire la referitoare la reglementarea mediului de afaceri al dezvoltării sectorului întreprinderilor mici și mijloci.

În vederea atingerii scopului fixat, ne-am propus ca obiectiv analiza ideilor și mecanismelor de reglementare care să asigure o anumită omogenitate în aplicarea legislației ce vizează mediului de afaceri al dezvoltării sectorului întreprinderilor mici și mijloci. În rezultat autorii au caracterizat diferite acte normative referitoare la tema, au analizat literatura existentă la temă și au reușit să evidențieze anumite concluzii.

Cuvinte-cheie: întreprinderi mici, mijlocii și microîntreprinderi, activitate de antreprenoriat, afaceri, micul business.

The issue of regulating the business environment of the development of the small and medium enterprises sector has been little addressed in the specialized doctrine. In this regard, this scientific article is a first attempt to highlight gaps in the application of national legislation on the regulation of the business environment for the development of small and medium-sized enterprises. In order to achieve the stated goal, we aimed to analyze the ideas and regulatory mechanisms that ensure a certain homogeneity in the application of the legislation regarding the business environment of the development of the small and medium enterprises sector. As a result, the authors characterized different normative acts related to theme, analyzed the existing literature and succeeded in highlighting some conclusions.

Keywords: small, medium and micro enterprises, entrepreneurial activity, business, small business.

În Republica Moldova dezvoltarea economiei naționale s-a început tot cu predominarea constituirii întreprinderilor mici și microîntreprinderi. Crearea acestora a fost motivată de posibilitățile mici ale antreprenorilor, piața mică de desfacere, predominanța comerțului și prevederile Legii cu privire la antreprenoriat și întreprinderi (riscul propriu, mijloace proprii, răspunderea proprie etc.). Astfel, în 2001 gospodăriile mici și micro exercitau următoarele genuri de activitate: comerțul 50%, gospodării agrare – 6%, producere -13%, transport- 5%, alte sfere- 22% [1, p.41]. Așa în 1994 a fost adoptată o lege care a schimbat situația creată în legătură cu activitatea economică de antreprenoriat. Astfel, temeiurile juridice, economice și organizatorice ale dezvoltării, susținerii și protecției microîntreprinderilor și întreprinderilor mici, bazate pe proprietate nestatală în acea perioadă au fost prevăzute de Legea cu privire la susținerea și protecția micului business nr.112-XIII în 20.05.94 (abrogată) [2] conform căreia aceste întreprinderi trebuiau să desfășoare o activitate de întreprinzător de mic business. În dependență de numărul de angajați și valoarea anuală a venitului obținut, întreprinderile economice pot fi clasificate în mai multe categorii. Astfel deosebim întreprinderi mari, mijlocii, micro-întreprinderi și întreprinderi mici. În conformitate cu articolul 1 al legii nr. 112-XIII, micul business înseamnă activitatea de întreprinzător, desfășurată de microîntreprinderi și de întreprinderi mici (numite în cele ce urmează agenți ai micului business). În calitate de criterii de raportare a agenților micului business la microîntreprinderi și întreprinderi mici servesc numărul mediu anual de salariați și suma anuală a vânzărilor nete ale întreprinderii.

Se considerau microîntreprinderi - întreprinderea al cărei număr mediu anual de salariați nu depășește 9 persoane, iar suma anuală a vânzărilor nete, este de până la 3 milioane lei.

Se considera întreprindere mică - întreprinderea al cărei număr mediu anual de salariați este cuprins între 10 și 50 de persoane inclusiv, iar suma anuală a vânzărilor nete este de până la 10 milioane lei.

Din categoria acestora nu fac parte următoarele întreprinderi:

- a) întreprinderile care dețin o poziție dominantă pe piață;
- b) întreprinderile în al căror capital social cota acționarilor (fondatorilor) care nu sînt agenți ai micului business depășește 35%;
- c) întreprinderile producătoare și importatoare de mărfuri supuse accizelor;
- d) companiile fiduciare și de asigurare;
- e) fondurile de investiții;
- f) băncile și alte instituții financiare;
- g) întreprinderile de schimb valutar și lombardurile;
- h) întreprinderile din domeniul jocurilor de noroc.

Micro-întreprinderile și întreprinderile mici se înființau și își încetau activitatea în condițiile legislației în vigoare. Pe lângă particularitățile evidențiate în art. 1 al legii nr.112 aceste întreprinderi se caracterizau și prin aceea că erau susținute și protejate atât de organele de stat, cât și de organizații nestatale [3, p.285-289]. În Republica Moldova, sectorul IMM a apărut ca urmare a reformelor structurale efectuate în procesul trecerii de la economia centralizată la cea de piață, pe la sfârșitul anilor '80, ceea ce este caracteristic și pentru majoritatea statelor în curs de dezvoltare.

Alți autori autohtoni consideră că primele semne de viață ale sectorului au apărut odată cu fondarea primelor cooperative. Acestea din urmă au dispărut cu timpul, în locul lor apărând societăți cu răspundere limitată, societăți pe acțiuni, întreprinderi individuale. După demararea privatizării pământurilor au apărut și gospodăriile de fermieri, asociații, etc. Pe parcursul anilor, sectorul IMM din Moldova a atins un nivel de dezvoltare, chiar dacă în același timp se confruntă cu numeroase probleme de ordin financiar, al instabilității legislației, birocrăției excesive și altele. Pe parcursul ultimilor 3 ani numărul IMM a fost în continuă creștere, majorându-se de la 35,4 mii întreprinderi în anul 2006 până la 41,1 mii întreprinderi în anul 2008. Sectorul IMM reprezintă circa 97,6 % din numărul total de întreprinderi [4, p.68-73].

În conformitate cu obiectivele politicii externe, direcționate spre integrarea europeană, în anul 2004 Republica Moldova a aderat la Carta Europeană pentru întreprinderile Mici – cadru politic care permiteaților devotate obiectivelor de asigurare a dezvoltării micului business, să urmărească sistematic, să evalueze și să compare progresul atins în realizarea principiilor politice de suport a IMM stipulate în Cartă. În scopul sporirii accesului micului business și al populației la resurse financiare a fost adoptată Legea cu privire la Organizațiile de Microfinanțare (Nr. 280-XV din 22 iulie 2004) [5]. Aceasta lege era orientată spre reglementarea relațiilor juridice, economice și organizaționale ce stăteau la baza creării și activității instituțiilor de microfinanțare în Republica Moldova și reprezintă un moment pozitiv pentru crearea condițiilor, orientate la intensificarea activității investiționale, cointeresarea instituțiilor financiare de a susține micul business și de a implementa programe comune cu organizațiile donatoare. Aliniindu-se inițiativei ONU privind proclamarea anului 2005 drept, An Internațional al Microcreditului, Guvernul Republicii Moldova a aprobat Planul de măsuri privind pregătirea și marcarea acestuia [6] (Hotărîrea Guvernului Republicii Moldova nr.723 din 13 iunie 2003), care prevedea realizarea unui șir de acțiuni concrete menite să contribuie la creșterea gradului de cunoaștere și conștientizare a rolului microfinanțării în soluționarea problemelor social-economice.

Totodată, în conformitate cu punctul 2.1 al Planului nominalizat, Ministerul Economiei, în colaborare cu autoritățile administrației publice locale, a elaborat Programul național de mediatizare a obiectivelor Anului Internațional al Microcreditului – 2005, scopul de baza al acestuia constituind lărgirea accesului populației la informație cu privire la microfinanțare.

Ținând cont de prevederile Programului în cauză, în prezent pe teritoriul întregii țări se desfășoară mese rotunde privind sistemul actual de microfinanțare în Republica Moldova și avantajele acestuia fiind, concomitent, distribuit ghidul informativ „Oportunitățile de finanțare a antreprenoriatului în Republica Moldova”, editat recent de către Ministerul Economiei cu sprijinul financiar al Proiectului Uniunii Europene „Dezvoltarea întreprinderilor Mici și Mijlocii în Moldova”. Într-un diminuarea poverii fiscale suportată de întreprinderile mici și stimularea ieșirii agenților micului business din economia tenebră, a fost modificat și perfecționat articolul 49 al Codului Fiscal privind scutirea agenților micului business de plata impozitului pe venit [7] (Legea nr. 185-XV din 10 iunie 2004). Conform noilor prevederi scutirea se oferă doar în baza cererii depuse de solicitant la Inspectoratul Fiscal Principal de Stat, în așa mod procedura birocratică de încheiere a acordurilor între cele două părți fiind totalmente simplificată. În corespundere cu redacția nouă a articolului, agenții micului business cu un număr de angajați de până la 19 lucrători și cifra de afaceri 3 mil. lei beneficiază de scutirea integrală de la plată impozitului pe venit pe parcursul a 3 ani și în mărime de 35% pentru următorii 2 ani, cu condiția că agentul economic nu are restanțe la plățile pentru buget și activează în profit, fiind excluse condițiile de reinvestire a sumei scutirii și majorare a locurilor de muncă. Într-un mediatizarea, familiarizarea și elucidarea mecanismului de beneficiere și aplicare a prevederilor art. 49, Ministerul Economiei a elaborat un ghid informativ-explicativ care a fost publicat și în prezent este distribuit agenților economici [8]. Totodată, ghidul a fost plasat pe site-ul WEB a Guvernului (www.moldova.md). La etapa contemporană o guvernare eficientă presupune consultarea părților interesate anterior aprobării unor politici sau adoptării unor modificări legislative cu un impact major. În acest context, consolidarea parteneriatului public-privat și a capacităților structurilor de reprezentare a intereselor, în special a întreprinderilor mici și mijlocii (IMM), este importantă pentru elaborarea și implementarea programelor de susținere a acestora. Reieșind din cele menționate, precum și ținând cont de tendințele Guvernului de a avea un partener de dialog competent și permanent, în toamna anului 2004 Ministerul Economiei a lansat mediului de afaceri ideea instituirii unei Alianțe, care ar promova în viitor interesele IMM. Drept urmare, în noiembrie 2004, zece (10) asociații de business din cele 40 care reprezintă interesele IMM și-au exprimat intenția de a se asocia, creînd Alianța Asociațiilor de Business pentru Dezvoltarea IMM - o asocieră fără personalitate juridică, constituită pe principiile liberului consimțământ, autonomiei, egalității în drepturi și a transparenței. În scopul consolidării capacităților organului nou creat, studierii practicii internaționale de reprezentare a sectorului IMM, însușirii noilor concepții și instrumente de lobby a intereselor membrilor și de influență asupra formării climatului de afaceri, Ministerul Economiei, cu sprijinul financiar al proiectului Uniunii Europene „Dezvoltarea întreprinderilor Mici și Mijlocii în Republica Moldova” a organizat pentru reprezentanții Alianței o vizită de stagiere la Budapesta (Ungaria). În prezent, politica Guvernului este orientată spre consolidarea capacităților structurilor de reprezentare a intereselor sectorului privat (asociații profesionale și sectoriale, sindicatele, patronatele) de a acționa ca un forum de dezbateră a politicilor în domeniul activității antreprenoriale și consolidare a capacităților acestuia.

În 2012 Guvernul prin hotărârea nr.685 din 13.09. a adoptat o Strategie de dezvoltare a sectorului întreprinderilor mici și mijlocii pentru anii 2012-2020. Strategia Națională de Dezvoltare a Republicii Moldova 2012-2020, care a identificat 7 probleme critice și ulterior le-a transpus în obiective strategice pe termen lung, printre care:

- racordarea sistemului educațional la cerințele pieței forței de muncă în scopul sporirii productivității forței de muncă și majorării ratei de ocupare în economie;
- diminuarea costurilor finanțării prin intensificarea concurenței în sectorul financiar și dezvoltarea instrumentelor de management al riscurilor;
- ameliorarea climatului de afaceri prin optimizarea cadrului normativ de reglementare și prin aplicarea tehnologiilor informaționale în serviciile publice destinate mediului de afaceri și cetățenilor;
- alte documente de planificare strategică sectoriale și documentele de politici semnate cu partenerii de dezvoltare. Adoptarea prezentei Strategii a fost bazată pe necesitatea asigurării unei continuități în procesul de elaborare și implementare a politicilor pentru IMM-uri, din următoarele considerente:

1) Strategia de susținere a dezvoltării întreprinderilor mici și mijlocii pentru anii 2006-2008 și Programul de Stat de Susținere a Dezvoltării IMM-urilor pentru anii 2009-2011 sînt expirate;

2) recomandările rezultate din procesul de negocieri asupra Acordului European de Asociere RM-UE și a Zonei de Liber Schimb Aprofundat și Cuprinzător al acestuia vizînd politicile antreprenoriale;

3) recomandările studiului "Încurajarea Dezvoltării Sectorului IMM" parvenit din partea Organizației pentru Cooperare și Dezvoltare Economică (OECD) în vederea susținerii dezvoltării unui sector competitiv al IMM-urilor;

4) implementarea celor 10 principii "Small Business Act" for Europe.

Comisia Europeană pentru a reflecta cele mai recente evoluții economice, pentru a alinia "Small Business Act" la prioritățile Strategiei Europa 2020 și pentru a îmbunătăți continuu mediul de afaceri pentru IMM-uri, și-a propus adoptarea de acțiuni noi în mai multe domenii prioritare:

reglementare inteligentă, pentru a le oferi IMM-urilor posibilitatea de a se concentra asupra activităților de bază, prin îmbunătățirea legislației, aplicarea "testului IMM" la propunerile legislative, acordîndu-se o atenție specială diferențelor între microîntreprinderi, întreprinderile mici și cele mijlocii; realizarea de "ghîșee unice" pentru facilitarea procedurilor administrative, reducerea "supra-legiferării", prin care se depășesc termenele directivelor UE;

îmbunătățirea accesului la finanțare, pentru investiții și dezvoltare, prin acces la garanții de împrumut pentru IMM-uri, prin mecanisme consolidate de garantare a împrumuturilor; îmbunătățirea accesului IMM-urilor la finanțare, inclusiv a accesului la piețe de capital de risc, precum și măsuri orientate spre sensibilizarea investitorilor la oportunitățile oferite de IMM-uri; acordarea pentru toate băncile, indiferent de dimensiuni, a posibilității de a implementa cu ușurință împrumuturi ale BEI și instrumente UE;

utilizarea deplină a pieței unice a Uniunii Europene, prin măsuri pentru facilitarea recuperării transfrontaliere a creanțelor; revizuirea sistemului de standardizare pentru realizarea unor standarde mai favorabile IMM-urilor și mai ușor accesibile; orientări pentru utilizarea de către IMM-uri a normelor de etichetare a originii;

racordarea politicilor la necesitățile prioritare și strategice ale IMM-urilor identificate prin consultări publice-privat și parteneriat și rezultate din fluctuațiile curente macroeconomice;

dezvoltarea politicilor IMM-urilor, luînd în considerare natura complexă, multisectorială și multidimensională a acestora. Perfecționarea legislației sectorului IMM este fondată și dictată de importanța acestui sector pentru economia națională și potențialul de dezvoltare al acestuia[10].

Cel mai recent act normativ adoptat în realizarea sarcinilor Strategiei este Legea nr. 179 din 21.07.2016 cu privire la întreprinderile mici și mijlocii. Această lege stabilește cadrul legal de activitate al întreprinderilor micro, mici și mijlocii, precum și măsurile de suport din partea statului pentru crearea și dezvoltarea lor. Scopul legii constă în promovarea dezvoltării durabile a întreprinderilor micro, mici și mijlocii prin intermediul îmbunătățirii cadrului juridic și a mediului economic în care sunt create și funcționează. Legea are ca obiective asigurarea și creșterea competitivității și performanțelor întreprinderilor micro, mici și mijlocii, precum și facilitarea ajustării prompte la schimbările economice și tehnologice[11].

În decursul a 20 de ani, sectorul IMM al Republicii Moldova a crescut atât din punct de vedere calitativ, cât și cantitativ, însă, criza financiar-economică mondială s-a reflectat negativ asupra IMM-urilor. Cercetarea impactului crizei asupra rezultatelor acestui sector, a unor grupe de IMM-uri, permite de a considera mult mai concret posibilitățile și restricțiile lor în condițiile mediului extern nefavorabil, de a argumenta perfecționarea politicii de reglementare a acestora.

Trecerea întreprinderilor mici și mijlocii după anul 1989 către sectorul privat s-a realizat pe următoarele căi: stimularea liberei inițiative și transferul proprietății de stat către sectorul privat. Căile de formare a întreprinderilor mici și mijlocii, conform cadrului legislativ, au fost: crearea de întreprinderi private, privatizarea societăților comerciale publice și crearea de întreprinderi private cu participare străină. Cadrul juridic de funcționare al IMM-urilor din România cuprinde reglementări referitoare la înființarea întreprinderilor mici, organizarea și desfășurarea unor activități economice pe baza liberei inițiative, privatizarea societăților comerciale cu capital de stat etc., care sunt incluse într-un set de legi, cum ar fi: Legea 31/1990, Legea 35/1991, Legea 58/1991, etc. Comisia Europeană definește microîntreprinderile, întreprinderile mici și mijlocii prin Recomandarea nr. 361/2003/CE, după criteriul cifrei de afaceri, active totale și număr de salariați, încadrându-le în trei categorii de mărime: micro, mici și mijlocii; IMM-urile prezintă o serie de caracteristici definitorii, ca de exemplu: firma este o unitate de producție și repartiție, are rolul ca și agent economic de distribuție primară a veniturilor, întreprinderea hotărăște asupra variabilelor principale ale activității și este

o celulă socială, deoarece în cadrul ei își desfășoară activitatea un număr determinat de salariați. Situația statistică privind numărul total de comercianți activi din punct de vedere juridic la nivelul întregii țări, în perioada 30 iunie 2009 – 30 iunie 2011, ne arată că, are loc reducerea cu un număr de 162.217 comercianți activi în anul 2010 comparativ cu anul 2009, din cauza dificultăților economice resimțite din plin de antreprenorii români, una din aceste cauze fiind creșterea TVA-ului la 24%, fapt ce a condus la decapitalizarea multor firme. La 30 iunie 2011, numărul comercianților activi persoane juridice crește cu 556 persoane, comparativ cu aceeași perioadă a anului 2010, rezultând o ușoară îmbunătățire a mediului de afaceri [11].

Codul civil al Republicii Moldova reglementează în general formele de organizare juridică a activității persoanelor fizice și juridice, inclusiv în domeniul activității de întreprinzător (denumite activități cu scop lucrativ sau comerciale). Codul civil utilizează termenul de „activitate de întreprinzător a persoanei fizice” (art. 26) și menționează persoanele juridice, care pot fi cu scop lucrativ (comercial – inclusiv fondatorii (membrii) au drept de creanță în privința lor) și cu scop nelucrativ (necomercial - inclusiv fondatorii(membrii) nu au drepturi de creanță în privința lor) - art. 55 [12].

Notiunea activității de întreprinzător este prevăzută în Legea cu privire la antreprenoriat și întreprinderi, care menționează ca „antreprenoriatul este activitatea de fabricare a producției, executare a lucrărilor și prestare a serviciilor, desfășurată de cetățeni și de asociațiile acestora în mod independent, din proprie inițiativă, în numele lor, pe riscul propriu și sub răspunderea lor patrimonială cu scopul de a-și asigura o sursă permanentă de venituri. Munca efectuată conform contractului (acordului) de muncă încheiat nu este considerată antreprenoriat” [13].

Legislația fiscală definește puțin altfel noțiunea respectivă, evident, urmărind scopuri exclusiv de fiscalitate, activitatea de întreprinzător fiind considerată orice activitate conform legislației, cu excepția muncii efectuate în baza contractului (acordului) de muncă, desfășurată de către o persoană, având drept scop obținerea venitului, sau, în urma desfășurării căreia, indiferent de scopul activității, se obține venit.

Întreprinderea individuală este întreprinderea care aparține cetățeanului, cu drept de proprietate privată, sau membrilor familiei acestuia, cu drept de proprietate comună. În agricultura există un singur tip de întreprindere individuală – gospodăria țărăneasca (de fermier) (art. 14 al 1 din Legea cu privire la antreprenoriat și întreprinderi).

Patenta de întreprinzător poate fi obținută de orice cetățean al Republicii Moldova cu capacitate de exercițiu, orice cetățean străin sau apatrid, care locuiește permanent în Republica Moldova și are dreptul să desfășoare activitate de întreprinzător, care a declarat despre intenția sa de a procura patenta și corespunde cerințelor de calificare necesare genului de activitate (sunt prevăzute circa 53 de activități ce permit obținerea patentei de întreprinzător din sfera comerțului cu amănuntul și producerea de mărfuri, executarea de lucrări) – art. 2, 3 și anexa la Legea cu privire la patenta de întreprinzător din 15 iulie 1998 [14].

Persoanele juridice pot exercita activitatea de întreprinzător sub forma de societăți comerciale, cooperative, întreprinderi de stat și întreprinderi municipale. În Legea cu privire la antreprenoriat și întreprinderi este prevăzută încă așa formă a activității de întreprinzător a persoanei juridice cum ar fi întreprinderea de arendă, fondate de membrii colectivelor întreprinderilor de stat (municipale).

În scopul coordonării activității de întreprinzător, reprezentării și apărării intereselor comune, persoanele juridice pot crea uniuni care sunt persoane juridice cu scop lucrativ (organizații necomerciale) care stau la baza IMM-urilor.

Acestea sunt societățile comerciale care pot fi constituite sub forma de societate în nume colectiv, societate în comandită, societate cu răspundere limitată. Diferitele forme de societăți comerciale diferă după modul de constituire a acestora, modul de formare a capitalului social, raporturile dintre fondatori (membri), modul de administrare a societății, responsabilitatea fondatorilor (membrilor), dar toate pot fi și IMM etc.

Cooperativele sunt o altă formă a activității de întreprinzător a persoanelor juridice și ele pot fi: cooperative de întreprinzător, cooperative de producție, cooperative de consum. Deosebirea dintre ele constă în genul și specificul activității precum și cerințele față de membri (cum ar fi ca cooperativa de producție și cooperativa de consum pot fi înființate doar de persoane fizice). Spre deosebire de societățile comerciale, cooperativa are un capital social variabil, adică presupune asocierea și retragerea liberă a persoanei din cooperativă.

Întreprinderile de stat se fondează și se dotează de către Guvern sau de alte autorități administrative investite de Guvern (art. 179 alin. (1) din Codul civil și Legea cu privire la întreprinderea de stat din 16 iunie 1994). Întreprinderile municipale se fondează și se dotează de către autoritățile administrației publice locale (art. 179 alin. (2) din Codul civil și Regulamentul – model al întreprinderii municipale aprobat prin Hotărârea Guvernului Republicii Moldova nr. 387 din 6 iunie 1994).

După cum a fost menționat anterior, legislația Republicii Moldova se referă doar la întreprinderile micului business (adică microîntreprinderi și întreprinderi mici) și nu cuprinde categoria întreprinderilor mijlocii. Legea cu privire la susținerea și protecția micului business din 20 mai 1994 definește micul business ca activitatea de întreprinzător, desfășurată de microîntreprinderi și întreprinderi mici, care mai sunt denumiți agenți ai micului business (art. 1 alin. (1)). Microîntreprinderi, se consideră întreprinderea al cărei număr mediu anual de salariați nu depășește 9 persoane, iar suma anuală a vinzarilor nete este de până la 3 milioane lei (art. 1 alin. (3)), iar întreprinderi mici se consideră întreprinderile al cărei număr mediu anual de salariați este cuprins între 10 și 50 de persoane inclusiv, iar suma anuală a vinzarilor nete este de până la 10 milioane lei (art. 1 alin. (4)).

Analizând doctrina și legislația națională în vigoare am stabilit că Codul fiscal definește, agenții micului business, dar într-o manieră mai îngustă. Cu atât mai mult că art. 126 din Constituția Republicii Moldova obligă statul să creeze un cadru favorabil valorificării tuturor factorilor de producție. Cele menționate urmează a fi oglindite într-o manieră deplină și complexă în celelalte acte legislative și normative.

Am stabilit că pârghiile legislative de sprijinire a mediului de afaceri de dezvoltare a sectorului întreprinderilor mici și mijlocii, este un domeniu neexplorat teoretico-științific. Principalele probleme care sunt abordate în literatura juridică de specialitate în mare parte se reduc la abordarea aspectului economic al problemei în general și noțiunii de întreprinderi mici și mijlocii.

REFERINȚE BIBLIOGRAFICE

1. Solcan A. Managementul micului business. Chișinău: ed. ASEM, 2001 p.41
2. Legea cu privire la susținerea și protecția micului business nr.112-XIII din 20.05.94. În : *Monitorul Oficial al R.Moldova nr.2/7 din 25.08.1994 Legea a fost republicată în Monitorul Oficial nr.69-70 din 30.05.2002 art.553 pag.4(abrogată)*
3. Volcinschi V. Cojocari E. Dreptul economic. Dreptul antreprenoriatului. Chișinău: Business Elita. 2006. p.285-289
4. Bocancea (Țîbulac) L. Întreprinderile mici și mijlocii – promotor al dezvoltării economice. Chișinău: Universitatea Tehnică a Moldovei, p. 68-73 http://utm.md/meridian/2010/MI_2_2010/2_Bocancea_L_Intreprinderile.pdf
5. Legea cu privire la Organizațiile de Microfinanțare, nr. 280-XV din 22 iulie 2004. Publicat: 13.08.2004. în Monitorul Oficial Nr. 138-146 art Nr : 737 în:MO
6. Hotărârea Guvernului Republicii Moldova nr.723 din 13 iunie 2003, Publicat : 27.06.2003 în Monitorul Oficial Nr. 126 art Nr : 773
7. Legea nr. 185-XV din 10 iunie 2004. Publicat : 17.06.2004 în Monitorul Oficial Nr. 126 art Nr : 779
8. Ghid informativ-explicativ. (www.moldova.md).
9. Hotărârea Guvernului, nr.685 din 13.09. a adoptat Strategia de dezvoltare a sectorului întreprinderilor mici și mijlocii pentru anii 2012-2020. În: Monitorul Oficial nr.198-204/740 din 21.09.2012
10. Legea nr. 179 din 21.07.2016 cu privire la întreprinderile mici și mijlocii. În: Monitorul Oficial nr.306-313
11. Cristina Alina Marghițaș. Finanțarea întreprinderilor mici și mijlocii în contextul integrării României în Uniunea Europeană, teza de doctor în economie. Sibiu, 2011, p.10 <http://doctorate.ulbsibiu.ro/obj/documents/rezumat.pdf>
12. Codul civil al RM, adoptat prin legea Nr. 1107 din 06.06.2002 Publicat : 22.06.2002 în Monitorul Oficial Nr. 82-86, art Nr : 661
13. Legea cu privire la antreprenoriat și întreprinderi...1992. În: Monitor nr.1,1994
14. Legea cu privire la patenta de întreprinzător din 15 iulie 1998. În: Publicat : 06.08.1998 în Monitorul Oficial Nr. 72-73, art Nr : 485

**СОВРЕМЕННЫЕ ТЕНДЕНЦИИ
ПРАВОВОГО РЕГУЛИРОВАНИЯ КУПЛИ-ПРОДАЖИ НЕДВИЖИМОСТИ
(НА ПРИМЕРЕ ЗАКОНОВ РОССИИ И ГЕРМАНИИ)**

Елена ПЕВЦОВА, д.ю.н., профессор,
Московский государственный областной университет
e-mail: pevtsova@bk.ru

Наталья ПЕВЦОВА,
Московский государственный университет имени М.В.Ломоносова

Авторы с позиции компаративистики проводят научное исследование некоторых тенденций развития договора купли-продажи недвижимости в России и Германии, что позволило сформулировать рекомендации по совершенствованию современного гражданского законодательства и правоприменительной практики. Проанализированы некоторые отличительные черты указанного договора, а также эффективные способы разрешения противоречий в юридической практике при реализации договоров купли-продажи недвижимости. В данной статье предпринята попытка с позиции компаративистики, в том числе, путем анализа зарубежных источников на немецком языке, выделить современные взгляды на правовое положение договора купли-продажи недвижимости, а также сформулировать некоторые предложения по развитию института купли-продажи недвижимости.

Ключевые слова: договор купли-продажи, недвижимость, правовое регулирование купли-продажи недвижимости.

Актуальность проблемы. Недвижимость является важным объектом привлечения отечественных и зарубежных инвестиций в эпоху развития электронного государства, даже в условиях санкций в России и кризисных явлений в экономике и политике стран Европы. На сегодняшний день рынок российской недвижимости сосредотачивает в себе до 70 % национального достояния, и успешность его функционирования является залогом благополучия всего общества в целом.¹⁵ Вместе с тем, специфика указанного договора еще недостаточно изучена в юридической литературе, а законодателю бывает нелегко определиться в верности иницируемых новелл в области правового регулирования договора купли-продажи недвижимости.

За последнее десятилетие сложилась большая юридическая практика, появилось немало публикаций, посвященных исследованию проблем, связанных с совершением сделок с недвижимым имуществом, представляющих значительный научный интерес и оказывающих несомненную помощь органам юстиции в применении законодательства и в обнаружении пробелов в данной области.

В связи с достаточным разнообразием позиций в отношении договора купли-продажи недвижимости, высказываемых доктринально известными учеными, юристами-практиками, а также наличием многочисленных коллизий и сложностей в его реализации, нам представляется важным провести самостоятельное исследование указанного института, а также сравнить его правовое регулирование в России с опытом, сложившимся в одной из ведущих стран Европы – Германии, страны, создавшей одну из самых совершенных в мире систем поземельного права, обеспечивающих гармоничное сочетание частных и публичных интересов.

Теоретическую основу исследования составили работы таких ученых-юристов, как М.М.Агарков, М.И.Брагинский, М.И.Бару, С.Н.Братусь, Е.В.Васьковский, А.В.Венедиктов, В.В.Витрянский, Б.М.Гонгало, Д.Д.Гримм, Г.Денбург, Ф.И.Гавзе, О.С.Иоффе, П.В.Крашенинников, Л.А.Лунц, А.Л.Маковский, М.Г.Масевич, Д.И.Мейер, И.Б.Новицкий, Л.А.Новоселова, В.А.Ойгензихт, И.П. Писков, К.Победоносцев, В.К.Райхер, М.Г.Розенберг, Р.Савагье, К.И.Скловский, Е.А. Суханов, Ю.К.Толстой, Е.А.Флейшиц, Б.Л.Хаскельберг, Б.Б.Черепашин, Г.Ф. Шершеневич и других.

Методологической основой проведенного исследования стал системный подход к анализу категории недвижимого имущества, которая рассматривается в динамике. Авторами использованы общенаучные методы (сравнение, анализ, синтез, описание), а также специальные юридические методы, в том числе логического анализа, компаративистский.

Исторические и методологические аспекты институционализации договора купли-продажи недвижимости, повлиявшие на становления института «недвижимости» в современном мире.

Влияние римского права на становление и развитие современного законодательства и правовой мысли нашего общества связано с возникновением понятийно-категориального аппарата, различных институтов частного права, сложившихся еще много столетий назад в Римском государстве и явившихся важнейшей моделью, определившей достаточно стремительное и довольно плодотворное развитие в дальнейшем гражданско-правовой системы европейских стран в целом.

Изначально известное римскому праву деление вещей на движимые и недвижимые играло в большей степени формальное значение, а характерной особенностью данного времени служило то, что к недвижимости относились земельные участки (*praedia, fundi*), недра земли, воздушное пространство над земельным участком,

¹⁵ См.: Баранова Е.А. Оборот недвижимости в российском и германском праве: сравнительное исследование. Диссертация на соискание ученой степени к.ю.н. М.2005.

а также все, что создавалось другими людьми на земле собственника, в частности, различные постройки, насаждения, какие-либо посевы. В виду того что все это было связано с землей, оно являлось её составными частями. В Риме существовало правило *superficies solo cedit*, согласно которому созданное на поверхности юридически следует за данной поверхностью земли. Поэтому собственность на дом без права собственности на землю была невозможна. Мебель, животные, рабы, предметы домашнего хозяйства именовались *res mobiles* или *res se moventes*, и различные сделки с ними могли осуществляться по аналогичным нормам, регулирующим сделки с недвижимостью.

Более четкое деление вещей на движимые и недвижимые было нормативно сформулировано при принципате. В эпоху домината специальные правила закрепляли особенности передачи прав на недвижимость, благодаря чему обеспечивалась публичность таких сделок. В данный период времени разработку и нормативное закрепление получили особые права на недвижимость, например, *эмфитевзис*, *оброчные земли*, *суперфиций* (пп. 231, 232). Тем не менее, уже согласно законам XII таблиц (V в. до н.э.) возможность приобретения земельных участков, а также приобретение права на движимые вещи по давности владения (п. 203) требовала различных сроков: для того, чтобы человек мог стать приобретателем права собственности по давностному владению, требовался из-за системы двухпольного хозяйства срок более длительный по времени (два года), чем срок для движимых вещей (один год). Однако в это время далеко не все объекты недвижимости регламентировались одинаково; важную роль играло местоположение участков по их хозяйственному назначению, разграничивались *praedia urbana* – городские участки, а также *praedia rustica* – сельскохозяйственные участки. Кроме того, делалось различие между землями италийскими и провинциальными.

Для рабовладельческого строя характерно было, что для перехода права собственности как для движимого имущества, так и для недвижимого требовалась передача вещи (*traditio*) при этом важно, чтобы передающий должен иметь титул- быть собственником вещи. Иначе даже добросовестный приобретатель вещи не получал права собственности на нее, а реальный собственник имел права отобрать у него вещь при помощи виндикационного иска (*rei vindicatio*). При этом действовал следующий принцип: «где нахожу свою вещь, там и виндицирую ее» («*ubi rem meam invenio, ibi vindico*»). Круг ответчиков по данному иску был достаточно широк, он мог быть предъявлен не только к владельцам, но и к простым держателям. Каких-либо ограничений, связанных с предъявлением виндикационного иска к лицу, которое приобрело вещь, не зная о том, что отчуждатель не обладал соответствующими полномочиями, т. е. не являлся собственником вещи, не существовало. В этой связи существовали определенные опасности для стабильности имущественного оборота. Исследование вопроса позволяет согласиться с мнением И.А. Покровского о том, что «последовательное проведение римского принципа создавало бы общую неуверенность оборота: покупатель никогда не мог быть уверен в том, что он стал собственником, что завтра не явится некоторое другое лицо, которое докажет свое право собственности на вещь и отберет ее себе».

История Римского права убедительно доказывает, что именно в тот далекий период сложились все необходимые предпосылки институционализации правил, ставшие основой для современного доктринального понимания договора купли-продажи недвижимости.

В российском же законодательстве понятие «недвижимости» появляется, начиная с XVIII века. Терминологически впервые словосочетание «недвижимое имущество» употреблено в Указе Петра I «О порядке наследования в движимых и недвижимых имуществах» (также именуемым «указ о единонаследии») 1714 года.¹⁶ В Своде законов Российской империи (просуществовавшем до Октябрьской революции 1917 года), подготовленном Вторым отделением под руководством известного государственного деятеля и реформатора М. М. Сперанского в начале николаевской эпохи, не содержалось общего определения недвижимости. Эта категория определялась через примерное перечисление земли, разных угодий, домов.¹⁷

В советском гражданском праве после принятия ГК РСФСР 1922 г. деление вещей на движимые и недвижимые было ликвидировано. В указанном нормативном акте 1922 года статья 21 содержала особое примечание, в котором было отмечено, что «с отменой частной собственности на землю деление имуществ на движимые и недвижимые упразднено».¹⁸ Землю же законодательно объявили достоянием государства, и законодатель исключил её из «частного оборота».

Само понятие (термин) «недвижимость» стало употребляться применительно лишь к законодательству дореволюционному или зарубежному. Тем не менее, воля законодателя не могла исключить объективно сложившуюся конструкцию в практике. Как четко подметил Б.М. Гонгало, «с таким же успехом можно было отказаться от деления суток на день и ночь, закрепив это в законе».¹⁹ Уже в статье 185 Гражданского кодекса 1922 года отмечается, что купля-продажа строений под страхом недействительности должна осуществляться в нотариальном порядке с последующей регистрацией в подлежащем коммунальном отделе.

¹⁶ www.hist.msu.ru/ER/Text/inherit.htm

¹⁷ Шершеневич Г.Ф. Учебник русского гражданского права (по изданию 1907 г.). М., 1995. С. 98.

¹⁸ Новицкая Т. Е. Гражданский кодекс РСФСР 1922 года: История создания. Общая характеристика. Текст. Приложения. 2-е изд. М., 2002.

¹⁹ Постатейный комментарий к Жилищному кодексу Российской Федерации / Под ред. П. В. Крашенинникова. М., 2005. С. 98 (авторкомментария ст. 16 - Б. М. Гонгало).

Недвижимость, которой является также «строение», терминологически использованное законодателем ГК РСФСР 1922 г., требовала установления особого правового режима совершаемых с ней сделок. С принятием Гражданского кодекса РСФСР 1964²⁰ года законодатель увеличил список договоров, подлежащих регистрации. Например, нормативно закреплялись необходимость совершать обязательную государственную регистрацию в исполкоме местного Совета жилых домов и дач в случае их купли-продажи и дарения (статьи 239, 257 ГК РСФСР 1964 г.). В советское время, в виду того, что недвижимость была по большей части государственная и муниципальная, существовали ограничения по распоряжению таким жильем. Поэтому были актуальны исключительно сделки обмена недвижимости (данные сделки, совершаемые с неприватизированным жилым фондом, в настоящее время практически не встречаются, а сделки с жилым фондом, находящимся в частной собственности, сегодня именуется меной).

После значительно длительного перерыва деление имущества как объекта гражданских прав на движимое и недвижимое было законодательно восстановлено сначала в Законе «О собственности в РСФСР» от 24 декабря 1990 года²¹, а потом это нормативное закрепление нашло свое отражение и в Основах Гражданского законодательства Союза ССР и республик²², где появился термин "недвижимое имущество". Основным критерием для отнесения вещи к категории недвижимости служили физические, природные свойства вещи, выражающиеся в её способности или неспособности к перемещению в пространстве с сохранением назначения, а также прочности связи с землей. Но это был не единственный критерий, позволяющий утверждать, что вещь является недвижимым имуществом. Так, Основы гражданского законодательства закрепляли правило, по которому недвижимостью по формально-юридическому критерию считается и иное имущество, отнесенное к таковому законодательными актами (недвижимость в силу закона). Однако стоит заметить, что в период действия Основ гражданского законодательства такие законодательные акты так и не были приняты.

После введения общего понятия недвижимого имущества его закрепление последовало также в специальных законодательных актах, регулирующих «недвижимости в жилищной сфере», «недвижимости в градостроительственной сфере» и так далее, в определении которых были представлены перечни перечисления объектов, отнесенных к данным категориям. Тем самым, в законодательстве создавалась конкретизация общего понятия недвижимого имущества применительно к отдельным объектам или сферам деятельности.²³

Исследование вопроса позволяет заключить, что современная Концепция развития гражданского законодательства о недвижимом имуществе вобрала в себя наиболее актуальные проблемы правового режима недвижимости, обозначила важные направления предстоящего реформирования законодательства, дала обоснование ряду первоочередных мер по созданию системы правового регулирования, оптимальным образом коррелирующей интересы правообладателей с потребностями и интересами государства и общества.²⁴

Становление института недвижимости и обеспечение правового регулирования сделок с ним в Германии осуществлялось на протяжении довольно длительного времени. При этом совершенно очевидно взаимовлияния и даже проникновения норм, складывающихся в нашей стране и в Европе. Например, идеи, заложенные в германском вещном праве, оказали огромное воздействие на создание Проекта российского Гражданского Уложения и Гражданского кодекса 1922 г. Проект Вотчинного Устава, разработанный в России в начале XX в., структурно совпадает с источниками германского права, а также по содержанию абсолютно соответствует многим параграфам Германского Гражданского Уложения, посвященным регулированию перехода права собственности на земельные участки. Кроме того, интересной представляется особенность, что в восточной Германии аналогично, как и в советской России, доминировала государственная собственность на землю и средства производства, и на протяжении сорока пяти лет отсутствовала государственная регистрация.

На сегодняшний день в Германии учет недвижимости, которой в соответствии с законодательством этой страны являются земельные участки, осуществляется при помощи Поземельных Книг. В соответствии с § 3 п. 1 пр. 1 Положения о порядке ведения Поземельных Книг (Abs. 1 Satz 1 Grundbuchordnung)²⁵ за каждым земельным участком в Поземельной Книге закрепляется особое место (раздел Поземельной Книги для одной

²⁰ Гражданский кодекс РСФСР, утв. ВС РСФСР 11.06.1964(ред. от 26.11.2001)// "Свод законов РСФСР", т. 2, с. 7.// Документ утратил силу с 1 января 2008 года в связи с принятием Федерального закона от 18.12.2006 N 231-ФЗ.

²¹ Закон РСФСР от 24.12.1990 N 443-1 (ред. от 24.06.1992, с изм. от 01.07.1994) "О собственности в РСФСР"// "Ведомости СНД РСФСР и ВС РСФСР", 1990, N 30, ст. 416.// Утратил силу в связи с принятием Федерального закона от 30.11.1994 N 52-ФЗ.

²² "Основы гражданского законодательства Союза ССР и республик" (утв. ВС СССР 31.05.1991 N 2211-1) (ред. от 26.11.2001)// "Ведомости СНД и ВС СССР", 26.06.1991, N 26, ст. 733.// документ утратил силу с 1 января 2008 года на территории Российской Федерации в связи с принятием Федерального закона от 18.12.2006 N 231-ФЗ.

²³ Козырь О. Понятие недвижимого имущества в российском гражданском праве. Сделки с недвижимостью //Закон. - 1999. - № 4. - С. 19.

²⁴ Концепция развития гражданского законодательства о недвижимом имуществе. Одобрена Советом при Президенте РФ по кодификации и совершенствованию гражданского законодательства (п.1 протокола №12 от 17 февраля 2003 г.).

//Материалы конференции «Совершенствование законодательства, регулирующего оборот недвижимого имущества».

Концепция развития гражданского законодательства о недвижимом имуществе. Отв. ред. В.В. Витрянский. - М. 2003. - С. 61.

²⁵ <https://www.gesetze-im-internet.de/gbo/BJNR001390897.html>

недвижимости - Grundbuchblatt). Этот раздел Поземельной Книги для одного земельного участка по смыслу Гражданского Кодекса Германии должен быть рассмотрен как поземельный кадастр.²⁶

Так, в соответствии с § 873 п. 1 BGB²⁷ для заключения договора купли-продажи земельного участка при передаче права на него, а также передачи права на существующие обременения требуется согласие правообладателя, а также необходима регистрация в поземельном реестре. Раздел Поземельной Книги для одного поземельного участка содержит в себе информацию об имени владельца, а также состоит из трех наборов листов для регистрации земельных участков, объектов зданий и сооружений, а также частей этих объектов. Каждый лист содержит в себе необходимые сведения о недвижимом имуществе, держателях прав на него, операциях с недвижимостью и ссылки на документы, на основании которых образованы права. Листы Поземельной Книги группируются в тома.

Сам по себе учет прав на земельные участки имеет довольно древние истоки возникновения. В 1086 году по приказу Вильгельма Завоевателя была создана так называемая «Книга страшного суда» (Domesday), являющаяся одним из старейших сохранившихся на сегодняшний день сборников, где содержались сведения о размерах поместий, годов перехода их к новому владельцу, денежной оценки хозяйства поместья на дату проведения переписи, а также другая информация, позволяющая осуществлять учет недвижимости в XI веке.²⁸

В дополнение к пахотным кадастрам земельных участков, существовавших в Средние века, создавались книги учета городских земель, выступающие для Германии предтечей современного регистра в Поземельной Книге. Эти официальные документы включали различные положения (от предоставления городских привилегий по коммунальным уставам до правового регулирования сделок с недвижимостью между гражданами).²⁹

Рецепция же римского права, по мнению многих немецких юристов,³⁰ тормозила развитие и распространение учета недвижимости в поземельных книгах, потому что там, где местное законодательство не содержит каких-либо четких правил насчет сделок с недвижимостью, стали пользоваться римским законодательством, в результате чего передача прав на земельные участки, в том числе, путем купли-продажи недвижимости, в различных землях Германии стала осуществляться не единообразно. Кроме того, в городах, где уже были разработаны и активно применялись на практике законы, регулирующие сделки с объектами недвижимости, римское право «не приживалось», ввиду чего в Германии отчасти стал складываться смешанный способ осуществления передачи права на земельные участки.³¹

Первый законопроект в этой области, называвшийся "Порядок ведения поземельных книг Северно-Германского Союза" ("Grundbuch-Ordnung für das Gebiet des Norddeutschen Bundes") был создан в январе 1868 г. Он содержал в себе два вида залогов: Долг, обеспечиваемый залогом недвижимого имущества (die Grundschuld) и Ипотека (die Hypothek).³² В мае 1872 года Порядок ведения поземельных книг вступил в силу как "Закон о приобретении права собственности и обременении земельных участков, шахт и установление отдельных сервитутов" ("Gesetz über den Eigenthums-Erwerb und die dingliche Belastung der Grundstücke, Bergwerke und selbstständigen Gerechtigkeiten") просуществовавший до возникновения материального права BGB.

Согласно первому проекту BGB, созданному в 1887 г., право на недвижимое имущество, закрепленное в Гражданском кодексе, предполагало соблюдение формальных процедур при регистрации недвижимого имущества, прописанных в Положении о порядке ведения Поземельных Книг.

Понятие (термин) Поземельной Книги используется в Гражданском кодексе Германии (BGB) не аналогично этому понятию в Положении о порядке ведения поземельных книг. Согласно § 3 1 ГПБ 3 (Abs. 1 GBO) за каждым земельным участком в поземельной книге закрепляется особое место (раздел Поземельной Книги для одной недвижимости), § 4 ГБО (§ 4 GBO), один и тот же собственник может купить несколько земельных участков (в этом случае за ним персонально будет в одном разделе закреплено несколько земельных участков). Раздел Поземельной Книги для одной недвижимости по отношению к регистрации земельного участка по смыслу BGB аналогичен понятию Поземельная Книга. Он соответствует основным принципам Поземельной Книги.

Таким образом, современный этап правового регулирования договоров купли-продажи недвижимости в Германии и в России был подготовлен становлением специальных правовых норм, постепенно закрепляющийся на протяжении длительного времени.

²⁶ Jedes Grundstück erhält im Grundbuch eine besondere Stelle (Grundbuchblatt). Das Grundbuchblatt ist für das Grundstück als das Grundbuch im Sinne des Bürgerlichen Gesetzbuchs anzusehen.

²⁷ <http://www.gesetze-im-internet.de/bgb/>

²⁸ Книга Страшного суда // Большая советская энциклопедия : [в 30 т.] / гл. ред. А. М. Прохоров. 3-е изд. М. : Советская энциклопедия, 1969-1978.

²⁹ Walter Böhlinger, in: Georg Meikel, Horst Bestelmeyer: Grundbuchrecht, Bd. I, 9. Aufl., München 2004, Rn A19., Lexikon des Mittelalters, Bd. 5, Sp. 1061

³⁰ J. Michael Rainer: Das Römische Recht in Europa. Von Justinian zum BGB. Manz, Wien 2012, ISBN 978-3-214-00785-0.

³¹ Walter Böhlinger, in: Georg Meikel, Horst Bestelmeyer: Grundbuchrecht, Bd. I, 9. Aufl., München 2004, Rn A2

³² Horst Heinrich Jakobs/Werner Schubert, Sachenrecht III: Grundbuchordnung, 1982, S. 14

Роль государственной регистрации в России и Германии при совершении купли-продажи недвижимости. Публичная достоверность реестра.

В действующем законодательстве России не закреплено обязательное нотариальное удостоверение договора купли-продажи недвижимости (стороны могут сделать по своему усмотрению). Однако с 1 января 2016 года в случае продажи доли в общей долевой собственности, при продаже земельной доли, при продаже недвижимости на условиях доверительного управления и при продаже имущества несовершеннолетних или ограниченно дееспособных лиц необходимо нотариальное удостоверение. А для осуществления перехода права собственности к покупателю необходима государственная регистрация (п. 1 ст. 551 ГК РФ), под которой понимается юридический акт признания и подтверждения государством возникновения, ограничения (обременения), перехода или прекращения права на недвижимость имущество в соответствии с ГК РФ.³³ Государственная регистрация может быть оспорена только в судебном порядке. Порядок регистрации установлен федеральным законом от 13 июля 2015 г. N 218-ФЗ «О государственной регистрации недвижимости»³⁴.

В соответствии со ст. 210, 211 ГК РФ приобретатель получает право собственности на недвижимость с момента государственной регистрации, а в случае исполнения договора до этого момента (если передали документы, выселились, вселились и т. д.) не произойдет переход права собственности, бремени содержания имущества, а также риска его случайной гибели к приобретателю.

Однако в случае, если одна из сторон уклоняется от государственной регистрации перехода права собственности на недвижимость, суд может по при наличии требования другой стороны вынести решение о государственной регистрации перехода права собственности.

При этом регистрируется не сам договор, предметом которого является недвижимость, а переход права на нее.

Согласно п. 38 Постановления Пленума Верховного Суда РФ N 10, Пленума ВАС РФ N 22 29.04.2010 "О некоторых вопросах, возникающих в судебной практике при разрешении споров, связанных с защитой права собственности и других вещных прав", приобретатель не может быть признан добросовестным, если на момент совершения сделки по приобретению имущества право собственности в ЕГРП было зарегистрировано не за отчуждателем или в ЕГРП имелась отметка о судебном споре в отношении этого имущества³⁵.

При заключении договора купли-продажи недвижимости и обращении для этого к реестру основными требованиями, необходимыми для признания его публичной достоверности являются правильность, публичность, наличие способа исправления неправильной записи и полнота³⁶. Что касается правильности, то она обеспечивается обязательной проверкой правового основания при внесении. В Германии эта функция выполняется нотариусом, проверяющим форму и содержание как обязательственной, так и распорядительной сделки (регистрирующий же орган проверяет только наличие распорядительной сделки). В России же проверкой правильности законности обязательственной сделки занимается сам регистрирующий орган, осуществляющий еще правовую экспертизу документов, но он не может проконтролировать, например, такие вопросы, как дееспособность сторон сделки, соблюдение семейного, корпоративного законодательства и т. д., являющиеся частыми причинами оспаривания права собственности покупателя недвижимости³⁷.

Публичная достоверность реестра, важная при покупке недвижимости, разграничивается на формальную и материальную³⁸. Формальная публичность предполагает то, что права на недвижимость становятся общеизвестными путем их опубликования и что данные реестра являются общедоступными. Данное условие выполняется как в Германии, так и в России. Сведения, содержащиеся в государственном реестре прав, являются общедоступными и предоставляются по запросам любых лиц в виде выписки. В федеральном законе от 13.07.2015 N 218-ФЗ (ред. от 03.07.2016) «О государственной регистрации недвижимости» (с изм. и доп., вступ. в силу с 02.01.2017) закреплено, что «сведения, содержащиеся в Едином государственном реестре недвижимости, за исключением сведений, доступ к которым ограничен федеральным законом, предоставляются органом регистрации прав по запросам любых лиц (далее – запрос о предоставлении сведений), в том числе посредством использования информационно-телекоммуникационных сетей общего пользования, в том числе сети «Интернет», включая единый портал, единой системы межведомственного электронного взаимодействия и подключаемых к ней региональных систем межведомственного электронного

³³ Комментарий к Федеральному закону от 21 июля 1997 г. N 122-ФЗ "О государственной регистрации прав на недвижимое имущество и сделок с ним" (постатейный) (под редакцией доктора юридических наук Алёшина В.В.). - "Деловой двор", 2010 г. Глава III. Порядок государственной регистрации прав на недвижимое имущество и сделок с ним

³⁴ Федеральный закон от 13 июля 2015 г. N 218-ФЗ «О государственной регистрации недвижимости»

//Собрание законодательства Российской Федерации от 20 июля 2015 г. N 29 (часть I) ст. 4344

Система ГАРАНТ: <http://base.garant.ru/71129192/#ixzz4bx66ZR6Y>

³⁵ Постановление Пленума Верховного Суда РФ N 10, Пленума ВАС РФ N 22 от 29.04.2010(ред. от 23.06.2015) "О некоторых вопросах, возникающих в судебной практике при разрешении споров, связанных с защитой права собственности и других вещных прав" / "Вестник ВАС РФ", N 6, июнь, 2010

³⁶ Самойлов Е. Ю. Публичная достоверность при приобретении недвижимого имущества. Дис. канд. юр. наук. – Москва: МГУ, 2010. С. 58

³⁷ Бевзенко Р. С. Государственная регистрация прав на недвижимое имущество: проблемы и пути решения// Вестник гражданского права. 2011. N 5

³⁸ Самойлов Е. Ю. Публичная достоверность при приобретении недвижимого имущества. Дис. канд. юр. наук. – Москва: МГУ, 2010. С. 30

взаимодействия, иных технических средств связи, а также посредством обеспечения доступа к федеральной государственной информационной системе ведения Единого государственного реестра недвижимости или иным способом, установленным органом нормативно-правового регулирования.³⁹ Таким образом, это позволяет покупателям недвижимого имущества получить необходимую для них информацию о том, действительно ли продавец уполномочен на передачу данного имущества, не зарегистрированы ли какие-либо ограничения и обременения, связанные с данным имуществом.

Юридический эффект видимости права (Rechtsscheinwirkung) может санкционировать только правопорядок, нормы которого презюмируют соответствие видимости материально-правовому положению, если обычным поводом видимости является определенный законом типовой фактический состав, как это происходит, например, в Германии⁴⁰. В России же дело обстоит иначе. Согласно российскому законодательству государственная регистрация является единственным доказательством существования зарегистрированного права⁴¹. Но это является опровержимым, так как зарегистрированное право на недвижимое имущество может быть оспорено в судебном порядке. При этом в отличие от германского правопорядка, оспаривается не запись в реестре, а само право. Это может привести к случаям расхождения между записью в реестре и существующим положением дел⁴².

Что касается полноты реестра, то в российском законодательстве предусмотрен целый ряд случаев, когда при покупке недвижимости не требуется обязательного внесения права в реестр, в чем опасность особенно остро прослеживается при покупке недвижимости. Например, регистрация прав не требуется при приобретении права собственности на имущество в порядке наследования (п. 4 ст. 1152 ГК РФ)⁴³, в случае универсального правопреемства при реорганизации юридических лиц. Данные исключения объясняются невозможностью «юридической паузы» между прекращением прав одного лица и возникновением прав другого лица⁴⁴. Поэтому реестр нельзя считать полным источником сведений прав на недвижимость, и приобретатели располагают только частью информации о правах на недвижимость. Но, например, по мнению Р. С. Бевзенко, существование «внеерестровых» прав само по себе не может опровергнуть существование принципа публичной достоверности, так как достоверность реестра является не объективной, устанавливающей, что право собственности принадлежит именно лицу, указанному в реестре, а субъективной, т. е. предполагается истинной только для лиц, добровольно положившихся на запись в реестре. Кроме того, в германской системе, в которой реализация принципа публичной достоверности никем не оспаривается, также допускается существование «внеерестровых» прав⁴⁵. Но еще одним фактом, свидетельствующим против полноты Единого государственного реестра права на недвижимое имущество и сделок с ним, является также то обстоятельство, что запись в реестре не может гарантировать существование объекта недвижимости, ведь в российском праве отсутствует, в отличие от немецкого, концепция единого объекта недвижимости в виде земельного участка⁴⁶.

В 2016 году в России появилось немало новелл в законодательстве, которые изменили правила осуществления кадастрового учета и регистрации недвижимости. Важным законом в этом плане стал Федеральный закон от 13 июля 2015 года № 280-ФЗ «О государственной регистрации недвижимости», который вступил в силу с 1 января 2017 года.⁴⁷ Изменились и нормы Гражданского кодекса РФ о признании объекта самовольной постройки. Законодатель внес уточнения в порядок регистрации прав на недвижимость без участия правообладателя, то есть по заявлению уполномоченного государственного органа. Фактически до 1 января 2017 года действовало параллельное регулирование вопросов, определяющих порядок регистрации недвижимости, что, на наш взгляд, и некорректно с позиции юридической техники. Граждане с целью регистрации права собственности на дом или земельный участок, который подлежит кадастровому учету, должны были собирать документы и обращаться в разные организации - кадастровую палату и территориальный орган Росреестра. А вот последний должен был содержать два государственных

³⁹Федеральный закон от 13.07.2015 N 218-ФЗ (ред. от 03.07.2016) "О государственной регистрации недвижимости" (с изм. и доп., вступ. в силу с 02.01.2017) // «Собрание законодательства РФ», 20 июля 2015 г. N 29 (часть I) ст. 4344

⁴⁰ Самойлов Е. Ю. Публичная достоверность при приобретении недвижимого имущества. Дис. канд. юр. наук. – Москва: МГУ, 2010. С. 47

⁴¹Федеральный закон от 13 июля 2015 г. N 218-ФЗ «О государственной регистрации недвижимости» //Собрание законодательства Российской Федерации от 20 июля 2015 г. N 29 (часть I) ст. 4344 Система ГАРАНТ: <http://base.garant.ru/71129192/#ixzz4bx66ZR6Y>сделок с ним

⁴² Самойлов Е. Ю. Публичная достоверность при приобретении недвижимого имущества. Дис. канд. юр. наук. – Москва: МГУ, 2010. С. 55

⁴³"Гражданский кодекс Российской Федерации (часть первая)" от 30.11.1994 N 51-ФЗ (ред. от 31.01.2016)/ "Собрание законодательства РФ", 05.12.1994, N 32, ст. 3301

⁴⁴ Самойлов Е. Ю. Публичная достоверность при приобретении недвижимого имущества. Дис. канд. юр. наук. – Москва: МГУ, 2010. С. 30

⁴⁵ Бевзенко Р. С. Государственная регистрация прав на недвижимое имущество: проблемы и пути решения// Вестник гражданского права. 2011. N 5

⁴⁶ Самойлов Е. Ю. Публичная достоверность при приобретении недвижимого имущества. Дис. канд. юр. наук. – Москва: МГУ, 2010

⁴⁷Федеральный закон от 13 июля 2015 г. N 218-ФЗ «О государственной регистрации недвижимости» //Собрание законодательства Российской Федерации от 20 июля 2015 г. N 29 (часть I) ст. 4344 Система ГАРАНТ: <http://base.garant.ru/71129192/#ixzz4bx66ZR6Y>

информационных ресурса, где находится информация об объектах недвижимости: Единый государственный реестр прав на недвижимое имущество и сделок с ним и Государственный кадастр недвижимости. Как показывает практика, сведения, которые в них содержатся, часто просто не совпадают.

По правилам, вступившим в силу с 2017 года, все действия по оформлению недвижимости систематизированы, появилась фактически единая учетно-информационная процедура – целостная цепочка от кадастрового учета до получения документов, подтверждающих право собственности. Сведения об объектах недвижимости и правах на них по новому закону находятся в Едином государственном реестре недвижимости. Такой реестр ведется в электронном виде. Сведения, которые вносятся в него, нельзя будет удалить или иным образом уничтожить. Своего рода это и целостный архив. Стоит согласиться с мнением юристов – практиков о том, что такие правила снизят риски операций на рынке недвижимости. А расширение электронного взаимодействия субъектов, бесспорно, ускоряет процедуры оформления прав и сокращает сроки регистрации прав. С 1 января 2017 года регистрация прав занимает семь рабочих дней (девять – при подаче документов через МФЦ), постановка на кадастровый учет – пять рабочих дней (семь – при подаче документов через МФЦ). А при одновременной регистрации прав и постановке на кадастровый учет – 10 рабочих дней (12 рабочих дней – через МФЦ) (п. 1-5 ч. 1 ст. 16 указанного закона). Если же права регистрируются на основании нотариально удостоверенной сделки, свидетельства о праве на наследство или свидетельства на долю в общем имуществе супругов, то срок регистрации составляет три рабочих дня.⁴⁸

При этом оформление прав на недвижимость и осуществление кадастрового учета приостанавливаются на три месяца в случае, если, например, заявитель не обладает правами на объект недвижимости; есть противоречие между заявленными правами и правами, уже зарегистрированными в едином реестре недвижимости; другие ведомства, предоставляющие документы в Росреестр, затягивают сроки их подачи (в этом случае срок приостановления достигает одного месяца); существует решение суда о недействительности сделки, положенной в основание для регистрации права, и т. д. (ч. 1 ст. 26 ФЗ «О государственной регистрации недвижимости»). До того, как будут закончены регистрационные действия по текущей сделке с недвижимостью, о которой документы поступили в Росреестр, регистрация последующей сделки с этой же недвижимостью приостанавливается. При наличии спора о недвижимости, находящейся под ипотекой, или об обращении взыскания на такую недвижимость, регистрация прав на нее может быть осуществлена только после вынесения судебного решения и т. д. (ч. 2-5 ст. 26 ФЗ «О государственной регистрации недвижимости»). При этом, если срок для устранения препятствий в регистрации недвижимого имущества прошел, а обстоятельства, не позволяющие зарегистрировать недвижимое имущество, не были устранены, государственный регистратор откажет в осуществлении кадастрового учета или регистрации прав (ст. 27 ФЗ «О государственной регистрации недвижимости»).

Кроме того, правообладатели так же смогут запрещать осуществление регистрационных действий с их недвижимостью без их личного участия (ч. 2 ст. 28.1 ФЗ «О государственной регистрации недвижимости»). Для этого собственник может подать в Росреестр соответствующее заявление, о чем в единый реестр недвижимости будет занесена специальная отметка.

Установленный в Федеральном законе «О государственной регистрации недвижимости» максимальный срок для внесения записи о невозможности совершения регистрационных действий составляет пять рабочих дней со дня поступления заявления (ст. 36 ФЗ «О государственной регистрации недвижимости»). Однако исследователи АНО Центра прикладных исследований в области права и бухгалтерского учета «Правовые и бухгалтерские решения» утверждают, что возможны случаи (например, если злоумышленники каким-либо образом завладели документами, удостоверяющими личность собственника, или сумели подделать судебные решения) когда эта норма не защитит собственников недвижимости.⁴⁹

Федеральный закон «О государственной регистрации недвижимости» предусматривает ответственность регистрирующего органа за допущенные упущения, такие как, например, как необоснованный отказ в приеме документов, волокита, технические ошибки в записях единого реестра недвижимости, необоснованный отказ в предоставлении сведений из единого реестра недвижимости и т. д. (ч. 1 ст. 66 ФЗ «О государственной регистрации недвижимости»). При этом в таких случаях причиненный ущерб в полном объеме будет выплачен из казны (ч. 2 ст. 66 ФЗ «О государственной регистрации недвижимости»), и если нанесенный вред вызван умышленными действиями, то регистраторы обязаны будут возмещать убытки в полном объеме (в том числе упущенную выгоду). Кроме того, есть возможность взыскания Росреестром выплаченных сумм у непосредственных виновников нарушения.

Кроме этого, федеральный закон «О государственной регистрации недвижимости» закрепил право граждан на получение однократной компенсации при утрате по не зависящим от них причинам зарегистрированного в едином реестре недвижимости права на единственное жилье. Максимальный размер такой компенсации - не более 1 млн. руб. (ч. 3 ст. 68). Однако эта норма начнет действовать только с 1 января 2020 года. В то же время, очевидно, что подобный размер компенсации, установленный законодателем побуждает граждан совершать сделки с недвижимостью в нотариальной форме. Сделка, осуществленная в нотариальном порядке, является гарантией дополнительной юридической защиты, а также предоставляет право

⁴⁸<http://garant.ru>

⁴⁹Система ГАРАНТ: <http://base.garant.ru/71129192/#ixzz4bx66ZR6Y>

на получение компенсации сторонам в случае непрофессиональных действий нотариусов за счет индивидуальных страховок последних. На сегодняшний день размер страховой выплаты по договору страхования гражданской ответственности нотариуса, который имеет нотариальную контору в городском поселении, составляет 2 млн. руб. (в сельском поселении – 1,5 млн руб.). А на сумму 5 млн. руб. обязаны застраховать свою деятельность нотариусы, удостоверяющие договоры ипотеки (ч. 6-7 ст. 18 Основ законодательства Российской Федерации о нотариате от 11 февраля 1993 г. № 4462-1).⁵⁰

РЕЗУЛЬТАТЫ

Институт купли-продажи недвижимости прошел долгий путь становления и развития, получив юридическое закрепление в нормативных источниках разных стран.

В зарубежной литературе, и в российской юриспруденции подход к институту недвижимости и сделок с ним установился несколько схожий, однако определенные моменты уникальны для России и Германии, например, в нашей стране в отличие от Германии отсутствует концепция единого объекта недвижимости в виде земельного участка. Анализируя российскую цивилистику XVIII – начала XIX в. следует отметить, что при проведении исследования такого понятия как договор купли – продажи недвижимости у ученых того периода возникало много споров. Так, в частности о признании продажи и покупки договору и тем более двусторонним договором. Д.И. Мейер признавал куплю-продажу по российскому законодательству двусторонним договором, тогда как К. П. Победоносцев утверждал, что купля-продажа не договор, а действие, которым одна сторона передает другой вещь за определенную цену. Поводом к такому выводу служит, прежде размещения в Своде законов купли-продажи не в разделе о договорах, а в разделе 3: «О порядке взаимного приобретения прав на собственность меной и покупкой».

ОБСУЖДЕНИЕ

Спустя столетия в современный период в России и Германии проведены новые научные исследования сделок с недвижимым имуществом, сложилась большая судебная практика.

В работах российских и немецких юристов отмечена консенсуальная, взаимная, и возмездная природа договора купли-продажи недвижимости, указано, что к существенным условиям договора купли-продажи недвижимости законодатель относит условия договора о предмете продажи и его цене. При этом передача недвижимости продавцом и принятие ее покупателем осуществляются в соответствии с подписываемым сторонами передаточным актом или иным документе о передаче. Содержание договора купли-продажи недвижимости составляют права и обязанности сторон, заключающих такой договор.

ЗАКЛЮЧЕНИЕ

На наш взгляд, современное нормативное регулирование сделок купли-продажи недвижимости нуждается в более детальной регламентации, видится необходимым создание новой законодательной базы ипотечного жилищного кредитования. Не решена проблема оптимального возмещения ущерба сторонам по договору купли-продажи недвижимости, который был причинен в результате ошибок и злоупотреблений, требуются новые исследования особенностей предмета договора купли-продажи недвижимости в России с учетом опыта эффективной реализации договора купли-продажи недвижимости в Германии и других зарубежных странах.

СПИСОК ИСПОЛЬЗОВАННЫХ ИСТОЧНИКОВ И ЛИТЕРАТУРЫ

Нормативные правовые акты

1. Гражданский кодекс Российской Федерации (часть вторая) от 26.01.1996 N 14-ФЗ (ред. от 23.05.2016) // "Собрание законодательства РФ", 29.01.1996, N 5.
2. Федеральный закон от 21.07.1997 N 122-ФЗ (ред. от 03.07.2016) "О государственной регистрации прав на недвижимое имущество и сделок с ним" (с изм. и доп., вступ. в силу с 01.01.2017)// "Российская газета", N 145, 30.07.1997.
3. Федеральный закон от 21.07.1997 N 122-ФЗ «О государственной регистрации прав на недвижимое имущество и сделок с ним» // «Собрание законодательства РФ», 28.07.1997, N 30, ст. 3594.
4. Федеральный закон от 29.07.1998 N 135-ФЗ (ред. от 05.07.2016) «Об оценочной деятельности в Российской Федерации» (с изм. и доп. вст. в силу с 01.01.2017)// «Российская газета». N 148-149, 06.08.1998.

Учебная литература, научные статьи и диссертации

5. Anfechtung und Rücktritt vom Immobilienkaufvertrag//von Rechtsanwalt Ingo Schleypen.
6. Horst Heinrich Jakobs/Werner Schubert, Sachenrecht III: Grundbuchordnung, 1982.
7. J. Michael Rainer: Das Römische Recht in Europa. Von Justinian zum BGB. Manz, Wien 2012, ISBN 978-3-214-00785-0.
8. Leopold-Michael Marzi, Das Recht der Pfandbriefe und Hypothekenbanken in Vergangenheit und Gegenwart, 2002.
9. Verein für Geschichte der Mark Brandenburg, Forschungen zur brandenburgischen und preußischen Geschichte, Band 46, 1934.
10. Walter Böhringer, in: Georg Meikel, Horst Bestelmeyer: Grundbuchrecht, Bd. I, 9. Aufl., München 2004, Rn A19., Lexikon des Mittelalters, Bd. 5, Sp. 1061
11. Walter Böhringer, in: Georg Meikel, Horst Bestelmeyer: Grundbuchrecht, Bd. I, 9. Aufl., München 2004, Rn A2

⁵⁰<http://garant.ru>

Материалы юридической практики

12. Постановление Пленума Верховного Суда РФ N 10, Пленума ВАС РФ N 22 от 29.04.2010(ред. от 23.06.2015) "О некоторых вопросах, возникающих в судебной практике при разрешении споров, связанных с защитой права собственности и других вещных прав" / "Вестник ВАС РФ", N 6, июнь, 2010.
13. BGH Urteil vom 29.11.2006, VIII ZR 92/06.
14. BGH, Urteil vom 7.11.2008, V ZR 138/07; BGH, Urteil vom 16.03.2012, V ZR 18/11BGH, Urt. vom 10.12.2010, V ZR 203/09.
15. BGH, Urt. vom 27.03.2009, V ZR 30/08.
16. BGH, Urt. vom 30.11.2012, V ZR 25/12.
17. BGH, Urt. vom 12.04.2013, V ZR 266/11.
18. BGH, Urt. vom 15.07.2011, V ZR 171/10.
19. OLG Rostock, Urt. vom 10.09.2009, 3 U 229/08, OLG Hamm, Urt. vom 29.04.2010, Az.: 127/09i.

OBIECTUL MATERIAL/IMATERIAL AL INFRAȚIUNILOR DE CONTRABANDĂ

Aurel Octavian PASAT, lect. univ., dr.,
Universitatea Cooperatist-Comercială din Moldova
e-mail: octavian_passat@yahoo.com

Studiul întreprins are drept obiective analiza și stabilirea obiectului material/imaterial al infracțiunilor de contrabandă care contribuie la aprofundarea concepției privind răspunderea penală pentru infracțiunile vamale. De asemenea, evidențierea și soluționarea problemelor de drept penal ce vizează infracțiunile din sfera vamală, reglementate de legislația penală a Republicii Moldova, infracțiuni reunite sub art. 248 Cod penal.

În cadrul studiului au fost folosite diverse metode de cercetare, printre care: analiza, sinteza, deducția, inducția.

În vederea intensificării luptei cu fenomenul criminalității în sfera vamală în studiu sunt avansate unele propuneri menite să îmbunătățească cadrul legal incriminator, în elaborarea instrumentarului de identificare a particularităților juridico-penale ale infracțiunilor vamale în legislația Republicii Moldova, fapt ce a condus la înaintarea unor propuneri de îmbunătățire a textului de lege în vederea prevenirii și combaterii infracționalității în sfera vamală.

Cuvinte-cheie: *infracțiune vamală, contrabandă, plăți vamale, declarant, declarație vamală, documente falsificate, documente nereale, valori culturale, proporții mari.*

The objective of the study is to analyze and establish the material/imaterial object of smuggling offenses, which contributes to the deepening of the concept of criminal liability for customs offenses. Also, highlighting and solving the criminal law issues related to the offenses in the customs sphere, regulated by the criminal law of the Republic of Moldova, offenses brought together under art. 248 Criminal Code.

Different research methods were used in the study, including: analysis, synthesis, deduction, induction.

In order to intensify the fight with the phenomenon of crime in the study sphere, some proposals are being made to improve the legal framework incriminating the elaboration of the tools for identifying the juridical-criminal particularities of the customs offenses in the legislation of the Republic of Moldova, which led to the submission of some proposals Improving the text of the law to prevent and combat crime in the customs sphere.

Keywords: *customs offense, smuggling, customs payments, declarant, customs declaration, falsified documents, unrealistic documents, cultural values, large proportions.*

JEL Classification: K14.

Introducere

Regula e că toate infracțiunile vamale cuprind în conținutul componentei de infracțiune prezența unei anumite entități corporale sau incorporale influențate infracțional prin săvârșirea faptei prejudiciabile. Respectiv entități formează obiectul material/imaterial al infracțiunii, care, în cadrul infracțiunilor supuse analizei, constituie semn constitutiv obligatoriu al componentei de infracțiune. Lipsa obiectului material/imaterial duce la inexistența componentei de infracțiune și, respectiv, a infracțiunii.

Gradul de investigare al problemei la momentul actual, scopul cercetării

Cu toate că se constată un interes științific sporit din partea teoreticienilor pentru investigarea infracțiunilor vamale, considerăm că, avându-se în vedere potențialul aport pe care-l poate avea o cercetare științifică, dar și faptul că unele aspecte ale acesteia pot fi concepute de pe noi poziții, există totuși loc pentru o nouă abordare, în cazul nostru – a infracțiunilor vamale, în general, și a fenomenului contrabandei, în special.

Această nouă abordare presupune noi direcții de cercetare, în același timp elaborarea unor concepții teoretice științifice argumentate racordate la practica judiciară existentă privind infracțiunile vamale.

Studiul întreprins are drept obiective analiza și stabilirea obiectului material/imaterial al infracțiunilor de contrabandă care contribuie la aprofundarea concepției privind răspunderea penală în privința infracțiunilor vamale. De asemenea, evidențierea și soluționarea problemelor de drept penal ce vizează infracțiunile din sfera vamală, reglementate de legislația penală a Republicii Moldova, infracțiuni reunite sub art. 248 Cod penal.

Metode și materiale aplicate

În vederea atingerii scopului enunțat, au fost folosite diverse metode de cercetare, printre care: analiza ideilor, concepțiilor teoretico-științifice ale oamenilor de știință din Republica Moldova, precum și din alte state, referitoare la infracțiunile vamale; abordarea juridică a principalelor concepte cuprinse în dispozițiile actelor normative ce determină răspunderea pentru comiterea infracțiunilor vamale; cercetarea practicii judiciare axate pe infracțiunile vamale sau soluționarea problemelor de încadrare juridică a infracțiunilor vamale;

Obiectul material nu se regăsește în toate infracțiunile. Autorul român C. Bulai consideră că obiectul material există numai în cazul în care valoarea socială ocrotită, asupra căruia atentează făptuitorul, se proiectează într-o entitate materială, astfel încât relațiile sociale sunt vătămate sau amenințate prin intermediul acestei entități [1, p.196].

Referitor la infracțiunile de contrabandă, potrivit legii penale a Republicii Moldova, consemnăm că legiuitorul, în calitate de tehnică legislativă, a recurs la metoda indicării exprese a obiectului material/imaterial în conținutul textului normei de incriminare.

Obiectul material al infracțiunilor reunite sub denumirea marginală de contrabandă poate consta în orice bunuri sau alte valori materiale ce sunt transportate peste frontiera vamală. De menționat că prin bunuri se înțelege mărfuri ale persoanelor fizice și juridice trecute peste frontiera vamală pentru vânzare-cumpărare, schimb, arendă sau alte tranzacții [9, p.81].

Având la bază tipul entității materiale/imateriale trecute ilegal peste frontiera vamală, unii autori evidențiază următoarele forme ale contrabandei: a) contrabanda economică – obiectul material îl constituie mărfurile, mijloacele de transport și alte bunuri care nu au vreo calitate specială; b) contrabanda cu bunuri excluse din circuitul civil – substanțe radioactive, otrăvitoare, materiale nucleare, arme de distrugere în masă; c) contrabanda cu valori culturale; d) contrabanda cu substanțe narcotice, psihotrope și analogele lor; e) contrabanda cu arme, muniții și dispozitive explozive [14, p.13]. P.A. Modestov evidențiază doar două forme ale contrabandei: a) contrabanda cu mărfuri și alte obiecte și b) contrabanda cu bunuri în privința cărora sunt stabilite reguli speciale pentru trecerea lor peste frontiera vamală [13, p.10]. O clasificare similară o face Iu.I. Sucicov, care grupează obiectul material al contrabandei în două mari grupe: a) mărfuri de consum și b) mărfuri care comportă un anumit specific, care sunt limitate sau interzise în circuitul civil [17, p.16]. În viziunea lui A.Z. Ignatiuc, obiectele materiale/imateriale ale infracțiunilor de contrabandă pot fi divizate în două categorii: a) obiecte aflate în circuitul civil; b) obiecte limitate sau interzise în circuitul civil [11, p.44-45]. În opinia autorilor V.D. Laricev și N.S. Ghilimudinova, contrabanda poate fi divizată în următoarele patru categorii: a) contrabanda economică; b) contrabanda militară; c) contrabanda ecologică; d) contrabanda cu obiecte interzise pentru import sau export [12, p.190].

Într-adevăr, surprindem poziția legiuitorului de a stabili diferențiat răspunderea penală pentru comiterea contrabandei cu anumite entități. Din dispoziția normei incriminatoare desprindem că în calitate de obiect material/imaterial al contrabandei prevăzute la alin.(1) art.248 CP RM pot apărea: *mărfurile, obiectele și alte valori în proporții mari*.

De aici sunt deduse două condiții: a) obiectul material/imaterial trebuie să se exprime în mărfuri, obiecte și alte valori; b) valoarea respectivelor entități să atingă proporții mari.

Referitor la *prima condiție*, menționăm că, în acord cu pct.1 art.1 CV RM, prin mărfuri, obiecte și alte valori se înțelege orice bun mobil, inclusiv valori valutare (valută străină și monedă națională în numerar, instrumente de plată și valori mobiliare materializate exprimate în valută străină și în monedă națională), gaze naturale, energie electrică, energie termică, alt fel de energie, precum și mijloace de transport (care fac obiectul unei tranzacții economice externe).

În alt context, G.P. Cacichina susține că proprietatea intelectuală formează obiect al contrabandei [11, p.21]. Replicând autorului numit, precizăm că proprietatea intelectuală, ca și cea industrială, poate reprezenta obiect imaterial al infracțiunilor prevăzute la art.185¹ și 185² CP RM (încălcarea dreptului de autor și a drepturilor conexe și, respectiv, încălcarea dreptului asupra obiectelor de proprietate industrială). Acestea constituie norme speciale în raport cu norma de la alin.(1) art.248 CP RM.

Cât privește *a doua condiție*, subliniem că pentru a fi în prezența contrabandei prevăzute la alin.(1) art.248 CP RM este imperios ca valoarea mărfurilor, obiectelor sau a altor valori trecute peste frontiera vamală a Republicii Moldova să se cifreze la proporții mari. Potrivit alin.(1) art.126 CP RM, se consideră proporții mari valoarea bunurilor trecute peste frontiera vamală, care, la momentul săvârșirii infracțiunii, depășește 2.500 unități convenționale de amendă. Având în vedere că o unitate convențională de amendă constituie 20 lei (alin.(2) art.64 CP RM), pentru a fi în prezența infracțiunii prevăzute la alin.(1) art.248 CP RM, valoarea bunurilor trecute peste frontiera vamală trebuie să depășească suma de 50.000 lei.

Tocmai în baza condiției date are loc delimitarea infracțiunii prevăzute la alin.(1) art. 248 CP RM de infracțiunea stipulată la lit.d) alin.(5) art.248 CP RM (contrabanda săvârșită în proporții deosebit de mari), pe de o parte, și de fapta contravențională specificată la alin.(10) art.287 C.contr. RM, în acord cu care este interzisă trecerea mărfurilor, a obiectelor și a altor valori peste frontiera vamală a Republicii Moldova, eludându-se controlul vamal ori tăinuindu-le de el în locuri special pregătite sau adaptate în acest scop, ori cu folosirea frauduloasă a documentelor sau a mijloacelor de identificare vamală, ori prin nedeclararea sau declararea neautentică în documentele vamale sau în alte documente de trecere a frontierei, dacă aceste acțiuni nu constituie infracțiune de contrabandă sau o altă infracțiune. Deși norma contravențională nu prevede expres valoarea mărfurilor, a obiectelor sau a altor valori trecute ilegal peste frontiera vamală a Republicii Moldova, din interpretarea sistematică și logică a conținutului numitei dispoziții legale ajungem la concluzia că valoarea entităților materiale/imateriale, în contextul faptei contravenționale prevăzute la alin.(10) art.287 C.contr. RM, se cifrează la proporții mici. Iar conform art.18 C.contr. RM, se consideră de mici proporții valoarea bunurilor trecute peste frontiera vamală care, la momentul săvârșirii contravenției, nu depășește 25 unități convenționale. În cele din urmă, susținem poziția expusă de Iu.I. Sucicov, în conformitate cu care proporțiile mari reprezintă acea circumstanță în baza căreia se determină temeiul pornirii urmăririi penale și tragerii vinovatului la răspundere penală [16, p.17]. În concluzie, afirmăm că proporțiile mari caracterizează parametrii cantitativi ai obiectului material/imaterial al infracțiunii de contrabandă prevăzute la alin.(1) art.248 CP RM. Totodată, la soluționarea chestiunii privind proporția contrabandei, costul mărfurilor, al obiectelor sau al altor valori se va calcula în conformitate cu prețurile vamale stabilite în Anexa la Legea Republicii Moldova privind aprobarea Nomenclaturii combinate a mărfurilor, nr.172 din 25.07.2014 [7]. În acest context, O.G. Stepanova subliniază că o altă metodă de apreciere a costului bunurilor de contrabandă (de exemplu, prin raportare la prețul de piață) este incorectă și inechitabilă [15, p.84-85].

Referitor la contrabanda cu semne bănești, se impune să răspundem la următoarea întrebare: care trebuie să fie soluția de încadrare, în ipoteza în care făptuitorul scoate de pe teritoriul vamal al Republicii Moldova bani în proporții ce depășesc limita maximă admisibilă stabilită prin lege pentru scoaterea fără declarare și achitarea drepturilor de

export, dar în măsura în care suma banilor trecuți peste frontiera vamală nu depășește proporțiile mari prevăzute de dispoziția normei de la alin.(1) art.248 CP RM? Răspunsul la această întrebare îl desprindem din pct.9 al Hotărârii Plenului Curții Supreme de Justiție a Republicii Moldova „Cu privire la practica judiciară în cauzele referitoare la contrabandă, eschivarea de la achitarea plăților vamale și contravențiile vamale”, nr. 5 din 24 decembrie 2010 (în continuare – Hotărârea Plenului CSJ nr.5/2010) [4], potrivit căreia în cazul în care persoana fizică, la trecere peste frontiera vamală, va deține valută ce depășește 10.000 euro, aceasta este obligată să o declare organului vamal, iar la depistarea valutei nedeclarate ce depășește 10.000 euro, se consideră contrabandă suma ce depășește suma permisă de lege. Prin extrapolare, considerăm valabilă explicația în cauză și pentru alte cazuri prevăzute de lege când este permisă nedeclararea anumitor bunuri la trecerea acestora peste frontiera vamală în anumite cantități (de exemplu, bijuteriile etc.).

Cât privește infracțiunea consemnată la alin.(2) art.248 CP RM, în calitate de obiect material/imaterial pot să apară următoarele entități: substanțele narcotice; substanțele psihotrope; substanțele cu efecte puternice; substanțele toxice etc.

În cele mai dese cazuri, atunci când în calitate de entitate trecută peste frontiera vamală a Republicii Moldova apare substanța narcotică sau psihotropă, cele comise sunt calificate atât potrivit normei de la alin.(2) art.248 CP RM, cât și potrivit uneia din normele din Partea Specială a Codului penal, care incriminează faptele ce atentează în principal la relațiile sociale cu privire la circulația legală a substanțelor narcotice, psihotrope (de exemplu, art.217, 217¹ CP RM). În acest caz este necesar ca pe lângă acțiunea de trecere a numitelor entități peste frontiera vamală să fie prezentă cel puțin una din faptele prejudiciabile prevăzute la art.217 sau 217¹ CP RM. O asemenea soluție de încadrare este desprinsă din pct.13 al Hotărârii Plenului Curții Supreme de Justiție a Republicii Moldova „Cu privire la practica judiciară de aplicare a legislației penale ce reglementează circulația substanțelor narcotice, psihotrope sau a analoagelor lor și a precursorilor”, nr.2 din 26.12.2011 (în continuare – Hotărârea Plenului CSJ nr.2/2011) [5], în acord cu care „în cazul în care, concomitent cu contrabanda, persoana săvârșește și alte infracțiuni, de exemplu, infracțiuni legate de circulația ilegală a substanțelor narcotice, psihotrope, acțiunile vinovatului trebuie calificate în concurs”.

Totuși, la încadrarea juridico-penală a celor comise trezesc semne de întrebare acțiunile făptuitorului legate de transportarea substanțelor narcotice și/sau psihotrope peste frontiera vamală a Republicii Moldova, avându-se în vedere că, pe de o parte, potrivit DEX-ului [3, p.1109], unul din sensurile pe care-l comportă cuvântul „trecere” din dispoziția normei de la art.248 CP RM este „transportare”, iar, pe de altă parte, transportarea substanțelor narcotice și/sau psihotrope constituie una din acțiunile prejudiciabile alternative din cadrul normelor de la alin.(2) art.217, alin.(2) art.217¹ CP RM.

Ca și în cazul infracțiunii prevăzute la alin.(2) art. 248 CP RM, pentru calificarea contrabandei potrivit alin.(3) art.248 CP RM nu are relevanță valoarea entităților trecute peste frontiera vamală a Republicii Moldova. Eventual, o atare circumstanță poate avea relevanță la stabilirea pedepsei penale. Considerăm că legiuitorul, pe bună dreptate, nu leagă trecerea peste frontiera vamală a respectivelor entități de valoarea exprimată în bani a acestora, avându-se în vedere pericolul social pe care-l comportă numitele entități, fiind bunuri limitate în circuitul civil.

În calitate de obiect material al contrabandei prevăzute la alin.(4) art.248 CP RM, indiferent de forma de exprimare a faptei prejudiciabile, apar valorile culturale.

În aceeași ordine de idei, consemnăm că alte bunuri decât cele prevăzute la alin.(1)-(4) art.248 CP RM nu pot constitui obiect material/imaterial al contrabandei. Incluziunea în această categorie, de către cel abilitat cu aplicarea legii penale, a altor entități decât a celor expres prevăzute de legiuitor în dispoziția normelor de incriminare, ar fi echivalent cu ignorarea principiului legalității incriminării, prin promovarea interpretării extensive defavorabile a legii penale.

În alt registru, menționăm că la descrierea obiectului material/imaterial al infracțiunilor reunite sub denumirea marginală de contrabandă, legiuitorul folosește pluralul. Tocmai de aceea se impune să răspundem la următoarea întrebare: care trebuie să fie soluția de calificare în ipoteza trecerii peste frontiera vamală a unui singur bun (de exemplu, a unui mijloc de transport)? Răspunzând la această întrebare, vom face apel la punctul de vedere exprimat de N.Giurgiu „Din punct de vedere sintactic, dacă folosirea singularului implică și pluralul, nu înseamnă că folosirea pluralului „excede” singularul, ci, dimpotrivă, îl implică ori de câte ori legea le disciplinează separat, atât separarea, cât și excluderea trebuind determinate explicit [2, p.23]”. Este cert că, de regulă, prin contrabandă sunt trecute concomitent mai multe bunuri peste frontiera vamală. Totuși, nu este exclusă ipoteza trecerii unui singur bun peste frontiera vamală (de exemplu, a unui singur mijloc de transport).

Rezultate obținute și discuții

În urma celor expuse anterior considerăm că în conținutul pct.1) art.1 CV RM ridică semne de întrebare expresia „alt fel de energie” utilizată la enunțarea mărfurilor susceptibile de trecere peste frontiera vamală. Care alt fel de energie, decât cea electrică sau termică poate fi trecută peste frontiera vamală? Poate fi cuprinsă în această categorie energia din surse regenerabile? Considerăm că nu. Răspunzând la această întrebare, consemnăm că în conformitate cu art. 3 din Legea Republicii Moldova privind promovarea utilizării energiei din surse regenerabile, nr.10 din 26.02.2016 [8], prin energie din surse regenerabile înțelegem energia obținută prin valorificarea surselor regenerabile, respectiv energia eoliană, solară, aerotermală, geotermală, energia hidro-electrică, biomasa, biogazul, gazul de fermentare a deșeurilor (gazul de depozit) și gazul provenit din instalațiile de epurare a apelor uzate. Toate aceste forme de energie însă sunt folosite la producerea energiei electrice sau termice. La această concluzie ne îndeamnă însuși legiuitorul care, în textul legii sus-enunțate, stabilește că din surse regenerabile sunt produse energia electrică și cea termică. Astfel, este cu neputință trecerea peste frontiera vamală, spre exemplu, a energiei solare. Cu ajutorul celulelor fotovoltaice, de pildă, energia solară poate fi transformată în energie electrică, iar cea din urmă este pasibilă de trecere peste frontiera vamală.

De asemenea, nu energia eoliană, ci energia electrică obținută din energia eoliană poate fi trecută peste frontiera vamală. Cu alte cuvinte, energia din surse regenerabile, nefiind formă a energiei consumabile, nu poate fi

trecută peste frontiera vamală. Doar energia consumabilă este aptă a fi importată sau exportată. Aici sunt incluse energia electrică și cea termică. În cele din urmă, suntem pe poziția că alte tipuri de energie decât cea termică și electrică nu pot fi trecute peste frontiera vamală. Pe cale de consecință, considerăm lipsită de conținut expresia „alt fel de energie” cu care se operează în textul pct.1) art.1 CV RM, motiv pentru care sugerăm legiuitorului excluderea respectivei sintagme. Aceeași remaniere legislativă urmează a fi făcută în Legea Republicii Moldova cu privire la modul de introducere și scoatere a bunurilor de pe teritoriul Republicii Moldova de către persoanele fizice, nr.1569 din 20.12.2002 [6], care conține o definiție similară dată mărfurilor.

Pentru a încadra infracțiunea prevăzută la alin.(2) art.248 CP RM, vom apela la interpretarea judiciară oficială în materie. Astfel, potrivit pct.4.13. din Hotărârea Plenului CSJ nr.2/2011, „acțiunile legate de transportarea ilegală a substanțelor narcotice, psihotrope sau a analoagelor lor peste frontiera vamală a Republicii Moldova urmează a fi calificate în baza unui concurs ideal de infracțiuni prevăzute de alin.(2) art.248 CP RM, indiferent de proporțiile în care a fost comisă, și, după caz, de art.217 sau de art.217¹ CP RM.” În opinia noastră, transportarea substanțelor narcotice și psihotrope peste frontiera vamală a Republicii Moldova trebuie calificată doar potrivit alin.(2) art.248 CP RM, nefiind necesară încadrarea suplimentară potrivit art.217 sau 217¹ CP RM. Or, potrivit aceleiași Hotărâri a Plenului Curții Supreme de Justiție, „transportarea de substanțe narcotice, psihotrope sau analoage ale lor presupune deplasarea acestora dintr-un loc în altul, inclusiv în limitele unei și aceleiași localități, săvârșită cu utilizarea oricărui tip de transport sau a unui obiect utilizat ca mijloc de transport, indiferent de locul păstrării substanțelor strămutate, în interiorul teritoriului vamal al Republicii Moldova. Deci, transportarea peste frontiera vamală a substanțelor narcotice sau psihotrope constituie nu altceva decât trecerea peste frontiera vamală a acestora, în sensul normei de la alin.(2) art.248 CP RM.

Totodată, dacă făptuitorul transportă respectivele substanțe în interiorul teritoriului vamal al Republicii Moldova, după care le trece ilegal peste frontiera vamală a Republicii Moldova, cele săvârșite necesită a fi încadrate atât potrivit normei de la alin.(2) art.248 CP RM, cât și potrivit celei de la art.217 sau, după caz, art.217¹ CP RM. Însă, în această ipoteză nu vom fi în prezența concursului ideal de infracțiuni, ci a celui real. Or, potrivit alin.(4) art.33 CP RM, concursul ideal există atunci când persoana săvârșește o acțiune (inacțiune) care întrunește elemente a mai multor infracțiuni. În speță, nu printr-o singură acțiune, ci prin mai multe acțiuni sunt săvârșite faptele infracționale prevăzute la alin.(2) art.248 CP RM, și art.217 sau, după caz, art.217¹ CP RM (transportarea în interiorul teritoriului vamal al Republicii Moldova și trecerea peste frontiera vamală a Republicii Moldova).

În ceea ce privește infracțiunea cu semnele bănești false, faptă prejudiciabilă nu scapă de sub incidența legii penale. În acest sens, potrivit pct.13 din Hotărârea Plenului CSJ nr.5/2010, dacă persoana, eludând controlul vamal sau tăinuind de el, trece peste frontiera vamală a Republicii Moldova valută străină, care, în realitate, este falsă, acțiunile acestei persoane trebuie calificate doar conform art. 236 CP RM – fabricarea sau punerea în circulație a semnelor bănești false sau a titlurilor de valoare false. Mai exact, trecerea peste frontiera vamală a Republicii Moldova a semnelor bănești și/sau a titlurilor de valoare false în scop de punere în circulație trebuie calificată ca pregătire la săvârșirea uneia dintre infracțiunile prevăzute la art.236 CP RM (cu condiția ca făptuitorul să nu fi fabricat respectivele entități). Dacă făptuitorul a fabricat semnele bănești și/sau titlurile de valoare false pe care ulterior le trece peste frontiera vamală, cele comise trebuie încadrate potrivit art.236 CP RM în formă consumată.

Care trebuie să fie soluția de încadrare în ipoteza în care făptuitorul consideră eronat că trece peste frontiera vamală semne bănești autentice, dar în realitate acestea sunt false? Considerăm că răspunsul la această întrebare trebuie desprins din conținutul și din orientarea intenției făptuitorului. Astfel, deoarece acesta consideră că trece peste frontiera vamală bani autentici, cele comise trebuie încadrate potrivit art.248 CP RM, dar nu potrivit art.236 CP RM.

Totodată, avându-se în vedere că intenția infracțională a acestuia nu corespunde realității obiective, cele comise urmează a fi încadrate ca tentativă la contrabandă cu semne bănești autentice (art.27, alin.(1) art.248 CP RM – în ipoteza că parametrii cantitativi ai obiectului material îl constituie proporțiile mari sau, art.27, lit.d) alin.(5) art.248 CP RM – în ipoteza că parametrii cantitativi ai obiectului material îl formează proporțiile deosebit de mari).

Referitor la folosirea pluralului de către legiuitor în dispoziția normei de incriminare a fost condiționată, cel mai probabil, de potențialitatea recurgerii făptuitorilor, în cele mai dese cazuri, la trecerea mai multor bunuri peste frontiera vamală. Nu considerăm însă, că legiuitorul a avut intenția de a sancționa penal doar trecerea mai multor bunuri peste frontiera vamală. Cel puțin acest lucru nu rezultă din natura juridică a incriminării existente.

De fapt, accentul este pus pe parametrii valorici ai obiectului material (în cazul bunurilor aflate în circuitul civil) sau pe faptul trecerii ilegale a unor bunuri limitate sau interzise în circuitul civil, nu pe numărul bunurilor trecute peste frontiera vamală. Din aceste considerente, trecerea peste frontiera vamală chiar și a unui singur bun (de exemplu, a unui singur mijloc de transport, a unei singure arme, a unui singur obiect de valoare culturală etc.) va fi suficientă pentru a fi în prezența infracțiunilor de contrabandă.

Concluzii

Așadar, prin incriminarea infracțiunilor de contrabandă legiuitorul dorește protejarea securității vamale, or, tocmai securitatea vamală ca parte componentă a securității economice a statului este valoarea socială de bază împotriva căreia sunt îndreptate faptele infracționale consemnate la art. 248 CP RM. În acest sens, Codul vamal al Republicii Moldova stabilește principiile juridice, economice și organizatorice ale activității vamale și este orientat spre apărarea suveranității și securității economice a Republicii Moldova.

În cadrul măsurilor de sistem realizate de Republica Moldova pentru consolidarea principiului general de drept, al legalității, în baza căruia autoritățile, instituțiile publice și cetățenii sunt obligați să respecte legea, ordinea de drept,

să întreprindă măsuri de prevenire și combatere a infrafracționalității economice, un loc important trebuie acordat mecanismului juridico-penal de reglare a relațiilor sociale în sfera politicii vamale.

REFERINȚE BIBLIOGRAFICE

1. Bulai C. Manual de drept penal. Partea Generală. București: All, 1997. 650 p.
2. Giurgiu N. Legea penală și infracțiunea (doctrină, legislație, practică judiciară). Iași: Gama, 1996. 448 p.
3. Dicționar Explicativ al Limbii Române / Sub redacția I.Coteanu, L.Seche, M.Seche. București: Univers enciclopedic, 1998. 1194 p.
4. Hotărârea Plenului Curții Supreme de Justiție a Republicii Moldova „Cu privire la practica judiciară în cauzele referitoare la contrabandă, eschivarea de la achitarea plăților vamale și contravențiile vamale”, nr. 5 din 24 decembrie 2010 http://jurisprudenta.csj.md/search_hot_expl.php?id=26 (vizitat la 27.11.2016)
5. Hotărârea Plenului Curții Supreme de Justiție „Cu privire la practica judiciară de aplicare a legislației penale ce reglementează circulația substanțelor narcotice, psihotrope sau a analoagelor lor și a precursorilor”, nr.2 din 26.12.2011. În: Buletinul CSJ a Republicii Moldova, 2012, nr.1/4.
6. Legea Republicii Moldova cu privire la modul de introducere și scoatere a bunurilor de pe teritoriul Republicii Moldova de către persoanele fizice, adoptată de Parlamentul Republicii Moldova la 20.12.2002. În: Monitorul Oficial al Republicii Moldova, 2002, nr.185-189.
7. Legea Republicii Moldova cu privire la aprobarea Nomenclurii combinate a mărfurilor, adoptată de Parlamentul Republicii Moldova la 25.07.2014. În: Monitorul Oficial al Republicii Moldova, 2014, nr.231-237.
8. Legea Republicii Moldova privind promovarea utilizării energiei din surse regenerabile, adoptată de Parlamentul Republicii Moldova la 26.02.2016. În: Monitorul Oficial al Republicii Moldova, 2016, nr.69-77.
9. Pasat O. Analiza juridico-penală a infracțiunilor vamale și penale comise pe teritoriul vamal al Republicii Moldova în conformitate cu Codul penal din 2002. În: Revista Națională de Drept, 2013, nr.12, p.80-84.
10. Игнатюк А.З. Контрабанда и иные правонарушения во внешнеэкономической деятельности: Теория и практика расследования. Москва: Амалфея, 2001. 320 p.
11. Качкина Г.П. Контрабанда как таможенное преступление: Автореферат диссертации на соискание ученой степени кандидата юридических наук. Владивосток, 2003. 30 p.
12. Ларичев В.Д., Гильмутдинова Н.С. Таможенные преступления. Москва: Экзамен, 2001. 608 p.
13. Модестов П.А. Контрабанда: общественная опасность, квалификация, вопросы ответственности: Автореферат диссертации на соискание ученой степени кандидата юридических наук. Нижний Новгород, 2002. 30 p.
14. Розумань И.В. Уголовная ответственность за контрабанду: по материалам Сибирского федерального округа: Автореферат диссертации на соискание ученой степени кандидата юридических наук. Омск, 2005. 23 p.
15. Степанова О.Г. Проблемы определения стоимости предмета контрабанды: вопросы теории и практики. În: Вестник Челябинского государственного университета, 2011, №19(234), p.84-85.
16. Сучков Ю.И. Таможенные преступления: учебное пособие. Калининград: Калининградский государственный университет, 2000. 82 p.

ОСОБЕННОСТИ ПРАВОВОГО РЕГУЛИРОВАНИЯ ЭТИЧЕСКОГО ПОВЕДЕНИЯ ГОСУДАРСТВЕННЫХ СЛУЖАЩИХ В УКРАИНЕ

А.М. КОРОСТАШОВ, к.ю.н., доцент,
Полтавский Университет Экономики и Торговли

Т.Е. ИЩЕЙКИН, к.э.н., доцент,
Полтавский Университет Экономики и Торговли
e-mail: tymur-ischejk88@ukr.net

Статья посвящена проблемам правового регулирования этического поведения государственных служащих в Украине. Проанализированы нормативно-правовые акты, которыми регулируются отношения правового регулирования этического поведения государственных служащих в Украине. Предложены изменения к действующему законодательству с целью улучшения правового регулирования в сфере этического поведения государственных служащих в Украине.

Ключевые слова: правовое регулирование, государственные служащие, этическое поведение государственных служащих, этика государственной службы, законодательство Украины.

The article is devoted to problems of legal regulation of ethical conduct of state employees in Ukraine. Analyzes the regulatory legal acts that regulate the relations of the legal regulation of the ethical conduct of state employees in Ukraine. Changes are proposed to the current legislation with the aim of improving the legal regulation in the sphere of ethical conduct of state employees in Ukraine.

В современный период, когда в Украине состоялась Революция достоинства и пришла новая власть, а общество и страна крайне нуждаются в прогрессивных реформах, вопрос правового регулирования этического поведения государственных служащих приобретает особенное значение.

Как отмечают специалисты, мировой опыт свидетельствует, что этизация государственной службы дает возможность гуманизировать общественные отношения и существенно повысить эффективность деятельности государственных органов. Поэтому этическая подготовка государственных служащих является важным направлением административных реформ стран Евросоюза и развитых стран мира. Так, по подсчетам канадских ученых, в плане реформы государственной службы Канады 70% приходится на улучшение культуры взаимоотношений и морально-психологического климата в государственных учреждениях.

В администрации США основным этическим институтом является Комитет по правительственной этике. Он выполняет несколько основных функций: обеспечения поддержки высоких этических стандартов в среде государственных служащих, предотвращения конфликтов интересов и их решения, повышения общественного доверия к исполнительной власти, предоставления этического образования служащим (по данным Комитета такое образование ежегодно получают свыше 600 тыс. (или 50%) государственных служащих).

В Великобритании государственная служба и сегодня рассматривается как «почетная обязанность благородных людей», как знак доверия к ним со стороны общества [1].

В Украине 1 мая 2016 г. вступил в силу новый Закон Украины «О государственной службе», который был принят 10 декабря в 2015г. Закон определяет государственную службу как публичную, профессиональную, политически непредвзятую деятельность по практическому выполнению заданий и функций государства [2, ст. 1, ч.1], а государственным служащим признает гражданина Украины, который занимает должность государственной службы в органе государственной власти, другом государственном органе, его аппарате (секретариате), получает заработную плату за счет средств государственного бюджета и осуществляет установленные для этой должности полномочия, непосредственно связанные с выполнением заданий и функций такого государственного органа, а также придерживается принципов государственной службы [2, ст. 1, ч.2].

Законодатель целесообразно, по нашему мнению, среди обязанностей государственных служащих, на второе по значению место, относит обязанность придерживаться принципов государственной службы и правил этического поведения, которому предшествует лишь обязанность придерживаться Конституции и законов Украины, действовать только на основе, в пределах полномочий и в способ, что предусмотрены Конституцией и законами Украины [2, ст. 8, ч.1].

Важной и необходимой, как представляется, есть норма Закона Украины «О государственной службе», которой устанавливается обязательность для лиц, назначенных на должность государственной службы впервые, публично принести Присягу государственного служащего такого содержания: «Осознавая свою высокую ответственность, торжественно присягаю верно служить Украинскому народу, придерживаться Конституции и законов Украины, воплощать их в жизнь, уважать и охранять права, свободы и законные интересы человека и гражданина, честь государства, с достоинством нести высокое звание государственного служащего и добросовестно исполнять свои обязанности» [2, ст.36, ч.1].

Полностью обоснованно к обязанностям руководителя государственной службы относительно обеспечения служебной дисциплины, в соответствии с ч.2. ст. 63 Закона Украины «О государственной службе», среди других, отнесена обязанность воспитывать у государственных служащих добросовестное отношение к

службе, бережливое отношение к государственному имуществу, поддерживать их инициативу, а также принимать меры для соблюдения ими правил этического поведения.

Однако, по нашему мнению, недостатком отмеченного закона является отсутствие в нем отдельного раздела, которым были бы системно урегулированы особенности этического поведения государственных служащих.

С целью выполнения Закона Украины «О государственной службе» Кабинет Министров Украины 11 февраля в 2016 г. Утвердил Постановление № 65 «Об утверждении Правил этического поведения государственных служащих». Отмеченные Правила регулируют моральные принципы деятельности государственных служащих и заключаются в соблюдении принципов этики государственной службы.

В соответствии с Правилами, государственные служащие в своей деятельности должны руководствоваться принципами этики государственной службы, которая основывается на положениях Конституции Украины, законодательства о государственной службе и предотвращении коррупции, а именно: служение государству и обществу; достойное поведение; добропорядочность; лояльность; политическая нейтральность; прозрачность и подотчетность; добросовестность [3, п.2].

В частности, служение государству и обществу предусматривает: честное служение и верность государству; обеспечение государственных интересов во время выполнения заданий и функций государства; содействие реализации прав и законных интересов человека и гражданина; формирование позитивного имиджа государства [3, п.4].

Как представляется, задекларированный субъектом правотворчества как ведущий принцип служения государственного служащего государству и обществу, противоречит действующему законодательству. Так, согласно Конституции Украины, носителем суверенитета и единственным источником власти в Украине является народ. Народ осуществляет власть непосредственно и через органы государственной власти и органы местного самоуправления. Право определять и изменять конституционный строй в Украине принадлежит исключительно народу и не может быть узурпировано государством, его органами или должностными лицами [4, ст. 5, ч.1-2].

Конституционный суд Украины Решением от 5 октября в 2005 г. № 6-рп / 2005 постановил, что в Украине вся власть принадлежит народу, и власть народа является первичной, единственной и неотчуждаемой, она осуществляется народом путем свободного волеизъявления через выборы, референдум, другие формы непосредственной демократии в порядке, определенном Конституцией и законами Украины, через органы государственной власти и органы местного самоуправления, сформированные в соответствии с Конституцией и законами Украины [5, п.1].

Кроме того, в выше упоминавшейся Присяге государственного служащего на главное место поставлено служение Украинскому народу, а не государству. Поэтому представляется целесообразным осуществить корректировку отмеченного Постановления Кабинета Министров Украины.

Следует отметить также, что 5 июля 2016 г. был утвержден приказ № 158 Национального агентства Украины по вопросам государственной службы «Об утверждении Общих правил поведения государственных служащих и должностных лиц органов местного самоуправления». Указанные Общие правила являются обобщением стандартов этического поведения государственных служащих и должностных лиц органов местного самоуправления которыми они обязаны руководствоваться при исполнении своих должностных обязанностей.

Эти Общие правила основываются на положениях Конституции Украины, законодательства о государственной службе, службе в органах местного самоуправления, в сфере предотвращения коррупции и направлены на укрепление авторитета государственной службы и службы в органах местного самоуправления, репутации государственных служащих и должностных лиц местного самоуправления, а также на обеспечение информирования граждан о нормах поведения государственных служащих и должностных лиц местного самоуправления по отношению к ним.

При приеме на государственную службу или на службу в органы местного самоуправления лицо знакомится с этими Общими правилами. Отметка о таком ознакомлении приобщается к личному делу государственного служащего или должностного лица местного самоуправления [6, п.1].

В целом данный нормативно-правовой акт, по нашему мнению, заслуживает позитивной оценки.

Таким образом, можно сделать вывод, что правовое регулирование этического поведения государственных служащих в Украине только опосредствовано осуществляется законодательными нормативно-правовыми актами, непосредственно такое регулирование проводится согласно подзаконным нормативно-правовым актам.

По нашему мнению, целесообразным является принятие соответствующего системного закона об этическом поведении государственных служащих, которым бы непосредственно регулировались отмеченные правоотношения. При его принятии, как представляется, следует учесть положение проекта Закона Украины «О добропорядочном поведении лиц, уполномоченных на выполнение функций государства, органов местного самоуправления» [7].

Также необходимым является приведение подзаконных нормативно-правовых актов в соответствие с действующим Законом Украины «О государственной службе» от 10 декабря в 2015 г.

БИБЛІОГРАФІЯ

1. Верех С.М. Етика поведінки державних службовців: стан, проблеми і шляхи вирішення // [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://kds.org.ua/blog/etika-povedinki-derzhavnih-sluzhbovtsiv-stan-problemi-i-shlyahi-ih-virishennya>
2. Про державну службу: Закон України від 10 грудня 2015 р. № 889-VIII // Відомості Верховної Ради України. – 2016. – № 4. – Ст. 43.
3. Про затвердження Правил етичної поведінки державних службовців: Постанова Кабінету Міністрів України від 11 лютого 2016 р. № 65 // [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/65-2016-%D0%BF>
4. Конституція України від 28 червня 1996 р. № 254к /96-ВР // Відомості Верховної Ради України. – 1996. – № 30. – Ст. 141.
5. Рішення Конституційного Суду України у справі за конституційним поданням 60 народних депутатів України про офіційне тлумачення положень частини першої статті 103 Конституції України в контексті положень її статей 5, 156 та за конституційним зверненням громадян (справа про здійснення влади народом): Рішення Конституційного суду України від 5 жовтня 2005 р. № 6-рп / 2005 // [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/v006p710-05>
6. Про затвердження Загальних правил поведінки державних службовців та посадових осіб місцевого самоврядування: наказ Національного агентства України з питань державної служби від 5 липня 2016 р. № 158 // [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/z1203-16>
7. Про добросовісну поведінку осіб, уповноважених на виконання функцій держави, органів місцевого самоврядування: проекту Закону України від 10 квітня 2008 р. // [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://w1.c1.rada.gov.ua/pls/zweb2/webproc4_2?id=&pf3516=2362&skl=7

**ARMONIZAREA CADRULUI NORMATIV NAȚIONAL
PRIVIND IMPLEMENTAREA MEDIERII LA SOLUȚIONAREA LITIGIILOR
PRIVIND PROTECȚIA CONSUMATORILOR**

Eugenia COJOCARI, prof. univ., dr.,
Universitatea de Studii Politice și Economice Europene "Constantin Stere"
e-mail.ecojocari@rambler.ru

Corneliu TUNI, drd.,
Universitatea de Studii Politice și Economice Europene "Constantin Stere"

În articolul ce urmează autorii au elucidat tema privind armonizarea cadrului normativ național ce reglementează relațiile privind implementarea medierii la soluționarea litigiilor privind protecția consumatorilor, au încercat să explice esența și unele particularități, specifice în Republica Moldova care a recunoscut legal această modalitate de soluționare a litigiilor încă din anul 2007, dar care până în prezent este foarte puțin utilizată, și care este discutabilă deoarece există puține reglementări și exemple de aplicare practică a acesteia. În acest articol se face o caracteristică a legislației și a literaturii de specialitate dedicate particularităților implementării medierii la soluționarea litigiilor privind protecția consumatorilor din România, Franța Republica Moldova, sub aspect de dreptcomparat, în temeiul cărora autorii ajung la un șir de concluzii prin care se evidențiază particularitățile implementării medierii la soluționarea privind protecția consumatorilor.

În articol se menționează că la nivel internațional au fost întreprinse primele încercări de creare a unui regim unificat al implementării medierii la soluționarea privind protecția consumatorilor. Astfel, un moment important în dezvoltarea acesteia este recunoașterea sa ca valoare universală, ca institut de drept internațional.

Cuvinte-cheie: medierea, implementarea medierii la soluționarea litigiilor privind protecția consumatorilor, sistem alternativ de soluționare a litigiilor.

Actualitatea temei propuse, reiese din denumirea ei care se referă la armonizarea legislației naționale cu privire la implementarea medierii în soluționarea litigiilor privind protecția consumatorilor, ce va contribui la funcționarea mai eficientă a sistemului alternativ de soluționare a litigiilor, care este indispensabilă procesului de edificare a unui sistem judiciar modern, având potențialul de a îmbunătăți accesul la justiție, a contribui la diminuarea sarcinii instanțelor de judecată, accelerarea procesului de soluționare a cauzelor, creșterea încrederii populației în actul justiției.

Consumatorul joacă un rol vital în economia oricărui stat. Un consumator poate influența dezvoltarea economică a statului prin motivarea concurenței și a inovației în cadrul mediului de afaceri. Capacitatea decizională a consumatorilor nu este doar un aspect legat de drepturile acestora, ci este legată și de crearea unui mediu global care să permită consumatorilor să-și exercite drepturile respective și să beneficieze de pe urma lor. În prezent în Republica Moldova sunt peste 2,9 milioane de consumatori activi, iar cheltuielile de consum reprezintă peste 63% din PIB. Valorificarea puterii consumatorului poate fi efectuată numai prin stabilirea și menținerea unui cadru normativ și instituțional care va face ca antreprenorul și consumatorul să fie conștienți de drepturile și obligațiile sale. Cadrul normativ și instituțional va asigura protecția consumatorului de practici comerciale incorecte și abuzive, și îi va garanta consumatorului posibilitatea de a lua decizii fiind bine informat[1]. Astfel, principalul act normativ este Legea Republicii Moldova privind protecția consumatorilor, nr.105-XV din 13.03.2003, care stabilește bazele juridice pentru protejarea de către stat a persoanelor în calitatea lor de consumatori[2], legea cu privire la clauzele abuzive scopul căreia constă în crearea unui cadru legal corespunzător în vederea asigurării protecției intereselor economice ale consumatorilor prin interzicerea și prevenirea utilizării de clauze abuzive în contractele încheiate între comercianți și consumatori [3].

Pentru perioada de până la 2020, în plan european, se conturează un nou program al Uniunii Europene privind protecția consumatorilor pentru perioada 2014-2020 prin care se revalorifică rolul consumatorului ca factor decisiv pentru dezvoltarea economică a statelor membre și Uniunii în întregime. Comparativ cu documentul de politici anterior, prin strategia în cauză Uniunea își propune schimbarea abordării problematicii consumatorului de la obiectivul difuz de a „da mai multă putere consumatorilor” cu scopul de a crește bunăstarea acestora, la obiective mai specifice de garantare a siguranței produselor și serviciilor, de informare și educare precum și de garantarea drepturilor și măsurilor reparatorii.

Spre exemplu, Consiliul de Mediere European, salută decizia statului francez de a rezolva neînțelegerile dintre consumatori și producători prin mediere. Decretul francez, nr 2015-1382 din 30 octombrie 2015 privind medierea litigiilor de consum stabilește, între altele, și condițiile de informare a consumatorilor în cazul litigiilor transfrontaliere, cerințele de independență și imparțialitate a mediatorului, obligațiile de informare și de comunicare ce revin mediatorului. Medierea litigiilor de consum, așa cum sunt definite în Art. R.152-1, din Decretul nr 2015-1382 din 30 octombrie 2015 privind medierea litigiilor de consum, poate avea loc numai după ce reclamantul a contactat serviciul clienți al companiei sau compania în sine. Prezentul decret creează în partea de reglementare a codului privind consumul un titlu dedicat medierii litigiilor în domeniul consumului. Aceasta indică regulile privind procesul de mediere în domeniul consumului, cerințele de independență sau imparțialitate asociate statutului de mediator în domeniul consumului și obligațiile de informare și de comunicare ale mediatorului. Decretul include, de asemenea, detalii privind compunerea, organizarea, mijloacele și modalitățile de funcționare a Comisiei de evaluare și de control al medierii în materie de consum. Actul normativ stabilește modalitățile de informare a consumatorului care îi permit să recurgă efectiv la un mediator în domeniul consumului și asistență a consumatorului în caz de litigiu transfrontalier. Pe

scurt, acesta modifică Codul monetar și financiar, Codul asigurărilor și Codul de securitate socială ale Franței pentru a permite aplicarea medierii în materie de consum în aceste sectoare [4].

În ceea ce ține de planificarea strategică în domeniul dezvoltării economice Moldova și-a trasat obiectivele și abordările pentru perioada de până în anul 2020 prin Strategia Națională de Dezvoltare „Moldova 2020”. Prin intermediul acestui document de politici se propune un nou model de dezvoltare economică construit în baza schimbării paradigmei de dezvoltare actuală, punându-se accent pe dezvoltarea productivității capitalului și muncii, ca factor a funcției de producție. Totodată, pentru dezvoltarea productivității capitalului, nivelul de competitivitate și inovație pe piață este decisiv. În acest sens prin reevaluarea consumului și valorificarea forței consumatorului pot fi create bazele pentru schimbarea paradigmei de dezvoltare economică pentru Moldova spre care se tinde inclusiv și prin intermediul Strategiei de Dezvoltare Națională „Moldova 2020” [5].

În ultimii cinci ani acțiunile Guvernului și altor autorități publice în ceea ce ține de protecția consumatorului au fost ghidate în mare parte de Strategia Națională în domeniul protecției consumatorilor pentru perioada 2008-2012 și planul de acțiuni pentru implementarea acesteia, aprobată prin Hotărârea Guvernului nr.5 din 14 ianuarie 2008[6]. La elaborarea strategiei menționate s-a luat în considerare Strategia corespunzătoare a Uniunii Europene pentru perioada 2007-2013. Obiectivele trasate de Strategia 2008-2012 au fost: asigurarea unui nivel adecvat de protecție a consumatorilor și asigurarea aplicării eficiente a legislației prin cooperare cu societatea civilă, informarea și educarea consumatorilor. Dezvoltarea și perfecționarea cadrului legal și normativ din domeniul protecției consumatorilor a fost una din importanțele realizări a Strategiei 2008-2012. Astfel în perioada aceasta au fost adoptate o serie de legi importante și acte normative ce consolidează bazele juridice a protejării de către stat a consumatorilor. Totodată au fost adoptate și legi noi care în mod tangențial țin de protecția consumatorilor și stabilesc norme de bază pe unele segmente cum ar fi domeniile sănătății, energeticii, eficienței energetice. În același timp, în scopul armonizării legislației naționale cu legislația comunitară ce ține de domeniul protecției consumatorilor, un șir de acte normative comunitare necesită a fi incluse pentru transpunere în planul de acțiuni de implementare în perioada următoare.

În ceea ce ține de cadrul legislativ de bază care consfințește drepturile și garanțiile de bază pentru consumatori, pe lângă dezvoltarea și perfecționarea care a avut loc în perioada 2008-2012, transpare necesitatea creării mai multor acte normative subordonate legii care ar veni să stabilească cadrul normativ necesar în suportul implementării și aplicării legilor actuale. În același timp se impune și dezvoltarea continuă a legilor sectoriale vizavi de implementarea și consfințirea celor mai importante drepturi și garanții pentru consumatori pe segmente distincte ale pieței și economiei în genere.

Cu toate că în ultimii ani efectiv a apărut un număr mare de acte normative ce impun cerințe minime pentru calitatea produselor și serviciilor, totuși rămâne conturată necesitatea accentuată în dezvoltarea și perfecționarea cadrului normativ în ceea ce ține reglementarea calității și inofensivității a produselor și serviciilor în parte, deoarece apar litigiile între producători și consumatori soluționarea cărora este problematică.

În practică consumatorul are puține alternative eficiente de a-și recupera dauna cauzată de prejudiciul depistat. Sistemul judecătoresc se dovedește a fi de multe ori costisitor și prea lent, în special în raport cu o valoarea mai puțin semnificativă a acțiunii. Astfel costurile financiare de recuperare a prejudiciului și revendicare a dreptului prin instanță de judecată de multe ori prevalează cu zeci de ori valoarea monetară a prejudiciului în sine. În acest sens extrem de semnificativ este faptul că anual doar 0,001% din totalul de cazuri civile țin de domeniul protecției consumatorului. Proceduri alternative de recuperare a prejudiciului, în afara sistemului judecătoresc, deși sunt stabilite prin lege, se constată a fi prea puțin funcționale și neutilizate. În acest mod consumatorul fiind pus să se confrunte la direct cu agentul economic, fiind lăsat în definitiv în cadrul marjei de discreție a agentului economic, ceea ce în prea puține cazuri se soldează cu recuperarea prejudiciului.

Legislația ce ține de soluționarea judiciară și extrajudiciară a conflictelor și recuperarea prejudiciilor necesită în primul rând să fie dezvoltată cu scopul susținerii și ameliorării soluționării conflictelor pe cale extrajudiciară, dar totodată în scopul creării și susținerii unui sistem integru de recepționarea și prelucrarea eficientă a petițiilor și consultării din partea organelor abilitate cu protecția consumatorilor.

Concomitent cu dezvoltarea cadrului normativ în domeniul protecției consumatorilor s-au depus eforturi pentru a consolida cadrul instituțional care ar asigura implementarea prevederilor legale astfel ca consumatorii să beneficieze de o protecție reală resimțită în general și de fiecare în parte. Ultimele modificări operate în Legea nr.105-XV din 13.03.2003 privind protecția consumatorilor, redefinesc cadrul instituțional în domeniul protecției consumatorilor, în special sunt revăzute atribuțiile organului central de specialitate al administrației publice responsabil de domeniul sub aspectul delimitării funcțiilor de elaborare a politicii care revin Ministerului Economiei, iar atribuțiile de realizare a politicii sunt specificate pentru Agenția pentru Protecția Consumatorilor. Scopul creării Agenției pentru Protecția Consumatorilor a fost eficientizarea activității statului în materie de protecție directă și indirectă a consumatorilor prin supravegherea pieței, informarea și educarea consumatorilor, întărirea capacității decizionale și stimularea capacității de autoprotecție individuală și asociativă a consumatorilor.

Una din componentele de protecție a consumatorilor este supravegherea pieței, scopul căreia este de a împiedica plasarea pe piață a produselor și serviciilor care nu corespund cerințelor prescrise și/sau declarate. Încă în anul 2004 în Republica Moldova a fost adoptată Legea nr. 78 din 18.03.2004 privind produsele alimentare care avea drept scop, stabilirea cadrului juridic privind producerea, prelucrarea și distribuirea produselor alimentare, precum și reglementează condițiile de bază privind circuitul acestor produse, inclusiv asigurarea inofensivității lui, în scopul ocrotirii sănătății omului, protecției intereselor consumatorilor în ceea ce privește produsele alimentare, promovării unor practici echitabile în comerțul cu produse alimentare. Această lege se aplică tuturor produselor alimentare, inclusiv

celor fortificate, cu destinație nutrițională specială, suplimentelor alimentare și altor feluri de produse alimentare destinate plasării pe piața internă [7].

În perioada respectivă atât la nivel normativ, cât și legislativ a fost efectuată o delimitare clară a atribuțiilor autorităților de supraveghere a pieței în scopul excluderii dublărilor și excesului de control la agenții economici. Totodată în scopul ajustării cadrului legal privind supravegherea pieței la cerințele UE a fost necesară elaborarea și adoptarea Legii privind supravegherea pieței în baza și crearea mecanismului de colaborare și coordonare a activității de supraveghere a pieței la nivel național dintre organele de supraveghere, organele vamale și alte organe interesate. Astfel, în anul 2016 a fost adoptată Legea RM, Nr. 7 din 26.02.2016 privind supravegherea pieței în ceea ce privește comercializarea produselor nealimentare. Această lege stabilește cadrul legal pentru supravegherea pieței în ceea ce privește produsele nealimentare pentru a asigura că respectivele produse îndeplinesc cerințele esențiale care oferă un nivel înalt de protecție a intereselor publice, precum sănătatea și siguranța în general, sănătatea și siguranța la locul de muncă, protecția consumatorilor, protecția mediului și securitatea[8]. Deși au fost înregistrate unele rezultate în consolidarea capacităților de supraveghere a pieței prin dotarea laboratoarelor (în special al laboratoarelor de produse alimentare), rămâne actuală consolidarea capacităților laboratoarelor pentru produse nealimentare.

Pe parcursul perioadei poate fi remarcată importanța și contribuția asociațiilor obștești de consumatori în cadrul comisiilor, grupurilor de lucru, consiliilor organelor centrale de specialitate ale administrației publice și autoritățile administrației publice locale, precum și reprezentarea intereselor acestora în cadrul elaborării și implementării politicilor în domeniu.

În cadrul Legii nr.105-XV din 13 martie 2003 privind protecția consumatorilor au fost stabilite criteriile pe care trebuie să le întrunească asociațiile obștești de consumatori cu statut de utilitate publică pentru obținerea finanțării pentru anumite programe, proiecte și activități de informare a consumatorilor. Totodată nu au fost efectuate finanțări din lipsa de resurse prognozate din bugetul de stat.

În conceptul noii Strategii a Uniunii Europene se stabilește drept scop primordial capacitatea decizională a consumatorului, care poate fi realizată în primul rând prin informarea și educarea acestuia. În ultimii ani au fost efectuate un șir de acțiuni în special ce țin de informarea consumatorilor dar și de educare. Spre exemplu, Agenția pentru Protecția Consumatorilor a organizat și a desfășurat, anual, cu suportul organelor administrării publice locale întâlniri (vizite) consultative, de informare a consumatorilor și agenților economici privind protejarea drepturilor și intereselor economice ale consumatorilor. La fel și majoritatea autorităților care sunt împuternicite prin lege cu protecția consumatorului în domeniul lor de activitate (în special autoritățile de supraveghere a pieței) au efectuat seminare și consultări legate de problemele respectării drepturilor consumatorului în domeniul acestora de reglementare și control. Însă în acest sens trebuie de remarcat că totuși autoritățile în cauză nu sistematizează și nu aspiră spre eficientizare și maximizare a impactului prin lipsa de planuri clare în acest sens, prin lipsa de stabilire și urmărire a indicatorilor de performanță.

Unul din obiectivele specifice și măsurile necesare pentru *consolidarea capacităților decizionale și de protecție a consumatorului este* eficientizarea procesului de revendicare a drepturilor și de recuperare prejudiciilor. Obiectivul în cauză constă în tendința de a micșora la maxim posibil timpul și investițiile necesare pentru recuperarea prejudiciilor depistate și revendicate de consumator, odată cu mărirea beneficiului obținut în rezultatul revendicărilor.

1) Indicatori de performanță:

- a) Scăderea duratei de recuperare a prejudiciului cauzat de produse sau servicii defectuoase cu cel puțin 20%;
- b) Mărirea numărului cazurilor în instanțe privind apărarea drepturilor consumatorului și recuperarea prejudiciilor cu 10%;
- c) Mărirea numărului adresărilor la autorități publice cu cel puțin 20%.

2) Măsuri de implementare:

- a) Perfecționarea cadrului legislativ referitor la revendicarea drepturilor și de recuperare prejudiciilor în sistemul judiciar și extrajudiciar;
- b) Consolidarea capacităților instituționale privind revendicare a drepturilor și de recuperare prejudiciilor în sistemul judiciar și extrajudiciar.
- c) Ridicarea nivelului de încredere în sistemul instituțional existent prin promovarea soluțiilor pe care le oferă acesta [9].

În vederea dezvoltării procesului de educare a consumatorilor, Ministerul Educației a elaborat și implementat curriculum-ul în domeniul protecției consumatorilor pentru clasele a VIII-IX-a și a X-XII-a cu statut de curs opțional. În sistemul universitar acest curs lipsește, deși în sistemul universitar ar fi mult mai indicat odată ce studentul reprezintă un consumator destul de activ.

În plan național este important să existe sursă de informare constantă în cadrul mass-mediei în special sub forma unei ediții periodice dedicată exclusiv problematicilor protecției consumatorului, pentru care nu s-au depus eforturi destule ca aceasta să apară și să fie menținută la nivelul corespunzător.

Din analiza statisticilor indirecte se constată la fel nivelul minim de încredere a consumatorului în sistemul instituțional existent, deși pe de altă parte nu există un sistem clar conturat de soluționare a disputelor și recuperării prejudiciilor în mod extrajudiciar sau fără oarecare implicare a autorităților publice. În ceea ce ține consolidarea și planificarea efortului de informare din partea statului trebuie să constatăm că lipsește în mare parte un sistem informațional definit care ar permite monitorizarea nivelului de informare și încredere a consumatorului. În prezent, în legătură cu analiza efectuată pentru elaborare noii strategii, sunt în desfășurarea acțiuni privind determinarea nivelului real de informare, educare și încredere a consumatorului. Dar deja și în cadrul acestor acțiuni s-a constatat lipsa de interes și voință a actorilor implicați în ceea ce ține monitorizarea nivelului de informare și încredere a consumatorului. Ceea ce impune la fel și necesitatea creării și

implementării factorilor motivaționali pentru actorii (autorități și asociații) implicați pentru a acorda o atenție mult mai mare aspectelor de informare, educare și comunicare în genere cu consumatorul.

Legislația ce ține de soluționarea judiciară și extrajudiciară a conflictelor și de recuperare a prejudiciilor necesită în primul rând să fie dezvoltată cu scopul susținerii și ameliorării soluționării conflictelor pe cale extrajudiciară, dar totodată în scopul creării și susținerii unui sistem integru de recepționare și prelucrare eficientă a petițiilor și consultării din partea organelor abilitate cu protecția consumatorilor.

În practică, consumatorul are puține alternative eficiente de a-și recupera dauna cauzată de prejudiciul depistat. Sistemul judecătoresc se dovedește a fi de multe ori costisitor și prea lent, în special în raport cu o valoare mai puțin semnificativă a acțiunii. Astfel costurile financiare de recuperare a prejudiciului și revendicare a dreptului prin instanță de judecată de multe ori prevalează cu zeci de ori valoarea monetară a prejudiciului în sine. În acest sens extrem de semnificativ este faptul că anual doar 0,001% din totalul de cazuri civile țin de domeniul protecției consumatorului. Proceduri alternative de recuperare a prejudiciului, în afara sistemului judecătoresc, deși sunt stabilite prin lege, se constată a fi prea puțin funcționale și neutilizate. În acest mod consumatorul fiind pus să se confrunte la direct cu agentul economic, fiind lăsat în definitiv în cadrul marjei de discreție a agentului economic, ceea ce în prea puține cazuri se soldează cu recuperarea prejudiciului.

Legea nr. 137, vine în ajutor, astfel, articolul 28, prevede că:

(1) Pot fi supuse medierii litigiile în domeniul protecției consumatorilor în cazul în care consumatorul invocă existența unui prejudiciu ca urmare a achiziționării unor produse sau servicii defectuoase, nerespectarea clauzelor contractuale ori a garanțiilor acordate, existența unor clauze abuzive cuprinse în contractul încheiat între consumator și agentul economic ori încălcarea altor drepturi stabilite de legislația privind protecția consumatorilor [10]. Din prevederile acestui alineat reiese că consumatorii se pot adresa la un mediator, atunci când i s-a cauzat un prejudiciu. Evident că la soluționarea acestui litigiu prin intermediul procesului de mediere, mediatorul trebuie să țină cont de particularitățile prevederilor Codului civil RM cu privire la repararea acestui prejudiciu, legii cu privire la clauzele abuzive etc.

Având în vedere diversificarea continuă a ofertei și faptul că piața devine tot mai sofisticată, propunând produse și tehnici de vânzare din ce în ce mai complexe prin obiectivul scăderea riscului de apariție a tranzacțiilor prejudiciabile pentru consumatorilor fi realizate măsuri de perfecționare și completare a cadrului legislativ, astfel ca să cuprindă cerințe referitoare la contractele de credit la distanță, contractele negociate în afara spațiilor comerciale, serviciile financiare pentru consumatori, precum și alte tipuri de contracte încheiate cu consumatorii la distanță. Va fi eficientizat modul de examinare a petițiilor și consultare a consumatorilor, inclusiv utilizând tehnologiile informaționale.

1) Indicatori de performanță:

a) Mărirea cu 20% a numărului de controale în urma cărora nu au fost constatate încălcări raportat la numărul total de controale;

b) Mărirea numărului cu cel puțin 10% de reclamații referitor la produsele și serviciile neconforme depuse la autoritățile responsabile de domeniul protecției consumatorilor

2) Măsuri de implementare:

a) Reglementarea practicilor de comerț și a raporturilor contractuale;

b) Promovarea, controlul și supravegherea respectării legislației în privința raporturilor precontractuale, contractuale și post-contractuale;

c) Facilitarea procesului de recepționare și examinare a petițiilor de către autorități abilitate în domeniu;

d) Eficientizarea raporturilor contractuale dar și a comunicării între autoritățile publice și consumatori în baza tehnologiilor informaționale [11].

(1) Asociațiile obștești pentru protecția consumatorilor pot fi înregistrate în calitate de organizații de mediere și/sau acreditate în calitate de furnizori de formare, în condițiile prezentei legi. Din conținutul acestui alineat al art. 29 al Legii nr.137, reiese că și aceste organizații au posibilitatea să se implice în procesul de mediere. Formă obștească de apărare (denumită și forma privată): medierea face parte din categoria formelor de apărare a drepturilor și intereselor legitime ale persoanei care este realizată de către anumite persoane, organe sau organizații private (obștești, neguvernamentale).

(2) Standardele de formare continuă a mediatorilor în domeniul protecției consumatorilor se elaborează și se aprobă de către Consiliu, cu consultarea Agenției pentru Protecția Consumatorilor.

Pe parcursul ultimilor ani, în scopul informării populației cu privire la esența și procedura de mediere a fost creat site-ul Consiliului de Mediere, care a fost lansat la Adunarea Națională a Mediatorilor din 28 decembrie 2013. În anul de referință, în parteneriat cu Institutul de Științe Penale și Criminologie Aplicată a fost organizată masa rotundă cu tematica: „Medierea în Moldova: Provocări și Soluții”. Pe data de 21 noiembrie 2013 și 11 decembrie 2013, cu susținerea Centrului de Promovare a Medierii „PROMEDIERE” la Biblioteca Publică de Drept a avut loc seria de ore publice destinate medierii. Mai mult ca atât, pe data de 11 decembrie 2013 a fost elaborat și lansat un buletin informativ despre „Medierea în Moldova”. Totodată, au fost elaborate și diseminate 2 pliante informative. În anul 2013, a fost lansat concursul cu privire la achiziționarea serviciilor de elaborare a unui filmuleț și spot publicitar privind medierea. Din informația furnizată de Ministerul Justiției a fost identificat învingătorul și urmează a fi semnat contractul. Pe parcursul anului a fost publicat un articol despre mediere în ziarul „Adevărul”, și au fost pregătite încă 2 articole despre mediere care urmează a fi publicate în revista „Moldova în Progres” și revista română „Medierea” în luna ianuarie 2014.

Concluzii

Protecția drepturilor consumatorilor constituie o latură importantă și o componentă de baza a protecției sociale.

Asigurarea drepturilor cetățenilor de a avea acces la produse, care nu prezintă pericol și risc pentru sănătatea și securitatea lor, constituie un drept garantat de Constituția Republicii Moldova. În societatea noastră aflată la etapa inițială a economiei de piață, protecția drepturilor consumatorilor reprezintă o problemă statală, care poate fi soluționată prin impunerea respectării unui pachet de acte normative care constituie cadrul Constituțional al protecției consumatorilor.

O întrebare fundamentală care se pune este – *este necesară o politică de protecție a consumatorilor!* Răspunsul este de natură economico-juridică și socială. *Deficitul accesului la justiție și aplicării legilor bariere financiare, psihologice și culturale contra asistenței legale și accesul la organismele judiciare, lipsa mecanismelor colective de despăgubire, probleme colective privind rezolvarea disputelor interstatale ale consumatorilor etc.*

Protecția consumatorului nu este, cum greșit se consideră, o caracteristică a societăților opulente. Dimpotrivă, crizele economice – care generează serioase probleme de ordin economic, dar și social au drept efect agravarea eșecurilor pieței și dezechilibrelor amintite, accentuând vulnerabilitatea unui număr crescând de consumatori, ceea ce ar impune – tocmai în astfel de situații – o preocupare mai activă și mai diversificată a autorităților pentru protejarea cât mai eficientă a consumatorilor [12, p.137].

Cazurile de acțiune în judecată pentru încălcarea drepturilor consumatorilor nu au devenit o practică accesibilă pentru întreaga populație de aceea reglementările exprese cu privire la implementarea medierii în soluționarea conflictelor cu consumatorii, vine să rezolve această problemă.

REFERINȚE BIBLIOGRAFICE

1. Hotărârea Guvernului Nr.560 din 24. 07. 2013 privind Strategia în domeniul protecției consumatorilor pentru anii 2013-2020, în: Monitorul Oficial Nr. 161-166, art. Nr : 654
2. Legea Republicii Moldova privind protecția consumatorilor, nr.105-XV din 13.03.2003, în: Monitorul Oficial nr. 126-131/507 din 27.06.2003.
3. Legea Republicii Moldova Nr. 256 din 09.12.2011 privind clauzele abuzive în contractele încheiate cu consumatorii 4.02.2012 în Monitorul Oficial Nr. 38-41 art. Nr : 115 Data intrării în vigoare : 24.05.2012
4. <http://mediereonline.com/blog/franta-angajata-in-medierea-litigiilor-de-consum/>
5. Strategia de Dezvoltare Națională „Moldova 2020”, în: Publicat: 26.12.2014 în Monitorul Oficial Nr. 386-396 art. Nr: 1099
6. Hotărârea Guvernului nr.5 din 14 ianuarie 2008, de confirmare a Strategiei Naționale în domeniul protecției consumatorilor pentru perioada 2008-2012, în: Monitorul Oficial, nr.
7. Legea nr. 78 din 18.03.2004 privind produsele alimentare, în: în Monitorul Oficial, 2004, Nr. 83-83
8. Legea RM, Nr. 7 din 26.02.2016 privind supravegherea pieței în ceea ce privește comercializarea produselor nealimentare : 01.04.2016 în Monitorul Oficial Nr. 79-89 art. Nr : 146 Data intrării în vigoare : 01.04.2016
9. Hotărârea Guvernului nr. 920 din 07. 11. 2014cu privire la aprobarea Strategiei de cercetare-dezvoltare a Republicii Moldova până în 2020.Publicat: 26.12.2014 în Monitorul Oficial Nr. 386-396 art. Nr.: 1099
10. Legea cu privire la mediere nr. 137 din 03.07. 2015 cu intrarea în vigoare la 21.08.2015 în: Monitorul Oficial Nr. 224-233 art. Nr : 445
11. Hotărârea Guvernului nr. 920 din 07.11.2014cu privire la aprobarea Strategiei de cercetare-dezvoltare a Republicii Moldova până în 2020.Publicat: 26.12.2014 în Monitorul Oficial Nr. 386-396 art. Nr : 1099
12. Morar R. Sisteme de protecția consumatorilor. Lumina lex., București. 2005, p.137

REGLEMENTĂRI PRIVIND CARACTERELE JURIDICE, CONȚINUTUL ȘI EFECTELE CONTRACTULUI COLECTIV DE MUNCĂ: ASPECT COMPARATIV

Nicolae ROMANDAȘ, prof. univ., dr.,
Universitatea Cooperatist-Comercială din Moldova
e-mail: romandas@mail.ru

În comunicare este analizat contractul colectiv de muncă, prin prisma doctrinei și legislației, care constituie actul juridic ce reglementează raporturile de muncă și alte raporturi sociale în unitate, încheiat în formă scrisă între salariați și angajator, de către reprezentanții acestora. S-a făcut referire la caracterele juridice și conținutul contractului colectiv de muncă; la natura juridică a contractului colectiv de muncă, la concepția juridico-publică a contractului colectiv de muncă, care capătă un caracter de lege; la efectele juridice care se produc ca urmare a adoptării lui.

The presentation analyses the collective labour contract through the prism of doctrine and legislation that constitutes the legal act which regulates the labour reports and other social reports within the unity, having been signed in written form between the employees and the employer, by their representatives. There was made reference to the legal status and the content of the collective labour contract; to the legal character of this contract, to the juridical-public concept of the collective labour contract that acquires a legal status; being considered also the legal effects produced as a result of its adopting.

Keywords: *collective labour contract, labour reports, employee, employer, legal status, legal effect.*

În literatura juridică de specialitate, au fost formulate mai multe definiții ale contractului colectiv de muncă. Astfel, s-a considerat că el este:

- „un fel de regulamentare a muncii convenită între cei doi factori ai producției: capitalul - reprezentat prin patroni, și munca, reprezentată prin lucrători”[1];
- „un acord încheiat între un patron sau un grup de patroni și una sau mai multe organizații sindicale reprezentative ale salariaților în vederea fixării condițiilor de muncă, precum și garanțiilor sociale. Sarcina sa esențială este de a substitui grupurile indivizilor în determinarea acestor condiții și a salariilor”.

Termenul de „contract colectiv de muncă” este consacrat în instrumentele internaționale.

Astfel, Recomandarea OIM nr. 91/1951 definește *convenția colectivă de muncă* ca orice acord scris referitor la condițiile de muncă, încheiat între un angajator, un grup de angajatori sau o asociație patronală, pe de o parte, și una sau mai multe organizații reprezentative ale salariaților, pe de altă parte, reprezentanții salariaților fiind aleși sau mandatați de către cei pe care îi reprezintă, conform dispozițiilor din fiecare legislație națională (pct. 2 alin. (1))728. În plus, textul Recomandării consfințește două principii deosebit de importante pentru sfera raporturilor colective de muncă, și anume: *principiul forței obligatorii a convențiilor colective și principiul preeminenței respectivelor convenții asupra contractelor individuale de muncă.*

În legislația Republicii Moldova este consacrată definiția legală a noțiunii de contract colectiv de muncă. Astfel, în conformitate cu prevederile art. 30 alin. (1) CM al RM, *contractul colectiv de muncă* este actul juridic care reglementează raporturile de muncă și alte raporturi sociale în unitate, încheiat în formă scrisă între salariați și angajator de către reprezentanții acestora. În legătură cu sintagma „actul juridic”, apare o întrebare: ce trebuie să înțelegem prin noțiunea de „act juridic”, care determină natura juridică a contractului colectiv de muncă? Poate că legiuitorul a preferat, prin intermediul acestei sintagme, să sublinieze că un asemenea contract creează norme juridice, inclusiv pe cele locale? Sau poate că legiuitorul nostru a calificat contractul colectiv de muncă ca pe un act de realizare a drepturilor și obligațiilor părților sub formă de contract?

În funcție de caracterul răspunsurilor la întrebările formulate anterior, în doctrina dreptului muncii au fost elaborate două concepții ce stabilesc natura juridică a contractului colectiv de muncă. În primul caz, se ține cont de concepția juridico-publică a contractului colectiv de muncă, care capătă un caracter de lege. Statele care au luat ca bază o asemenea concepție consfințesc, la nivel legislativ, caracterul obligatoriu (silit) al contractelor colective de muncă. În consecință, executarea contractelor în cauză va fi asigurată cu aportul organelor judiciare și al celor administrative, precum și prin statuarea diferitelor forme de răspundere juridică pentru neexecutarea acestora (SUA, Canada, Franța, Suedia, Grecia, Spania, Belgia, Portugalia).

Din punctul de vedere al caracterelor sale, contractul colectiv de muncă se aseamănă cu contractele civile, precum și cu cele individuale de muncă.

A) *Contractul colectiv de muncă este un contract unilateral*, întrucât obligațiile contractuale rezultate din contractul colectiv de muncă îi incumbă, în mod exclusiv, angajatorului. În opinia noastră, salariații nu suportă obligațiile suplimentare, izvorâte din contractul colectiv de muncă, ei executând doar obligații ce sunt statuate de legislația în vigoare și de alte acte juridice de tipul: fișa de post, contractul individual de muncă etc.

Cercetătorii ruși consideră, de asemenea, că obligațiile contractuale rezultate din contractul colectiv de muncă sunt puse doar în sarcina angajatorului. Așadar, salariații nu suportă obligații suplimentare, izvorâte din contractul colectiv de muncă, ei fiind ținuți să execute doar acele obligații ce sunt consacrate de legislația în vigoare, de regulamentul intern al unității, de fișa postului și de contractul individual de muncă [3]. Salariații pot renunța la grevă în cazul îndeplinirii corespunzătoare a clauzelor contractului colectiv de muncă. O asemenea specificație nu prezintă o

aplicație practică deosebită, întrucât realizarea dreptului la grevă este axată pe însăși încălcarea clauzelor contractului colectiv de muncă (art. 409 din Codul muncii al Federației Ruse [4]).

Teza potrivit căreia „colectivitatea muncitorească nu are îndatoriri, nu are decât drepturi, pentru că ea nu posedă bunuri și are o creanță de muncă”, ceea ce în limbajul juridic contemporan ar fi însemnat că organizația sindicală se prezintă, în mod exclusiv, în calitate de creditor (beneficiar) al prestațiilor din partea angajatorului în cadrul raporturilor colective de muncă, a fost expusă de către socialistul francez Emmanuel Lévy. Pentru a fi corecți, arătăm că această teză, alegată de doctrina socialistă, este actualmente desuetă. Dar cel mai interesant este că lucrarea lui Emmanuel Lévy, *La vision socialiste du droit* (1926), este vestită nu numai prin faptul că autorul acesteia lansase idei inedite, ci și prin aceea că a fost supusă unor critici sarcastice din partea juristului francez Georges Ripert.

În acest sens, Georges Ripert menționează că: „Emmanuel Lévy înșiră cu voluptate mătăniile formulelor rituale: muncitorul izolat nu are drepturi, n-are decât îndatoriri, capitalistul nu are decât drepturi, nu are îndatoriri, pentru că pe acestea le are capitalul, nu el; colectivitatea muncitorească nu are îndatoriri, nu are decât drepturi, pentru că ea nu posedă bunuri și are o creanță de muncă. Colectivitatea capitalistă nu are drepturi (de ce, habar n-am), n-are decât îndatoriri, pentru că ea deține capitalul. Capitalul reprezintă pasivul social, munca este activul. Munca trebuie să absoarbă capitalul. Repetare a acelorași termeni, beție de cuvinte, rugăciune juridică. Juristul stabilește versetele sacre unde sunt înscrise îndatoririle și creează din vorbe o lume nouă” [5].

Autorii români [6] consideră totuși că un astfel de contract întrunește trăsăturile valabile pentru *un contract sinalagmatic*, deoarece presupune o reciprocitate de prestații. În plus, se arată că atât angajatorul, cât și salariații au drepturi și obligații proprii; obligațiile angajatorului se corelează cu drepturile salariaților și invers. Nu putem împărtăși acest punct de vedere, întrucât, din analiza clauzelor contractuale care sunt statuate în art. 31 alin. (2) din CM al RM și care pot fi inserate într-un contract colectiv de muncă, deducem cu ușurință că acestea fixează obligații juridice doar în sarcina angajatorului – obligația angajatorului de a contribui la îmbunătățirea condițiilor de muncă și a securității și sănătății în muncă a salariaților, inclusiv a femeilor, a tineretului și a persoanelor cu dezabilități; obligația acestuia de a asigura condiții normale de activitate pentru reprezentanții salariaților ș.a.

În sarcina salariaților poate fi pusă doar obligația de pace socială, care, în cazul contractelor colective de muncă, capătă forma unei clauze de renunțare la grevă în cazul îndeplinirii clauzelor contractului colectiv de muncă (așa-numita *no-strike clause*). O asemenea obligație nu prezintă o aplicație practică deosebită, întrucât exercitarea dreptului la grevă este axată pe însăși încălcarea clauzelor contractului colectiv de muncă.

B) *Acest contract se prezintă ca un act juridic colectiv, a cărui natură juridică este duală* [7], adică, pe de o parte, este considerat un act convențional (în special în ceea ce privește modul de formare și de validitate), iar pe de altă parte, constituie un izvor de drept prin efectele generate. Din punctul de vedere al efectelor contractului colectiv de muncă, constatăm că natura reglementară este cea care predomină și carei și pune amprenta. Astfel, în măsura în care prevederile contractului colectiv de muncă conțin și clauze prin care sunt statuate condiții de muncă mai favorabile în raport cu cele prevăzute de legislația în vigoare, acestea se extind asupra tuturor salariaților unității (art. 33 alin. (7) din CM al RM), inclusiv în privința salariaților care nu fac parte din organizația sindicală primară (partea semnatară a contractului colectiv de muncă) ori s-au angajat ulterior încheierii contractului colectiv de muncă, în virtutea caracterului normativ.

C) *Este un contract cu titlu oneros și comutativ*, deoarece prestațiile la care este ținut angajatorul sunt cunoscute inițial la încheierea contractului colectiv de muncă, iar executarea lor nu depinde de un eveniment incert.

D) *Contractul în cauză presupune prestații succesive*, în timp, pe durată a existenței sale.

E) *Este un contract numit*, ținând seama de faptul că el corespunde unor operațiuni juridice determinate și că este reglementat în detaliu prin CM al RM.

F) *Este un contract solemn*, forma scrisă fiind impusă de esența sa (nu numai de lege a părților, dar și de cea de act normativ), precum și de lege. Nu trebuie omis și faptul că astfel de contracte sunt supuse înregistrării obligatorii la organele abilitate. Astfel, în conformitate cu art. 40 alin. (1) din CM al RM, contractele colective de muncă se depun de una dintre părțile semnatară, în termen de 7 zile calendaristice de la data încheierii, pentru înregistrare la inspecția teritorială de muncă. Considerăm că o astfel de înregistrare a contractului colectiv de muncă este una formală, deoarece inspectorii de muncă nu efectuează o expertiză juridică propriu-zisă a cuprinsului unui asemenea contract.

Depunerea contractului colectiv de muncă se efectuează, de regulă, prin perfectarea scrisorii de însoțire adresată inspecției teritoriale de muncă, la care se anexează un exemplar al contractului colectiv de muncă (în original), ce se remite prin poștă ori prin intermediul unui responsabil (curier).

G) *Contractul colectiv de muncă reprezintă o excepție de la principiul relativității efectelor contractului*. Prin această trăsătură contractul colectiv de muncă diferă substanțial de contractul individual de muncă și de contractele juridico-civile. Menționăm în acest sens că, potrivit art. 668 alin. (2) din CC al RM, contractul produce efecte numai între părți dacă legea nu prevede altfel. Or, potrivit legislației muncii, sub incidența contractului colectiv de muncă cad nu numai cei care l-au încheiat, ci toți salariații unității, indiferent de afilierea (apartenența) lor la o organizație sindicală sau de data angajării la unitatea respectivă.

Dacă facem referire la doctrina dreptului civil [781], observăm că prin *principiul relativității efectelor actului juridic civil* este desemnată o regulă de drept potrivit căreia actul juridic civil produce efecte numai față de autorul sau, după caz, autorii lui, fără a putea să profite ori să dăuneze terțelor persoane. În continuare, trebuie remarcat faptul că, în literatura de specialitate, excepțiile de la principiul relativității sunt împărțite în *excepții aparente* (promisiunea faptei altuia, situația avânzilor-cauză, reprezentarea, acțiunile directe și simulația) și *excepții reale* (stipulația pentru altul). În opinia noastră, contractul colectiv de muncă se prezintă ca o excepție aparentă a principiului relativității efectelor actului

juridic, întrucât efectele unui asemenea contract se produc și în privința salariaților angajați ulterior încheierii lui, în temeiul legii, precum și al consimțământului implicit al acestor salariați, consimțământ care se atestă prin însuși faptul încheierii contractului individual de muncă.

Fără a avea vre-o intenție de a declanșa polemici, remarcăm totuși că în doctrina civilă s-a exprimat punctul de vedere conform căruia contractul colectiv de muncă a fost categorisit drept excepție reală de la principiul relativității actului juridic civil. Deși contractul este încheiat cu reprezentanții salariaților existenți la data încheierii lui, el produce efecte și față de terți care vor dobândi în viitor calitatea de angajați, deși ei nu au participat la încheierea contractului și nici nu au fost reprezentați, de către sindicat sau de angajații aleși, la încheierea contractului cu patronul. Așadar, noii angajați au drepturile și sunt ținuți de obligațiile consfințite prin contractul colectiv de muncă, deși sunt terți față de acest act⁷⁸. Civil produce efecte numai față de autorul sau, după caz, autorii lui, fără a putea să profite ori să dăuneze terțelor persoane. În continuare, trebuie remarcat faptul că, în literatura de specialitate⁷⁸², excepțiile de la principiul relativității sunt împărțite în *excepții aparente* (promisiunea faptei altuia, situația avânzilor-cauză, reprezentarea, acțiunile directe și simulația) și *excepții reale* (stipulația pentru altul). În opinia noastră, contractul colectiv de muncă se prezintă ca o excepție aparentă a principiului relativității efectelor actului juridic, întrucât efectele unui asemenea contract se produc și în privința salariaților angajați ulterior încheierii lui, în temeiul legii, precum și al consimțământului implicit al acestor salariați, consimțământ care se atestă prin însuși faptul încheierii contractului individual de muncă.

Fără a avea vre-o intenție de a declanșa polemici, remarcăm totuși că în doctrina civilă s-a exprimat punctul de vedere conform căruia contractul colectiv de muncă a fost categorisit drept excepție reală de la principiul relativității actului juridic civil. După cum observă civilistii români Ovidiu Ungureanu și Cornelia Munteanu, „...deși contractul este încheiat cu reprezentanții salariaților existenți la data încheierii lui, el produce efecte și față de terți care vor dobândi în viitor calitatea de angajați, deși ei nu au participat la încheierea contractului și nici nu au fost reprezentați, de către sindicat sau de angajații aleși, la încheierea contractului cu patronul. Așadar, noii angajați au drepturile și sunt ținuți de obligațiile consfințite prin contractul colectiv de muncă, deși sunt terți față de acest act”^[8].

Totodată, constatăm că acest punct de vedere nu este împărțit de mai mulți civilisti ^[9] pentru considerentul principal că efectele extinse ale contractului colectiv asupra persoanelor care nu au consimțit expres încheierea sa se produc ca efect al legii și, în subsidiar, pentru motivul că, la încheierea unui asemenea contract, se manifestă o oarecare reprezentativitate legală. În acest context, autorul român Ionuț-Florin Popa a concluzionat că „nu avem de a face cu o excepție reală de la principiul relativității în cazul contractului colectiv de muncă, numai că argumentarea lipsei caracterului excepțional suntem tentați să o atribuim mai degrabă ideii de aderență la un contract existent decât efectelor legale ale contractului colectiv” ^[10].

În dreptul muncii a fost acreditată *teoria ordinii publice*, constând în posibilitatea de a se acorda drepturi suplimentare salariaților, peste plafonul legal, cu interdicția expresă de a se coborî sub acest plafon. Această teorie este fundamentată, în primul rând, pe dispozițiile art. 12 din CM al RM potrivit cărora *clauzele din contractele individuale de muncă, din contractele colective de muncă și din convențiile colective sau din actele juridice emise de autoritățile administrației publice, care înrăutățesc situația salariaților în comparație cu legislația muncii, sunt nule și nu produc efecte juridice*.

În plus, atragem atenția asupra faptului că domeniul contractelor colective de muncă și al convențiilor colective este guvernat și de *principiul in favorem*, potrivit căruia *orice clauză contractuală, orice act normativ cu caracter local, precum și orice act de parteneriat social (contractul colectiv de muncă, convenția colectivă) trebuie să corespundă interesului protecției salariaților*. Un asemenea principiu este întărit prin dispozițiile art.11 alin. (2) din CM al RM, potrivit căruia contractele individuale de muncă, contractele colective de muncă și convențiile colective pot stabili pentru salariați *drepturi și garanții de muncă suplimentare la cele prevăzute de Codul muncii și de alte acte normative*, precum și prin cele ale art. 64 alin. (2) din CM al RM – „Salariații nu pot renunța la drepturile ce le sunt recunoscute prin prezentul cod. Orice înțelegere prin care se urmărește renunțarea la drepturile recunoscute salariaților sau limitarea acestora este nulă”. Desigur că *principiul in favorem*, consacrat în materia raporturilor juridice de muncă, urmează să fie coroborat cu prevederile art. 12 din CM al RM ^[11].

În opinia noastră, *principiul in favorem* se aplică nu doar în materia corelării contractelor ce vizează raporturile juridice de muncă cu legislația în vigoare. Un asemenea principiu are o aplicație universală în sensul că el urmează a fi aplicat la determinarea corelațiilor dintre toate izvoarele dreptului muncii. Astfel, orice act normativ, plasat la un nivel mai inferior în ierarhia izvoarelor dreptului muncii, trebuie, de regulă, să îmbunătățească situația salariaților în comparație cu actele normative de nivel superior. În același timp, remarcăm faptul că, în unele țări, luând în considerare situația social-economică, legiuitorul admite unele excepții de la *principiul in favorem*, consacrand *principiul in peius*, care presupune înrăutățirea situației salariaților (operată prin încheierea contractului colectiv sau a celui individual de muncă) în comparație cu legislația în vigoare.

După cum am relatat, prin conținutul său, contractul colectiv de muncă nu poate determina o înrăutățire a situației salariaților în raport cu prevederile legale. Clauzele sale sunt subordonate legii și, ca atare, pot da naștere numai unui regim juridic mai favorabil salariaților (derogare *in melius*). Așadar, drepturile cuprinse în legislația muncii constituie un minimum legal de la care niciodată nu se poate deroga în defavoarea lor.

Legislația muncii a Republicii Moldova din perioada anilor 1993-2003 consfințește *teoria drepturilor câștigate în materia contractelor colective de muncă*. Astfel, în virtutea acestei teorii și în temeiul prevederilor art. 9 alin. (9) din Legea RM privind contractul colectiv de muncă din 25.02.1993 (abrogată), noul contract colectiv de muncă nu putea include clauze care ar conduce la înrăutățirea condițiilor de muncă față de contractul colectiv de muncă precedent.

Deși în literatura de specialitate este expusă opinia [12] conform căreia, prin clauzele noului contract colectiv de muncă, nu se poate coborî sub nivelul drepturilor actuale, noi împărtășim un alt punct de vedere [13] potrivit căruia teoria drepturilor câștigate în materia contractelor colective de muncă nu poate fi implementată și respectată dacă s-au schimbat condițiile economico-financiare în sensul pronunțat negativ. Firește, în toate cazurile, minimul de drepturi ale salariaților, prevăzut de lege, trebuie respectat necondiționat (inclusiv în cazul succesiunii contractelor colective de muncă). Dar minimul concret al drepturilor stabilit la un anumit agent economic (cu respectarea celui legal) ar putea să fluctueze de la un caz la altul. Așadar, teoria drepturilor câștigate creează o sursă potențială de conflicte colective de muncă. În aceste condiții, legea ar fi trebuit să determine limitele și condițiile care, o dată schimbate, ar putea antrena diminuarea drepturilor câștigate anterior prin contractele colective de muncă.

Autoarea Veronica Pribac consideră justificat că, în lipsa unor prevederi legale care să determine concret limitele și condițiile care, o dată schimbate, ar putea antrena diminuarea drepturilor câștigate anterior prin contractele colective de muncă, va fi un abuz de drept ori de câte ori angajatorul va refuza, cu rea-credință sau fără un motiv serios, solicitările salariaților, motivând că ar fi intervenit modificări ale situației existente la momentul negocierii contractului anterior [14].

Dacă ne referim la *conținutul contractului colectiv de muncă*, vom vedea că acesta este format dintr-o totalitate de clauze contractuale, care sunt stabilite în procesul negocierilor colective în vederea reglementării raporturilor de muncă și a altor raporturi sociale în unitate.

În mod tradițional, clauzele contractului colectiv de muncă sunt clasificate în trei categorii: a) clauze normative; b) clauze obligaționale; c) clauze organizaționale (sau informaționale) [15].

Clauzele normative ale contractului colectiv de muncă sunt recunoscute ca adevărate norme locale ale dreptului muncii, fixate de părțile contractante în limitele competenței lor, care se extind asupra salariaților unității respective sau ai unei subunități din cadrul acesteia. Art. 31 alin. (4) din CM al RM admite includerea în contractul colectiv de muncă a clauzelor normative cu condiția ca acestea să nu contravină legislației în vigoare.

Clauzele normative ale contractului colectiv de muncă au un caracter general și se aplică pentru întreaga perioadă de valabilitate a acestuia. Putem invoca următoarele exemple de clauze normative ale contractului colectiv de muncă: clauzele ce privesc formele și sistemele de retribuire a muncii; clauzele ce stabilesc cuantumul salariilor tarifare (de funcție) în raport cu profesia, calificarea salariaților etc.

Clauzele obligaționale ale contractului colectiv de muncă se prezintă sub forma unor obligații contractuale concrete ale părților contractante cu indicarea termenelor de îndeplinire a lor și a subiecților-executori, care poartă răspundere pentru realizarea acestora. Aceste clauze au un caracter *uniexecuțional* [16]. De exemplu, angajatorul și-a asumat obligația de a repara căminul în care locuiesc salariații unității. Reparațiile respective au fost realizate în prima lună de valabilitate a contractului colectiv de muncă; prin urmare, clauza obligațională respectivă se stinge prin executare.

În literatura de specialitate au fost invocate și alte exemple de clauze obligaționale, cum ar fi clauza contractuală potrivit căreia patronul se obligă să doteze cabinetul stomatologic al întreprinderii cu utilaj modern. În plus, s-a menționat că majoritatea clauzelor cu caracter obligațional au menirea de a le asigura lucrătorilor condiții de muncă normale, care să elimine accidentele de muncă și bolile profesionale.

Clauzele organizaționale (informaționale) ale contractului colectiv de muncă specifică: durata contractului colectiv de muncă; modalitatea de exercitare a controlului asupra executării contractului; procedura de modificare a clauzelor acestuia; răspunderea pentru încălcarea clauzelor acestui contract. Autorul rus I.S. Petrișcenko (И.С. Петрищенко) consideră, pe bună dreptate, că în conținutul contractului colectiv de muncă pot fi inserate clauzele normative, care, datorită faptului că reiterează prevederile Codului muncii, urmează a fi raportate la categoria clauzelor informaționale [17]. După cum observă I.S. Petrișcenko, în unele contracte colective de muncă, clauzele informaționale capătă forma unor simple referințe la articolele corespunzătoare din Codul muncii.

Problematica conținutului contractului colectiv de muncă este cercetată în doctrina română sub două aspecte [18]: partea normativă și partea obligatorie. Astfel, ca orice contract, părțile care încheie contractul colectiv de muncă sunt abilitate să-i fixeze conținutul obligațional. De regulă, principalele clauze privesc condițiile de muncă, cuantumul salariilor, timpul de odihnă etc. De asemenea, este posibil ca în conținutul contractelor colective de muncă să figureze unele obligații ale angajatorului privind informarea, consultarea și asocierea salariaților la luarea deciziilor.

Partea obligatorie a contractului colectiv de muncă cuprinde drepturile și obligațiile părților contractante. În acest sens, în doctrină se menționează că principala obligație este cea de pace socială în virtutea căreia, pe durata de aplicare a contractului colectiv de muncă, nici una dintre părțile contractante nu este îndreptățită să declanșeze un conflict colectiv de muncă în scopul modificării clauzelor contractuale.

În conformitate cu art. 31 alin. (2) din CM al RM, în contractul colectiv de muncă pot fi prevăzute angajamentele reciproce ale salariaților și angajatorului privind: formele, sistemele și cuantumul retribuirii muncii; plata indemnizațiilor și compensațiilor; mecanismul de reglementare a retribuirii muncii, ținându-se cont de nivelul inflației și de atingerea indicilor economici prevăzuți de contractul colectiv de muncă; timpul de muncă și cel de odihnă, precum și chestiunile ce țin de modul acordării concediilor și de durata lor; îmbunătățirea condițiilor de muncă și a securității și sănătății în muncă a salariaților, inclusiv a femeilor, tineretului și a persoanelor cu dezabilități; respectarea intereselor salariaților în cazul privatizării unității și a fondului locativ aflat la balanța acesteia; securitatea ecologică și ocrotirea sănătății salariaților în procesul de producție; garanțiile și înlesnirile pentru salariații care îmbină activitatea de muncă cu studiile; recuperarea sănătății, odihna salariaților și a membrilor familiilor lor; controlul executării clauzelor contractului colectiv de muncă, procedura de modificare și completare a acestuia; asigurarea unor condiții normale de

activitate pentru reprezentanții salariaților; răspunderea părților; renunțarea la grevă în cazul îndeplinirii clauzelor contractului colectiv de muncă; alte angajamente determinate de părți.

În legătură cu sintagma „angajamentele reciproce ale salariaților și angajatorului” apare o întrebare: faptul că se face referire doar la angajamente reciproce ale părților ne permite oare să afirmăm că în contractul colectiv de muncă nu pot fi inserate norme juridice locale? Răspunsul este negativ, întrucât, în conformitate cu art. 31 alin. (4) din CM al RM, în contractul colectiv de muncă pot fi incluse și clauze normative, dacă acestea nu contravin legislației în vigoare. În plus, la categoria actelor normative ce conțin norme de dreptul muncii este raportat, potrivit art. 4 din CM al RM, și contractul colectiv de muncă. Mai mult, observăm că în art. 31 alin. (2) din CM al RM este inserată o listă orientativă de angajamente ale părților contractului colectiv de muncă.

Obiectul negocierilor colective în sectorul privat este format dintr-o sferă extrem de largă de drepturi și obligații, transpusă în clauzele contractului colectiv de muncă. În principiu, orice problemă care vizează desfășurarea normală și eficientă a raporturilor dintre salariați și angajator sau o organizație patronală poate forma obiectul negocierii colective.

Așadar, partenerii sociali din sectorul privat, ca părți la contractul colectiv de muncă, dispun de întreaga libertate în ceea ce privește determinarea conținutului unui astfel de contract. Însă libertatea contractuală, ca principiu fundamental în materia contractelor de muncă, nu presupune, desigur, libertatea angajatorului și a organizației sindicale primare de a deroga de la normele juridice imperative.

În sectorul bugetar, obiectul negocierilor colective, în comparație cu cel din sectorul privat, are un caracter mai restrâns (limitat), întrucât în contractele colective de muncă din sectorul bugetar nu pot fi incluse sau negociate clauze referitoare la drepturi în bani și în natură, altele decât cele prevăzute de legislația în vigoare, pentru categoria respectivă de personal.

Drepturile salariale din sectorul bugetar sunt stabilite prin lege în limite precise, care nu pot forma obiectul unor negocieri colective și nu pot fi modificate prin contracte colective de muncă. În mod excepțional, legiuitorul moldovean intervenția partenerilor sociali în sfera stabilirii și determinării cuantumurilor concrete ale sporurilor pentru munca prestată în condiții nefavorabile. Astfel, în conformitate cu art. 29 alin. (6) din Legea RM nr. 355-XVI/2005 „Cu privire la sistemul de salarizare în sectorul bugetar” [19], lista lucrărilor concrete, a locurilor de muncă și mărimile concrete ale sporurilor pentru munca prestată în condiții nefavorabile se legalizează în contractele colective ale unităților bugetare.

CM al RM cuprinde o normă juridică care consfințește un regim juridic diferit al negocierilor colective în sectorul bugetar, și anume: *negocierea, încheierea și modificarea clauzelor convenției colective la nivelul respectiv, clauze care prevăd alocarea unor mijloace bugetare, se efectuează, de regulă, de către părți înainte de elaborarea proiectului bugetului respectiv pentru anul financiar corespunzător termenului de acțiune a convenției* (art. 37 alin. (2) din CM al RM).

Așadar, spre deosebire de sectorul privat în care negocierile colective se pot desfășura și după stabilirea bugetului de venituri și cheltuieli, în sectorul bugetar (autorități și instituții publice) negocierile colective au loc, de regulă, înainte de elaborarea și aprobarea bugetului de stat sau a celui ce vizează unitatea administrativ-teritorială.

Trebuie să menționăm că în CM al RM se fac referiri la contractul colectiv de muncă și la convenția colectivă în vederea reglementării următoarelor aspecte ale raporturilor juridice de muncă: modul în care salariații vor executa obligația de a se afla la dispoziția angajatorului, precum și mărirea concretă a indemnizației de care beneficiază salariații în perioada șomajului tehnic (art. 80 alin. (5) din CM al RM); tipul săptămânii de lucru, regimul de muncă – durata programului de muncă (al schimbului), timpul începerii și terminării lucrului, întreruperile, alternarea zilelor lucrătoare și nelucrătoare (art. 98 alin. (4) din CM al RM); modul de aplicare a evidenței globale a timpului de muncă (art. 99 alin. (2) din CM al RM); durata concretă a pauzei de masă și timpul acordării acesteia (art. 107 alin. (2) din CM al RM); durata concretă a concediului de odihnă anual suplimentar plătit pentru salariații care lucrează în condiții vătămătoare (art. 121 alin. (2) din CM al RM); sistemul netarifar de salarizare (art. 1361 alin. (3) din CM al RM); sistemele de premiere, de adaosuri și sporuri la salariul de bază, alte plăți de stimulare (art. 137 alin. (1) din CM al RM); modul și condițiile de acordare a ajutorului material (art. 1651 din CM al RM); stipularea sistemelor de normare a muncii (art. 166 din CM al RM); condițiile, modalitățile și durata formării profesionale, drepturile și obligațiile părților, precum și volumul mijloacelor financiare alocate în acest scop (în mărime de cel puțin 2 la sută din fondul de salarizare al unității), conform art. 213 alin. (3) din CM al RM ș.a.

Observăm că prin intermediul reglementărilor cuprinse în contractul colectiv de muncă pot fi soluționate unele probleme ce vizează componența personalului scriptic al unității. Cu titlu de exemplu, putem invoca prevederile art. 6.1. din Contractul colectiv de muncă al SA „Moldtelecom” pentru anii 2013-2016: angajaților, care își dau demisia în legătură cu obținerea dreptului la pensie pentru limită de vârstă sau stabilirea grupei de invaliditate fără indicarea termenului de reexpertizare, li se acordă la eliberarea din lucru un ajutor material: a) 15% din salariul mediu exprimat în zile calendaristice, calculat conform legislației în vigoare pentru fiecare an lucrat deplin în ramura comunicațiilor – celor, care au un stagiu de muncă de la 15 ani până la 24 de ani inclusiv în comunicații; b) 25% din salariul mediu exprimat în zile calendaristice, calculat conform legislației în vigoare pentru fiecare an lucrat deplin în ramura comunicațiilor – celor care au un stagiu de muncă de la 24 de ani și mai mult în comunicații.

În conformitate cu stipulațiile contractului colectiv de muncă, administrația SA „Moldtelecom”, în termen de până la 30 de zile calendaristice, până la survenirea momentului atingerii vârstei de pensionare, va informa în scris angajatul contra semnătură despre dreptul acestuia de a beneficia de ajutorul material respectiv. În această situație, angajatul este în drept să depună o cerere în termen de 15 zile despre acordul de a beneficia de facilitățile statuate în contractul colectiv de muncă. Angajații care n-au depus cerere în termen de 15 zile până la survenirea vârstei de pensionare nu vor beneficia de asemenea facilități.

În calitate de parte integrantă a contractului colectiv de muncă servesc anexele la acesta, elaborate de către părțile contractante [20]. Din cadrul acestor anexe fac parte: 1) regulamentul cu privire la negocierile colective și la soluționarea conflictelor colective de muncă dintre salariați și angajator; dintre salariați și angajator; 2) lista salariaților care beneficiază de un supliment la salariu pentru condiții nocive; 3) regulamentul cu privire la premiile salariaților; 4) lista salariaților cărora li se acordă concedii de odihnă anuale suplimentare plătite pentru intensitatea (complexitatea, specificul) muncii etc.

În activitatea mai multor agenți economici s-a statornicit uzanța anexării (atașării) regulamentul intern al unității la contractul colectiv de muncă. O astfel de practică nu poate fi privită decât ca o cedare a prerogativelor angajatorului vizând întocmirea și aprobarea regulamentul intern al unității către comisia pentru dialog social „angajator – salariați”, întrucât anume angajatorul este împuternicit, în temeiul prevederilor art. 198 alin. (1) din CM al RM, să aprobe, în baza ordinului său, actul normativ local în cauză.

Ca urmare a faptului că regulamentul intern al unității a fost încorporat în contractul colectiv de muncă, considerăm că, în baza *principiului simetriei actelor juridice*, orice inițiativă de modificare sau completare a regulamentul în cauză va necesita declanșarea negocierilor colective în acest sens.

În ceea ce privește negocierea regulamentul intern, autorii români susțin că, fiind în zona dreptului privat, „este, în fond, o opțiune în favoarea salariaților care – neexistând o interdicție legală expresă – nu ar trebui respinsă” [21].

„Deci, *un act unilateral al angajatorului se poate transforma în act bilateral, negociat cu salariații*, dacă angajatorul dorește sau cade de acord cu sindicatul/reprezentanții salariaților, «în interesul asigurării unui climat cât mai adecvat în colectivul său».

În doctrina română [22], s-a pus în discuție problema corelației, sub aspectul conținutului, între contractul colectiv de muncă și regulamentul intern al unității. Astfel, o privire analitică asupra corelației dintre aceste două acte juridice scoate în evidență următoarele:

a) sunt domeniile care pot fi reglementate, potrivit CM al RM, fie prin contractul colectiv de muncă, fie prin regulamentul intern al unității, cum ar fi cele privind securitatea și sănătatea în muncă a salariaților în cadrul unității, timpul de muncă și cel de odihnă (în art. 199 alin. (1) din CM al RM, care cuprinde prevederi privind conținutul regulamentul intern al unității, se face referire, în acest caz, la „regimul de muncă și de odihnă”); *b) sunt domeniile care aparțin competenței exclusive a unuia dintre cele două izvoare specifice dreptului muncii*, și anume: formele, sistemele și cuantumul retribuirii muncii, precum și plata indemnizațiilor și compensațiilor (altfel formulat, salarizarea muncii) sunt de domeniul exclusiv al contractului colectiv de muncă (exceptând unitățile din sfera bugetară); abaterile disciplinare și sancțiunile aplicabile potrivit legislației în vigoare, precum și procedura disciplinară sunt de domeniul exclusiv al regulamentul intern al unității.

Totodată, semnalăm faptul că, în practica de aplicare a legislației muncii, pot surveni unele complicații datorită faptului că, potrivit art. 31 alin. (2) lit. n) din CM al RM, în contractul colectiv de muncă pot fi inserate și „alte angajamente determinate de părți”.

Concomitent, art. 199 alin. (2) din CM al RM specifică faptul că regulamentul intern al unității poate cuprinde și alte reglementări privind raporturile de muncă în unitate. Așadar, textele citate conduc la concluzia că, în ambele cazuri, nu este vorba de o enumerare exhaustivă a prevederilor ce pot fi cuprinse în cele două categorii de acte juridice.

În plus, făcând trimitere la legislația RM, putem constata că *prerogativele angajatorului la emiterea actelor normative la nivel de unitate, înscrise la art. 10 alin. (1) lit. e) din CM al RM, nu pot fi exercitate în mod abuziv, fără luarea în considerare a opiniei salariaților*. Astfel, art. 42 alin. (2) din CM al RM statuează că dreptul salariaților la administrarea unității poate fi exercitat în mai multe forme, inclusiv prin: a) participarea la elaborarea proiectelor de acte normative la nivel de unitate în domeniul social-economic;

b) participarea la aprobarea actelor normative la nivel de unitate în cazurile prevăzute de CM al RM și de alte acte legislative sau normative. Totodată, observăm că, în viziunea legiuitorului moldovean, refuzul angajatorului de a lua în considerare poziția reprezentanților salariaților în procesul adoptării, în cadrul unității, a actelor juridice ce conțin norme de dreptul muncii servește motiv suficient pentru declanșarea conflictului colectiv de muncă (art. 357 alin. (1) din CM al RM).

În conformitate cu prevederile art. 12 din CM al RM, în contractele colective de muncă nu pot fi incluse clauze care înrăutățesc situația salariaților în comparație cu legislația muncii. De exemplu, nu se pot insera clauze care să înăsprescă regimul legal al răspunderii disciplinare (prin indicarea de sancțiuni noi, neprevăzute de legislația muncii). Orice clauză de acest tip este absolut nulă și nu produce efecte juridice.

Așadar, clauzele contractelor colective de muncă și sunt subordonate legii și, ca urmare, pot da naștere numai unui regim juridic mai favorabil salariaților.

REFERINȚE BIBLIOGRAFICE

1. G. Plastara, *Contractul colectiv de muncă*. În: *Democrația* nr. 10/1919, p. 3.
2. *Трудовое право России: Учебник* / Под ред. Ю. П. Орловского и А. Ф. Нуртдинова. М.: Контракт, Инфра-М, 2008, c. 121.
3. *Трудовой кодекс России*. În: http://www.consultant.ru/popular/tkrf/14_1.html (accesat 10.09. 2011).
4. *Apud: Philippe Malaurie, Antologia gândirii juridice*, București, Humanitas, 1997, p. 330-331.
5. Alexandru Țiclea, Andrei Popescu, Constantin Tufan ș.a., *Dreptul Muncii*, București, Rosetti, 2004, p. 257.

6. Ovidiu Ungureanu, Cornelia Munteanu, *Drept civil. Partea generală în reglementarea noului Cod civil*, București, Universul Juridic, 2013, p. 294.
7. Liviu Pop, *Tratat de drept civil. Obligațiile*, vol. II, *Contractul*, București, Universul Juridic, 2009, p. 591.
8. Ionuț-Florin Popa, *Contractul civil*. În: „*Tratat elementar de drept civil. Obligațiile* de Liviu Pop, Ionuț-Florin Popa, Stelian Ioan Vidu, București, Universul Juridic, 2012, p. 198.
9. Eduard Boișteanu, Cătălin Faghian, *Unele reflecții analitice privind instituția contractului colectiv de muncă în legislația muncii a Republicii Moldova*. În: Revista română de dreptul muncii nr. 7/2013, p. 66.
10. I. Dogaru, *Drept civil român. Idei producătoare de efecte juridice*, București, All Beck, 2002, p. 829.
11. Ion Traian Ștefănescu, *Contractele colective de muncă din cadrul societăților comerciale, între prevederile legale, teorie și practică*. În: Revista de drept comercial nr. 4/1996, p. 47-54;
12. Veronica Pribac, *Abuzul de drept și contractele de muncă*, București, Wolters Kluwer, 2007, p. 128.
13. Nicolai Romandaș, *Dreptul muncii. Curs de prelegeri*, Chișinău, Reclama, 1997, p. 102; Eduard Boișteanu, Nicolai Romandaș. *Dreptul Muncii. Manual. CE USM*, 2012, p. 134-135.
14. Nicolai Romandaș, Eduard Boișteanu. *Dreptul muncii. Curs de prelegeri*,, 2007, p. 122-123.
15. И.С. Петрищенко, *Нормативные условия коллективного договора*. În: Вестник Томского Государственного Университета, март (№296), 2007, с. 217.
16. Alexandru Athanasiu, *Drept social comparat. Negocierea colectivă în țările occidentale și în România*, București, Universitatea din București, 1992, p. 43; Claudia-Ana Moarcăș Costea, *op. cit.*, 2012, p. 187-189.
17. Monitorul Oficial al Republicii Moldova nr. 35-38 din 03.03.2006.
18. Elena Mocanu, *Curs de prelegeri la dreptul muncii (P.generală)*, Chișinău, 1997, p. 82.
19. Ana Ștefănescu, *Acte normative întocmite sau negociate de angajator*. În: Revista română de dreptul muncii nr. 6/2012, p. 77;
20. Ion Traian Ștefănescu, *Răspunsuri la provocări ale practicii*. În: Revista română de dreptul muncii nr.8/2011, p. 37.
21. Monitorul Oficial al Republicii Moldova nr. 18-21 din 28.01.2011.

CONCEPTE JURIDICE PRIVIND ATRIBUTELE DE IDENTIFICARE ALE PERSOANEI FIZICE: ASPECTE COMPARATIVE UE - RM

Ludmila ȚARANU, lector univ., dr.,
Universitatea Cooperatist-Comercială din Moldova
e-mail: taranu.ludmila@gmail.com

The goal and objectives of the study have been realized by a research of the essence of the institution of individual's identification attributes, focusing on identification of an individual by surname, domicile, civil status, by their entering in the civil status acts by civil registry offices. Having analyzed the provisions of effective legislation and doctrinal concepts, we have proposed to supplement the specialized legal literature with a research, which reflects the method of organization of individual's identification attributes.

We consider the research topics since it is oriented towards the minute research of the identification attributes of the natural person as well as of the civil status organs, that make the present work to be qualified as a distinctive study by the theoretic approach and the practical applicability of the national and international legislation in the referred domain. The means serving to the individualization of the natural person and are regulated by law are called identification attributes.

Keywords: natural person, identification attributes, surname, domicile.

JEL Classification: K36.

Introducere

Pentru început, persoana fizică se individualizează prin numele de familie și prenumele, pe care le dobândește odată cu înregistrarea actului de naștere, ca mai târziu să fie localizată prin intermediul domiciliului. Un alt element, nu mai puțin important pentru identificare, este starea civilă a persoanei susceptibilă de schimbări la încheierea căsătoriei, desfacerea căsătoriei sau decesul soțului. Astfel, este de neconceput ca pe durata întregii vieți să nu putem fi identificați în multitudinea de raporturi sociale și juridice din care facem parte. Dar studierea instituției atributelor persoanei fizice rămâne mereu o problemă actuală, de un interes teoretic și practic deosebit și datorită numeroaselor cazuri de aplicare în practică a normelor juridice care le reglementează.

Gradul de investigare a problemei la momentul actual, scopul cercetării

Normele juridice reglementează statutul legal al omului în calitatea sa de persoană - ca subiect de drept, căreia îi aparține orice drept. În viața juridică, oamenii apar în raporturile dintre ei ca titulari de drepturi și purtători de obligații, fie individual, când vorbim de persoana fizică, fie organizat în condițiile legii ca o entitate distinctă de persoana fiecăruia dintre constituenții acesteia [1, p. 7].

În opinia autorului M. B. Cantacuzino, noțiunea de personalitate nu constituie o creațiune a naturii, ci un concept juridic izvorât, ca toate conceptele juridice, din experiența vieții sociale, și supus ca atare acelei aprecieri colective, acelei limitări și reglementări care e caracteristică ordinii juridice, adică normelor de drept pozitiv. În viziunea acestuia, ființa omenească nu e o persoană pe terenul dreptului în măsura în care puterile sale sunt recunoscute de societate ca susceptibile de a crea o armonie și de a îndeplini prin liberul lor avânt funcțiuni sociale [2, p. 44].

O definiție expresă a persoanei fizice o găsim în art. 17 din C. civ. al RM, potrivit căruia „persoană fizică este omul, privit individual, ca titular de drepturi și de obligații civile” [3].

Autorii I. Dogaru și S. Cercel susțin că a „identifica” persoana fizică înseamnă a „constata identitatea” acesteia, a individualiza omul în societate, în ansamblul relațiilor sociale la care ia parte. Această problemă apare pe tot parcursul vieții omului și nu numai în viața sa juridică, ci și în cea „extrajudiciară” [4, p. 140-141]. Omul are vocația de subiect de drept în toate ramurile de drept și, în consecință, identificarea lui este necesară și se face în toate aceste ramuri, așa încât, în domeniul dreptului, identificarea este atotcuprinzătoare. Sistemul juridic nu poate admite, în desfășurarea obișnuită a circuitului civil, „tăinuirea identității”, așa încât „anonimatul” constituie aici o excepție. Desemnarea concretă a titularului dreptului subiectiv ori a subiectului ținut de executarea obligației înseamnă, în fapt, identificarea sa. Prin identificarea persoanei fizice se înțelege individualizarea omului, adică determinarea poziției sale, stabilirea identității sale, în viața juridică [4, p. 108].

În spațiul doctrinei civile românești întâlnim un alt sens de definire a „mijloacelor de identificare”. Astfel, autorul S. Cercel a remarcat că prin mijloacele de identificare se înțeleg acele mijloace (înscrieri oficiale) prin care se dovedesc drepturile subiective ori calitățile care individualizează omul. Sunt astfel de mijloace de identificare: cartea de identitate, actele de stare civilă (certificat de naștere, certificat de căsătorie, certificat de deces), înscrierile ce țin de cazierul judiciar, hotărârile judecătorești [5, p. 152]. Despre necesitatea identificării persoanei fizice, autorul S. Cercel susține ideea că după cum viața juridică, expresie a vieții sociale, este permanentă din punctul de vedere al existenței umane, tot astfel există și nevoia identificării omului. De la naștere până la moarte, participăm continuu la cele mai diferite raporturi în cadrul cărora se impune identificarea celor implicați. Pe de altă parte, este o necesitate generală pentru că individualizarea omului are loc în raporturile juridice la care participă, respectiv în toate raporturile de drept.

În doctrină se apreciază faptul că existența persoanei fizice – materializată în corpul și viața acesteia – este condiția necesară și suficientă pentru ca ea să fie recunoscută ca subiect de drepturi și obligații. Doar la stabilirea identității în raport cu semenii ei, în modul stabilit de lege, o persoană va putea să dobândească drepturi și să le valorifice față de alte persoane ori față de autorități [6, p. 159].

Doctrinarul C. T. Ungureanu afirmă că prin individualizarea (identificarea) persoanei fizice se înțelege stabilirea identității ei prin mijloace care să permită identificarea persoanei fizice în raporturile juridice [7, p. 295]. Identificarea persoanei fizice este individualizarea omului în raporturile juridice civile și familiale. Ca atribute ale identificării persoanei fizice în raporturile civile servesc: numele persoanei, domiciliul și starea civilă.

Scopul studiului se materializează prin cercetarea, în esență, a instituției atributelor de identificare ale persoanei fizice, orientându-ne spre identificarea persoanei fizice prin nume, domiciliu, stare civilă, prin înscrierea acestora în componența actelor de stare civilă înregistrate de către organele de stare civilă.

Trebuie subliniat că evoluția dreptului persoanelor a fost profund influențată în sec. al XX-lea de curentele filozofice, sociologice, psihologice și psihanalitice care au îmbogățit conceptele de persoană fizică. Un salt cu adevărat semnificativ a avut loc prin Declarația Universală a Drepturilor Omului când individului abstract i s-a opus persoana ca o realitate concretă, atât carnală cât și spirituală. Acest reviriment a fost resimțit în abordarea persoanei fizice care tratează existența persoanei, drepturile sale și identificarea sa. În acest sens, art. 2 din Declarație prevede faptul că *fiecare om se poate prevala de toate drepturile și libertățile proclamate, fără nici un fel de deosebire ca, de pildă, deosebirea de rasă, culoare, sex, limbă, religie, opinie politică sau orice altă opinie, de origine națională sau socială, avere, naștere sau orice alte împrejurări* [8].

În conformitate cu prevederile art. 28 alin. (1) din C. civ., „Orice persoană fizică are dreptul la numele stabilit sau dobândit potrivit legii”. Legiuitorul a considerat că acest mijloc de identificare este unul primordial, stabilind prin art. 29 alin. (3) din C. civ.: „Cel care utilizează numele altuia este răspunzător de toate confuziile sau prejudiciile care rezultă. Atât titularul numelui, cât și soțul sau rudele lui apropiate pot să se opună acestei utilizări și să ceară repararea prejudiciului”.

Rolul numelui îl desprindem nu doar din reglementările legislației, ci și din studiile doctrinare care au arătat că utilizarea numelor în cadrul societății umane se pierde în negura istoriei. În intenția de a face o clară distincție între membrii unei comunități, oamenii au avut ingeniozitatea de a utiliza un nume cu care se adresau unui individ sau, în lipsa lui, făceau referință la acesta. Numele unei persoane reprezintă, de fapt, un cuvânt sau mai multe, indicând o entitate oarecare, deseori fără a specifica sau a semnifica însușiri individuale. Doctrina definește, în general, numele ca fiind cuvântul ori cuvintele care individualizează persoana fizică în societate. În opinia lui Gh. Beleiu, numele este acel atribut de identificare a persoanei fizice care constă în dreptul omului de a fi individualizat, în familie și în societate, prin cuvintele stabilite, în condițiile legii, cu această semnificație [9, p. 312].

Analiza preocupărilor noastre din acest studiu este raportată la ideea că numele de familie al persoanei fizice nu poate fi ales de o persoană în mod voluntar, ci este dobândit prin efectul rudeniei cu anumite persoane [10, p. 116]. Din reglementările internaționale evidențiem art. 7 pct. 1 din Convenția privind drepturile copilului, după care „copilul se înregistrează imediat după nașterea sa și are, prin naștere, dreptul la un nume, dreptul de a dobândi o cetățenie și, în măsura posibilului, dreptul de a-și cunoaște părinții și de a fi îngrijit de aceștia” [11].

În aceeași ordine de idei, în doctrina juridică se vorbește despre faptul că elementul secundar care se adaugă în general numelui este prenumele. Prenumele servește spre a-i deosebi pe purtătorii aceluiasi nume. Acesta apare astăzi ca un accesoriu necesar și obligatoriu al numelui de familie, de care se apropie atât de mult încât este supus acelorași reguli [4, p. 140-141]. Într-o definiție, regăsim că **prenumele** (care face parte din noțiunea de „nume” în sens larg, alături de numele de familie) este vocabula (cuvântul) sau vocabulele (grupul de cuvinte) care individualizează o persoană în familie sau în societate, deosebind-o de ceilalți membri ai familiei sau de alte persoane purtând (incidental) același nume de familie [12, p. 62].

Savantul V. A. Reasentev se pronunță asupra dreptului la prenume, ca fiind cel mai important drept subiectiv ce aparține persoanei fizice. Acesta determină realizarea tuturor drepturilor subiective, precum și a celor conexe. Autorul afirmă că în nici un caz omul nu poate fi fără prenume sau să fie lipsit de acesta. Prenumele conferă reprezentarea personalității cetățeanului respectiv și constituie elementul important în determinarea statutului său social. La încheierea actelor juridice sau preluarea răspunderii pentru dauna cauzată etc. trebuie să fie cunoscut și specificat atât numele de familie, cât și prenumele persoanei concrete.

Funcționarul de stare civilă va fi în imposibilitatea de a înregistra actul de naștere din motivul prenumelui necuviincios ales de către părinți, în temeiul art. 24 alin. (2) din Legea nr. 100/2001: „Organul de stare civilă poate refuza înscrierea unor prenume care sunt formate din cuvinte indecente ori ridicole”. În acest caz părinții au dreptul să se adreseze în instanța de judecată pentru a-ți motiva alegerea prenumelui.

Cu toate acestea, în țara noastră se atestă prenume mai puțin obișnuite, cum ar fi: Zvezdana, Adrian-Christos, Tarzan, Ceburașca, Ivana, Lenina, Stalina ș.a.

În opinia autorului P. Pețu, factorii care determină atribuirea numelui unui copil sunt: factorul religios, tradiția familială și locală, factorii social-politici, culturali, estetici, dorința de unicitate și moda. În funcție de aceștia se modifică și raportul dintre numele de botez calendaristice și cele laice [13, p. 13]. Însă această opinie este combătută de către C. Hamangiu, I. Rosetti Bălănescu, Al. Băicoianu, care susțin că „numele de botez” nu coincide întotdeauna cu numele cu care este documentat, întrucât și persoanele care nu sunt botezate au un prenume [14, p. 144]. Considerăm această abordare a cercetătorilor ca fiind una lucidă și întemeiată, din motiv că legiuitorul nu prevede ca obligație botezul persoanelor, ci, mai degrabă, lasă pe seama părinților să ia o decizie în acest sens.

Pentru subiectul în cauză prezintă interes exemplul *Cauzei Johansson vs. Finlanda* (cererea nr. 10163/02), examinată de către Curtea Europeană a Drepturilor Omului (în continuare Ct.E.D.O.), prin care reclamantii, cetățeni finlandezi, au decis să îi pună prenumele „Axl” fiului lor născut în 1999. Cererea a fost refuzată de autorități, deoarece această formă de scriere nu corespundea celorlalte prenume de origine finlandeză. Reclamantii au contestat în instanță

această decizie. Instanța administrativă a specificat că un nume care este incompatibil cu practica privind numele din țara respectivă ar putea fi acceptat în măsura în care o persoană, datorită naționalității, relațiilor familiale sau altor circumstanțe, avea o legătură cu un alt stat în care prenumele respectiv era folosit. Totuși, instanța a concluzionat că argumentele prezentate de reclamantii erau insuficiente pentru a permite înregistrarea prenumelui „Axl”, iar Curtea Supremă Administrativă a menținut această hotărâre. Însă Ct.E.D.O. nu a salutat decizia Curții și a stabilit că prenumele „Axl” nu era cu mult diferit de alte prenume folosite în mod uzual în Finlanda, precum „Alf” și „Ulf”. Acest prenume nu îl prejudicia pe copil, se putea pronunța și era folosit și în alte țări. Ct.E.D.O. a demonstrat că prenumele „Axl” nu era nou, deoarece trei alte persoane fuseseră înregistrate cu acest nume anterior nașterii copilului reclamantilor. Era evident că acest prenume era acceptat în Finlanda și nu erau dovezi care să arate că ar fi avut consecințe negative asupra conservării identității culturale și lingvistice a Finlandei.

În consecință, nu a existat un echilibru între motivele de interes public invocate de Guvern și interesul reclamantilor privind protecția drepturilor prevăzute la art. 8, astfel încât a avut loc o încălcare a acestui text din Convenția pentru apărarea drepturilor omului și a libertăților fundamentale [15, p. 235-236].

În literatura de specialitate se specifică faptul că unele prenume nu se mai folosesc astăzi și au rămas doar în documente, altele s-au transformat în nume de familie în forma inițială sau în forme derivate și se transmit din generație în generație. Totodată, este firesc că în acțiunea de a clasifica numele de familie să se țină cont de numele de botez și nu invers. Limba vorbită de o națiune este una dintre cele mai importante și hotărâtoare creații ale oamenilor sub toate aspectele ei: limbajul direct, cel figurat (proverbe, locuțiuni, expresii specifice etc.), antroponomia (nume de persoane), toponimia (nume de locuri) etc. De foarte mult timp, studiul numelor proprii, în linii mari, al numelor geografice sau al toponimiei și al numelor de persoane este considerată o ramură laterală a lingvisticii. Caracteristicile modei antroponimice actuale prezintă ca tendințe principale: evitarea antroponimelor tradiționale, în special din mediul urban, și înlocuirea lor cu forme diminutive și hipocoristice; interesul pentru nume străine; înmulțirea cuvintelor care alcătuiesc numele individual este o manifestare a îndepărtării de ceea ce tradiția impusese, și anume prenumele format dintr-un singur cuvânt [16, p. 113-114].

În continuare subliniem importanța unui alt atribut de identificare a persoanei fizice – **domiciliul**. În acest sens autorul D. Lupulescu relatează faptul că în apariția și dezvoltarea societății, ca și în formarea și consolidarea familiei, locuința a avut un rol important. Fără această stabilitate a oamenilor nu ar putea fi concepută existența societății, ca și a familiei în zilele noastre. Lipsa acestei stabilități ar face aproape imposibilă determinarea nu numai a raporturilor juridice între oameni, dar și a raporturilor de altă natură. Alături de alte atribute care servesc la individualizarea persoanei fizice în societate, domiciliul contribuie la identificarea acesteia în spațiu, adică într-un anumit loc precis determinat unde se presupune a fi permanent prezentă. Numele persoanei fizice și locul așezării sale se află într-o strânsă condiționare reciprocă, cu semnificații esențiale pentru înțelegerea vieții politice, social-economice și juridice a poporului nostru [17, p. 62].

În sens popular, domiciliul este un cămin personal în care fiecare este liber să interzică accesul oricui vrea el, indiferent că îl ocupă ca proprietar, locatar sau cu orice alt titlu. Domiciliul este dreptul fiecăruia de a face din locuința sa un loc de azil și de retragere a altora sau este dreptul titularului să trăiască – dacă dorește – singur și liniștit, la adăpost de intruziunile, imixtiunile și intervențiile indiscrete ale altora. Domiciliul este unul din mijloacele de a face să-ți fie respectată viața privată [18, p. 196]. Autorii E. Lupan și I. Sabău-Pop definesc domiciliul ca fiind locul unde o persoană fizică își are locuința stabilă sau, în cazul în care are mai multe asemenea locuințe, unde își are locuința principală. Domiciliul exprimă libertatea sa, considerată și ca reflectare a libertății persoanei, și implică mai multe prerogative ce țin de alegerea lui, posibilitatea de a-l folosi în modalitățile dorite, în limitele stabilite de lege, și aceea de a îndepărta de el terțele persoane indezirabile, inclusiv pe aceea de a păstra secretul asupra locului în care acesta se află. La determinarea domiciliului unei persoane fizice vom ține seama de două criterii: de caracterul statornic al locuinței, care este criteriul principal, și de caracterul de locuință principală, care este criteriu secundar. Prin urmare, dacă o persoană fizică are o singură locuință statornică, acolo va fi și domiciliul acelei persoane, iar dacă ea are mai multe locuințe statornice, domiciliul său va fi locul unde se află locuința sa principală [19, p. 137].

Cercetătorul M. V. Jakotă menționează faptul că în dreptul internațional privat noțiunea clasică de domiciliu se prezintă ca un concept încărcat cu un conținut tradițional care o făcea inaptă pentru noile cerințe ale relațiilor cu un element străin. În primul rând, implica ideea de intenție; această intenție, din diferite motive, lipsește din definiția modernă a domiciliului în Franța, România și alte țări. Domiciliul era diferit calificat în sistemele de drept internațional privat din Europa. În al doilea rând, domiciliul nu corespundea totdeauna cu locul unde persoana se găsea efectiv. Existau cazuri în care statul dorea să supună unei anumite legi toate persoanele care se găseau efectiv prezente pe teritoriu. Din această cauză, practica, mai întâi, și legislația și convențiile internaționale au renunțat la domiciliu punând în loc reședința sau reședința obișnuită [20, p. 270].

O reglementare expresă evidențiem în art. 30 alin. (1) din C. civ. al RM, care stabilește că „domiciliul persoanei fizice este locul unde aceasta își are locuința statornică sau principală. Se consideră că persoana își păstrează domiciliul atâta timp cât nu și-a stabilit un altul” [3].

În lucrarea *Starea civilă a persoanei fizice în dreptul internațional privat*, autorul S. Pogoloașa consideră că domiciliul este un element important în determinarea condiției juridice a străinului. Astfel, în multe țări din Europa și de pe celelalte continente, domiciliul sau reședința s-au menținut ca element de determinare a legii competente în materie de stare civilă și de capacitate. În Argentina, Brazilia, Guatemala, Marea Britanie, Israel, Danemarca, Paraguay, Norvegia, Irlanda, S.U.A etc. starea civilă și capacitatea persoanelor este supusă legii domiciliului. Sistemul mixt, combinând legea națională pentru cetățeni și legea domiciliului pentru străinii domiciliați, este specific pentru: Chile,

Elveția, Columbia, Peru, Costa Rica, Ecuador, Mexic, Salvador, Venezuela, Federația Rusă, Ucraina, Republica Moldova, Belarus, Kazahstan, Uzbekistan etc. Observăm că țările de imigrare adoptă legea domiciliului spre a supune pe străini legii locale, în timp ce țările de emigrare pledează pentru menținerea cetățeniei, ca punct de legătură pentru statutul personal [21, p. 43].

În continuare sesizăm în doctrina juridică un alt atribut de identificare a persoanei fizice - *starea civilă* care este privită ca o noțiune de sinteză: ea cuprinde toate elementele care contribuie la determinarea calității de subiect de drept al omului.

În dreptul modern nu se mai pune problema luării în considerare în cuprinsul noțiunii de stare civilă a lui *status libertatis*. Noțiunea de stare civilă a persoanei are azi un alt înțeles decât noțiunea de *status civitas* din dreptul roman. Starea civilă a persoanei cuprinde elemente variate și complexe: interesează desigur cetățenia și filiația persoanei, dar, alături de acestea, interesează și alte evenimente intervenite în viața unei persoane prin care este precizat statutul său juridic, cum ar fi starea de căsătorit, de divorțat, starea de înfiat etc.

Starea conjugală a persoanei fizice reprezintă starea civilă a acesteia în funcție de faptul dacă a înregistrat căsătoria sau putem vorbi despre o persoană dacă este celibatară, căsătorită, divorțată sau văduvă. Astfel, dacă persoana a încheiat actul de căsătorie, despre acest fapt se menționează în actul de naștere (art. 69 alin. (2) lit. a) din Legea nr. 100/2001). Menționăm că la înregistrarea căsătoriei viitorii soți își asumă răspunderea privind datele indicate în declarația de căsătorie în conformitate cu art. 352/1 din C. pen. al RM: „Declarația necorespunzătoare adevărului, făcută unui organ competent în vederea producerii unor consecințe juridice, pentru sine sau pentru o terță persoană, atunci când, potrivit legii sau împrejurărilor, declarația servește pentru producerea acestor consecințe”. Totodată, organele de stare civilă au ca sarcină eliberarea certificatului privind starea civilă în care se indică faptul că declarantul este: celibatar, divorțat sau văduv, care îi este necesar pentru a înregistra un act de căsătorie în străinătate. În aceeași ordine de idei, în conformitate cu art. 7 alin. (3) din Legea nr. 100/2001, „CertIFICATELE de stare civilă eliberate de organele de stare civilă ale Republicii Moldova sunt recunoscute pe teritoriul altor state după respectarea procedurii de supralegalizare a actelor oficiale, dacă tratatele internaționale la care Republica Moldova este parte nu prevăd altfel”.

Metode și materiale aplicate

Pentru a fortifica cercetarea efectuată asupra atributelor de identificare ale persoanei fizice au fost examinate studiile în domeniu din punct de vedere istoric, analitic, comparativ și cantitativ calitativ. Subliniem că baza metodologică aplicată la realizarea studiului a inclus studierea și analiza aprofundată, evaluativă și selectivă a bibliografiei de specialitate, a studiilor șirapoartelor de cercetare, a analizelor critice și a rezultatelor practice ale mai multor conferințe și seminare internaționale și naționale în domeniul subiectului studiat.

În această ordine de idei, prezintă un interes deosebit lucrarea *Persoana fizică*, semnată de S. Culda, în care autoarea interpretează, din punct de vedere terminologic, două sensuri ale sintagmei „mijloace de identificare” (elemente de identificare sau atribute de identificare).

Primul sens desemnează acele atribute sau calități, reglementate prin lege, care servesc la individualizarea omului. Aceste elemente sunt reglementate de dreptul civil și de alte ramuri de drept. În acest sens, putem vorbi despre un adevărat „sistem al mijloacelor de identificare”, care face posibilă determinarea poziției omului în viața juridică. Spre exemplu: numele, domiciliul, starea civilă.

Într-al doilea sens, prin „mijloace de identificare” se înțeleg acele mijloace (înscrisuri) prin care se dovedesc drepturile subiective care individualizează persoana fizică. Exemple: actele de stare civilă, hotărârile judecătorești [22, p. 61].

Rezultate obținute și discuții

Din momentul nașterii și până la deces persoana fizică intră în variate raporturi juridice de diferită natură. Pentru individualizarea persoanei este necesară identificarea ei după anumite criterii. Identificarea persoanei fizice este reglementată de norme juridice din diferite ramuri ale dreptului, cum ar fi: dreptul civil, dreptul familiei, și prezintă o instituție juridică complexă [23, p. 115].

În lucrările de specialitate, materia identificării persoanei fizice este desemnată sub diferite denumiri: „atributele persoanei fizice”, „drepturile personale nepatrimoniale”, „individualizarea persoanei fizice”, „drepturile personalității umane”. După denumirile respective sunt identificate mijloacele care servesc la identificarea persoanei fizice, acestea sunt numite: „atribute” sau „elemente” de identificare ale persoanei fizice [24, p. 348]. În calitate de participant la raporturile civile, individul este însoțit în permanență de necesitatea individualizării sale: la naștere copilul „se înregistrează”, ceea ce înseamnă o primă identificare; minoritatea aduce problema ocrotirii copilului, indiferent că este lipsit de capacitate de exercițiu sau are capacitate restrânsă, ceea ce presupune identificarea acestuia; ulterior majoratul și, de aici înainte, încheierea diferitelor acte juridice civile, în calitate de titular al deplinei capacități de exercițiu, implică iarăși identitatea sa; în fine, faptul morții fizice constatate sau judecătorește declarate reclamă identificarea [5, p. 149].

Ființa umană are vocația de subiect de drept în toate ramurile dreptului și în consecință, identificarea acesteia este necesară. Sistemul juridic nu poate admite „taina identității”, de aceea individualizarea omului și stabilirea identității sale sunt obligatorii. Specificul problemei abordate în prezentul studiu constituie, în viziunea noastră, identificarea persoanei fizice ca fiind nu numai un drept, dar și o obligație. Atunci când ne referim la dreptul persoanei de a fi individualizată, nu este necesar un acord sau unele acțiuni speciale îndreptate spre obținerea dreptului de a purta un nume de familie și un prenume. Constatăm că în doctrina juridică rolul mijloacelor de identificare a persoanei fizice este exprimat în felul următor: numele desemnează, domiciliul și reședința situează, iar starea civilă califică persoana fizică. Elementele de identificare a persoanei fizice interesează studiul pe care îl facem, deoarece acestea fac parte din categoria drepturilor instrinseci.

Concluzii

Enunțând opiniile prezentate în lucrările de specialitate, putem afirma că atributele de identificare ale persoanei fizice pot fi privite atât ca un drept, cât și ca o cerință generală și permanentă. Fiecare individ în parte, având calitatea de personalitate, drepturile la atribute îi sunt înăscute și, mai mult decât atât, aceste drepturi impun un șir de obligații din partea statului și din partea organelor de specialitate (dreptul la viață, dreptul la învățătură, dreptul la apărare etc.). Dacă ne-am referi la raporturile persoanei cu alți membri ai societății, aici avem în vedere că este de datoria fiecăruia de a dispune de drepturile persoanei sale (dreptul la nume, dreptul la autor, dreptul la protecția informației cu caracter personal etc.).

REFERINȚE BIBLIOGRAFICE

1. Lupan E. Drept civil. Persoana fizică. București: Lumina Lex, 1999. 288 p.
2. Cantacuzino M. B. Elementele dreptului civil. București: All Educational, 1998. 744 p.
3. Codul civil al Republicii Moldova nr. 1107-XV din 6 iunie 2002. În: Monitorul Oficial al Republicii Moldova nr. 82-86/661 din 22.06.2002.
4. Dogaru I., Cercel S. Drept civil. Persoanele. București: C. H. Beck, 2007. 353 p.
5. Cercel S. Drept civil. Persoana fizică. Craiova: Universitaria, 2007. 330 p.
6. Reghini I., Diaconescu Ș., Vasilescu P. Introducere în dreptul civil. Ed. a II-a. Cluj Napoca: Sfera Juridică, 2008. 692 p.
7. Ungureanu C. T. Drept civil. Partea generală. Persoanele. București: Hamangiu, 2013. 496 p.
8. Declarația Universală a Drepturilor Omului, adoptată la New York de Adunarea Generală a Națiunilor Unite la 10 decembrie 1948, prin Rezoluția nr. 217 A (III). RM a aderat la Declarație prin Hot. Parl. nr.217-XII din 28.07.1990.
9. Beleiu Gh. Drept civil român. Introducere în dreptul civil. Subiectele dreptului civil. București: Universul Juridic, 2007. 600 p.
10. Trofimov I. Drept civil. Chișinău: Tipografia „Elena V. I.”, 2004. 252 p.
11. Convenția privind drepturile copilului. Adoptată de Adunarea Generală a Organizației Națiunilor Unite la 29 noiembrie 1989. În vigoare de la 2 septembrie 1990(Republica Moldova a aderat prin Hotărârea Parlamentului nr. 408-XII din 12.12.90).
12. Mureșan M., Fildan S. Drept civil. Persoanele. Cluj-Napoca: Cordial Lex, 2007. 274 p.
13. Pețu P., Torja I. În constelația numelui. București: Detectiv, 2011. 338 p.
14. Hamangiu C., Rosetti-Bălănescu I., Băicoianu Al. Tratat de drept civil român. București: All, 1996. 635 p.
15. Chiriță R., Seuche I., Gaje A. ș.a. Dreptul la viață privată și de familie: jurisprudență C.E.D.O. București: Hamangiu, 2013. 259 p.
16. Torja I. Numele și prenumele persoanei fizice. Semnificație, origine, schimb. Arad: Gutenberg Univers, 2011. 380 p.
17. Lupulescu D. Numele și domiciliul persoanei fizice. București: Biblioteca juridică a cetățeanului, 1982. 127 p.
18. Ungureanu O., Munteanu C. Drept civil. Persoanele în reglementarea noului Cod civil. București: Hamangiu, 2011. 297 p.
19. Lupan E. Sabău-Pop I. Tratat de drept civil român. Vol. II. Persoanele. București: C.H.Beck, 2007. 453 p.
20. Jakotă M. V. Drept internațional privat. Vol. I. Iași: Editura Fundației „Chemarea”, 1997. 341 p.
21. Pogoloașa S. Teză de doctorat: Starea civilă a persoanei fizice în dreptul internațional privat. Universitatea „Alexandru Ioan Cuza” din Iași, 1998. 193 p.
22. Culda S. Persoana fizică. Cluj-Napoca: Risoprint, 2010.164 p.
23. Cușnir V. Drept civil. Introducere în drept civil. Persoana fizică. Persoana juridică. Chișinău: „Elena V.I.”, 2004. 256 p.
24. Boroi G. Drept civil. Partea generală. Persoanele. Ed. a IV-a. București: Hamangiu, 2010. 485 p.

REFLECȚII PRIVIND REGIMUL JURIDIC AL PATRIMONIULUI SOCIETĂȚILOR COMERCIALE CONFORM LEGISLAȚIEI REPUBLICII MOLDOVA ȘI TENDINȚA ARMONIZĂRII ACESTEIA LA NORMELE UNIUNII EUROPENE

Liliana DANDARA, conf. univ., dr.,
Universitatea Cooperatist-Comercială din Moldova
e-mail: lilianadandara@gmail.com

Valentina REVENCO, drd.,
Școala Doctorală în Drept, Științe Politice și Administrative din Moldova
e-mail: revencuv@yahoo.com

On June 27, 2014, in Brussels was signed the Association Agreement between the European Union and the European Atomic Energy Community and their Member States, of the one part, and the Republic of Moldova, of the other part, which established an association between the Union and its Member States and the Republic of Moldova.

The objectives of the Association Agreement are set out in Article 1, including the establishing the conditions for enhanced economic and trade relations leading towards the Republic of Moldova's gradual integration in the EU Internal Market, including by setting up a Deep and Comprehensive Free Trade Area, which will provide for far-reaching regulatory approximation and market access liberalization, in compliance with the rights and obligations arising out of the WTO membership; and to the transparent application of those rights and obligations.

The Association Agreement was ratified by the Republic of Moldova through the Law no. 112 of 02 July 2014 and published in the "Monitorul Oficial" no. 185-199 of 18.07.2014.

With the entry into force of the Association Agreement with the EU, changes have to be made to the legislation of the Republic of Moldova in order to harmonize and unify it with EU norms, as in the Republic of Moldova the internationally ratified treaties and those which the Republic of Moldova has adhered to, are part component of the legal framework of the Republic of Moldova and become norms of its internal law.

La 27 Iunie 2014, la Bruxelles, a fost semnat Acordul de Asociere între Republica Moldova, pe de o parte, și Uniunea Europeană și Comunitatea Europeană a Energiei Atomice și statele membre ale acestora, pe de altă parte, prin care s-a instituit o asociere între Uniune și statele membre ale acesteia și Republica Moldova.

Obiectivele Acordului de Asociere fiind expuse în Atricolul 1, printre care și crearea de condiții prielnice pentru îmbunătățirea relațiilor economice și comerciale, scopul final fiind integrarea treptată a Republicii Moldova în cadrul pieții interne a UE, inclusiv prin instituirea unei zone de liber schimb complex și cuprinzător, ceea ce va permite realizarea unei apropieri legislative și a liberalizării accesului la piață cu implicații majore, în conformitate cu drepturile și obligațiile care derurg din statutul de membre al OMC al părților și cu aplicarea transparentă a acestor obligații.

Acordul de Asociere a fost ratificat de către Republica Moldova prin Legea nr. 112 din 02 iulie 2014 și publicat în Monitorul Oficial nr. 185-199 din 18.07.2014.

Odată cu intrarea în vigoare a Acordului de Asociere cu UE, urmează a fi operate modificări în legislația Republicii Moldova, în scopul armonizării și unificării acesteia cu normele UE, or, în Republica Moldova tratatele internaționale ratificate și cele la care Republica Moldova a aderat sunt parte componentă a cadrului legal național și devin norme ale dreptului intern.

Cuvinte-cheie: *patrimoniu, societate comerciala, armonizare, integrare europeană, directive.*

JEL Classification: F15, K00, K33.

Introducere

Operațiunile economice, presupuse de dreptul integrării și, de toate consecințele acestui proces au urmări din cele mai diverse, impactul cel mai important fiind înregistrat asupra societăților comerciale, făcându-se un salt de la operațiunile comerciale – actul de comerț, la instrumentul care face posibile aceste operațiuni – societățile.

Scopul libertății de constituire a societăților comerciale a urmărit desființarea oricărei bariere pe care frontiera națională o ridică în calea exercitării aptitudinilor antreprenoriale și organizaționale ale companiilor din fiecare stat membru pentru a da importanță obiectivului privind utilizarea efectivă din cadrul pieții interne.

Prin urmare, în procesul integrării, societățile comerciale au luat locul statelor, având cel mai important rol în economia mondială. În contextul globalizării, acestea acționează dincolo de granițele statelor în care s-au constituit. Societățile au înlocuit puterea statelor de a decide. Așadar, acestea creează – intermediul lobby-ului și al grupurilor de interese-brese pentru a-și asigura libertatea de acțiune, în special în ceea ce privește schimburile comerciale [1].

Întreaga problematică pe care ne-am propus-o are ca punct de plecare instituția patrimoniului, și în introducere vom analiza foarte concis actualul context legal privind patrimoniul societăților comerciale.

Astfel, în prezența unei noțiuni legale în art. 284 Cod civil RM, patrimoniul este definit ca fiind "totalitatea drepturilor și obligațiilor patrimoniale (care pot fi evaluate în bani), privite ca o sumă de valori active și pasive strâns legate între ele, aparținând unor persoane fizice și juridice determinate", cu următoarele caracteristici: a) patrimoniul este o universalitate juridică; b) toate persoanele, atât fizice cât și juridice au un patrimoniu; c) nu există patrimoniu fără străpân și d) o persoană nu poate avea decât un singur patrimoniu.

Întreprinzătorul are un patrimoniu general, în cadrul căruia se pot constitui una sau mai multe mase patrimoniale distincte, numite patrimonii de afectațiune, destinate unui anumit scop. În această situație, patrimoniul general al societății se divide în patrimoniul de afectațiune și patrimoniul personal, ambele patrimonii fiind incluse în patrimoniul general al societății comerciale [2].

Este bine cunoscut faptul că societatea cu personalitate juridică – cel mai reprezentativ comerciant, persoana juridică, este atât o tehnică de organizare a unei întreprinderi, o metodă de afectare a bunurilor, capitalurilor, drepturilor și obligațiilor unor activități determinate de obiectul său, cât și o tehnică de limitare a răspunderii asociațiilor acesteia, în limita capitalului vărsat la fondarea societății comerciale.

Societatea comercială ca și toate celelalte instituții ale dreptului își datorează apariția unor cauze economice și sociale, ea reprezintă o grupare de persoane, constituită pe baza unui contract de societate și beneficiind de personalitate juridică, în care asociații se înțeleg să pună în comun anumite bunuri pentru exercitarea unor acte de comerț, în scopul realizării și împărțirii beneficiilor rezultate.

Libertatea de stabilire a societăților comerciale este un subiect actual, și în continuă transformare. Actualitatea provine din necesitatea de a găsi o soluție pentru dezvoltarea afacerilor și, din perspectiva societăților, a dreptului care guvernează în Uniunea Europeană, găsirea unui instrument valid (juridic) și posibil (intuitiv), atrăgător pentru întreprinzători.

Pentru comunitatea europeană și statele care și-au stabilit strategiile de aderare – armonizarea legislației reprezintă o necesitate, care rezultă din capacitatea de asumare a obligațiilor de membru al UE, or, prin efortul comun al statelor membre, suntem în prezența creării unui mecanism de formare și transformare unic a societății economice europene, care ar urma să deruleze activități în baza normelor comunitare, direct aplicabile statelor membre.

Gradul de investigare a problemei la momentul actual, scopul cercetării

Acordul de Asociere între Republica Moldova și Uniunea Europeană, precum și mersul procesului de implementare a acestuia, reprezintă obiect de cercetare științifică în diferite domenii, regăsindu-se în diverse publicații științifice, rapoarte, și chiar poate fi tematica conferințelor științifice naționale și internaționale.

Cu toate acestea, sunt importante și cercetările efectuate de către autorii subsemnați, context în care ne propunem să abordăm în prezenta lucrare obligațiile asumate de către Republica Moldova în partea ce ține de implementarea *acquis*-ului european în domeniul dreptului societăților comerciale. Necesitatea armonizării prevederilor naționale cu reglementările europene, fiind recunoscută în art. 240 din Acord, care implicit prevede apropierea treptată a legislației existente și viitoare a RM de cea a Uniunii Europene.

În asemenea situații se impune realizarea unor cercetări privind reglementările Uniunii Europene în domeniul dreptului societăților comerciale și măsurile întreprinse de Republica Moldova în vederea armonizării legislației naționale.

Metode și materiale aplicate

Pentru realizarea prezentului studiu au fost utilizate metode cantitative și calitative de cercetare, precum și metoda inducției și deducției, metoda logică și comparativă. Articolul este realizat urmare a cercetării bibliografice naționale și internaționale, consultarea de site-uri oficiale ale UE și CE, precum și a bibliotecilor virtuale, având ca scop final determinarea principalelor obiective teoretice și practice ale statelor membre în procesul de armonizare a legislațiilor interne în faza de aderare și post-aderare, cu transpunerea acestora în cazul Republicii Moldova.

Analize și rezultate

La început, aplicarea Tratatului CE, în domeniul societăților comerciale s-a realizat, prin armonizarea dreptului material al societăților comerciale, textul căruia s-a regăsit în cele 12 directive europene, care au dat posibilitatea dezvoltării de entități noi, proprii sistemului pieții unice. Societățile comerciale, în special societățile pe acțiuni și societățile cu răspundere limitată, au fost supuse unui proces continuu de armonizare și transformare.

A doua etapă de integrare a entităților comerciale în cadrul Comunității europene a fost adoptarea unei reglementări speciale privind statutul societății europene. "Societatea europeană" a urmat un drum sinuos în dezvoltare, abia în 2001 fiind adoptată o reglementare specială privind societatea europeană, și anume a Regulamentului CE nr. 2157/2001 al Consiliului din 08.10.2001 privind statutul societății europene.

Armonizarea legislației naționale este un continuu proces care a demarat și evoluează în contextul integrării europene propriuzise. Armonizarea cu *acquis-ul* comunitar presupune cunoașterea în detaliu a reglementărilor comunitare, precum și asigurarea coerenței noii legislații armonizate. În acest scop, statul care și-a asumat obligațiile de aderare la Comunitatea europeană, trebuie să adopte dispoziții pentru crearea, alături de societățile reglementate de dreptul național specific, de societăți care să deruleze activități în contextul legislației comunitare, direct aplicabile statelor membre.

În cazul Republicii Moldova, angajamentul de armonizare a legislației naționale în domeniul dreptului societăților comerciale, rezultă din cuprinsul Capitolului 3 al Acordului de asociere, cu referire la anexa nr.II, și aplicarea Articolului 30, potrivit căruia, Republica Moldova va realiza apropierea legislației sale naționale de actele normative ale UE și instrumentele internaționale menționate în anexa II la prezentul acord, în conformitate cu dispozițiile din anexa respectivă.

Prevederile Tratatului privind funcționarea Uniunii Europene în domeniul societăților comerciale, libera circulație a persoanelor, a serviciilor și a capitalurilor

Uniunea Europeană are personalitate juridică și, prin urmare, dispune de propria sa ordine juridică, distinctă de cea internațională. Plus, legislația Uniunii Europene are efect direct și indirect asupra legislației statelor membre și, odată intrată în vigoare, devine parte integrantă din sistemul juridic al fiecărui stat membru. Uniunea Europeană este un izvor de drept [3].

Potrivit art. 58 din Tratat, societățile comerciale constituite în conformitate cu legislația unui stat membru și având sediul statutar, administrativ central sau sediul principal în interiorul Comunității, sunt asimilate, pentru aplicarea dispozițiilor prezentului articol, persoanelor fizice care sunt cetățeni ai statelor membre.

Prin societăți se înțeleg societățile civile sau comerciale, inclusiv cooperativele, și celelalte persoane juridice de drept public sau privat, cu excepția societăților fără scop lucrativ.

Tratatul instituie, pe lângă libertatea de mișcare a persoanelor și capitalului, dreptul oricărei persoane fizice și juridice de a desfășura o activitate comercială pe teritoriul oricărui stat membru, inclusiv prin înființarea unor societăți comerciale sau "joint - ventures" – societăți mixte, filiale, sucursale, reprezentanțe, agenții comerciale.

Alin. (1) art. 58 din Tratatul menționat supra, prevede desființarea restricțiilor în ceea ce privește libertatea contractuală pentru firme și societăți comerciale, care sunt constituite potrivit alin. (2) al aceluiași articol, în conformitate cu legislația națională a statului membru cu avantajul că poate avea sediul social, conducerea sau principalul loc de activitate în oricare alt stat.

Din cuprinsul legislației comunitare, cu precădere a Tratatului Uniunii Europene, reiese clar faptul că este imperios necesară armonizarea legislației la nivel comunitar.

Reglementări specifice în domeniul dreptului societăților

Directiva are caracter obligatoriu pentru statele membre destinate, în ceea ce privește rezultatul care trebuie atins, dar lasă autoritățile naționale să aleagă forma și metodele de implementare. Legiuitorul național trebuie să adopte un act de transpunere, numit și "măsură națională de punere în aplicare" în dreptul intern, care adaptează legislația națională conform obiectivelor definite în directivă. În principiu, cetățeanului nu i se conferă drepturi, nici nu i se impun obligații decât după ce a fost adoptat actul de transpunere a directivei. Statele membre dispun, pentru transpunere, de o anumită flexibilitate care le permite să țină cont de specificul național. Transpunerea trebuie să se efectueze în termenul stabilit de directivă. Atunci când transpun directivele, statele membre garantează efectul util al dreptului Uniunii Europene, conform principiului cooperării loiale consacrat de art. 4 alin. (3) din Tratatul Uniunii Europene. [4]

În contextul celor expuse supra, Guvernul Republicii în vederea executării obligațiilor rezultate din actul semnării Acordului de Asociere a adoptat Hotărârea nr. 808 din 07.10.2014, Cu privire la aprobarea Planului național de acțiuni pentru implementarea Acordului de asociere Republica Moldova – Uniunea Europeană pentru anii 2014-2016 și Hotărârea nr. 1472 din 30.12.2016, Cu privire la aprobarea Planului național de acțiuni pentru implementarea Acordului de Asociere Republica Moldova – Uniunea Europeană în perioada 2017-2019.

Reglementarea generală a Republicii Moldova în materia societăților comerciale este în proces de modificare, în scopul armonizării acesteia cu prevederile comunitare în domeniu și adaptării la standardele de transparență decizională și protecție a acționarilor existente în statele membre ale Uniunii Europene.

Reforma legislativă a Republicii Moldova are în vedere implementarea următoarele elemente ale *acquis-ului* comunitar:

- *Directiva 2009/101/CE a Parlamentului European și a Consiliului din 16 septembrie 2009 de coordonare, în vederea echivalării, a garanțiilor impuse societăților în statele membre, în înțelesul articolului 48 al doilea paragraf din tratat, pentru protejarea intereselor asociațiilor sau terților.*

Prezenta Directivă stabilește că, publicitatea, valabilitatea angajamentelor societăților pe acțiuni și a societăților comerciale și nulitatea acestora reprezintă o importanță deosebită, în special pentru protejarea intereselor terților. Publicitatea trebuie să permită terților cunoașterea actelor esențiale ale societății comerciale și alte informații privind societatea, în special identitatea persoanelor care au competența să administreze societatea.

Prin urmare, statele membre trebuie să ajusteze cadrul național, în vederea creării unui buletin informativ electronic sau pe suport de hârtie, care ar cuprinde date cu referire la societățile comerciale, cum ar fi actul de constituire, modificarea documentelor de constituire, membrii organelor de conducere, cota de participare a asociațiilor la administrarea, supravegherea sau controlul societății. Transparența datelor cu privire la societățile comerciale protejează interesele asociațiilor și terților în procesul decizional asumate în numele societății.

- *Directiva 77/91/CEE a Consiliului din 13 decembrie 1976 de coordonare, în vederea echivalării garanțiilor impuse societăților în statele membre, în înțelesul articolului 58 al doilea paragraf din tratat, pentru protejarea intereselor asociațiilor sau terților, în ceea ce privește constituirea societăților comerciale pe acțiuni și menținerea și modificarea capitalului acestora.*

În Uniune, statutul sau actul constitutiv al unei societăți comerciale pe acțiuni trebuie să permită oricărei persoane interesate să cunoască principalele informații privind societatea, inclusiv privind conținutul exact al capitalului. Coordonarea dispozițiilor de drept intern cu Directiva 77/91/CEE privind constituirea societăților comerciale pe acțiuni cu menținerea, majorarea și reducerea capitalului acestora este destul de importantă pentru a asigura o protecție minimă atât pentru acționari, cât și pentru creditorii societăților în cauză, fost modificată prin Directivele 92/101/CEE, 2006/68/CE și 2009/109/CE.

Având în vedere obiectivele art. 50 din Tratat, este necesar ca în cazul majorării sau reducerii capitalului societăților comerciale, statele membre să asigure prin armonizarea legislațiilor naționale respectarea și punerea în aplicare a principiilor care garantează tratamentul egal al acționarilor aflați în condiții identice și protecția titularilor de creanțe anterioare deciziei de reducere a capitalului.

În situația descrisă, în vederea sporirii protecției creditorilor, în toate statele membre, aceștia ar trebui să dispună de asigurări legale în vederea declanșării procedurilor judecătorești și administrative atunci când creanțele lor sunt în pericol, ca urmare a reducerii capitalului societății pe acțiuni.

- *Directiva 78/855/CEE a Consiliului din 09 octombrie 1978, în temeiul articolului 54 alineatul (3) litera (g) din tratat, privind fuziunile societăților comerciale pe acțiuni, astfel cum a fost modificată prin Directivele 2007/63/CE și 2009/109/CE, are drept scop protejarea asociaților și terților în procesul fuzionării societăților pe acțiuni și impune statelor membre introducerea dispozițiilor privind fuziunile societăților.*

- *Directiva 82/891/CEE a Consiliului din 17 decembrie 1982, în temeiul articolului 54 alineatul (3) litera (g) din tratat, privind divizarea societăților comerciale pe acțiuni, astfel cum a fost modificată prin Directivele 2007/63/CE și 2009/109/CE, reglementează procedura de divizare a societăților comerciale pe acțiuni, cu referire la fiecare etapă parcursă de societate.*

În înțelesul prezentei directive, ”divizare prin absorbție” înseamnă operațiunea prin care, după dizolvare fără intrare în lichidare, o societate comercială transferă mai multor societăți comerciale toate activele și pasivele sale în schimbul alocării către acționarii societății divizate pe acțiuni la societățile care primesc contribuții ca urmare a divizării și, eventual, a unei plăți în numerar care nu poate depăși 10 la sută din valoarea nominală acțiunilor alocate sau, în absența acesteia, din echivalentul lor contabil.

Directiva 82/891/CEE din 17.12.1982 se aplică în plină concordanță cu Directiva 78/855/CEE a Consiliului din 09.10.1978, datorită similitudinilor care există între operațiunile de fuziune și divizare a societăților comerciale.

La fel, Directiva, definește, prin intermediul unei liste de douăsprezece elemente obligatorii, conținutul minim al proiectului de fuziune, care trebuie publicat, în corespundere cu modalitățile prevăzute de legislația fiecărui stat membru, conform Directivei privind publicitatea societăților pe acțiuni, cu cel puțin o lună înainte de data adunării generale care trebuie să decidă în acest sens. În baza actelor obligatorii, adunarea generală a fiecărei dintre societățile care fuzionează, decide cu privire la aprobarea proiectului comun de fuziune transfrontalieră.

- *Directivă 89/666/CEE a Consiliului din 21 decembrie 1989 privind publicitatea sucursalelor înființate într-un stat membru de anumite forme de societăți comerciale care intră sub incidența legislației unui alt stat.*

Directiva în cauză a fost adoptată în scopul de a asigura protecția persoanelor care stabilesc raporturi cu societatea comercială prin intermediul sucursalelor, fiind necesare măsuri de publicitate în statul membru în care își are sediul sucursala. Întrucât din anumite considerente, influența economică și socială a unei sucursale poate fi comparabilă cu cea a unei filiale, astfel există interes public pentru publicarea informațiilor privind societatea comercială la sucursală.

Ca consecință, statele membre prin implementarea Directivei nr. 89/666/CEE, se obligă să ajusteze cadrul legal privind ținerea registrului electronic și public a datelor cu privire la sucursalele societăților comerciale, cum ar fi: adresa sucursalei, activitățile sucursalei, registrul la care este păstrat dosarul societății comerciale, denumirea și forma societății comerciale și denumirea sucursalei dacă diferă de cea a societății, numirea, încetarea funcției și identitatea persoanelor care au competența de a angaja societatea față de terți și de a o reprezenta în justiție, dizolvarea societății, lichidarea și procedura insolabilității, documente contabile, precum și închiderea sucursalei.

Publicitatea datelor descrie fiind una obligatorie pentru statele membre.

- *Directiva 2009/102/CE a Parlamentului European și a Consiliului din 16 septembrie 2009 în materie de drept al societăților comerciale privind societățile comerciale cu răspundere limitată cu asociat unic.*

A douăsprezecea directivă în materie de drept al societăților comerciale privind societățile comerciale cu răspundere limitată cu asociat unic a fost modificată de mai multe ori și în mod substanțial.

Adoptarea de către Parlamentul European și Consiliu a Directivei 2009/102/CE a fost necesară pentru crearea unui instrument juridic care să permită limitarea răspunderii întreprinzătorului particular în Comunitate, fără a aduce atingere legislațiilor statelor membre care, în cazuri excepționale, impun răspunderea întreprinzătorului privind obligațiile întreprinderii sale.

În esența actului normativ vizat, o societate cu răspundere limitată poate avea un asociat unic în momentul constituirii sau poate deveni o astfel de societate atunci când părțile sale sociale sunt dobândite de o singură persoană.

De asemenea, Directiva statuează că, până la coordonarea dispozițiilor interne în materie de drept al grupurilor economice, statele membre pot să prevadă anumite dispoziții speciale sau sancțiuni pentru cazurile în care o persoană fizică este asociatul unic al mai multor societăți sau în care o societate cu asociat unic sau orice altă persoană juridică este asociat unic al unei societăți. Singurul scop al existenței acestei posibilități este de a ține cont de particularitățile legislațiilor interne. În acest sens, statele membre pot să adopte, în cazuri specifice, restricții privind accesul la societățile cu asociat unic sau să elimine limitele pentru răspunderea asociaților unici. La fel, statele membre sunt libere să adopte norme pentru acoperirea riscurilor pe care le-ar putea prezenta societățile cu asociat unic ca o consecință a faptului că au un singur asociat, în special pentru a asigura vărsarea capitalului subscris.

Faptul că toate părțile sociale sunt deținute la un moment dat de către o singură persoană, precum și indentitatea asociatului unic trebuie făcute public, prin menționarea lor într-un registru accesibil publicului.

În Uniune, statutul sau actul constitutiv al unei societăți comerciale trebuie să permită oricărei persoane interesate să cunoască principalele informații privind societatea, inclusiv privind componerea exactă a capitalului. În acest sens, sunt necesare dispozițiile Uniunii pentru menținerea capitalului, care constituie garanția creditorilor, în special prin interzicerea reducerii capitalului prin distribuirea nejustificată către acționari și prin limitarea dreptului societății de a-și achiziționa propriile acțiuni.

Realizările Republicii Moldova vizând armonizarea cadrului normativ privind societățile comerciale rezultate din angajamentele Acordului de Asociere

În contextul celor expuse supra, în scopul executării obligațiilor rezultate din actul semnării Acordului de Asociere, Guvernul RM a adoptat Hotărârea nr. 808/2014, Cu privire la aprobarea Planului național de acțiuni pentru

implementarea Acordului de asociere Republica Moldova – Uniunea Europeană pentru anii 2014-2016 și Hotărârea nr. 1472/2016 Cu privire la aprobarea Planului național de acțiuni pentru implementarea Acordului de Asociere Republica Moldova – Uniunea Europeană în perioada 2017-2019.

Drept urmare, reglementarea în materia societăților comerciale este în proces de modificare, având ca scop armonizarea acesteia cu prevederile europene și adaptării lor la standardele de transparență decizională și protecție a acționarilor, existente în statele membre ale Uniunii.

În cazul Republicii Moldova, din momentul asumării obligațiilor de ajustare a legislației pe segmentul dreptului societăților comerciale, putem remarca următoarele progrese.

În scopul transpunerii Directivei 2009/101/CE a Parlamentului European și a Consiliului din 16 septembrie 2009 și a Directivei 89/666/CEE a Consiliului din 21 decembrie 1989, de către Parlamentul RM a fost adoptată Legea nr. 21/2016 și Legea nr. 96/2016, prin care a fost modificată Legea nr. 220-XVI din 19.10.2007 privind înregistrarea de stat a persoanelor juridice și a întreprinzătorilor individuali.

Modificarea Legii nr. 220/2007 își găsește expresia în introducerea reglementărilor privind ținerea publică a registrului comerțului de către organul înregistrării de stat și accesul public la informația din Registrul de stat, or, preocuparea Uniunii Europene este marcată de transparența statelor membre în ceea ce privește publicitatea informațiilor despre societățile comerciale.

Potrivit art. 34 din Legea nr. 220-XVI din 19.10.2007, datele din Registrul de stat și din actele de constituire sunt publice și accesibile tuturor în condițiile legii. Totodată, în temeiul art. 35 din lege, Camera Înregistrării de stat editează Buletinul Oficial al camerei, în care sunt publicate informațiile despre persoanele juridice înregistrate. Însă, legea menționată supra nu conținea prevederi exprese care ar fi stabilit concret modalitatea și limita informației pasibile publicării.

Recomandarea Uniunii Europene prevăzută în Directiva 2009/101/CE privind publicitatea datelor despre societățile comerciale înregistrate, a impus modificarea Legea nr. 220-XVI din 19.10.2007, prin completarea cu o prevedere nouă, art. 34¹, care introduce reglementări privind publicarea datelor într-un Buletin electronic al Camerei, cel de hârtie fiind exclus.

În scopul armonizării legislației naționale cu Directiva 89/666 CEE din 21.12.1989 privind publicitatea sucursalelor înființate într-un stat membru de anumite forme de societăți comerciale care intră sub incidența legislației unui alt stat, au fost operate modificări la art. 12 din Legea nr. 220/2007 prin completarea alin. (3¹), cu specificarea datelor care trebuie prezentate anume de filialele și reprezentanțele persoanelor juridice străine care urmează să-și desfășoare activitatea pe teritoriul Republicii Moldova.

De asemenea un alt aspect de implimentare a cadrului normativ european este cel de modificare a art. 19 și 33 din Legea nr. 220/2007, prin indicarea obligatorie de către filiale și reprezentanțe a datelor cu privire la procedura de lichidare și insolabilitate a persoanei juridice și completarea listei informației cuprinse în Registrul de stat, pentru a spori transparența datelor cu privire la filialele și reprezentanțelor persoanelor juridice autohtone și străine.

În pofida faptului, că succesele de armonizare a legislației naționale în domeniul dreptului societăților comerciale, în perioada de referință, încă sunt minime, suntem pe deplin încrezuți că se vor înregistra noi proiecte de legi, or, Art. 240 din Acordul de Asociere stipulează, că fiecare parte recunoaște importanța apropiierii treptate a legislației existente și viitoare a Republicii Moldova de *acquis-ul* Uniunii Europene.

Concluzii

În concluzie, putem afirma că, armonizarea legislației este un contiuu proces care a demarat și evoluează în contextul integrării europene propriu-zise. Armonizarea cu *acquis-ul* comunitar presupune cunoașterea în detaliu a reglementărilor comunitare, precum și asigurarea coerenței noii legislații armonizate.

Pe segmentul dreptului societăților comerciale, pe plan juridic și comercial, în ultimul timp, au fost depuse eforturi sporite în vederea formării unor reglementări europene unitare, utilizându-se metoda directivelor, ratificate separat de fiecare stat membru, metoda convențiilor și metoda dispozițiilor.

Indiferent de utilizarea metodelor în formarea dreptului comunitar al societăților, sintetizăm că directivele enunțate în cuprinsul lucrării conțin prevederi clare privind statutul unei societăți comerciale cu împuternicirile și obligațiile organelor de conducere ale entităților respective, protejarea intereselor asociațiilor și terților, și nu în ultimul rând transparența acțiunilor care vizează mișcările capitalului societăților, atât spre majorare, cât și spre micșorare. Mai mult, toate luate împreună impun respectarea de către statele membre a principiului transparenței și publicității datelor privind originea și dezvoltarea unei societăți comerciale.

REFERINȚE BIBLIOGRAFICE

1. Daniel-Mihail Sandru, Societățile comerciale românești în Uniunea Europeană, <http://www.sferapoliticii.ro/sfera/125/art05-sandru.html>, vizitat 20.04.2017, [1].
2. Luminița Tulească, Patrimoniul de afecțiuni – instrument în derularea afacerilor, Revista română de Drept al afacerilor, nr.7/2014, [2].
3. Izvoarele și domeniul de aplicare ale dreptului Uniunii Europene, <http://www.europarl.europa.eu/atyourservice/ro>, vizitat 15.05.2017, [3], [4].
4. <http://www.infoeuropa.md/economie/>, vizitat 23.03.2017.
5. Codul Civil al Republicii Moldova din 06.06.2002.
6. Acordul de asociere între Republica Moldova, pe de o parte, și Uniunea Europeană și Comunitatea europeană a Energiei Atomice și statele membre ale acestora, pe de altă parte, ratificat prin legea nr. 112 din 02.07.2014, publicat în Mof nr. 185-199 din 18.07.2014;

7. Tratatul privind Uniunea Europeană, publicat în Jurnalul Oficial al Uniunii Europene L326/15;
8. Tratatul de instituire a Comunității Europene, publicat în Jurnalul Oficial al Uniunii Europene C203;
9. Directiva 2009/101/CE a Parlamentului European și a Consiliului din 16 septembrie 2009 de coordonare, în vederea echivalării, a garanțiilor impuse societăților în statele membre, în înțelesul articolului 48 al doilea paragraf din tratat, pentru protejarea intereselor asociațiilor sau terților, publicat în Jurnalul Oficial al Uniunii Europene L258/11;
10. Directiva 77/91/CEE a Consiliului din 13 decembrie 1976 de coordonare, în vederea echivalării garanțiilor impuse societăților în statele membre, în înțelesul articolului 58 al doilea paragraf din tratat, pentru protejarea intereselor asociațiilor sau terților, în ceea ce privește constituirea societăților comerciale pe acțiuni și menținerea și modificarea capitalului acestora, astfel cum a fost modificată prin Directivele 92/101/CEE, 2006/68/CE și 2009/109/CE, publicat în Jurnalul Oficial al Uniunii Europene L315/75;
11. Directiva 78/855/CEE a Consiliului din 09 octombrie 1978, în temeiul articolului 54 alineatul (3) litera (g) din tratat, privind fuziunile societăților comerciale pe acțiuni, astfel cum a fost modificată prin Directivele 2007/63/CE și 2009/109/CE, publicat în Jurnalul Oficial al Uniunii Europene L110/1;
12. Directiva 82/891/CEE a Consiliului din 17 decembrie 1982, în temeiul articolului 54 alineatul (3) litera (g) din tratat, privind divizarea societăților comerciale pe acțiuni, astfel cum a fost modificată prin Directivele 2007/63/CE și 2009/109/CE, publicat în Jurnalul Oficial al Uniunii Europene L378/47;
13. Directiva 89/666/CEE a Consiliului din 21 decembrie 1989 privind publicitatea sucursalelor înființate într-un stat membru de anumite forme de societăți comerciale care intră sub incidența legislației unui alt stat, publicat în Jurnalul Oficial al Uniunii Europene L395/36;
14. Directiva 2009/102/CE a Parlamentului European și a Consiliului din 16 septembrie 2009 în materie de drept al societăților comerciale privind societățile comerciale cu răspundere limitată cu asociat unic, publicat în Jurnalul Oficial al Uniunii Europene L258/20;
15. Legea nr. 220/2007 privind înregistrarea de stat a persoanelor juridice și a întreprinzătorilor individuali.
16. Hotărârea Curții Constituționale privind interpretarea unor prevederi ale art. 4 din Constituția Republicii Moldova nr. 55 din 14.10.1999

PRECIZĂRI REFERITOARE LA ABORDĂRILE SPECIFICE ALE INSTITUȚIEI PROTECȚIEI DREPTURILOR COPILULUI ÎN DREPTUL INTERNAȚIONAL UMANITAR

Virginia ZAHARIA, lector univ., dr.,
Universitatea Cooperatist Comercială din Moldova
e-mail: virginca.zaharia@yahoo.com

Odată cu adoptarea Convenției privind drepturile copilului din 1989, societatea internațională a recunoscut necesitatea de a acorda protecție specială copiilor în virtutea imaturității lor fizice și mintale. În termenii Convenției privind drepturile copilului, prin copil se înțelege orice ființă umană sub vârsta de 18 ani, exceptând cazurile în care legea aplicabilă copilului stabilește limita majoratului sub această vârstă (art.1).

Efortul întregii omeniri la momentul de față este îndreptat spre realizarea unui cadru normativ viabil în materia protecției copiilor afectați de conflictele armate. În acest sens, dreptul internațional umanitar are la bază două principii fundamentale: principiul distincției combatanților de persoanele civile și doctrina aplicării proporționale a forței.

Drepturile copiilor în conflictele armate pot fi mai eficient realizate odată cu satisfacerea următoarelor condiții: drepturile sunt cuprinse în actele normative internaționale cu caracter regional și universal, precum și în tratatele internaționale locale; drepturile sunt reflectate și strict determinate în legislația națională și au mecanisme efective de aplicare și executare; drepturilor respective le corespund toate celelalte elemente componente ale instituției protecției drepturilor copilului în război (obligațiile altor subiecți, garanțiile etc.); drepturile sunt reflectate în legi prin posibilitatea prestabilită de alegere dintre multitudinea mijloacelor rezultative de protecție.

Cuvinte-cheie: protecție, drepturi, instituție, copil, Convenție, abordări, internaționale, umane, conflicte armate, lege.

With the adoption of the 1989 Convention on the Rights of the Child, the international society recognized the need to provide special protection to children by virtue of their physical and mental immaturity. In the terms of the Convention on the Rights of the Child, a child means any human being under the age of 18, except in cases where the law applicable to the child sets the age limit under this age (Article 1).

The effort of all mankind at the moment is directed towards achieving a viable normative framework for the protection of children affected by armed conflicts. In this respect, international humanitarian law is based on two fundamental principles: the principle of the distinction of combatants by civilians and the doctrine of proportional application of force.

The rights of children in armed conflicts can be more efficiently achieved with the following conditions: the rights are contained in the international normative acts of regional and universal character, as well as in the local international treaties; rights are reflected and strictly determined in national law and have effective enforcement and enforcement mechanisms; these rights correspond to all the other components of the institution of protection of children's rights at war (obligations of other subjects, guarantees, etc.); the rights are reflected in the laws by the preset possibility of choosing among the many protective means.

Keywords: protection, rights, institution, child, Convention, approaches, international, human, armed conflicts, law.

JEL Classification: M41, H25.

Introducere

În contextul protecției internaționale a copilului în dreptul internațional umanitar considerăm, că cel mai deranjant subiect este absența unei definiții clare a copilului în legile de purtare a războiului. În mai multe sisteme naționale de drept persoana este considerată copil în anumite raporturi juridice și adult în cadrul altor raporturi.

De asemenea, în dreptul internațional diferite instrumente legale desemnează diferite vârste cu scopul de a determina când o persoană este copil sau adult. Anume pornind de la aceste considerente situația protecției copilului în conflictele armate a fost și rămâne să fie dificilă deoarece mulți copii nu sunt copii în strictă conformitate cu legea [1].

Dicționarul explicativ al limbii moldovenești definește copilul ca om de la naștere până la adolescență; om care n-a ajuns încă la maturitate [2, p. 628], iar Noul dicționar universal al limbii române definește copilul ca băiat sau fată în primii ani ai vieții.

Gradul de investigare a problemei la momentul actual, scopul cercetării

Odată cu adoptarea Convenției privind drepturile copilului din 1989 [3], societatea internațională a recunoscut necesitatea de a acorda protecție specială copiilor în virtutea imaturității lor fizice și mintale. În același timp a fost ridicată întrebarea despre definirea conceptului de „copil” în dreptul internațional.

În pofida faptului că termenul „copil” este examinat în context social, definirea lui în plan juridic se prezintă a fi deosebit de importantă. Dacă, însă, nu se reușește să se ajungă la o definiție concretă, este necesar, cel puțin, de a determina limitele temporale în care o persoană poate fi numită copil, deoarece acesta se bucură de drepturi speciale doar într-o anumită perioadă a vieții.

Dificultatea determinării acestor concepte în dreptul internațional rezultă din faptul că între state există diferențe esențiale în diverse domenii: politic, cultural, religios, în sistemele de drept, care, în final, fac imposibilă o definire exactă a conceptului de copil.

Tradițional în legislațiile statelor, „copilul” este definit prin apelarea la criteriul de vârstă. Dreptul internațional la fel a luat drept fundament limitele temporale și a încercat să definească copilul prin stabilirea momentului, din care începe protecția juridică a copilului și momentului în care aceasta încetează [4].

Potrivit actelor internaționale, copilul dobândește *de iure* statutul de persoană, de ființă umană, care prin simplul fapt al nașterii sale beneficiază de drepturi ce trebuie garantate și respectate [5, p. 35].

Actele internaționale pornesc de la recunoașterea copilului ca subiect de drept și, în această calitate, a dreptului lui de a se bucura de toate drepturile civile, politice, culturale, economice, sociale etc. Reglementările pornesc de la ideea necesității identificării unor mijloace specifice de ocrotire a intereselor copiilor. În conformitate cu aceasta, sensul major al protecției copiilor constă nu numai în asigurarea egalității de drepturi, ci, mai mult – în favorizarea lor [5, p. 38].

Astfel, în termenii Convenției privind drepturile copilului, prin copil se înțelege orice ființă umană sub vârsta de 18 ani, exceptând cazurile în care legea aplicabilă copilului stabilește limita majoratului sub această vârstă (art.1) [3].

Totodată, până la adoptarea Convenției privind drepturile copilului, Declarația drepturilor copilului din anul 1959 a stabilit din ce moment persoana este copil. În preambulul declarației se menționează. „*copilul, în virtutea imaturității sale fizice și psihice, are nevoie de protecție și îngrijire specială, inclusiv protecția juridică corespunzătoare atât până, cât și după naștere*” [6].

La rândul său, Pactul internațional cu privire la drepturile civile și politice prin copil subînțelege persoana care nu a atins vârsta răspunderii penale [7, p. 20].

Metode și materiale aplicate

Prin urmare, este destul de dificil de a determina până la ce vârstă omul rămâne să fie copil și când anume acest copil devine adult.

Dreptul internațional umanitar nu conține o determinare exactă a conceptului „copil”, însă în dispoziții separate stabilește vârsta de 15 ani drept vârstă până la care copilul beneficiază de protecție specială, în contextul protecției victimelor de război. [8, p.109].

Convențiile de la Geneva I, II, III, IV din 1949 [9], [10], [11], [12] și Protocoalele adiționale I și II la Convențiile de la Geneva din 1977 [13], [14] folosesc diferite limite de vârstă pentru a determina măsurile variate de protecție pentru copii, dar cea mai frecventă este limita de 15 ani.

Limita de 18 ani este folosită pentru:

- permisiunea de a lucra în teritoriile ocupate;
- pronunțarea pedepsei capitale;
- executarea pedepsei capitale.

Iar limita de 15 ani este prevăzută pentru:

- măsurile de asigurare ca orfânii și copiii separați de familiile lor să nu fie lăsați în voia soartei;
- tratament preferențial asemănător pentru străini, ca și pentru proprii cetățeni;
- măsuri preferențiale cu privire la mâncare, asistență medicală și protecție, adoptate înainte de ocupație;
- hrană suplimentară pentru copiii internați, proporțional cerințelor lor fiziologice;
- participarea la ostilități și recrutarea.

Vârsta de 12 ani este prevăzută cu privire la măsurile luate față de copii pentru a putea fi identificați prin portul anumitor semne distinctive [15, p.482].

În opinia mai multor autori, această flexibilitate în reglementări este necesară, deoarece există persoane, care în multe privințe rămân în urmă cu dezvoltarea atât fizică, cât și mentală după 15 ani [16, p.110].

Interzicerea categorică de participare a copiilor în conflictele armate este ireală și chiar imposibilă. Totuși, în Protocoalele adiționale I și II la Convențiile de la Geneva din 1977 [13], [14] este fixat scopul de a exclude pe cât este posibil aceste acțiuni, în special prin interzicerea recrutării adolescenților care nu au atins vârsta de 15 ani.

Suplimentar definiției generale a copilului în textele actelor internaționale întâlnim și alte concepte, asupra cărora estimăm necesar să ne pronunțăm.

Astfel, în sintagma ”Copilul afectat de conflictul armat” – termenul se referă la băieți și fete care suferă pe urma consecințelor directe și indirecte ale războiului.

Rezultate obținute și discuții

Consecințele directe ale unui conflict armat presupun recrutarea ilegală, violența sexuală, omorul, mutilările, separarea de familii, tratamentul, detenția ilegală sau dezabilitatea cauzată de război.

Consecințele indirecte ale războiului presupun accesul redus la serviciile de bază, creșterea sărăciei, malnutriției, bolile, stigmatizarea în mediul familial și comunitar (de exemplu, copilul asociat forțelor sau grupurilor armate care revin în familie, ori fetele care au născut copii ca urmare a cazurilor de viol).

Efectele conflictelor armate asupra copiilor pot fi considerabile și să presupună consecințe pe termen lung asupra bunăstării fizice, emoționale și mentale [17, p. 370].

”Copil separat” – este copilul separat de ambii părinți (mamă și tată) sau de persoana care inițial a fost însărcinată în baza legii sau în baza cutumei, să-i asigure necesitățile; nu este necesar ca copilul să fie separat de alți membri ai familiei sale. Anumiți ”copii separați” pot fi însoțiți de membrii adulți ai familiilor lor [18, p. 370].

”Copilul victimă sau copilul martor al unei infracțiuni” este o persoană mai mică de 18 ani care este victima sau martorul unui act criminal sau a urmăririi intentate contra autorului prezumat al crimei sau a unui grup de autori prezumați ai crimei [18, p. 370].

Concluzii

În pofida unui cadru cuprinzător de instrumente, standarde și angajamente privind drepturile copilului și a primelor progrese în atingerea obiectivelor convenite, realitatea curentă pentru milioane de copii din lumea întreagă este încă foarte contrastantă raportat la aceste angajamente și obiective.

Copiii se confruntă în continuare cu amenințări importante la adresa supraviețuirii, cu lipsa oportunităților în ceea ce privește natura și efectele conflictelor armate contemporane.

Efortul întregii omeniri la momentul de față este îndreptat spre realizarea unui cadru normativ viabil în materia protecției copiilor afectați de conflictele armate. În acest sens, dreptul internațional umanitar are la bază două principii fundamentale: principiul distincției combatanților de persoanele civile și doctrina aplicării proporționale a forței.

Drepturile copiilor în conflictele armate pot fi mai eficient realizate odată cu satisfacerea următoarelor condiții: drepturile sunt cuprinse în actele normative internaționale cu caracter regional și universal, precum și în tratatele internaționale locale; drepturile sunt reflectate și strict determinate în legislația națională și au mecanisme efective de aplicare și executare; drepturilor respective le corespund toate celelalte elemente componente ale instituției protecției drepturilor copilului în război (obligățiile altor subiecți, garanțiile etc.); drepturile sunt reflectate în legi prin posibilitatea prestabilită de alegere dintre multitudinea mijloacelor rezultative de protecție.

Este imperios ca societatea internațională să afirme aceste principii, care au fost elaborate timp de secole, anume pentru protecția femeilor și copiilor. [19] Or, copiii de rând cu femeile, sunt cele mai vulnerabile categorii ale populației beligeranților afectată de conflicte armate.

REFERINȚE BIBLIOGRAFICE

1. Obote-Odora Alex. Legal Problems with Protection of Children in Armed Conflict. Vol. 6, No 2, June 1999. [On-line]: <http://www.murdoch.edu.au/elaw/issues/v6n2/obote-odora62.html>. (Vizitat la 09.07.2017).
2. Dicționar explicativ al limbii moldovenești. Academia de Științe a RSSMoldovenești. Institutul de Limbă și Literatură. Vol. I. Chișinău: Carte moldovenească, 1977. 848 p.
3. Convenția ONU cu privire la drepturile copilului, adoptată de Adunarea Generală a Organizației Națiunilor Unite la 20 noiembrie 1989. Ratificată de Republica Moldova prin Hotărârea Parlamentului Nr.408 din 12.12.1990. În: Monitorul Oficial al Republicii Moldova, 30.12.1990, nr.12. [On-line]: <http://legislatie.resurse-pentru-democratie.org/legea/conventia-cu-privire-la-drepturile-copilului-1989.php>. (Vizitat la 21.07.2017).
4. Старовойтов Олег. К вопросу о трактовке понятий «ребёнок» в Международном праве. În: Белорусский журнал международного права и международных отношений, 2000, №2. [On-line]: http://evolutio.info/index.php?option=com_content&task=view&id=351&Itemid=51. (Vizitat la 08.07.2017).
5. Ciugureanu-Mihăilăuță C. Argumente în favoarea asigurării dreptului copilului la dezvoltare. În: Revista Națională de Drept, nr.5 (92), 2008, p.35-40. 68 p.
6. Declarația Drepturilor copilului, proclamată prin Rezoluția 1386 (XIV) a Adunării Generale din 20 noiembrie 1959. [On-line]: http://www.childrights.md/files/07_Declaratia%20drepturilor%20copilului%201959.pdf. (Vizitat la 09.07.2017).
7. Țarălungă V. Coraportul dintre Convenția ONU cu privire la drepturile copilului și Pactele internaționale din 1966 privind drepturile omului. În: Legea și Viața, nr.7 (199), 2008, p.20-24. 58 p.
8. Платтнер Дениз. Защита детей в международном гуманитарном праве. În: Защита лиц и объектов в международном гуманитарном праве. Статьи и документы. Международный Комитет Красного Креста. – Москва, 1999. 376 с.
9. Convenția I de la Geneva privind îmbunătățirea sorții răniților și bolnavilor din forțele armate în campanie, 12 august 1949, ratificată de Republica Moldova la 24 mai 1993. 194 state-părți. [On-line]: <http://www.crucearosie.ro/uploads/images/Conventia%20de%20la%20Geneva%20pdfuri/Conventia%20de%20la%20Geneva%20I.pdf>. (Vizitat la 08.07.2017).
10. Convenția II de la Geneva privind îmbunătățirea sorții răniților, bolnavilor și naufragiaților forțelor armate pe mare, 12 august 1949, ratificată de Republica Moldova la 24 mai 1993. 194 state-părți. [On-line]: <http://www.crucearosie.ro/uploads/images/Conventia%20de%20la%20Geneva%20pdfuri/Conventia%20de%20la%20Geneva%20II.pdf>. (Vizitat la 09.07.2017).
11. Convenția III de la Geneva privind tratamentul prizonierilor de război, 12 august 1949, ratificată de Republica Moldova la 24 mai 1993. 194 state-părți. [On-line]: <http://www.crucearosie.ro/uploads/images/Conventia%20de%20la%20Geneva%20pdfuri/Conventia%20de%20la%20Geneva%20III.pdf>. (Vizitat la 21.07.2017).
12. Convenția IV de la Geneva privind protecția persoanelor civile în timp de război, 12 august 1949, ratificată de Republica Moldova la 24 mai 1993. 194 state-părți. [On-line]: <http://www.crucearosie.ro/uploads/images/Conventia%20de%20la%20Geneva%20pdfuri/Conventia%20de%20la%20Geneva%20IV.pdf>. (Vizitat la 09.07.2017).
13. Protocolul adițional (I) la Convențiile de la Geneva din 12 august 1949 privind protecția victimelor conflictelor armate internaționale din 08 iunie 1977, ratificată de RM la 24.05.1993. 170 state-părți. [On-line]: <http://www.crucearosie.ro/uploads/images/Conventia%20de%20la%20Geneva%20pdfuri/Protocolul%20Aditional%20I.pdf>. (Vizitat la 21.07.2017).
14. Protocolul adițional (II) la Convențiile de la Geneva din 12 august 1949 privind protecția victimelor conflictelor armate fără caracter internațional din 08 iunie 1977, ratificată de RM la 24.05.1993. 165 state-părți. [On-line]:

- <http://www.crucearosie.ro/uploads/images/Conventia%20de%20la%20Geneva%20pdfuri/Protocolul%20Additional%20II.pdf>. (Vizitat la 21.07.2017).
15. Henckaerts Jean-Marie, Doswald-Beck Louise. Customary International Humanitarian Law. Volume I: Rules. United Kingdom: Cambridge University Press, 2005. ISBN 978-0-521-80899-6. 689 p.
 16. Криль Франсуа. Защита детей во время вооружённых конфликтов. În: Защита лиц и объектов в международном гуманитарном праве. Статьи и документы. Международный Комитет Красного Креста. – Москва, 1999. 376 с.
 17. Război civil de 24 de ani în Uganda: oficialii ridică din umeri, masacrele continuă. În: Adevărul.ro din 08 aprilie 2010. [On-line]: http://adevarul.ro/international/in-lume/razboi-civil-24-ani-uganda-oficialii-ridica-umeri-masacrele-continua-1_50aca2e07c42d5a66387505a/index.html. (Vizitat la 24.04.2017).
 18. Les enfans et les conflicts armés. Nouvelle édition. Un guide en matiere de droit international humanitaire et de droit international des droits de la personne. Bureau international des droit des enfants. Montréal, Québec, H39 1B6, Canada, 2010. 511 p. [On-line]: <http://www.ibcr.org/wp-content/uploads/2016/06/Guide-droit-international-2010-fran%C3%A7ais.pdf>. (Vizitat la 09.07.2017).
 19. Канцелярия Специального представителя Генерального секретаря по вопросу о детях и вооружённых конфликтах. Меняющийся характер конфликтов. [On-line]: <https://childrenandarmedconflict.un.org/ru/effects-of-conflict/the-changing-nature-of-conflict/>. (Vizitat la 08.07.2017).

PROTECȚIA LUCRĂTORILOR MIGRANȚI ÎN CADRUL RELAȚIILOR BILATERALE ÎNTRE STATE

Ala LUCA, lector univ., dr.,
Universitatea Cooperatist Comercială din Moldova,
e-mail: lucaala0@gmail.com

Republica Moldova se confruntă cu problema migrației forței de muncă, cetățenii căreia au plecat într-un număr impunător peste hotare, în căutarea unui post de muncă mai bine remunerat. Domeniul migrației rămâne a fi o prioritate pe agenda de dezvoltare a Republicii Moldova luând în considerație relevanța factorului migrația în planificarea dezvoltării, asigurarea coerenței instituționale și sinergiei între instrumentele de integrare, cât și pentru dezvoltarea unui cadru legislativ cuprinzător în domeniul migrației și mobilității.

Protecția socială a migranților se referă la două aspecte principale, pe de o parte, protecția socială a migranților în țara gazdă, iar, pe de altă parte, securitatea socială a acestora în perspectiva întoarcerii acestora în Republica Moldova, pentru că majoritatea din ei nu contribuie la fondul de asigurări sociale și la fondul pentru asigurări obligatorii de asistență medicală. Începând din 2009 și până în prezent Republica Moldova a încheiat acorduri în domeniul asigurărilor sociale cu Republica Bulgaria, Republica Portugheză, România, Marele Ducat de Luxemburg, Republica Austria, Republica Estonia și Republica Cehă, Republica Italia. Aceste acorduri au la bază principiul proporționalității, potrivit căruia fiecare țară care a încheiat acordul achită partea de pensie calculată pentru stagiul de cotizare realizat pe teritoriul ei și pentru care au fost achitate contribuții de asigurări sociale. Astfel, lucrătorii migranți care activează legal în una din țările menționate mai sus și achită contribuții sociale, la atingerea vârstei de pensionare prevăzută de legislația aceluși stat, partea de pensie calculată pentru stagiul realizat li se va transfera la locul permanent de trai pe teritoriul uneia dintre țările semnatare.

Cuvinte-cheie: forță de muncă, lucrător-migrant, protecția drepturilor și libertăților lucrătorilor migranți, măsuri politico-juridice, reglementări juridice internaționale și naționale.

The Republic of Moldova is confronted with the problem of labor migration, very many citizens have gone abroad, looking for a better-paid job. The field of migration remains a priority in the development agenda of the Republic of Moldova, taking into account the relevance of the migration factor in the development planning, ensuring institutional coherence and synergy between integration tools and the development of a comprehensive legislative framework on migration and mobility.

Social protection of migrants refers to two main aspects, on the one hand, the social protection of migrants in the host country and, on the other hand, their social security in view of their return to the Republic of Moldova, because most of them do not contribute to the social security fund and the mandatory health insurance fund. Since 2009 and until now, the Republic of Moldova has concluded social security agreements with Bulgaria, The Portuguese Republic, Romania, the Grand Duchy of Luxembourg, the Republic of Austria, the Republic of Estonia and the Czech Republic, the Republic of Italy. These agreements are based on the principle of proportionality, according to which each country which has concluded the agreement pays the social security contributions calculated on the contribution on its territory. Thus, migrant workers who work in one of the countries mentioned above and pay social contributions at the retirement age provided for by the legislation of that State, the pension calculated for the completed work will be transferred to the place of permanent residence in the territory of one of the signatory countries.

Keywords: labor force, migrant worker, protection of migrant workers' rights and freedoms, political and judicial measures, international and national legal regulations.

JEL Classification: M41, H25.

Introducere

Cetățenii statelor care nu fac parte din UE au posibilitate de a munci și ca urmare a unor acorduri bilaterale semnate între statele terțe cu statele membre ale UE. Din această perspectivă, prezintă un interes deosebit analiza Declarației Comune privind Parteneriatul de mobilitate dintre Uniunea Europeană și Republica Moldova din 21 mai 2008 [1]. Proiectele realizate în cadrul Parteneriatului de Mobilitate RM-UE, în special în domeniul securității documentelor, a politicilor migraționale, combaterii migrației ilegale, contribuie nemijlocit la implementarea cerințelor înaintate de către UE în contextul liberalizării regimului de vize pentru Republica Moldova. Având în vedere interesul în creștere și caracterul flexibil al acestui instrument, recent au fost lansate noi inițiative de cooperare în următoarele domenii: managementul eficient al mobilității cadrelor medicale, gestionarea eficace a pieței muncii, diminuarea impactului negativ al migrației asupra categoriilor vulnerabile, protecției sociale a migranților, consolidarea relațiilor cu diaspora.

Cu suportul UE, Republica Moldova promovează activ experiența de elaborare și creare a Profilului Migrațional Extins al RM, ca instrument de colectare a datelor statistice privind gestionarea fluxurilor migraționale, și de creare a mecanismelor necesare de utilizare a acestor informații în procesul de elaborare și implementare a politicilor migraționale [2, p.210]. În cadrul Parteneriatului de Mobilitate RM – UE din anul 2008 au fost realizate 85 proiecte în domeniul securității documentelor, al politicilor migraționale, combaterii migrației ilegale.

Gradul de investigare a problemei la momentul actual, scopul cercetării

În perioada actuală, internaționalizarea firmelor, globalizarea proceselor a accentuat migrația forței de muncă. Mișcările geografice ale populației au existat din toate timpurile, urmând liniile comerciale și aglomerările de resurse,

însă mișcările respective de forță de muncă s-au organizat și reglementat diferit astăzi. S-a schimbat contextul legislativ și cel politico-administrativ, astfel investigația de față vine să aducă un suflu nou prin cercetarea reglementărilor fluxului migrator din punct de vedere al globalizării și regionalizării fenomenului migrațional, analizând variate aspecte ale protecției lucrătorilor migranți și drepturilor sociale ale acestora. Accentul se pune pe reglementarea juridică internațională și națională a migrației forței de muncă.

Acordurile bilaterale în domeniul muncii reprezintă un mijloc prin care problemele comune ale statelor de origine și destinație pot fi soluționate prin cooperare, fiind un instrument eficient pentru promovarea scopurilor și obiectivelor naționale în domeniul angajării peste hotare. Migrația este influențată de o combinație de factori economici, politici și sociali: fie în țara de origine a unui migrant (factorii de impuls), fie în țara de destinație (factori de atracție).

În prezent, majoritatea politicilor migraționale au un caracter unilateral, tarile de destinație anunțând programele de recrutare disponibile, în vederea admiterii muncitorilor migranți pe teritoriul lor, nesemnând acorduri bilaterale. O tendință de moment ce poate fi înregistrată pe plan internațional este semnarea de Memorandumuri de Cooperare în domeniul migrației de muncă între diverse State.

Republica Moldova are semnate acorduri bilaterale cu privire la migrația de muncă cu Italia și Israel, Federația Rusă, Ucraina, Belarus, Azerbaidjan.

Acordul bilateral între Italia și Republica Moldova în domeniul migrației forței de muncă, semnat în anul 2011, are ca scop promovarea legăturilor dintre instituțiile și serviciile de instruire și angajare din Italia și din Republica Moldova și să consolideze gestionarea fluxurilor de migrație a forței de muncă calificate între aceste țări, dezvoltarea unei rețelei de servicii de gestionare a fluxurilor migrației în scop de muncă între cele două țări [3].

În anul 2012, Guvernul Republicii Moldova a semnat un acord cu Guvernul Statului Israel cu privire la angajarea temporară a lucrătorilor din Republica Moldova în anumite sectoare din Statul Israel. Acordul și Protocolul de implementare ale acestuia prevăd recrutarea a 1000 de lucrători temporari calificați în domeniul construcțiilor pentru a efectua munci în Israel. În urma implementării acordului sus menționat, în anul 2016, 254 moldoveni au fost angajați pe teritoriul Statului Israel, urmând să fie angajate alte 526 persoane. Lucrătorii moldoveni angajați în conformitate cu acordul dat, vor avea drepturi și obligații de muncă ca și lucrătorii băștinași, se vor bucura de aceeași protecție în conformitate cu legislația privind siguranța la locul de muncă. Conform articolului 8 „*Condițiile de muncă și drepturile sociale*” al acordului menționat, lucrătorii vor fi protejați în conformitate cu legislația în domeniul securității sociale, în caz de accidente de muncă, concedii de maternitate, și falimentul întreprinderii, totodată lucrătorii temporari din Republica Moldova au dreptul de a crea și de a fi membri ai uniunilor sindicale [4].

Dreptul muncitorilor la libera asociere în sindicate, inclusiv la constituirea de organizații sindicale și aderarea la acestea pentru apărarea drepturilor sale de muncă, a libertăților și intereselor lor legitime este consfințit concomitent în art. 42 al Constituției Republicii Moldova [5], art. 5 și 9 ale Codului muncii [6], precum și în art. 7 al Legii sindicatelor Nr.1129-XIV din 07.07.2000 [7]. De acest drept beneficiază atât cetățenii Republicii Moldova aflați în țară, cât și în afara ei, astfel pct.3 al art. 7 Dreptul la asociere în sindicat stipulează: Cetățenii Republicii Moldova care se află în afara țării sunt în drept să fie membri ai sindicatelor existente în Republica Moldova.

Conținutul concret al acordurilor de muncă depinde de statele semnatare ale acestora. Instrumentele internaționale, totuși, pot servi drept îndrumări pentru alcătuirea unor asemenea acorduri. Un model de acord este oferit în Recomandările OIM privind Migrația în scop de Angajare (revizuită) 1949 (No 86) [8, p.29].

Metode și materiale aplicate

În paralel cu negocierile acordurilor bilaterale, statele de destinație ar trebui, dacă este cazul, să negocieze și acorduri cu privire la asigurarea socială a lucrătorilor migranți, la recunoașterea diplomelor de studii și acorduri de readmitere. Aceste tratate vor fi eficiente în cazul în care vor fi elaborate și negociate concomitent și se vor completa reciproc pentru a soluționa în complexitate problemele legate de migrația forței de muncă:

a. Protecția socială. În conformitate cu standardele OIM, protecția socială cuprinde ajutorul medical, indemnizație de boală, indemnizație de șomaj, pensia de vârstă, indemnizație în cazul accidentului de muncă sau boală profesională, indemnizație familială, indemnizație pentru invaliditate, indemnizație pentru pierderea întreținătorului. În ceea ce privește modalitatea de acordare a pensiei de bătrânețe se încheie acorduri separate care stabilesc mecanismul de acordare a acesteia în cazul în care vechimea de muncă pentru acordarea pensiei a fost acumulată în urma activității desfășurate pe teritoriile ambelor state.

În 2010 Casa Națională de Asigurări Sociale (în continuare - CNAS) a semnat Protocolul de colaborare cu Institutul de Asigurări Sociale din Bulgaria [9], iar alte două Protocele de colaborare cu Casa Națională de Pensii Publice din România [10] și Fondul de Stat pentru Protecție Socială din Azerbaidjan au fost negociate. CNAS a beneficiat de asistența organismelor internaționale, precum: Asociația Internațională a Fondurilor de Pensii și de Asigurări Sociale, Asociația Internațională pentru Securitate Socială (ISSA), Organizația Internațională a Muncii (OIM) și Organizația Internațională pentru Migrație (O.I.M.). CNAS este membru al Asociației Internaționale a Fondurilor Sociale și de Pensii (Federația Rusă) și Asociației Internaționale pentru Securitate Socială (Elveția).

Astfel, au fost menținute relațiile de colaborare cu participarea reprezentanților CNAS la evenimentele organizate de către organizațiile internaționale sus menționate peste hotarele Republicii Moldova, precum și prin schimbul sistematic a informației și datelor statistice din domeniile de activitate a CNAS și a organizațiilor omoloage de peste hotare.

Acordurile internaționale au un impact pozitiv asupra bunăstării viitorilor pensionari din categoria lucrătorilor migranți, având drept efect principal protejarea drepturilor și intereselor sociale și economice ale cetățenilor Republicii Moldova, care au domiciliu permanent sau desfășoară o activitate temporară pe teritoriul celorlalte state contractante.

Republica Moldova a încheiat următoarele acorduri:

- Acord între Republica Moldova și Republica Austria în domeniul securității sociale din 5 septembrie 2011 [11];
- Acord între Republica Moldova și Republica Bulgaria în domeniul asigurărilor sociale din 5 decembrie 2008 [12];
- Acord între Republica Moldova și Republica Cehă în domeniul securității sociale din 29 noiembrie 2011 [13];
- Acord în domeniul securității sociale între Republica Moldova și Marele Ducat de Luxemburg 11 februarie 2009 [14];
- Acord între Republica Moldova și Republica Estonia în domeniul asigurărilor sociale 19 octombrie 2011 [15];
- Acord în domeniul securității sociale între Republica Moldova și Republica Portugheză din 26 octombrie 2011;
- Acord în domeniul securității sociale între Republica Moldova și România din 27 aprilie 2010 [16];
- Acord între Guvernul Republicii Moldova și Guvernul Federației Ruse privind garanțiile drepturilor cetățenilor în domeniul asigurării cu pensii din 10 februarie 1995 [17];
- Acord între Fondul Social al Republicii Moldova și Fondul de Pensionare al Ucrainei cu privire la transferul și achitarea reciprocă a pensiilor din 23 octombrie 1998 [18];
- Acord între Guvernul Republicii Moldova și Guvernul Ucrainei privind garantarea drepturilor cetățenilor în domeniul asigurării cu pensii din 29 august 1995;
- Acord între Guvernul Republicii Moldova și Guvernul Republicii Uzbekistan privind garantarea drepturilor cetățenilor în domeniul asigurării cu pensii din 30 martie 1995 [19].

b. Problema recunoașterii studiilor poate fi soluționată pe mai multe căi: aderarea la instrumentele internaționale și revizuirea curriculumelor la diferite nivele de studii pentru ca acestea să fie compatibile cu cele stabilite în legislația internațională, încheierea acordurilor bilaterale în domeniul educației, organizarea cursurilor de calificare pentru a completa golurile de cunoștințe și a ridica nivelul de concurență a migranților pe piața internă și internațională a forței de muncă.

c. Acordurile de Readmitere reglementează procedura de readmitere și tranzitare a cetățenilor statelor terțe se a apatrizilor care se află ilegal pe teritoriul unui Stat în celălalt Stat semnatar al acordului.

De exemplu, Spania a semnat acorduri bilaterale cu 6 state terțe (România, Bulgaria, Ecuador, Columbia, Republica Dominicană, Maroc), majoritatea acestora fiind țări sursă cheie pentru fluxurile de migrație ilegală, cu scopul de a întări cadrul general de cooperare și de a preveni migrația ilegală și exploatarea lucrătorilor. Acordurile urmăresc un format standard și permit recrutarea atât a lucrătorilor permanenți, cât și a lucrătorilor sezonieri și stagiați, de obicei cu vârsta cuprinsă între 18 și 35 de ani. Aceste acorduri conțin și capitole referitoare la procedura de selecție, condițiile de lucru și drepturile sociale, întoarcerea acestor lucrători migranți și prevederi referitoare la lupta împotriva migrației ilegale și a traficului de ființe umane. Pentru lucrătorii sezonieri există prevederi speciale care le cer acestora să semneze un angajament care precizează că se vor întoarce în țara lor de origine la încetarea contractului. Lucrătorilor sezonieri li se cere, de asemenea, să se prezinte singuri la biroul consular spaniol din țara lor de origine, în decurs de o lună de la întoarcerea lor. Majoritatea acestor acorduri au funcționat bine în practică, în special în ceea ce privește lucrătorii sezonieri. Numărul de lucrători admiși este determinat prin cote care sunt stabilite pentru fiecare sector și nu pe baza naționalității.

Republica Moldova a semnat Acordul între Comunitatea Europeană și Republica Moldova privind readmisia persoanelor aflate în situație de ședere ilegală în 2007 [20, p. 149 – 167], la fel Acordului dintre Guvernul României și Guvernul Republicii Moldova privind readmisia străinilor, semnat la București la 27 iulie 2001 [21].

În perioada 04 – 05 mai 2015, la Astana, Republica Kazahstan, s-a desfășurat a două rundă de negocieri pe marginea proiectelor Acordului între Guvernul Republicii Moldova și Guvernul Republicii Kazahstan privind readmisia persoanelor aflate în situație de ședere ilegală și Protocolului de implementare a acestuia. Menționăm, că semnarea acestor instrumente internaționale reprezintă un obiectiv major al Ministerului Afacerilor Interne și Integrării Europene în contextul implementării Planului național de acțiuni pentru implementarea Acordului de Asociere Republica Moldova - Uniunea Europeană. Parlamentul a adoptat pe 7 aprilie 2016 proiectul de lege privind ratificarea Protocolului de implementare a Acordului dintre Guvernul Republicii Moldova și Guvernul Republicii Kazahstan privind readmisia persoanelor aflate în situație de ședere ilegală. Documentul are drept scop combaterea migrației ilegale și readmiterea pe teritoriul celor două țări a persoanelor aflate în ședere ilegală, precum și consolidarea parteneriatelor între state în domeniul managementului migrației. Potrivit proiectului de lege, „fiecare parte contractantă își asumă angajamentul să accepte pe teritoriul său, la solicitarea celeilalte părți contractante, orice persoană care nu îndeplinește sau nu mai îndeplinește condițiile de intrare, aflare sau ședere pe teritoriul statului solicitant, dacă este dovedit că această persoană deține cetățenia statului solicitat”. Acordul este încheiat pentru o perioadă nedeterminată și va intra în vigoare la cea de-a treizecea zi din data primirii ultimei notificări în scris, prin intermediul canalelor diplomatice, privind îndeplinirea procedurilor interne necesare pentru intrarea acestuia în vigoare. Conform ultimelor statistici, pe teritoriul Republicii Kazahstan se află 762 de moldoveni care au permise temporare sau permanente de ședere. În R. Moldova se află 189 de kazahi, 124 au permis de ședere permanent, cunosc limba și sânt încadrați în câmpul muncii.

Articolul 5 al Anexei I și articolul 6 al Anexei II al Convenției nr. 97 a OIM prevăd lista de documente care trebuie emise lucrătorului migrant înainte de plecarea la muncă peste hotare. Actele care urmează să fie oferite migrantului trebuie să conțină informație adecvată despre condițiile de muncă și trai din țara de destinație. Contractul de muncă este actul esențial pe care trebuie să-l poseze un lucrător migrant, or acesta reprezintă cel mai viabil mecanism de protecție a drepturilor sale. Alte acte prevăzute de articolele sus-menționate se referă la „document în scris, care este adresat lucrătorului migrant în particular sau unui grup de migranți la care el este membru, informații referitoare la condițiile generale de muncă și trai care îl așteaptă în teritoriul țării de imigrare” (art. 5(1) (c), Anexa I).

Este recomandabil ca guvernele să stabilească standardele minime pentru contractele de muncă, pe care potențialii lucrători migranți ar putea să le invoce în procesul de recrutare, pentru a avea acces la condiții de angajare adecvate. Dacă acestea lipsesc, lucrătorii migranți sunt dezavantajați, neposedând informație suficientă cu privire la condițiile de muncă din statul de angajare, fiind în imposibilitate de a aprecia condițiile de angajare propuse de angajator. Aceste standarde, dacă sunt cunoscute, pot acorda potențialilor migranți anumite pârghii în procesul de negociere cu angajatorii străini a unor termeni mai buni [22, p.67].

Pentru ca standardele să aibă un impact mai mare, multe state au adoptat regulamente care obligă potențialii lucrători migranți să-și înregistreze contractele înainte de a ieși din țară. În vederea simplificării procedurii, multe state au stabilit modele ale contractelor de angajare, iar în temeiul acestora au elaborat reguli și norme ca să se asigure că orice lucrător care merge peste hotare posedă un document valabil și legal, care conține condițiile de muncă pe care le-a convenit cu angajatorul.

Constatăm, că în majoritatea cazurilor standardele minime constituie doar un ghid, atât pentru angajatori, cât și pentru lucrători în cadrul procesului de formalizare a contractului de muncă.

Recomandarea 86 a OIM cu privire la Migrația în scopul Angajării (1949) [23], prevede în articolul 20, clauzele minime pentru contractul individual de muncă:

1. date comprehensive despre lucrătorul migrant – nume, data și locul nașterii, statutul social, statul de reședință și locul unde a fost recrutat;
2. descrierea caracterului muncii ce urmează a fi prestată și a locului de muncă;
3. categoria ocupațională în care este angajat;
4. remunerarea pentru orele obișnuite de muncă, pentru orele peste program, pentru munca nocturnă, sărbători și salariul mediu;
5. indemnizații, alocații și alte beneficii acordare lucrătorului migrant;
6. condițiile în baza cărora angajatorul este autorizat să deducă anumite sume din salariul angajatului;
7. condițiile de alimentare/ hrana oferită de către angajator;
8. durata contractului, condițiile de prelungire și reziliere;
9. condițiile în care se permite intrarea și șederea pe teritoriul statului de destinație;
10. mecanismele de acoperire a cheltuielilor pentru călătoria lucrătorului migrant și a membrilor familiei sale spre țara de origine și de destinație;
11. în cazul migrației temporare, metodele de plată a călătoriei spre țara de origine a lucrătorului migrant;
12. condițiile de încetare prealabilă a contractului de muncă.

Articolul 5(1) (a) al Anexei I și articolul 6 (1) (a) al Anexei II al Convenției OIM nr. 97 și articolul 20 al Recomandării nr. 86 al OIM stipulează că contactul de muncă trebuie tradus în limba pe care o vorbește lucrătorul migrant, o copie să-i fie oferită acestuia înainte de plecarea spre țara de destinație, sau dacă părțile au convenit, într-un alt loc anume: centru de recepție, sau la intrarea pe teritoriul statului de destinație. În ultimul caz, migrantul trebuie să fie notificat în scris înainte de plecare, printr-un document care se adresează lucrătorului migrant în particular sau unui grup de migranți la care el este membru, despre munca pentru care este angajat și de asemenea despre alte condiții de muncă, în special salariul mediu garantat.

Alte clauze se referă la:

1. compensații pentru tratament medical urgent, tratament stomatologic;
2. motive temeinice pentru încetarea contractului;
3. modalități de rezolvare a litigiilor.

Apreciem drept importante și sisteme de monitorizare a contractelor de muncă.

În Franța, angajatorii care doresc să angajeze străini, pot obține de la autoritatea competentă informația necesară cu privire la procedura de recrutare și angajare, clauzele minime ale unui contract de muncă (remunerare, asigurarea socială).

Rezultate obținute și discuții

Experiența statelor arată că monitorizarea contractelor de muncă încheiate dintre lucrătorii migranți și angajatorii străini este o practică mai puțin comună în statele de destinație, și o preocupare mai mare pentru cele de origine. În aceste condiții, OIM recomandă ca în vederea înlăturării practicilor frauduloase care au loc în țara gazdă, precum substituirii contractelor, acestea trebuie să-și consolideze rolul în procesul de supraveghere a executării contractelor.

Atașatii de Muncă sau pentru probleme migraționale sunt o figură cheie în procesul de gestionare a fluxurilor migratorii. Aceștia raportează situația existentă autorităților statale din domeniul migrației și au statutul de diplomați pe lângă consulatelor (sau ambasadele) situate în țara de destinație. Rolul acestora este de a preveni problemele ce ar putea apare și să le soluționeze pe acelea care au loc.

Oficiul atașatului de muncă ar trebui să fie responsabil pentru următoarele: [24, p.46] monitorizarea și raportarea condițiilor de muncă a cetățeniilor statului respectiv (respectarea executării contractului de muncă); oferă Guvernului statului său informație cu privire la reputația angajatorului, salarii și condițiile de muncă, legislație, drepturile muncitorilor străini etc. Este importantă și stabilirea relațiilor cu autoritățile guvernamentale din țara de destinație în domenii referitoare la siguranța cetățeniilor, intrarea lor, șederea, statutul juridic și repatrierea.

Formarea și consilierea cetățeniilor care lucrează în străinătate cu privire la politicile și evoluțiile din domeniu, securitatea personală, obligațiile față de guvernul lor, precum și față de guvernul statului în care se află; verificarea autenticității ofertelor de muncă propuse și condițiile acestora; consultarea și asistarea șefului misiunii diplomatice cu

privire la protecția cetățenilor care lucrează în țara de destinație și ameliorarea condițiilor de lucru se includ în sfera de interes al atașatului de muncă.

Pentru perspective de viitor este importantă identificarea oportunităților de pe piața de muncă din țara gazdă și promovarea imaginii muncitorilor migranți din țara de origine pentru asigurarea unor posturi de muncă mai optime pentru cetățenii statului respectiv.

Oficiul atașatului de muncă menține legătura cu inspectorii locali de muncă și îi informează sau colectează informație de la ei cu privire la aplicarea legislației referitoare la condițiile de muncă, soluționează conflictele prin mediere sau conciliere, examinează plângerile depuse în cazurile nerespectării clauzelor contractuale, semnalizează practicile ilicite și criminale și anunță poliția din statul de destinație, audiază migranții care înfruntă diferite probleme și încearcă să le soluționeze [25, p.75]; întreprinde măsuri urgente și organizează repatrierea.

Mulți lucrători migranți merg în state în care instituțiile statale responsabile de problemele muncii nu activează în mod corespunzător și nu-și pot asigura protecția drepturilor. În asemenea state, atașatii de muncă pot exercita funcții care în mod normal ar trebui exercitate de către autoritățile naționale, cum ar fi inspectarea condițiilor de muncă, verificarea conformității plății salariului cu cel stipulat în contract, medierea litigiilor dintre angajat și angajator. În statele care au instituții abilitate active, atașatii, pot realiza acțiuni de marketing și promovare a pieței.

Activitatea atașatilor de muncă se poate complica în cazul în care migrația are un caracter individual. Dacă lipsește un sistem propriu de informație, atunci este aproape imposibil să determini reședința exactă a acestor lucrători. Atașatul poate executa acțiuni de mediere, dar nu și de prevenire, în cazul când apar litigii sau alte probleme. În statele unde majoritatea lucrătorilor sunt calificați, apar puține probleme care ar solicita intervenția atașatilor de muncă. Pot apărea cazuri de discriminare, dar în aceste situații înșiși lucrătorii nu consideră necesară sau avantajoasă intervenția atașatului. Tratamentul discriminator la acest nivel este, de obicei, subtil, iar misiunile diplomatice ar prefera să nu se implice. Situația e opusă în cazul lucrătorilor necalificați, ale căror condiții de muncă pot fi foarte dure. Atașatii de muncă sunt adesea solicitați să acorde asistență în cazul nerespectării drepturilor fundamentale ale lucrătorilor, când condițiile de muncă și de cazare nu corespund condițiilor contractuale și când lucrătorii sunt supuși abuzului fizic. Cele mai acute probleme apar în sectorul neformal, dominat de femei.

Prezența atașatilor de muncă este esențială pentru dezvoltarea informării și stabilirea relațiilor cu autoritățile din statul gazdă, dar pentru a fi eficient, trebuie aprovizionate cu resurse. În cazul în care lucrătorii au nevoie de asistența legală, din cauza necunoașterii limbii sau a prevederilor locale, puțini atașatii au resurse să angajeze avocați.

Convențiile de securitate socială ocupă un loc important în cadrul protecției sociale a lucrătorilor migranți. De exemplu, în cazul în care o persoană a fost supusă unei duble percepții de contribuții de asigurări sociale din cauza lipsei unui acord bilateral care reglementează acordarea prestațiilor de securitate socială semnate de Republica Moldova cu alte state membre, asiguratorul să poată opta pentru una dintre variantele cea mai favorabilă lui. Acest lucru poate fi realizat prin includerea în viitoare convenții bilaterale de securitate socială, a unei prevederi care să specifice faptul că persoana în cauză poate să aleagă drept perioadă de contribuție pe cea care este mai favorabilă (lucru valabil doar pentru situațiile de dublă percepere de dinainte de integrare). Necesitatea încheierii de acorduri este prevăzută și în Convenția europeană a statutului juridic al lucrătorului migrant.

Concluzii

Migrația pentru muncă a cunoscut o traiectorie ascendentă în Republica Moldova, devenind probabil cea mai importantă formă de mobilitate internațională. Deși, în mod evident, eforturile și preocuparea statului pentru migrație s-au intensificat, Republicii Moldova îi lipsește încă o politică coerentă în domeniu care să vizeze evoluții pe termen lung. Această concluzie s-a format ca urmare a studiului reglementărilor internaționale speciale privind lucrătorii migranți la nivel universal, în baza Convenției Europene a Drepturilor Omului și Cartei Sociale Europene sau în baza acordurilor bilaterale.

Complexitatea problemelor ce țin de protecția migranților denotă că răspunsul guvernelor trebuie să fie unul comprehensiv și multi-sectorial, bazat pe normele internaționale și pe o bună înțelegere a forțelor economice care dictează condițiile de muncă din diferite sectoare. Un cadru stabil pentru îmbunătățirea condițiilor de muncă a migranților ar trebui elaborat în baza cooperării multilaterale inter-guvernamentale, unei guvernări adecvate, reglementării relațiilor de pe piața muncii, creării unui cadru legal adecvat și mobilizarea eficientă a actorilor sociali și non-guvernamentali.

Drept urmare, pentru a oferi o protecție eficientă migranților, statele de origine și cele de destinație trebuie să ratifice cele mai relevante *Convenții* ale OIM și ONU cu privire la lucrătorii migranți; să semneze *acorduri bilaterale și multilaterale* și acorduri cu privire la securitatea socială care ar asigura protecția migranților.

Considerăm că trebuie stabilite standarde minime pentru contractele de muncă, încât potențialii lucrători migrant să le poată folosi pentru a analiza corectitudinea condițiilor de angajare pe care le oferă agentul de recrutare sau patronul; să adopte reguli care ar obliga potențialii lucrători migranți să înregistreze contractele de muncă la autoritățile competente, înainte să plece din țară: să stabilească reguli și proceduri pentru a asigura ca fiecare lucrător care pleacă peste hotare pentru angajare să posede un document valabil cu valoare juridică, care să indice condițiile angajării aprobate de patron.

Guvernele pot încuraja activitatea agențiilor private de recrutare legitime, protejând lucrătorii migranți de abuzuri, prin: licențierea agențiilor private de recrutare, stabilirea garanțiilor de performanță, limitarea taxelor de recrutare. Pentru a se asigura că agențiile private activează conform legii, guvernul poate recurge la măsuri de supraveghere.

REFERINȚE BIBLIOGRAFICE

1. Convenția privind statutul refugiaților, precum și Protocolul privind statutul refugiaților, Publicat: 11.12.2001 în Monitorul Oficial Nr. 150, art Nr : 1199.
2. Vremiș M. ș.a. Profilul migrațional extins al Republicii Moldova. Chișinău: OIM. 2013, 324p
3. Acordul între Guvernul Republicii Moldova și Guvernul Republicii Italiene în domeniul migrației de muncă și Protocolul de Implementarea acestuia *Semnat la Roma pe 05 iulie 2011*. [On-line]: <http://lex.justice.md/index.php?action=view&view=doc&lang=1&id=339876>(vizitat 18.08.2017).
4. Acordul dintre Guvernul Republicii Moldova și Guvernul Statului Israel cu privire la angajarea temporară a lucrătorilor din Republica Moldova în anumite sectoare din Statul Israel, precum și Protocolului A de implementare a acestuia, semnate la Ierusalim la 16 octombrie 2012. [On-line]: <http://lex.justice.md/index.php?action=view&view=doc&lang=1&id=346040> (vizitat 18.02.2017).
5. Constituția Republicii Moldova din 29 iulie 1994, Publicat: 12.08.1994 în Monitorul Oficial Nr. 1. Data intrării în vigoare: 27.08.1994
6. Codul muncii al Republicii Moldova, adoptat prin Legea RM nr.154-XV din 28 martie 2003. În: Monitorul Oficial al Republicii Moldova, 2003, nr.159-162, art.648.
7. Legea sindicatelor Nr.1129-XIV din 07.07.2000. [On-line]: <http://lex.justice.md/md/311541/> (vizitat 01.09.2017).
8. Bohning W. R. *Emloing Foreign Workers. A manual on policies and procedures of special interest to middle and low income countries*. Geneva: OIM. 1996, p. 29, 108 p.
- a. Protocolul de colaborare în domeniul asigurărilor sociale de stat între Casa Națională de Asigurări Sociale a Republicii Moldova și Institutul Național de Securitate Socială al Republicii Bulgaria. [On-line]: <http://cnas.md/print.php?!=ro&idc=355&id=1332>. (vizitat 21.08.2017).
9. Protocolul de colaborare cu Casa Națională de Pensii Publice din România, 2012. Proiectul "Dezvoltarea unui instrument național de modelare a pensiilor în scopul elaborării de politici"[On-line]: <http://www.mmuncii.ro/pub/imagemanager/images/file/Legislatie/HOTARARI-DE-GUVERN/HG118-2012.pdf>. (vizitat 21.08.2017)
10. Acord între Republica Moldova și Republica Austria în domeniul securității sociale din 5 septembrie 2011. [On-line]: file:///C:/Users/user/Downloads/1977355_md_tot.pdf (vizitat 01.09.2017)
11. Acord între Republica Moldova și Republica Bulgaria în domeniul asigurărilor sociale din 5 decembrie 2008. [On-line]: <http://cnas.md/newsite/Acord%20MD-BG.pdf> (01.09.2017)
12. Acord între Republica Moldova și Republica Cehă în domeniul securității sociale din 29 noiembrie 2011. [On-line]: <https://www.euraxess.md/ro/munca/securitate-social%C4%83> (vizitat 08.09.2017).
13. Acord în domeniul securității sociale între Republica Moldova și Marele Ducat de Luxemburg 11 februarie 2009. [On-line] <https://www.euraxess.md/ro/munca/securitate-social%C4%83>(vizitat 18.08.2017).
14. Acord între Republica Moldova și Republica Estonia în domeniul asigurărilor sociale 19 octombrie 2011.[On-line]: <https://www.ilo.org/dyn/natlex/docs/ELECTRONIC/97179/115194/F371419198/PDF.pdf> (vizitat 18.08.2017).
15. Acord în domeniul securității sociale între Republica Moldova și România din 27 aprilie 2010. [On-line] <https://www.euraxess.md/ro/munca/securitate-social%C4%83> (vizitat 18.08.2017).
16. Acord între Guvernul Republicii Moldova și Guvernul Federației Ruse privind garanțiile drepturilor cetățenilor în domeniul asigurării cu pensii din 10 februarie 1995.[On-line]: [file:///C:/Users/user/Downloads/MONITOR_SOCIAL%20pensii%20\(1\).pdf](file:///C:/Users/user/Downloads/MONITOR_SOCIAL%20pensii%20(1).pdf)(vizitat 01.09.2017).
17. Acord între Guvernul Republicii Moldova și Guvernul Ucrainei privind garantarea drepturilor cetățenilor în domeniul asigurării cu pensii din 29 august 1995.[On-line]: [file:///C:/Users/user/Downloads/MONITOR_SOCIAL%20pensii%20\(1\).pdf](file:///C:/Users/user/Downloads/MONITOR_SOCIAL%20pensii%20(1).pdf)(vizitat 01.09.2017).
18. Acord între Guvernul Republicii Moldova și Guvernul Republicii Uzbekistan privind garantarea drepturilor cetățenilor în domeniul asigurării cu pensii din 30 martie 1995.[On-line]: [file:///C:/Users/user/Downloads/MONITOR_SOCIAL%20pensii%20\(1\).pdf](file:///C:/Users/user/Downloads/MONITOR_SOCIAL%20pensii%20(1).pdf)(vizitat 06.08.2017).
19. Acord între Comunitatea Europeană și Republica Moldova privind readmisia persoanelor aflate în situație de ședere ilegală. Jurnalul Oficial L 334, 19/12/2007, p. 149-167.
20. Acordul dintre Guvernul României și Guvernul Republicii Moldova privind readmisia străinilor. Publicat: 30.12.2002 în Tratatul Internațional Nr. 29 art Nr : 274. Data intrării în vigoare: 03.07.2002.
21. Manolo A.. *Sending Workers Abroad*. Geneva: International Labour Office. 1997, 70 p.
22. Recomandarea 86. *Migrația pentru ocuparea forței de muncă (revizuită)*, 1949. [On-line]: <https://books.google.md/books?id=r2KR82BBbM4C&pg=PA227&lpg=PA227&dq=Recomandarea+86+1949&source=bl&ots=USfRoe67gg&sig=BhuKCzFmBj9pzFor6OSRUulqAQo&hl=en&sa=X&ved=0ahUKEwiWifzPiLTOAhUhBsAKHf57AGAQQ6AEIzAB#v=onepage&q=Recomandarea%2086%201949&f=false>. (vizitat 21.08.2017).
23. Manolo A.. *Sending Workers Abroad*. Geneva: International Labour Office. 1997, 46 p.
24. *Trening manual Traffiking for forced Labour: How to monitor the recruitment of Migrant Workers*. SAP – FL. Geneva: ILO. 2006, 78 p.

GARANȚIILE LEGALE ÎN VEDEREA REPARĂRII PREJUDICIULUI CAUZAT URMARE A PERCHEZIȚIEI ILICITE LA DOMICILIUL FĂPTUITORULUI ȘI A TERȚEI PERSOANE

Vasilisa MUNTEAN, drd.,
Judecătoria Chișinău (sediul Buiucani),
e-mail: va_russ@yahoo.com

Problematika reparării prejudiciului cauzat urmare a percheziției ilicite la domiciliul făptuitorului și a terței persoane a fost puțin abordată în doctrina de specialitate. În acest sens, prezentul articol științific constituie o primă încercare de a evidenția lacunele care apar în aplicarea legislației naționale cu privire la repararea prejudiciului cauzat urmare a percheziției ilicite la domiciliul făptuitorului și a terței persoane.

În vederea atingerii scopului fixat, ne-am propus ca obiectiv formarea unui nucleu de idei și mecanisme de recomandare care să asigure o anumită omogenitate interpretativă și decizională în aplicarea legislației ce vizează repararea prejudiciului cauzat urmare a percheziției ilicite.

S-a ajuns la concluzia că persoana vătămată într-un drept și care nu a avut nici o calitate procesuală la etapa de urmărire penală, ar putea solicita repararea prejudiciului cauzat urmare a percheziției ilicite, invocând în acest sens doar prevederile juridice internaționale.

Fundamentul legal pentru aplicarea directă de către instanțele judecătorești naționale a normelor internaționale o constituie art.7 din Codul civil al R.M. în conformitate cu care dacă prin tratatul internațional la care Republica Moldova este parte sunt stabilite alte dispoziții decât cele prevăzute de legislația civilă, se vor aplica dispozițiile tratatului internațional.

Cuvinte-cheie: *percheziție ilicită, domiciliu, prejudiciu, eroare judiciară, acțiune ilicită, bănuț, persoană terță, persoană vătămată.*

The problem of repairing the damage caused by the illicit search at the suspect's and third party's home was little approached in the specialized doctrine. In this respect, this scientific article is a first attempt to highlight the gaps in the application of national law on compensation for damage caused by an unlawful search at the suspect's and third party's domicile.

In order to achieve our goal, we have set as objective the formation of a core of ideas and recommendation mechanisms that ensure a certain interpretative and decisional homogeneity in the application of legislation aimed at repairing the damage caused by the illicit search.

I have come to the conclusion that the person injured in a right and who has not had any procedural value at the criminal investigation stage may request compensation for the damage caused as a result of the unlawful search, invoking only international legal provisions in this respect.

The legal basis for the direct application by the national courts of international norms is article 7 of the Civil Code of the Republic of Moldova. According to which, if the international treaty to which the Republic of Moldova is a party, provisions other than those stipulated by the civil law are established, the provisions of the international treaty shall apply.

Keywords: *illegal perchezition, domicile, injury, legal error, illicit action, suspect, third person, injured person.*

Introducere

Odată cu ratificarea de către Republica Moldova la 24 iulie 1997 a Convenției pentru apărarea drepturilor omului și a libertăților fundamentale [1], statul și-a asumat obligația pozitivă de a respecta și garanta tuturor persoanelor care se află pe teritoriul său, drepturile și libertățile consfințite în Convenție. Acest lucru a avut ca și consecință schimbarea treptată a valorilor și intereselor ocrotite primordial de către lege. În context, scopul prezentei cercetări este de a analiza care sunt garanțiile legale în vederea reparării prejudiciului cauzat urmare a percheziției ilicite la domiciliul făptuitorului și a terței persoane.

Articolul științific își învederează caracterul novator grație faptului că distinge care sunt carențele cadrului legal național. Pentru înlăturarea acestor neajunsuri, au fost formulate concluzii și recomandări menite să îmbunătățească calitatea cadrului normativ din sfera reparării prejudiciului cauzat urmare a percheziției ilegale.

Gradul de investigare a problemei la momentul actual, obiectivul cercetării

La momentul actual, în doctrina juridică de specialitate din Republica Moldova, problematica reparării prejudiciului cauzat urmare a percheziției ilicite la domiciliul făptuitorului și a terței persoane nu a mai fost abordată. În acest sens, prezentul articol științific constituie o primă încercare de a elucida carențele și omisiunile teoretico-normative în aplicarea practică a legislației cu privire la repararea prejudiciului cauzat urmare a percheziției ilicite la domiciliul făptuitorului și a terței persoane.

În vederea atingerii scopului fixat, ne-am propus ca obiectiv formarea unui nucleu de idei și mecanisme de recomandare care să asigure o anumită omogenitate interpretativă și decizională în aplicarea legislației ce vizează repararea prejudiciului cauzat urmare a percheziției ilicite.

Metode și materiale aplicate

Suportul metodologic al cercetării științifice este cuprins de un ansamblu de teorii și concepte specifice domeniului analizat, materializate ca finalitate în conținutul articolului științific prin intermediul metodelor de analiză:

a) *logică* (deductivă, inductivă, de specificare etc.), constând în utilizarea legităților, categoriilor și raționamentelor logice cu referire la sintetizarea reglementărilor ce vizează repararea prejudiciului cauzat în urma percheziției ilicite;

b) *sistemică*, manifestată prin cercetarea normelor juridice ce reglementează repararea prejudiciului provocat în urma percheziției ilicite și care sunt încorporate în diferite acte normative;

c) *sinetică*, constând în exprimarea generalizatoare a materialelor analizate, în vederea optimizării legislației naționale în domeniu.

În cercetarea efectuată, drept punct de reper legal a servit Legea nr.1545 din 25.02.1998 privind modul de reparare a prejudiciului cauzat prin acțiunile ilicite ale organelor de urmărire penală, ale procuraturii și ale instanțelor judecătorești [2] care formează un suport juridic esențial și indispensabil în vederea atingerii obiectivelor preconizate în prezenta lucrare. De asemenea, în conținutul articolului științific au fost reflectate normele juridice din Codul civil al R.M. [3], Codul de procedură penală al R.M. [4], precum și dispozițiile altor actelor normative.

Atenție sporită s-a acordat practicii judiciare în domeniu, cu această ocazie fiind analizate hotărâri ale instanțelor de fond naționale, prin care se relevă modul de aplicare a legislației privind garanțiile legale în vederea reparării prejudiciului cauzat urmare a percheziției ilicite la domiciliul făptuitorului și a terței persoane. Având scopul de a uniformiza aplicarea practicii judiciare în domeniu, în cuprinsul articolului științific s-a efectuat trimitere și la jurisprudența Curții Europene a Drepturilor Omului, cu indicarea carențelor pe care Curtea Europeană le-a constatat în legătură cu modul de autorizare și de efectuare a percheziției de către instituțiile de drept abilitate.

Rezultate obținute și discuții

Dacă până la adoptarea de către Republica Moldova a Convenției Europene a Drepturilor Omului, interesele statului aveau o protecție predominantă, atunci ratificarea Convenției a servit temei pentru ca drepturile și interesele legitime ale persoanei să capete o autoritate nu doar la nivel internațional, ci și național.

Astfel, proprietatea privată precum și inviolabilitatea domiciliului au devenit drepturi fundamentale ocrotite de Constituția R.M. [5]. În această accepțiune, art.29 din Constituție stabilește că: *(1) Domiciliul și reședința sunt inviolabile. Nimeni nu poate pătrunde sau rămâne în domiciliul sau în reședința unei persoane fără consimțământul acesteia; (2) De la prevederile alineatului (1) se poate deroga prin lege în următoarele situații: a) pentru executarea unui mandat de arestare sau a unei hotărâri judecătorești; b) pentru înlăturarea unei primejdii care amenință viața, integritatea fizică sau bunurile unei persoane; c) pentru prevenirea răspândirii unei epidemii; (3) Perchezițiile și cercetările la fața locului pot fi ordonate și efectuate numai în condițiile legii; (4) Perchezițiile în timpul nopții sunt interzise, în afară de cazul unui delict flagrant.*

În dependență de evoluția reglementării legislative, au survenit modificări și în aspectul legii civile. Prin prisma noilor valori ocrotite de lege, statul a instituit multiple metode de apărare a drepturilor și libertăților fundamentale, inclusiv a dreptului la respectarea vieții private și de familie, precum și la inviolabilitatea a domiciliului. Mai mult, au fost instituite și mecanisme de apărare a drepturilor încălcate de către autoritățile publice, erorile comise de organele de anchetă și instanțele judecătorești.

O problemă actuală în societate este ingerința în dreptul la respectarea vieții private și de familie, la inviolabilitatea domiciliului prin efectuarea percheziției în cazurile în care aceasta este realizată la domiciliul persoanei care este bănuită/învinuită de comiterea unei fapte ilicite, precum și la terță persoană care nu are nici o calitate procesuală în cauza penală.

În atare circumstanțe, este necesar a se cunoaște cu certitudine care sunt garanțiile legale în vederea reparării prejudiciului cauzat urmare a percheziției în ambele situații, în cazul în care se constată caracterul ilicit al aceste ingerinței în sfera privată.

Art.53 alin.(2) al Constituției garantează că statul răspunde patrimonial, potrivit legii, pentru prejudiciile cauzate prin erorile săvârșite în procesele penale de către organele de anchetă și instanțele judecătorești. În continuitatea acestei prevederi legale, urmează a menționa că potrivit art.1405 alin.(1) din Codul civil al R.M., prejudiciul cauzat persoanei fizice prin condamnare ilegală, atragere ilegală la răspundere penală, aplicare ilegală a măsurii preventive sub forma arestului preventiv sau sub forma declarației scrise de a nu părăsi localitatea, prin aplicarea ilegală în calitate de sancțiune administrativă a arestului, muncii neremunerată în folosul comunității se repară de către stat integral, indiferent de vinovăția persoanelor de răspundere ale organelor de urmărire penală, ale procuraturii sau ale instanțelor de judecată.

Deoarece răspunderea delictuală în acest caz survine ca urmare a acțiunilor/erorilor comise sau admise de către însuși autoritățile statului investite cu atribuții de respectare a ordinii de drept, efectuarea și înfăptuirea justiției, apărarea drepturilor și intereselor legitime ale persoanei și ale societății, a fost necesar instituirea unui mecanism clar care să reglementeze cazurile, modul și condițiile de răspundere patrimonială a statului.

Modul și condițiile de răspundere patrimonială a statului pentru prejudiciul cauzat prin acțiunile ilicite comise în procesele penale de organele de urmărire penală, de procuratură și de instanțele judecătorești a fost reglementat prin Legea nr.1545 din 25.02.1998 privind modul de reparare a prejudiciului cauzat prin acțiunile ilicite ale organelor de urmărire penală, ale procuraturii și ale instanțelor judecătorești.

Una din problemele cu care se confruntă instanța de judecată la examinarea respectivei categorii de pricini, este clarificarea cu certitudine care anume erori judiciare și de anchetă au drept consecință răspunderea patrimonială a statului și dacă efectuarea ilicită a percheziției ar fi una din temeiurile generatoare a dreptului la satisfacție patrimonială din partea statului.

Însă până a purcede la elucidarea acestei probleme, este necesar de identifica ce urmează a fi înțeles prin acțiuni ilicite. Conform art.2 din Legea nr.1545 din 25.02.1998, prin acțiuni ilicite se subînțeleg acțiuni sau inacțiuni ale organului împuternicit să examineze cazurile cu privire la contravențiile administrative, ale organului de urmărire penală sau ale

instanței de judecată, care exclud vinovăția acestora, al căror caracter ilegal se manifestă prin încălcarea principiului general, potrivit căruia nici o persoană nevinovată nu poate fi trasă la răspundere și nu poate fi judecată, (erori) ori fapte ale persoanelor cu funcție de răspundere din organul de urmărire penală sau din instanța de judecată, manifestate prin încălcarea intenționată a normelor procedurale și materiale în timpul procedurii penale sau administrative (infrațiuni).

Așadar, legislatorul a evidențiat în textul art.1405 din Codul civil al R.M., cercul exhaustiv de temeuri de apariție a prejudiciului: condamnare ilegală, atragere ilegală la răspundere penală, aplicare ilegală a măsurii preventive sub forma arestului preventiv sau sub forma declarației scrise de a nu părăsi localitatea, prin aplicarea ilegală în calitate de sancțiune administrativă a arestului, muncii neremunerată în folosul comunității.

Este remarcabil faptul că art. 3 alin.(1) al Legii nr.1545 din 25.02.1998, extinde temeiurile de apariție, astfel fiind reparabil prejudiciul material și moral cauzat persoanei fizice sau juridice în urma:

a) reținerii ilegale, aplicării ilegale a măsurilor preventive sub formă de arest, de declarație de a nu părăsi localitatea sau țara, tragerii ilegale la răspundere penală;

b) condamnării ilegale, confiscării ilegale a averii, supunerii ilegale la muncă neremunerată în folosul comunității;

c) efectuării ilegale, în cazul urmăririi penale ori judecării cauzei penale, a percheziției, ridicării, punerii ilegale sub sechestru a averii, eliberării sau suspendării ilegale din lucru (funcție), precum și în urma altor acțiuni de procedură care limitează drepturile persoanelor fizice sau juridice;

d) supunerii ilegale la arest contravențional, reținerii contravenționale ilegale sau aplicării ilegale a amenzii contravenționale de către instanța de judecată;

e) efectuării măsurilor speciale de investigații cu încălcarea prevederilor legislației;

f) ridicării ilegale a documentelor contabile, a altor documente, a banilor, a ștampilelor, precum și în urma blocării conturilor bancare.

Dacă norma materială a Codului civil prevede doar temeuri de apariție, atunci legea specială mai instituie și condiții de apariție a dreptului de reparare a prejudiciului, care sunt înserate la art.6 al Legii nr.1545 din 25.02.1998 privind modul de reparare a prejudiciului cauzat prin acțiunile ilicite ale organelor de urmărire penală, ale procuraturii și ale instanțelor judecătorești. Urmare, dreptul la repararea prejudiciului, în mărimea și modul stabilite de prezenta lege, apare în cazul:

a) devenirii definitive și irevocabile a sentinței de achitare;

b) scoaterii persoanei de sub urmărire penală sau încetării urmăririi penale pe temeuri de reabilitare;

c) adoptării de către instanța judecătorească a hotărârii cu privire la anularea arestului contravențional în legătură cu reabilitarea persoanei fizice;

d) adoptării, de către judecătorul de instrucție, în condițiile art.313 alin.(5) din Codul de procedură penală al R.M., în privința persoanei achitate sau scoase de sub urmărire penală, a încheierii privind declararea nulității actelor sau acțiunilor organului de urmărire penală sau organului care exercită activitate specială de investigații.

Totodată, este importat de evidențiat faptul că temeiul de apariție este indisolubil legat de condiția de apariție a dreptului la repararea prejudiciului, astfel că o acțiune civilă ar avea succes doar în cazul existenței legăturii cauzale directe dintre acestea.

Din interpretarea sistemică a normelor legale indicate supra, rezultă cu certitudine că persoana care a fost atrasă ilegal la răspundere penală (bănuț/învinuț/condamnat), la domiciliul căreia a fost efectuată percheziția, în temeiul art.1405 din Codul civil al R.M. și art.3 alin.(1) lit.(a) și (c) al Legii nr.1545 din 25.02.1998, ar putea intenta o acțiune civilă împotriva statului de reparare a prejudiciului cauzat imediat ce au survenit condițiile de apariție stipulate la art.6 al legii speciale.

Un subiect mult mai sensibil este **posibilitatea de reparare a prejudiciului cauzat terței persoane ca urmare a percheziției ilicite** și care nu a avut nici o calitate procesuală la urmărirea penală.

Reflectând asupra conținutului art.1405 din Codul civil al R.M., se deduce că percheziția ilicită nu constituie temei care ar acorda persoanei dreptul la repararea prejudiciului suportat ca urmare a erorii comise de către un organ al autorității judecătorești. Acest temei însă, se regăsește în art.3 alin.(1) lit.(c) al Legii nr.1545 din 25.02.1998, care stabilește că este reparabil prejudiciul material și moral cauzat persoanei fizice sau juridice în urma efectuării ilegale, în cazul urmăririi penale ori judecării cauzei penale, a percheziției.

Analizând cadrul legal sub aspectul momentului apariției dreptului la repararea prejudiciului (condiția de apariție), unicul temei care ar putea fi invocat de către terța persoană, care nu a avut nici o calitate procesuală în cadrul urmăririi penale, ar fi art.6 lit.(d) al Legii nr.1545 din 25.02.1998: adoptarea, de către judecătorul de instrucție, în condițiile art.313 alin.(5) din Codul de procedură penală, în privința persoanei achitate sau scoase de sub urmărire penală, a încheierii privind declararea nulității actelor sau acțiunilor organului de urmărire penală sau organului care exercită activitate specială de investigații.

Pe cale de consecință, derivă mai întâi de toate, obligația de constatare a nulității actelor care au stat la baza efectuării percheziției pentru a demonstra caracterul ilegal al acțiunii procesuale, prin înaintarea unei plângeri penale la judecătorul de instrucție în temeiul art.313 din Codul de procedură penală.

Însă, declararea nulității actelor sau acțiunilor organului de urmărire penală care au stat la baza percheziției nu denotă automat întrunirea condițiilor legale care acordă posibilitate de reparare a prejudiciului.

Analizând semantic condiția de apariție a dreptului la repararea prejudiciului stipulată de art.6 lit.(d) din Legea nr.1545 din 25.02.1998 se concluzionează că și în această situație actul anulat trebuie să se refere la *persoana achitată sau scoasă de sub urmărire penală*.

Astfel, sub aspectul momentului de când apare dreptul la repararea prejudiciului, se atestă că, *in stricto sensu* prevederile art.6 al Legii nr.1545 din 25.02.1998 nu sunt aplicabile, or percheziția a fost efectuată la o persoană care nu avea nici o calitate procesuală în cauza penală.

Presupune oare acest lucru că încălcarea drepturilor și intereselor legitime ale persoanei în privința căreia nu a fost intentată vreo cauză penală și care este victimă a percheziției ilegale, nu constituie temei de răspundere din partea statului? Răspunsul este nu, or principiul egalității, consacrat în art.16 din Constituție garantează că, toți cetățenii Republicii Moldova sunt egali în fața legii și a autorităților publice, fără deosebire de rasă, naționalitate, origine etnică, limbă, religie, sex, opinie, apartenență politică, avere sau de origine socială.

Și în această ordine de idei, art.5 alin.(4) din Codul civil al R.M. iterează că instanța de judecată nu este în drept să refuze înfăptuirea justiției în cauzele civile pe motivul că norma juridică lipsește sau este neclară.

Deoarece cadrul legal național este lacunar în astfel de spețe, soluția este dictată de prevederile internaționale. Conform art.4 alin.(1) al Constituției R.M., dispozițiile constituționale privind drepturile și libertățile omului se interpretează și se aplică în concordanță cu Declarația Universală a Drepturilor Omului, cu pactele și cu celelalte tratate la care Republica Moldova este parte. Alin.(2) al aceleiași norme stipulează că, dacă există neconcordanțe între pactele și tratatele privitoare la drepturile fundamentale ale omului la care Republica Moldova este parte și legile ei interne, prioritate au reglementările internaționale. Dispoziții similare se conțin și în art.7 din Codul civil al R.M.

Potrivit art.17 §1 și §2 al Pactului internațional cu privire la drepturile civile și politice din 16.12.1966, ratificat prin Hotărârea Parlamentului nr.217 din 28.07.1990 [6], nimeni nu va putea fi supus vreunor imixțiuni arbitrare sau ilegale în viața particulară, în familia, domiciliul sau corespondența sa, nici la atingeri ilegale aduse onoarei și reputației sale. Orice persoană are drept la protecția legii împotriva unor asemenea imixțiuni sau atingeri.

Din prevederile hotărârii Curții Constituționale nr.55 din 14.10.1999 „Privind interpretarea unor prevederi ale art.4 din Constituția R.M.” [7] rezultă că, Convenția Europeană constituie o parte integrantă a sistemului legal intern și, respectiv, prevederile ei trebuie aplicate direct ca o oricare altă lege a Republicii Moldova, ultima având prioritate față de restul legilor interne care îi contravin.

Art.8 alin.(1) și (2) al *Convenției* pentru apărarea drepturilor omului și a libertăților fundamentale statuează că, orice persoană are dreptul la respectarea vieții sale private și de familie, a domiciliului său și a corespondenței sale. Nu este admis amestecul unei autorități publice în exercitarea acestui drept decât în măsura în care acest amestec este prevăzut de lege și dacă constituie o măsură care, într-o societate democratică, este necesară pentru securitatea națională, siguranța publică, bunăstarea economică a țării, apărarea ordinii și prevenirea faptelor penale, protejarea sănătății sau a moralei, ori protejarea drepturilor și libertăților altora.

Este important a menționa că efectuarea percheziției presupune o ingerință în viața privată și în dreptul persoanei la respectarea domiciliului. Conform standardelor impuse de Curtea Europeană a Drepturilor Omului, pentru a fi considerată legală, orice ingerință în viața privată și în dreptul persoanei la respectarea domiciliului trebuie să corespundă următoarelor condiții:

- a) ingerința trebuie să fie prevăzută expres de lege;
- b) ingerința trebuie să urmărească un scop legitim;
- c) ingerința trebuie să fie „necesară într-o societate democratică”.

Aceste condiții poartă convențional și denumirea de „triplu test”, și este o etapă obligatorie în vederea constatării dacă a avut loc încălcarea drepturilor protejate de Convenție, în special dreptul la viața privată și dreptul la respectarea domiciliului. În cazul în care Curtea Europeană stabilește că toate cele trei exigențe sunt întrunite, acțiunile întreprinse de agenții statului va fi considerat legitim.

Deoarece în circumstanțele propuse spre dezbateri, cadrul legal este insuficient, este binevenit ca persoana care solicită repararea prejudiciului cauzat să invoce ilegalitatea ingerinței în drepturile garantate de Convenție, argumentând nelegitimitatea anume prin prisma triplului test.

Verificând dacă ingerința este prevăzută de lege, constatăm că percheziția se autorizează sau se confirmă de judecătorul de instrucție, fiind bazată pe prevederile art.125 alin.(1) din Codul de procedură penală al R.M., care indică faptul că organul de urmărire penală este în drept să efectueze percheziție dacă din probele acumulate sau din materialele activității speciale de investigații rezultă o presupunere rezonabilă că într-o anumită încăpere ori într-un alt loc sau la o anumită persoană se pot afla instrumente ce au fost destinate pentru a fi folosite sau au servit ca mijloace la săvârșirea infracțiunii, obiecte și valori dobândite de pe urma infracțiunii, precum și alte obiecte sau documente care ar putea avea importanță pentru cauza penală și care prin alte procedee probatorii nu pot fi obținute.

Ingerința în viața privată și în dreptul la respectarea domiciliului persoanei prin efectuarea percheziției, de obicei, urmărește scopul legitim de apărare a ordinii și de prevenire a faptelor penale [8, p.159].

Sub aspectul dacă ingerința a fost „necesară într-o societate democratică”, este important a argumenta faptul că prin adoptarea de către judecătorul de instrucție, în condițiile art.313 alin.(5) din Codul de procedură penală al R.M., fie de către instanța de recurs, a încheierii privind declararea nulității actelor sau acțiunilor organului de urmărire penală, ingerința devine excesivă în raport cu scopul legitim urmărit și inadmisibilă într-o societate democratică.

Ca exemplu de ingerință excesivă aducem cauza *Mancevschi c. Moldovei*, în care Curtea Europeană a Drepturilor Omului se expune în mod critic privitor la autorizarea percheziției eliberată de către judecătorul de instrucție, care a reproduș aproape în întregime ordonanța ofițerului de urmărire penală și nu a indicat vreun detaliu referitor la ceea ce urma să fie căutat pe parcursul percheziției. Mai mult, autorizarea a fost formulată în termeni extrem de generali, pur și simplu autorizând „percheziția oficiului situat la adresa”. Autorizarea nu conținea nici o informație despre motivele pentru care se credea că în urma percheziției apartamentului reclamantului și a biroului acestuia s-ar fi obținut probe cu privire la vreo

abatere. Acest fapt a acordat ofițerului de urmărire penală o discreție nelimitată de a căuta orice dorea el atât la biroul, cât și la domiciliul reclamantului [9].

Menționăm că persoana vătămată într-un drept (dreptul la respectarea vieții private și de familie, la inviolabilitatea a domiciliului) și care nu a avut nici o calitate procesuală la urmărirea penală, ar putea solicita repararea prejudiciului cauzat urmare a percheziției ilicite, invocând în acest sens doar prevederile juridice internaționale. În acest sens, instanțele judecătorești naționale au obligația de a aplica în mod direct normele internaționale, așa cum dictează art.7 al Codului civil al R.M.: dacă prin tratatul internațional la care Republica Moldova este parte sunt stabilite alte dispoziții decât cele prevăzute de legislația civilă, se vor aplica dispozițiile tratatului internațional. Cu titlu de exemplu, aducem situația de speță în care Judecătoria Chișinău, sediul Buiucani, a aplicat în mod direct normele internaționale în scopul reparării prejudiciului cauzat în urma percheziției ilegale efectuate de către organul de urmărire penală.

La caz, prin încheierea judecătorului de instrucție a Judecătoriei Chișinău, sediul Centru din 23.06.2014, a fost admis demersul procurorului privind autorizarea efectuării percheziției la domiciliul cet. D.L. pe motivul unei bănuieli rezonabile că pot fi găsite recipise, ciorne cu evidența împrumuturilor acordate, precum și alte obiecte care ar fi fost folosite la săvârșirea infracțiunii. Ne fiind de acord cu încheierea instanței de fond, cet. D.L. a depus cerere de recurs. Prin decizia Curții de Apel Chișinău din 29.05.2014, recursul declarat de cet. D.L. a fost admis, cu casarea încheierii instanței de fond. Drept consecință, cet. D.L. s-a adresat cu acțiune civilă la Judecătoria Chișinău sediul Buiucani împotriva Statului Republica Moldova, în persoana Ministerului Justiției și Ministerului Finanțelor, prin care a solicitat încasarea prejudiciului moral cauzat prin acțiunile organului de urmărire penală (percheziția ilegală).

Judecătoria Chișinău sediul Buiucani a admis parțial acțiunea reclamantei D.L. și a dispus încasarea în beneficiul acesteia a sumei de 5.000 lei cu titlu de prejudiciu moral pentru acțiunile ilegale ale organului de urmărire penale (percheziția ilegală). În argumentarea hotărârii, instanța a stabilit că prin efectuarea percheziției, a avut loc o ingerință în „viața privată” și în dreptul la „respectarea domiciliului” persoanei. Ingerința a fost una excesivă în raport cu scopul legitim urmărit, a fost nejustificată, disproporționată și inadmisibilă într-o societate democratică.

Totodată, instanța a constatat existența unei lacune legislative, deoarece în Legea nr.1545 din 25.02.1998 nu este indicată sintagma „percheziție ilegală” ca temei de apariție a dreptului la repararea prejudiciului cauzat. Luând în considerație acest fapt, instanța de judecată s-a expus că *in stricto sensu*, prevederile art.6 al Legii nr.1545 din 25.02.1998 nu sunt aplicabile, fiindcă percheziția a fost efectuată la o persoană care nu avea nici o calitate procesuală în cauza penală. Cu toate acestea, instanța de judecată a dat câștig de cauză reclamantei D.L., indicând asupra temeiniciei motivelor care-i acordă reclamantei posibilitatea de a-și valorifica dreptul său la acțiune prin prisma Legii nr.1545 din 25.02.1998, art.8 al Convenției Europene a Drepturilor Omului și a jurisprudenței Curții Europene a Drepturilor Omului [10].

Concluzii

Generalizând cele expuse, ajungem la concluzia că lipsa în legislația civilă națională a sintagmei „a percheziției ilegale” în calitate de temei de apariție a dreptului la repararea prejudiciului cauzat denotă anumite problematici atât pentru justițiabili, cât și pentru instanțele judecătorești.

În legătură cu aceasta, putem conchide că persoana vătămată într-un drept (dreptul la respectarea vieții private și de familie, la inviolabilitatea a domiciliului) și care nu a avut nici o calitate procesuală la etapa de urmărire penală, ar putea solicita repararea prejudiciului cauzat urmare a percheziției ilicite, invocând în acest sens doar prevederile juridice internaționale. Fundamentul legal pentru aplicarea directă de către instanțele judecătorești naționale a normelor internaționale o constituie art.7 din Codul civil al R.M. în conformitate cu care dacă prin tratatul internațional la care Republica Moldova este parte sunt stabilite alte dispoziții decât cele prevăzute de legislația civilă, se vor aplica dispozițiile tratatului internațional.

Cu titlu de *lege ferenda*, considerăm oportun ca prevederile art.1405 din Codul civil al R.M. să fie modificate, prin introducerea sintagmei „a percheziției ilegale” în calitate de temei de apariție a dreptului la repararea prejudiciului cauzat. Aceasta ar acoperi lacuna legislativă existentă la etapa actuală și ar contribui la instituirea unui remediu mai efektiv la nivel național în vederea reparării prejudiciului cauzat urmare a percheziției ilicite la domiciliul terței persoane care nu a avut nici o calitate procesuală în cadrul dosarului penal.

REFERINȚE BIBLIOGRAFICE

1. Convenția nr.1950 pentru apărarea drepturilor omului și a libertăților fundamentale, adoptată la Roma la 04.11.1950, ratificată prin hotărârea Parlamentului R.M. nr. 1298-XIII din 24.07.1997. În: *Tratate internaționale*, 1998, nr.1, p.38-52.
2. Legea nr.1545 din 25.02.1998 privind modul de reparare a prejudiciului cauzat prin acțiunile ilicite ale organelor de urmărire penală, ale procuraturii și ale instanțelor judecătorești. În: *Monitorul Oficial al Republicii Moldova*, 1998, nr.50-51.
3. Codul civil al R.M. nr.1107 din 06.06.2002. În: *Monitorul Oficial al Republicii Moldova*, 2002, nr.82-86.
4. Codul de procedură penală al R.M. nr.122 din 14.03.2003. În: *Monitorul Oficial al Republicii Moldova*, 2003, nr.104-110.
5. Constituția Republicii Moldova, adoptată la 29.07.1994. În: *Monitorul Oficial al Republicii Moldova*, 1994, nr.1.
6. Pactului internațional cu privire la drepturile civile și politice din 16.12.1966, ratificat prin Hotărârea Parlamentului R.M. nr.217 din 28.07.1990. În: *Veștile Sovietului Suprem al Republicii Sovietice Socialiste Moldova*, 1990, nr.8.
7. Hotărârea Curții Constituționale nr.55 din 14.09.1999 „Privind interpretarea unor prevederi ale art. 4 din Constituția R.M.”. În: *Monitorul Oficial al Republicii Moldova*, 1999, nr.118.
8. Долгополов Р.Г., Мельников И.С. Процессуальные гарантии права граждан на возмещение вреда при производстве обыска в жилище. În: *Таврический научный обозреватель (Federația Rusă)*, 2015, nr.2.
9. Cauza Mancevschi c. Moldovei din 07.10.2008, <http://jurisprudentacedo.com/Mancevschi-c.-Moldovei-Perchezitia-in-oficiul-unui-avocat.html> (vizitat 26.08.2017).
10. Hotărârea Judecătoriei Buiucani, mun. Chișinău, din 31.03.2015, dosar nr.2-1000/15. Arhiva Judecătoriei Chișinău, sediul Buiucani.

**ARMONIZAREA LEGISLAȚIEI NAȚIONALE LA CADRUL
NORMATIV EUROPEAN ȘI INTERNAȚIONAL PRIVIND DETERMINAREA
MĂRIMII MASEI SUCCESORALE ȘI COTEI REZERVEI SUCCESORALE**

Eugenia COJOCARI, prof. univ., dr.,
Universitatea de Studii Politice și Economice Europene "Constantin Stere"
e-mail.ecojocari@rambler.ru

Vasili PEREDERCO, drd.,
Universitatea de Studii Politice și Economice Europene "Constantin Stere"

În articolul ce urmează autorii au elucidat tema privind armonizarea legislației naționale la cadrul normativ european și internațional privind determinarea mărimii masei succesoriale și cotei rezervei succesoriale, au încercat să explice esența și unele particularități, specifice în Republica Moldova. În acest articol se face o caracteristică a legislației și a literaturii de specialitate dedicate determinării mărimii masei succesoriale și cotei rezervei succesoriale din România, Republica Moldova, sub aspect de drept comparat, în temeiul cărora autorii ajung la un șir de concluzii prin care se evidențiază particularitățile.

Cuvinte-cheie: rezerva succesorală, cota rezervei succesoriale, succesori rezervatari, partajul averii succesoriale, patrimoniul succesoral.

In the following article the authors elucidated the topic of harmonization of the national legislation with the European and international normative framework regarding the determination of the size of the succession mass and the share of the inheritance reserve, attempt to explain the essence and some particularities, specific in the Republic of Moldova. This article presents a characteristic of the legislation and literature dedicated to determining the size of the succession mass and share of the succession reserve in Romania, the Republic of Moldova, in terms of comparative law, on the basis of which the authors reach a series of conclusions highlighting the peculiarities.

Keywords: inheritance reserve, share of inheritance reserve, reservist successors, estate succession divestment, inheritance patrimony.

Consiliul European de la Bruxelles din 10-11 decembrie 2009 a adoptat un nou program multianual, intitulat "Programul de la Stockholm – O Europă deschisă și sigură în serviciul cetățenilor și pentru protecția acestora", apreciind nevoia extinderii principiului recunoașterii reciproce la domenii noi, esențiale pentru viața cotidiană, cum ar fi succesiunile și testamentele. În felul acesta s-a demarat direcția de acțiune pentru o viitoare reglementare preconizată, încercându-se, pe de o parte, salvarea tradițiilor și a obiceiurilor naționale în această materie, iar, pe de altă parte, conferirea unei mai mari predictibilități celor dornici să-și planifice din timp transmisiunea succesorală, eliminând distorsiunile generate de spiritul metodei conflictualiste clasice [1, p.8].

Instituția transmiterii moștenirii reprezintă o formă a trecerii patrimoniului sau activului, și pasivului succesiunii la moștenitor fie sub statut de transmisiune a posesiunii moștenirii și a dreptului de proprietate, precum și a altor drepturi cuprinse în moștenire sau legat.

În conformitate cu legislația Republicii Moldova, dobândirea posesiunii moștenirii se face diferit, după cum succesorii sunt legali sau testamentari. În ce privește succesorii legali, aceștia dobândesc posesiunea de drept a moștenirii prin trimiterea în posesiune. Legatarii dobândesc posesiunea prin predarea legatului, respectiv a obiectului legatului. Succesorii legali, fără a-i deosebi, dobândesc dreptul de proprietate și devin titulari ai celorlalte drepturi cuprinse în moștenire, de drept, de la data deschiderii succesiunii. Dacă însă transmisiunea activului se face în temeiul legii, pe data deschiderii succesiunii, ea nu este definitivă, nici obligatorie. Succesorii și legatarii au un drept de opțiune, în temeiul căruia pot să accepte pur și simplu, să accepte sub beneficiu și să renunțe la succesiune sau legat [2, p.64].

În practica judiciară apar mult mai multe situații care cer diferite soluții. De exemplu, V.C. s-a adresat în instanța de judecată către R.N. și B.V. cu acțiune despre partajarea averii succesoriale. Întru motivarea acțiunii a indicat că fiind în căsătorie cu B.A., după decesul acestuia, a devenit moștenitoare legală a 1/3 din casa de locuit a lui B.A., celelalte 2/3 din casa de locuit sunt moștenite de copiii defunctului – R.N. și B.V. Deoarece aceștia din urmă locuiesc în Federația Rusă, reclamanta roagă să i se atribuie imobilul în natură, iar pentru pârâți să fie încasată de la ea compensație bănească după evaluarea imobilului în cauză.

R.N. și B.V. au depus cerere reconvențională prin care au cerut ca ei să-i achite V.C. compensație bănească pentru cota-parte din moștenire, și nu invers, motivând prin faptul că cota-parte a V.C. este mai mică față de cota-parte ce o dețin ei. Judecătoria sect. Centru, mun. Chișinău prin hotărârea din 14 mai 2002 a admis acțiunea principală, atribuindu-i V.C. imobilul nr. 10 de pe str. Universității, mun. Chișinău și a încasat de la ea în beneficiul lui R.N. 16.333 lei și în beneficiul lui B.V. 16.333 lei.

În ce privește acțiunea reconvențională, instanța de fond nu s-a pronunțat.

Tribunalul Chișinău prin decizia din 12 noiembrie 2003 a respins apelul declarat de R.N. și B.V., menținând hotărârea instanței de fond. Împotriva deciziei Tribunalului Chișinău R.N. și B.V. au declarat recurs, solicitând anularea hotărârilor judecătorești din motiv că sunt ilegale și restituirea pricinii spre rejudecare. Examinând materialele dosarului, argumentele recursului, Colegiul consideră recursul întemeiat și se cere a fi admis din următoarele considerente. Colegiul consideră că instanțele de judecată nu în destulă măsură au verificat circumstanțele cauzei. Astfel,

instanțele de judecată nu au examinat și nu s-au pronunțat asupra cererii reconvenționale, care este anexată la materialele dosarului. La fel, instanțele nu au examinat varianta de partaj a bunului succesoral în natură, iar potrivit art.1444 alin.(3), art.1562 CC RM, valoarea bunului succesoral se încasează doar când împărțirea în natură nu este posibilă. Instanțele de judecată urmau să verifice acest lucru, deoarece simpla dorință a reclamantei de a le achita celorlalți doi succesori compensație bănească după evaluarea imobilului în litigiu nu poate servi drept temei de obligare a recurenților să primească o sumă de bani în schimbul cotei în natură din averea succesorală.

În aceste circumstanțe, Colegiul lărgit al Curții Supreme de Justiție consideră că instanțele de judecată, la examinarea litigiului, nu în destulă măsură au verificat circumstanțele cauzei, astfel au comis erori judiciare care nu pot fi corectate de instanța de recurs, din aceste considerente, hotărârea instanței de fond și decizia instanței de apel urmează a fi casate cu restituirea pricinii spre rejudecare în prima instanță. La rejudecare instanța urmează să țină cont de cele menționate și în funcție de probele acumulate să pronunțe o hotărâre legală și întemeiată [3, p.12].

Este important să ținem cont și de pct.51 al Hotărârii Plenului Curții Supreme de Justiție a Republicii Moldova nr.13 din 03.10.2005, care prevede că la judecarea litigiului apărut în legătură cu determinarea cotei rezervei succesorală, se vor lua în considerație următoarele aspecte:

- dreptul la cota din rezerva succesorală nu depinde de consimțământul altor moștenitori;
- cota se va determina în funcție de întregul patrimoniu succesoral, inclusiv de bunurile dispuse pentru îndeplinirea legatului;
- dacă există mai mulți moștenitori, se vor lua în considerație toți moștenitorii legali chemați la moștenire, dacă nu ar fi existat testamentul, iar moștenitorii testamentari nu se vor lua în considerație, dacă nu sunt în același timp și moștenitori legali;
- cotitatea disponibilă se ajustează în măsura în care încalcă rezerva succesorală și în mod proporțional pentru toți destinatarii;
- dreptul la cotă din rezerva succesorală nu este condiționat de traiul în comun anterior cu defunctul și de administrarea gospodăriei comune cu a lui [4, p.4].

Procedura de obținere a dreptului la moștenire a succesorilor rezervatari este complicată și de unele condiții suplimentare una din care este dovada *inaptitudinii de muncă* despre care s-a concretizat în lucrare. În primul rând, succesorii rezervatari trebuie să se determine în privința opțiunii succesorală. Potrivit legislației civile (art.1516, 1526 și 1540 CC RM), și pentru succesorii rezervatari opțiunea succesorală constă în posibilitatea succesibilului – după deschiderea moștenirii – de a alege trei posibilități:

- acceptarea pură și simplă a moștenirii (*ultra vires hereditas* – răspunde și cu activul din moștenire pentru datoriile defunctului);
- renunțarea la moștenire (succesibilul renunță cu efect retroactiv la vocația sa succesorală);
- acceptarea sub beneficiul de inventar (*intra vires hereditas* – va răspunde de pasiv în limita activului moștenit).

Potrivit CC RM, acceptarea succesiunii poate fi expresă sau tacită (art.1516 CC RM). Regulă *locus regit actum* se aplică în privința acceptării exprese. Unele precizări sunt necesare în ce privește acceptarea tacită. Această acceptare rezultă dintr-un act juridic pe care succesibilul nu-l putea face decât în calitatea sa de moștenitor, din care rezultă neîndoiește intenția de a accepta (art.1516 alin. (3) CC RM). Se prezumă deci acceptarea moștenirii. În această măsură se aplică legea succesiunii. Valorează acceptarea tacită numai actele de dispoziție și cele de administrare care angajează viitorul și nu au un caracter urgent cu privire la anumite bunuri succesorală. Astfel, va fi socotit că a acceptat succesibilul care a vândut, ipotecat, grefat cu servituții un imobil din moștenire. De asemenea, va fi socotit acceptant succesibilul care a făcut un act juridic având ca obiect universalitatea moștenirii sau o cotă-parte din ea. Forma exterioară a tuturor actelor menționate, în măsura în care nu există o reglementare diferită, este supusă regulii *locus regit actum*, fiind acte juridice. Problema dacă asemenea acte juridice valorează acceptarea tacită (deci interpretarea conduitei succesibilului) este supusă legii succesiunii [5, p.66].

Moștenitorii care au acceptat succesiunea devin coproprietari ai patrimoniului succesoral indiviz, fiecare dintre ei deținând dreptul la numai o cotă-parte ideală, abstractă din patrimoniu, niciunul dintre ei nefiind titular exclusiv asupra unui bun sau asupra unei fracțiuni materiale din bun, căci numai dreptul este fracționat, nu și bunul sau bunurile din materialitatea lor. Cu excepția cazurilor în care moștenitorul este cu titlu particular și a moștenit un bun concret, niciunul dintre moștenitori nu este titular al bunurilor incluse în masa succesorală. În principiu, natura juridică și regulile aplicabile coproprietății succesorală nu diferă de natura și regimul juridic aplicabil coproprietății. Această concluzie se impune în lipsa unor reguli speciale referitoare la coproprietatea succesorală. În ceea ce privește împărțirea coproprietății succesorală, regulile de drept comun ale coproprietății se vor aplica în lipsa unor reglementări speciale în materia moștenirii. De la deschiderea succesiunii, obligațiile și sarcinile moștenirii se transmit divizate către moștenitori, dar bunurile care formează obiectul unor drepturi cuprinse în masa succesorală pot ridica probleme, în sensul că acestea nu sunt susceptibile de o împărțire automată, ci presupun partajarea lor între succesori. Până la partaj, ei dețin o parte abstractă, ideală din patrimoniul succesoral, concretizat într-un anumit procent din moștenire [6, p.4].

Determinarea mărimii rezervei succesorală, precum și alte compartimente ale succesiunii legale, este un proces complicat alcătuit din diferite etape. Despre aceasta ne convinge și practica judiciară. Un exemplu elocvent este Decizia Colegiului civil și de contencios administrativ al Curții Supreme de Justiție a Republicii Moldova nr.2ra-177/2012 din 11.01.2012 – Stabilirea cotelor-părți ale succesorilor a fost efectuată greșit de către instanța de apel la pronunțarea deciziei sale, respectiv și suma compensației bănești pentru fiecare recurentă nu a fost calculată corect [7, p.36].

Astfel, după definirea noțiunii de rezervă succesorală, evidențierea particularităților acesteia, analizei particularităților drepturilor succesorilor rezervatari, este important să analizăm și să determinăm modul de stabilire a mărimii rezervei succesorală, precum și cota ce-i revine fiecărui succesor rezervatar.

Codul civil al Republicii Moldova prin intermediul art.1507-1514 [8] reglementează modul de determinare a mărimii și cotei din rezerva succesorală pentru fiecare moștenitor rezervatar. Articolul 1507 CC RM stabilește că mărimea rezervei succesorală se determină în funcție de întregul patrimoniu succesoral, inclusiv de avereatribuită pentru îndeplinirea legatului. În sensul articolului citat, este important să se cunoască tot patrimoniu succesoral și dacă sunt sarcini stabilite prin legat. Determinarea cotei din rezerva succesorală pentru fiecare moștenitor rezervatar este reglementată de art.1508 CC RM. Astfel, norma de drept stabilește că: *la determinarea cotei din rezerva succesorală pentru fiecare moștenitor rezervatar, se iau în considerare toți moștenitorii legali chemați la succesiune, dacă nu ar fi existat testamentul*. Moștenitorii testamentari nu se iau în considerare dacă ei nu sunt moștenitori legali. Pentru o mai bună claritate, considerăm că art.1508 trebuie de completat cu cuvintele... **de clasa I**, în caz contrar, se înțeleg toate clasele succesorală...

Prevederile CC RM stabilesc și unele condiții pentru moștenitorul rezervatar care este în același timp și legatar. În acest sens, art.1509 CC RM prevede că *dacă moștenitorul rezervatar este în același timp și legatar, va putea pretinde la rezervă dacă renunță la legat. În caz contrar, el pierde dreptul la cota din rezerva succesorală în mărimea legatului*.

CC RM reglementează și situația când testamentul nu se referă la întregul patrimoniu succesoral. În aceste cazuri, art.1510 CC RM prevede separarea rezervei succesorală din patrimoniul netestat. Astfel, *dacă testamentul nu se referă la întregul patrimoniu succesoral, rezerva succesorală se separă, în primul rând, din averea netestată, iar în cazul insuficienței acesteia, rezerva se completează din averea testată*.

Din articolul citat, reiese că dacă toată averea a fost testată și sunt rezervatari, atunci din averea testată se separă rezerva succesorală, însă legiuitorul nu a concretizat cum se va efectua această separare și ce parte din patrimoniul succesoral testat va trece la rezervă. Bineînțeles că am putea să presupunem că tot o 1/2 cotă-parte, dar expres în lege nu este accentuat și o astfel de prevedere ar putea să supere succesorii testamentari, de aceea propunem o completare a art.1510 cu un aliniat:

Dacă testamentul se referă la întregul patrimoniu succesoral, rezerva succesorală se separă din averea testată, tot la 1/2 din această avere.

CC RM, pe lângă dreptul succesorului rezervatar la o 1/2 cotă-parte din patrimoniul succesoral legal, prevede pentru succesorii rezervatari și alte drepturi. Art.1511 CC RM prevede dreptul succesorului rezervatar de a cere completarea cotei. Astfel, *dacă succesorului rezervatar i se testează avere în mărime mai mică de jumătate din cota pe care ar fi primit-o în caz de succesiune legală, el poate cere partea cu care cota primită conform testamentului este mai mică de jumătate din cota pe care ar fi primit-o în baza moștenirii legale*.

Articolul 1512 CC RM prevede dreptul succesorului rezervatar de a renunța la cota din rezerva succesorală. Moștenitorul rezervatar poate renunța la cota ce i se cuvine din rezerva succesorală, fără a indica în acui favoare renunță. Faptul acesta nu atrage majorarea cotei din rezerva succesorală pentru alți moștenitori. Cota lui trece la moștenitorii testamentari proporțional cotei testate lor. Prin această prevedere se accentează totuși importanța mai majoră a testamentului în calitate de act de liberalitate. ***Considerăm însă că articolul citat trebuie să fie completat cu o precizare pentru situația când nu există testament***. Acceptarea cotei din rezerva succesorală sau renunțarea la ea se face în termenul stabilit pentru opțiune succesorală.

CC RM prevede reglementări restrictive pentru succesorii rezervatari. Articolul 1513 CC RM precizează câteva situații când aceștia sunt privați de dreptul la cotă din rezerva succesorală. Acestea sunt:

(1) *Privarea de dreptul la cotă din rezerva succesorală poate avea loc dacă există circumstanțe care au drept rezultat decăderea din dreptul la moștenire în genere.*

(2) *Privarea de dreptul la cotă din rezerva succesorală poate fi efectuată de testator încă în timpul vieții lui prin adresare în instanța de judecată.*

(3) *Hotărârea pronunțată de instanța de judecată despre privarea de dreptul la cotă din rezerva succesorală se aplică din momentul deschiderii moștenirii. Aceeași regulă acționează și în cazul în care testatorul s-a adresat în instanța de judecată, iar hotărârea a fost pronunțată după decesul lui.*

În sensul art.1513 alin.(1) CC RM, pentru a dispune de posibilitatea de a veni la moștenire, persoana, pe lângă condiția dispunerii de vocație succesorală generală și concretă, trebuie să întrunească și o condiție negativă, și anume: să nu fie nedemnă de a moșteni. Nedemnitățile, ca condiție, este specifică moștenirii legale ce constă în decăderea moștenitorului cu vocație succesorală din dreptul de a moșteni un patrimoniu succesoral determinat, la fel și la rezerva la care ar avea dreptul din acest patrimoniu, purtând vina de o faptă gravă față de cel care lasă moștenirea.

Conform art.1434 CC RM, nedemnitățile (nevrednicia) succesorală privește și succesiunea testamentară. Astfel, nedemnitățile deține următoarele caractere juridice, având în vedere faptul că unii autori o consideră ca o sancțiune civilă [9, p.38]:

- *Se aplică numai în cazul săvârșirii faptelor expres și limitativ prevăzute în art.1434 CC RM;*
- *Nedemnitățile, precum și circumstanțele nedemnității, sunt constatate decătore instanța de judecată;*
- *Fiind o sancțiune, se aplică și produce efecte doar în privința autorului faptei. Sancțiunea de nedemnitățile are un caracter personal – intuitu personae, cu excepția, potrivit art.1504 alin.(3) CC RM, când efectele se referă la decăderea din dreptul de moștenire prin reprezentare a descendenților și colateralilor până la gradul al IV-lea de rudenie din considerentul privind calitatea de succesor ai moștenitorului nedemn decedat;*
- *Nedemnitățile produce efecte relative, în sensul că sancțiunea aplicată nu privește alte moșteniri, nedemnul fiind înlăturat numai de la moștenirea persoanei față de care a săvârșit faptele;*

• *Sancțiunile trebuie să fie aplicate faptelor ce au fost săvârșite cu vinovăție, adică moștenitorul să fi acționat cu discernământ, în lipsa discernământului neputându-se vorbi de vinovăție.*

În ce privește cazurile de nedemnitățe, potrivit art.1434 CC RM, nu poate fi succesor testamentar sau legal persoana care:

a) a comis intenționat o infracțiune sau o faptă amorală împotriva ultimei voințe, exprimate în testament, a celui ce a lăsat moștenirea, dacă aceste circumstanțe sunt constatate de instanța de judecată;

b) a pus intenționat piedici în calea realizării ultimei voințe a celui ce a lăsat moștenirea și a contribuit astfel la chemarea sa la succesiune ori a persoanelor apropiate sau la majorarea cotei succesoriale a tuturor acestora;

c) nu pot fi succesori ai copiilor lor părinții decăzuți din drepturile părintești care, la data deschiderii succesiunii, nu sunt restabiliți în aceste drepturi și nici părinții (adoptatori) și copiii maturi (inclusiv cei adoptați) care s-au eschivat cu rea-credință de la executarea obligației de întreținere a celui ce a lăsat moștenirea, dacă această circumstanță este constatată de instanța de judecată.

Astfel, legislația nu determină cauzele concrete pentru constatarea persoanei ca nedemnă, ci numai specifică elementele de configurare a acesteia. Conform art.1621, alin.b) CC RM, *legea succesorală determinată potrivit art.1622 CC RM guvernează categoriile de persoane cu vocație succesorală*. Respectiv, nedemnitățea succesorală la fel este supusă legii succesoriale, deoarece nu este o problemă de capacitate de exercițiu.

De asemenea, legea succesorală, potrivit art.1621 lit.e) CC RM, *este aplicabilă reprezentării succesoriale (moștenitorii care beneficiază de reprezentare, condițiile reprezentării succesoriale, efectele acesteia), precum și în ce privește partea ce se cuvine fiecărui moștenitor, rezerva succesorală și cotitatea disponibilă*.

CC RM concretizează și trecerea rezervei succesoriale la moștenitorii testamentari în caz de privare. Astfel, art.1514 prevede că cota din rezerva succesorală a moștenitorului privat de dreptul la ea trece la moștenitorii testamentari. Analizând, acest articol apare întrebarea: dar dacă nu a fost testată averea, atunci unde va trece rezerva succesorală a moștenitorului privat de dreptul la ea. Evident că articolul se cere completat cu o prevedere: *Dacă averea nu a fost testată atunci cota din rezerva succesorală a moștenitorului privat de dreptul asupra ei va trece la succesorii legali*.

Doctrina consideră coproprietatea succesorală vremelnică, incomodă în administrarea bunurilor, chiar generatoare de neînțelegeri și proces întrecoproprietari. Codul civil al Republicii Moldova instituie regula potrivit căreiaoricând un coproprietar poate cere partajul succesiunii. *Partaj*, în sens uzual, înseamnă împărțire a unei averi. Noțiunea își are sorginea în cuvântul francez „partaje” [10, p.1156]. Etimologia acestui termen poate fi găsită în latinescul „partem” sau „partitionem agere”. Prin partaj se înțelege o operație de împărțire a proprietății comune între coproprietari, în urma căreia fiecare dintreaceștia devine proprietar exclusiv asupra unui bun sau a unei părți determinate material. Partajul este frecvent întâlnit cu prilejul ieșirii din indiviziune a moștenitorilor ori în cazul partajului de ascendent, situație în care o persoană împarte bunurile sale moștenitorilor.În dreptul român, partajul este denumit „împărțeaală”. Autorul, Liviu Stănculescu, comentează partajul ca fiind împărțeaala prin care ia sfârșit indiviziunea succesorală, bunurile aflate în indiviziune trecând în proprietatea exclusivă a coproprietarilor succesoralii, potrivit cotei-părți la care are dreptul fiecare [11, p.273].

Astfel, partajul este operațiunea juridică prin care încetează starea de indiviziune, în sensul că bunurile stăpânite pe cote-părți ideale sunt trecute în proprietatea exclusivă a fiecărui coproprietar și determinate în materialitatea lor [12, p.274]. În acest sens, unii autori autohtoni, care-i susținem, consideră că partajul este actul juridic care face să înceteze coproprietatea succesorală indiviză, prin atribuirea către fiecare proprietar a unei părți determinate materialmente din moștenire [13, p.6].

În concluzie afirmăm că Europa nu cunoaște un regim succesoral uniform. Fiecare stat membru dispune de propria codificare în materie succesorală, care reflectă specificul tradițiilor existente și particularitățile evoluției istorice din fiecare țară.

REFERINȚE BIBLIOGRAFICE

1. Popescu D.A. Ghid de drept internațional privat în materia succesiunilor. Onești: Magic Print, 2014, p.8
2. Bloșenco A. Drept civil. Partea specială. Note de curs. Chișinău: Cartdidact, 2003. 470 p.
3. Hotărârea Plenumului CSJ a RM din 15.02.2015, pentru modificarea și completarea *Hotărârii Plenumului Curții Supreme de Justiție nr. 8 din 04.07.2005*- Cu privire la practica aplicării de către instanțele judecătorești a legislației la examinarea cauzelor despre succesiune. În: *Buletinul CSJ a RM*, 2015, nr. 3, p.12.
4. Hotărârea Plenumului CSJ a RM din 03.10.2005, nr.13 - Cu privire la practica aplicării de către instanțele judecătorești a legislației la examinarea cauzelor despre succesiune.În: *Buletinul CSJ a RM*, 2006, nr. 5, p.4
5. Bloșenco A. Drept civil. Partea specială. Note de curs. Chișinău: Cartdidact, 2003. 470 p.
6. Comăniță Gh., Bacaci A. Drept civil. Succesiunile. București: Universul juridic, 2013.332 p.
7. Decizia Colegiului civil și de contencios administrativ al Curții Supreme de Justiție a Republicii Moldova nr.2 ra-177/2012 din 1.01.2012 - Stabilirea cotelor-părți ale succesorilor a fost efectuată greșit de către instanța de apel la pronunțarea deciziei sale, respectiv și suma compensației bănești pentru fiecare recurentă nu a fost calculată corect. În: *Buletinul CSJ a RM*, 2012, nr.6, p.36
8. Legea Republicii Moldova nr.1107/06. 06. 2002 cu privire la Codul civil. Cartea a patra - Dreptul succesoral (art.1432-1575). În: *Monitorul Oficial*, nr. 182-86/661, 22.06.2002.
9. Breban V. Dicționar explicativ al limbii române. București: Științifică și Enciclopedică, 2001. 1156 p.
10. Stănculescu L. Curs de drept civil. Succesiuni. București: Hamangiu, 2012. 296 p.
11. Bacaci A., Comăniță Gh. Drept civil. Succesiunile. București: All Beck, 2006.344p.
12. Gîsca V. Partajul averii succesoriale. În: *Legea și viața*, 2014, nr.8, p.6

STATUTUL JURIDIC AL STRĂINILOR PASIBILI DE A ACCEDE PE PIAȚA FORȚEI DE MUNCĂ DIN REPUBLICA MOLDOVA

Andrei FURCULIȚĂ, drd.,
Universitatea de Stat din Moldova

Statutul juridic al cetățenilor străini și al apatrizilor este reglementat de prevederile art. 19 (1) din Constituția R. Moldova, potrivit căruia, „Cetățenii străini și apatrizii au aceleași drepturi ca și cetățenii R. Moldova, cu excepțiile stabilite de lege”. Principiul constituțional dat este comentat de către experții specialiști în domeniu ca fiind în strânsă legătură cu instituția cetățeniei ca un criteriu al apartenenței juridice a individului la un stat. Astfel, condiția juridică a străinului în calitate de instituție își află reglementare în normele interne și cele internaționale pe care R. Moldova le-a acceptat și le-a implementat în legislația națională, ca stat membru al ONU și al altor organizații internaționale [1, p. 97-98]. Comentarii Constituției RM, evidențiază patru tipuri de regimuri juridice acordate străinilor: regimul național, regimul clauzei națiunii celei mai favorizate, regimul preferențial și regimul special, subliniind că cel mai democratic este regimul național, în care străinii și apatrizi, în mare măsură sunt egali în drepturi cu cetățenii statului, deși nu poate exista o egalitate absolută, ci numai una relativă, străinii fiind limitați în unele drepturi cum ar fi drepturile electorale, dreptul de a se asocia în partide politice, de a ocupa funcții publice.

Codul Muncii al R. Moldova nu reglementează instituția juridică migrația de muncă, iar noțiunea de „lucrător imigrant” nici nu apare în conținutul Codului. Prevederile Codului Muncii, cu privire la angajarea străinilor se limitează doar la reglementările art. 46 (9) care stipulează că „Parte a contractului individual de muncă pot fi cetățenii R. Moldova, cetățenii străini și apatrizii, cu excepția cazurilor prevăzute de legislația în vigoare”. Totodată, conform art. 3 lit. b), prevederile Codului Muncii se aplică, „salariaților cetățeni străini sau apatrizi, încadrați în baza unui contract individual de muncă, care prestează muncă pentru un angajator care își desfășoară activitatea în R. Moldova. Remarcăm că CM al R. Moldova reglementează raporturile de muncă în care sunt implicați străini doar din momentul în care acești au căpătat statutul juridic de „salarizat” (cetățean străin sau apatrid), în sensul clasic și legal al acestuia. Alte aspecte referitoare la statutul juridic al lucrătorului imigrant (cetățeni străini) vor trebui să fie prevăzute de prevederile altor actelor (interguvernamentale), la care RM este parte, ce vizează statutul juridic al persoanelor respective, conform prevederilor art. 49 (5) CM al RM.

Pentru identificarea subiecților în așa caz se cere să delimităm din totalitatea de străini ce au intrat pe teritoriul R. Moldova și beneficiază de dreptul de ședere pe cei care sunt pasibili de a accede pe piața forței de muncă, în general, și cei care au sosit în R. Moldova în scopul desfășurării unei activități de muncă provizorie, în special. Raționamentul unei asemenea delimitări constă în faptul că nu toți străinii sosiți în R. Moldova au scopul inițial de a desfășura o activitate de muncă, însă necesitatea unei surse de existență îi determină pe parcurs să se încadreze pe piața forței de muncă națională și, prin urmare, să beneficieze de drepturile și să aibă obligațiile prevăzute de legislația muncii în vigoare.

Un element comun pentru toți străinii intrați în R. Moldova care sunt pasibili de a accede pe piața forței de muncă este că aceștia beneficiază de dreptul de ședere provizorie pe teritoriul R. Moldova fie în baza unei vize de lungă ședere (de tip D), fie în baza unui tratat internațional la care R. Moldova este parte. Conform art. 19 din Legea nr. 200 [2], viza de lungă ședere se eliberează pentru o perioadă ce nu depășește 12 luni, pentru una sau mai multe șederi a căror durată nu va depăși 90 de zile în decursul a 6 luni de la data primei intrări în țară, care permite străinului să solicite acordarea dreptului de ședere. Viza de lungă ședere poate fi cu o singură sau cu multiple intrări și ieșiri. Totodată, legea specifică faptul că viza de lungă ședere se acordă în următoarele scopuri:

a) desfășurarea activității de întreprinzător, pentru străinii care efectuează investiții în economia națională, care sunt sau care urmează să devină acționari sau asociați cu atribuții de conducere și de administrare a unor societăți comerciale din R. Moldova;

b) angajare în muncă, pentru străinii care urmează să intre în R. Moldova în vederea încadrării în muncă, străinilor detașați temporar de către companiile străine, lucrătorilor stagiați sau sezonieri. În astfel de scop se eliberează vize și sportivilor care urmează să evolueze în cadrul unor cluburi sau echipe din R. Moldova, în baza unui contract individual de muncă;

c) studii, pentru străinii care urmează să intre în R. Moldova pentru a studia în învățământul preuniversitar, universitar sau postuniversitar;

d) reîntregirea familiei, pentru străinii care urmează să intre în R. Moldova pentru reîntregirea familiei și păstrarea integrității ei. Familia poate să includă: soția (soțul), copiii minori, părinții, precum și persoanele asupra cărora este stabilită tutelă sau curatelă. Solicitarea de viză va fi însoțită de aprobarea autorității competente pentru străini;

e) activități umanitare sau religioase, pentru străinii care urmează să intre în R. Moldova pentru a desfășura activități în scop umanitar sau în domeniul cultelor recunoscute pe teritoriul R. Moldova;

f) activități diplomatice și de serviciu, pentru străinii titulari de pașaport diplomatic sau de serviciu, care urmează să îndeplinească funcții oficiale ca membri ai unei misiuni diplomatice sau ai unui oficiu consular în R. Moldova al statului de apartenență.

g) tratament, pentru străinii care urmează tratament medical de lungă durată, balneosanatoriu și de recuperare.

De menționat că categoriile de străini enumerate mai sus în calitate de potențiali posesori ai vizei de lungă ședere, ce se caracterizează prin faptul că „urmează să intre pe teritoriul R. Moldova”, persoanele date fiind obligate să respecte legislația privind intrarea și ieșirea din R. Moldova, ne servește doar ca orientativ în plan metodologic. Ținând cont de obiectivele cercetării de față privind plasarea străinilor în câmpul muncii, nu ne vom expune detaliat asupra

prevederilor legale, specificate în Legea nr. 200 și alte legi ce reglementează procedura de intrare-ieșire pe/de pe teritoriul R. Moldova, modalitatea de obținere a vizei de lungă ședere etc. Or, cercetarea noastră este focalizată pe grupul de străini care deja au intrat în R. Moldova, beneficiază de dreptul de ședere provizorie de lungă durată fie în baza unei vize de lungă ședere (de tip D), fie în baza unui tratat internațional.

În sensul dat, subliniem că plasarea străinilor pe piața forței de muncă din R. Moldova este indisolubil legată de un proces de integrare a străinilor în R. Moldova, proces complex, multiaspectual, reglementat de prevederile Lege nr. 274 din 27.12.2011 privind integrarea străinilor în Republica Moldova [3]. Or, este evident că doar prin integrarea străinului în mediul social-cultural-economic al R. Moldova, acesta își poate asigura succesul în activitatea sa de muncă, dată fiind natura socială și de durată a activității de muncă.

Astfel, considerăm că sunt pasibili de a accede pe piața forței de muncă a R. Moldova doar acei străini care intră în sfera de aplicare a legislației privind integrarea străinilor în R. Moldova, în art. 2 din Legea nr. 274 din 27.12.2011 fiind enumerate expres 7 categorii de străini, care constituie obiectul cercetării de față, și anume: străinii titulari ai dreptului de ședere provizorie pentru reîntregirea familiei; străinii titulari ai dreptului de ședere provizorie în scop de muncă; străinii titulari ai dreptului de ședere provizorie pentru studii; străinii titulari ai dreptului de ședere provizorie pentru activități umanitare sau religioase; străinii titulari ai dreptului de ședere permanentă; persoanele cărora li s-a recunoscut statutul de apatrid în R. Moldova; străinii care au obținut una din următoarele forme de protecție în R. Moldova: statut de refugiat, protecție umanitară, azil politic.

Totodată, art. 2 (2) din Legea nr. 274 stipulează că sub incidența prezentei legi nu intră: a) străinii titulari ai dreptului de ședere provizorie pentru tratament medical de lungă durată, balneosanatorial, de recuperare sau pentru alte activități ce nu presupun acordarea dreptului de ședere permanentă în R. Moldova; b) străinii care beneficiază de protecție temporară; c) persoanele care, potrivit legii, au dreptul de dobândire sau redobândire a cetățeniei R. Moldova; d) alte categorii de persoane, pentru care este stabilit un regim juridic aparte conform legislației naționale sau reglementărilor internaționale.

Deși intră în sfera de aplicare a Legii nr. 274, nu toți străinii enumerați la art. 2 (1) beneficiază de aceleași drepturi în cazul în care e vorba de accesul la piața forței de muncă. Astfel, legea delimitează, sub acest aspect, 3 categorii:

1) Străini care au acces direct la piața forței de muncă din R. Moldova, aflându-se sub protecție internațională, adică refugiații și beneficiarii de protecție umanitară, care, conform art. 12 din Legea nr. 274, au acces la piața forței de muncă, la sistemul asigurărilor pentru șomaj, la măsurile de prevenire a șomajului și de stimulare a ocupării forței de muncă în condițiile stabilite de lege pentru cetățenii R. Moldova;

2) Străinii beneficiari de servicii de facilitare a accesului pe piața forței de muncă, oferite de ANOFM, specificați la art. 2 (1) lit. a), d), e) și f) din Legea nr. 274 (mai exact: străinii titulari ai dreptului de ședere provizorie pentru reîntregirea familiei și activități umanitare sau religioase; străinii titulari ai dreptului de ședere permanentă; persoanele cărora li s-a recunoscut statutul de apatrid în R. Moldova), care, conform art. 18 din Legea nr. 274 beneficiază de servicii de facilitare a accesului pe piața forței de muncă, oferite de ANOFM, prin măsuri de informare privind oportunitățile de pe piața muncii, serviciile de mediere a muncii, serviciile de orientare și formare profesională și alte servicii de ocupare, conform legislației în vigoare.

3) Străinii titulari ai dreptului de ședere provizorie în scop de muncă și, parțial, studenții străini care se încadrează într-un raport de muncă, persoane specificate la art. 2 (1) lit. b), c) din Legea nr. 274, care nu beneficiază de serviciile de facilitare pe piața forței de muncă, oferite de ANOFM, inclusiv datorită faptului că intrarea și aflarea lor în R. Moldova presupune, cel puțin în față inițială, existența unui raport juridic de muncă încheiat (existența unui contract individual de muncă) sau posibil de a fi încheiat cu un angajator ce își desfășoară activitatea în R. Moldova. Or, potrivit art. 18 (5) din Legea nr. 274, ține de responsabilitatea angajatorului din R. Moldova să asigure integrarea străinului titular al dreptului de ședere provizorie în scop de muncă (lucrătorul imigrant). În cele ce urmează, vom examina detaliat fiecare categorie de potențiali subiecți ai unui raport juridic de muncă dintre cele 3 enunțate din perspectiva condițiilor generale și speciale de acces la piața forței de muncă din R. Moldova.

Străini care au acces direct la piața forței de muncă din R. Moldova, aflându-se sub protecție internațională. Potrivit datelor Organizației Națiunilor Unite, mai mult de 50 de milioane de persoane în toată lumea sunt nevoite să-și lase casele din cauza războiului și să se refugieze în țări străine. În Moldova, numărul celor care solicită protecție este în continuă creștere, în special pe fondul crizelor din Siria și, mai nou, din Ucraina. Dacă în 2011 au fost înregistrate 72 de cereri de azil, în 2014 cifrele au atins un record de 245 de cereri. La începutul anului 2016, în Moldova erau înregistrați 413 refugiați sau persoane cu statut umanitar. Cei mai mulți vin din Siria, Ucraina, Armenia, Afganistan și Irak, mânați în primul rând de pericolul războiului.

Statutul juridic al solicitantului de azil, al refugiatului și beneficiarului de protecție umanitară în R. Moldova este reglementat de Legea nr. 270 din 18.12.2008 privind azilul în R. Moldova [4]. De menționat că Legea nr. 270 face distincție între solicitantul de azil, pe de o parte, și beneficiarul unei forme de protecție, pe de altă parte.

Solicitantul de azil este străinul care a depus o cerere de azil ce nu a fost încă soluționată printr-o decizie irevocabilă emisă de autoritățile competente. Până la soluționarea cererii de azil, Direcția refugiați din cadrul BMA al MAI eliberează solicitantului de azil un document de identitate temporară, valabil pentru un termen de 30 zile, cu posibilitatea prelungirii lui pentru alte termene a câte 30 zile, până la soluționarea definitivă a cererii. Solicitantul de azil beneficiază de o serie de drepturi, stabilite la art. 28 din Legea nr. 270, între care evidențiem dreptul de a munci, drept care i se poate acorda temporar, la solicitare, dacă, din motive obiective, este lipsit de mijloace de existență necesare (lit. 1)), dreptul de a fi cazat în centrul de cazare în perioada procedurii, dreptul de a beneficia, în cazul familiei cu copii, de toată măsurile de asistență socială de care beneficiază și copiii R. Moldova. Prin urmare, solicitantului de azil îi este

garantat dreptul de a munci, însă acest drept este condiționat de durata examinării cererii de azil, care poate fi admisă sau respinsă. Respectiv, această categorie de străini nu afectează prea mult piața forței de muncă din R. Moldova.

Beneficiarii unei forme de protecție pot fi divizați în 4 categorii: refugiații, beneficiarii de protecție umanitară, beneficiarii de protecție temporară și beneficiarii de azil politic. În interesele cercetării de față, menționăm că beneficiarii de protecție temporară și cei de azil politic nu prezintă un interes deosebit, inclusiv din perspectivă duratei reduse de protecție acordată sau necesitate respectării unei proceduri speciale ce vizează decretul președintelui, dar și din considerente cantitative, numărul acestor persoane fiind nesemnificativ și nu afectează piața forței de muncă din R. Moldova.

Conform art. 17 (1) din Legea nr. 270, statutul de refugiat se recunoaște, la solicitare, cetățeanului străin care, în virtutea unei temeri bine întemeiate de a fi persecutat pe motive de rasă, religie, naționalitate, apartenență la un anumit grup social sau opinie politică, se află în afara țării a cărei cetățenie o deține și care nu poate sau, datorită acestei temeri, nu dorește să se pună sub protecția acestei țări; sau apatridul care, găsindu-se în afara țării în care își avea domiciliul legal și obișnuit, ca urmare a unor astfel de evenimente, nu poate sau, datorită respectivei temeri, nu dorește să se reîntoarcă. Din momentul recunoașterii statutului de refugiat, acestuia i se eliberează de Ministerul Afacerilor Interne, în baza unei decizii emise de șeful Direcției refugiați, buletin de identitate valabil pe un termen de 5 ani, iar, la solicitare – document de călătorie pe un termen de 2 ani, care să îi permită deplasarea în afara teritoriului R. Moldova, cu excepția cazurilor când este periclitată securitatea națională sau ordinea publică a R. Moldova. Diferența dintre statutul de refugiat și beneficiar de protecție umanitară, constă în faptul că protecția umanitară se acordă străinului care nu îndeplinește condițiile pentru recunoașterea statutului de refugiat și în a cărei privință există motive de a crede că, la întoarcere în țara de origine, va fi expus unui risc serios și din cauza acestui risc nu poate sau nu dorește să obțină protecția acelei țări, conform prevederilor art. 19 din Legea nr. 270. Protecția umanitară se acordă pe o perioadă de un an, în condițiile expuse în lege. O altă diferență constă în faptul că beneficiarului de protecție umanitară i se eliberează buletin de identitate pe un termen de un an, urmînd ca după expirarea termenului de valabilitate a buletinului, Direcția refugiați să-i elibereze acestuia un document de identitate provizoriu. Totodată beneficiarul de protecție umanitară poate obține, la solicitare, document de călătorie pe un termen de un an, care să îi permită deplasarea în afara teritoriului R. Moldova, cu excepția cazurilor când este periclitată securitatea națională sau ordinea publică a R. Moldova.

Accesul refugiaților și ale beneficiarilor de protecție umanitară la piața forței de muncă din R. Moldova este garantat în temeiul art. 33 (1) lit. d), e), f) din Legea nr. 270, care stipulează expres că aceștia, în partea relevantă, au dreptul: - de a fi angajat de persoane fizice sau juridice, de a exercita profesii libere, de a desfășura activitate de întreprinzător, în conformitate cu legislația în vigoare; - de a fi salarizat și de a beneficia de celelalte drepturi materiale ce decurg din activitățile desfășurate, precum și de asigurare socială, în condițiile legii; - de a fi încadrat în învățămîntul general obligatoriu în condițiile stabilite de lege pentru cetățenii R. Moldova, precum și în celelalte forme de învățămînt în condițiile stabilite de lege pentru cetățenii străini și apatrizi, precum și alte drepturi, inclusiv dreptul de a participa, la solicitare, la programe de integrare socială. Observăm că legiuitorul nu a stipulat expres dreptul la muncă al acestei categorii de străini, ci a specificat că ei au dreptul de a fi angajați, de a exercita profesii liberale și de a fi salarizat, ceea ce denotă oferirea întregului set de garanții din partea statului privind accesul pe piața forței de muncă, în aceleași condiții cu cetățenii R. Moldova.

REFERINȚE BIBLIOGRAFICE

1. Klaus Sollfrank (coord.). *Constituția Republicii Moldova: comentariu*. Chișinău, Editura Arc, 2012, 576 pp.;
2. *Legea nr. 200 din 16.07.2010 privind regimul străinilor în Republica Moldova* // MO al R. Moldova nr. 197-181 din 24.09.2010 (în vigoare din 24.12.2010);
3. *Legea nr. 274 din 27.12.2011 privind integrarea străinilor în Republica Moldova* // MO al R. Moldova nr. 48 din 13.03.2012, în vigoare din 01.07.2012;
4. *Legea nr. 270 din 18.12.2008 privind azilul în Republica Moldova* // MO al R. Moldova nr. 53-54 din 13.03.2009.

**REFLECȚII PRIVIND MODIFICĂRILE DIN CODUL DE EXECUTARE
AL REPUBLICII MOLDOVA ÎN MATERIA ARMONIZĂRII
LEGISLAȚIEI NAȚIONALE CU CEA A UE**

Roman TALMACI,
Uniunea Națională a Executorilor Judecătorești din Moldova

Andrian PLAMADEALA, lector univ.,
Universitatea Cooperatist-Comercială din Moldova

This article reviews matters related to the enforcement of Court decisions. Attention is drawn to the importance of this civil process phase.

Also, a comment was made on the recent amendments in the Enforcement Code, in the context of national legislation approximation to EU law, which have positive resonance in the practical activity.

În articolul dat este supusă analizei materia ce vizează executarea hotărârilor judecătorești. S-a atras atenția la importanța acestei faze a procesului civil.

De asemenea s-a făcut un comentariu la modificările realizate recent în Codul de Executare, în contextul armonizării legislației naționale cu cea a UE, care au o rezonanță pozitivă în activitatea practică.

***Cuvinte-cheie:** cod de executare, document executoriu, hotărâre, titlu executoriu, registru debitorilor.*

JEL Classification: F15, K00, K33.

Procedura de executare este ultima etapă a procesului civil, or, neexecutarea efectivă a hotărârilor judecătorești face actul de justiție o iluzie.

Codul de executare al Republicii Moldova, adoptat la 24.12.2004, republicat la 05.11.2010, a supus întregul conținut al acestuia la multiple modificări, realizând scopul propus de trecerea la un alt sistem de executare – privat.

În urma reformei s-a făcut o rază de lumină pentru creditorii și pentru debitorii.

În primul rând creditorii au văzut finalul procesului nu doar prin înregistrarea hotărârii judecătorești neexecutate, dar și cu datoriile recuperate, cu restabilirea dreptului încălcat.

În al doilea rând atât debitorii, cât și creditorii au dobândit drepturi în cadrul procesului de executare silită, având un rol activ, manifestat mai ales în cadrul procedurii de conciliere a părților, unde trebuie să recunoaștem că cuvântul decisiv, îl are creditorul, iar executorul judecătoresc este mediator.

În al treilea rând, deosebit de mult este avantajat Statul.

Principiul legalității, egalității, umanismului, separării puterilor în stat, protecția proprietății private, echității sociale, sunt doar câteva principii care respectându-le, chiar și prin impunere de către executorul judecătoresc în scopul executării documentelor executorii, acordă duritate sistemului judecătoresc și încredere în justiție din parte societății civile, referindu-ne la cantitatea enormă a procedurilor de executare silită.

Pe de altă parte, Statul, deținând calitatea de debitor sau creditor, reprezentat de Ministerul Finanțelor prin intermediul organelor fiscale teritoriale, de asemenea urmărește ca procedura de executare să se desfășoare în mod democratic cu respectarea legislației.

În cumul, anume aceste considerente, în executarea documentelor executorii, oferă independență executorului judecătoresc, iar orice imixtiune în activitatea de executare a documentelor executorii este inadmisibilă și atrage răspunderea prevăzută de lege.

Totodată, la inițiativa Uniunii Naționale a Executorilor Judecătorești din RM, pe parcursul anilor, întru îmbunătățirea, precum și în sensul armonizării legislației naționale cu cea internațională, au fost operate mai multe modificări.

Ultimele completări importante au fost operate prin Legea RM nr. 191 din 23.09.2016, cu privire la modificarea și completarea unor acte legislative.

Ca oricare instrument, Codul de executare (*în materie juridică*), a făcut posibilă aprecierea sa, numai după aplicarea practică. Comparativ cu perioada anterioară, după anii 2010, a crescut mult nivel executării documentelor executorii, evident micșorând lista dosarelor pierdute de RM la CEDO pentru neexecutare hotărârilor judecătorești. Totodată, a permis evidențierea mecanismelor neproductive, rămășițe ale vechiului sistem.

În această ordine de idei se impune realizarea unor cercetări privind novația reglementărilor din Codul de executare și măsurile întreprinse de Republica Moldova în vederea armonizării legislației naționale cu cea internațională precum și evaluarea impactului cadrului normativ actual privind executarea hotărârilor judecătorești și a mecanismului de implementare a acestor hotărâri.

După modificările din 28.04.2017, pentru documentele executorii conform cărora Statul deținea calitatea de creditor în cadrul procedurii executării sancțiunii amenzii penale și/sau contravenționale, se obligă instituția bancară sau agentul constatatator care a aplicat amenda să introducă informația despre achitare în Registrul debitorilor – debutant sistemului de drept din Republica Moldova, ținut de către Uniunea Națională a Executorilor Judecătorești (în vigoare 01.10.2017), iar conținutul și modalitățile de acces la acesta vor fi reglementate de Guvern. Implementat cu scopul de a

excluse obligația contravenientului, respectiv, condamnatului de a informa instanța de judecată/agentul constator despre achitarea amenzii.

Ulterior, Instanța de judecată sau, după caz, agentul constator care a aplicat amenda, va verifica Registrul debitorului și în cazul în care amenda nu a fost achitată, va trimite documentul executoriu pentru încasarea silită, executorului judecătoresc în a cărui competență teritorială, stabilită de camera teritorială a executorilor judecătorești, se află domiciliul contravenientului.

Aceiași regulă se va aplica și în raport cu începerea procedurii de executare, adică executorul judecătoresc după primirea documentului executoriu va verifica dacă pînă la intentarea procedurii nu a fost achitată amenda.

Propunerile date mai au drept scop excluderea începerii procedurilor de executare în privința titlurilor executorii care prevăd achitarea amenzii – achitată pînă la intentarea procedurii de executare. Acestea vor exclude și situațiile în care debitorii deși au achitat amenda sunt nevoiți de multe ori să achite suplimentar amenzile și cheltuielile de executare, care nu se justifică deoarece obligația a fost onorată, iar acțiuni de executare în sine nu au fost întreprinse.

De asemenea, important este de remarcat cazul în care executarea silită nu este posibilă din cauza lipsei sau insuficienței de bunuri sau din cauza eschivării cu rea-voință a debitorului. Executorul judecătoresc devine responsabil de adresarea în instanță cu demers prin care solicită instanței să adopte o încheiere în condițiile art. 34 alin. (4) din Codul contravențional al RM, pentru schimbarea sancțiunii contravenționale doar când execută hotărârea instanței de judecată, iar dacă amenda a fost aplicată de către agentul constator, executorul judecătoresc informează despre imposibilitatea executării silite a amenzii agentul constator, care solicită instanței înlocuirea amenzii cu o altă sancțiune contravențională în condițiile art. 34 alin. (4) din Codul contravențional.

Sunt binevenite *modificările referitoare la intentarea procedurii de executare*. Întru respectare principiului umanismului, s-a inclus obligația executorului judecătoresc de a expedia debitorului, copia certificată a documentului executoriu, împreună cu încheierea de intentare a procedurii de executare și a borderoului de calcul al cheltuielilor de executare legate de plata taxei de intentare și de arhivare a dosarului de executare, spre deosebire de situația de pînă la modificare, când obligația de a expedia copia titlului se expedia împreună cu încheierea de declanșare a procedurii de executare, după expirarea a termenului de 15 zile acordate debitorului pentru executarea documentului executoriu.

Mai mult ca atît, din 28.04.2017, termenul acordat pentru executare benevolă, începe din momentul comunicării debitorului a încheierii cu privire la intentarea procedurii de executare conform prevederilor art. 67 Cod de Executare.

Inovator pentru Codul de executare este acordarea termenului de executare benevolă a documentelor executorii cu executare imediată (excepție - executarea măsurilor de asigurare), executorul judecătoresc fără întreprinderea acțiunilor de punere în executare a documentului executoriu propune debitorului executarea documentului executoriu în termen de 3 zile.

În cazul în care debitorul nu execută documentul executoriu în termenul acordat, executorul judecătoresc emite o încheiere de continuare/declanșare a procedurii de executare silită, pe care o expediază părților, însoțită de borderoul de calcul al altor cheltuieli de executare, cu mențiunea că suma acestora, stabilită ulterior în condițiile legii, urmează a fi încasată de la debitor.

După modificare, Statul, după cum s-a mai menționat, interesat de o executare cu succes, alături de taxa de intentare și de arhivare a dosarului are obligația de a avansa și spezele procedurii de executare pe care le suportă executorul judecătoresc. Comparativ cu situația anterioară când spre avansare se solicita doar taxele de intentare și de arhivare a dosarului de executare. Sumă insuficientă pentru suportarea cheltuielilor de întreprindere a măsurilor necesare în cazul debitorilor rău platnici.

Au fost operate modificări și la materia ce vizează *procedura de suspendare a executării*. În scopul delimitării instanțelor de judecată competente pentru dispunerea suspendării la cererea executorului judecătoresc sau a părților în procedura de executare, a fost expus în variantă nouă art.79. Astfel, Instanței de judecată care a eliberat documentul executoriu, este în drept de a suspenda executare în cazurile: 1) depunerii de către executorul judecătoresc, în instanța de judecată sau la organul care a eliberat documentul executoriu, a unei cereri de explicare a hotărârii adoptate; 2) contestării eliberării documentului executoriu; 3) depunerii recursului, atunci când: a) recursul a fost depus împotriva unei hotărâri privind strămutarea hotarelor, distrugerea plantațiilor și semănăturilor, demolarea construcțiilor sau a oricărui bun imobil; b) recurentul a depus cauțiune; c) recursul a fost depus după eliberarea documentului executoriu, cu condiția depunerii cauțiunii.

În cazurile: a) aflarea debitorului într-o delegație îndelungată în interes de serviciu peste hotarele Republicii Moldova sau cu o misiune de stat atunci când obligația are un caracter personal; b) aflarea debitorului într-o instituție curativ-profilactică; c) căutarea debitorului sau identificarea locului aflării copilului; d) înaintarea de către terți a unei acțiuni privind ridicarea sechestrului de pe bunuri, în partea ce ține de aceste bunuri. Competență de examinarea suspendării este instanța de judecată în a cărei rază teritorială se află biroul executorului judecătoresc sau, în cazul municipiului Chișinău, în instanța de judecată în a cărei circumscripție camera teritorială a executorilor judecătorești a stabilit competența teritorială a executorului judecătoresc.

Aici se mai poate de adăugat că încheierea privind suspendarea executării documentului executoriu poate fi atacată cu recurs, iar prevederile alin. (2) lit. a)–c) din art. 79, nu se aplică în cazul evacuării sau transmiterii bunului gajat.

Procedura de urmărire a bunurilor. Modificările urmăresc excluderea martorilor de la acțiunile la efectuarea cărora consimte debitorul, iar utilizarea mijloacelor tehnice (foto/video)ca alternativă a martorilor, este un progres pentru sistemul național de drept.

Modificările sunt justificate pe de o parte, de dificultatea de a asigura prezența martorilor-asistenți și sporirea costurilor procedurii prin atragerea acestora, iar pe de altă parte credibilitatea prea puțin sporită prin prezența martorilor, înregistrările video/foto ar avea în acest sens o valoare probatorie mai mare.

Prin urmare, prezenta martorului asistent este obligatorie la pătrunderea în locuință, dacă legea nu prevede altfel. La pătrunderea în încăpere, în depozit, în alt local, la cercetarea lor, la sechestrarea și la ridicarea bunurilor debitorului, pot fi atrași martori asistenți sau de asemenea utilizate mijloace tehnice (foto/video)

La fel oportune sunt modificările propuse la articolul 89 au ca obiect delimitarea clară a imposibilității urmării semințelor de culturi agricole ale persoanei fizice, doar în limita necesară pentru uzul personal al debitorului și familiei sale. Actuala redacție permite interpretări abuzive din partea debitorilor, norma menționată fiind invocată inclusiv de debitorii-persoane juridice a căror gen de activitate ține de comercializarea semințelor de culturi agricole - lucru contrar principiilor procedurii de executare.

Intenția legiuitorului fiind de a asigura un minim necesar pentru întreținerea debitorului și familiei sale, și nu de a excepta de la urmărirea debitorii cu un anume gen de activitate. De asemenea, proiectul implică excluderea din lista bunurilor ce nu pot fi urmărite a produselor agricole perisabile. Rațiunea modificării este aceeași ca în cazul semințelor de culturi agricole menționate mai sus.

Vânzarea bunurilor. La articolele 136,139 și 140 din Codul de executare au fost operate modificări menite să reglementeze mai clar procedură de vânzare a bunurilor prin licitație. În acest context, amendamentele propuse de proiect se rezumă la stabilirea numărului maxim de licitații ce pot fi organizate de executorul judecătoresc în procesul de vânzare a a bunurilor sechestrate - numărul maxim va fi de 3 licitații, iar prețul de vânzare nu va putea fi coborât sub 50% din valoarea la care acesta a fost evaluat.

Reglementările date fac mai previzibilă și transparentă procedura de vânzare a bunurilor și sunt în concordanță cu practica altor state, precum România, Lituania, Germania etc.

Art. 140 alin. (1¹) și (2), concretizarea unor aspecte ce țin de transmiterea în contul datoriei a bunurilor dreptul de proprietate asupra câtorva este supus înregistrării de stat, stabilindu-se că încheierea executorului judecătoresc va fi confirmată de instanța de judecată, care și va servi temei pentru înregistrarea dreptului de proprietate pe numele creditorului care a preluat bunul în contul achitării creanței conform prevederilor art. 140 alin. (9) CE RM.

Vânzarea bunurilor gajate/ipotecate la solicitarea creditorului gajist, oferă executorului judecătoresc posibilitatea de a vinde bunurile gajate/ipotecate în condițiile și modalitățile prevăzute de Legea nr. 449-XV din 30 iulie 2001 cu privire la gaj și Legea nr. 142-XVI din 26 iunie 2008 cu privire la ipotecă.

Organizarea licitației de vânzare a bunului gajat la cererea creditorului gajist se face conform procedurilor stabilite de art. 128-135, cu derogările stabilite de articol 24¹ Cod de Executare (recent introdus), Codul civil, Legea nr. 449-XV din 30 iulie 2001 cu privire la gaj și Legea nr. 142-XVI din 26 iunie 2008 cu privire la ipotecă.

Condițiile și modalitățile de vânzare a bunului gajat/ipotecat vor fi stabilite prin contractul încheiat de către creditorul gajist/ipotecar cu executorul judecătoresc, fără a aduce atingere prevederilor Art. 24¹.

Prețul inițial al bunului vândut la licitație va fi prețul indicat în raportul de evaluare. Cu acordul debitorului gajist, acesta poate fi redus în limitele cuantumului indicat la art. 132 alin. (1) - Prețul inițial al bunurilor scoase la licitație și anume prețul inițial al bunurilor scoase la licitație este cu 20% mai mic decât cel stabilit la evaluarea lor, indicat în procesul-verbal de sechestrare a bunurilor sau, după caz, în raportul de evaluare a acestora. La cererea creditorului, executorul judecătoresc poate accepta ca prețul inițial să fie cel indicat în procesul-verbal de sechestrare sau, după caz, în raportul de evaluare a bunului.

Câștigătorul licitației semnează cu creditorul ipotecar contractul de vânzare-cumpărare a bunului, acesta servind temei de înregistrare a dreptului de proprietate asupra bunului vândut.

În cazurile indicate la art. 139 alin. (1) lit. a)-d) - Cazurile când se declară că licitația nu a avut loc, la solicitarea creditorului gajist, executorul judecătoresc organizează o licitație repetată, cu respectarea condițiilor de anunțare a licitației și cu posibilitatea aplicării reducerii prețului într-un quantum ce nu va depăși quantumul stabilit la art. 140 CE.

În cazul în care bunul gajat/ipotecat este urmărit silit de alți creditori, vânzarea bunului se realizează prin organizarea licitației, cu excepția cazului în care toți creditorii sânt de acord ca vânzarea să fie realizată în alt mod.

O novație pentru codul de executare este vânzarea prin licitație a drepturilor litigioase - Articolul 142¹. Prin urmare, aceste completări, conțin reguli de realizare a prevederilor ce se regăsesc deja în Codul de executare [art.22, alin. (1) lit. t); art.44 alin (3) etc.], care indică asupra posibilității urmării drepturilor, inclusiv creanțelor, debitorului. În prezent există premisele pentru urmărirea lor, însă lipseau normele care ar stabili procedura detaliată de realizare a acestui gen de urmărire. Prevederile sunt simetrice altora asemenea din legislația națională (Legea insolvențabilității), cât și din legislația altor state. [2]

În scopul celerității procedurii, executorul judecătoresc este în drept să vândă drepturile litigioase ale debitorului prin licitație cu strigare, organizată în modul și în condițiile stabilite de cod. Prețul inițial nu va fi mai mic de 50% din valoarea lor de bilanț/nominală, iar la licitația repetată prețul poate fi redus până la 30% din valoarea de bilanț/nominală. Creditorii vor beneficia de dreptul de a prelua drepturile litigioase în contul stingerii datoriilor, conform prevederilor art. 140 alin. (3) din cod.

De asemenea introdus recent Articolul 151¹, acordă dreptul executorului judecătoresc și persoanele care participă la executarea unui document executoriu privind un litigiu locativ, să pătrundă în domiciliul debitorului, în condițiile art. 147 din cod, în temeiul titlului executoriu prin care s-a dispus evacuarea. În cazul în care evacuarea

este realizată în contextul executării dreptului de ipotecă, se va ține cont de prevederile Legii nr. 142-XVI din 26 iunie 2008 cu privire la ipotecă, referitoare la drepturile locatarilor.

Modificările introduse în Codul de Executate vor contribui mult la îmbunătățirea activității procedurii de executare a hotărârilor judecătorești și crearea unui climat psihologic între părți.

REFERINȚE BIBLIOGRAFICE

1. Codul de Executare al Republicii Moldova*Nr. 443 din 24.12.2004, Republicat: 05.11.2010 în Monitorul Oficial Nr. 214-220 art. Nr : 704;
2. LEGE cu privire la modificarea și completarea unor acte legislative. Nr. 191 din 23.09.2016.Publicată: 28.10.2016 în Monitorul Oficial Nr. 369-378 art. Nr : 747, Data intrării in vigoare: 28.04.2017;
3. LEGE insolvențității. Nr. 149 din 29.06.2012, Publicată: 14.09.2012 în Monitorul Oficial Nr. 193-197 art. Nr : 663 Data intrării in vigoare: 13.03.2013.;
4. CODUL PENAL al Republicii Moldova*. Nr. 985 din 18.04.2002. Publicat:14.04.2009 în Monitorul Oficial Nr. 72-74 art Nr : 195;
5. Codul Contravențional al Republicii Moldova. Publicat 16.01.2009 în Monitorul Oficial Nr. 3-6 art Nr : 15. Data intrarii in vigoare: 31.05.2009;
6. CODUL DE PROCEDURA CIVILA din 1 iulie 2010 – Republicare. Dispozițiile Legii nr. 134/2010 din... privind Codul de procedură civilă, republicată, privind cercetarea procesului și, după caz, dezbateră fondului în camera de consiliu se aplică proceselor pornite începând cu data de 1 ianuarie 2017.

ASPECTE MOTIVAȚIONALE ACORDATE SALARIAȚILOR ÎN TEMEIUL ACTELOR NORMATIVE EMISE LA NIVELUL UNITĂȚII

Alexandru GAMUREAC, drd.,

Universitatea de Studii Politice și Economice Europene „Constantin Stere”

e-mail: alexandrugamureac@mail.ru

Financial facilities are the motivational points on the basis of which the employees decide sign the individual labor contract. They are regulated by internal documents adopted by the employer in the company. Namely, financial facilities are the main motivational aspects thanks to which the staff leakage phenomenon in the company is stopped.

Recompensele financiare, în afară de cele stabilite sub forma salariului, se reprezintă a fi acele, puncte, în temeiul cărora salariații fiind în căutarea unui loc de muncă, sau fiind hotărâți de a-și schimba actualul loc de muncă, își opresc decizia, asupra ofertei, oportunitatea căreia se materializează, prin alte plăți suplimentare, decât cele al salariului. Potrivit art.128 alin.(1) din Codul Muncii al RM, "salariul reprezintă orice recompensă sau câștig evaluat în bani, plătit salariatului de către angajator în temeiul contractului individual de muncă, pentru munca prestată sau care urmează a fi prestată" [1]. Conform textului de lege citat, se observă că legiuitorul moldav, a lăsat sub tăcere în opinia noastră, calificarea sub aspectul salarizării, în special cea al recompenselor, deoarece recompensele în opinia noastră, își au izvorul în cele mai deseori, în actele cu caracter intern, de ordin local, adoptate de angajator în acest sens.

Actele normative adoptate în cadrul unității, ocupă un loc deosebit de important, atât în cadrul întregului sistem de drept al muncii, cât și în special în practica curentă al gestionării relațiilor de muncă în cadrul unității. Argumentarea valorii teoretice, al actelor normative cu caracter local, este detaliată în cadrul doctrinei de specialitate autohtone, de către renumiții autori Eduard Boișteanu și Nicolae Romandaș, lucrarea fiind intitulată - *Ghidul specialistului în resurse umane*, conținutul căreia, reflectă o tratare individuală al actelor cu caracter intern în cadrul unității, în temeiul căreia personalul încadrat în serviciul resurse umane se poate inspira[2]. În acest sens merită a fi atrasă atenția asupra faptului, că din categoria actelor normative, posibile a fi adoptate de angajator fac parte: contractul colectiv de muncă, regulamentul privind premiile salariaților, regulamentul cu privire la suplimentele salariale, pentru salariații munca cărora se desfășoară în condiții nocive, regulamentul cu privire la modul de acordare a bonusurilor lunare salariaților realizatori al produselor alimentare și altele. Referindu-ne la lista actelor menționate supra, sugerăm că lista menționată nu este una completă, deoarece, dreptul angajatorului stipulat la art.10 alin. (1) lit.e) din Codul Muncii al RM, se reprezintă a fi unul exclusiv, ce oferă consecutiv, dreptul angajatorului de a-și acomoda sau organiza, activitatea unității, conform propriilor convingeri, în limitele dispozițiilor și cerințelor legale în vigoare.

Caracterul și curentul actelor normative adoptate în cadrul unității, este un răgaz, atât pentru angajatori, cât și pentru salariați, deoarece, salariaților în mod constant, li-se pot stabili și alte drepturi de natura pecuniară, care prin esența sa, oferă angajatorului un loc solid, pe piața muncii, în temeiul căruia acesta are posibilități, de a recruta și a obține salariații potriviți, posturilor/ocupațiilor declarate a fi vacante, bucurându-se de o reputație bună.

Prin natura sa, facilitățile financiare, acordate salariaților unității, prin intermediul actelor normative, adoptate în acest sens de angajator, se reprezintă a fi un drept al angajatorului, prin esență, deoarece, în temeiul prevederilor art.10 alin.(2) lit.h) din Codul Muncii al RM, acestuia îi este imputabilă, obligațiunea cu caracter pecuniar, care presupune că angajatorul este obligat "să plătească integral salariul în termenele stabilite de Codul Muncii, de contractul colectiv de muncă și de contractele individuale de muncă". Concretizând prevederile legale citate supra, se desprinde o singură idee, potrivit căreia angajatorul, are un cumul de obligațiuni, stabilite în temeiul legislației muncii, la compartimentul salarizării, fiind obligat să respecte în totalitate, prevederile referitoare la retribuția muncii prestate de către salariat, în folosul unității. Dar, în temeiul, actelor locale cu caracter intern, angajatorul, în urma negocierilor purtate cu reprezentanții salariaților sau/și întregul colectiv de muncă, acesta, în temeiul realizărilor de ordin financiar al unității, poate acorda o anumită sumă, din venitul companiei, pentru stimularea salariaților, având drept cauză, îndeplinirea conștiințioasă și calitativă al obligațiilor de muncă, de către salariați.

Referindu-ne la cadrul normativ de nivel internațional, acesta este constituit de un șir de acte normative, de regulă cu caracter general, aplicabilitatea cărora se regăsește a fi aplicată în cadrul tuturor unităților indiferent de forma de proprietate, deoarece, de regulă conținutul acestora se regăsește a fi un cumul de principii, de ordin general, necesare a fi respectate de părți în cadrul raporturilor juridice de muncă. Unul din principalele acte în domeniul reglementării relațiilor financiare, ca efect al încheierii contractului individual de muncă de către salariat, se regăsește a fi, Convenția OIM nr.95/1949 privind protecția salariului [3]. În conformitate cu prevederile art.(1) din convenția menționată, "termenul salariu înseamnă, oricare i-ar fi denumirea sau modul de calcul, remunerarea sau câștigurile susceptibile de a fi evaluate în bani și stabilite prin acordul părților sau de către legislația națională, pe care cel care angajează le datorează unui lucrător în baza unui contract de muncă, scris sau verbal, fie pentru munca efectuată sau care urmează a fi efectuată, fie pentru serviciile prestate sau care urmează a fi prestate". Reiterând prevederile prezentului articol, iarăși, se poate observa, ca angajatorul este obligat de a remunera, salariatul, pentru munca prestată în folosul ultimului. În opinia renumiților autori moldavi, Nicolae Romandaș și Eduard Boișteanu, salariul este obiect, deoarece reprezintă contraprestația angajatorului pentru munca efectuată de salariat și este cauză pentru că, în vederea obținerii lui, persoana fizică s-a încadrat în muncă [4].

În temeiul celor relatate supra, constatăm că, ideea remunerării suplimentare, în starea s-a crudă, pune în gardă oricare angajator, deoarece argumentarea remunerării salariatului, deja a fost stabilită în conținutul contractului

individual de muncă, la etapa negocierii condițiilor în baza cărora, salariatul și-a exprimat consimțământul de a se angaja în cadrul unității. Într-adevăr, în faza s-a embrionară, angajatorul poate refuza, fără a da care-va explicații, ba chiar mai mult o poate considera absurdă. În această situație, e și firească întrebarea, la ce bun, sau în baza cărui temei, angajatorul remunerează munca salariaților, în mod suplimentar?

Răspunsul la această întrebare, este unul deosebit de complex, deoarece, acesta se regăsește în mai multe elemente componente al întregului sistem atât al dreptului muncii, în faza reglementării și protocolării relațiilor de muncă în cadrul unității, cât și cel al selecției, recrutării personalului, condiționat fiind de migrația forței de muncă, în scopul acoperirii locurilor vacante, care deseori își regăsește finalitatea prin scurgerea cadrelor, sau insuficiența de personal, necesar acoperirii anumitor sectoare al pieței muncii autohtone.

Fiind o țară în curs de dezvoltare, Republica Moldova, are probleme deosebit de stringente la capitolul migrației forței de muncă, aceasta fiind condiționată, de libertățile acordate cetățenilor moldavi, în special celor ce au dobândit cetățenia unui stat al Uniunii Europene, cea mai frecventă fiind cetățenia română. Astfel cetățenii moldavi, având oportunitatea de a beneficia de oferte de muncă, retribuibile a fi la un nivel, mult mai avantajos decât cel propus de angajatorii moldavi, părăsesc locurile de muncă, dându-și demisia, sau solicită desfacerea contractului individual de muncă în baza prevederilor art.82¹din Codul Muncii al RM, în cazul insuficienței de timp din partea salariatului, ca efect al acceptării ofertei propuse de angajatorul din alt stat.

Evident acest argument se reprezintă a fi unul deosebit de solid, deoarece, imigrantul, este retribuit cu un salariu, deseori, pentru el supradecent, care îi oferă posibilitatea de a-și întreține familia, oferindu-le membrilor acesteia, condiții de trai și posibilități de dezvoltare personală (studii, meditații și etc.) mult mai calificate, decât cele permise în limita salariului oferit de piața muncii autohtonă. Potrivit datelor oferite de Casa Asigurărilor Sociale de Stat prin Hotărârea Guvernului nr. 572 din 19 iulie 2017 cu privire la modificarea Hotărârii Guvernului nr. 1233 din 9 noiembrie 2016 (Monitorul Oficial nr. 253-264 din 21.07.2017) s-a aprobat cuantumul salariului mediu lunar pe economie, prognozat pentru anul 2017, în mărime de 5600 lei[5].Astfel, începând cu data de 21 iulie al anului curent, se utilizează salariul mediu lunar pe economie în mărime de 5600 lei în modul stabilit de legislație[6]. Într-adevăr, prin politicile promovate de către Guvernul Republicii Moldova, se fac încercări ambițioase de a stabili migrația muncii prin majorarea și stabilirea nivelului de salarizare al populației active. Dar, din păcate nici aceste măsuri, nu se dovedesc a fi eficiente, deoarece în comparație cu salariile oferite în cadrul spațiului european, salarizarea muncii moldave, se regăsește a fi una deosebit de scăzută. Potrivit unui studiu recent s-a constatat că: media generală a salariului minim în Uniunea Europeană constituie - **935,78** euro și media generală a salariului mediu în Uniunea Europeană este de - **1520 euro** [7]. După cum se observă, nivelul salarizării instaurat în cadrul țărilor europene, este constant facilitat, pentru cetățenii moldavi, fiind decizi de a migra în una din țările europene. Așadar, putem relata că fenomenul migrației, distruge atât cantitativ, cât și calitativ activitatea unităților economice din Republica Moldova, punând angajatorii în situații dificile, în pofida cărora aceștia nu au forțe de a rezista cerințelor pieței. Prezentând prima problema, considerăm că deja este creată o imagine și un simț, sau cel puțin o dorință, din partea angajatorilor de a influența într-un oarecare mod, dificultățile, la compartimentul acomodării salariaților prin elemente de ordin stimulatoriu, prin intermediul cărora se va încerca de ameliorarea, într-o oarecare măsură, al fenomenul migrației forței de muncă.

Întru dezvoltarea posibililor pași, necesari ar fi realizați de către angajator, în cazul scurgerii personalului din cadrul unității, ca urmare al plecării în scopul de a munci în străinătate, ar fi oportun de a realiza o ședință cu colectivul de muncă din cadrul unității, cu tematica realizărilor și dificultăților, găsite a fi stringente în cadrul procesului muncii propriu zise. Ca un următor pas, necesar a fi întreprins de angajator, ar fi analiză stării economico-financiare al unității, realizată în acest sens de către salariații serviciului economico-financiar al unității. În urma realizării, pașilor menționați supra, angajatorul va avea la îndemână, o imagine în temeiul căreia va putea adopta o decizie, în temeiul căreia va fi creat un sistem de motivare, bazat pe următoarele criterii: profesionalism, calitate, operativitate, vechime în muncă, conștiinciozitate față de muncă efectuată.

La prima vedere, varianta descrisă supra, ar provoca anumite dubii în privința durabilității și al eficienței din partea salariaților cât și al angajatorilor, dar în cazul aplicării permanente și al revizuirii acesteia, în termen rezonabil, acest instrument se-va dovedi a fi eficient, care va oferi părților contractului individual de muncă, facilitățile financiare, pentru salariați și, pentru angajatori realizarea sarcinilor în condițiile solicitate de acesta. Considerăm că prin intermediul aplicării prezentului instrument în practică, angajatorii vor fi scutiți de efectele negative al scurgerii personalului. Nivelul facilităților acordate salariaților, rezultate din procedura menționată supra, ca urmare al îndeplinirii obligațiilor de muncă, conform standardelor stabilite de angajator, se va realiza sub forma bonusurilor de performanță, care vor fi impozitate și acordate odată cu salariul lunar. Referindu-ne la actul în temeiul căruia se va desfășura prezenta procedură, considerăm că forma cea mai potrivită se găsește a fi forma unuia regulament, conținutul căruia va stabili la concret modul și condițiile de acordare al bonusurilor lunare, acordate salariaților ca urmare al îndeplinirii muncii în cadrul unității.

Programul de recompensare trebuie stabilit și comunicat astfel încât acesta, să fie cunoscut și apreciat la justa lui valoare de către toți angajații; astfel în ciuda importanței sale obiective, programul de recompensare riscă să fie greșit interpretat și desconsiderat[8]. Comunicarea în cadrul colectivului de muncă, în opinia noastră, se simte a fi deosebit de decisivă în faza implementării actelor locale cu caracter de stimulare, în temeiul cărora salariații vor avea drept vector stimulent, în temeiul cărora salariații vor depune un efort sporit pentru îndeplinirea cât se poate de posibil eficientă a obligațiilor de muncă. Mai mult ca atât, în cazul în care salariatul va fi stimulat și apreciat, acesta va simți o grijă și un sentiment de mândrie, pentru munca depusă în cadrul unității și o stimă față de conducerea unității, ca efect al comunicării între conducere și colectivul de muncă.

Posibilitatea acordată salariaților prin intermediul actelor cu caracter local, în opinia noastră ar stopa migrația personalului, deoarece, un prim factor, implicat în procesul de migrație, se reprezintă a fi cel al vârstei, în pofida căruia, oamenii, își apreciază propriile puteri și își determină locul în unul din domeniile economiei naționale în cadrul spațiului european. În acest context, putem menționa, că generațiile de persoane cu vârste în medie de până la 40 de ani, se află în zonă acestui risc, pentru că forța de muncă oferită de aceștia, este mai cotate pe piața muncii europene, fiind binevenite astfel de persoane, în mod special cei care sunt calificați ca specialiști cu diplome în diverse domenii.

Un alt element component al problemei, posibile a fi rezolvate prin intermediul actelor cu caracter local, adoptate în cadrul unității, este componenta realizată fiind în cadrul procedurilor de selecție și recrutare al personalului, pentru locurile declarate vacante sau/și cele nou create. La această etapă, un rol important îl joacă specialiștii din domeniul HR-ului, obligațiunile cărora, sunt necesare a fi îndreptate spre selectarea candidaților potriviți, întru acoperirea locurilor declarate vacante în cadrul unității. Domeniul HR-ului, în opinia noastră are rolul de filtru social, în temeiul instrumentelor utilizate de către specialiștii din acest domeniu, rezultatul oferit angajatorului, se materializează în, completarea statelor de personal cu specialiști adecvați, capabili de a îndeplini obligațiunile de muncă, atribuite postului declarat vacant de angajator, în scopul menținerii bunei stări al proceselor companiei. Totodată, este lesne de menționat, ca anume specialiștii din cadrul serviciului resurse umane, de rând cu cei responsabili pentru recrutarea personalului (HR), sunt de regulă responsabili pentru elaborarea actelor cu caracter local în privința aspectelor de motivare non-financiară, cât și cele de motivare financiară în colaborare cu specialiștii serviciului economico-financiar al unității.

Un aspect important, necesar a fi perceput de angajatori în faza elaborării actelor normative cu caracter intern, în special cele ce vizează aspectele de motivare financiară al salariaților, este importanța implicării primordiale al specialiștilor din cadrul serviciilor resurse umane și economico-financiare, deoarece în pofida obligațiunilor de muncă, stabilite acestora prin intermediul contractelor individuale de muncă, sau și fișelor de post și în pofida specificului muncii prestate, aceste persoane, în special cei din domeniul resurselor umane, cunosc particularitățile organizării muncii. După cum s-a și menționat, serviciul resurse umane se implică în prim plan, elaborând astfel schița, sau formatul regulamentului cu privire la motivarea personalului unității, conținutul căruia va include baza normativă, modalitățile și condițiile de acordare al facilităților financiare, perioadele, modul de apreciere al muncii prestate și alte elemente necesare a fi incluse, luând în considerație, specificul activităților prestate de unitate. În cea de a doua etapă, specialiștii din cadrul serviciului economico-financiar realizează un raport de analiză economică, soldat fiind cu posibilul buget, destinat, sistemului motivațional al salariaților unității.

În urma finalizării acestor, etape, angajatorului i-se prezintă prima variantă al regulamentului privind motivarea personalului unității. La această etapă, având calitatea de act cu caracter local, angajatorul este în drept de a concretiza anumite prevederi, stabilind de comun acord cu specialiștii menționați anterior, modalități și periodicități al acordării suplimentelor sub forma bonusurilor de performanță, cât și în urma consultărilor cu întregul colectiv de muncă, fie la propriu în cadrul adunărilor, sau prin intermediul reprezentanților desemnați de aceștia din urmă.

Considerăm oportun de a menționa, că propunerea privind motivarea salariaților, poate veni din partea salariaților, cât și din partea angajatorului, ca efect al problemelor de scurgere a personalului din unitate. Prezenta propunere, este bazată de regulă pe principiul libertății de voință, care se regăsește la fel ca și în dreptul civil, și în dreptul muncii, perfect înfățișându-se în procedurile de negociere atât colectivă, cât și individuală.

Întru explicarea și determinarea principiului libertății de voință și cel al negocierii individuale în cadrul dreptului muncii, Alexandru Țiclea vine cu o precizare deosebit de valoroasă în opinia noastră, conform căreia, legea nu determină criteriile și nici nu stabilește condițiile în care să se facă negocierea salariilor[9]. Într-adevăr atât legislația muncii română cât și cea moldavă, nu impune careva condiții, la determinarea nivelului salarizării, decât cel al respectării salariului minim stabilit prin actele administrației publice centrale[10]. Mai mult ca atât, în opinia autorului menționat, negocierea fiind liberă, angajatorul nu ar putea fi obligat de instanța judecătorească, să accepte un alt salariu decât cel pe care l-a propus angajatului său[9].

Considerăm că în mod analogic, ideea relatată supra poate fi aplicată cu ușurință în cadrul procedurilor de stabilire al cadrului normativ cu caracter intern, în privința motivării salariaților unității. Introducerea unor astfel de politici sub forma regulamentelor de motivare al salariaților, ar permite angajatorilor de a stabili sau chiar de a stopa fenomenul migrației, sau/și scurgerii personalului din cadrul unității. Evident că retenția personalului în cadrul unității, va fi condiționată în mod constant de mărimea bonusurilor oferite de către angajator, în temeiul politicilor motivaționale, adoptate în acest sens în unitate, care în mod normal, vor fi revizuite cel puțin o dată la jumătate de an de către conducerea companiei.

Considerăm că în temeiul celor relatate supra, influențele atât cele legislative, cât și cele doctrinare, stabilite și dezvoltate în dreptul muncii, oferă angajatorilor dreptul de a aplica în practica curentă al unității, normele dreptului muncii în beneficiul ambilor părți al contractului individual de muncă, în temeiul prevederilor art.10 alin.(1) lit.e) din Codul Muncii al RM, fiind cizelate și acomodate la nevoile unității, în special cele referitoare la motivarea personalului unității. Mai mult ca atât, analizând întregul sistem al dreptului muncii, vom avea deplina încredere, în privința valorii aplicative al consimțământului părților și al negocierii individuale, la compartimentele conținutului contractului individual de muncă, stabilite în cuprinsul prevederilor art.49 din Codul Muncii al RM, cât și cele referitoare la politicile motivaționale.

În concluzie, putem menționa că, aplicarea actelor cu caracter intern în cadrul unității, în special cele referitoare la motivarea non-financiară, cât și în special cea financiară, ar permite angajatorilor de a-și menține afacerea pe piață oferind populației, produse sau/și servicii de o calitate superioară, promovând astfel imaginea Republicii Moldova atât pe meleagul național, cât și cel internațional.

REFERINȚE BIBLIOGRAFICE

1. Codul Muncii al Republicii Moldova Monitorul Oficial al Republicii Moldova Nr.159-162 din 29.07.2003.
2. Eduard Boișteanu, Nicolae Romandaș, Felicia Păscăluță, Ghidul specialistului în resurse umane, Tipografia centrală, Chișinău, 2016.
3. Convenția OIM Nr.95/1949 asupra protecției salariului, Ratificată prin Hotărârea Parlamentului Republicii Moldova Nr.593-XIII din 26.09.1995.
4. Eduard Boișteanu, Nicolae Romandaș, Dreptul muncii, Manual, Tipografia centrală, Chișinău, 2015, p.562.
5. Sursa:<http://cnas.md/libview.php?l=ro&idc=360&id=4408&t=/Mass-media/Noutati/Cuquantumul-salariului-mediulunar-pe-economie-prognozat-pentru-anul-2017-a-fost-majorat>, accesat la data 31.08.2017.
6. Sursa:<http://cnas.md/libview.php?l=ro&idc=360&id=4408&t=/Mass-media/Noutati/Cuquantumul-salariului-mediulunar-pe-economie-prognozat-pentru-anul-2017-a-fost-majorat>, accesat la data 31.08.2017.
7. <http://www.sanatosvoios.ro/care-este-salariul-minim-si-mediu-toate-tarile-din-ue-uniunea-europeana-2017/>, accesat la 01.09.2017.
8. Managementul resurselor umane: ghid practic/Georgeta Pănișoară, Ion-Ovidiu Pănișoară. - Ed. a 2-a.-Iași:Polirom, 2010, p.184.
9. Alexandru Țiclea, Tratat de dreptul muncii. Legislație. Doctrină. Jurisprudență. Ediția a VI-a, revizuită și adăugită. București, Universul Juridic, 2012, p.498.
10. Hotărârea Guvernului RM Nr.165 din 09.03.2010 cu privire la cuantumul minim garantat al salariului în sectorul real, cu modificările ulterioare, în Monitorul Oficial al RM Nr.35 din 12.03.2010, art.219.

REGLEMENTĂRI PRIVIND CADRUL LEGAL ȘI DOCTRINA DE SPECIALITATE ÎN MATERIA RĂSPUNDERII DISCIPLINARE AL SALARIAȚILOR

Eduard GURIN, drd.,
Universitatea de Stat din Moldova
e-mail: gurin@yahoo.com

Relațiile de muncă au căpătat o amploare tot mai vastă în cadrul vieții fiecărui om, ca scop având satisfacerea cerințelor înaintate de condițiile de trai, cât și de realizări pe plan profesional, în cadrul domeniului ales de către acesta. Realizarea acestor obiective în viața social-juridică al societății, se înfățișează în temeiul unui contract individual de muncă, valabil încheiat în temeiul prevederilor legislației muncii în vigoare, care pune în sarcina ambilor părți al contractului individual de muncă un volum de drepturi și obligații, necesare a fi respectate de părți, ca efect al calității părților în temeiul raportului juridic încheiat.

În doctrina de specialitate autohtonă, s-a conturat o opinie, sau mai bine zis o apreciere al rolului contractului individual de muncă în viața socială, astfel: *"în prezent, semnificația juridică a contractului individual de muncă poate fi relevantă prin sublinierea următoarelor aspecte [1, p. 30-31]: contractul individual de muncă servește drept formă juridică principală de atragere, distribuire, redistribuire și folosire rațională a forțelor de muncă; prin intermediul contractului de muncă, cetățenii își exercită dreptul lor constituțional la muncă; contractul individual de muncă se reprezintă ca izvor al raporturilor juridice de muncă; acest contract constituie baza apariției drepturilor și obligațiilor de muncă ale părților contractante"*.

După cum se observă, din aprecierile propuse, acest tip de contract constituie un adevărat nucleu de norme, în temeiul căruia părțile contractante gestionează, nu doar forța de muncă oferită de salariat angajatorului, ci și alte compartimente ale acestui raport juridic, influențat de efectele instituțiilor dreptului muncii, fiind inclusă și răspunderea disciplinară al salariaților în cadrul acestui sistem. În temeiul celor menționate supra, considerăm că elementul răspunderii, în special al celei disciplinare care se antrenează doar în sarcina salariaților, constituie un subiect deosebit de stringent în practica gestionării capitalului uman, implicat în relațiile de muncă, oferite de piața forței de muncă.

Răspunderea disciplinară al salariaților, este o formă specifică al răspunderii juridice, fiind guvernată de normele dreptului muncii, adică o formă separată, care se naște în temeiul încălcării de către salariat al obligațiilor, rezultate din contractul individual de muncă, cât și în temeiul actelor emise de angajator în cadrul unității angajatoare. Doctrina de specialitate la compartimentul răspunderii în cadrul dreptului muncii, a fost și este până în prezent preocupată de cercetări, asupra acestei forme de răspundere, care totuși nu este studiată complet, deoarece, mecanismul acestei instituții se prezintă a fi unul complex, influențat fiind de o varietate de acte, primul în scară de importanță, rămânând totuși - *contractul individual de muncă*.

Reglementarea legală al acestui act se regăsește în cuprinsul art.45 din Codul muncii RM [2], potrivit căruia: *"contractul individual de muncă este înțelegerea dintre salariat și angajator, prin care salariatul se obligă să presteze o muncă într-o anumită specialitate, calificare sau funcție, să respecte regulamentul intern al unității, iar angajatorul se obligă să-i asigure condițiile de muncă prevăzute de Codul muncii, de alte acte normative ce conțin norme ale dreptului muncii, de contractul colectiv de muncă, precum și să achite la timp și integral salariul"*. După cum se observă, elementele dominante al acestui tip de contract, sunt a fi: înțelegerea dintre salariat și angajator și prevederile legislației muncii, ultimele fiind prevederi de esență al acomodării voinței părților contractante.

Spre deosebire de celelalte forme de răspundere juridică, răspunderea disciplinară se naște doar în temeiul unui raport juridic de muncă, liber consimțit de părți, cu prilejul prestării muncii de către salariat, în folosul angajatorului contra unei remunerații, sub forma - *salariului*.

Autorul Nicolae Voiculescu, consideră că: *"salariul este nu numai o contrapartidă la munca salariatului, dar totodată și o creanță alimentară, ca venit esențial și unic al mării majorități a salariaților, pentru care el este mijlocul de subzistență pentru ei și familiile lor (de unde rezultă și caracterul său social)"*[3, p.126]. Așa dar, considerăm că natura apariției acestui raport juridic și în special, ponderea încheierii acestui tip de contract, de către persoane, este explicată dovedindu-se a fi, sursa de acumulare al veniturilor necesare traiului salariatului. Referindu-ne la elementul răspunderii disciplinare în cadrul raporturilor sociale de muncă, acesta având o natură contractuală, dreptul aplicării sancțiunilor disciplinare, aparține în mod exclusiv angajatorului, ca efect al nerespectării prevederilor contractului de muncă de către salariat. Așa cum s-a arătat, încheierea contractului de muncă are ca efect *subordonarea ierarhică*, ca o condiție obiectivă a organizării și eficienței muncii [4, p.69].

Constituind urmarea încheierii contractului individual de muncă, subordonarea ierarhică reprezintă în același timp temeiul juridic al autorizării organelor de conducere de a aplica sancțiuni disciplinare [4, p.69]. Legislația muncii, diferă substanțial, la compartimentul naturii contractelor, față de cele din rândul contractelor reglementate de legislația civilă, în cadrul acestuia dominând preponderent elementul subordonării, unei părți, față de cealaltă, explicându-se prin faptul potențialului economic irelevant al salariatului, în comparație cu poziția angajatorului la compartimentul economic. Mai mult ca atât, odată exprimându-și consimțământul, salariatul în temeiul prevederilor art.9 alin.2) lit.a din Codul muncii RM, este obligat: *"să-și îndeplinească conștiincios obligațiile de muncă prevăzute de contractul individual de muncă"*. Conștiința, conform textului de lege citat, în opinia noastră, este o legătură directă, scopul căreia se referă la respectarea unei discipline de către salariat, stabilită fiind, sub forma obligațiunilor de muncă, asupra cărora s-a negociat, cu prilejul angajării în cadrul unei unități, sub egida unui angajator.

O idee de călăuză în cadrul dezvoltării tematicii prezentului comunicat, considerăm noi, ar fi că unul din scopurile contractului individual de muncă, urmărit de legiuitor, în afară de formalismul juridic, ar fi cultivarea unei conștiințe asupra respectării, prevederilor raporturilor încheiate de persoane, în special a celor încheiate sub imperiul legislației muncii. Conștiința, promovată de legiuitor în cadrul legislației muncii, se reprezintă un model de cultură, urmările cărora, ar înlătura destabilizările și influențele comportamentului neargumentat, în special la compartimentul juridic, cât și cel psiho-emoțional manifestat de salariat, ca urmare al nemulțumirii cu anumite procese sau orânduiri din cadrul unității, exprimând acțiuni de samavolnicie și dispreț, față de munca necesară a fi îndeplinită, în temeiul contractului individual de muncă încheiat.

Un alt act de importanță majoră, necesar a fi urmat de salariat, conținutul căruia reglementează expres instituția și particularitățile răspunderii disciplinare al salariaților în sfera muncii în cadrul unității, îl constituie - *regulamentul intern al unității*. Respectarea acestui act de către salariat, este stabilită expres prin prevederile art.9 alin.2) lit.c din Codul muncii RM, potrivit căruia, salariatul este obligat: "*să respecte cerințele regulamentului intern al unității...*". Importanța acestui act, în practică se dovedește a fi una decisivă, deoarece în temeiul, prevederilor incluse în acest act de natură internă, angajatorul de sine stătător, sau și de comun acord cu reprezentanții salariaților, stabilește regulile și modul de organizare al unității conduse.

După cum observă Ion Trăian Ștefănescu "*...regulamentul intern este un izvor specific al dreptului muncii care reglementează în mod concret, în baza legislației muncii, în principal, problemele de ordin disciplinar din cadrul unității respective*" [5, p.46]. Ne raliem opiniei exprimate supra, deoarece, chestiunile de ordin intern, în cadrul unității, nu pot fi reglementate expres decât în baza unor prevederi de ordin intern, cu respectarea specificului și particularităților, în temeiul cărora se prestează munca de către salariați. Mai mult ca atât, din analiza prevederilor art.199 din Codul muncii RM, se evidențiază cu exactitate scopul urmărit de legiuitor, care este unul de permisiune oferită angajatorului, de a-și crea și gestiona relațiile de muncă, atât în baza prevederilor legislative relevante, cât și nelipsite fiind propriile convingeri, fiind bazate pe bunele practici al curentelor manageriale.

Conținutul art.199 din Codul muncii RM, în opinia noastră înglobează totalitatea instituțiilor, nerespectarea cărora, antrenează iarăși răspunderea persoanelor găsite vinovate. Dezvoltând această teză merită a fi menționat faptul, că în cazul nerespectării cerințelor din rândul celor stabilite în cuprinsul prevederii legale citate supra, angajatorul la fel poate fi tras la răspundere, dar nu și la cea de ordin disciplinar, în privința acestuia se antrenează formele de constrângere cu caracter pecuniar, sau și privativ de desfășurare al activității de antreprenoriat, reglementate în temeiul prevederilor legislațiilor contravenționale cât și penale în cazul constatării abaterilor grave. În afară de menirea regulamentului intern prezentată supra, totodată considerăm, că includerea în cadrul regulamentului intern a unui capitol cu descrierea detaliată a tuturor elementelor, faptelor, acțiunilor și rezultatelor ca efect al nerespectării disciplinei de muncă stabilită în cadrul unității, a-r permite salariaților unității de a percepe în mod adecvat, importanța și modul de prestare a muncii în cadrul unității. Mai mult ca atât, descrierea amănunțită a tuturor elementelor relevante disciplinei de muncă, necesare a fi respectate de salariat în cadrul unității, a-r permite angajatorului de a avea o imagine clară, atât asupra comportamentului salariaților manifestat în cadrul procesului de prestare a muncii propriu-zise, cât și ca studiu asupra eficienței mecanismului disciplinei de muncă, stabilit în unitate.

În cadrul doctrinei dreptului muncii al Federației Ruse, s-a conturat o opinie [6, p.245], asupra căreia ne pronunțăm și noi afirmativ, ideea căreia constă în metodele de bază al asigurării disciplinei de muncă în cadrul unității, care se referă la: a) crearea condițiilor organizatorico-economice necesare, pentru prestarea unei munci adecvate; b) metode de convingere, educare, recompense pentru munca conștientă; c) metode de constrângere. În opinia noastră utilizarea acestor metode în practica gestionării capitalului uman de către angajatori, la compartimentul disciplinei de muncă, instaurate prin prevederile regulamentului intern, ar permite de a stabili și contura comportamentul salariaților în spiritul conștiinței.

Având în vedere complexitatea conexiunilor instituțiilor dreptului muncii, la compartimentul răspunderii disciplinare, legiuitorul moldav, a împărțit cadrul legal al dreptului muncii, în două compartimente, unul dintre care fiind dedicat personalului din rândul funcționarilor publici, relațiile cărora fiind calificate nu ca și cele din cadrul dreptului muncii comun, acestea fiind raporturi de serviciu, antrenându-se în baza actului de numire în funcție, reglementat de prevederile Legii Nr.158 din 04.07.2008 cu privire la funcția publică și statutul funcționarului public [7]. Referitor la compartimentul răspunderii disciplinare, menționăm că cadrul normativ special conține deosebiri substanțiale la capitolul răspunderii disciplinare.

Astfel, potrivit art.39 alin.1) din Legea Nr.3 din 25.02.2016 cu privire la Procuratură [8], *în funcție de gravitatea abaterilor și în condițiile legii, procurorul i se aplică, prin hotărârea Colegiului de disciplină și etică din subordinea Consiliului Superior al Procurorilor, următoarele sancțiuni disciplinare: a) avertisment; b) mustrare; c) reducere a salariului; d) retrogradare din funcție; e) eliberarea din funcția de procuror*. Ca element de constrângere străin cadrulul legislativ comun al muncii, se manifestă a fi prevederea cuprinsă la litera c) al textului legal citat, care se precizează, la fel de cadrul legislativ special în conținutul art.39 alin.4) din legea menționată, potrivit căruia: "*reducerea salariului reprezintă micșorarea salariului lunar cu 15%-30% pentru o perioadă cuprinsă între 3 luni și 1 an și se aplică cu începere din luna calendaristică ulterioară datei la care hotărârea privind cauza disciplinară a rămas irevocabilă*". După cum se observă, caracterul acestei pedepse este unul deosebit de drastic, fiind bazat pe prevederile și importanța instituției procuraturii în stat.

Instituția răspunderii disciplinare, fiind reglementată de prevederile art. 206 al Codului muncii RM, în opinia noastră se reprezintă a fi o schiță, utilizarea căreia ar permite angajatorilor de a stabili și organiza munca în temeiul reglementărilor proprii, ca efecte al nerespectării de către salariați al normelor de conduită și comportare în cadrul unității.

În final dorim să atragem atenția asupra faptului că, angajatorii sunt liberi de a emite acte normative la nivelul unității, conform prevederilor art.10 alin.2 lit.e) din Codul muncii RM reglementând și stabilind reguli proprii întru organizarea disciplinei de muncă în unitate și, respectiv antrenarea răspunderii disciplinare asupra salariaților culpabili.

REFERINȚE BIBLIOGRAFICE

1. Nicolai Romandaș, *Contractul individual de muncă*, Chișinău, Reclama, 2001, p.30-31.
2. *Codul muncii al Republicii Moldova* Nr.154 din 28.03.2003, Monitorul oficial al Republicii Moldova Nr.159-162, art.648 din 29.07.2003.
3. Nicolae Voiculescu. *Dreptul muncii. Reglementări interne și comunitare*. Editura ROSETTI, București, 2003, p.126.
4. Sanda Ghimpu, Alexandru Țiclea. *Revista Dreptul muncii*. Vol.II, Casa de editură și presă "ȘANSA"- S.R.L, București, 1994, p.69.
5. Ion Trăian Ștefănescu, *Tratat de dreptul muncii*, București, Wolters Kluwer, 2007, p.46.
6. Никонов Д.А., Стремоухов А.В., Амаглобели Н.Д. *Трудовое право*: Учеб. пособие для вузов/Под ред.проф. А.В.Стремоухова – Москва. ЮНИТИ-ДАНА, 2003, (Серия "Профессиональный учебник: Отрасли российского права"), p.245.
7. Monitorul Oficial al Republicii Moldova Nr.230-232, art.840 din 23.12.2008.
8. Monitorul Oficial al Republicii Moldova Nr.69-77, art.113 din 25.03.2016.

CONSOLIDAREA ȘI MODERNIZAREA LEGISLAȚIEI NAȚIONALE PRIVIND UTILIZAREA MECANISMELOR ALTERNATIVE DE SOLUȚIONARE A LITIGIILOR ÎN CONTEXTUL INTEGRĂRII REPUBLICII MOLDOVA ÎN UNIUNEA EUROPEANĂ

Liliana CIBUC, conf.univ., dr.,
Universitatea Cooperatist Comercială din Moldova
e-mail:lilianaciubuc@rambler.ru

Luminița CATRINICI, magistru în drept, lect. univ.,
Universitatea Cooperatist Comercială din Moldova
e-mail:luminita.catrinici@mail.ru

Mecanismele alternative de soluționare a litigiilor, cunoscute de asemenea sub numele de "mecanisme extrajudiciare", au fost dezvoltate în toată Europa pentru a ajuta cetățenii angajați într-un litigiu de consum, atunci când nu au reușit să ajungă la un acord direct cu comerciantul. Aceste scheme folosesc de obicei o parte terță cum ar fi un arbitru, mediator sau un ombudsman, pentru a ajuta consumatorul și comerciantul să ajungă la o soluție.

Avantajul MAS este că oferă o flexibilitate mai mare decât mersul în instanță și pot răspunde mai bine nevoilor, atât ale consumatorilor, cât și ale comercianților. Comparativ cu mersul în instanță, aceste sisteme sunt mai ieftine, mai rapide și mai informale.

Cu toate acestea, mecanismele extrajudiciare au fost dezvoltate în mod diferit în întreaga Uniune Europeană. Unele sunt rodul unor inițiative publice, fie la nivel central (cum ar fi Consiliul Național responsabil de reclamațiile consumatorilor, în țările scandinave) fie la nivel local (cum ar fi Centrele de arbitraj pentru litigii de consum, în Spania), sau sunt rezultatul unor inițiative private (cum ar fi mediatori / ombudsmani în cazul serviciilor financiare (bănci sau societăți de asigurare). Tocmai datorită acestei diversități, statutul deciziilor adoptate de aceste organisme diferă foarte mult. Unele sunt doar recomandări (cum ar fi în cazul Consiliului Național responsabil de reclamațiile consumatorilor, în țările scandinave, și al majorității ombudsmanilor privați), altele sunt obligatorii numai pentru comercianți (cazul majorității ombudsmanilor bancari), iar altele sunt obligatorii pentru ambele părți (arbitraj).

Comisia Europeană este activă în promovarea dezvoltării de mecanisme alternative de soluționare a litigiilor. Două recomandări adoptate de CE au stabilit criteriile de calitate pe care fiecare sistem ar trebui să le ofere utilizatorilor săi. În plus, propunerea Comisiei pentru o directivă europeană cu privire la mediere în materie civilă și comercială urmărește să asigure o relație sănătoasă între procesul de mediere și procedurile judiciare, prin stabilirea unor norme UE comune privind o serie de aspecte esențiale ale procedurii civile. În cele din urmă, Rețeaua Centrelor Europene ale Consumatorilor (ECC-Net), oferă consumatorilor informații și asistență privind accesarea unui MAS corespunzător într-un alt stat membru.

Cuvinte-cheie: mediere, sisteme alternative de soluționare a litigiilor, Centrul de mediere, Curtea de arbitraj Comercial Internațional, Sisteme ADR, MAS.

JEL Classification: K41.

Introducere

Funcționarea eficientă a sistemului alternativ de soluționare a litigiilor (arbitrajul, medierea) este indispensabilă procesului de edificare a unui sistem judiciar modern, având potențialul de a îmbunătăți accesul la justiție, a contribui la diminuarea sarcinii instanțelor de judecată, accelerarea procesului de soluționare a cauzelor, creșterea încrederii populației în actul justiției. Pe lângă descongestionarea instanțelor de judecată medierea are drept efect producerea unor schimbări benefice la nivel de societate.

Metoda alternativă de soluționare a conflictelor presupune o soluționare a litigiilor de orice ramură civile, comerciale, familiale, de muncă, administrative, penale într-o formă alta decât cea utilizată de instanțele de judecată. Drept principalele metode alternative sunt identificate arbitrajul, medierea, concilierea, etc. Aplicarea metodelor alternative de soluționare a litigiilor SAL/ADR (Alternative Dispute Resolution) reprezintă o necesitate în vederea îmbunătățirii actului justiției și creșterii nivelului de înfăptuire a justiției. Astfel, acestea au potențialul de a produce un impact pozitiv asupra sistemului judiciar, de unde se cere a impune o manifestare mai activă de interes din partea instanțelor de judecată, a exponenților profesiei juridice și a societății civile - justițiabili și organizații nonguvernamentale. În afară de instituțiile statale care soluționează litigii/cauze prin aplicarea puterii de constrângere împotriva voinței părții vizate, există un spectru larg de alte mecanisme de soluționare a disputelor ce nu implică autoritatea statului, printre care se numără arbitrajul, medierea, concilierea etc., mecanisme asociate în literatura de specialitate cu noțiunea de justiție privată informală. Termenul umbrelă care unește și definește sistemul metodelor nestatale de tranșare a litigiilor este acronimul "ADR" în limba engleză (Alternative Dispute Resolution), care este utilizat în aceeași formulă în acte oficiale ale Uniunii Europene, traduse în limba Română, deși este atestată și utilizarea acestui acronim tradus în limba română în forma "SAL" (Soluționarea Alternativă a Litigiilor).

Gradul de investigare a problemei la momentul actual, scopul cercetării

La nivel mondial, medierea este un concept instituționalizat și reglementat, cu implicații în cele mai diverse și mai complexe, chiar dificile tipuri de conflicte sau dispute, pornind de la neînțelegerile cu consecințe materiale și

juridice interumane și până la conflictele armate din zonele de notorietate, ca de exemplu Fâșia Gaza, Siria, spațiul ex-Sovietic etc.

În SUA, considerată drept țară de origine a mișcării moderne ADR, spectrul mecanismelor alternative legal recunoscute pentru litigiile în materie civilă și comercială include:

➤ Arbitrajul în multiple forme, inclusiv arbitrajul finalizat cu hotărârea arbitrală care are efectele unei hotărâri judecătorești și arbitrajul în care părțile au opțiunea să se supună sau nu hotărârii arbitrale;

➤ Medierea/concilierea - proces orientat spre facilitarea de către un terț (mediator/conciliator) a comunicării dintre părți în scopul tranșării litigiului prin acord de împăcare;

➤ Colaborarea (collaborative law) – proces administrat exclusiv de părți și avocații acestora pentru a ajunge la o înțelegere privind condițiile în care este soluționat diferendul. În caz de insucces avocații antrenați nu pot reprezenta părțile într-un eventual proces judiciar. Acest proces este utilizat frecvent în litigiile dintre foștii soți;

➤ Cooperarea (cooperative law) - proces similar cu colaborarea cu unca deosebire că avocații nu renunță la dreptul lor de a reprezenta părțile în procesul judiciar;

➤ Evaluarea cazului de către un expert neutru la stadiul incipient al procesului (ENE - early neutral evaluation) – procedura impulsionează decizia părților de a se împăca;

➤ Coordonarea parentală (parenting coordination) - procedură administrată de un profesionist cu atribuții speciale care intervine în disputa dintre soții divorțați pentru a conveni asupra participării părinților la educarea copilului, etc.

Referitor la cadrul reglementărilor în materie de ADR, în plan internațional, în 2002 UNCITRAL, Comisia ONU a adoptat Legea Model UNCITRAL privind Concilierea Comercială internațională, precum și un Ghid privind adoptarea și aplicarea Legii Model. La 19 noiembrie 2002 cea de a 52-a sesiune plenară ONU a adoptat Rezoluția A/RES/57/18 cu privire la Legea Model UNCITRAL privind Concilierea Comercială Internațională prin care se recomandă statelor membre încorporarea prevederilor Legii Model în legislația națională, pornind de la prezumpția că soluționarea amiabilă a litigiilor comerciale favorizează eficiența raporturilor comerciale naționale și transnaționale. La moment principiile Legii Model sunt transpuse în legislația multor state precum SUA, Canada, Lituania, Croația, Slovenia, Albania.

La nivel european, medierea reprezintă metoda alternativă de soluționare a disputelor în care s-a investit interes substanțial, fiind identificată ca parte dintre cele douăsprezece pâghii pentru stimularea creșterii și consolidarea încrederii în piața unică. În Europa cele mai recunoscute metode ADR în litigiile civile și comerciale sunt arbitrajul, concilierea/medierea asistată de un terț, negocierea directă și practicile participative, sesiunile de soluționare amiabilă în cadrul procesului judiciar (medierea judiciară). În statele post-socialiste arbitrajul comercial a fost aplicat în trecut preponderent în litigiile internaționale, după care a fost legiferat, inclusiv și în Republica Moldova, pentru un spectru larg de litigii civile/comerciale. În prezent medierea/concilierea este tot mai larg acceptată și în spațiul ex-sovietic, deși aplicarea practică a acestui mecanism rămâne a fi restrânsă. Mecanismele ADR sunt divizate în categorii reieșind din diverse criterii de diferențiere, inclusiv după modul în care finalizează procesul – prin adjudecare (rezoluție dictată) sau prin soluție amiabilă (acceptată consensual). La prima categorie este atribuit arbitrajul care este o procedură de adjudecare și finalizează cu emiterea unei decizii obligatorii și executorii ca și o hotărâre judecătorească. Procedurile ADR altele decât arbitrajul, cum ar fi medierea, negocierea și multiple forme "hibrid", se caracterizează prin controlul părților asupra procesului și asupra rezultatelor, gradul înalt de autodeterminare a părților care dețin autonomia de a decide condițiile de finalizare a diferendului. Medierea se distinge printre alte mecanisme ADR prin faptul că atribuie părților întreaga autoritate de a decide cazul, ceea ce face ca acest proces să fie aplicabil pentru soluționarea diverselor litigii, de la dispute familiale până la cauze civile, comerciale importante. Antrenarea unui terț (neutru) în procesul de soluționare a litigiului deosebește procedurile precum sunt arbitrajul, medierea etc., de alte proceduri administrate direct de către părți și reprezentanții acestora.

În acest context menționăm că odată identificată, importanța medierii în soluționarea litigiilor, în mod esențial, în legislația europeană, stimularea utilizării medierii este considerată un instrument de facilitare a accesului la justiție, care contribuie astfel la protecția drepturilor cetățenilor. În acest fel, se menține și dezvoltă un spațiu de libertate, securitate și justiție, în cadrul căruia se asigură libera circulație a persoanelor – măsuri care sunt necesare unei bune funcționări a pieței interne. În paralel, organismele europene au înțeles că economia este susținută de IMM-uri și de cea a U.E. La fel dorește să sprijine companiile de dimensiuni medii și mici în vederea soluționării eventualelor dispute care apar. Fragmentarea pieții interne împiedică eforturile în direcția stimulării competitivității și creșterii. De asemenea, disponibilitatea, calitatea și informarea neuniformă în ceea ce privește metodele simple, eficiente, rapide și cu un cost redus de soluționare a litigiilor, care apar în vânzarea de bunuri sau prestarea de servicii în Uniune constituie o barieră în cadrul pieții interne care subminează încrederea consumatorilor și a comercianților în procesele de cumpărare și vânzare.

Astfel, Uniunea Europeană își propune să emită în continuare reglementări sectoriale prin care metodele ADR (SAL) cu precădere medierea, să fie valorificate și impulsionate, norme ce sunt privite ca un instrument de sprijin a relansării economiei europene prin creșterea eficienței economice a companiilor: Directiva 2008/52/CE privind anumite aspecte ale medierii în materie civilă și comercială; Regulamentul (UE) nr. 524/2013 privind soluționarea online a litigiilor în materie de consum și de modificare a Regulamentului (CE) nr. 2006/2004 și a Directivei 2009/22/CE (Regulamentul privind SAL în materie de consum); Directiva 2013/11/UE privind soluționarea alternativă a litigiilor în materie de consum și de modificare a Regulamentului (CE) nr. 2006/2004 și a Directivei 2009/22/CE (Directiva privind SAL în materie de consum).

La nivel național, apariția, în anul 2007 a Legii nr. 134 privind medierea și organizarea profesiei de mediator, a fost salutăată, dar și criticată deoarece se consideră că nu este temeinic fundamentată, fiind relativă organizarea atât a procesului de mediere, cât și a întregii profesii de mediator. De-a lungul acestor ani, din 2007 și până în 2015, prin multiplele modificări ale acestei legi s-a încercat tocmai acoperirea acestor lacune legislative, care sau finalizat cu abrogarea totală a legii vechi și intrarea în vigoare a legii nr.137 din 2015.

Prin actul normativ propus s-a determinat în principal stabilirea locului medierii în paralel cu sistemul judiciar național, ca o alternativă viabilă și convenabilă a instanțelor de judecată, dispând monopolul acestora privind soluționarea litigiilor. De asemenea s-a urmărit să se pună temeinic bazele unei solide organizări și exercitări a profesiei de mediator.

Fiind un act normativ relativ nou, *Legea Republicii Moldova nr.134 din 14.06.2007 cu privire la mediere publicată în Monitorul Oficial nr. 188-191 din 07.12.2007* în vigoare din 01 iulie 2008, abrogată ulterior prin Legea nr.137 din 03.07.2015 cu privire la mediere, intrată în vigoare la 21.08.2015, reflectă faptul că Republica Moldova este deschisă spre noi reforme în sistemului de drept, și de a aborda noi probleme care necesită soluționare fiind un stat de drept. Drept urmare, acest concept este relativ nou pe teritoriul Republicii Moldova.

Perfecționarea cadrului legal și promovarea metodelor alternative de soluționare a litigiilor (arbitraj, mediere) sunt identificate prin direcțiile prioritare de reformare a justiției, trasate în programul Guvernului Republicii Moldova „*Integrarea Europeană: Libertate, Democrație, Bunăstare*” 2016-2020, care se regăsesc actualmente incluse în Strategia de reformare a justiției.

Constatăm așadar, că noțiunea și conceptul de mediere a rezonat pozitiv în conștiința umană primind un grad de încredere substanțial, mult mai mare decât cel atribuit personalităților politice, publice și instituțiilor de stat.

Procesul de implementare a metodelor alternative de soluționare a litigiilor constituie obiectul multiplelor cercetări doctrinare și este amplu abordat în practica dreptului internațional. Cu toate acestea analiza cadrului legislativ de reglementare în plan național a instituției medierii, constituie obiectul studiilor doar unui cerc restrâns de cercetători și este insuficient abordată în doctrina autohtonă.

În asemenea condiții se impune ca o necesitate obiectivă realizarea unor cercetări privind practicile altor state la acest capitol care nu sunt întru totul relevante pentru Republica Moldova având în vedere că nivelul dezvoltării economice restrânge potențialul statului de a acoperi necesitățile sectorului alternativ de soluționare a litigiilor.

Analizii în domeniul ADR nu au atins un consens asupra faptului dacă un mecanism sau altul ar fi cel mai potrivit sau cel mai nepotrivit pentru soluționarea unui caz anume. Motivele pentru care părțile aleg o procedură sau alta constituie obiect de studiu și analiză nu numai din punct de vedere legal, dar și prin aprecierea beneficiilor economice, fiind identificate principiile/criteriile de care se conduc litiganții pentru a evalua perspectivele adjudecării formale a litigiului în judecată și a decide privitor la cea mai rațională, potrivită, constructivă, avantajoasă cale de rezolvare a cazului. Analiza în baza arborelui decizional (decision tree) este pe larg utilizată pentru a evalua șansele soluțiilor negociate în comparație cu decizia judecătorească. Alegerea modelului pentru fiecare caz aparte este condiționată de o multitudine de factori cum ar fi:

- Investițiile necesare – cunoștințele juridice, tehnologice, tehnice, economice, etc.;
- Modul în care situația de conflict afectează proiectele de business în derulare;
- Eventuala deteriorare a bunelor relații cu partenerii de afaceri;
- Efectele posibile asupra altor părți interesate etc.

Fiecare din procedurile ADR oferă anumite avantaje, beneficii directe și/sau indirecte, care determină potrivirea procesului pentru un caz particular. În acest sens este citat frecvent enunțul unuia din promotorii proeminenți ai sistemului ADR în SUA, Franc E. A. Sander, care, statuând că sistemul ADR nu constituie o panacee, a lansat conceptul instanței cu mai multe intrări (multidoor courthouse), implementat ca antidot împotriva congestiei în instanțe în SUA, Canada, Africa. Acest concept presupune instituirea unui sistem de management al litigiilor/cauzelor prin evaluare (screening) și alegerea/potrivirea forumului (arbitraj, mediere etc.) în dependență de caz (fitting the forum to the fuss), luând în calcul:

- Natura litigiului;
- Relațiile dintre părțile în litigiu;
- Suma disputată;
- Costurile procesului;
- Celeritatea procesului etc.

Multitudinea mecanismelor ADR și beneficiile specifice pe care le oferă fiecare din aceste metode a favorizat apariția și aplicarea pe larg în practica contractuală, în special în sfera comercială, a clauzelor complexe care stipulează aplicarea combinată/consecutivă a mecanismelor precum negocierile directe, medierea, arbitrajul. Aceste clauze contractuale sunt definite în engleză drept ”escalation clauses”, ”multi-tier clauses”, or ”multi-step alternative dispute resolution (ADR) clauses”.

Clauzele ADR complexe/consecutive sunt aplicate pe larg în practica contractuală în raporturi comerciale internaționale, precum și în comerțul intern în SUA, Canada și Europa. Modele de astfel de clauze sunt propuse prin regulamentele unor instituții notorii în domeniul medierii și arbitrajului, cum ar fi Arbitrajul de pe lângă Camera Internațională de Comerț din Paris. JAMS (Judicial Arbitration and Mediation Services), care se află în topul celor mai profitabili prestatori de servicii de arbitraj și mediere din SUA, a elaborat mai multe modele de astfel de clauze care prevăd negocierea înainte de arbitraj, sau medierea și apoi arbitrajul.

Regulamentele Institutului de Arbitraj și ale Institutului de Mediere de pe lângă Camera de Comerț din Stockholm prevăd clauze similare, precum și dreptul părților de a-l investi pe mediator cu autoritatea unui arbitru de a aproba înțelegerea părților prin hotărâre arbitrală, care este recunoscută și executată ca și oricare altă sentință arbitrală. În unele jurisdicții nerespectarea consecutivității convenite de părți ar putea compromite valabilitatea și efectele deciziei arbitrale.

Metode și materiale aplicate

Pentru realizarea studiului au fost utilizate metode de cercetare a fenomenului juridic, inclusiv documentarea bibliografică, inducția, deducția, metoda sistemică, metode statistice, metoda de comparație, problematizarea, ș. a. Articolul este elaborat în baza abordărilor sistemice, complexe, problematice și este orientată spre impulsivitatea procesului de implementare a instituției medierii, a actelor normative adoptate în cadrul Consiliului Europei la care Republica Moldova este parte.

Analize și rezultate

Sisteme alternative de soluționare a disputelor ADR (Alternative Dispute Resolution) sunt bazate pe o combinație complexă a metodelor de soluționare a conflictelor. Cu toate acestea, sistemele ADR nu se reduc la o sumă de modele disperate ci devin metode noi, integrate, de abordare a stărilor conflictuale din cadrul organizațiilor. Organizațiile trebuie să adopte și ele o abordare constructivă a soluționării conflictelor, la fel ca și persoanele individuale. După cum am văzut, pentru organizații conflictul pare inevitabil și un anumit nivel al conflictului este sănătos și chiar recomandabil. De vreme ce situațiile conflictuale din cadrul organizațiilor se transformă permanent, dar nu dispar niciodată în întregime, este necesară aplicarea unor sisteme de soluții hibride care să includă atât soluții individuale ale părților, cât și intervenții ale terților, în combinații diferite. Aceste tehnici mixte de soluționare au fost aplicate în organizațiile occidentale și americane din anii 80, iar astăzi se înregistrează o creștere din ce în ce mai mare a interesului pentru astfel de abordări.

Respectiv doctrina ne identifică 6 categorii majore de folosire a sistemelor alternative de soluționare a disputelor:

- Sisteme ADR preventive;
- Sisteme ADR negociate;
- Sisteme de facilitare ADR;
- Sisteme ADR de culegere a datelor de identificare a faptelor;
- Sisteme de consultanță ADR;
- Sisteme ADR impuse;

Sistemele alternative de soluționare a litigiilor în afara instanțelor judecătorești cunoscute sub denumirea de ADR, sunt mijloace prin care agenții economici și organizațiile pot ajunge la o înțelegere amiabilă pentru rezolvarea problemelor pe care le întâmpină.

Experiența unor state membre ale Uniunii Europene arată ca, dacă sunt respectate anumite reguli de bază, sistemele alternative de soluționare a disputelor pot avea avantaje pentru agenții economici în soluționarea litigiilor comerciale. Principalele avantaje ale unor asemenea sisteme sunt costurile scăzute și perioada de timp mai scurtă necesară rezolvării litigiilor.

În cadrul sistemelor ADR, procedura implică intervenția unei părți neutre, cum ar fi arbitrul, mediatorul.

Procedurile de soluționare a litigiilor în afara instanțelor pot constitui o alternativă față de procedurile judecătorești în multe state. De asemenea, acestea pot constitui o procedură suplimentară, anterioară procedurilor judecătorești.

Standardele minime care vizează sistemele ADR sunt:

- Recomandarea Comisiei 98/257/EC, asupra regulilor aplicate de autoritățile responsabile de soluționarea extrajudiciară a litigiilor;
- Recomandarea Comisiei 2001/310/EC, asupra regulilor aplicate de autoritățile extrajudiciare responsabile pentru rezolvarea amiabilă a disputelor.

Statele membre ale Uniunii Europene notifică Comisiei Europene organismele extrajudiciare naționale care îndeplinesc cel puțin criteriile minime stabilite în cele două Recomandări. Informațiile sunt colectate, aduse la zi și puse la dispoziția publicului de către Comisie prin intermediul unei baze de date. Această bază de date este utilizată în special în cadrul disputelor transfrontaliere, fapt ce permite consumatorilor, agenților economici să găsească cea mai bună metodă de soluționare a litigiilor. Baza de date permite și o comparație a diverselor modele de sisteme ADR care funcționează în statele membre.

În Republica Moldova, derularea afacerilor presupune anumite relații contractuale, de aceea un rol extrem de important în soluționarea litigiilor între agenții economici îi revine Curții de Arbitraj Comercial Internațional de pe lângă Camera de Comerț și Industrie a Republicii Moldova.

Comparativ cu alte Curți de arbitraj din țară, Curtea de Arbitraj de pe lângă Camera de Comerț și Industrie este cea mai solicitată, grație experienței vaste și reputației ireproșabile. În perioada 2012-2017 numărul de dosare soluționate de Curtea de Arbitraj Comercial Internațional de pe lângă CCI a crescut de 6 ori. Dacă în anul 2011 Curtea a soluționat 21 de cereri de arbitraj, în 2016 au fost depuse 120 de cereri. Inițial preleva numărul de dosare internaționale, întreprinzătorii autohtoni fiind sceptici față de eficiența metodelor alternative de soluționare a litigiilor. Treptat percepția lor s-a schimbat, inclusiv datorită faptului că partenerii de business de peste hotare preferă arbitrajul și mai puțin procesele în instanțele judecătorești tradiționale care, de obicei, sunt anevoioase și nu lasă loc de negocieri. Astfel în ultimii ani tot mai mulți agenți economici din Moldova apelează la Curtea de Arbitraj Comercial Internațional de pe lângă CCI. În prezent Lista arbitrilor recomandată de Curtea de Arbitraj de pe lângă CCI conține 32 de arbitri

internaționali și 30 de arbitri notorii locali. În majoritatea cazurilor părțile optează pentru soluționarea litigiului de către un singur arbitru. Trebuie menționat că doar litigiile în baza contractelor ce conțin clauza de arbitraj pot fi soluționate în Curtea de arbitraj, de aceea întreprinderile sunt încurajate să includă în contractele comerciale clauza compomisorie privind arbitrajul.

Curtea de Arbitraj își aduce permanent aportul și la îmbunătățirea cadrului legislativ național. Pe lângă activitatea de soluționare a litigiilor, Curtea a oferit expertiza la perfecționarea legislației în domeniul arbitrajului și la racordarea acesteia la standardele internaționale.

Curtea de Arbitraj a continuat colaborarea cu Ministerul Justiției și cu alte autorități statale din domeniu în vederea realizării acțiunilor incluse în Strategia de reformare a sectorului justiției pentru anul 2011-2016, respectiv împreună cu Institutul Național de Justiție au instruit arbitri și mediatori. Concluzionăm că, revizuirea legislației arbitrale naționale este printre activitățile prioritare preconizate pentru atingerea dezideratelor enunțate în Strategia de reformare a sectorului justiției pentru anii 2011-2016 și Planul de acțiuni pentru implementarea Strategiei, acte legislative care pentru prima dată au abordat atât de complex necesitățile sistemului alternativ de soluționare a litigiilor. Dispersarea reglementărilor arbitrale naționale în Codul de procedură civilă și două legi cu privire la instituția arbitrajului, Legea 23/22.02.2008 și Legea 24/22.02.2008, impune redefinirea unui model mai consolidat al legislației arbitrale naționale. Facem referință la exemple de concentrare a legislației arbitrale în cadrul codului de procedură civilă, model care, în principiu, ar putea fi realizat și în Republica Moldova. O altă opțiune este construirea legislației arbitrale naționale în două segmente strâns corelate: Codul de procedură civilă al RM care va continua să guverneze atribuțiile instanțelor judecătorești în materie de arbitraj și o lege specială unică cu privire la arbitraj.

O altă realizare importantă a CCI în domeniul metodelor alternative de soluționare a litigiilor este fondarea Centrului de Mediere. Inițial CCI a elaborat cadrul normativ intern, a angajat și instruit personalul Centrului de Mediere și mediatori acreditați și a desfășurat o campanie de informare a operatorilor economici privind oportunitățile și beneficiile medierii.

Centrul de mediere colaborează cu mediatori cu reputație impecabilă și vastă experiență în domeniul comercial. În total, din data deschiderii Centrului de Mediere 19 ianuarie 2016 și până la momentul actual mediatorii au soluționat 11 dosare comerciale. Apelând la serviciile Centrului de Mediere, agenții economici pot soluționa conflictele pe cale amiabilă, în condiții de neutralitate, imparțialitate și confidențialitate, fiind ajutați de un mediator. Ei economisesc timp, bani, evită stresul generat de un litigiu derulat în fața instanței de judecată. Serviciul de mediere permite de regulă, soluționarea conflictului în doar câteva ore și, pe de altă parte, cei implicați evita astfel să-și facă publică problema într-o sală de judecată.

Noua lege privind medierea oferă o serie de stimulente pentru a apela la serviciile unui mediator în dosarele comerciale în loc de tradiționala instanță de judecată, cum ar fi scutirea pentru plata taxei de stat, investirea cu forță executorie a tranzacțiilor de împăcare a părților.

Este binevenită extinderea serviciilor de mediere în sistemul judecătoresc reorganizat, dezvoltarea cadrului normativ și de reglementare cu privire la mediere, instruire de formare profesională și evaluare, pentru a fi recunoscute în calitate de mediatori acreditați CEDR și a participa la activitățile de mediere în cadrul instanțelor de judecată și sectorul privat din țară.

Extinderea și instituționalizarea sistemului de soluționare alternativă a litigiilor este o prioritate pentru următoarea etapă a reformei sectorului justiției din Moldova. În contextul realizărilor deja implementate, cum ar fi Legea cu privire la mediere din 2015, drept rezultat avem crearea primului Centru de Mediere din țară cu sediul la Camera de Comerț și Industrie, pilotarea medierii comerciale în două instanțe de judecată, o Curte de Apel și formarea primilor mediatori care au deschis calea utilizării procedurilor de soluționare alternativă a litigiilor în instanțele din Republica Moldova.

Deci, nu putem afirma că legiuitorul a lăsat în umbra medierea comercială, dar desigur este necesară o implicare mai activă, de apropiere de Directivele Parlamentului și Consiliului European privind activitatea de mediere. Și toate acestea în condițiile în care mediul de afaceri resimte din plin nevoia unei soluții alternative de rezolvare a conflictelor. În afaceri, timpul înseamnă bani, iar medierea oferă soluții imediate, palpabile și concrete. Succesul sau eșecul afacerii într-un mediu economic în permanentă schimbare, se bazează pe calitatea relațiilor comerciale dintre partenerii de afaceri, relațiile care odată formate, trebuie și păstrate.

Având la bază negocierea dintre părți, medierea este o soluție viabilă pentru stingerea conflictelor comerciale.

Datorită complexității lumii afacerilor, în urma medierii pot apărea o multitudine de soluții la conflictele existente: eșalonarea plăților, negocierea cuantumului creanței, inițierea unor noi afaceri, renegocierea unor contracte, etc.

Drept exemplu, valoarea medie a principalelor crize economice din istorie a fost de aproximativ 6 ani, iar situațiile de criza globală stimulează recurgerea la mediere. În SUA, în anul 1938, pe fondul creșterii economice, au loc 4231 medieri, pentru că în anul 1945, pe fondul războiului, numărul acestora sa crească la 23121 de medieri. Raportându-ne la aceste cifre, observăm faptul că în perioada de criză, numărul cauzelor soluționate prin mediere crește în mod spectaculos, date fiind avantajele incontestabile ale unei astfel de metode de soluționare.

În ultima perioadă, preocuparea mediului de afaceri autohton cu privire la mediere este vizibilă din ce în ce mai mult. Fluctuațiile prețurilor, nerespectarea angajamentelor contractuale, pierderea locurilor de muncă, scăderea investițiilor, relocarea afacerilor, scăderea consumului, măsurile fiscale, sunt factori care stimulează recurgerea la modalitățile alternative de soluționare a conflictelor. Medierea este o soluție viabilă în contextul crizelor economice. Anume mediul de afaceri este în căutarea unor soluții inteligente pentru depășirea situațiilor de criză. În Republica Moldova, piața locală a medierii se apropie de maturitate, fapt confirmat prin deschiderea a 52 birouri de mediere.

Reieșind din cele analizate supra, se cere a determina totuși care este relația dintre stat, justiție și sistemul ADR. Analizând doctrina și abordările la zi în materie de ADR, am depistat în opinia unor savanți că perspectivele arbitrajului ca procedură de soluționare a litigiilor civile și comerciale urmează a fi analizate și evaluate nu numai și nu atât prin compararea cu alte mecanisme ADR, ci prin prisma avantajelor arbitrajului în raport cu procesul în fața instanțelor de judecată, ambele sisteme de adjudecare fiind într-o continuă competiție pentru a-și spori gradul de atractivitate pentru litigiile comerciale și civile.

Influența reciprocă dintre justiția statală și sistemul ADR este un subiect actual de analiză și discuții între experții în domeniu, care susțin două opinii diametral opuse. Potrivit primei, metodele ADR sunt solicitate acolo unde sistemul statal de adjudecare funcționează prost, iar mecanismele ADR vin să substituie justiția statală. Pe de altă parte, se opinează că sistemul ADR depinde de suportul sistemului jurisdicțional de stat, în special pentru scopul executării deciziilor și, din aceste considerente, sistemul ADR este unul complementar.

Analiștii de asemenea consideră că crearea condițiilor pentru ADR nu reduce din intensitatea cu care oamenii de afaceri recurg la sistemul statal de adjudecare. Datele empirice susțin concluzia că funcționarea proastă a sistemului judecătoresc de stat reduce gradul de solicitare a mecanismelor ADR, nu întotdeauna motivează părțile să prefere ADR.

Șansele ADR în general și perspectivele arbitrajului în special în spațiul post-comunist, inclusiv statele CSI din care face parte și Moldova, constituie un subiect aparte de dezbateri între analiștii în domeniu. Printre factorii care împiedică acceptarea arbitrajului se numără lipsa unei culturi a relațiilor contractuale. Ca exemplu, corupția instanțelor din Rusia și presiunea administrativă asupra judecătorilor determină comercianții să prefere sisteme de soluționare a litigiilor din afara țării, cum ar fi Institutul de Arbitraj de la Stockholm, aceste concluzii fiind valabile și pentru Republica Moldova.

Șansele aparent reduse ale sistemului ADR, inclusiv ale arbitrajului, pentru o țară sau alta nu justifică indiferența față de cadrul legal, calitatea căruia constituie o primă condiție pentru avansarea sistemului alternativ. Dreptul de a apela la metode ADR, inclusiv la arbitraj, impune obligația statului de a asigura un cadru legal adecvat care să permită realizarea acestui drept.

Concluzii

În urma celor relatate concluzionăm că treptat, trend-ul de business va încuraja soluționarea nelitigioasă de tip ADR, respectiv se preconizează o explozie a pieții medierii, cultura autohtonă litigioasă fiind pe cale de a se estompa. Putem afirma cu tărie: medierea este soluția inteligentă de depășire a crizei economice actuale și de reîntoarcere pe drumul spre normalitate. Medierea de afaceri poate duce la rezultate corecte și înțelepte. Prin sprijinirea participanților la afacere în sintetizarea relațiilor de colaborare pe termen lung și identificarea zonelor de conflict potențial într-un stadiu incipient, un mediator de afaceri avizat poate facilita obținerea unui consens real și poate pregăti mai bine părțile să-și rezolve disputele dacă acestea apar.

În cazul în care medierea poate, așa cum am presupus, să reducă riscul apariției impasului în cadrul negocierilor, să anticipeze conflictul, să evite disputele și să conducă părțile la acorduri contractuale solide, există motive întemeiate de a recunoaște și de a promova –mediatorul comercial, cu experiență în reprezentarea părților la negocieri.

Gradul de rigiditate a reglementărilor privind medierea diferă în dependență de caracterul general sau specific al legii consacrate medierii. Cu cât mai general este actul legal cu atât mai dificilă este aplicarea acestuia în diverse sectoare, motiv pentru care propunem cu titlu de lege ferenda reglementarea diferențiată a medierii, care ar permite de a răspunde plenar și adecvat la necesitățile specifice ale unor categorii aparte de litigii. În acest context sunt relevante recomandările internaționale și europene care abordează distinct medierea în materie civilă și comercială, medierea penală, medierea familială, medierea în contenciosul administrativ etc. În multe state există reglementări diferențiate în astfel de domenii.

În această ordine de idei propunem o reglementare cu caracter special în domeniul medierii comerciale. Această abordare ar presupune un grad înalt de flexibilitate la capitolul statutul mediatorului, profesia de mediator, procesul medierii, ceea ce ar corespunde necesităților aplicării legii pentru medierea comercială atât pe plan intern, cât și racordării la nivel internațional.

Practica internațională oferă o varietate de modele de astfel de norme materiale sau procesuale speciale menite să asigure ”confortul” medierii ca metodă alternativă de soluționare a litigiilor.

BERD și Marea Britanie sprijină medierea comercială în Republica Moldova printr-un nou proiect de cooperare privind medierea care a fost lansat la 2 februarie 2017. Guvernul va primi asistență tehnică pentru a permite utilizarea medierii în sistemul de justiție civilă cu scopul soluționării litigiilor comerciale. Astfel, considerăm că vor fi reduse efectele adverse ale proceselor de judecată și dezvoltarea instituției medierii comerciale.

Într-o concluzie finală considerăm că medierea este o instituție, care se dezvoltă vertiginos, și este în atenția sporită a legiuitorului nostru, prin elaborarea de acte normative noi, abrogarea celor vechi, proiecte de legi, Programe de guvernare, Strategii de dezvoltare, ținând cont de recomandările UE și practicile internaționale .

REFERINȚE BIBLIOGRAFICE

Acte normative adoptate în cadrul Consiliului Europei la care Republica Moldova

1. Directiva 2008/52/CE a Parlamentului European și a Consiliului privind anumite aspecte ale medierii în materie civilă și comercială;
2. Directiva 2013/11/UE privind soluționarea alternativă a litigiilor în materie de consum;
3. Recomandarea R (81)7 a Comitetului de Miniștri cu privire la accesul la justiție ;

4. Recomandarea R (86) 12 a Comitetului de Miniștri cu privire la diminuarea sarcinii tribunalelor;
5. Recomandarea R (93) 1 a Comitetului de miniștri cu privire la accesul efectiv la drept și la justiție, pentru persoanele aflate în situațiile de sărăcie extremă;
6. Recomandarea R (95) 12 a Comitetului de Miniștri cu privire la independența, la eficacitatea și rolul judecătorilor;
7. Recomandarea R (98) 1 coroborează recurgerea la mediere familială
8. Recomandarea R (99) 19 stimulează medierea penală;
9. Recomandarea R 2001/9 susține modalitățile alternative de reglementare a litigiilor între autoritățile administrative și persoane private;
10. Recomandarea R(2002) 10 încurajează medierea în materie civilă;
11. Rezoluția Parlamentului European P7_TA-PROV(2011)0449 din 25 octombrie 2011 referitoare la soluționarea alternativă a litigiilor în materie civilă, comercială și de familie.
[http://www.europarl.europa.eu/RegData/seance_pleniere/textes_adoptes/provisoire/2011/10-25/0449/P7_TA-PROV\(2011\)0449_RO](http://www.europarl.europa.eu/RegData/seance_pleniere/textes_adoptes/provisoire/2011/10-25/0449/P7_TA-PROV(2011)0449_RO).
12. Portalul european e-justiție. Medierea: https://e-justice.europa.eu/content_mediation-62-ro.do

Acte normative naționale:

13. Legea Republicii Moldova cu privire la mediere, nr.137 din 03.07.2015//(Monitorul Oficial nr.224-233 din 21.08.2015)
14. Legea Republicii Moldova nr.24-XVI cu privire la arbitraj din 22.02.2008//(Monitorul Oficial nr.88-89/316 din 20.05.2008)
15. Hotărârea Consiliului de Mediere nr.4 din 26.02.2016 privind aprobarea actelor normative întru executarea Legii cu privire la mediere nr.137
16. Regulamentul Curții de Arbitraj Comerciale Internaționale de pe lângă Camera de Comerț și Industrie a Republicii Moldova cu privire la procedura de mediere, aprobat la 19.12.2008

Secțiunea III

**DEZVOLTAREA
INFRASTRUCTURII CALITĂȚII ȘI
PROTECȚIA CONSUMATORILOR
PRIN OPTICA PRACTICILOR
COMUNITARE**

Section III

**DEVELOPMENT OF QUALITY
INFRASTRUCTURE AND
CONSUMER PROTECTION
THROUGH COMMUNITY
PRACTICES**

EXPERIENȚA COMUNITARĂ PRIVIND SECURIZAREA CONSUMULUI MĂRFURILOR NEALIMENTARE

Natalia RAISCHI, lector univ.,
Academia de Studii Economice a Moldovei
e-mail: raischinatalia@rambler.ru

Siguranța produselor în UE este asigurată de instrumente juridice ce stabilesc obiectivele pentru protecția consumatorilor și caracteristicile de siguranță ale produselor. Legislația UE privind siguranța produselor a prezentat mai multe etape de evoluție: abordarea tradițională sau "abordarea veche"; "Noua abordare"; nou cadru legislativ - "abordare nouă" și "abordare globală"; Cadrul legislativ nou (NLP) a aprobat "Ghidul albastru" în iulie 2016 privind punerea în aplicare a normelor UE privind produsele. Directiva 2001/95 / CE privind siguranța generală a produselor (DSGP) garantează siguranța bunurilor de consum plasate pe piață. Sistemul de alertă rapidă RAPEX pentru produsele nealimentare periculoase reprezintă un mecanism comunitar pentru informarea în timp util, pentru asigurarea securității produselor achiziționate de consumatorii europeni. Este un rezultat al aplicării Directivei GPSD.

Cuvinte-cheie: siguranța produselor, "abordarea globală", "ghidul albastru", sistemul de alertă rapidă pentru produse periculoase nealimentare.

EU product safety is a complete system of elements and legal instruments that set objectives for product protection and basic safety features. EU safety legislation goods experienced several stages of evolution: the traditional approach or the "Old Approach"; "New Approach"; new legislative framework - "new approach" and "global approach"; New Legislative Framework (NLF) consent "Blue Guide" in July 2016 on the implementation of EU rules on products. Directive 2001/95 / EC on general product safety (GPSD) guarantees safety for consumer goods. RAPEX Rapid Alert System for Dangerous non-food products is a community mechanism for a timely information, for ensuring the security of products purchased by the European consumers. It is a result of application of the GPSD.

Keywords: product safety, "global approach", "Blue Guide", Rapid Alert System for Dangerous non-food products.

JEL Classification: L51.

Introducere

În condițiile moderne de dezvoltare a competitivității întreprinderilor ce furnizează bunuri de consum pe piață, necesitatea monitorizării procesului de asigurare a siguranței consumului este condiționată de schimbările legislației care reglementează funcționarea subiecților economici ai pieței, care în mod constant identifică noi cerințe cantitative și calitative pentru mediul concurențial pe această piață. Evoluțiile pe piața mărfurilor au schimbat atât conceptul de securitate economică, cât și mecanismele, dar și metodele de gestionare și de luare a deciziilor care permit ca aceasta să fie asigurată cât pe termen scurt, dar și pe termen lung.

În cadrul UE activitatea de asigurare a securității consumului mărfurilor se bazează pe eforturile conjugate ale autorităților statului, agenților din comerț și industrie. Cadru legislativ al UE cu privire la siguranța produselor constituie un sistem complet care reunește diferitele elemente și instrumente legislative utilizate în toate sectoarele economiei și chiar politicile care au legătură cu mediul și cu sănătatea. Legislația stabilește obiectivele de protecție publică pentru produse și caracteristicile importante de siguranță și definește [1]:

- obligațiile și cerințele pentru operatorii economici,
- stabilește nivelul de competență al organismelor terțe de evaluare a conformității responsabile de evaluarea produselor;
- stabilește nivelul de competență al organismelor terțe de evaluare a sistemelor de control al calității;
- stabilește mecanismele de control pentru organismele respective (notificare și acreditare);
- definește procesele adecvate de evaluare a conformității, care trebuie aplicate (modulele, care cuprind declarația de conformitate a producătorului);
- stabilește mecanismele adecvate (interne și externe) de supraveghere a pieței pentru a garanta funcționarea eficientă și nestingherită a instrumentului legislativ în integralitatea sa.

Scopul cercetării

Cercetarea dată a fost realizată cu scopul identificării principiilor aplicate în cadrul Uniunii Europene în domeniul atât de important, cum ar fi securitatea consumului mărfurilor nealimentare, pe parcursul întregului lanț al circuitului tehnico-economic al acestora. Precum și aprecierea eficienței implementării instrumentarului aplicat în cadrul sistemului de alertă rapidă RAPEX, în baza rapoartelor despre rezultatele obținute în ultimii ani 2015-2016.

Metode și materiale aplicate

La realizarea cercetării experienței Uniunii Europene privind sistemul de securizare a consumului mărfurilor nealimentare au fost utilizate informațiile statistice, documentele legislative comunitare, care reglementează acest domeniu. Semnificativ fiind faptul că legislația UE a fost revizuită în anul 2016. Dar respectarea principiului transparenței a permis accesul la informația de ultimă actualitate de pe paginile web ale organismelor oficiale ale UE.

Rezultate obținute

Evoluția legislației UE privind siguranța mărfurilor a cunoscut câteva faze principale [2]:

- abordarea tradițională sau „vechea abordare”, caracterizată prin texte detaliate care cuprind toate cerințele tehnice și administrative necesare;

- „noua abordare”, elaborată în 1985, care a limitat conținutul legislației la „cerințele esențiale”, detaliile tehnice fiind lăsate în seama standardelor europene armonizate. Această evoluție a condus, ulterior, la elaborarea unei politici europene de standardizare în sprijinul acestei legislații;

- dezvoltarea unor instrumente de evaluare a conformității, impusă de punerea în aplicare a diferitor acte de armonizare ale UE, indiferent dacă acestea țin de noua sau de vechea abordare;

- noul cadru legislativ - „*NOUA ABORDARE*” ȘI „*ABORDAREA GLOBALĂ*” adoptat în iulie 2008, care se bazează pe noua abordare și completează cadrul legislativ global cu toate elementele necesare pentru evaluarea conformității, acreditarea și supravegherea eficace a pieței, inclusiv pentru controlul produselor care provin din afara UE. Regulamentul (CE) nr. 765/2008 și Decizia nr. 768/2008/CE au reunit, în noul cadru legislativ (NCL), toate elementele necesare funcționării eficace a unui cadru de reglementare cuprinzător cu scopul de a se garanta, pe de o parte, siguranța produselor industriale și a conformității acestora cu cerințele adoptate pentru a proteja diferitele interese publice și, pe de altă parte, funcționarea corectă a pieței unice.

Regulamentul (CE) nr. 765/2008 a instituit temeiul juridic pentru acreditarea și supravegherea pieței și a consolidat semnificația marcatului CE, completând astfel lacunele existente. Decizia nr. 768/2008/CE a actualizat, a armonizat și a consolidat diversele instrumente tehnice la care recurgea deja legislația existentă de armonizare a Uniunii (și nu doar directivelor de tip „noua abordare”): definițiile, criteriile pentru desemnarea și notificarea organismelor de evaluare a conformității, normele care reglementează procesul de notificare, procedurile (modulele) de evaluare a conformității și normele care reglementează utilizarea acestora, mecanismele de salvagardare, responsabilitățile operatorilor economici și cerințele în materie de trasabilitate.

Deși ediția din 2008 a ghidului „noua abordare” este valabilă în continuare în mare parte, factorii macroeconomici au impus o actualizare pentru a aborda noile evoluții și pentru a garanta o înțelegere comună cât mai largă a punerii în aplicare a noului cadru legislativ (NCL) care reglementează comercializarea produselor, s-a finalizat cu aprobarea de către Comisia Europeană a „Ghidului albastru” din iulie 2016 referitor la punerea în aplicare a normelor UE privind produsele (Text cu relevanță pentru SEE), (2016/C 272/01) [2].

Noua versiune a ghidului cuprinde capitole noi referitoare la:

- obligațiile operatorilor economici,
- la acreditate,
- capitole revizuite integral privind standardizarea sau supravegherea pieței.

Titlul ghidului a fost modificat pentru a reflecta faptul utilizării pentru toate tipurile de legislație de armonizare a Uniunii și nu doar pentru directive de tip „noua abordare”.

Aplicarea ghidului [2]:

- statelor membre ale UE,
- Islandei, Liechtensteinului și Norvegiei, în calitate de semnatare ale Acordului privind Spațiul Economic European (SEE);

- Turciei în anumite cazuri.

Ghidul se adresează [2]:

- statelor membre,
- altor părți interesate să cunoască dispozițiile menite să garanteze libera circulație a produselor în UE;
- asociațiilor profesionale, asociațiilor ale consumatorilor, organismelor de standardizare, producătorilor, importatorilor, distribuitorilor, organismelor de evaluare a conformității și sindicatelor.

Directiva 2001/95/CE privind siguranța generală a produselor (DSGP) are scopul de a garanta, în întreaga UE, un nivel ridicat de siguranță pentru bunurile de consum care nu intră sub incidența unei legislații UE de armonizare sectorială.

Principala dispoziție a DSGP se referă la obligația producătorilor de a introduce pe piață numai produse sigure. DSGP prevede o serie de dispoziții privind supravegherea pieței, având drept scop garantarea unui nivel ridicat al protecției sănătății și siguranței consumatorilor.

Reglementările Directivei sunt aplicate la următoarele situații [2]:

- Atunci când un produs este introdus pe piață și la orice operațiune ulterioară de punere la dispoziție a produsului până în momentul în care acesta ajunge la utilizatorul final.

- În cazul tuturor formelor de vânzare. Un produs propus într-un catalog sau în cadrul comerțului electronic trebuie să fie în conformitate cu legislația UE de armonizare în cazul în care catalogul sau site-ul își direcționează oferta către piața Uniunii și include un sistem de comandă și de expediere.

- Se aplică nu numai produselor nou fabricate, ci și produselor folosite și de ocazie importate dintr-o țară terță în momentul primei intrări a acestora pe piața Uniunii.

- Produselor finite.

- Un produs care a făcut obiectul unor modificări importante sau al unor reparații generale realizate cu scopul de a modifica performanța, destinația sau tipul original al acestuia poate fi considerat un produs nou. Persoana care efectuează modificările devine astfel producător și, în această calitate, trebuie să îndeplinească obligațiile corespunzătoare [2].

DSGP a instituit sistemul de alertă rapidă care este utilizat între statele membre și Comisie în cazul produselor nealimentare periculoase. RAPEX- *Rapid Alert System for dangerous non-food products* este un mecanism comunitar

de informare promptă, esențial pentru asigurarea securității produselor cumparate de consumatorii europeni. Sistemul electronic de informare este gestionat de Direcția Generală pentru sănătate și consumatori (DG SANCO) a Comisiei Europene [3].

RAPEX activează din 2004 cu un buget de până la 100 de milioane EUR și un număr de angajați în jur de 6000 inspectori, care lucrează la aplicarea normelor de siguranță a produselor. Raportul din 2016 evidențiază realizările înregistrate pe parcursul perioadei [4]:

- detectarea precoce a produselor cu risc;
- monitorizarea mai bună a pieței și o aplicare mai activă a normelor de siguranță a produselor de către autoritățile naționale, inclusiv prin proiecte specifice;
- o mai bună evaluare a riscurilor de către autorități;
- un mare accent pus pe calitatea și utilitatea notificărilor;
- cooperarea tot mai amplă cu autoritățile vamale;
- continuarea activităților de creare a rețelelor și formarea profesională a specialiștilor, coordonate de Comisia Europeană.

GRAPH 3 Overview of the total number of notifications and the number of notifications reporting a serious risk (2003-2016) (*)

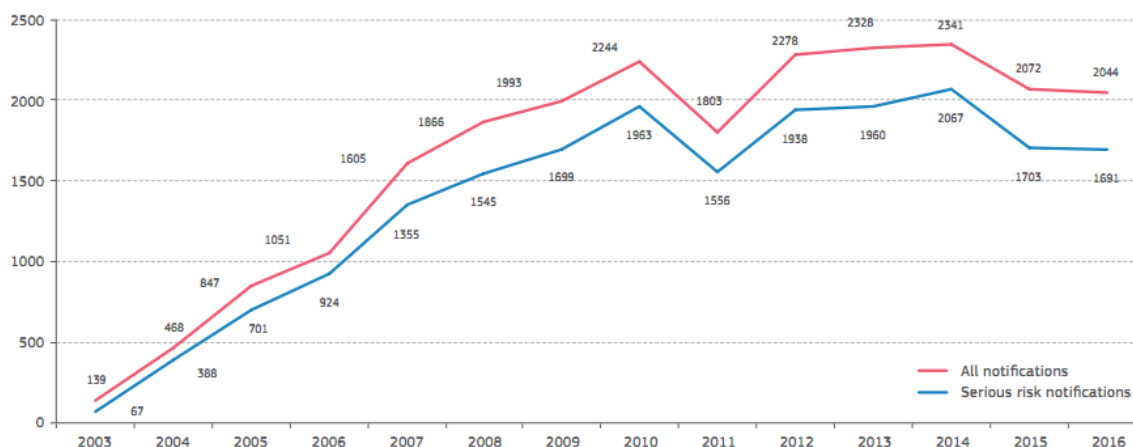
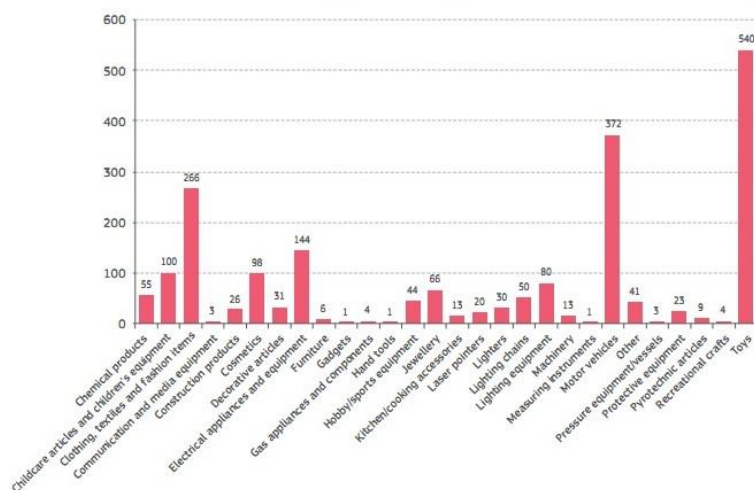

Figura 1. Numărul total al notificărilor care prezintă un risc pentru sănătatea și / sau siguranța consumatorilor sesizate de RAPEX în perioada 2003-2016 [4]

În figura 1 sunt prezentate grafurile evoluției percepțiilor notificărilor de către birourile RAPEX din toate țările UE în perioada 2003-2016 [4].

GRAPH 5 Number of notifications in 2016 by product category (absolute values)

GRAPH 6 The five most notified product categories compared to other product categories in 2016

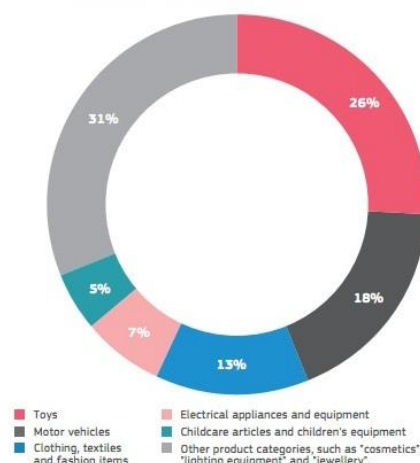

Figura 2. Produsele ce au făcut obiectul unor notificări în 2016 [4]

Cele mai frecvente notificări privind mărfurile nealimentare cu risc sunt: jucăriile, alte categorii de produse, cum ar fi „cosmetice“, „echipamente de iluminat“ și „bijuterii“; vehicule cu motor; îmbrăcăminte, textile și articole de modă; aparate și echipamente electrice; articole de îngrijire a copiilor și echipament pentru copii, după cum a fost prezentat în Raportul anual al RAPEX, figura 2 [4].

GRAPH 8 Risks most often linked with 'Toys' in 2016

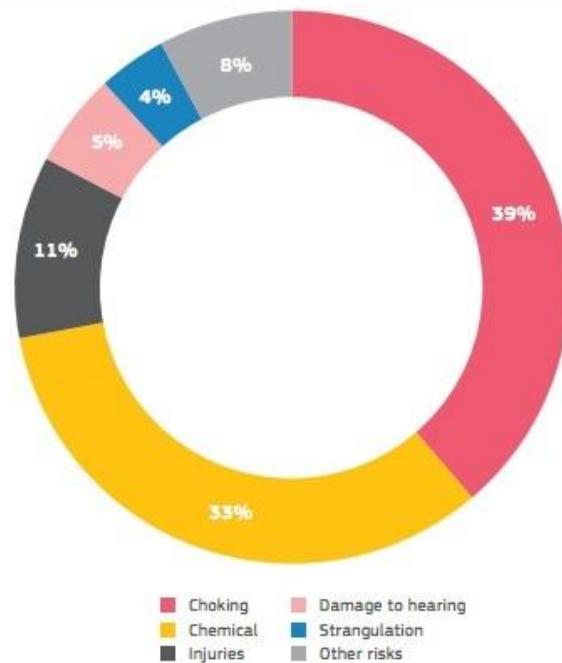
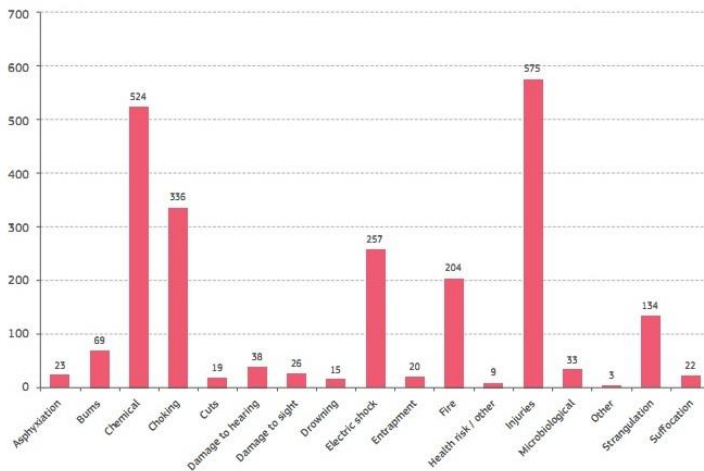

Figura 3. Riscurile cel mai frecvent depistate la „jucării“ în 2016 [4]

Din figura 3 pot fi evidențiate cele mai frecvente riscuri identificate și notificate, pentru varietatea de mărfuri nealimentare – jucării, astfel cele mai frecvent notificate sunt: sufocările (39%), riscurile chimice (33%), accidentările și lezările (11%); afecțiuni ale auzului (5%); strangulările (4%), alte riscuri (8%).

GRAPH 9 Number of notifications in 2016 by type of risk (absolute values)

GRAPH 10 The five most notified types of risk in 2016 compared to 2015

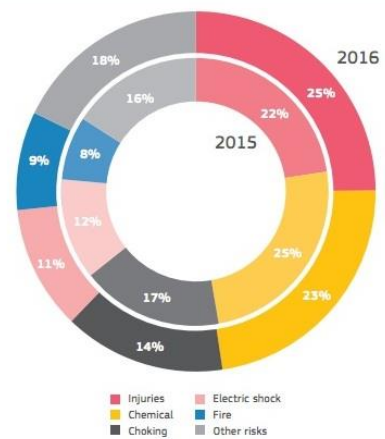

Figura 4. Riscurile care au fost semnalate în notificări pentru mărfurile nealimentare în 2016 comparativ cu 2015 [4]

În figura 4 sunt prezentate diagramele notificărilor pentru mărfurile nealimentare în 2016 comparativ cu 2015, astfel pot fi evidențiate ca cele mai frecvente: accidentările și lezările, electrocutările, riscurile chimice, incendiile, sufocările, alte riscuri (asfixieri, înec, afecțiuni ale vederii și auzului, incarcerările, arsurile, riscuri microbiologice) [4].

GRAPH 15 Notifications by groups of countries of origin (2004-2016)

Figura 5. Repartizarea notificărilor după țara de origine [4]

În figura 5 este prezentată repartizarea notificărilor după țara de origine. Din datele diagramei este evidentă predominanța Chinei, inclusiv Hong Kong cu o pondere de notificări privind mărfuri identificate cu diverse riscuri de la 38% (2004) la 64% (2013, 2014) și o minoră scădere în 2016 la 53%; pe locul 2 sunt țările din UE-28 și țările SEE a căror pondere de mărfuri notificate cu riscuri de la 27% (2004) până la 23% (2016), iar pe locul 3 sunt țărilor necunoscute (originea mărfurilor fiind neidentificată) cu ponderea de la 23% (2004) la 8% (2016) și pe locul 4 sunt alte state cu ponderea de la 12% (2004) la 17% (2016) [4].

Concluzii

Ca perspectivă pentru activitatea sa autoritatea europeană RAPEX se va axa pe următoarele direcții ca [5]:

- Extinderea sistemului de „supraveghere continuă” a pieței mărfurilor nealimentare;
- Sporirea cooperării cu țările terțe, în special cu China în mod bilateral și trilateral cu SUA și China;
- Cooperarea cu SUA, Canada și Australia cu privire la activitatea publicării informațiilor de rechemare a produselor;
- Promovarea mai bune cunoașteri de către întreprinderi a prevederilor ”Ghidului albastru”.

REFERINȚE BIBLIOGRAFICE

1. Consolidarea siguranței produselor și a supravegherii pieței, [online] (citată 02.09.17), disponibil <http://www.consilium.europa.eu/ro/policies/product-safety-market-surveillance/>
2. Ghidul albastru din 2016 referitor la punerea în aplicare a normelor UE privind produsele (2016/C 271/01), [online] (citată 02.09.17), disponibil <http://ciseo.ro/cuprins-ghid-albastru/>
3. Rapid Alert System for dangerous non-food products, [online] (citată 02.09.17), disponibil <http://ec.europa.eu/consumers/rapid-alert-system>
4. Rapid Alert System 2016 results, [online] (citată 02.09.17), disponibil http://ec.europa.eu/consumers/consumers_safety/safety_products/rapex/alerts/repository/content/pages/rapex/reports/index_en.htm
5. Market surveillance for products, [online] (citată 03.09.17), disponibil http://ec.europa.eu/consumers/archive/safety/psmsp/docs/psmsp-communication_en.pdf

POLITICI ȘI STRATEGII DE PROTECȚIE A CONSUMATORILOR ÎN REPUBLICA MOLDOVA ÎN CONTEXTUL IMPLEMENTĂRII ALSAC CU UE

Feodosie PITUȘCAN, conf. univ., dr.
Universitatea Cooperatist-Comercială din Moldova,
e-mail: feodosie_pituscan@yahoo.com

Protecția consumatorilor devine o necesitate deoarece în condițiile moderne are loc diversificarea sortimentului de produse și a serviciilor oferite de întreprinderi, care din diferite motive pot pot prejudicia pagube esențiale în rândul consumatorilor. Astfel, prin actele normative și legislative aprobate se impune elaborarea unei politici și strategii de asigurare a siguranței produselor și serviciilor. În statele membre ale Uniunii Europene și în Republica Moldova este elaborată politica în domeniul problemele protecției consumatorilor, care periodic este actualizată, sunt elaborate strategii și planuri de acțiuni de realizare în practică a obiectivelor stabilite în documentele strategice cu referire la protecția consumatorilor.

În articol se argumentează necesitatea elaborării politicii de protecție a consumatorilor și de adoptare a actelor normative. Se prezintă evoluția politicilor și a strategiilor de protecție a consumatorilor în comunitatea europeană și Republica Moldova. De asemenea se prezintă o analiză a datelor statistice cu privire la realizarea obiectivelor Strategiei de protecție a consumatorilor în Republica Moldova în ultimii doi ani.

Cuvinte-cheie: *consumator, siguranță, protecție, politici, strategii, legislație, acte normative, piață, garanții, informare, educație, prejudicii, despăgubiri, daune, drepturi, transparență.*

Introducere

Unul din obiectivele importante care au stat la baza fondării Comunității Economice Europene (CEE) este crearea pieței comune. Realizarea acestui obiectiv presupune neapărat elaborarea politicii comune de protecție a consumatorilor în statele membre ale uniunii. Aplicarea politicii de protecție a consumatorilor a reprezentat un proces care s-a realizat succesiv și s-a desfășurat în concordanță cu dezvoltarea pietei interne a Uniunii Europene (UE). Diversitatea portofoliului de produse și servicii oferite pe piața comună europeană, precum și practicile anticoncurențiale ale unor producători și comercianți au creat prejudicii și bariere în protejarea intereselor consumatorilor din UE. Odată cu semnarea Acordului de Liber Schimb cu UE în Republica Moldova se impune racordarea legislației și actelor normative la standardele europene, inclusiv în domeniul protecției consumatorilor. Astfel, cercetarea politicii și strategiei de protecție a consumatorilor are ca scop de a evidenția și a stabili gradul de racordare a politicii și strategiei de protecție a consumatorilor, în contextul perspectivei de aderare a Republicii Moldova la comunitatea UE.

Gradul de investigare a problemei, scopul cercetării

Problema *protecției consumatorilor* este actuală dddin momentul fondării Comunității Economice Europene și a statului independent Republica Moldova. Protecția consumatorilor se referă la toate categoriile de produse și consumatori în statele comunității europene, astfel pe parcursul anilor Parlamentul European a comandat în repetate rânduri efectuarea cercetărilor cu privire la politica de protecție a consumatorilor. Au fost elaborate și aprobate Politici și strategii de protecției a consumatorilor, publicate diferite lucrări, articole cu referire la problemele protecției consumatorilor în statele comunității europene. Trebuie să constatăm că în Republica Moldova nu sau realizat cercetări în domeniul protecției consumatorilor, sau nu sau făcut publice cercetările în acest domeniu, pe parcursul anilor fiind editate două *Ghiduri pentru consumatori*: în anul 2004 – la produse alimentare și 2005 – la produse nealimentare). De asemenea a fost aprobată *Strategia în domeniul protecției consumatorilor* pentru anii 2008-2012⁵¹ [3] și 2013-2020⁵² [4] Totodată nu s-au realizat acțiuni ample de mediatizare a politicii statului cu privire la protecția consumatorilor în rândurile maselor largi ale populației. Până la momentul actual în republică nu sunt editate lucrări fundamentale în care să fie cercetate și scoase în evidență problemele protecției consumatorilor, chiar dacă încă în anul 1993 a fost aprobată Legea Republicii Moldova *Cu privire la protecția consumatorilor* și alte acte normative care reglementează politica statului în acest domeniu.

Metode de cercetare și materiale aplicate

În procesul cercetării sa efectuat studierea acordului de constituire, a actelor normative și legislative și a politicii în domeniul protecției consumatorilor în statele comunității europene și în Republica Moldova. De asemenea au fost studiate și analizate publicațiile cu referire la protecția consumatorilor. La elaborarea articolului au fost utilizate diferite metode de cercetare, inclusiv de analiză comparativă, analiza datelor statistice, analiza rapoartelor de activitate etc.

Rezultatele obținute

În primii ani de la fondarea CEE au fost adoptate acte legislative orientate spre *siguranța produselor cosmetice, spre standardizarea etichetării produselor alimentare, spre stoparea reclamei înșelătoare și altele*. După lansarea programului pieței unice a debutat și politica comună de protecție a consumatorilor. Comisia Europeană a prezentat în anul 1975 primul program de acțiuni privind politica de protecție a consumatorilor, după care au urmat alte programe aprobate în anii următori.

⁵¹ Hotărârea Guvernului nr. 5 din 14 ianuarie 2008. În Monitorul Oficial al Republicii Moldova, 2008, nr.14-15, art. 76

⁵² Hotărârea Guvernului nr. 560 din 24.07.2013. În Monitorul Oficial al Republicii Moldova, 2013, nr.161-166, art Nr. 654

În anul 1985 Comisia Europeană(CE)a introdus o nouă abordare a politicii de protecție a consumatorilor. Aceasta a permis Consiliului de Miniștrii să adopte în bloc directivele privind protecția sănătății și siguranței pentru toate categoriile de produse. Astfel, a dispărut necesitatea ca în legislația națională să fie elaborate standarde pentru fiecare produs. Organizațiile europene de standardizare CEN și CENLEC au fost abilitate să introducă în standardele tehnice cerințe de bază pentru siguranța produselor. Prin urmare, *marcajul CE* reprezintă un semn de certificare și garantare a nivelului standard minim de protecție în toate statele comunității europene.

La sfârșitul anilor '80 au fost lansate **Programe de acțiune** care s-au axat pe reprezentarea consumatorilor, prin intermediul Comitetului Consultativ al Consumatorilor, informarea consumatorilor, siguranța produselor, desfășurarea tranzacțiilor comerciale și măsuri care au vizat siguranța generală a produselor, siguranța jucăriilor, plățile transfrontaliere, termenii contractuali inechitabili, vânzarea la distanță. În perioada anilor 1996-1998 CE s-a axat pe măsuri de protecție în domeniul serviciilor financiare, a utilităților publice, în educarea consumatorilor.

În anul 2005 *Institutul European din România* a publicat lucrarea intitulată: Uniunea europeană: *Politica privind protecția consumatorilor*⁵³[6], unde sunt analizate rolul, conținutul și dinamica politicii de protecție a consumatorilor în statele comunității europene. Aici se evidențiază că în UE, prin *Programul preliminar al CEE pentru protecția consumatorilor și politica de informare*, sunt recunoscute un număr de **cinci drepturi de bază ale consumatorului, acceptate la nivel internațional**: *dreptul la protecția sănătății; dreptul la protecția intereselor economice ale consumatorilor; dreptul la informare și la educație; dreptul la despăgubiri; dreptul la reprezentarea consumatorilor la nivel comunitar și național.*

Politica în domeniul protecției consumatorilor în statele UE se realizează prin diverse acțiuni incluse în *Agenda consumatorului european și Programul privind protecția consumatorilor pentru anii 2014-2020*⁵⁴[7]. Această agendă include un șir de obiective, inclusiv:

1. Promovarea siguranței consumatorilor prin intermediul supravegherii pieței, având ca scop realizarea măsurilor de sporire de identificare și trasabilitate a produselor prin care se consolidează siguranța produselor alimentare și nealimentare.

2. Sporirea gradului de informare privind drepturile consumatorilor cu utilizarea diferitor instrumente interactive pentru a informa, educa și orienta să fie activi în problemele de protecție a consumatorilor

3. Să se asigure respectarea normelor privind protecția consumatorilor prin realizarea acțiunilor împotriva încălcării legislației UE prin care se reglementează protecția consumatorilor prin realizarea acțiunilor de verificare de către autoritățile naționale pentru protecția consumatorilor.

4. Să integreze interesele consumatorilor în politicile sectoriale prin perfecționarea legislației în domeniul telecomunicațiilor, tehnologiilor digitale, energiei, transporturilor și alimentelor, prin elaborarea și implementarea măsurilor pentru sporirea gradului de transparență și accesul la diverse servicii etc.

5. Să consolideze capacitatea de acțiune în domeniul protecției consumatorilor din UE prin intermediul diferitor alternative, de informare și cunoaștere a drepturilor consumatorului și a modalităților de apelare în instanță.

În acest program se pune accentul pe revalorificarea rolului consumatorului ca factor decisiv al dezvoltării economice a statelor membre și a Uniunii în ansamblu. Comparativ cu documentul de politici anterior, prin această *strategie* comunitatea europeană își propune schimbarea modului de abordare a problematicii consumatorului de *la obiectivul de a da mai multă putere consumatorilor* cu scopul de a crește bunăstarea acestora, *la obiective mai specifice de garantare a siguranței produselor și serviciilor, de informare și educare*, precum și de garantare a drepturilor și măsurilor reparatorii⁵⁵ [6].

Acest program prevede acțiuni de ajutorare a cetățenilor să beneficieze pe deplin de drepturile de consumatori prin participarea activă pe piața unică și are misiunea de a realiza obiectivele *Strategiei Europa 2020*.

Consiliul European monitorizează sistematic realizarea politicii în domeniul protecției consumatorilor prin intermediul *Tabloului de bord al condițiilor pentru consumatori*, în care înregistrează acțiunile de protecție a consumatorilor la nivel național *în trei domenii*: cunoștințe și încredere, respectare și asigurarea respectării normelor, plângeri și soluționarea litigiilor.

În UE prin intermediul *Tabloului de bord al piețelor de consum*⁵⁶[8], se culeg de la consumatori date referitoare la rezultatele achizițiilor pentru a urmări performanțele în toate statele membre ale UE indicatori ce caracterizează protecția consumatorilor, cum ar fi: *gradul de încredere că vânzătorii respectă normele de protecție a consumatorilor, comparabilitatea ofertelor, posibilitatea de alegere produselor pe piață, măsura în care sunt confirmate așteptările consumatorilor și daunele cauzate de nerespectarea cerințelor de protecție a consumatorilor.*

În instituțiile UE interesele consumatorilor sunt reprezentate de *Grupul Consultativ European al Consumatorilor* (ECCG), care este forumul principalul utilizat de către CE pentru a se consulta cu organizațiile de consumatori de la nivel național sau european. Acest forum este instituit prin Decizia 2009/705/CE a Comisiei și poate oferi Comisiei consultanță și informații cu privire la orice aspect legat de protecția intereselor consumatorilor la nivelul UE .

⁵³ Politica privind protecția consumatorilor http://beta.ier.ro/documente/formare/Protectia_consumatorilor.pdf

⁵⁴ Comisia Europeană: Comunicat de presă. http://europa.eu/rapid/press-release_IP-12-491_ro.htm

⁵⁵ Politica de protecție a consumatorilor . <http://www.scritub.com/stiinta/stiinte-politice/Politica-de-protectie-a-consum32234.php>

⁵⁶Comunicat de presă UE:Tabloul de bord al piețelor de consum din 2016: calitatea funcționării piețelor crescute, dar sunt necesare mai multe eforturi în sectorul telecomunicațiilor și în cel al energiei. Bruxelles, 5 septembrie 2016

În cadrul UE se organizează diverse acțiuni orientate spre educarea consumatorilor la diverse niveluri, de exemplu prin includerea treptată a educației consumatorilor în programele de învățământ primar și secundar. Agenda Europa este o agendă școlară destinată elevilor din ciclul secundar cu vârste cuprinse între 15 și 18 ani și include informații despre drepturile lor în calitate de consumatori. Pentru profesori CE a organizat cursuri de formare continuă. De asemenea este elaborat un program interactiv online de educare a consumatorilor „Dolceta”⁵⁷ [9], care este disponibil în toate statele membre și în toate limbile oficiale ale UE. CE a oferit finanțarea programelor de masterat pentru a stimula educația la nivel universitar în domeniul protecției consumatorului.

La compartimentul informarea consumatorilor se constată, că atunci când consumatorii sunt bine informați ei posedă mai multe cunoștințe, sunt mai încrezuți în sine. Reieșind din aceste argumentări CE a înființat centre europene ale consumatorilor (ECC) care au misiunea de a oferi informații și consiliere cu referire la achizițiile transfrontaliere și de a soluționa reclamațiile consumatorilor.

La solicitarea Parlamentului European au fost realizate cercări care au scos în evidență faptul că există multe informații despre drepturile consumatorilor disponibile pe Internet, dar aceste informații sunt dispersate în mai multe surse europene și naționale⁵⁸ [10].

Declararea drepturilor consumatorilor obligă autoritățile să asigure respectarea efectivă și corectă a acestora. Asigurarea respectării drepturilor consumatorilor revine autorităților publice naționale. Conform Regulamentul (CE) nr. 2006/2004 privind cooperarea în materie de protecție a consumatorului rețelele de autorități naționale le sunt furnizate informații și recomandări de cooperare în vederea combaterii încălcărilor normelor de protecție a consumatorilor.

Printre primele acte normative ale președintelui țării în anii 90 a fost Legea Republicii Moldova *Cu privire la vânzarea de mărfuri* [1] și legea *Cu privire la protecția consumatorilor* (din 25.05.1993 și actualizată din 13.03.2003)⁵⁹ [2], unde sunt stabilite bazele normative și legislative ale protecției consumatorilor în Republica Moldova. În ultimii ani au fost aprobate și alte acte normative care au misiunea de a asigura protecția consumatorilor și de a racorda legislația Republicii Moldova la *Directivele cu privire la protecția consumatorilor în țările membre a UE*.

În Republica Moldova principala instituție responsabilă de realizarea politicii de protecție a consumatorilor este *Agenția pentru Protecția Consumatorilor* (APC), care se află în subordinea Ministerului Economiei al Republicii Moldova. APC coordonează și realizează strategii și politicile guvernului în domeniul protecției consumatorilor. Prin Hotărârea Guvernului Republicii Moldova nr.560 din 24.07.2013, a fost aprobată *Strategia în domeniul protecției consumatorilor pentru anii 2013-2020*. Această strategie are în calitate de obiective prevenirea și combaterea acțiunilor care dăunează sănătatea, securitatea și interesele economice ale consumatorilor, evaluează efectele sistemelor de supraveghere a produselor și serviciilor destinate consumatorilor.

Cadrul legislativ prin care se reglementează drepturile și se garantează protecția consumatorilor în ultimii ani a fost perfecționat, totodată, este nevoie de a elabora mai multe acte normative subordonate legii, care ar ajusta cadrul normativ la necesitățile actuale ale consumatorilor. De asemenea se impune și dezvoltarea continuă a legilor sectoriale privind implementarea și respectarea drepturilor și garanțiilor pentru consumatori pe diferite segmente ale pieței și pentru economia națională în ansamblu.

În ultimii ani a apărut un număr mare de acte normative ce impun cerințe minime pentru calitatea produselor și serviciilor, dar există necesitatea de a dezvolta și perfecționa cadrul normativ cu referire la reglementarea calității și inofensivității produselor și serviciilor pe linii în parte. La fel, necesită de a fi dezvoltată și perfecționată legislația ce ține de soluționarea pe cale judiciară și extrajudiciară a conflictelor și de recuperare a prejudiciilor, dar și pentru a crea un sistem integru de recepționare și evidență a petițiilor și consultării din partea organelor abilitate cu protecția consumatorilor.

Printre *strategiile de protecție a consumatorilor* se evidențiază *supravegherea pieței*, care are scopul de a bloca plasarea pe piață a produselor și serviciilor necorespunzătoare cerințelor prescrise sau declarate în standarde. Până la momentul actual este efectuată o delimitare clară a atribuțiilor autorităților de supraveghere a pieței în scopul excluderii dublărilor și excesului de control asupra agențiilor economice. Dar, pentru a ajusta cadrului legal privind supravegherea pieței la cerințele UE este necesară elaborarea și *adoptarea Legii privind supravegherea pieței și crearea unui mecanism de colaborare și coordonare a activității de supraveghere a pieței la nivel național între organele statale interesate*.

În Republica Moldova au fost înregistrate *rezultate bune* în consolidarea capacităților de *supraveghere a pieței prin dotarea laboratoarelor*, în special fiind create laboratoare pentru expertizarea produselor alimentare, dar rămâne actuală problema creării laboratoarelor pentru expertizarea produselor nealimentare.

Importanța și contribuția asociațiilor obștești de consumatori în cadrul comisiilor, grupurilor de lucru și consiliilor de specialitate ale administrației publice locale, precum și reprezentarea intereselor acestora în îndeplinirea și implementării politicilor în domeniul protecției consumatorilor a fost remarcată în toate timpurile. Deși, Legea nr.105-XV din 13 martie 2003 *Privind protecția consumatorilor* stabilește criteriile pe care trebuie să le îndeplinească *asociațiile obștești de consumatori* cu statut de utilitate publică pentru obținerea finanțării pentru anumite

⁵⁷<https://www.consumerclassroom.eu/ro/node>

⁵⁸A European Single Point of Contact [http://www.europarl.europa.eu/RegData/etudes/etudes/join/2013/507453/IPOL-IMCO_ET\(2013\)507453_EN.pdf](http://www.europarl.europa.eu/RegData/etudes/etudes/join/2013/507453/IPOL-IMCO_ET(2013)507453_EN.pdf)

⁵⁹Legea nr. 105 din 13.03. 2003 privind *protecția consumatorilor*. URL: http://lex.justice.md/document_rom.php?id=546986A0%3A88685EC5

programe, proiecte și activități de informare a consumatorilor, până la momentul actual în republică nu au fost efectuate finanțări din bugetul de stat pentru astfel de activități.

Noua Strategie a UE cu privire la protecția consumatorilor stabilește drept scop primordial sporirea capacității decizionale a consumatorului în procesul de elaborare a actelor normative, care poate fi realizată în primul rând prin informarea și educarea acestuia.

În *Strategia de protecție a consumatorilor pentru anii 2013-2020*⁶⁰ [4], sunt evidențiate un șir de probleme cu care se confruntă consumatorii, inclusiv:

1. Nivelul nesatisfăcător de siguranță (inofensivitate) a produselor și serviciilor
2. Nivelul înalt al prejudiciului economic cauzat consumatorilor în urma tranzacțiilor încheiate
3. Nivelul scăzut de capacitate decizională a consumatorului din cauza informării insuficiente a acestuia
4. Nivelul scăzut de utilizare a sistemului judecătoresc și extrajudecătoresc pentru recuperarea prejudiciilor

Reieșind din problemele constatate în strategie sunt fixate și o serie de obiective și măsuri pentru a îmbunătăți gradul de protecție a consumatorilor. Din ele fac parte:

1. Scăderea riscului de apariție a produselor și serviciilor periculoase pe piață prin completarea bazei normative și a reglementărilor pe grupe de produse, prin consolidarea capacității de supraveghere a pieței care ar bloca pătrunderea pe piață a produselor care pun în pericol viața și sănătatea consumatorilor.

2. Scăderea nivelului tranzacțiilor prejudiciabile pentru consumatori prin realizarea măsurilor de perfecționare și completare a cadrului legislativ, astfel ca să cuprindă cerințe referitoare la contractele de credit la distanță, contracte negociate în afara spațiilor comerciale, servicii financiare pentru consumatori etc.

3. Creșterea capacității decizionale a consumatorului prin educarea și informarea acestuia, care se va realiza prin inițierea procesului de educare a consumatorilor în instituțiile de învățământ gimnazial, liceal și în baza unui curriculum complex, în instituțiile de învățământ superior, la disciplina *Protecția consumatorilor*.

4. Eficentizarea procesului de revendicare a drepturilor și de recuperare a prejudiciilor în baza reducerii la maximum posibil a timpului și cheltuielilor necesare pentru recuperarea prejudiciilor depistate și revendicate de consumator.

Astfel, prevederile strategiei sunt orientate spre racordarea normelor privitor la protecția consumatorilor la cerințele stabilite în politicile de protecție a consumatorilor în statele membre ale UE.

În Republica Moldova implementarea *Strategiei de protecție a consumatorilor* stă la baza activității APC. În acest context, APC organizează anual, cu suportul organelor administrației publice locale *consultarea consumatorilor și agenților economici privind protejarea drepturilor și intereselor economice ale consumatorilor*. Conform raportului anual⁶¹ [11] de activitate pe anul 2016 APC a realizat 127 consultații cu privire la contracte încheiate cu consumatorii, 78 consultații cu privire la contracte, acordate agenților economici. În anul 2016 au fost înregistrate 10659 apeluri telefonice și acordate consultații consumatorilor, ceea ce constituie 132,3% față de anul 2015.

În anul 2016 APC a primit 2073 petiții, față de 1199 în anul 2015, sau cu 172,9% mai multe. După structură au fost recepționate de la consumatori 1143 petiții și 930 petiții au fost remise de la alte autorități. APC a contribuit la soluționarea a 1948 petiții, sau 94,0% în anul 2016. În anul 2015 au fost soluționate 1015 petiții, sau 85,0% din totalul celor adresate. Din aceste date observăm o creștere a numărului de petiții, dar și o creștere a ponderei celor soluționate de APC.

În scopul informării consumatorilor APC a organizat 7 campanii de informare în comun cu mass-media, sau cu 15% mai mult decât în anul 2015. Aceste campanii au fost orientate spre informarea consumatorilor cu prilejul *Zilei mondiale a consumatorilor*, *Zilei mondiale a copiilor*, *începutul anului școlar – 1 septembrie*, *sărbătorile de iarnă*, informarea consumatorilor în piețele agricole, despre taberele de odihnă a copiilor ș.a. Au fost elaborate 6 pliante, din care 2 elaborate de specialiștii APC, au fost distribuite 23828 exemplare, din care 15800 consumatorilor și 6038 exemplare agenților – 6038. În anul 2016 au fost înregistrate 252325 vizualizări, sau de 2,5 ori mai multe decât în anul 2015. Pe parcursul anului 2016 au fost efectuate 126 vizite de informare în instituțiile de învățământ și tabere de odihnă. În cadrul acestor vizite au fost informați 9635 persoane cu privire la drepturile consumatorilor, calitatea produselor etc.

Concluzii

În baza studiului realizat se poate observa că o politică eficientă în domeniul protecției consumatorilor este esențială pentru ca o piață să fie eficientă și funcțională. În ultimii ani în Republica Moldova se atestă sporirea nivelului de informare a consumatorilor, iar acțiunile care se efectuează în baza implementării politicii în domeniul protecției consumatorilor sunt mai transparente, ceea ce asigură un nivel mai înalt de protecție a consumatorilor și racordare la cerințele pieței comunitare din UE.

Datele statistice prezentate demonstrează că APC în ultimii ani și-a intensificat activitatea și a sporit numărul de activități realizate în scopul educării consumatorilor, a primit și soluționat un număr mai mare de reclamații astfel, sporind gradul de protecție a consumatorilor din țară.

Prin asigurarea protecției consumatorilor statul își realizează politicile sale de dezvoltare a economică și de sporire a competitivității întreprinderilor pe piața internă și externă.

⁶⁰Hotărârea Guvernului Republicii Moldova nr.560 din 24.07.2013 Cu privire la aprobarea Strategiei în domeniul protecției consumatorilor pentru anii 2013-2020, în Monitorul Oficial din 26.07.2013 Nr.161-166

⁶¹APC Republica Moldova: Raportului anual de activitate pe anul

2016 <http://consumator.gov.md/libview.php?l=ro&idc=136&id=1578&t=/Transparenta/Rapoarte/Raport-anual-de-activitate-al-APC-2016>

Politică statului în domeniul protecției consumatorilor este orientată spre garantarea drepturilor consumatorilor în relația cu producătorii și comercianții. Astfel, prin implementarea strategiei de protecție a consumatorilor are loc echilibrarea piețelor și dezvoltarea unei concurențe adevărate.

REFERINȚE BIBLIOGRAFICE

1. Legea Republicii Moldova *Privind vânzarea de mărfuri*. nr.134, din 03.06.1994.
<http://lex.justice.md/index.php?action=view&view=doc&lang=1&id=311810>
2. *Legea Republicii Moldova nr. 105 din 13.03.2003 privind protecția consumatorilor*. URL:
http://lex.justice.md/document_rom.php?id=546986A0%3A88685EC5
3. Hotărârea Guvernului nr. 5 din 14.01.2008. *Strategia în domeniul protecției consumatorilor pentru anii 2008-2012*. În Monitorul Oficial al Republicii Moldova, 2008, nr.14-15, art.76
4. Hotărârea Guvernului nr. 560 din 24.07.2013. *Strategia în domeniul protecției consumatorilor pentru anii 2013-2020* În Monitorul Oficial al Republicii Moldova, 2013, nr.161-166, art nr. 654
5. Hotărârea Guvernului Nr.1465 din 08.12.2003 cu privire la aprobarea Regulilor de înlocuire a produselor nealimentare și a termenelor de garanție. În Monitorul Oficial al Republicii Moldova, 2003, Nr. 248-253 art Nr: 1530
<http://lex.justice.md/viewdoc.php?action=view&view=doc&id=294402&lang=1>
6. Politică privind protecția consumatorilor. http://beta.ier.ro/documente/formare/Protectia_consumatorilor.pdf
7. Comisia Europeană: Comunicat de presă.
http://www.europarl.europa.eu/atyourservice/ro/displayFtu.html?ftuId=FTU_5.5.1.html
8. Comunicat de presă UE: Tabloul de bord al piețelor de consum: Bruxelles, 5 septembrie 2016
europa.eu/rapid/press-release_IP-16-2931_ro.pdf
9. Program interactiv online de educare a consumatorilor „Dolceta” <https://www.consumerclassroom.eu/ro/node>
10. A European Single Point of Contact: Studiul privind „Punctul unic de contact european”
[http://www.europarl.europa.eu/RegData/etudes/etudes/join/2013/507453/IPOLIMCO_ET\(2013\)507453_EN.pdf](http://www.europarl.europa.eu/RegData/etudes/etudes/join/2013/507453/IPOLIMCO_ET(2013)507453_EN.pdf)
11. APC Republica Moldova: Raportului anual de activitate pe anul 2016
<http://consumator.gov.md/libview.php?l=ro&idc=136&id=1578&t=/Transparenta/Rapoarte/Raport-anual-de-activitate-al-APC-2016>

PROBLEME ȘI SOLUȚII PRIVIND DEZVOLTAREA DURABILĂ A SECTORULUI POMICOL DIN REPUBLICA MOLDOVA

Ludmila DOBROVOLSCHI, lector universitar,
Universitatea Agrară de Stat din Moldova,
e-mail: liuda.dob@mail.ru

Aurelia LITVIN, prof. univ., dr. hab.,
Universitatea Agrară de Stat din Moldova,
e-mail: a.litvin@uasm.md

Republica Moldova este țara cu condiții climaterice favorabile pentru creșterea fructelor. Această îndeletnicire este și activitatea de bază a majorității persoanelor angajate în agricultură și o sursă de venit esențială pentru o bună parte a populației țării. Ramura pomicolă a jucat dintotdeauna un rol important pentru dezvoltarea sectorului agroalimentar și a economiei Republicii Moldova, fapt confirmat prin obținerea unor venituri considerabile în totalul veniturilor obținute în agricultură, generarea cererii și stimularea creării valorii adăugate în alte ramuri ale economiei naționale. În pofida faptului, că reprezintă una din ramurile principale și strategice ale economiei țării, că de-a lungul evoluției timpului au fost întreprinse măsuri în scopul dezvoltării și creșterii competitivității ei, totuși, în prezent există o serie de probleme cu care se confruntă și care împiedică dezvoltarea durabilă a ei. Prin urmare, prezenta lucrare are ca scop realizarea unui studiu privind elucidarea problemelor cu care se confruntă pomicultorii moldoveni în prezent și identificarea soluțiilor necesare pentru depășirea acestora.

Cuvinte-cheie: dezvoltare durabilă, pomicultura, competitivitate, producție pomicolă.

Moldova is a country with favorable climatic conditions for fruit growing. This occupation is the main activity of the majority of people employed in agriculture and an essential source of income for a large part of the population. Branch fruit growing has always played an important role for developing food and agricultural sector of the Moldovan economy, as confirmed by obtaining significant revenues in total revenues in agriculture, generating demand and stimulating added value in other sectors of national economy. Despite the fact, that is one of the main branches and strategic interests of the country's economy, however, there are currently a number of problems that prevent her sustainable development. Therefore, this paper aims to elucidate a study on the problems faced by Moldovan entrepreneurs and identify solutions to overcome them.

Keywords: sustainable development, fruit growing sector, competitiveness, fruit growing production.

JEL Classification: M210, O130, Q10.

Introducere. Producția pomicolă, în calitate de producție agricolă de valoare înaltă, are o importanță deosebită în sporirea bunăstării naționale a Republicii Moldova. Aceste produse sunt bogate în vitamine, generează cerere și reprezintă sursa de venit pentru marea majoritate a populației țării ocupată în agricultură. Pomicultura este una din ramurile principale și strategice a economiei țării, care contribuie la obținerea unor venituri considerabile în totalul veniturilor obținute în agricultură. Chiar dacă de-a lungul evoluției timpului au fost întreprinse măsuri în scopul dezvoltării și creșterii competitivității, totuși, în prezent există o serie de probleme cu care se confruntă și care împiedică dezvoltarea durabilă a ei.

Cercetarea dată are ca scop identificarea și aprecierea celor mai frecvente probleme cu care se confruntă producătorii ce activează în sectorul pomicol și evidențierea căilor posibile de rezolvare a acestora din perspectiva dezvoltării durabile.

Gradul de investigare a problemei la momentul actual, scopul cercetării

În Republica Moldova în ultimile decenii ramura horticolă reprezintă unul din pilonii principali ai agriculturii naționale, determinând în mare măsură eficiența sectorului agricol în ansamblu.

Ținând cont de faptul că piața locală este relativ mică și are o capacitate de absorbție limitată, dezvoltarea sectorului horticol depinde esențial de performanța sa pe piețele de export. Republica Moldova se află în imediata vecinătate cu două din cele mai mari piețe pentru produsele horticole – Uniunea Europeană și Comunitatea Statelor Independente. Reieșind din aceasta, este imperios necesar de cercetat toate posibilitățile, care pot fi aplicate pentru a folosi la maximum capacitatea de comercializare a acestor piețe și nu numai.

Cercetările în domeniul dezvoltării durabile a sectorului horticol, efectuate până în prezent, au un caracter mai mult sporadic. În mare parte ele au fost efectuate la comanda anumitor instituții și organizații ca: Ministerul Agriculturii și Industriei Alimentare, Banca Mondială etc. și au vizat segmentar doar unele probleme ale acestui sector. O abordare complexă care ar viza dezvoltarea socio-economică durabilă a sectorului horticol, nu a fost efectuată până în prezent în Republica Moldova.

Metode și materiale aplicate

Pentru diagnosticarea problemelor ce țin de dezvoltarea durabilă a sectorului pomicol al Republicii Moldova, autorii au elaborat un chestionar, prin intermediul căruia s-a cercetat starea actuală a dezvoltării sectorului pomicol din Republica Moldova și a problemelor cu care acesta se confruntă.

Procesul de anchetare a fost realizat în perioada august – noiembrie 2015, octombrie - decembrie 2016. Cercetările s-au efectuat în diferite raioane ale Republicii Moldova, predominante fiind raioanele din regiunea de Nord a țării, cum ar fi: Donușeni, Drochia, Edineț, Briceni, Soroca, Rîșcani, Glodeni și raioanele din regiunea de dezvoltare Centru: Călărași, Telenești.

Metodologia de efectuare a cercetărilor date constă în anchetarea conducătorilor de întreprinderi, iar *metoda* aplicată în procesul de anchetare a fost contactul direct – 100%.

Obiectul cercetării au fost întreprinderile agricole autohtone cu diferite forme organizatorico-juridice și de diferite dimensiuni.

Confidențialitatea a fost una din condițiile de participare la anchetare. Respondenții au avut posibilitatea de a alege câteva variante de răspuns. Chestionarul conține 21 de întrebări, structurate în general în mai multe părți componente și este alcătuit în așa fel, încât în urma analizei rezultatelor primite, să evidențiem problemele cu care se confruntă producătorii autohtoni în procesul de activitate și măsurile necesare pentru înlăturarea lor, pentru a asigura o dezvoltare durabilă a sectorului horticola, inclusiv cel pomicol, al țării.

Rezultate obținute și discuții

Analizând tipul întreprinderilor participante la sondaj, menționăm că 38%, sunt întreprinderi mici, 33% – microîntreprinderi, 27% – întreprinderi medii și doar 2% – întreprinderi mari.

Pentru a evidenția care este suprafața terenului agricol, pe care o dețin respondenții în dinamica anilor 2013-2016, a fost efectuată o grupare a acestora în dependență de următoarele criterii privind suprafața deținută:

- pînă la 5 ha;
- de la 5-50 ha;
- de la 50-100 ha;
- de la 100-500 ha;
- de la 500-1000 ha;
- de la 1000-2000 ha;
- mai mult de 2000 ha.

Conform datelor acumulate și prelucrate, ponderea respondenților după suprafața terenului agricol în baza criteriilor sus enunțate se prezintă în diagrama din figura 1.

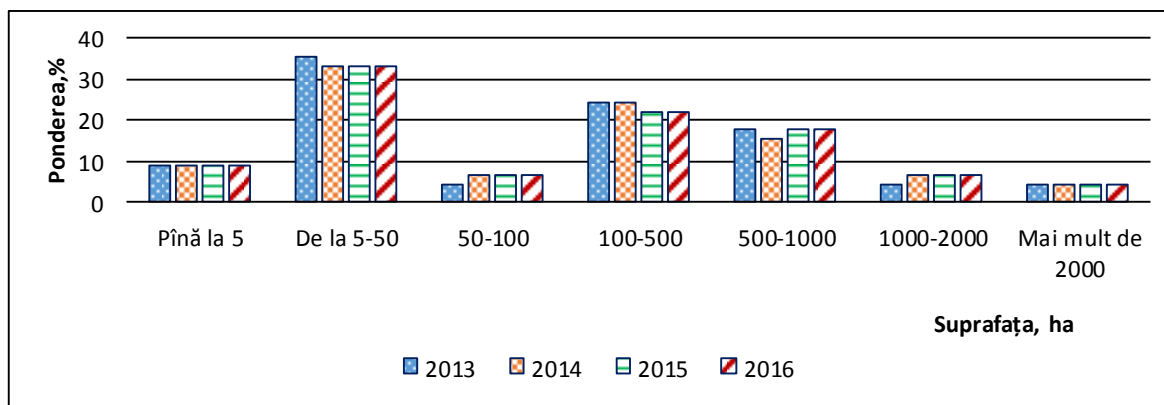

Figura 1. Ponderea respondenților după suprafața terenului agricol, pe anii 2013-2016
Sursa: Elaborată de autori în baza rezultatelor chestionarului.

Așa dar, în dinamica anilor 2013-2016, cei mai mulți respondenți (de la 33,3%-35,6%) aveau în folosință de la 5-50 ha de teren agricol, 22,2%-24,4% din respondenți dețin o suprafață de teren agricol de la 100 -500 ha, iar pe locul trei se clasează respondenții (15,6%-17,8%) cu suprafața cuprinsă între 500-1000 ha. Însă, ponderea respondenților cu suprafețe foarte mici și foarte mari este mult mai mică și în dinamică se menține practic la același nivel.

Situația respondenților referitor la deținerea în folosință a plantațiilor horticole se prezintă în dinamică, în diagrama din figura 2.

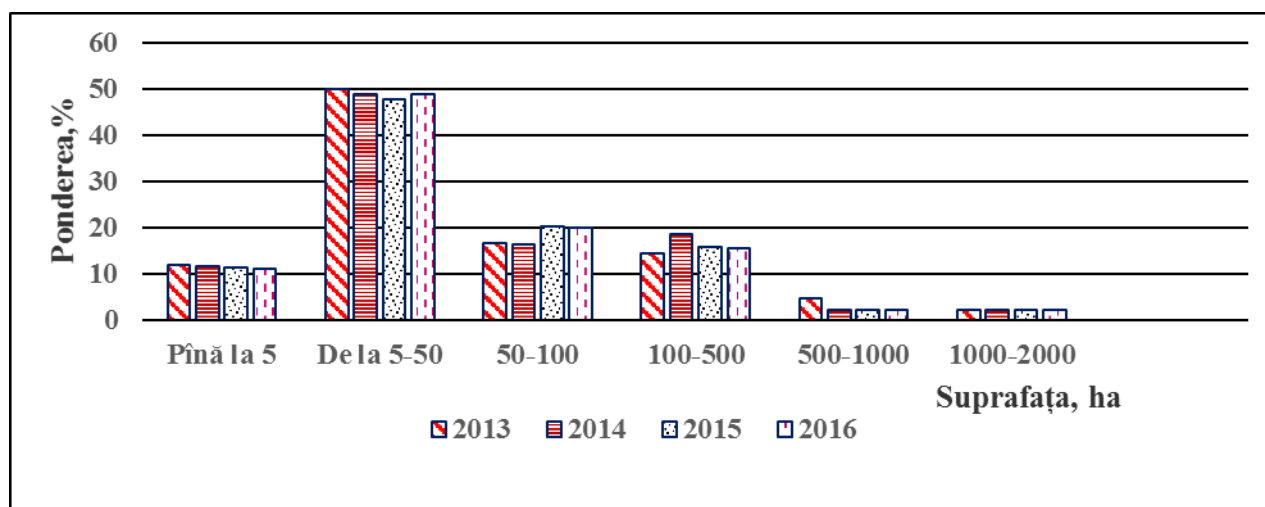

Figura 2. Ponderea respondenților după suprafața plantațiilor horticole, pe anii 2013-2016
Sursa: Elaborată de autori în baza rezultatelor chestionarului.

Astfel observăm, că în mediu pe perioada analizată, 49% din respondenți dispun de o suprafață a plantațiilor horticole în mărime de la 5-50 ha. O suprafață de la 50-100 ha o dețin în mediu pe cei 4 ani – 18,4% din respondenți, iar de la 100-500 ha revine în mediu la 16,1% din respondenți. Cca. 11,5% din întreprinderile respondente au în folosință pînă la 5 ha teren de plantații horticole și doar la 4,6% din numărul respondenților le revin suprafețe cuprinse între 500-1000 ha și 1000-2000 ha plantații horticole.

Deci, constatăm, că cea mai mare parte din antreprenorii horticoli dețin suprafețe horticole de pînă la 50 ha, pe locul doi se clasează producătorii horticoli cu suprafața cuprinsă 50-100 ha, și pe locul trei – producătorii horticoli cu suprafața cuprinsă între 100-500ha.

Ținând cont de acest aspect, sectorul horticol al Republicii Moldova are un impact major asupra economiei rurale în general, continuînd să rămână cea mai importantă activitate din spațiul rural și o sursă esențială de venit pentru entitățile agricole ce activează în acest domeniu.

La întrebarea adresată respondenților, ”Care ramură a sectorului horticol, o considerați cea mai rentabilă, competitivă și cu perspective de dezvoltare pentru un sector horticol durabil al Republicii Moldova?”, opinia acestora se reflectă în următoarea diagramă circulară:

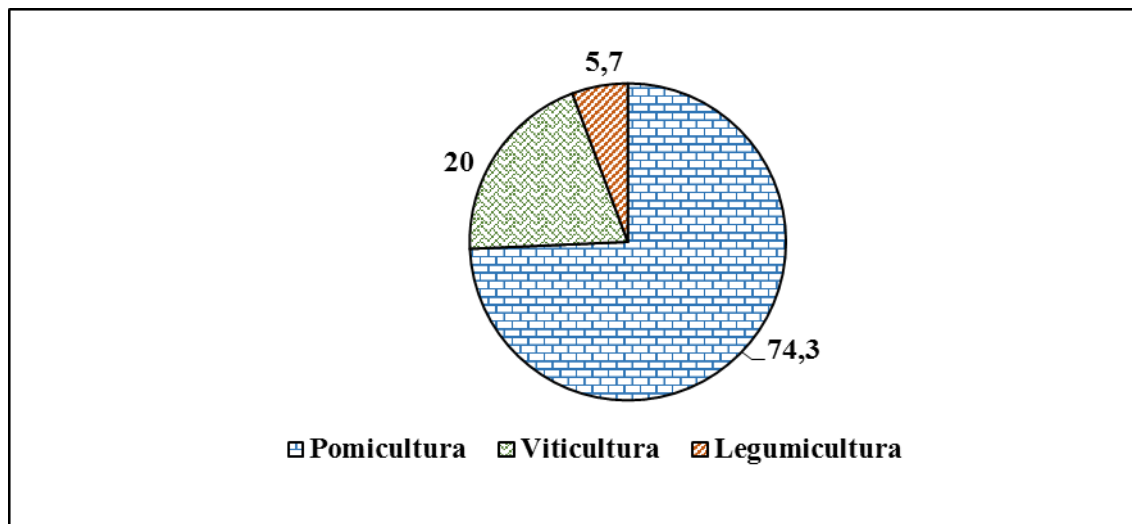

Figura 3. Opinia respondenților referitor la ramura horticolă cea mai rentabilă, %
Sursa: Elaborată de autori în baza rezultatelor chestionarului.

Astfel, constatăm că 74,3% din cei chestionați sunt de părerea, că anume pomicultura este ramura cea mai rentabilă, competitivă și cu perspective de dezvoltare. Însă 20% din respondenți consideră că este viticultura și doar 5,7% - legumicultura.

Deci, putem afirma cu certitudine că pomicultura este una din ramurile principale și strategice a economiei naționale, cu rol multiplicator în economia țării, însă pentru a contribui și mai mult la dezvoltarea unui sector horticol durabil, atât autoritățile, cât și producătorii pomicoli trebuie să întreprindă mult mai multe măsuri, ce ar facilita o creștere și dezvoltare mai rapidă a acestei ramuri în viitor.

La întrebarea „Cum apreciați nivelul performanței atinse în sectorul pomicol al entității Dvs?” au fost obținute următoarele rezultate, prezentate în diagrama din figura 4.

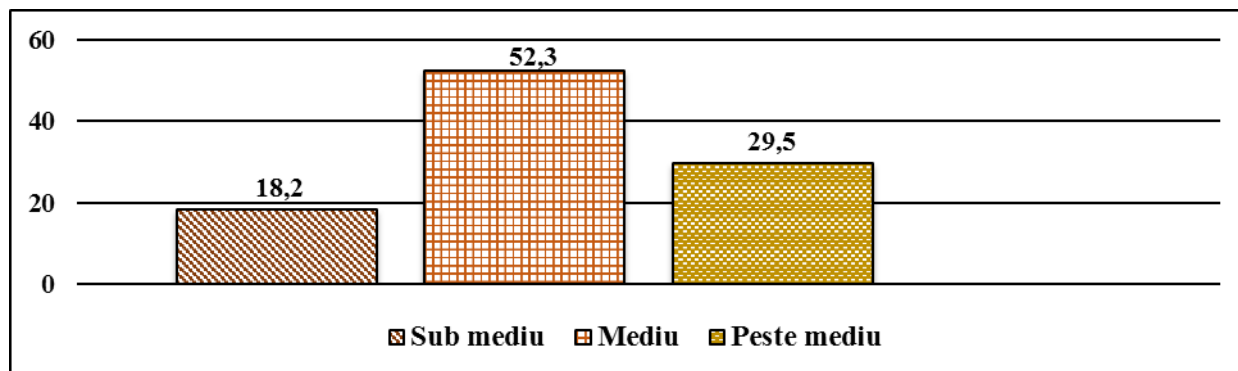

Figura 4. Aprecierea de către respondenți a nivelului performanței atinse în sectorul pomicol, %
Sursa: Elaborată de autori în baza rezultatelor chestionarului

În pomicultură - 52,3 % din respondenți au apreciat nivelul performanței atinse ca unul mediu; 29,5% - la nivel peste mediu și 18,2% - la nivel sub mediu.

Din datele prezentate observăm că circa jumătate din respondenți au apreciat nivelul performanței atinse în sectorul pomicol la nivel mediu.

Considerăm, că sporirea performanței sectorului dat pînă la nivelul înalt, poate avea loc atît prin implicarea autorităților printr-un cadru legal corect și adecvat sectorului dat, dar în special a însăși antreprenorilor, de care depind foarte mult rezultatele obținute.

Printre factorii cu influență negativă asupra dezvoltării sectorului pomicol al țării sunt și barierele cu care se confruntă antreprenorii în activitatea de producere a produselor pomicole. Situația privind barierele principale și nivelul aprecierii lor de către respondenți se prezintă în felul următor:

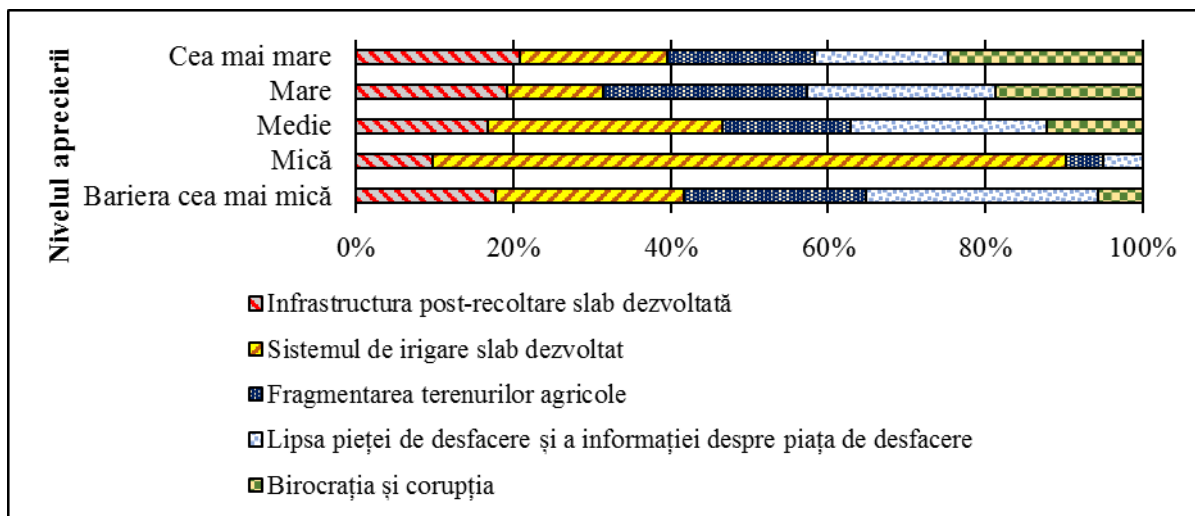

Figura 5. Cota parte a barierelelor cu care se confruntă respondenții în activitatea de producere a produselor pomicole, %

Sursa: Elaborată de autori în baza rezultatelor chestionarului.

Astfel, observăm că cei mai mulți respondenți, 73,3% au apreciat că cea mai mare barieră cu care se lovesc este birocrăția și corupția, care au menționat că există la orice nivel. Și chiar dacă autoritățile se luptă cu acest fenomen negativ, totuși antreprenorii nu prea simt careva rezultate.

Respondenți au apreciat și alte bariere cu care se confruntă cel mai mult: 61,4% - au menționat infrastructura post-recoltare slab dezvoltată; 55,8% - sistemul de irigare slab dezvoltat; 55,6% - fragmentarea terenurilor agricole; 50% - lipsa pieței de desfacere și a informației despre piața de desfacere. Tindem, însă să menționăm că totuși o parte din aceste bariere pot fi lichidate într-o măsură apreciabilă prin eforturile personale ale antreprenorilor, însă în același timp prin susținerea din partea statului, pe care o consideră și ca o barieră în procesul de comercializare a produselor horticoale.

Astfel, dacă ne referim la impedimentele pe care le întâmpină antreprenorii în procesul de comercializare a produselor pomicole pe piața internă, atunci nivelul aprecierii acestora, conform informațiilor obținute de la respondenți se prezintă în diagrama următoare:

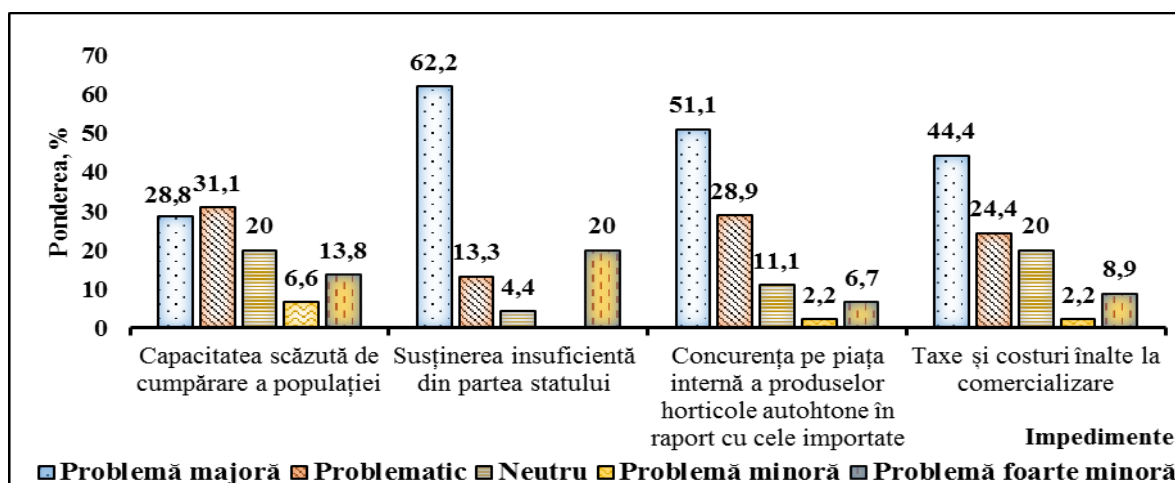

Figura 6. Aprecierea de către respondenți a nivelului impedimentelor în activitatea de comercializare a produselor pomicole pe piața internă

Sursa: Elaborat de autori în baza rezultatelor chestionarului

Conform acestei diagrame observăm, că cei mai mulți respondenți, 62,2% au specificat drept unul din impedimente care reprezintă pentru ei o problemă majoră susținerea insuficientă din partea statului. Pe locul doi se clasează concurența pe piața internă a produselor pomicole autohtone în raport cu cele importate, factor ce reprezintă o

problemă majoră pentru 51,1% din respondenți. Pe locul trei – taxele și costurile înalte la comercializare, pentru care au dat apreciere 44,4% din respondenți, și pe locul patru se clasează factorul capacitatea scăzută de cumpărare a populației ca impediment major pentru 28,8% din respondenți.

Opinia respondenților privind evaluarea barierelor în activitatea de comercializare a produselor pomicole pe piețele externe se prezintă astfel:

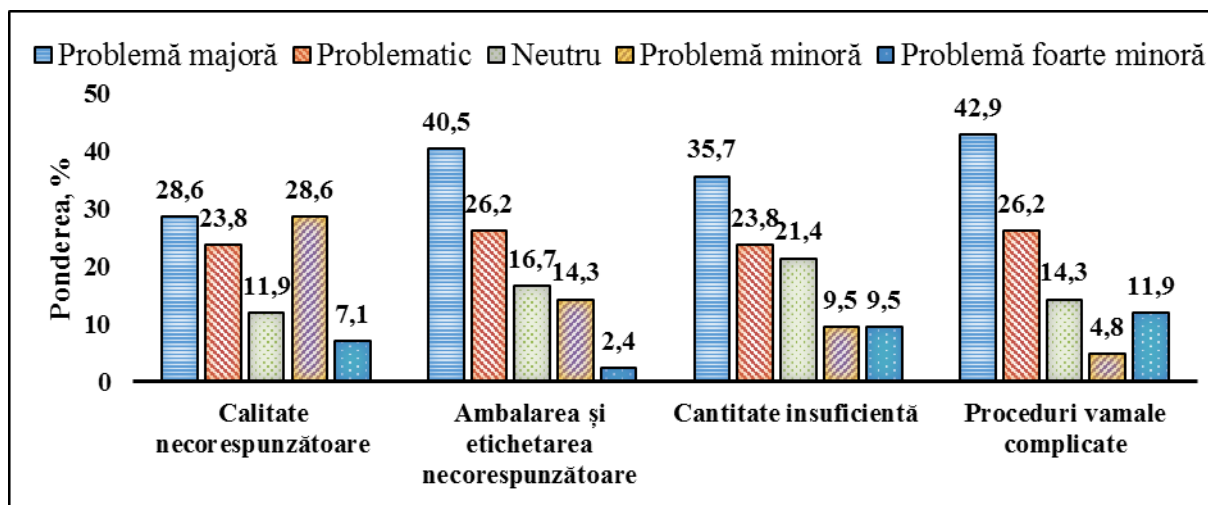

Figura 7. Aprecierea nivelului barierelor în activitatea de comercializare a produselor pomicole pe piața externă, %

Sursa: Elaborat de autori în baza rezultatelor chestionarului

Din diagrama prezentată, observăm că o problemă majoră ce reprezintă o barieră în activitatea de comercializare a produselor pomicole pe piața externă sunt procedurile vamale complicate, fapt apreciat și menționat de 42,9% din respondenți. Chiar dacă în ultimul timp organele de stat responsabile lucrează în această direcție, totuși problema dată încă lasă de dorit. Ambalarea și etichetarea necorespunzătoare, ca problemă majoră, se plasează pe locul doi și a fost menționată de 40,5% din respondenți, aceasta fiind la fel în topul barierelor cu care se confruntă antreprenorii. O barieră apreciată ca una majoră de către 35,7 % din antreprenori, este și cantitatea insuficientă, care se plasează pe poziția a treia. Acest lucru este determinat de faptul că majoritatea întreprinderilor sunt de dimensiuni mici, ceea ce nu le permite să asigure loturi de producție omogenă, calitativă și în cantități mai mari, ceea ce ar permite facilitarea procesului de negociere pe piața externă, a unor contracte de vânzare-cumpărare mult mai avantajoase. În acest sens ar fi binevenită asocierea și cooperarea micilor pomiculti. Calitatea necorespunzătoare este și ea o barieră de ordin major, menționată de 28,6% din respondenți.

În opinia mai multor respondenți, totuși, se consideră că produsele pomicole autohtone sunt de calitate, dar apare întrebarea de ce este dificilă pătrunderea acestor produse pe piețele externe, în special în UE? Considerăm, că aici putem menționa, insuficienta ajustare a producției pomicole moldovenești la standardele UE care împiedică accesul pe această piață, dar și pe alte piețe externe care impun anumite cerințe de standardizare și certificare față de calitatea produselor autohtone.

Analiza problemelor cu care se confruntă pomicultura Republicii Moldova indică că acestea rămân a fi substanțiale pentru dezvoltarea unui sector pomicol autohton durabil.

În scopul dezvoltării durabile și soluționării problemelor cu care se confruntă sectorul pomicol din Republica Moldova, antreprenorii au menționat ca necesare realizarea unui șir de măsuri, cele mai semnificative fiind:

1. Majorarea fondurilor de subvenționare pentru agricultură, în special pentru producerea produselor de valoare înaltă, transparență și echitate în repartizarea acestora, precum și simplificarea acestei proceduri;
2. Ajutor și susținere din partea statului în producerea și promovarea produselor ecologic pure și în cucerirea a noi piețe de desfacere;
3. Lichidarea fenomenului de corupție și birocrație din toate instanțele cu care conlucrează producătorii și reducerea numărului de controale (care sunt foarte exagerate) din partea organelor cu atribuții de control;
4. Micșorarea presiunii fiscale prin introducerea impozitului unic pentru producătorii agricoli (max. 40 %);
5. Scutirea antreprenorilor pomicoli începători de plata impozitelor pe o anumită perioadă de timp;
6. Reducerea ratei dobânzii la credite, deoarece sunt foarte scumpe și acordarea creditelor pe perioade mai îndelungate de timp;
7. Stabilirea relațiilor externe cu băncile europene, pentru accesarea creditelor cu dobândă scăzută pentru producătorii agricoli;
8. Regularizarea prețurilor pe piața de desfacere a produselor autohtone în raport cu prețurile produselor de import;
9. Intervenția și ajutorul din partea statului a pomiculturilor prin promovarea discuțiilor eficiente cu agenții economici din agricultură și luarea în considerare a opiniilor acestora;
10. Reducerea prețurilor la materiale, resurse energetice și alte utilități necesare pentru dezvoltarea sectorului dat;
11. Îmbunătățirea calității materialului săditor și de uz fito-sanitar și sporirea nivelului de accesibilitate a acestora;

12. Colaborarea mai eficientă dintre sectorul de cercetare și implementarea practică a rezultatelor acestora;
13. Revizuirea ajutorului social acordat șomerilor, pentru a reduce fenomenul lipsei forței de muncă în sectorul horticol;
14. Informarea asupra cerințelor impuse de UE în privința calității și altor momente, pentru a putea realiza producția pe aceste piețe;
15. Reluarea relațiilor comerciale normale cu partenerii externi tradiționali și întreținerea bunelor relații cu țările care sunt reale și potențiale piețe de desfacere pentru fructe.
16. Reglementarea și liberalizarea comerțului cu țările arabe (Egipt, Bangladesh, Mongolia, etc.);
17. Susținerea din partea statului să se manifeste în realitate, dar nu la nivel de hîrtie și declarații;
18. Ajutor din partea statului în soluționarea problemei bazinelor acvatice terestre, în scopul exploatării eficiente inclusiv pentru irigare;
19. Conlucrarea mai eficientă cu întreprinderile de procesare, preț mai bun pentru produsele care se procesează;
20. Crearea depozitelor angro unde fiecare producător ar putea păstra producția iar ulterior ar putea realiza marfa la un preț mai bun în diferite perioade de timp ale anului.
21. Agricultură să fie în afara politicului.
22. De rezolvat problema intermediarilor și lichidarea monopolului la export, etc.

În baza analizei efectuate și a răspunsurilor primite de la respondenți, venim cu unele *propuneri* la adresa organelor de resort, în scopul soluționării problemelor cu care se confruntă sectorul pomicol al țării și în scopul dezvoltării durabile a acestuia:

- Crearea unui climat investițional favorabil și sprijinirea investițiilor în tehnologii moderne, echipamente și utilaje performante pentru condiționare, depozitare, procesare ambalare, transport, precum și pentru creșterea calității și productivității producției pomicole (inclusiv investiții pentru eficientizarea sau crearea unor sisteme de irigații noi și infrastructură necesară).
- Elaborarea unor strategii de către stat și partenerii de dezvoltare în scopul identificării surselor financiare suficiente pentru dezvoltarea infrastructurii fizice și cea a serviciilor, care ar contribui esențial la dezvoltarea și creșterea competitivității sectorului dat.
- Statul să intervină și să acorde sprijin producătorilor agricoli pentru organizarea circuitelor comerciale scurte și dezvoltarea unor sisteme de vânzare directă de la întreprindere;
- Crearea unor pepiniere private, cu suportul statului, înzestrate cu echipamente necesare și subvenționarea numai a plantațiilor care utilizează material săditor calitativ și testat.
- Elaborarea unor mecanisme prin care să se asigure o cooperare eficientă dintre producători și exportatori, ceea ce va permite de a ieși pe piețe noi cu oferte consolidate, consistente și stabile în termeni de livrare;
- Sprijinirea și încurajarea micilor producători la cooperare în structuri asociative bine organizate, care ar asigura legătura acestora cu piața de desfacere, în scopul îmbunătățirii și adaptării producției, atît la cerințele pieței (incluzând aspectele legate de caracterul cantitativ, calitativ și continuu al aprovizionării și de siguranță alimentară), cît și la preferințele consumatorilor.
- Crearea unor centre și rețele la nivel național, regional pentru transferul de informații, cunoștințe, tehnologii de producție durabile, procesare, marketing, comercializare, nouități în materie legislativă, tehnică, asupra oportunităților oferite de diverse programe de finanțare, cerințelor în vederea conformității cu standardele europene, protejarea mediului, etc.
- Acordarea gratuită a serviciilor profesionale de consultanță tinerilor antreprenori și acordarea de sprijin în participarea acestora la programele de educație antreprenorială.
- Dialog și conlucrare mai eficientă dintre autoritățile publice locale, raionale, regionale, naționale cu agenții economice din agricultură.
- Ajutor și sprijin din partea statului în domeniul cooperării internaționale, cît și pentru intrarea producătorilor agricoli pe piețele externe.

Concluzii

Cumulând măsurile propuse de antreprenori, dar și de autori, concluzionăm că punerea în aplicare a acestor măsuri de către autorități, folosirea lor în procesul de elaborare a diferitor programe, legi, strategii de susținere și dezvoltare a sectorului agricol, vor avea un impact considerabil la:

- lichidarea problemelor cu care se confruntă sectorul pomicol în prezent;
- creșterea competitivității producției pomicole;
- crearea noilor oportunități pentru dezvoltarea unei ramuri pomicole durabile în perspectivă.

Însă pentru realizarea acestor deziderate este evidentă necesitatea susținerii sectorului pomicol, prin crearea de condiții juridice și economice stabile, propice dezvoltării activității în acest sector, conlucrarea și colaborarea mai eficientă dintre organismele de stat din domeniu și producătorii agricoli.

REFERINȚE BIBLIOGRAFICE

1. GOLBAN, A., CIMPOIEȘ, D., Competitivitatea întreprinderilor agricole din Republica Moldova. – Ch: Print-Caro, 2016. 193p.
2. GRUȘEVȘCHI, A., VULPE, D., Bariere la exportul fructelor și legumelor proaspete din Republica Moldova., Ch: PNUD, 2013.
3. Federația Națională a Agricultorilor din Moldova „AGROinform”, Studiu privind lanțul valoric al sectorului de fructe (mere și prune) în Republica Moldova, Ch., noiembrie 2009, 26 p.
4. Site-ul oficial al Asociației Producătorilor și Exportatorilor de Fructe din Republica Moldova ”Moldova Fruct”.
<https://www.moldovafruct.md/>.

MODIFICAREA UNOR INDICI DE CALITATE LA FRUCTELE DE PĂR PE PERIOADA POSTRECOLTĂ, ÎN FUNCȚIE DE METODA DE PĂSTRARE APLICATĂ

Ludmila GAVIUC, cercet. științific,
Institutul de Genetică, Fiziologie și Protecție a Plantelor al AȘM, Chișinău
e-mail: ludmila_gaviuc@mail.ru

Nicolae BUJOREANU, dr.hab.,
Institutul de Genetică, Fiziologie și Protecție a Plantelor al AȘM, Chișinău
e-mail: bujoreanu_apple@mail.md

Nina BEJAN, cercet. științific,
Institutul de Genetică, Fiziologie și Protecție a Plantelor al AȘM, Chișinău
e-mail: ncorlateanu@list.ru

Ion HAREA, cercet. științific,
Institutul de Genetică, Fiziologie și Protecție a Plantelor al AȘM, Chișinău

Păstrarea fructelor trebuie să asigure astfel de condiții, încât în momentul valorificării lor să întrunească totalitatea caracteristicilor fizice, biochimice și organoleptice, care definesc calitatea (armonia gustativă, cantitatea vitaminei C, fermitatea și deshidratarea țesuturilor fructelor ș.a.). Gradul de modificare a acestor indici la fructe depinde de metoda de păstrare aplicată. Ca obiect de studiu au servit fructele soiului tardiv de păr Noiabrskii. Fructele de păr dispun de o capacitate sporită de păstrare și pentru asigurarea consumului pe parcursul unei perioade mai îndelungate a anului, este necesar studiul particularităților de reglare a proceselor de maturare ale acestora, iar în baza rezultatelor obținute – elaborarea unei tehnologii moderne de păstrare. Ca alternativă a metodei de păstrare în atmosfera obișnuită (AO) a fost cercetat procedeu de păstrare cu aplicarea inhibitorului de sinteză a etilenei Fitomag. În condițiile variantei cu păstrarea fructelor în atmosfera camerei frigorifice, îmbogățită la inițierea păstrării cu vaporii gazului- inhibitor de sinteză a etilenei Fitomag, la externare indicii de calitate nominalizați sa-u dovedit a fi conservați mult mai bine decât în condițiile variantei cu păstrare în atmosfera obișnuită.

Cuvinte-cheie: fructe de păr, calitate, fermitatea țesuturilor, metabolism, armonia gustativă, atmosferă obișnuită, inhibitorul sintezei de etilenă Fitomag.

The storage of fruits must ensure such conditions that, at the moment of their consumption, a set of physical, biochemical and organoleptic characteristics is formed, which ultimately determines the quality (taste harmony, amount of vitamin C, hardness and dehydration of fruit tissues, etc.). The degree of change of these indicators depends fully on the applied storage method. The object of the study was the fruits of the winter variety pear Noyabrskii. The fruits of the pear have a high ability to the long-term storage and, to ensure almost year-round consumption (from harvest to new harvest), it is necessary to study the possibility of regulating of the maturation and aging processes, and, based on the results obtained, to develop modern storage technology. As an alternative to the storage method in a normal atmosphere (NA), a storage method using an Fitomag ethylene synthesis inhibitor was investigated. In the variant of storing the fruits in an atmosphere of a refrigerating chamber enriched with vapors of Fitomag ethylene synthesis inhibitor, these quality measures were much better than when the fruits stored under normal atmosphere conditions.

Keywords: pear fruits, quality, tissue density, metabolism, balance of organoleptic indicators, normal atmosphere, inhibitor of ethylene synthesis Fitomag.

JEL Classification: Y80.

Introducere

Fructele proaspete constituie unul din componentele indispensabile ale alimentației raționale a omului. Datorită echilibrului și armoniei dintre componentele fizico-chimice a acestora, un consum de fructe, divers ca sortiment și asigurat o perioadă mai îndelungată de un procedeu eficient de păstrare, prezintă o mare însemnătate pentru sănătatea populației. Fructele proaspete sunt organisme, în țesuturile cărora au loc procese metabolice complexe și după recoltare, sub acțiunea enzimelor proprii, care determină modificări importante ale raportului între diferitele componente biochimice (4). Astfel, unele fructe, printre care se enumeră și perele, își desfășoară o parte din ciclul lor de viață pe derularea păstrării de lungă durată, atingând maturitatea de consum într-o anumită perioadă după păstrare. Păstrarea fructelor constă într-un ansamblu de operații, efectuate pentru menținerea calității lor pe un anumit interval de timp, caracteristic fiecărei specii, în vederea prelungirii duratei de consum (2). Durata de păstrare este perioada în care fructele își mențin calitatea proprie consumului în stare proaspătă, în anumite condiții de mediu (1).

Reușita păstrării fructelor este condiționată de asigurarea și menținerea factorilor optimi: temperatura scăzută, umiditatea relativă ridicată a aerului, circulația bună a aerului, compoziția gazoasă optimă a mediului ambiant, care intervin direct la încetinirea proceselor fiziologice. Acești factori sunt caracteristici fiecărei specii de fructe și chiar soiurilor în cadrul speciei (6).

Gradul de investigare a problemei la momentul actual, scopul cercetării

În ultimul timp, în pomicultura republicii se acordă o atenție deosebită obținerii producției de calitate înaltă, care ar putea fi realizată cu succes atât pe piața internă, cât și peste hotarele ei. O pondere semnificativă în aspectul structural al pomiculturii republicii o au fructele de păr. Cultura părului între speciile sămânțoase ocupă locul doi după cea a mărului. Datorită valorilor alimentare și terapeutice înalte, fructele acestei specii prezintă o importanță valoroasă, atât în alimentarea organismului uman, cât și în combaterea diferitelor maladii cardiovasculare, afecțiuni intestinale etc.

Fructele de păr dispun de o capacitate sporită de păstrare, realizarea cărei urmează a fi studiată. Se cunoaște, că fructele soiurilor tardive de păr sunt păstrate în camere frigorifice cu AO în diapazonul temperaturilor de la -1°C până la $+1^{\circ}\text{C}$ și URA de 85-90%. Păstrarea lor în astfel de condiții durează doar 4-5 luni. Performarea continuă a metodelor de păstrare existente ține de elaborarea a noi procedee și remedii de păstrare a producției pomicole, cum ar fi păstrarea fructelor în atmosfera controlată (AC) și a camerei frigorifice, îmbogățită cu vaporii gazelor inhibitorilor de sinteză a etilenei ca *Fitomag*, *SmartFrasch*, *Fussyum*. Astfel de metode permit păstrarea perelor pe durata unei perioade de 7-8 luni de zile cu garantarea unei calități sporite a fructelor.

În studiul curent ca alternativă a metodei de păstrare în atmosfera obișnuită (AO), a fost utilizarea unuia din procedeele moderne efective - tratarea fructelor recoltate, la inițierea păstrării, cu vaporii preparatului *Fitomag*, inhibitor al sintezei etilenei, a cărui substanță activă este 1-MCP (1-metilciclopropan). În urma tratării fructele capătă o protecție eficientă împotriva influenței negative a etilenei, atât endogene cât și exogene. Ele pot fi stocate la păstrare pentru o perioadă mai lungă de timp și transportate fără pierderi esențiale de calitate. Mecanismul acțiunii inhibitorului de etilenă: centrele active (C_4H_8) se atașează la proteina - receptor al etilenei, inhibându-i biosinteza și efectul biologic a acesteia: este inhibată biosinteza α -farnesenei și produselor sale de oxidare, se reduce rata respirației și activitatea enzimatică, este inhibată descompunerea clorofilei și derularea altor procese metabolice. Blocarea mecanismului enzimatic și proceselor metabolice este de mare importanță pentru păstrarea calității fructelor pe o perioadă mai îndelungată (3).

Valoarea alimentară a fructelor consumate în stare proaspătă, se datorează componentelor chimice ale acestora, ușor accesibile organismului uman, la care se adaugă și o serie de factori gustativi, olfactivi și vizuali (5). Se consideră că fructele se păstrează mai bine dacă își mențin vitalitatea, turgescența și însușirile organoleptice caracteristice, iar pierderile în greutate pe perioada păstrării sunt reduse. Metoda de păstrare propusă are menirea de a diminua intensitatea proceselor metabolice, în special a respirației și transpirației, precum și a activității microorganismelor patogene care generează procese de descompunere la fructele de parchetate, respectiv o calitate și vitalitate sporită în raport cu metodele de păstrare existente.

Metode și materiale aplicate

În studiul curent a fost determinată calitatea fructelor de păr, soiul Noiabriskii și măsura în care ele pot satisface cerințele consumului, în dependență de metoda de păstrare aplicată, folosindu-se analiza organoleptică (aprecierea gustului) în ansamblu cu cea chimică (raportul Z/A și conținutul vitaminei C) și cea tehnologică (cantitatea fructelor-standard, fermitatea miezului și gradul de deshidratare a țesuturilor), înregistrate la finele păstrării de lungă durată, utilizând metodele propuse de (7,8,9). Experiențele au fost montate în condițiile celulelor frigorifice ale bazei experimentale "Carpotron" a Institutului de Genetică, Fiziologie și Protecție a Plantelor al AȘM.

La inițierea păstrării fructele de păr au fost tratate prin fumegare cu inhibitorul sintezei de etilenă *Fitomag* în doză de $0,44\text{g}/\text{m}^3$ timp de 24 ore, apoi păstrate în condițiile atmosferei obișnuite la temperatura de 1°C și umiditatea relativă a aerului 85-90%. Fructele martor au fost păstrate în aceleași condiții ale AO. Caracterizând fiecare dintre indicii nominalizați, respondenți de calitatea fructelor, vom concluziona despre eficacitatea metodelor de păstrare aplicate.

Rezultate obținute și discuții

În fructele de păr, pe derularea păstrării de lungă durată, au loc diferite procese biochimice ireversibile, fapt ce determină schimbarea proporției diferiților compuși chimici și în final a însușirilor fizice și organoleptice ale fructelor (6,9). Ca urmare a modificărilor biochimice fructele obțin noi proprietăți, care le îmbunătățesc gustul, aroma, suculența și culoarea (5). Raportul între glucide și aciditate (Z/A) sau armonia gustului are determinare metabolică și este influențat la direct de metoda de păstrare aplicată (4). Cercetările noastre au demonstrat dependența directă dintre survenirea perioadei de maturare-senescență la fructele de păr, soiul Noiabriskii și consumul substanțelor plastice, antrenate în procesele metabolice, confirmată și de aprecierea cantității fructelor standard, perisabilității naturale și fermității miezului, în funcție de metoda aplicată, în care a derulat păstrarea acestor fructe. Perioada de păstrare a fructelor a constituit 180 zile.

E cunoscut, că gustul este una din caracteristicile cele mai importante pentru fiecare specie și soi de fructe, fiind determinat de conținutul în glucide, acizi organici, substanțe tanante etc, și în special de raportul dintre aceste componente (6). Pe parcursul procesului de păstrare au loc modificări ale conținutului substanțelor implicate în realizarea gustului. Gustul fructelor se modifică în funcție de intensitatea cu care sunt oxidate glucidele solubile și acizii organici. În condițiile unei păstrări echilibrate, la temperatura coborâtă intensitatea procesului de oxidare a acizilor organici este mai mare decât a glucidelor (6), și drept urmare raportul glucide solubile/aciditate titrabilă crește (pornindu-se de la valori ale raportului Z/A de 34% la inițierea păstrării), contribuind la realizarea gustului, caracteristic fructelor maturate (50-62%). În cercetările noastre varianta *Fitomag* a determinat valori mai scăzute a indicelui gluco/acid față de valorile înregistrate la finele păstrării în atmosfera obișnuită (în medie cu cca 26,0%), (tab.1). Acest fapt indică un tempou mai lent de biodegradare a compușilor organici, respectiv și un indice de calitate mai avansat. Raportul dintre glucidele solubile și acizii organici constituie testul practic cel mai utilizat pentru stabilirea modificării gustului (Gherghi ș.a., 1983). Examenul organoleptic, prin punctajul acordat în buletinul de analiză, completat în procesul

de degustare, a confirmat calitatea superioară a fructelor de pere, păstrate în condițiile atmosferei cu aplicarea inhibitorului de sinteză a etilenei Fitomag(tab.1).

Vitaminele sunt biocatalizatori ai proceselor vitale, indispensabile vieții, absențelor din metabolismul uman producând grave tulburări funcționale. Imposibilitatea de păstrare în organism a vitaminelor, implică necesitatea unui aport permanent în componentele alimentare zilnice. Produsele horticole reprezintă o sursă importantă de vitamine, iar în cazul vitaminei C, este și singura sursă. Pe parcursul perioadei de păstrare stabilitatea vitaminei C depinde de specie și soi, intensitatea metabolismului și pH-ul produsului, metoda de păstrare, precum și de durata păstrării (6). Cercetările noastre au demonstrat, că aplicarea inhibitorului de sinteză a etilenei Fitomag, încetinește parțial biodegradarea vitaminei C la pere, cantitativ depășind la externare cu 11,8% varianta-martor (tab.1).

Tabelul 1

Determinarea gradului de influență a metodei de păstrare asupra modificării unor indici izico-chimici de calitate la fructele de păr, soiul Noiabriskii, după 180 zile de păstrare

Metoda de păstrare	Valoarea indicelui gluco/acid (Z/A)	Conținutul de acid ascorbic, mg/%	Examenul organoleptic, bal.
Varianta - Fitomag	49,62 ± 0,05	5,02 ± 0,007	3,38 ± 0,19
Varianta-martor (AO)	62,76 ± 0,01	4,49 ± 0,001	2,44 ± 0,18

După 180 zile de păstrare a perelor de soiul Noiabriskii în condițiile cu aplicarea inhibitorului sintezei de etilenă Fitomag și atmosferei obișnuite (AO), cantitatea fructelor de calitate a constituit respectiv 94,0 și 32,0%. Gradul de deshidratare a țesuturilor fructelor păstrate în condițiile utilizării substanței Fitomag a constituit 2,77%, în raport cu 10,69% în cazul păstrării în AO. Fermitatea țesuturilor are o importanță deosebită în aprecierea valorii comerciale a fructelor, constituind 5,30 kg/cm² pentru varianta Fitomag și 4,65 kg/cm² pentru varianta AO (tab. 2).

Tabelul 2

Determinarea gradului de influență a metodei de păstrare asupra modificării unor indici tehnologici de calitate la fructele de păr, soiul Noiabriskii, după 180 zile de păstrare

Metoda de păstrare	Fermitatea țesuturilor, kg/cm ²	Perisabilitatea naturală, %	Fructele standard, %
Varianta - Fitomag	5,30 ± 0,08	2,77 ± 0,09	94,7 ± 0,53
Varianta-martor (AO)	4,65 ± 0,08	10,69 ± 0,23	32,0 ± 0,47

Concluzii

- Rezultatele cercetărilor efectuate denotă, că gradul de modificare a metabolismului și respectiv a unor indici, ce definesc calitatea la fructele de păr cercetate depinde de metoda de păstrare aplicată;
- La soiul de pere Noiabriskii la finele păstrării, în condițiile variantei cu aplicarea inhibitorului de sinteză a etilenei Fitomag, armonia gustativă, cantitatea vitaminei C, fermitatea și deshidratarea țesuturilor fructelor sunt conservate mult mai bine decât în condițiile variantei cu păstrare în atmosfera obișnuită, fapt ce denotă o vitalitate sporită a fructelor și un avantaj al procedurii de păstrare nominalizată.
- Rezultatele tehnologice denotă, că gradul de rezistență a fructelor de păr cercetate, față de deprecierea calitativă și cantitativă pe durata celor 180 zile de păstrare, se menține într-o dependență directă de metoda de păstrare aplicată.

REFERINȚE BIBLIOGRAFICE

1. Beceanu D., Chira A. Tehnologia produselor horticole. Editura economică. București, 2002. 240p.
2. Beceanu D., Balint G. Valorificarea în stare proaspătă a fructelor, legumelor și florilor. Editura "Ion Ionescu de la Brad". Iași, 2000. 264p.
3. Bujoreanu N., Chirtoca A. Păstrarea și comercializarea merelor în stare proaspătă (Ghid practic). Chișinău, 2013. 128 p.
4. Burzo I., Toma S. și al. Fiziologia plantelor de cultură. Chișinău: Știința, 1999. Vol.3. 349 p.
5. Chira A.- Calitatea produselor agricole și alimentare. București: Editura "Ceres", 2001. 127p.
6. Gherghi A. și al. Biochimia și fiziologia legumelor și fructelor. București, 2001, Editura Academiei Române, București, 2001. 319p.
7. Доспехов Б.А. Методика полевого опыта (с основами статистической обработки результатов исследований). М.: Колос, 1979. 416 с.
8. Ермаков А.И., Арасимович В.В. Методы биохимического исследования растений. Л.: Агропромиздат, 1987. 430с.
9. Широков Е.П., Полегаев В.И. Хранение и переработка плодов и овощей. М.: Агропромиздат, 1989. 302с.

BIOFILMUL MICROBIAN: IMPACTUL ASUPRA IGIENEI ALIMENTELOR

Laurenția ARTIOMOV, conf. univ., dr.,
Universitatea Cooperatist-Comercială din Moldova
e-mail: lara_09@rambler.ru

Consecințele dezastruoase ale biofilmelor, atât asupra mediului, cât și din punct de vedere economic, au determinat cercetătorii din diferite țări să instituie programe de cercetare pentru a preveni creșterea lor pe suprafețe solide. Formarea biofilmului este un fenomen comun în industria alimentară. Biofilmele se pot dezvolta pe toate tipurile de suprafețe din sectorul alimentar, de la plastic, sticlă, metal, lemn până la produse alimentare. Atașarea bacteriilor de suprafețele alimentare și de suprafețele ce vin în contact cu alimentele duce la serioase probleme de igienă și la pierderi economice cauzate de alterarea produselor alimentare. Prezența agenților patogeni ce produc infecții alimentare în biofilme este un mare risc pentru sănătatea publică. Articolul este un studiu documentar care prezintă unele aspecte ale formării biofilmului, metodele de control ale dezvoltării biofilmului, inclusiv cu ajutorul extractelor fitochimice.

Cuvinte-cheie: biofilme microbiene, industrie alimentară, igiena alimentelor, infecții alimentare, conservanți naturali, uleiuri esențiale.

The disastrous consequences of biofilms, both environmentally and economically, have led researchers from different countries to set up research programs to prevent their growth on solid surfaces. Biofilm formation is a common phenomenon in the food industry. Biofilms can be developed on all types of surfaces in the food sector, from plastic, glass, metal, wood to food. The attachment of the bacteria to the food product or the product contact surfaces leads to serious hygienic problems and economic losses due to food spoilage. The presence of food borne pathogens in biofilms is a major risk to public health. This article is a documentary study that presents some aspects of biofilm structure, impact of food-related environmental factors on biofilm development, methods of biofilm control, including phytochemical extracts.

Keywords: microbial biofilms, food industry, food hygiene, food-borne diseases, natural preservatives, essential oils.

JEL Classification: Q57, Z00.

Introducere

Biofilmele sunt structuri complexe de microorganisme legate în mod ireversibil de suprafețe solide inerte sau vii și incluse într-o înconjurare de o matrice polimerică organică amorfă ce este o secreție extracelulară a microorganismelor - substanțe polimerice extracelulare. În natură biofilmele sunt răspândite pretutindeni fiind constituite din bacterii, protozoare, actinomicete ciuperci și alge microscopice aflate în relații de mutualism și comensalism, care se exprimă prin cooperarea reciproc avantajoasă pentru consorți, cu referire la hrană, apă, protecție, transport etc. Aderarea microorganismelor la o suprafață și dezvoltarea biofilmului reprezintă „strategii” de supraviețuire în mediile umede. Biofilmul asigură microorganismelor componente anumite substanțe nutritive, microelemente, apă și protecție împotriva unor factori nocivi, inclusiv a substanțelor microbicide.

Interesul sporit al cercetătorilor față de biofilme se explică prin semnificația ecologică, biotehnologică, medicală și teoretică a fenomenelor de aderență și agregare microbială. Formarea biofilmului are implicații notabile în procesele industriale, în special în procesarea alimentelor, unde au impact negativ asupra siguranței alimentare și cauzează pierderi economice.

Formarea biofilmului este un aspect important în ceea ce privește rețelele industriale, deoarece duce la diminuarea transferului de căldură, la blocarea țevilor, filtrelor, provoacă deteriorări ale suprafețelor. tulburărilor de funcționare prin scăderea căldurii. Formarea biofilmului în industria alimentară prezintă un pericol permanent de contaminare a produselor alimentare cu microorganisme patogene [1, p.411]. Analiza compoziției microbiene a biofilmelor demonstrează prezența diverselor microorganisme, inclusiv a celor patogene și de alterare [2, p. 6561; 3, p. 8550]. Rezultatele cercetărilor multilaterale a biofilmelor pot ajuta la dezvoltarea strategiilor de control al creșterii lor: fie de inhibare fie, dimpotrivă, de stimulare, în funcție de aplicații.

Gradul de investigare a problemei la momentul actual, scopul cercetării

Știința și tehnologia biofilmului au devenit un domeniu de studiu începând cu sfârșitul anilor șaptezeci, când biofilmele au fost aduse în atenția publicului de Bill Costerton și colaboratorii în 1978 [4, p. 89]. Din acea perioadă până în prezent au apărut numeroase articole științifice, monografii, ce abordează problema formării biofilmelor, o parte din ele vor fi prezentate în prezenta lucrare.

Anumite cercetări efectuate în diferite țări puternic potențial de cercetare cu au semnalat necesitatea și urgenta aprofundării cunoașterii biofilmelor microbiene în relație cu siguranța alimentară. Scopul articolului este de a furniza informație științifică actuală referitoare la structura, compoziția, mecanismele de formare a biofilmului, factorii ce influențează formarea și înlăturarea biofilmului. Această informație este deosebit de utilă pentru a ameliora programele de sanitație a suprafețelor de contact cu alimentele în industria alimentară și de prevenire a formării biofilmelor.

Metode și materiale aplicate

Metoda aplicată a fost o cercetare exploratorie. Scopul principal al acestei lucrări este de a consulta o bază de date necesară pentru a obține informații actualizate cu privire la rolul biofilmului în sectorul alimentar, la structura

biofilmelor, la rolul diferitor factori din mediul de procesare a alimentelor în formarea biofilmului, precum și despre elaborarea metodelor de control și prevenire a formării biofilmelor. Informația acumulată va putea fi implementată în viitoare proiecte de cercetare. Instrumentul utilizat a fost analiza datelor existente prin exploatarea rezultatelor obținute de alți cercetători din diferite reviste științifice de profil: Food Control, Trends in Food Science & Technology, Journal of Food Process Engineering, International Journal of Food Microbiology, Comprehensive Reviews in Food Science and Food Safety, Journal of Food Protection, Food Microbiology, Pathogens and diseases ș.a.

Rezultate obținute și discuții

Structura biofilmelor

Cercetările cu utilizarea microscopiei optice [2, p. 6561] și microscopiei laser confocale cu baleiaj [5, p. 740] au demonstrat că biofilmul este compus din aglomerări de microorganisme, separate prin spații deschise, lipsite de microorganisme, traversate de spații apoase, veritabile „canale”, care asigură circulația fluidelor și permit atât furnizarea de substanțe nutritive pentru bacterii cât și evacuarea produselor de degradare. Astfel, biofilmul nu este o mediu omogen, ci un mediu structurat, adesea cu o arhitectură complexă, care variază de la un biofilm la altul în funcție de microorganismele care îl alcătuiesc.

Cercetările microscopice și genetice ale biofilmelor au condus la un model de dezvoltare în cinci etape: adsorbția reversibilă, atașarea ireversibilă, creșterea și diviziune bacteriilor, producerea de exopolimeri de către bacterii, adică formarea propriu zisă a biofilmului și atașarea altor microorganisme la biofilm.

După condiționarea foarte rapidă a suprafeței, bacteriile se deplasează în mediul lichid, datorită forței fluxului, a gravitației și a mișcării flagelilor. Atunci când bacteriile se află în vecinătatea unei suprafețe, forțele fizico-chimice intervin și determină interacțiunea reversibilă cu suprafața.

Dezvoltarea arhitecturii biofilmelor este în mare măsură legată de producerea matricei de către bacterii. Această matrice include toate elementele biofilmului și este compusă în principal din apă (până la 97%), polimeri polizaharidici secretați de microorganisme și produse de degradare a substanțelor din mediul extern și alte componente, cum ar fi ADN, ARN și lipide. Spre deosebire de culturile clasice de microorganisme din mediile lichide agitate, biofilmul nu este un mediu omogen, deoarece prezintă zone cu conținut variabil de oxigen și nutrienți, pH diferit [6, p.2717]. Regiunile din centrul agregatelor bacteriene sunt în general anaerobe și sărace în nutrienți, în timp ce cele situate în vecinătatea canalelor sau la interfața dintre biofilm și lichid sunt mai bine oxigenate și mai bogate în nutrienți [2, p. 6558].

Influența factorilor mediului de procesare a alimentelor asupra dezvoltării biofilmelor

În mediul de procesare a alimentelor există factori variabili ca temperatura, pH-ul, concentrația oxigenului, disponibilitatea nutrienților, compoziția chimică și relieful suprafețelor, care pot modula formarea biofilmelor.

Formarea biofilmelor anumitor specii de microorganisme este influențată de așa proprietăți ale suprafețelor ca încărcătura electrostatică, hidrofobicitatea și rugozitatea lor. De exemplu, *Listeria monocytogenes* colonizează rapid suprafețele hidrofobe, pe când *Staphylococcus aureus* se dezvoltă cu succese atât pe suprafețele hidrofile cât și pe cele hidrofile [4, p.2722].

Cercetătoarea Oana Constantin a studiat formarea biofilmelor bacteriilor *Bacillus subtilis*, *Bacillus cereus*, *Pseudomonas fluorescens* pe suprafețe solide din oțel inoxidabil și sticlă. Biofilmele formate de *Pseudomonas fluorescens* pe suprafețele din oțel inoxidabil și din sticlă, au un procent mai mare de extindere, comparativ cu cele formate de *Bacillus cereus* și *Bacillus subtilis* [7, p.19]. Bacteriile aderă mult mai ușor la suprafețe hidrofobe. În cazul biofilmelor formate de *Bacillus subtilis*, cea mai mare aderență s-a observat pe oțel inoxidabil, care poate li datorată producerii de EPS și a caracterului hidrofob al materialului testat [7, p.20].

Studiul realizat este în concordanță cu rezultatele obținute de alți cercetători care, studiind adeziunea bacteriilor patogene cu transmitere alimentară la materialele utilizate în bucătării, au concluzionat că oțelul inoxidabil are un caracter hidrofob mai pronunțat, urmat de suprafețele din plastic și apoi de suprafețele din sticlă. Autorii au demonstrat că principalele site-uri ale bucătăriei, responsabile pentru contaminarea încrucișată a alimentelor, sunt plăcile de tocat, chiuvetele, robinetele, vasele de bucătărie, cuțitele și alte suprafețe de lucru [8, p.592].

Se poate deduce de asemenea că, de multe ori, chiar și după procedurile tipice curățare și procedurile de igienizare, contaminarea nu este înlăturată complet.

Salmonella are o mare abilitate de a adera la așa materiale utilizate în suprafețele de contact cu alimentele ca teflonul, oțelul inoxidabil, sticla, cauciucul *Buna-N*, poliuretanul. În unele cazuri aderența microorganismelor la suprafețe este influențată mai mult de rugozitatea suprafețelor decât de compoziția lor chimică [9, p.7056, 10, p.4].

Sarea de bucătărie din componența alimentelor favorizează aderența *L.monocytogenes* la suprafețe. Concentrația de nutrienți în mediu influențează diferit diferite microorganisme. Astfel, limitarea nutrienților induce formarea biofilmelor de *Salmonella enterica*, pe când *Vibrio cholerae* necesită un conținut bogat de nutrienți pentru a dezvolta structura biofilmului. Pentru majoritatea bacteriilor insuficiența de fier, fosfat anorganic, precum și osmolaritatea înaltă inhibă formarea biofilmului [10, p.5, 11, p. 52].

Prezența de crăpături microscopice, fisuri pe suprafețe, precum și suprafețele poroase determină acumularea microorganismelor. Microorganismele reușesc să adere pe suprafețele „condiționate” datorită unui proces fizico-chimic de interacțiune între molecule din stratul extern de material care formează suprafața de atac și cea a stratului extern a microorganismelor cu moleculele interpușe între cele două structuri, moleculele fluidului care acoperă suprafața și impregnează agregatele celulare [12, p.480].

Microorganismele patogene și de alterare în biofilmele din sectorul alimentare și metode de control

Biofilmele cauzează probleme în industria laptelui, cărnii, peștelui, industria de procesare a produselor vegetale. Căile de contaminare a suprafețelor cu microorganismele și componența microflorei biofilmelor diferă de la o industrie alimentară la alta. Cei mai frecvenți agenți patogeni bacterieni care formează biofilme în industria peștelui, sunt *Vibriospp.*, *Aeromonas hydrophila*, *Salmonella spp.* și *Listeria monocytogenes* [10, p.2]. *Vibrio parahaemolyticus* poate forma biofilme pe diferite suprafețe, inclusiv chitina stridiilor, iar acest proces este recunoscut ca vital pentru fiziologia acestor microorganismele.

Escherichia coli O157: H7 este o bacterie patogenă legată și de contaminarea în industria cărnii. Capacitatea acestei bacterii de a se atașa la suprafețele de contact cu carnea este influențată de tipul de resturi de carne și de temperatură. Numărul acestor microorganismele crește semnificativ în timpul perioadelor de inactivitate a instalațiilor (15° C) și, de asemenea, în timpul temperaturilor de depozitare la rece a cărnii. (4° C) [13, p. 8552].

Pe carcacele de bovine și pe instalațiile de prelucrare a cărnii au fost depistate bacterii patogene din specia *Listeria monocytogenes*. Aceste bacterii posedă abilitatea de a coloniza materialele utilizate în suprafețele de prelucrare a alimentelor și de a supraviețui în nișe dificil de dezinfectat, cum ar fi blaturi, lame de tăiere sau locurile de articulare a detaliilor echipamentelor tehnologice [14, p. 97].

Salmonella spp. și *Campylobacter spp.* sunt cei mai răspândiți agenți patogeni din industria avicolă. Aderarea bacteriilor *Salmonella* este influențată de proprietățile fizice și chimice ale suprafețelor. De exemplu, *Salmonella* este capabilă să crească la 16° C pe oțel inoxidabil, în timp ce nu pot adera la suprafața de sticlă. Cercetările au demonstrat că exudatul din carne de pui favorizează formarea biofilmului din *Campylobacter jejuni* pe sticlă, polistiren și suprafețe din oțel inoxidabil prin acoperirea și condiționarea suprafeței [9, p. 7067].

Condițiile nefavorabile, inclusiv stresul aerob, prezența bacteriilor *Enterococcus faecalis* și *Staphylococcus simulans*, de asemenea, favorizează formarea biofilmului.

În industria produselor proaspete, bacterii precum *Salmonella*, *E. coli* O157: H7, *Listeria monocytogenes*, *Shigella*, *Bacillus cereus*, *Clostridium perfringens* și *Yersinia* care sunt aderente la țesuturile plantelor pot forma biofilme pe suprafața instalațiilor de prelucrare.² Accesul dezinfectanților la aceste microorganismele este împiedicată nu numai de prezența biofilmelor, ci și de structura intrinsecă a legumelor, ceea ce face necesară optimizarea metodelor de decontaminare pentru extinderea duratei lor de depozitare [15, p. 102].

În ansamblu, principala preocupare cu privire la biofilme este rezistența largă la dezinfectanții industriali folosiți în mod obișnuit, printre care se numără compușii cuaternari de amoniu cum ar fi clorura de benzalconiu (BAC). Rezistența biofilmului la substanțe antimicrobiene este atribuită mai multor proprietăți intrinsece ale biofilmului, cum ar fi difuzia redusă, modificările fiziologice ale celulelor, ritmurile de creștere reduse și producerea de enzime care degradează compușii antimicrobieni. Materialul extracelular produs de microorganismele constituie o barieră fizică pentru biocide, iar interacțiunea chimică cu acest material reduce rata de difuziune a acestor substanțe în interiorul biofilmului. posedă și o rezistență fiziologică datorată ratei de creștere modificată a celulelor care formează biofilmul, care cresc mai lent decât celulele planctonice și, prin urmare, sunt mai puțin afectate de biocide [16, p. 205].

Expunerea microorganismelor biofilmelor la concentrații subletale de biocide permite adaptarea și supraviețuirea lor la concentrațiile biocidelor utilizate în sectorul alimentară. Pentru anumiți patogeni a fost demonstrată în experimente in vitro rezistența încrucișată la antibiotice, fapt ce impune necesitatea monitorizării și reglementării utilizării biocidelor [14, p. 94].

În ultimii ani e tot mai mare interesul științific față de utilizarea bacteriofagilor în lupta cu microorganismele patogene și de alterare din biofilme [17, p. 426]. Bacteriofagii sunt virusi ce parazitează bacteriile și sunt larg răspândiți în toate habitatele în care sunt localizate gazdele lor. Atunci când bacteriile gazdă sunt incluse într-un biofilm, matricea biofilmului poate constitui o primă barieră fizică în calea fagului. Pentru a-și rezolva problema, unii fagi posedă depolimeraze polizaharidice care sunt enzime hidrolitice specifice ce pot utiliza polizaharidele și derivații lor ca substrat.

Unii fagi conțin proteine litice, denumite endolizine, care sunt capabile să distrugă peretele celular al bacteriilor. Aceste enzime sunt folosite cu succes în lupta cu microorganismele Gram pozitive din biofilm. Pentru a distruge bacteriile Gram negative se folosesc preparate complexe ce conțin pe lângă endolizine și peptide policationice, capabile să penetreze membrana externă și să asigure endolizinelor accesul la peptidoglicanii peretelui celular [10, p. 7]. Reieșind din cele menționate putem conchide că bacteriofagii și proteinele derivate de la fagi ar putea fi utilizate în lupta cu unele bacterii patogene și toxigene din biofilme, astfel s-ar asigura o bună igienă la procesarea alimentelor și siguranța lor pe întreg lanțul alimentară ("de la fermă la furculiță").

Această strategie include utilizarea bacteriofagilor și a enzimelor lor la tratarea animalelor prin fagoterapie, decontaminarea produselor alimentare proaspete și gata pentru consum, dezinfectarea suprafețelor de contact cu alimentele, precum și folosirea lor ca biopreparate pentru a inhiba dezvoltarea bacteriilor patogene sau a celor de alterare în timpul depozitării materiilor prime și produselor alimentare finite [10, p. 9, 18, p. 1110]. E promițătoare și posibilitatea utilizării fagilor de asemenea, ca instrumente pentru detectarea bacteriilor nedorite prin diferitele etape de fabricație. Limitarea utilizării fagilor e cauzată de specificitatea lor. Problema ar putea fi rezolvată prin folosirea unui cocktail de fagi sau a fagilor cu spectru larg de acțiune [10, p. 10, 18, 19, p. 1838].

Substanțele biologice active de origine vegetală sunt în atenția cercetătorilor datorită potențialului lor antimicrobian și a inofensivității pentru consumator. Astfel uleiul eteric, carvacrolul și timolul din cimbru (*Thymus*

vulgare) sunt biocide eficiente împotriva biofilmelor formate de bacteria de alterare *Pseudomonas fluorescens* [20, p. 252]. Mecanismul de acțiune constă în Inhibarea sintezei proteinelor flagelilor bacteriei.

Biofilmele formate de bacteria *Pseudomonas aeruginosa* sunt rezistente a antibiotice și biocide; astfel prezintă o problemă majoră pentru rețelele industriale și în medicină. Se asociază cu boli grave – în special infecții nosomiale cum ar fi *pneumonia asociată ventilatorului* și diverse sindroame de *septicemie*. Extracte bogate în *polifenoli* din trandafirul de dulceață *Rosa rugosa* [21, p. 130], *carvacrolul* din cimbru [22, p. 260] inhibă formarea biofilmului de *Pseudomonas aeruginosa* pe suprafețele de oțel inoxidabil.

Un grup de cercetători italieni și turci au studiat acțiunea antimicrobiană a polifenolilor proveniți din rodie (*Punica granatum* L.) și sumac (oțetar sicilian) (*Rhus coriaria* L.). Extractele din frunze au inhibat creșterea biofilmelor formate de bacteriile *Listeria monocytogenes*, *Staphylococcus aureus*, *Escherichia coli*, *Pseudomonas aeruginosa* [23, p. 38]. Produsele comerciale ale polifenolilor (acizii galic, protocatehuic, caffeic, quercetina and rutina și alte extracte vegetale ar putea fi utile ca antioxidanți și substanțe antimicrobiene pentru mărirea duratei de păstrare a cărnii și preparatelor din carne și peste [24, p. 1542].

Uleiurile esențiale sunt de asemenea ingrediente naturale de perspectivă pentru industria alimentară datorită acțiunii conservante și efectelor lor antimicrobiene. Efecte inhibitoare asupra biofilmelor formate de 3 tulpini bacteriene ale *Acinetobacter*, *Sphingomonas* și *Stenotrophomonas* au demonstrat uleiurile esențiale de cimbru, oregano și scorțișoară la concentrații subletale [25, p.224]. Cinnamaldehida de 0,05% și eugenolul de 0.01% extrase din scorțișoară inhibă *Pseudomonas aeruginosa* și *Escherichia coli* enterohemoragică din biofilme [26, p. 30].

Concluzii

Biofilmele sunt omniprezente în sectorul alimentar, inclusiv în industria alimentară și alimentația publică, Biofilmele formate pe echipamente de prelucrare a alimentelor și alte suprafețe de contact cu alimentele acționează ca o sursă persistentă de contaminare care amenință calitatea microbiologică și siguranța produselor alimentare, având ca rezultat infecții, toxinfecții alimentare și pierderi economice. Prevenirea și controlul biofilmului este, prin urmare, o prioritate în industria alimentară.

Dezinfecția chimică a instalațiilor industriale de bioprocésare este cea mai utilizată metodă de control a formării biofilmelor, care asigură parțial inocuitatea biologică a alimentelor, mai puțin inocuitatea chimică. Utilizarea biocidelor tradiționale este limitată de toxicitatea lor, provocarea deteriorării echipamentelor, dezvoltarea rezistenței microorganismelor din biofilme la biocide.

Sunt disponibile noi strategii alternative de control al biofilmelor, cum ar fi biocontrolul, substanțe biologice active de origine vegetală (polifenoli, uleiuri esențiale), utilizarea de enzime și bacteriofagi. Metodele alternative necesită investigații suplimentare pentru a putea obține produse biocide ecologice standardizate, inofensive pentru consumator și mediu.

REFERINȚE BIBLIOGRAFICE

1. Shi, Xianming, Zhu, Xinna Biofilm formation and food safety in food industry. Trends in Food Science & Technology. 2009. V. 20. pp. 407-413.
2. Lawrence Jr, Korber DR, Hoyle BD, Costerton JW, Cald-Well DE. Optical sectioning of microbial biofilms. *J. Bacteriol.*, 1991. V. 173, pp. 6558-6567.
3. Gutiérrez D., Delgado S., Vázquez-Sánchez D., Martínez B., Cabo M.L., Rodríguez A., et al. Incidence of *Staphylococcus aureus* and analysis of associated bacterial communities on food industry surfaces. *Appl. Environ. Microbiol.* 2012. V. 78, pp. 8547-8554.
4. Costerton JW, Geesey GG, Cheng KJ. How bacteria stick. *Sci Am.* 1978. 238. pp.86-95.
5. Torres Careli Roberta., Nelio Hose de Andrades, Ferreira Soares Nilda de Fatima et al. Microtopography and bacterial adherence to food contact surfaces evaluated by scanning electron microscopy and epifluorescence microscopy. *Journal of Food Process Engineering.* 2009. V. 32. pp. 730-742.
6. Stoodley P., Debeer, D., Lewandowski Z. Liquid Flow in Biofilm Systems. *Appl. Environ. Microbiol.*, 1994, V.60, pp. 2711-27.
7. Constantin Oana. Bacterial biofilms formation at air liquid interfaces. *Innovative Romanian Food Biotechnology.* 2009. V.5, pp. 18-22.
8. Flores G.E., Bates S.T., Caparoso J. G., Lauber Ch. L., Leff G. W., Knight R., Fierer N. Diversity, distribution and sources of bacteria in residential kitchens. *Environmental Microbiology.* 2013 V. 15 (2). pp. 588-596.
9. Brown H. J., Reuter M., Salt L.J., Cross K. L., Betts R. P., van Vliet A. H. M. Chicken juice enhances surface attachment and biofilm formation of *Campylobacter jejuni*. *Applied and Environmental Microbiology.* 2014. V. 80. pp.7053-7060.
10. Gutiérrez D, Rodríguez-Rubio L, Martínez B, Rodríguez A and García P. Bacteriophages as Weapons Against Bacterial Biofilms in the Food Industry. *Frontiers in Microbiology.* 2016. V.7, article 825. doi: 10.3389/fmicb.2016.00825.
11. Hingston P.A., Stea E.C., Knochel S., Hansen, T. (2013). Role of initial contamination levels, biofilm maturity and presence of salt and fat on desiccation survival of *Listeria monocytogenes* on stainless steel surfaces. *Food Microbiology*, 2013, v. 36, pp. 46-56.
12. De Oliveira Débora Cristina Vidal, Fernandes Júnior Ary, Kaneno Ramon, Silva Márcia Guimarães, Araújo Júnior João Pessoa, Silva Nathalia Cristina Cirone, Rall Vera Lúcia Mores. Ability of *Salmonella* spp. to Produce

- Biofilm Is Dependent on Temperature and Surface Material. *Foodborne Pathogenes and disease*. 2014. V. 11 (6.) pp. 478-483.
13. Gutiérrez D., Delgado S., Vázquez-Sánchez D., Martínez B., Cabo M.L., Rodríguez A., et al. Incidence of *Staphylococcus aureus* and analysis of associated bacterial communities on food industry surfaces. *Appl. Environ. Microbiol.* 2012 v. 78, pp. 8547–8554.
 14. Davin-Regli A., Pages J. M. Cross-resistance between biocides and antimicrobials: an emerging question. *Rev.Sci.Techn.* 2012. V. 31, 89–104.
 15. López-Gálvez,F., Gil,M.I., Truchado,P., Selma,M.V., Allende,A. Cross-contamination of fresh-cut lettuce after a short-term exposure during pre-washing cannot be controlled after subsequent washing with chlorine dioxide or sodium hypochlorite. *Food Microbiology*, 2010, v. 27, pp. 99–104.
 16. Paula Saá Ibusquiza, Juan Rodríguez Herrera, Daniel Vázquez-Sánchez, Marta López-Cabo. Adherence kinetics, resistance to benzalkonium chloride and microscopic analysis of mixed biofilms formed by *Listeria monocytogenes* and *Pseudomonas putida*. 2012. *Food Control*. V. 25(1). pp. 202-210.
 17. Hudson J. A., C. Billingtoni, G. Carey-Smith, and G. Greening. Bacteriophages as Biocontrol Agents in Food. *Journal of Food Protection*. 2005. V. 68, No. 2, pp. 426-437.
 18. Ganegama Arachchi G.J., Cridge A. G., Dias-WanigasekeraB.M., Cruz C.D., McIntyre L., Liu R. Flint S.H., Mutukumira A.N. Effectiveness of phages in the decontamination of *Listeria monocytogenes* adhered to clean stainless steel, stainless steel coated with fish protein, and as a biofilm. *Journal of Industrial Microbiology & Biotechnology*. 2013. V. 40(10). pp. 1105-1116.
 19. Chao Gong, Xiuping Giang. Application of bacteriophages to reduce Salmonella attachment and biofilms on hard surfaces. *Poultry Science*, 2017. V. 96 (6), pp. 1838–1848.
 20. Myszka K., Schmidt M. T., Majcher M., Juzwa W., Olkowicz M., Czaczyk K. Inhibition of quorum sensing-related biofilm of *Pseudomonas fluorescens* KM121 by *Thymus vulgare* essential oil and its major bioactive compounds. *Int. Biodeterior. Biodegradation*. 2016. V.114 pp.252–259.
 21. Juanmei Zhang, Xin Rui, Li Wang, Ying Guan, Xingmin Sun, Mingsheng Dong. Polyphenolic extract from *Rosa rugosa* tea inhibits bacterial quorum sensing and biofilm formation. *Food Control*, V. 42, 2014, pp. 125-131.
 22. Melvin R. Tapia-Rodriguez , Adrian Hernardes Mendoza, Gustavo A. Gonzales-Aguilar et. al. Carvacrol as potential *quorum sensing* inhibitor of *Pseudomonas aeruginosa* and biofilm production on stainless steelurfaces. *Food Control*. 2017.V.75.pp. 255-261.
 23. Nostro A., Guerini A., Marino A., Tacchini M., Di Guilio M., Grandini A., Akin M., Cellini L., Bisignano G., Saracoglu H. T. In vitro activity of plant extracts against biofilm-producing food-related bacteria. *Int.J. Food Microbiology*. 2016. V.238. pp.33-39.
 24. Camelia Papuc, Gheorghe V. Goran Corina N.Predescu, Valentin Nicorescu, Georgeta Stefan. Plant Polyphenols as Antioxidant and Antibacterial Agents for Shelf-Life Extension of Meat and Meat Products: Classification, Structures, Sources, and Action Mechanisms. *Comprehensive Reviews in Food Science and Food Safety*. 2017. doi:10.1111/1541-4337.12298.
 25. Szczepanski Sandra, Lipski Andrei Essential oils show specific inhibiting effects on bacterial biofilm formation. *Food control*. 2014. V.36. pp. 224-229.
 26. Yong-Guy Kim, Jin-Hyung Lee, Soon-Il Kim, Kwang-Hyun Baek, Jintae Lee. Cinnamon bark oil and its components inhibit biofilm formation and toxin production. *International Journal of Food Microbiology*, V. 195. 2015, pp. 30-39.

STUDIAREA GAMEI SORTIMENTALE ȘI CALITĂȚII TERACOTEI COMERCIALIZATĂ PE PIAȚA MUNICIPIULUI CHIȘINĂU

Mihail CERNAVCA, conf. univ., dr.,
Academia de Studii Economice a Moldovei
e-mail: mcern@mail.ru

Natalia RAISCHI lector univ.
Academia de Studii Economice a Moldovei
e-mail: raischinatalia@rambler.ru

Această lucrare este dedicată studiului calității și competitivității plăcilor ceramice comercializate pe piața de consum din orașul Chișinău. Obiectul studiat în cadrul cercetării a fost țigla utilizată pentru finisarea pereților interiori, fabricată în Italia, Polonia, Turcia, Bulgaria, Moldova, Ucraina și Belarus.

Cuvinte-cheie: calitate, competitivitatea, țiglă.

This paper studies the quality and competitiveness of tile sold on the consumer market in the city of Chisinau. The subject studied in the research was the tile used for interior walls finishing, made in Italy, Poland, Turkey, Bulgaria, Moldova, Ukraine and Belarus.

Keywords: quality, competitiveness, tile.

JEL Classification: Q02.

Introducere

Piața teracotei în municipiul Chișinău este formată de mai mulți angroșiști, printre care S.R.L. “Keramin Grup”, S.R.L. “Vitasanmax”, S.R.L. “Verix Grup”, S.R.L. “Bomi-servis” și alții. Analiza gamei sortimentale și calității teracotei a fost efectuată în baza datelor S.A. “Supraten”.

Plăcile ceramice comercializate în cadrul S.A. “Supraten” au o pondere de 5,01% din volumul total de circulație a mărfurilor. Analiza gamei sortimentale a teracotei, comercializată în S.A. “Supraten” după producători (vezi tab.1) a relevat că cea mai mare pondere în volumul total de realizare o are Ucraina cu o pondere de 39,8%, pe locul doi se află Spania cu 21,2%, i-ar pe locul trei se clasează Germania cu 16,3%.

Tabelul 1
Structura gamei sortimentale a teracotei comercializate în S.A. „Supraten” după producători

nr. d/o	Denumirea țării de origine a producătorului	Ponderea, %
1.	Ucraina	39,8
2.	Spania	21,2
3.	Germania	16,3
4.	Bulgaria	11,2
5.	Polonia	7,5
6.	Moldova	2,7
7.	Belorus	1,3
	TOTAL	100,0

În sala comercială a S.A. “Supraten”, gama sortimentală de teracotă este formată și expusă în bază de colecții pentru diferite spații (vezi tab.2).

Tabelul 2
Structura gamei sortimentale a teracotei comercializate în S.A. „Supraten” după colecții

nr. d/o	Denumirea colecției	Ponderea, %
1.	Pentru bucătărie, sala de masă	59,7
2.	Pentru baie, wc, duș	25,3
3.	Pentru coridor, hol, cameră de zi	6,4
4.	Pentru balcon	2,3
5.	Pentru terasă	1,5
6.	Pentru scări	1,2
7.	Pentru piscină	2,4
8.	Pentru zona tehnică	1,2
	TOTAL	100,0

Cele mai solicitate sunt colecțiile pentru bucătărie și sala de mese care au o pondere de 59,7% și pe locul doi cu 25,3% se situează teracota pentru baie, veceu, duș. Mai puțin solicitate sunt colecțiile destinate pentru finisarea teraselor, scărilor, piscinelor și zonelor tehnice.

Scopul cercetării

Scopul lucrării este studierea gamei sortimentale și aprecierea calității teracotei comercializate pe piața de consum a mun. Chișinău. Obiectul cercetării l-a constituit: teracota utilizată pentru finisarea interioară a pereților, produsă în Polonia, Bulgaria, Germania, Belarus, Moldova, Ucraina și Spania.

Metode și materiale aplicate

Pentru a face o concluzie despre calitate este necesar de a cunoaște ce însușiri (favorabile și nefavorabile) posedă marfa, în ce măsură aceste însușiri asigură satisfacerea necesităților consumatorilor. Prin aceasta, sub proprietățile mărfurilor, se subînțelege particularitățile obiective, proprii ei, care se manifestă la creare, comportare și întreținere (consum). Înglobarea în marfă a utilității potențiale se manifestă numai atunci când ea se folosește în conformitate cu destinația. Ca urmare, prin calitatea mărfurilor se subînțelege totalitatea proprietăților lor, care condiționează posibilitatea mărfurilor de a îndeplini cerințele stabilite în conformitate cu destinația lor [2, p.14].

Calitatea plăcilor ceramice în R. Moldova este reglementată de următoarele documente normativ-tehnice: GOST 6141-91, GOST 27180-2001, PT MD 9137955188-001:2003 care prevăd următorii indici fizico-mecanici de calitate:

- aspectul exterior; - rezistența la încovoiere
- stabilitatea termică; - absorbția de apă.

Acești indici fiind considerați cei mai importanți la exploatarea plăcilor ceramice pentru finisarea interioară a pereților.

În conformitate cu cerințele GOST 6141-91 de la depozitul SA Supraten au fost prelevate mostre de teracotă pentru aprecierea calității. Cercetările au fost petrecute în laboratorul acreditat al S.A. MACON.

În conformitate cu tabelul nr.5 al GOST 6141-91 „Плитки керамические глазурованные для внутренней облицовки стен. Технические условия”, numărul de defecte pe o singură placă de teracotă nu trebuie să depășească următoarele limite:

Pentru plăcile de sortul I. două defecte – defect „griș”, întreruperea liniilor de contul desenului, deplasarea desenului de la liniile de contur și devieri a intensității nuanței. Aceste defecte nu trebuie să se observe la o distanță de 1m.

Pentru plăcile de sortul II trei defecte.

Rezultate obținute

Pentru determinarea aspectului plăcilor ceramice de teracotă se efectuează procedura de selectare a probelor pentru încercări. În conformitate cu tabelul 7 a GOST 6141-91 sunt stabilite următoarele normative (tabelul 3).

Tabelul 3

Selectarea probelor pentru determinarea aspectului plăcilor de teracotă

Volumul lotului de plăci, buc.		Nivelul de control	Volumul de plăci selectate, buc.	Volumul total de plăci selectate, buc.	Numărul de recepție a plăcilor, A	Numărul de plăci rebutate, R
De la	Până la					
501	1200	Primul	20	20	1	4
		Al doilea	20	40	4	5
1201	3200	Primul	32	32	2	5
		Al doilea	32	64	6	7
3201	10000	Primul	50	50	3	7
		Al doilea	50	100	8	9
10001	35000	Primul	80	80	5	9
		Al doilea	80	160	12	13

Lotul de plăci de teracotă se recepționează în cazul dacă numărul de defecte din selectarea probelor de I nivel este mai mic sau egal cu numărul de plăci recepționate A, pentru I nivel de control.

Lotul de plăci ceramice se rebutează fără a se face a II selectare (repetată) în cazul în care numărul de plăci cu defecte este mai mare sau egal cu numărul de plăci rebutate R, pentru I nivel de control.

În cazul în care numărul de plăci cu defecte din prima selectare este mai mare decât numărul de plăci recepționate A, dar e mai mic decât numărul de plăci rebutate, atunci se efectuează selectarea repetată.

Întreaga partidă de plăci ceramice în cazul în care numărul de plăci cu defecte din al doilea nivel de control este mai mic sau egal cu numărul de plăci recepționate A și sunt rebutate în cazul în care numărul de defecte din al doilea nivel de control este mai mare sau egal cu numărul de plăci rebutate R, pentru nivelul II de control.

În urma controlului dimensiunilor și formei din numărul de plăci selectate în cazul când se depistează că o placă nu corespunde cu cerințele GOST-ului 6141-91, atunci întreaga partidă se recepționează, iar în cazul depistării două sau mai multe plăci cu defecte întreaga partidă se respinge.

În cazul necorespunderii plăcilor ceramice DNT dat după aspectul exterior, dimensiuni și formă atunci se permite declasarea fiecărei plăci în parte.

În cazul obținerii rezultatelor negative la determinarea gradului de absorbție, rezistenței termice a glazurii se efectuează încercări repetate pe o partidă dublă de mostre luate din aceeași partidă. La obținerea repetată a rezultatului negativ, în conformitate cu punctul 1.4.7. a GOST-ului 6141-91 partida de plăci ceramice se rebutează.

În urma studierii aspectului estetic la toți producătorii a fost depistat defectul "griș" de culoare pală care la o distanță de 1 m nu se observă, cu atât mai mult că acest defect este admisibil pentru sortul I. Concluzie: toate mostrele selectate corespund cerințelor prezentate.

Altă caracteristică nu mai puțin importantă care caracterizează proprietățile funcționale ale plăcilor din ceramică este absorbția de apă. Acest indice este important deoarece plăcile de ceramică au menirea nu numai de a amenaja și a înfrumuseța locuința dar și de a o proteja de unii factori cum este umiditatea. De regulă datorită calităților igienice și a factorilor protectori plăcile ceramice se folosesc pentru finisarea camerelor de baie și toaletă, dușuri, bucătării atât pentru casele de locuit cât și pentru clădirile industriale și ale clădirilor publice. În tabela următoare prezentăm rezultatele cercetării indicelui de absorbție a apei conform GOST 6141-91.

Conform rezultatelor cercetării vedem că toate mostrele corespund normelor prevăzute de GOST 6141-91. Conform SNiP 2.03.13 „Pardoseli” toate mostrele corespund grupei III, care se caracterizează prin absorbție sporită de apă (10-24%) și se pot utiliza în încăperi cu acțiune redusă a lichidelor asupra pardoselii. Cea ce presupune ca suprafața pardoselii să fie uscată sau puțin jilvă, pardoseala nu se îmbibă cu lichid și nu se spală cu apă din furtun. Aceasta înseamnă că toate aceste varietăți nu pot fi utilizate în condițiile clădirilor industriale sau a unor clădiri publice unde este nevoie de spălat pardoseala cu apă din abundență sau unde poate pătrunde apă în permanență.

Proprietățile mecanice ale plăcilor ceramice întrebuințate în construcție sunt caracterizate de indici înalți de rezistență și de indici scăzuți la încovoiere și rupere. Din datele prezentate în tabelul 4 observăm o deviere destul de mare a indicelui rezistenței la încovoiere caracteristic varietăților studiate, de la 23,5 pentru teracota din Ucraina și până la 17,5 pentru cea din Bulgaria. Cea mai înaltă rezistență la încovoiere o are teracota produsă la uzina de teracotă din Haricov (Ucraina), locul doi îl dețin plăcile ceramice din Spania, pe locul 3 se află teracota din Polonia, iar pe ultimul loc plăcile ceramice din Bulgaria.

Stabilitatea termică a teracotei este determinată de caracteristicile glazurii utilizate și de aderența ei la ciobul ceramic. Aceasta determină comportarea plăcilor de ceramică la unele modificări ale temperaturii. Proprietățile estetice care în ultima perioadă influențează comportamentul consumatorului modern au determinat producătorii de plăci de ceramică să utilizeze diverse tipuri de glazuri pentru a obține acele caracteristici ale decorului ce vor corespunde cererii pe piață. Conform normelor prevăzute de GOST 6141-91 p. 1.4.7 plăcile ceramice glazurate cu glazură incoloră trebuie să reziste pînă la temperatura de 150°C iar cele cu glazura colorată pînă la temperatura de 125°C. Rezultatele cercetării rezistenței termice a glazurii plăcilor ceramice este prezentată în tabelul 4.

Concluzii

Testele realizate în cadrul cercetării au demonstrat că glazura la toate varietățile de plăci ceramice este rezistentă la temperaturi înalte conform GOST 6141-91pct 1.7.

Tabelul 4

Rezultatele aprecierii indicilor de calitate a teracotei produsă în diferite țări

№ d/o	Denumirea producătorului	Indicii de calitate		
		Absorbția de apă, %	Rezistența la încovoiere, MПа	Stabilitatea termică, °C
1.	Ucraina	13,2	23,5	150
2.	Spania	12,5	23,4	150
3.	Germania	10,7	18,5	150
4.	Bulgaria	12,3	17,5	150
5	Polonia	12,7	20,4	150
6.	Belarus – Keramin	14,7	19,5	150
7.	Moldova – S.A. Santec	15,5	18,3	150

REFERINȚE BIBLIOGRAFICE

1. Belostecnic G. Concurență. Marketing. Competitivitate. – Chișinău, ASEM, 1999. – 287 p.
2. Redeș A. Merceologia industrială. – București, Eficient, 1999. – 480 p.

SUBSTANȚELE CU STRUCTURĂ POLIFENOLICĂ CA INDICE DE CALITATE A UNOR CATEGORII DE CEAI COMERCIALIZATE ÎN REPUBLICA MOLDOVA

Ion PURICI, conf. univ., dr.,
Universitatea Cooperatist-Comercială din Moldova
e-mail: ion20061@rambler.ru

Calitatea produselor alimentare este o necesitate care determină și starea de sanatate a omului. Ceaiul bogat în substanțe biologice active, care manifestă și proprietăți curative, este foarte utilizat în alimentație.

Prezenta cercetare elucidează calitatea unor categorii de ceai comercializate în R. Moldova prin determinarea taninelor, cofeinei, rutinei ca indici de calitate. În rezultat au fost determinate conținutul de substanțe biologice active (rutină, tanine, cofeină) în categoriile de ceai cercetate.

Cuvinte-cheie: *substanțe biologice active, vitamina P, catechine cofeină, tanine, ceai.*

The article presents the research results of some varieties of black and green tea on the content of such biologically active substances (BAS), as vitamin P (rutin), catechins, caffeine, tannin. Experimentally proved, that the greatest quantity of substance present in green teas.

Keywords: *biologically active substances (BAS), vitamin P, catechins, caffeine, tannin, teas.*

Infuzia de ceai are o compoziție chimică și biochimică instabilă, diferită și dependentă de categoria de ceai, producătorul de ceai, ambalare și condițiile de păstrare, prospețimea infuziei, etc. Ceaiul este bogat în substanțe biologice active (SBA). În frunzele de ceai sunt identificate următoarele grupe de substanțe chimice, care manifestă proprietăți curative: tanine, uleiuri eterice, alcaloizi, proteine, aminoacizi, vitamine, pigmenți. Taninurile sunt compuși polifenolici caracterizați printr-o mare heterogenitate structurală. Unitățile constitutive aparțin seriei acizilor polifenolcarboxilici sau seriei 2-fenilbenzopiranului. Taninurile se caracterizează prin proprietatea lor de a forma compuși impermeabili și imputrescibili cu proteinele. Conținutul substanțelor biologice active în ceai determină calitatea ceaiului.

Material și metode

În lotul experimental au fost selectate 12 tipuri de ceai, care se includ în două categorii de ceai: negru și verde. Pentru determinarea conținutului de tanină și cofeină sau utilizat metodele descrise în GOST-19 885-74. Determinarea taninei se bazează pe oxidarea ei din ceai cu soluția de permanganat de caliu în prezența indigocarminei ca indicator. Metoda determinării cofeinei din ceai se bazează pe extrajerea rapidă a ei cu chloroform din infuzia de ceai prealabil încălzită și tratată cu soluție de amoniac. Determinarea cantitativă a rutinei sa efectuat prin metoda *permanganatometrică* și fotocolorimetrică cu utilizarea KFC-3, filtrul albastru, 440nm, cuva de 10 mm.

Rezultate și discuții

Compoziția chimică a ceaiului este instabilă și dependentă de mulți factori: zona de creștere, metoda de prelucrare și condițiile pedoclimatice, care se manifestă direct asupra compoziției chimice a ceaiului, ce variază și în funcție de recoltă. Conținutul chimic orientativ al ceaiului include peste 20 componente organici și neorganici de diferită importanță pentru homeostazia organismului uman. (Tabelul 1).

Tabelul 1

Conținutul chimic orientativ al ceaiului (Т.Денисенко, 2015)

n/n	Substanțele	Conținutul în % și mg la 100gr
1.	Substanțe tanante	30%
2.	Proteine	16%
3.	Glucide	Până la 2%
4.	Cofeină	6%
5.	Tanină	Până la 25%
6.	Amidon	Până la 30%
7.	Vitamina C	200 mg
8.	Vitamina B1	19 mg
9.	Vitamina B2	1 mg
10.	Vitamina K	15 mg
11.	Vitamina P	1 mg
12.	Vitamina PP	8 mg
13.	Carotin(provitamina A)	50 mg
14.	K	17,9 mg
15.	Ca	4,7 mg
16.	Zn	3,69 mg
17.	Fe	0,2 mg
18.	Mn	30 mg
19.	F	0,2%

Cercetările date includ analiza cantitativă a taninurilor, rutinei și cofeinei în probele de ceai incluse în analiză, cât și determinarea conținutului lor.

Compușii polifenolici sunt substanțe foarte răspândite în regnul vegetal. O mare parte a acestor compuși e reprezentată de taninuri – compuși neazotați cu o mare heterogenitate structurală și masă moleculară relativ mare, care au proprietatea de a forma complexe puternice cu proteinele, dar și cu amidonul, celuloza și unele minerale. Catechinele (taninurile catehice simple) sunt antioxidanți naturali, care au proprietati antibacteriene, reflecta "atacul" radicalilor liberi, previn deteriorarea și distrugerea celulelor, astfel se încetinește procesul de îmbătrânire și contribuie la prevenirea cancerului. O cană de ceai verde în medie conține 60 miligrame de catechine. Desigur, cantitatea acestor substanțe în ceai depinde de categoria de ceai.

Taninurile au un gust astringent, precipită proteinele din soluțiile lor apoase (în special albuminele și gelatina), dau reacții de culoare cu clorură ferică sau alaiunul feric. Taninurile se mai numesc și materii tanante sau tananți vegetali pentru că sunt foarte răspândiți în regnul vegetal. Se găsesc în scoarța arborilor, în frunze, în boabe, în rădăcini etc. Taninurile se clasifică în taninuri hidrolizabile (elagice, galice) și taninuri nehidrolizabile (catechice). Taninurile hidrolizabile sunt esteri ai acizilor polifenolcarboxilici cu glucidele. Cei mai frecvenți acizi de acest tip sunt: acidul galic și derivații (acidul p-digalic, acidul m-digalic) și acidul elagic. Taninurile nehidrolizabile (condensate) sunt produși de condensare a unor compuși de tipul 2-fenilbenzopiranului (catechina). Taninurile sunt substanțele care oferă ceaiului gustul tanant. În medie, conținutul lor variază de la 8% la 30%, fiind substanțele de baza din componența chimică a frunzelor de ceai.

Conform datelor obținute în procesul de cercetare și analiză a unor substanțe biologice active în diferite categorii de ceai cel mai mare conținut de taninuri din ceaiurile negre s-a determinat în ceaiul PrincessNoori – 4,28%, producător OOO"NEP", Russia. Cantitatea minimă de taninuri a fost determinată în ceaiul negru Princess Kandy-2,70%, producător "ORIMI" St. Petersburg. În ceaiurile verzi cea mai mare cantitate este determinată la Creen tee Creenfield – verde – 8,88% producător "ORIMI" St. Petersburg, iar cantitatea minimă de 5,27% în ceaiul Ahmad Tea verde, producător Ahmad Tea LTD, Emiratele Arabe.

Vitamina P este alcătuită dintr-un complex de substanțe numite bioflavonoide, dintre care menționăm citrina, rutina și hesperidina. Vitamina P, substanță hidrosolubilă, nu este indispensabilă vieții organismului uman. Prezența sa într-o concentrație adecvată este însă absolut necesară desfășurării normale a unor procese fiziologice importante.

Principala funcție a flavonoidelor este aceea de a favoriza absorbția vitaminei C din tubul digestiv, precum și de a favoriza acțiunea metabolică a acesteia. În afara acestei funcții principale, vitamina P (rutina) este protector al capilarelor sanguine: crește rezistența și diminuează permeabilitatea capilară, acționând direct asupra substanței intercelulare și indirect prin intermediul catecolaminelor în tratamentul curativ sau profilactic al stărilor hemoragipare prin fragilitate capilară (hemoptizii, hemoragii digestive, unele hemoragii retiniene, ateroscleroză, hipertensiune arterială) pentru a preveni eventualele accidente vasculare, în unele boli infecțioase însoțite de permeabilitate crescută și în pregătirea preoperatorie (eventual asociat cu vitamina C și K).

Analiza categoriilor de ceai incluse în cercetări a permis stabilirea unei cantități maxime de rutină în ceaiul Riston verde - 470,4 mmol/kg, producător UK "Beverager", Şri Lanca, și ceaiul Green tee- Greenfield verde, producător OOO"ORIMI", St. Petersburg - 465,8 mmol/kg. Cantitatea minimă de rutină în categoria ceaiuri verde a fost stabilită în ceaiul Ahmad Tea-verde – 310,5 mmol/kg, producător Ahmad Tea LTD, Emiratele Arabe. Este necesar de menționat că cantitatea de rutină din acest ceai oricum prevalează de peste două ori în comparație cu ceaiurile negre. Maxima de rutină în ceaiurile negre aparține ceaiului Riston-negru, producător UK "Beverager", Şri Lanca – 168,8 mmol/kg, iar minima cantitate – 140,5 mmol/kg în ceaiul PrincessKandy-negru, producător OOO"ORIMI", St. Petersburg.

Printre multe virtuți ale ceaiului este important de menționat efectul psihostimulator ușor care se datorează conținutului de cofeină din el.

Cafeina sau cofeina este un alcaloid cu structură metilxantinică (1,3,7-trimetilxantina), care se găsește preponderent în boabele de cafea (*Coffea arabica*) și în frunzele de ceai (*Camellia sinensis* L.). Alături de cafeină se mai găsesc în aceste plante și alte metilxantine, cum ar fi teofilina și teobromina.

Proprietățile generale ale metilxantinelor sunt: stimulante ale SNC și ale inimii, efect bronhodilatator și diuretic - efectele sunt de intensitate diferită pentru fiecare dintre ele. Cafeina este un stimulator psihomotor de intensitate moderată, stimulează respirația în condițiile deprimării acesteia (de exemplu, în intoxicația cu barbiturice), produce vasoconstricție în teritoriul cerebral. Cafeina stimulează secreția gastrică, relaxează musculatura netedă bronșică. Este necesar de menționat, că în rezultatul prelucrării frunzelor de ceai o mare parte din cafeină formează cu taninele –complexul tanin-cafeină. Astfel, se diminuează gustul amar, se oferă caracteristici organoleptice specifice ceaiului, culoare, aromă. Compusul dat provoacă tulbureala infuziei de ceai la rece, ce este un indice de calitate al ceaiului. Tulbureala dată dispăre la încălzirea infuziei.

Cafeina din ceai nu se acumulează în organism, deaceia nu prezintă pericol de otrăvire la utilizarea frecventă a ceaiului în decursul zilei.

În categoriile de ceai analizate cel mai mare conținut de cafeină îl are ceaiul Riston verde – 45,65 mg, producător UK "Beverager", Şri Lanca și ceaiul Green tee Greenfield-verde – 44,60 mg, producător OOO"ORIMI", St. Petersburg. Din ceaiurile negre cea mai mare cantitate de cafeină sa depistat la ceaiul Maischii negru -24,0 mg, producător TOB"Compania Mai., Kiev, iar minima cantitate de cafeină – 19,65 mg sa înregistrat la ceaiul Akbar-negru-19,65 mg, producător "Akbar Brothers", Şri Lanca (tabelul 2).

Compușii polifenolici sunt substanțe foarte răspândite în regnul vegetal. O mare parte a acestor compuși este reprezentată de taninuri – compuși neazotați cu o mare heterogenitate structurală și masă moleculară relativ mare, care au proprietatea de a forma complexe puternice cu proteinele, dar și cu amidonul, celuloza și unele minerale. Din punct de vedere chimic taninurile aparțin la 2 clase de compuși: galotaninuri sau taninuri hidrolizabile și taninuri catehice sau nehidrolizabile. Catechinele(taninurile catehice simple) sunt antioxidanți naturali, care au proprietati antibacteriene, reflecta "atacul" radicalilor liberi, previn deteriorarea și distrugerea celulelor, astfel se încetinește procesul de îmbătrânire și contribuie la prevenirea cancerului. O cană de ceai verde în medie conține 60 miligrame de catechine. Desigur, cantitatea acestor substanțe în ceai depinde de tipul de ceai.

Taninurile au un gust astringent, precipită proteinele din soluțiile lor apoase (în special albuminele și gelatina) și dau reacții de culoare cu clorură ferică sau alaunul ferric. Taninurile se mai numesc și materii tanante sau tanați vegetali pentru că sunt foarte răspândiți în regnul vegetal. Se găsesc în scoarța arborilor, în frunze, în boabe, în rădăcini etc. Taninele sunt substanțele care ofera ceaiului gustul tanant. . În medie, conținutul lor variază de la 8% la 30%, fiind substanțele de baza din componența chimică a frunzelor de ceai.

Conform datelor obținute în procesul de cercetare și analiză a unor substanțe biologic active în diferite categorii de ceai cel mai mare conținut de tanine din ceaiurile negre s-a determinat în ceaiul PrincessNoori- 4,28%, producător OOO”NEP”, Russia. Cantitatea minimă de tanină a fost determinată în ceaiul negru Princess Kandy-2,70%, producător ”ORIMI”St. Petersburg. În ceaiurile verzi cea mai mare cantitate este determinată la Creen tee Greenfield – verde – 8,88% producător ”ORIMI” St.Petersburg, iar cantitatea minimă de 5,27% în ceaiul Ahmad Tea-verde, producătorAhmad Tea LTD, Emiratele Arabe.

Tabelul 2

Conținutul unor substanțe biologic active în diferite categorii de ceai

n/n	Categoria de ceai	Producător	Cantitatea de rutină (mmoli/kg)	Cantitatea de taninuri (%)	Volumul extract de cafeinămg.
1.	Pri Kandy-negru	OOO”ORIMI”, St.Petersburg.	140,5	2,70	22.0
2.	Майский-negru	TOB”Compania Mai,, Kiev.	150,7	3,14	24.0
3.	Princess Noori-negru	OOO”HEP”, Russia	162,6	4,28	20,60
4.	Lipton SRI LANCA-negru	OOO,,Iunliver Rusi”,St.Petersburg	154,8	3,86	21,50
5.	Akbar-negru	”Akbar Brothers”, Şri Lanca	152,6	3,67	19,65
6.	Riston-negru	UK ”Beverager”, Şri Lanca	168,8	4,93	21,20
7.	Ahmad Tea-verde	AhmadTea LTD, Emirate Arabe	310.5	5,27	22,60
8.	Green tee Greenfield -verde	OOO”ORIMI”, St.Petersburg.	465,8	8,88	44,60
9.	Green tea Tess-verde	OOO”ORIMI”, St.Petersburg.	440,6	8,67	39,80
10.	Riston-verde	UK ”Beverager”, Şri Lanca	470,4	8,12	45,65
11.	Lipton SRI LANCA-verde	OOO,,Iunliver Rusi”,St.Petersburg	361,8	5,24	20,0
12.	Princess Kandy-verde	OOO”ORIMI”, St.Petersburg.	425,5	6,76	28,70

Concluzii

- Conținutul de substanțe cu structură polifenolică – taninuri prevalează în ceaiurile verzi, cu indicele cel mai înalt la ceaiul verde Green tee Greenfield – verde producător OOO”ORIMI”, St.Petersburg.

- Conținutul de substanțe biologic active cercetate (rutină, cafeină) în diferite categorii de ceai comercializate în R. Moldova prevalează în ceaiurile de tip verde, iar cel mai mic conținut a fost depistat în ceaiul negru Princess Kandy, producător OOO”ORIMI”, St. Petersburg.

REFERINȚE BIBLIOGRAFICE

1. DUMITRESCU Horia, MIHUI Constantin. *Controlul fizico chimic al alimentelor*, Ed. Medicala, Bucuresti,2004.Substante naturale biologic active.Vitamine.Volumul I, Editura Ceres, Bucuresti 1996.
2. CHIRU T., ANTON M. Determination of some phenolic compounds from *Centaurea cyanus* L. *Archives of the Balkan Medical Union*, 2008, p. 328-330
3. ЧУПАХИНА Г.Н., МАСЛЕННИКОВ П.В. *Методы анализа витаминов: Практикум*. Калининград: Изд-во КГУ, 2004. –36с.
4. ДЕНИСЕНКО Т. А., ВИШНИКИН А. Б., ЦЫГАНЮК Л. П. *Спектрофотометрическое определение рутина и аскорбиновой кислоты при совместном присутствии с использованием 18-молибдодифосфорного гетерополикомплекса*. *Вісник ОНУ. Хімія*. 2015. Том 20, вип. 1(53).
5. BATES, C.J. (1999) *Vitamins: Fat and Water Soluble: Analysis* Encyclopedia of Analytical Chemistry, 1.

MINERAL COMPOSITION OF WALNUT KERNEL AND WALNUT OIL CAKE

Carolina GROSU,
Academia de Studii Economice a Moldovei
e-mail: gcarol@mail.ru

Walnuts are extremely nutritious. Concerning minerals walnuts are a source of calcium, magnesium, and potassium, which are part of their benefits to the cardiovascular system. This study was conducted to evaluate the mineral concentration of Walnut (*Juglans regia L*) and walnut oil cake. The walnuts of Călărași variety was used in this study. Mineral levels were analyzed by Atomic absorption spectroscopy. The mineral contents of walnut and walnut oil cake were K (356,6/528,3), Na (1,33/1,65), Mg (146,6/268,1), Ca (136,1/248,9) Fe (7,09/8,59), Zn (2,91/5,25), Cu (1,56/2,96) mg/100g respectively. There are high amounts of K, Na, Mg, Ca, Fe, Zn, and Cu in Walnut kernel and oil cake so that these products have high nutritional value and their daily consumption can supply some of the needed dietary mineral intake.

Keywords: walnut kernel, walnut oil cake, minerals, Atomic absorption spectroscopy.

Introduction

The walnut fruits grown in our country come into a large morphological variety in terms of size, shape, color, valve surface, thickness, hardness, endocarp ornamentation etc. Walnuts are considered to be a good source of dietary minerals [3]. They are known to be excellent source of nutrients such as minerals and vitamins. The walnut oil cake is a byproduct obtained after oil pressing process. Growing interest in technologies of identifying and quantifying by-products is due to the desire to understand and monitor environmental waste in developed and developing countries. Not much yet has been published on walnut oil cake as a by-product. One of the objectives of the study is to evaluate the mineral content of walnut oil cake.

Analysis of micronutrients in foods, a prominent area in food chemistry, is of great interest not only regarding nutrition but also regarding the commercial aspects. Mineral ions are of prime importance in determining the fruit nutritional value. Potassium, calcium, and magnesium are the major ones. The importance of minerals such as potassium, calcium, sodium etc. to human health is well known. Required amounts of these elements must be in human diet to pursue good healthy life [5]. In this study the main objective is to determine the mineral composition in walnut kernel and walnut oil cake from Moldova.

Materials and methods

Plant material

Walnut fruits were collected in Moldova. Healthy and disease free fruits selected and dried them under shade so as to prevent the decomposition of chemical compounds present in them. Walnut oil cake was obtained after the cold pressing process. All the dried material powdered for further study.

Atomic absorption spectrometry

The contents of mineral elements, including zinc, calcium, magnesium, potassium, sodium, iron and copper in walnut kernel and oil cake lines were determined by flames atomic absorption spectrometry (FAAS), after dry ashing of the samples. Each ash sample was transferred quantitatively into a conical flask and dissolved in 10 ml of 3 N HCl and the mixture was heated on a hot plate. The solution was then filtered into a 100 ml volumetric flask and made up to the mark with distilled water. The mineral contents (K, Na, Ca, Mg, Fe, Zn, and Cu) of the solutions were determined using atomic absorption spectrophotometer.

Results and discussion

Nuts contain significant amounts of essential micronutrients that are associated with an improved health status when consumed at doses beyond those necessary to prevent deficiency states. Minerals have pivotal roles in human health. They provide structure in forming bones and teeth, helping to maintain normal heart rhythm, muscle contractility, neural conductivity, and acid-base balance [3]. They regulate cellular metabolism by becoming part of enzymes and hormones that modulate cellular activity. There have been numerous studies on the analysis of micronutrient levels of nuts in some countries such as USA, Spain, China, Turkey and Romania. In table 1 are presented some data concerning mineral content in walnuts fruits.

Table 1
Copper, iron and zinc content (mg/100 g) in walnuts, according to different authors and food composition tables

Mineral	Region	Republic of Moldova [obtained results]	Romania[6]	Turkey [3]	UK [2]	USA [1]
K		356,3	414,6	462,7	328,0	441,0
Na		133	6,74	4,5	2,0	2,0
Mg		146,6	216,6	108,9	132,0	158,0
Ca		136,1	61,9	110,8	108,0	98,0
Cu		1,56	2,2	0,4	0,1	1,6
Fe		7,09	4,6	3,2	2,9	2,9
Zn		2,91	2,6	2,6	2,7	3,1

The presented data show that the mineral elements content is different from a region to another, these differences of cultivars minerals may be due to growth conditions, varieties, genetic factors, harvesting time, soil properties, geographical variations and analytical procedures [4].

Minerals are required for every function, from activating muscles and nerves, to digestion, energy production and all healing and body regeneration. Fe is an important element in hemoglobin, myoglobin, and a large number of enzymes; therefore it is an essential mineral in daily diet. About 30% of iron in human body is as the storage form or ferreting and just a small level is associated with blood transport protein transfer. Zn as an essential element is a constituent of metabolic enzymes.

According to the specialty researches in others regions [3, 2, 1, 6], the order of mineral content in walnut kernel ($K^+ > Mg^{2+} > Ca^{+2}$) is the same as the obtained values for Moldavian walnut kernel. The values concerning Na^+ , Fe^{2+} , Zn^{+2} , Cu^{+2} are different if we compare them with Moldavian walnuts analyzed. For Romanian and Turkish walnut kernel the Na^+ content is higher than Fe^{2+} while for USA, UK and Moldova the Fe^{2+} content exceeds the same value for Na^+ .

Comparing the data presented above (table 1) and the obtained results is obvious that Moldavian walnuts have a very high content of potassium and magnesium surpassing the values of the same minerals in walnuts growing in other regions. Calcium, iron and zinc also exist modestly. They also contain small amounts of cuprum and sodium as well.

In the current study the mineral contents of Moldavian walnut kernel and walnut oil cake were analyzed by using atomic absorption technique. The sequence of mineral contents in the two products was $K^+ > Mg^{+2} > Ca^{+2} > Fe^{2+} > Zn^{+2} > Cu^{+2} > Na^+$. The values concerning mineral contents in walnut kernel and oil cake are presented in table 2.

Table 2

Walnut kernel and walnut oil cake mineral content, mg/100g product

Product Mineral	Content, mg/100 g product		
	Moldavian walnut oil cake	Moldavian walnut kernel	USDA
K	528,3±31,69	356,3±21,3	441
Na	1,65±0,09	1,33±0,07	2
Mg	198,8±11,92	146,6±8,7	158
Ca	180,9±10,8	136,1±8,1	98
Fe	8,59±0,51	7,09±0,42	2,91
Zn	3,79±0,22	2,91±0,17	3,1
Cu	1,96±0,11	1,56±0,09	1,6

The obtained results about the walnut kernel and walnut oil cake showed that there is a difference between mineral content values of studied two products. The difference is due to passage of minerals in oil during the pressing process. However the oil cake is still a rich source of minerals and can be used as a supplementation product.

Conclusions

Walnut kernel and oil cake samples analyzed have recorded rich mineral composition. The mineral elements content was different in kernel and oil cake, being higher in walnut kernels. The reduced value of minerals in oil cake can be explained by mineral passing in oil during the pressing process. The data reported in this paper confirmed that walnuts were a rich source of important nutrients that would be very beneficial to human health.

REFERENCES

1. Agricultural Research Service United States Department of Agriculture, National Nutrient Database for Standard Reference.
2. Cabrera C., Lloris F., Gimenez R., Olalla M., Carmen Lorpez M. Mineral content in legumes and nuts: contribution to the Spanish dietary intake. *The Science of the Total Environment* 308 (2003) 1–14.
3. Cosmulescu S., Baciú A., Achim G., Botu M., Trandafir I. Mineral Composition of Fruits in Diferent Walnut (*Juglans regia* L.) Cultivars. *Not. Bot. Hort. Agrobot. Cluj* 37 (2) 2009, 156-160.
4. M. Musa Özcan, C. İman, D. Arslan. Physico-chemical properties, fatty acid and mineral content of some walnuts (*Juglans regia* L.) types. *Agricultural Sciences*. Vol.1, No.2, 62-67 (2010), doi:10.4236/as.2010.12009.
5. San B., Yildirim A.N., Pola T M., and Yildirim F. Mineral Composition of Leaves and Fruits of Some Promising Jujube (*Zizyphus jujuba* Miller) Genotypes. *Asian J. of Chem.* 21(4): 2898-2902.
6. Siahnouri Z., Sadeghian M., Hossein Salehisormghi M., Qomi M. Determination of Iranian Walnut and Pistachio Mineral Contents. *J. Basic. Appl. Sci. Res.*, 3(4)217-220, 2013.

EVALUAREA CONFORMITĂȚII PRODUSELOR PARFUMERICE

Galina COBIRMAN, lector univ.,
Universitatea Cooperatist-Comercială din Moldova
e-mail: galinacobirman@mail.ru

Parfumele și cosmeticele de calitate din Republica Moldova încearcă să țină pasul cu cele de import. Apariția tot mai multor produse pe piață, fie că țin de modă, tehnologii informaționale sau alimentație, calitatea acestora începe să fie tot mai îndoielnică, iar parfumurile nu fac o excepție. Scopul lucrării este: studierea și evaluarea conformității produselor parfumerice produse de S.A.Viorica-Cosmetic. S-au utilizat metodele organoleptice și experiența practică. Obiectul cercetării au constituit parfumurile apărute recent pe piața autohtonă.

Cuvinte-cheie: industria produselor parfumerice, parfum, miros, compoziție parfumerică.

Perfumes and quality cosmetics from Republic of Moldova try to keep up with the import ones.

The emergence of more and more products on the market, whether in fashion, information technology or food, their quality starts to become more and more doubtful, and perfumes are no exception. The purpose of the paper is to study and evaluate the conformity of perfumery products produced by S.A. Viorica-Cosmetic.

Research is carried out using the methods: organoleptic methods and practical experience. The object of the research was the perfumes that appeared recently on the home market.

Keywords: perfumery, perfume, odor, perfume composition.

JEL Classification: Q02.

Introducere

Pentru Republica Moldova industria produselor parfumerice și cosmetice este relativ nouă și mai puțin explorată de către producătorii autohtoni. Din totdeauna consumatorii au folosit produsele parfumerice provenite din Bulgaria preferate în special de bărbați, parfumuri din Rusia, în top fiind Krasnaya Moskva sau Polonia (Pani Walewska, Byt' Mozhet, Attache sau celebrul Capriccio -inspirat de Chanel N°5).

Actualmente în acest domeniu activează S.A.Viorica-Cosmetic, Relaxa, Rodital-lux și compania moldo-franceză MariGold. Numărul și volumul producției a întreprinderilor autohtone la moment nu sunt în stare de a-și majora cota de piață, datorită volumului mare de produse parfumerice și cosmetice importate, produse ale companiilor internaționale cu renume.

Totodată se remarcă o tendință în creșterea calității și în modernizarea producției companiilor moldovenești de parfumerie și cosmetică. Compania cu o vechime de peste 28 ani pe piața republicii este S.A.Viorica Cosmetic care lucrează cu succes și continua să-și perfecționeze producția în conformitate cu ultimele standarde mondiale

În contextul economico-social actual, calitatea produselor s-a impus ca factor determinant al competitivității întreprinderilor, deoarece asigură capacitatea de adaptare la cerințele tot mai dinamice ale piețelor. Avantajul competitiv se obține prin:

- încrederea clienților în produsele furnizate - *certificarea calității;*
- încrederea clienților în întreprinderea furnizoare - *implementarea și certificarea unui sistem de management al calității;*
- satisfacția utilizatorului final - *realizarea unui produs care să corespundă cerințelor.*

Gradul de investigare a problemei la momentul actual, scopul

În cadrul S.A. "Viorica-Cosmetic" evaluarea conformității se efectuează la toate etapele procesului de producere:

- controlul recepției materiei prime și a materialelor conform indicilor organoleptici, fizico-chimici și microbiologici;
- controlul soluțiilor de parfumerie la etapa preliminară;
- controlul ambalajului primar de sticlă, a cutiei de carton și a peliculei de protecție;
- controlul procesului tehnologic.
- controlul produselor finite la liniile de preambalare, controlul soluției a unei unități de produs, controlul ambalajului și a marcării;
- controlul condițiilor de păstrare;

Proprietățile psihosenzoriale pentru produsele parfumerice au o importanță deosebită, ce determină nu numai selectarea și evidențierea produselor din mulțimea existentă, dar și participă la formarea gusturilor și preferințelor individuale ale consumatorilor. Consumatorii iau o atitudine de acceptare sau respingere a unui produs parfumeric în funcție de caracteristicile sale senzoriale: aspect, miros, consistență și culoare. Proprietățile olfactive a omului influențează considerabil tonusul emoțional și comportamentul lui. Totalitatea gamei de mirosuri are puterea de a reaminti obiecte și evenimente din trecut. și sunt un catalizator puternic atractiv sau repulsiv.

Indicatorii organoleptici ai evaluării conformității parfumurilor au fost determinați în conformitate cu GOST 29188.0 "Изделия парфюмерно-косметические". Правила приемки, отбор проб, методы органолептических испытаний [4].

În baza punctului 2 al GOST 29188.0, pentru evaluarea indicilor organoleptici și fizico-chimici s-au selectat probe conform normativelor: pentru mărfurile ambalate în ambalaj de sticlă dintr-un lot de 1000 unități s-au extras 3 unități.

Examinarea ambalajelor parfumurilor s-a efectuat conform GOST 27429 “Изделия парфюмерно-косметические жидкие”. Упаковка, маркировка, транспортирование и хранение [3].

Parfurmurile “Miniature Balada”, “Coquette Shiny”, “Miniature Sonata” sunt ambalate în ambalaj de sticlă, închise cu dop-pulverizator mecanic. Toate mostrele erau umplute până la umerașe, după cum e prescris în p.1.4. În p.1.2. se stipulează ca ambalajul nu trebuie să intre în reacție cu parfumurile, ceea ce se datorează materiei prime inerte utilizate. În urma analizei s-a constatat că, ambalajul corespunde cerințelor stabilite în GOST 27429.

Marcarea mărfurilor reprezintă elementul principal la determinarea calității mărfurilor și este considerat obligatoriu de a fi aplicată pe produs. La verificarea complexității elementelor marcării pentru produsele parfumerice au fost folosite GOST 27429 “Изделия парфюмерно-косметические жидкие”. Упаковка, маркировка, транспортирование и хранение și SM 197: 1999 Informație pentru consumatori. Produse nealimentare. Condiții generale [1, 3].

La studierea marcării, o atenție deosebită s-a atras atât la elementele marcării obligatorii pentru toate tipurile de mărfuri cât și cele specifice grupei de mărfuri.

Pentru determinarea indicatorilor organoleptici a parfumurilor s-a utilizat GOST 29188.0 “Изделия парфюмерно-косметические”. Правила приемки, отбор проб, методы органолептических испытаний [4]. Din indicatorii organoleptici ai parfumurilor fac parte: aspectul exterior, mirosul, culoarea și transparența.

Metode și materiale aplicate

Conform punctului 3.1.2.1 GOST 29188.0, aspectul exterior și mirosul parfumurilor constituie substanțe lichide, sunt ambalate în ambalaj transparent de sticlă care s-a determinat vizual atât la lumina zilei cât și la lumina unei lămpi electrice prin rotirea ambalajului în jurul axei sale de 3 ori.

În conformitate cu p.3.2.2.1, mirosul produselor lichide s-a determinat organoleptic prin folosirea unei fășii de hârtie densă cu dimensiuni 10x160 mm, înmuiată aproximativ de 30 mm în parfum.

Cercetările de laborator a indicatorilor fizico-chimici ai parfumurilor s-au axat pe următoarele:

- determinarea persistenței mirosului;
- determinarea transparenței parfumurilor;
- conținutul de alcool.

Documentul normativ-tehnic de bază utilizat la aceste determinări este GOST 17237 “Изделия парфюмерные жидкие”. Общие технические условия [2].

Conținutul de alcool s-a determinat cu alcoometrul.

Rezultate obținute și discuții

Aspectul parfumurilor corespund cerințelor p.3.1.2.1, prezentând un aspect, fără sediment și transparent. Culoarea parfumurilor corespunde denumirii și conținutului.

Mirosul parfumurilor corespund cerințelor punctului 3.2.2.1 prezentându-se cu un miros dulce și plăcut.

Parfumul “Miniature Balada” este o compoziție elegantă destinată damelor cu miros de pudră. Conține aromă de lămâie și orhidee, completată cu miros de dulceață de trandafir, magnolie și gardenie albă, trezește dispoziție zvăpăiată de primăvară. Notele finale conțin un mixt de coarde fine de mosc alb și fructe de tonka cei conferă o notă de cumarină.

Caracteristică: fascinant, feminin

Familia de arome: Floral Verde

Note de vârf: lămâie, orhidee

Note de mijloc: dulceață de trandafir, magnolia, gardenie albă

Note de bază: mosc alb, fructe de tonka.

Parfumul “Coquette Shiny” – aroma elegantă florală, misterioasă și atrăgătoare în același timp. Notele de coacăză roșie și bergamotă se transformă imperceptibil în extazul seducător de petale de magnolia și floare de portocal. Voalul parfumului formează o simbioză încântătoare a moscului și lemnului de santal.

Caracteristică: proaspăt, pozitiv

Familia de arome: aromatic, floral

Notele de vârf: coacăză roșie, bergamot

Notele de mijloc: flori de portocală, bujori, petale de magnolia

Notele de bază: lemn de santal, mosc.

Parfumul „Miniature Sonata” este o aromă caldă și bogată în culori florale. Coardele de portocală și frunzele citrice se transformă la apariția iasomiei, cuișoare și ylang-ylang, descoperind notele de mijloc a parfumului. În notele finale se simte un desen ușor de vanilie și paciuli.

Caracteristică: senzual, cald

Familia de arome: Oriental Vanilat

Note de vârf: portocală, frunze de citrice

Note de mijloc: iasomie, cuișoare, ylang-ylang

Note de bază: vanilie, paciuli.

Rezultatele determinării indicilor fizico-chimice a parfumurilor sînt prezentate în tabelul 1.

Indicatorii fizico-chimici ai parfumurilor

Denumirea indicatorilor	Normativele și condițiile analizei	Rezultatul determinărilor a parfumurilor		
		Miniature Balada	Coquette Shiny	Miniature Sonata
Persistența mirosului	Nu mai puțin de 50 ore	52	56	55
Transparența	3°C	3	3	3
Conținutul de alcool	Nu mai puțin de 85 %	85	86	85

Concluzii

În urma cercetărilor efectuate și analizei rezultatelor obținute s-a constatat următoarele:

1. Mirosul parfumurilor supuse expertizei a corespuns cu descrierea tehnică a compoziției;
2. Aspectul exterior al ambalajului primar de sticlă și designul cutiei de carton corespunde descrierii specificației aprobate de întreprindere;
3. Ambalajul conține toate elementele marcării pentru produsele parfumurilor;
4. Persistența mirosului depășește normativele de minim 40 ore apropiindu-se de persistența parfumurilor franceze de 60 ore;
5. Transparența parfumurilor determinate la temperatura de 3°C au rămas transparente fără prezența opalescenței;
6. Conținutul de alcool corespunde documentelor normativ-tehnice pentru grupa de produse – parfumurilor.

REFERINȚE BIBLIOGRAFICE

1. SM 197: 1999 Informație pentru consumatori. Produse nealimentare. Condiții generale.
2. GOST 17237 “Изделия парфюмерные жидкие”. Общие технические условия.
3. GOST 27429 “Изделия парфюмерно-косметические жидкие”. Упаковка, маркировка, транспортирование и хранение.
4. GOST 29188.0 “Изделия парфюмерно-косметические”. Правила приемки, отбор проб, методы органолептических испытаний.

СОТРУДНИЧЕСТВО УКРАИНЫ СО СТРАНАМИ ЕВРОПЕЙСКОГО СОЮЗА В КОНТЕКСТЕ ИМПЛЕМЕНТАЦИИ ЗАКОНОДАТЕЛЬСТВА ЕС В СФЕРЕ ТУРИЗМА

Марта БАРНА, доц., д.э.н., первый проректор,
Львовский торгово-экономический университет, Украина
e-mail: martabarna@ukr.net

В современных условиях развитие туристической сфер является одной из первоочередных задач, стоящих перед Украиной. Туризм является одной из наиболее динамичных составляющих национальной экономики и требует особого подхода к развитию. Эффективное государственное регулирование сферы туризма в Украине является предпосылкой рационального использования туристического потенциала государства, повышения конкурентоспособности туристических услуг на европейском и мировом рынке. В условиях активных евроинтеграционных процессов, которые происходят в Украине и в связи с необходимостью внедрения в жизнь Соглашения об ассоциации между Украиной и Европейским союзом, необходимым является тесное сотрудничество между Украиной и Европейским сообществом в части внедрения в законодательство Украины отдельных положений актов законодательства ЕС, директив, регламентов, решений Совета ЕС. Кроме того, необходимой является информационная, техническая, образовательная поддержка Европейского союза, связанная с расширением возможностей туристического рынка в Украине на высоком европейском уровне.

Ключевые слова: имплементация, туризм, законодательство.

Under modern conditions, the development of tourism field is one of the priority tasks for Ukraine. Tourism is among the top dynamic components of national economy and requires a particular approach to its development. Effective governmental regulations of Ukrainian tourism field are a precondition for rational use of tourism potential of the state, increasing competitiveness of tourist services in the European and world market. Within the framework of active Euro integration processes taking place in Ukraine and in connection with the need to implement the Association Agreement between Ukraine and the European Union, cooperation between Ukraine and the European community is essential in order to successfully introduce provisions of EU's legislative acts, directives, regulations and decisions of the Council of the European Union. Moreover, EU's support in areas of information, education and technics is necessary due to the expansion tourist market opportunities in Ukraine at a high-ranking European level.

Keywords: implementation, tourism, legislation.

JEL Classification: L83, Z30.

В современных условиях туризм является одной из главных форм международной торговли услугами. Сфера туризма имеет значительное влияние на различные сектора экономики, в частности такие как гостинично-ресторанную, транспортную, строительную отрасли, торговлю, связь. Туризм способствует формированию рыночного механизма хозяйствования, аккумулирует средства в государственный бюджет, способствует рациональному использованию свободного времени и проведения досуга, привлекает население к изучению исторического и культурного наследия стран. Учитывая указанное, развитие туризма является важной и приоритетной задачей.

Украина имеет весомые объективные предпосылки, чтобы войти в самые развитые в туристическом отношении страны мира: выгодное геополитическое расположение, владеет значительным туристско-рекреационным потенциалом. Стратегическая цель развития туризма в Украине заключается в создании продукта, конкурентоспособного на мировом рынке, способного максимально удовлетворить туристские потребности населения страны, обеспечить на этой основе комплексное развитие территорий и их социально-экономических интересов при сохранении экологического равновесия и историко-культурного наследия.

В современных условиях для Украины актуальна проблема формирования адекватной туристической политики, несмотря на то, что туризм является приоритетной сферой нашей страны, именно его развитие определяет специализацию страны в будущем.

Финансово-экономический кризис, обострившийся в последние годы, события, связанные с аннексией Автономной Республики Крым и проведением антитеррористической операции на территории Донецкой и Луганской областей, привели к уменьшению въездного туристического потока, негативно повлияли на структуру туризма и реализацию туристических возможностей страны на внутреннем и внешнем туристическом рынке. Фактически вдвое уменьшилось количество иностранных туристов. Украина теряет популярность как туристическое направление, поскольку у потенциальных туристов создается впечатление полномасштабной войны и страна воспринимается как "горячая точка". В 2014 году в страну въехало 12,7 млн. иностранных граждан - туристов, тогда как в 2013 году – 24,7 млн. иностранцев. В течение 2015 ситуация с посещением Украины существенно не изменилась, даже ухудшилась. Так, в течение 2015 году количество иностранных туристов составило 12,4 млн. человек. Однако, в 2016 году наблюдалась положительная тенденция роста количества въездных туристов, которые посещали Украину. Так, в 2016 г. Украину посетили 13,3 млн. въездных туристов, что на 6,8% больше, чем в 2015 году (рис. 1).

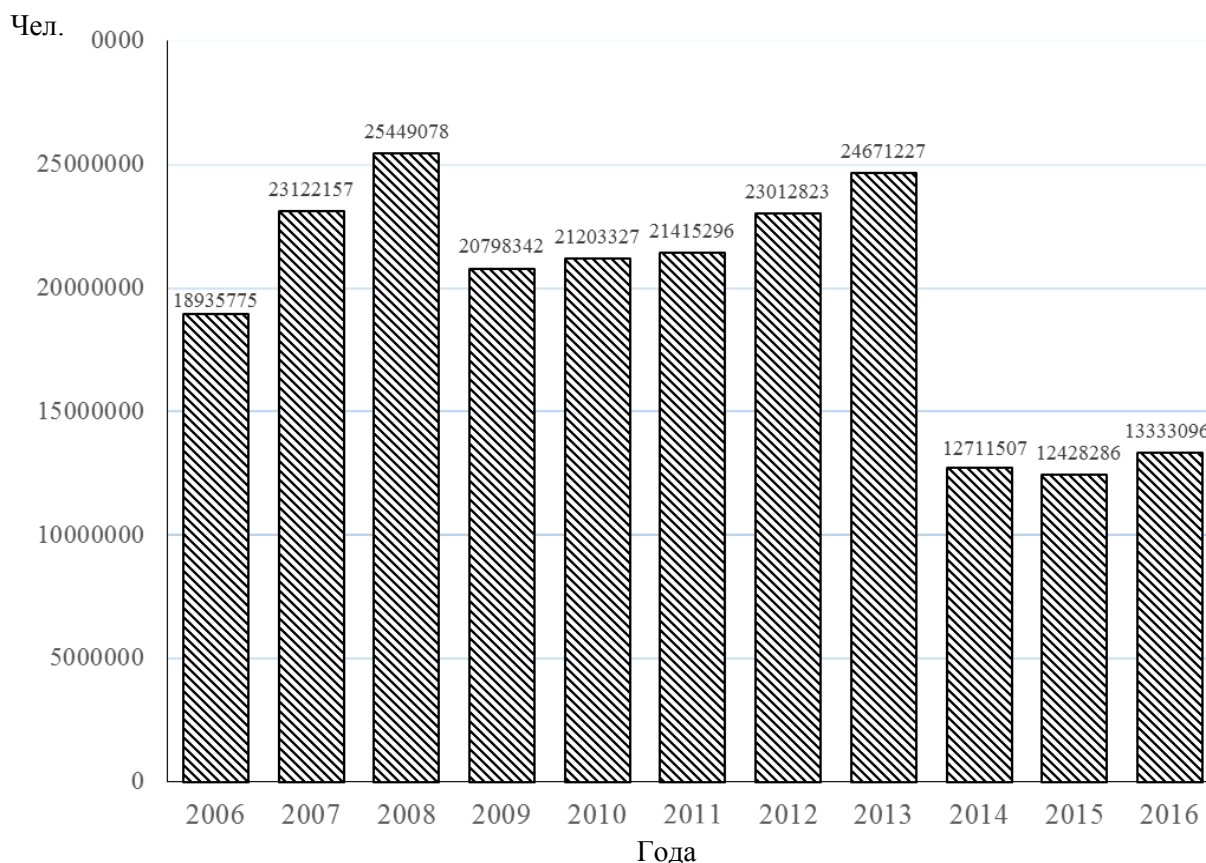

Рис. 1. Количество иностранных граждан – въездных туристов, 2006-2016 гг.

Источник: Построено автором по данным Госстата [1].

Основными партнерами на рынке иностранного туризма остаются страны Европейского Союза. В 2016 г. 24,7 млн. граждан Украины осуществили туристические заграничные поездки, из которых около 40% приходится на страны ЕС (рис. 2).

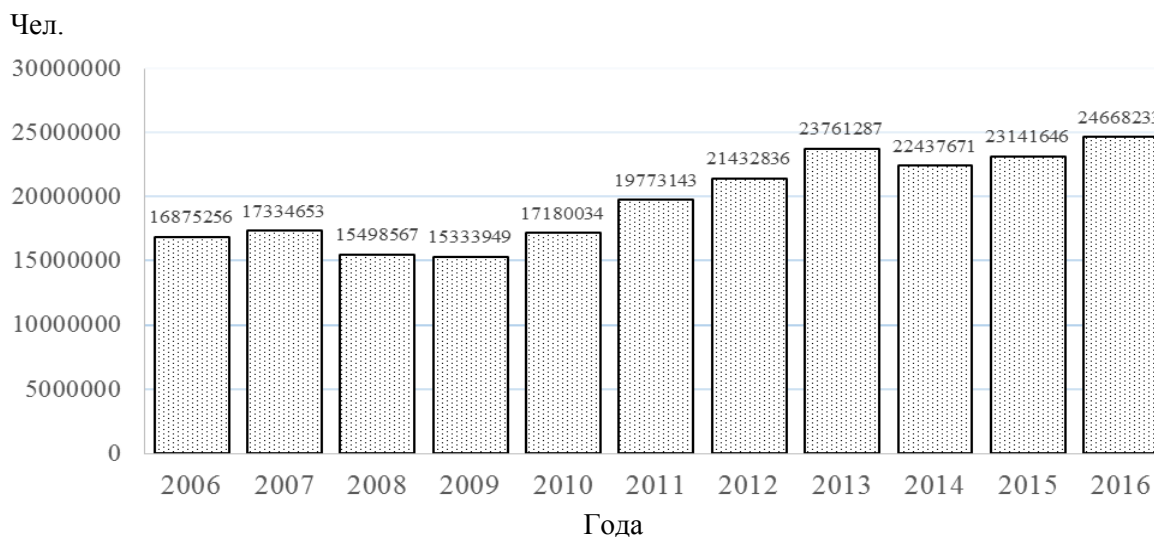

Рис. 2. Количество граждан Украины – туристов, которые выезжали за границу

Источник: Построено автором по данным Госстата [1].

Развитие туристического сотрудничества Украины со странами Европейского Союза является главной и фундаментальной задачей государства и одним из основных направлений деятельности департамента туризма и курортов Министерства экономического развития и торговли Украины.

Основной экономической составляющей Соглашения об ассоциации между Украиной и Европейским союзом является Раздел V “Экономическое и отраслевое сотрудничество”. Эта часть Соглашения содержит положения об условиях, модальности и временные рамки гармонизации законодательства Украины и законодательства ЕС, обязательства Украины по реформированию институциональной способности

соответствующих учреждений и принципы сотрудничества между Украиной, ЕС и его государствами-членами в ряде секторов экономики Украины и направлений реализации государственной отраслевой политики. В 28 главах этого раздела Соглашения предусмотрены соответствующие меры в различных секторах, в том числе и туризме [2].

В соответствии со ст. 399 Соглашения об ассоциации между Украиной и Европейским союзом стороны сотрудничают в области туризма с целью укрепления развития конкурентоспособной туристической отрасли как генератора экономического роста и стимулирования экономики, занятости и валютных поступлений.

Основой для сотрудничества в сфере туризма является статья 401 Соглашения, в которой предусмотрено, что сотрудничество сосредоточивается на следующих направлениях: обмене информацией, лучшими практиками, опытом и передачи “ноу-хау”, в частности инновационных технологий; установлении стратегического партнерства между государственными, частными и общественными интересами в целях обеспечения устойчивого развития туризма; продвижении и развитии туристических продуктов и рынков, инфраструктуры, человеческих ресурсов и институциональных структур; разработке и реализации эффективных политик и стратегий, в частности соответствующих правовых, административных и финансовых аспектов; обучении специалистов по туризму, а также наращивании потенциала в области туризма с целью повышения стандартов качества предоставления туристических услуг развития и содействию туризма на основе местных общин [3].

Одновременно статья 446 главы 27 “Трансграничное и региональное сотрудничество” в частности предусматривает, что стороны способствуют взаимопониманию и двустороннему сотрудничеству в сфере региональной политики по методам формирования и реализации региональных политик с особым упором на развитии отсталых территорий и на территориальном сотрудничестве [3].

Статья 417 Соглашения о защите прав потребителей предусматривает имплементацию положений Директивы 90/314/ЕЭС от 13 июня 1990 г. Об организованных туристических путешествиях, отдых с полным комплексом услуг и комплексные туры [3].

Правовые аспекты выполнения положений актов законодательства ЕС определены статьей 288 Договора о функционировании Европейского Союза.

Соглашения об ассоциации между Украиной и Европейским союзом предусматривает имплементацию ряда нормативно-правовых актов ЕС в украинское законодательство отдельными частями. В частности, предусматривается поэтапное, до 2025 года, внедрение в законодательство Украины отдельных положений актов законодательства ЕС директив, регламентов, решений Совета ЕС.

С целью имплементации Соглашения об ассоциации между Украиной и Европейским союзом распоряжением Кабинета Министров Украины от 16 марта 2017 № 168-р одобрена Стратегия развития туризма и курортов на период до 2026 года, в которой определены основные направления ее реализации, основанные на требованиях законодательства ЕС в частности относительно безопасности туристов, развития туристической инфраструктуры, человеческих ресурсов, маркетинговой политики развития туризма и курортов Украины.

Первоочередными задачами Украины является активная работа по имплементации Директивы ЕС от 13.06.1990 № 90/314/ЕЭС об организованных туристических путешествиях, отдыхе с полным комплексом услуг и комплексных турне; внесении изменений в Закон Украины “О туризме”; разработка технического регламента “О организованы туристические путешествия, отдых с полным комплексом услуг и комплексных турне” в соответствии с Директивой Совета ЕС от 13.06.1990 № 90/314/ЕЭС; разработку национальных стандартов к техническому регламенту “Об организованных туристических путешествиях, отдыхе с полным комплексом услуг и комплексных турне”; установления постоянного диалога с целью общего представления туристических возможностей Украины, участия в образовательных программах, организации рабочих групп по туризму и других мероприятий с государствами-членами ЕС; заключение договоров о двустороннем сотрудничестве по вопросам развития сельского зеленого туризма между областями Украины и соответствующими административно-территориальными единицами государств-членов ЕС, организация и проведение тренингов для сельского населения, соответствующих конференций, заседаний за круглым столом, семинаров по привлечению экспертов ЕС, организация учебных поездок в государства-члены ЕС.

На территории Украины при поддержке ЕС создаются системы туристических информационных центров, в рамках программ технической помощи Twinning Projects. Общей целью реализации этого проекта является создание эффективной и действенной системы распространения информационно-рекламных материалов через обеспечение функционирования сети центров туристической информации в регионах Украины.

Сотрудничество со странами Европейского Союза и использование их опыта в области туризма будет способствовать успеху и поможет Украине сформировать свою политику в сфере туризма, разработать законодательно-нормативную базу отвечающих нормам и стандартам ЕС. Такое сотрудничество даст возможность продвинуть отечественные туристические услуги на европейский рынок и повысить их конкурентоспособность, приобщиться к международному информационному пространству, получить опыт туристической деятельности успешных предприятий стран ЕС. Украина имеет все возможности стать одним из ведущих европейских туристических центров Европы, поскольку имеет соответствующий туристическо-рекреационный потенциал.

С целью имплементации директив ЕС актуальным является конструктивное решение вопросов либерализации формальностей, связанных с въездом иностранцев в Украину; повышение качества и

совершенствование туристических услуг, разработка системы стандартизации и сертификации предприятий туристической сферы в Украине, которые могли бы соответствовать международным стандартам и нормам Европейского Союза; осуществление инвестиционной деятельности и оказание технической помощи со стороны государств Европейского Союза; создание соответствующей системы подготовки, переподготовки, подбора персонала и повышение их квалификации, занятого в туристической сфере Украины, путем обучения и стажировки в странах Европейского Союза; популяризация положительного туристического имиджа Украины на европейском рынке.

Главной задачей, способствующей быстрее имплементации законодательства ЕС, помощь со стороны Европейского Союза по привлечению инвестиций в расширение и улучшение туристической и курортной инфраструктуры Украины, проведение международных семинаров и научных конференций с участием иностранных коллег, изучение опыта организации туристической деятельности в странах Европейского Союза, разработка ноу-хау в предоставлении туристических услуг, изучение стандартов и норм обслуживания туристов Европейского Союза.

Необходимо наладить систему обмена опытом на постоянной основе с соответствующими структурами ЕС, адаптировать отечественное законодательство в сфере туризма в соответствующие нормы ЕС, организовать систему сертификации в туристической отрасли, разработать механизм внедрения международных стандартов качества туристических услуг на украинском рынке туристических услуг.

Имплементация законодательства ЕС открывает большие возможности для использования организационно-финансовых механизмов и повышения экономической эффективности национальной туристической сферы. Специальное представительство Украины при ЕС Гостурадминистрация подала заявку о включении Украины в перспективные программы сотрудничества в сфере туризма, в частности финансовой и технической помощи, а также инвестиционные проекты ЕС. Это качественно повлияло бы на развитие туристической сферы Украины, способствовало бы социально-экономическому и культурному развитию Украины.

Одним из важнейших мероприятий, связанных с имплементацией директив ЕС, является создание комфортных условий для туристов и путешествующих лиц. Для этого необходимо реализовать инвестиционные проекты по реконструкции и строительству объектов туристической инфраструктуры, создать сеть специализированных объектов туристической инфраструктуры, обустроить существующие и оборудовать новые места кратковременного отдыха автотуристов, обеспечить информационную поддержку (карты, схемы, справочники, буклеты для автотуристов), создать информационный банк данных с планами туристических маршрутов и объектов туристической инфраструктуры, информационных туристических пунктов. Украина также заинтересована в привлечении технической помощи ЕС для реализации совместных проектов в сфере туризма (исследование состояния туристической инфраструктуры транспортных коридоров - дорожной сети, туристических потоков и т.п.) в рамках реализации Программы развития туристической инфраструктуры.

Практический опыт стран с развитым туризмом доказывает необходимость предоставления государственной поддержки развития туризма, в частности финансирования международной деятельности как одного из основных направлений реализации государственной политики в сфере туризма, является предпосылкой развития международного туризма, формирования отрасли как высокодоходного сектора экономики, фактора социального развития и культурного подъема страны при сохранении ее самобытности, гармоничной интеграции Украины в европейские и мировые глобализационные туристические процессы.

Итак, вопросы развития отрасли туризма в Украине является весьма актуальным вопросом, поскольку именно он аккумулирует средства местных бюджетов, способствует созданию рабочих мест, развивает секторы экономики, которые связаны с предоставлением туристических услуг, способствует развитию социальной и производственной инфраструктуры в туристических центрах, увеличивает поступления валюты.

Итак, Украина заинтересована в продолжении и углублении евроинтеграционного направления, прежде всего, с учетом задач имплементации соответствующих директив и стандартов ЕС; либерализации пограничных и таможенных формальностей для туристов, которые осуществляют путешествия между Украиной и государствами-членами ЕС, которые являются для Украины генерирующими туристическими рынками; приведение качества туристических услуг с международными стандартами, гармонизации системы стандартизации и сертификации предприятий туристической и курортной сферы, предоставляющих услуги размещения и питания в Украине, с нормами ЕС; привлечение финансовой и технической помощи со стороны ЕС в туристическую и курортную отрасль Украины по реализации приоритетных проектов развития туризма, в том числе на региональном уровне, в сфере сельского зеленого туризма, малого и среднего туристического бизнеса, трансграничного сотрудничества, развития инфраструктуры туризма вдоль транспортных коридоров, а также популяризации позитивного туристического имиджа Украины на европейском рынке.

Список использованных источников

1. Державна служба статистики України [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://ukrstat.gov.ua>.
2. Розпорядження Кабінету Міністрів України від 16 березня 2017 № 168-р Про схвалення Стратегії розвитку туризму у курортів на період до 2026 року [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://ukrstat.gov.ua>.
3. Угода про асоціацію між Україною, з однієї сторони, та Європейським Союзом, Європейським співтовариством з атомної енергії і їхніми державами-членами, з іншої сторони. Офіційний вісник України від 26.09.2014 – 2014 р., № 75, том 1, стор. 83, стаття 2125. rada.gov.ua/laws/show/984_011.

ПЕРСПЕКТИВЫ ЭКОНОМИЧЕСКОГО РАЗВИТИЯ РЕСПУБЛИКИ МОЛДОВА НА ОСНОВЕ КЛАСТЕРОВ

Елена Сергеевна ЦЕПИЛОВА
доктор экономических наук, доцент, профессор
кафедры регионального управления ИГСУ РАНХиГС
при Президенте РФ
e-mail: es.tsepilova@migsu.ru

Целью данной статьи является развитие теоретических основ экономического развития республики Молдова на основе кластеров. В ходе исследования были использованы такие методы, как систематизация, сравнительный и комплексный анализ, синтез, статистический.

В работе систематизирован опыт и результаты кластерной политики Республики Молдова, Российской Федерации и отдельных европейских стран, что позволило определить перспективы и синергетический эффект от развития кластеров. В рамках исследования сформулированы направления по оптимизации организационного механизма взаимодействия между участниками кластера и уровнями власти, позволяющие обеспечить эффективное функционирование кластеров. В результате предложены меры по поддержанию уже действующих и созданию новых кластеров в Республике Молдова.

Ключевые слова: кластер, кластерное развитие, кластерный потенциал, кластерная политика.

The purpose of this article is development of theoretical foundations economic development of the Republic of Moldova on the basis of clusters. In research where used such methods as systematization, comparative and complex analysis, synthesis, statistical method.

The present article systematizes the experience and results of the cluster policy of the republic of Moldova, Russian Federation, individual European countries, that made it possible to determine the prospects and synergetic effect from the development of clusters. Within the framework of the research, measures have been proposed to optimize the organizational mechanism of interaction between the participants of the cluster and the governmental levels that allow to ensure the effective functioning of clusters. As the result -measures have been proposed to support the already existing and to create new clusters in the republic of Moldova.

Keywords: cluster, cluster development, cluster potential, cluster policy.

JEL Classification: R12.

Введение. Актуальность выбранной темы обусловлена тем, что развитие территориальных кластеров в Республике Молдова является одним из перспективных элементов региональной политики и условий повышения конкурентоспособности национальной экономики. Кластерные инициативы как эффективный механизм формирования и развития кооперационных проектов получили активное распространение в регионах Российской Федерации. Более того, применение кластерного подхода нашло отражение в стратегиях социально-экономического развития отдельных регионов и муниципальных образований в России. Представляется, что российские институциональные и организационные элементы кластерной политики и их практическое воплощение представляют интерес для Республики Молдова.

Степень исследования проблемы в настоящее время и цель исследования

Теоретические подходы к функционированию кластеров отражены в научных трудах В.Л. Абашкина, Матвеевой О.А. М. Портера, С. Розенфельда и др. Отдельные вопросы теории и практики территориальных кластеров отражены в трудах Р.М. Бурханова, М.Н. Власенко, О.В. Гнеденковой, К.Н. Савина, Е.А. Черникова и др. Исследованием проблем потенциала кластерного и сетевого взаимодействия бизнеса посвящены труды молдавских ученых – А. Котелник, А. Левитской, А. Страган, Л. Шавга и др.

Целью данной статьи является развитие теоретических основ экономического развития республики Молдова на основе кластеров.

Используемые методы и материалы

В ходе исследования были использованы такие методы, как систематизация, сравнительный и комплексный анализ, синтез, статистический метод.

В настоящее время не существует единого унифицированного подхода к определению кластера. В трактовке М. Портера, под кластером понимается «сконцентрированные по географическому признаку группы взаимосвязанных компаний, специализированных поставщиков услуг, фирм в соответствующих отраслях, а также связанных с их деятельностью организаций, например, университетов, агентств по стандартизации, а также торговых объединений в определенных областях, конкурирующих, но вместе с тем ведущих совместную работу» [5].

В законодательной части формирование кластеров в Республике Молдова регламентируется Постановлением Правительства № 614 от 20.08.2013г. «Об утверждении Концепции кластерного развития промышленного сектора Республики Молдова» [6], разработанным в соответствии с Национальной стратегией развития «Молдова-2020».

Задачами государственной политики поддержки кластерного развития выделены: развитие промышленных отраслей и рост их удельного веса в национальной экономике, тесная взаимосвязь с внедрением и развитием государственной политики в области научных исследований, инноваций и

технологического трансфера; формирование предпосылок развития других секторов национальной экономики. В качестве ориентира были выбраны страны европейского союза Румыния и Чехия.

Создание кластеров, как промышленных, так и инновационно-образовательных находится в Республике Молдова на начальной стадии. В настоящее время недостаточно четко проработаны механизмы их формирования: определение их элементов, концепции развития, инструментов управления и оценки эффективности [3].

В России в настоящее время в осуществляются следующие векторы развития кластеров: поддержка совместных проектов участников кластеров вместо субсидирования отдельных предприятий; поддержка кластеров в новых стартапах, возникающих индустриях, содействие их ориентации на поиски уникальных ниш на рынках будущего; усиление межкластерного взаимодействия, продвижение на внешние рынки; кластерное развитие все чаще применяется при разработке стратегий социально-экономического развития территорий; смещение приоритетов с развития кластеров по отдельности в регионе к управлению портфелем кластеров, находящихся на разных стадиях развития; создание специальных инжиниринговых центров.

Развитие кластерных образований в Российской Федерации направлено на территории, обладающие наибольшим потенциалом развития, и определяется программой поддержки пилотных инновационных территориальных кластеров, которая предусматривает следующие формы поддержки: выделение субсидий из федерального бюджета в целях софинансирования реализации программ развития кластеров; поддержка НИОКР; инвестиции в инфраструктуру; развитие инновационной инфраструктуры (технопарки, программа поддержки МСП, нано-центры, центры инжиниринга); поддержка «потока проектов»; развитие компетенций (Президентские программы подготовки управленческих кадров); содействие развитию международного сотрудничества и др.

В реестре российской кластерной обсерватории насчитывается 109 кластеров разной направленности (авиастроение, автомобилестроение, фармацевтика, новые продукты, информационно-коммуникационные технологии, космическая и медицинская промышленность, металлургия, металлообработка, микроэлектроника и приборостроение, оборонная промышленность, биотехнологии, сельское хозяйство, туризм и др.) [7]. Европейский опыт показывает большое распространение агропромышленных кластеров, что в условиях действующего продуктового эмбарго было бы перспективным для нашей страны (в РФ только 3 кластера по данному направлению).

Из общего числа зарегистрированных кластеров на высоком уровне организационного развития находится 7,3%, на среднем- 12,8% и большинство на начальном- 79,8%. По объему привлеченных внебюджетных инвестиций с большим отрывом лидирует Камский инновационный территориально-производственный кластер Республики Татарстан (более 109 млрд руб.). Можно выделить консорциум инновационных кластеров Московской области и инновационный кластер Ульяновской области (более 10 млрд руб.). Кластеры Красноярского края, Самарской и Ульяновской областей демонстрируют темпы прироста на уровне 27–30%. В 2016 г. в кластерах-лидерах насчитывалось 175 технологических стартапов. В настоящий момент около 60% подобных компаний сформированы в Нефтехимическом территориальном кластере Республики Башкортостан и Консорциуме инновационных кластеров Московской области. В каждом из остальных инновационных кластерах их не более 15 [2].

Обратимся к зарубежному опыту. Проведенный анализ кластерных инициатив РФ и зарубежных стран позволил констатировать, что в настоящее время процессами кластеризации охвачено более 50% экономик ведущих стран. Отдельные аспекты кластерной политики некоторых зарубежных стран представлены в таблице 1.

Таблица 1

Особенности кластерной политики в РФ и зарубежных странах⁶²

Страна (число кластеров)	Особенности кластерной политики
Россия (109)	Создана российская кластерная обсерватория. Направления поддержки кластеров: - выделение субсидий из федерального бюджета; - поддержка НИОКР; - инвестиции в инфраструктуру; - развитие инновационной инфраструктуры (технопарки, программа поддержки МСП, нано-центры, центры инжиниринга); - поддержка «потока проектов»; - развитие компетенций (Президентские программы подготовки управленческих кадров); - содействие развитию международного сотрудничества кластеров и др.
США (380)	Создана высококонкурентная среда. Кластерный принцип построения экономики с политикой низкого вмешательства государства, активное формирование рыночной среды. Эффективная промышленная политика, направленная на стимулирование предпринимательства и реализацию адресных программ поддержки. Имеются высококвалифицированные, образованные и мобильные трудовые ресурсы.
Индия (106)	Большую роль играют прямые иностранные инвестиции. Присутствует заимствование технологий из других стран, идет опора на сильные институты. Активная государственная политика в области стимулирования и развития кластеров.
Франция (96)	Активная поддержка кластеров путем роста заработной платы, развития инфраструктуры, обновления оборудования, обучение. Создается система сбора и обмена научно-технической информации (в т.ч. бенчмаркинг).
Германия (55)	Крупнейшие корпорации играют ключевую роль в осуществлении глобальных инноваций. Создают большое число рабочих мест и выступают в роли ядер инновационных кластеров взаимодействуя с университетами с организациями,

⁶² Беляева О.И., Цепилова Е.С. Перспективы региональной интеграционной политики на основе кластеров // Вестник Волгоградского государственного университета. Серия 3. Экономика. Экология. 2017. №3.

Страна (число кластеров)	Особенности кластерной политики
	занимающимися новейшими научными исследованиями. Предусмотрено финансирование инновационных проектов. Разработка и реализация стратегии маркетинга (позиционирования). Развитие новых моделей трансфера знаний и технологий.
Европейский Союз (222)	Создана Европейская кластерная обсерватория, в рамках которой действуют: Европейская кластерная платформа сотрудничества, кластерные клубы, Европейское стратегическое кластерное партнерство. Используют и внедряют методологию, разработанную Европейской инициативой по повышению кластерного потенциала, в том числе основанную на интеллектуальной специализации (смарт- технологии). Особое внимания уделяется межсекторальным связям, интернационализации, а также возможностям конкурентоспособности и предпринимательства в новых отраслях.

Европейская кластерная обсерватория (включает в себя картографирование, отчет о кластерных тенденциях, региональное табло с эко-системой, стресс-тест для самооценки) представляет собой интегрированную систему статистической информации, анализа и составления карт кластеров и кластерной политики в Европе [1]. Конечная цель заключается в оказании помощи государствам-членам и регионам в разработке смарт-специализаций и кластерных стратегий, в интеграции европейских кластерных политик и диалога заинтересованных лиц на высшем уровне.

Полученные результаты и обсуждения

По итогам анализа зарубежной практики и российского опыта реализации политики по формированию кластеров, предложены следующие меры по увеличению регионального кластерного потенциала, которые можно использовать как в России, так и в Молдове:

- периодически проводить оценку эффективности, сопровождаемую политическими решениями, для разработки региональной кластерной политики;
- усовершенствовать механизмы методической, информационной и образовательной поддержки развития кластеров и создания кластерных консорциумов в поддержку новых отраслей;
- способствовать дальнейшему внедрению и совершенствованию инструмента бенчмаркинга, проведению обучения управляющего звена;
- обеспечить координацию усилий основных заинтересованных сторон по реализации кластерной политики в регионе: органов власти, государственных структур, бизнес-объединений, НИИ, ВУЗов, технопарков, бизнес-инкубаторов и др.;
- развивать межкластерное взаимодействие (взаимное использование технологического оборудования, объектов инфраструктуры, продвижение продукции за рубеж, развитие управленческих компетенций);
- поддерживать и внедрять механизмы государственно-частного партнерства и государственных преференций;
- введение государством системы дополнительных фискальных мер по налоговому стимулированию кластерного развития;
- развитие трансграничных кластеров.

Выводы. Таким образом, формирование кластерных образований в Республике Молдова будет способствовать активизации инновационной деятельности экономических субъектов, стимулировать технологический рост, поможет преодолеть спад в производстве, а также повысит конкурентоспособность страны в мировом хозяйстве. В целях расширения числа предприятий-участников кластеров, повышения степени их инновационности и минимизации издержек, необходимо повышение эффективности региональной интеграционной политики на основе формирования кластеров и взаимодействия заинтересованных структур.

Список литературы

1. Европейская кластерная обсерватория. — [Электрон. ресурс]. — Режим доступа: <http://clusterobservatory.eu> (дата обращения: 15.06.2017).
2. Кластерная политика: достижение глобальной конкурентоспособности/ В.Л. Абашкин, С.В. Артемов, Е.А. Исланкина и др.; Мин. Эконом.развития России, АО «РВК», НИУ «ВШЭ». – М.: НИУ ВШЭ, 2017. – 324 с.
3. Левитская, А. Управление инновационным развитием региональной экономики (на основе АТО Гагаузия) / Левитская А. – дисс. ... доктора habilitat экон. наук. – Комрат, 2017.4. Матвеева, О.А. Формирование кластера как формы развития хозяйственных связей предпринимательских структур / Матвеева О.А. — автореф. дис. ... канд. экон. наук. — Санкт-Петербург, 2014. —27 с.
5. Мировая экономика. Экономика стран и регионов: учебник для академического бакалавриата / В. П. Колесов [и др.]; под ред. В. П. Колесова, М. Н. Осьмой. — М.: Издательство Юрайт, 2016. — 519 с.
6. Постановление Правительства № 614 от 20.08.2013г. «Об утверждении Концепции кластерного развития промышленного сектора Республики Молдова»
7. Российская кластерная обсерватория. — [Электрон. ресурс]. — Режим доступа: <http://cluster.hse.ru> (дата обращения: 22.07.2017).
8. Савин, К.Н. Формирование и развитие регионального кластера качества жизнеобеспечения: автореф. дис. ... доктора экон. наук / К.Н. Савин. - Тамбов, 2009. - 46 с.
9. Черников, Е.А. Государственное регулирование кластера как экономической системы: автореф. дис. ... канд. экон. наук/ Е.А. Черников. — Саратов, 2010 — 22 с.

РОЛЬ ГОСУДАРСТВЕННОГО РЕГУЛИРОВАНИЯ В РАЗВИТИИ СФЕРЫ ТОВАРНОГО ОБРАЩЕНИЯ

Ирина МЕЛЬНИК, доцент, к.э.н.

Львовский торгово-экономический университет

e-mail: gaveshta@gmail.com

На современном этапе сложилась ситуация, которая требует разработки новых научно обоснованных механизмов управления и методов регулирования развития предприятий сферы товарного обращения, как одного из важных и постоянно растущих секторов национальной экономики. Выявлено, что государственное влияние на процессы развития сферы товарного обращения должно базироваться на сочетании рыночного саморегулирования с государственными методами регулирования и стабилизации, социальными компенсациями. В процессе исследования установлено, что главной целью развития сферы товарного обращения является повышение уровня жизни населения, достижение которой возможно при условии эффективного государственного регулирования, которое должно обеспечить разработку и реализацию государственных целевых программ. В исследовании обобщаются формы государственного регулирования деятельности предприятий сферы товарного обращения как экономических субъектов многоукладной рыночной экономики; определяются нормативно-правовые правила установления взаимосвязей между субъектами хозяйствования и государством. Исследования показывают, что государственное регулирование сферы товарного обращения можно осуществлять по двум направлениям: прямое государственное вмешательство в форме создания новых рыночных структур и государственных институтов и создание условий для саморегуляции и устойчивого развития негосударственных структур сферы товарного обращения. Обоснованно меры государственного регулирования и государственной поддержки сферы товарного обращения в целом и ее отраслей в частности.

Ключевые слова: товарное обращение; развитие; государство; регулирование; мероприятия.

At the present stage, a situation has emerged that requires the development of new scientifically based management mechanisms and methods for regulating the development of enterprises in the sphere of commodity circulation, as one of the important and constantly growing sectors of the national economy. It was discovered that the state influence on the processes of development the commodity circulation sphere should be based on a combination of market self-regulation with state regulation, stabilization methods, and social compensations. In the course of the research, it was established that the main goal of the development of the commodity circulation sphere is to raise the standard of living of the population, the achievement of which is possible under conditions of effective state regulation, which should ensure the analysis and implementation of existing target programs. The article generalizes the forms of law-enforcement activity of active enterprises of the sphere of commodity circulation as economic entities in the framework of a market economy; The legal regulations of the establishment of interconnections between economic entities and the state are determined. Studies show that state regulation of the sphere of commodity circulation is carried out in two directions: direct interventions in the establishment of new market structures and government orders, and the creation of conditions for self-organization and sustainable development of undifferentiated structures of the commodity circulation sphere. The measures of state regulation and state support of the sphere of commodity circulation in general and its branches in particular are substantiated.

Keywords: Commodity Circulation; Development; Government; Regulation; Measures

JEL Classification: F10, H10.

Сфера товарного обращения во многом определяет эффективность всего общественного воспроизводства, поскольку является одним из важных и постоянно растущих секторов национальной экономики. Структура валовой добавленной стоимости по видам экономической деятельности, по данным Государственной службы статистики Украины, демонстрирует, что доля сферы товарного обращения в последние годы колебалась в пределах 11-12%, здесь занято 25,6% от общего количества занятых работников у субъектов хозяйствования (предприятий и физических лиц-предпринимателей) и 5,6% от общего количества населения Украины. На торговлю приходится 8,8% валовых капитальных инвестиций, осуществляемых предприятиями различных видов экономической деятельности [1].

Вместе с тем, для обеспечения устойчивого развития любой хозяйственный процесс, объект и субъект требуют соответствующего регулирования. Это также касается и регулирования развития предприятий сферы товарного обращения. Государственного регулирования и постоянной поддержки для эффективного функционирования рыночного механизма требуют торгово-экономические отношения, которые в последнее время претерпели кардинальные изменения. На современном этапе сложилась ситуация, что требует разработки новых научно обоснованных механизмов управления и методов регулирования развития предприятий сферы товарного обращения, которые позволят адаптироваться к изменению рыночной конъюнктуры и противостоять разрушительным явлениям в экономике. Поэтому возникает необходимость глубокого научного исследования актуальных вопросов государственного регулирования этого сектора в случае изменения экономических

условий и рыночной среды деятельности субъектов хозяйствования в современных условиях.

Сложные социально-экономические условия в стране, острая проблема низкой конкурентоспособности и технологического отставания важнейших отраслей экономики требуют активизации структурной перестройки, а также поиска нового подхода к осуществлению структурных преобразований. При общем понимании важности и необходимости структурных изменений существуют различные представления о роли государства в этих изменениях.

В частности, высказывается мнение о том, что только предоставление свободы рыночному механизму повышает мобильность ресурсов и рационально их распределяет, в значительной мере способствует структурной перестройке. Итак, государственное вмешательство в формирование эффективной структуры экономики является крайне нежелательным.

В экономике развитых стран получила распространение политика дерегулирования и приватизации в рамках теории неоллиберализма, согласно которой государственное вмешательство, которое первоначально было прогрессивным явлением, со временем превратилось в тормоз для повышения эффективности экономики [7]. Сторонники этой точки зрения считают, что распределение различных благ и привилегий подчиняется не интересам научно-технического развития, а политическим амбициям чиновников, следовательно, лучшим гарантом структурных сдвигов могут быть только рынок и конкуренция. Государство в этих условиях должно только участвовать в формировании благоприятного хозяйственного климата, который обеспечивает развитие предпринимательской инициативы и конкуренции.

В Западной Европе после завершения глубоких структурных преобразований в послевоенные годы (которые по глубине и масштабам кризиса вполне сопоставимы с состоянием переходной экономики в 90-е гг. XX в.) роль государства в реформировании структуры экономики снизилась, а благодаря изменениям в институциональных и рыночных структурах, которые произошли с участием государства, периоды спадов были менее продолжительными и разрушительными. Это можно объяснить тем, что повысилась маневренность финансового обеспечения инвестиционных процессов как результат развитой кредитно-денежной системы, возросла стабильность хозяйственных структур вследствие новых информационных технологий, обеспечивающих переход к более гибким производственным связям, иначе говоря, повысился уровень зрелости рыночных отношений [8].

Однако, несмотря на широкое распространение концепций дерегулирования и проведения в этой сфере конкретных мер, в промышленно развитых странах государственная регламентация экономики продолжает оставаться весьма значительной. Поэтому существуют теоретические положения касательно влияния государства на развитие сферы товарного обращения, которые предусматривают сохранений соответствующего соотношения между рыночным механизмом и государственным вмешательством в экономическую и хозяйственную жизни предприятий и организаций этой сферы хозяйствования [4, 5, 6, 9]. Оно может быть достигнуто при соблюдении общего принципа оптимального сочетания конкуренции и регулирования. То есть, государственное воздействие на процессы развития сферы товарного обращения должно базироваться на сочетании рыночного саморегулирования с государственными методами регулирования и стабилизации, социальными компенсациями.

В процессе исследования установлено, что главной целью развития сферы товарного обращения является повышение уровня жизни населения, которое достигается путем решения важных социально-экономических задач, в первую очередь связанных с организацией рациональной структуры сферы обращения, развитием региональной и межрегиональной ее инфраструктуры, укреплением собственной экономической базы. Выполнение этих задач и достижения целей развития возможно при условии эффективного государственного регулирования, которое должно обеспечить:

- разработку научно обоснованной политики по развитию сферы товарного обращения;
- разработку концепции государственного влияния на развитие отраслей сферы товарного обращения;
- организацию эффективной системы управления, которая гибко реагирует на изменения внутренних и внешних факторов, которые влияют на развитие отдельных отраслей и сферы товарного обращения в целом;
- эффективный механизм взаимодействия с центральными органами государственной власти и органами местного самоуправления.

В результате исследования выявлено, что для эффективного развития сферы товарного обращения особенного значения приобретают нормативно-правовые правила установления взаимосвязей между субъектами хозяйствования и государством, которые можно разделить на две группы:

- 1) те, что обеспечивают возможность свободного выбора любого способа саморегуляции;
- 2) система общих обязательных правил взаимоотношений физических и юридических лиц во всех отраслях сферы товарного обращения и во всех сферах хозяйствования [10].

Эти группы правил в комплексе образуют общую сферу взаимоотношений, которые государственные и региональные органы готовы принять в качестве своих обязательств, а разграничение правовых и неправовых действий и намерений обеспечивает формирование соответствующих правовых норм функционирования сферы товарного обращения.

Исследования показывают, что государственное регулирование сферы товарного обращения должно осуществляться на основе принципа вмешательства в процессы ее развития с учетом многоукладного характера экономики, а также социальных и технологических преобразований. Осуществление указанного принципа возможно за двумя направлениями:

- прямое государственное вмешательство в форме создания новых рыночных структур и государственных институтов, а также рационализация и оптимизация функционирования действующих структур сферы товарного обращения;

- создание условий для саморегуляции и устойчивого развития негосударственных структур сферы товарного обращения.

Первое направление касается розширення сектора государственного предпринимательства сферы товарного обращения, где по разным причинам экономически невыгодная или малорентабельная деятельность негосударственных структур, независимо от вида предприятия (организации). Вместе с тем возможно использование формы некоммерческого участия в создании рыночной инфраструктуры с учетом потребности в ее структурах.

Конкретизируя роль государственного регулирования в развитии сферы товарного обращения следует выделить основные его мероприятия, а именно:

- согласование ценовой политики;

- содействие формированию государственной системы взаимодействия больших предприятий с малыми и средними;

- распределение прав и полномочий за уровнями управления развитием сферы товарного обращения;

- регулирование степени открытости внутреннего рынка.

Известно, что одним из направлений государственного регулирования является государственная поддержка как отраслей целом, так и субъектов хозяйствования в частности. Учитывая объект нашего исследования, мероприятия государственной поддержки отраслей сферы товарного обращения заключаются в:

- стимулирование внутреннего (регионального, локального) и внешнего спроса на потребительские товары и услуги;

- льготное кредитование физических и юридических лиц, которые создают новые объекты сферы товарного обращения;

- направление бюджетных средств на производство высококачественных товаров и услуг;

- содействие в формировании собственной сбытовой сети.

Таким образом, в целом изложенные основные положения и подходы к роли государственного регулирования сферы товарного обращения должны способствовать устойчивому развитию ее отраслей, предприятий, организаций и всей системы, отвечает закономерностям и требованиям современной рыночной экономики. Действенные формы и методы такого регулирования создадут условия для повышения эффективности сферы товарного обращения. Вместе с тем, эффективность государственного регулирования обеспечивается на основе надлежащей методической базе формирования и совершенствования управления экономическими процессами сферы товарного обращения, проведения оценки эффективности ее развития с учетом специфики отраслей и особенностей конкретного региона. Практическая реализация предложенных рекомендаций может способствовать улучшению хозяйственной дельности всех звеньев и составляющих сферы товарного обращения и положительно отразится на ходе экономических и социальных преобразований.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Государственная служба статистики Украины: официальный web-сайт [Электронный ресурс]. – Режим доступа : <http://www.ukrstat.gov.ua/>.
2. Анохин В. Государственное регулирование предпринимательства / Анохин В. //Хозяйство и право. – 1993. – №4. – С. 59-67.
3. Андреев В. Государственный контроль за хозяйственной деятельностью / Андреев В. // Российская юстиция. – 1997. – №2. – С. 19-21.
4. Бутко М. Державне регулювання як інструмент підвищення конкурентоспроможності регіонів / М. Бутко, Л. Подоляк // Економіка України. – 2007. – № 6. – С. 36-44.
5. Варналій З. Державна регіональна політика України: особливості та стратегічні пріоритети : [монографія] / С. Варналій. – К. : НІСД, 2007. – 768 с.
6. Голобородько А. Формування системи державного регулювання розвитку побутового обслуговування населення України / А. Голобородько // Управління розвитком. – 2010. – № 17 (93). – С. 40-42.
7. Колодій А. Неолібералізм і суспільна трансформація: деякі міркування про ідеологію реформ в Україні / Антоніна Колодій // Економічна теорія і публічна політика. Цикл конференцій “Людвіг фон Мізес і сучасні суспільства”. Збірник наукових праць / За наук. ред. Миколи Буника, Ірини Кіянки. – Львів, 2014. – С.14-29.
8. Коломицева О. Оптимізація механізму державного регулювання структурних змін в економіці України / О. Коломицева // Науковий вісник Полтавського університету економіки та торгівлі. – 2010. – № 4 (43). – С. 27-31.
9. Ляшенко В. Регулювання розвитку економічних систем: теорія, режими, інститути / В. Ляшенко. – Донецьк : ДонНТУ, 2006. – 668 с.
10. Чепурда Л. Регіональна сфера послуг: проблеми і перспективи : монографія / Л. М. Чепурда. – Черкаси : Вовчок О. Ю. [вид.], 2013. – 367 с.

REFERENCES

1. State Service of Statistics of Ukraine: official web-site [Online], Available at: <http://www.ukrstat.gov.ua/>.
2. ANOHIN V. State Regulation of Entrepreneurship, *Business and Law*, 1993, 4, pp. 59-67. ISSN 0134-2398.
3. ANDREEV V. State control of economic activity, *Russian Justitia*, 1997, 2, pp. 19-21. ISSN 0131-6761.

4. BUTKO M., PODOLYAK L. Government regulations as tools to increase the competitiveness of regions, *Economy of Ukraine*, 2007, 6, pp. 36-44. ISSN 0131-775X.
5. VARNALIY Z. State Regional Policy of Ukraine: Peculiarities and Strategic Priorities. – K.: NICD, 2007, 786 p. ISBN: 966-554-108-0.
6. HOLOBOROD'KO A. Formation of the state regulation system of consumer services development in Ukraine, *Development Management*, 2010, 17(93), pp. 40-42. ISSN 2413-9610.
7. KOLODIY A. Neo-liberalism and social transformation: some reflections on the ideology of reforms in Ukraine, *Economic Theory and Public Policy, Series "Ludwig von Mises and Contemporary Societies" : a Collection of Research Papers*, 2014, pp.14-29. ISBN 978-617-644-020-8.
8. KOLOMYTSEVA O. Optimization of the state regulation mechanism of structural changes in Ukrainian economy, *Scientific Bulletin of Poltava University of Economics and Trade*, 2010, 4(13), pp. 27-31. ISSN 2409-6873.
9. LYASHENKO V. Regulation of the economic systems development: theory, regimes, institutes. – Donetsk: DNTU, 2006, 668 p.
10. CHEPURDA L. Regional services: challenges and perspectives. – Cherkasy: Vovchok O.Y., 2013, 367 p. ISBN 978-966-8645-64-8.

ANALIZA PIEȚEI CEREALELOR PRIN ABORDAREA MIXULUI DE MARKETING

Sergiu MÎRZA, lector univ.,
Universitatea Agrară de Stat din Moldova
e-mail: s.mirza@mail.ru

Dezvoltarea specifică a activității de marketing în cadrul entităților economice agricole impune schimbarea analizei tradiționale a pieții prin studierea cererii și ofertei în analiza pieței prin abordarea mixului de marketing. Pentru gospodăriile producătoare de cereale analiza pieței prin prisma mixului de marketing presupune analiza tuturor elementelor marketingului-mix: produs, preț, plasament, promovare și personalul după formula 5 "P". Rezultatele cercetării elementelor marketingului-mix pe piața cerealelor din republică au demonstrat tendințe atât pozitive, cât și negative în dezvoltarea gospodăriilor producătoare de cereale. Această cercetare a fost îndreptată spre ajutorarea dezvoltării gospodăriilor producătoare de cereale care să analizeze activitatea sa prin prisma elementelor marketingului-mix implementând în așa mod instrumentele de marketing.

Cuvinte-cheie: piața cerealelor, mixul de marketing, mixul de produs pe piața cerealelor, mixul de preț pe piața cerealelor, mixul de distribuție pe piața cerealelor, mixul de promovare pe piața cerealelor, mixul de personal pe piața cerealelor, rentabilitatea cerealelor.

The specific development of the marketing activity within the agricultural economic entities requires a different not traditional analysis of the market by studying the market demand and supply by addressing the marketing mix. Regarding the enterprises producing cereals using this approach of market analysis through the marketing mix involves a research on all elements of marketing mix: product, price, placement, promotion and staff, according to the 5 "P" formula. If regarding the modern enterprises activity and experience we could see certain monitoring and assessment procedures for all elements in work of the marketing mix. In order to determine the impact and effect of the actions undertaken in the field of the product, price, distribution, communication and staff it is necessary to assess the outcome of actions for implementing the marketing mix elements. The profitability level of the cereals producing households represents a form of assessment of combination precision of elements of the marketing mix within the agricultural enterprises.

Keywords: Cereals Market, Marketing Mix, Product Policy On The Grain Market, Grain Market Pricing Policy, Distribution policy in the grain market, grain market promotion policy, personnel policy on the grain market, the profitability of grain.

Introducere

Direcțiile de analiză a elementelor mixului de marketing sunt: pentru produs – sortimentul, calitatea, marca, ambalajul, serviciile, etc.; pentru preț – nivelul prețului, componența prețului, adaosul comercial, reduceri, condiții de creditare, etc.; pentru plasament – canalele de distribuție, transportul, manipularea, depozitarea etc.; pentru promovare – instrumentele promovării, canalele de comunicare cu piața etc.; pentru personal – numărul, calificarea și stagiul lucrătorilor implicați în activitatea gospodăriilor agricole.

Se știe cu certitudine că pe lângă vectorul conceptului 5 „P” care este orientat spre studierea intereselor vânzătorului mai există și vectorul influenței consumatorului care contravine vectorului vânzătorului și se exprimă prin formula 4 „C” ultima are la bază următoarele patru elemente: utilitatea mărfii, valoarea mărfii, accesibilitatea mărfii și informarea sau comunicarea (figura 1).

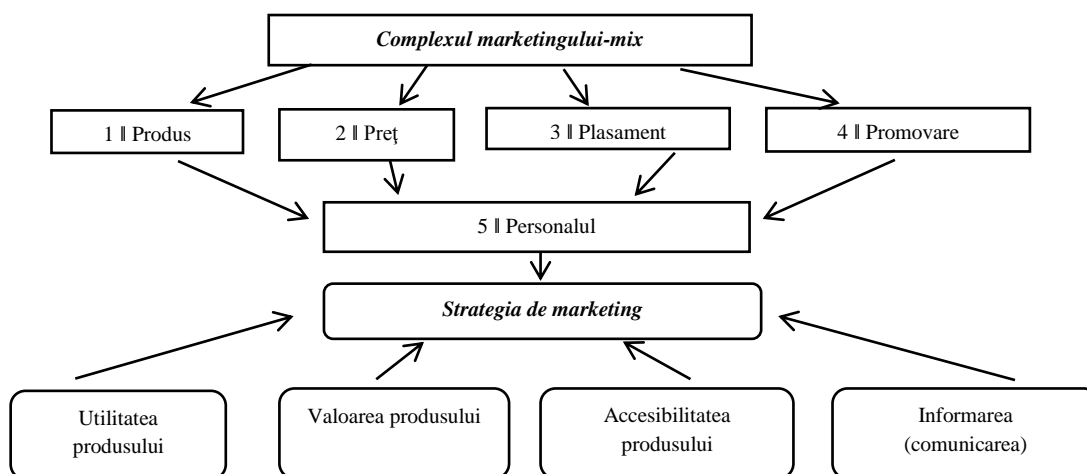

Figura 1. Legătura reciprocă dintre elementele marketingului-mix și consumatori în procesul elaborării strategiei de dezvoltare a activității de marketing

Sursa: Elaborată de autor.

Figura de mai sus reflectă contradicțiile existente dintre vânzător și cumpărător. Din această cauză, în economia reală vânzătorul trebuie să-și adapteze acțiunile sale la cerințele cumpărătorului. Pe de altă parte, cumpărătorul trebuie să-și coreleze cerințele sale cu condițiile reale ale producerii.

Conținutul de bază

Un element important al complexului marketingului-mix este **produsul**. În acest scop, vom studia și evalua produsele de pe piața cerealelor, problemele produselor în cauză pe piață și tendințele de dezvoltare a produselor cerealiere pe piață. Aceasta va permite de a elabora o strategie eficientă de dezvoltare a activității de marketing în cadrul gospodăriilor agricole.

După un deceniu de extindere a suprafețelor cu semnificații variabile ale productivității medii la hectar la culturile cerealiere ocupă anual o suprafață de circa 900-950 mii hectare, iar în anii obișnuiți asigură o recoltă globală de 2200-2600 mii tone. În medie doar a treia parte din producția recoltată este comercializată pe piață, iar restul este folosită pe teren în calitate de hrană, furaje și semințe (figurile 2 și 3).

Datorită precipitațiilor atmosferice optime în aspect cantitativ și temporar producția de cereale în anul 2016 a fost una din cele mai înalte din ultimul deceniu.

Ca produs al ramurii cerealelor, porumbul a fost tradițional cea mai semnificativă cultură preferată de producători mici și mijlocii în calitate de sursă de cereale de securitate alimentară, fiind folosit totodată ca furaj pentru vite. Producția globală de porumb a constituit în medie circa 1,4 milioane tone, deși aceasta de asemenea era afectată frecvent de perturbări climatice grave.

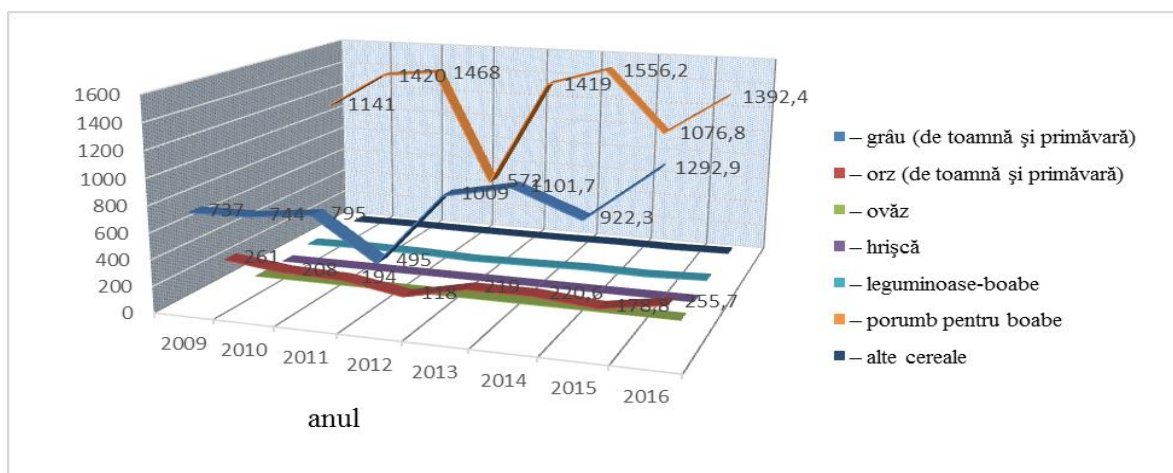

Figura 2. Producția de cereale în Republica Moldova în perioada 2006-2016, mii tone
Sursa: Elaborată de autor în baza datelor B.N.S. [1].

Majoritatea cantității de porumb obținute de fermierii mici este destinată consumului intern (alimentar și furajer), iar anumite cantități limitate, recoltate de producătorii mari sunt comercializate pe piață.

După importanța sa grâul este cel de-al doilea produs cerealiere din Republica Moldova care se plasează pe locul doi din punct de vedere al suprafețelor cultivate. Cu toate acestea, producția obținută și suprafețele cultivate au variat considerabil în perioada analizată (de la circa 691 mii tone în anul 2006, la 1392,4 mii tone în anul 2016). Aceasta se datorează secetelor periodice, înghețurilor frecvente și vânturilor puternice.

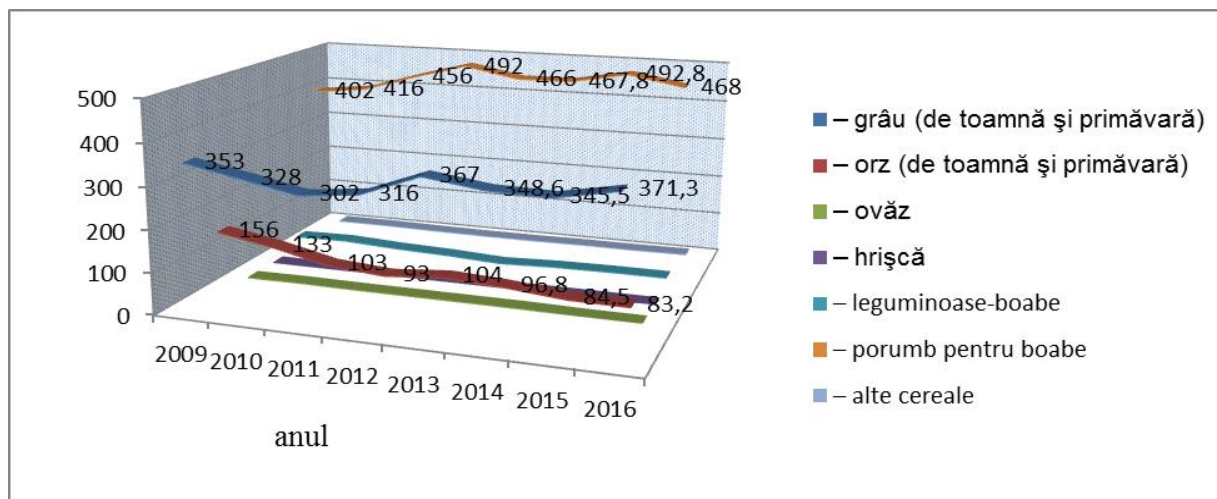

Figura 3. Terenurile ocupate cu culturi cerealiere în Republica Moldova în perioada 2006-2016, mii ha
Sursa: Elaborată de autor în baza datelor B.N.S. [1]

Spre deosebire de porumb, grâul este produs preponderent pentru comercializare de către operatorii consolidați care, de obicei, au câteva sute de hectare de terenuri arabile proprii și arendate pe un termen scurt sau mediu. Cu regret, și producția de grâu a înregistrat scăderi semnificative în anul 2007 (până la circa 406 mii tone) și în anul 2012 (până la circa 495 mii tone). Dar acest declin a fost mai puțin drastic decât în cazul producției de porumb care reprezintă doar aproximativ 55 % din producția medie din perioada analizată (figurile 2 și 3).

Începând cu anul 2007 se constată o scădere treptată a suprafeței totale cultivate cu plante cerealiere, deoarece fermierii și-au concentrat atenția preponderent asupra produselor cu o valoare adăugată mai înaltă, cum ar fi fructele și legumele.

Agravările grave (în special, în domeniul comerțului cu produse agricole), proprii procesului de tranziție la economia de piață au avut un impact negativ asupra productivității culturilor cerealiere. Fermierii autohtoni au reacționat prompt la această situație prin reducerea aplicării unor substanțe (în special, a fertilizanților și mijloacelor de uz fitosanitar), dar nu și prin reducerea suprafețelor cultivate. Deși productivitatea plantelor a scăzut, volumul producției a fost totuși menținut, cel puțin la început, prin extinderea substanțială a suprafețelor cultivate. Aceasta se explică prin faptul că cerealele au rămas o alternativă atractivă pentru producătorii mai mari, cu acces limitat la resursele de creditare. Lucrul dat se întâmplă, în primul rând, din cauza că producătorii în cauză nu necesită sume mari de numerar până la recoltare, iar culturile cerealele pot fi cultivate pe suprafețe extinse care asigură un venit suficient și dau posibilitatea de a acoperi investițiile efective.

După cum se știe, un element important al marketingului-mix este **prețul** de aceea în continuare urmează să examinăm evoluția politicii de preț pe piața cerealelor. Pentru a elabora strategia de dezvoltare a activității de marketing în cadrul gospodăriilor agricole, este necesar de identificat tendințele evoluției prețurilor și ale soluționării problemelor ce mereu apar pe piața cerealelor. De obicei, prețurile la produsele cerealiere se stabilesc în dependență de:

- cererea și oferta de produse agricole;
- concurenții de pe piața cerealelor;
- competitivitatea cerealelor;
- reglementarea de către stat a politicii de achiziții, de acordare a subvențiilor și dotărilor.

Datele referitor la nivelul prețurilor la diverse tipuri de cereale sunt prezentate în tabelul 1.

Tabelul 1

Dinamica prețurilor la diverse tipuri de cereale în toate categoriile de gospodării agricole din Republica Moldova, lei/tonă

Anul	Prețul mediu la cereale	inclusiv la:			
		grâu	orz	porumb pentru boabe	leguminoase-boabe
2006	1114	1077	1065	1284	1128
2007	2215	2155	2101	2654	2216
2008	1511	1464	1412	1555	1511
2009	1054	961	1186	1480	1051
2010	1783	1600	1610	2257	1777
2011	2136	1987	2750	2330	2124
2012	2592	2463	1541	2906	2571
2013	1845	1754	1097	2069	1830
2014	1982	1986	1143	1951	1873
2015	2513	2430	1449	2674	2374
2016	2294	2218	1323	2441	2167
2016 în % față de 2006	de 2,1 ori	de 2,1 ori	124,2	190,1	192,1

Sursa: Elaborat de autor în baza datelor B.N.S. [1].

Datele tabelului de mai sus indică că atât prețul mediu de vânzare al cerealelor, cât și prețul fiecărui tip de cereale în parte este în creștere. Astfel, în anul 2016 față de anul 2006 prețul la grâu s-a majorat de 2,1 ori, la orz – cu 24,2 %, la porumbul pentru boabe – cu 90,1 %, iar prețul la leguminoase-boabe – cu 92,1 %.

Încă un element important al marketingului-mix pentru elaborarea strategiei de dezvoltare a activității de marketing în cadrul gospodăriilor agricole este **plasamentul sau distribuția**.

Se știe că comercializarea cerealelor pe piața autohtonă are loc prin două canale majore. Astfel, în cazul producătorilor mai mici aceștia vând cereale firmelor comerciale mici prin intermediul agenților săi regionali care la rândul său le vând companiilor comerciale mai mari sau brutăriilor private. În cazul producătorilor mai mari aceștia stabilesc relații contractuale directe de lungă durată cu comercianții orientați spre export sau firmele internaționale care le oferă anumite facilități (inclusiv sub forma fertilizanților sau carburanților oferiți) în schimbul unei cantități de cereale livrate după recoltare. De fapt, aceștia sunt nu altceva decât niște împrumuturi tehnice a căror rată în ultimii 5 ani analizați s-a redus sub 15 %.

De asemenea pe piața internă de cereale funcționează câteva companii comerciale mari autohtone care procură produsele în cauză de la micii fermieri prin intermediul unei rețele ramificate de agenți.

Un alt cumpărător important de grâu alimentară pe piața autohtonă este Agenția Rezerve Materiale. Completarea rezervelor ca urmare a situațiilor de urgență sau prin rotația obișnuită a grâului alimentară din componența

acestora are loc, de obicei, prin intermediul tenderelor la care sunt anunțate prețurile determinate în prealabil, iar comercianții sunt invitați să indice calitatea și cantitatea preconizată de a fi oferite la prețul stabilit. Grâul din rezervele strategice este, de regulă, utilizat pentru aprovizionarea combinatelor de panificație mari din mediul urban și urmărește scopul de a menține controlul asupra prețurilor la pâine care trebuie să rămână accesibile pentru părțile populației cu venituri mici.

Cantitățile depozitate nemijlocit în cadrul gospodăriilor agricole din Republica Moldova au fost minime pe parcursul istoriei. Cerealele, de obicei, erau păstrate în hambare cu acoperiș, iar termenele stocării nu depășeau câteva luni după recoltare. De asemenea există un șir de magazine în cadrul morilor, unde materia primă se păstrează înainte de prelucrare. Depozitarea oficială pe termen mai lung se efectuează prin intermediul unui sistem de elevatoare, a căror capacitate de păstrare constituie circa 1,2 milioane tone. Dacă luăm în considerație faptul că volumul producției de cereale s-a redus considerabil din timpul fostei R.S.S.M., se poate conchide că țara are o capacitate de depozitare excesivă care este utilizată în proporție de circa 24 %. Majoritatea acestor elevatoare (sau circa 23 la număr) fac parte din sectorul privat (80 % din drepturile de proprietate sunt deținute de companiile „Trans-Oil Group” și „W. J. Grains”), pe când statului îi revine o cotă de la 30 la 80 % în capitalul social al altor 8 elevatoare. De menționat că în ultimul deceniu, datorită investițiilor private crescând în modernizarea acestor amplasamente utilizarea elevatoarelor devine din ce în ce mai activă.

Începând cu anul 2002 a fost înregistrată o creștere semnificativă a numărului de mori private mici care sunt situate predominant în spațiul rural. Majoritatea dintre acestea macină grâu pentru populația locală. Actualmente în țară sunt înregistrate peste 150 de mori dintre care numai la trei statului îi revine o anumită cotă în capitalul social. Morile în cauză pot prelucra circa 40000 tone de grâne pe lună. Multe dintre morile mari procură cereale de la comercianții locali și entitățile agricole mari, iar în unele cazuri le obțin în urma lucrării terenurilor agricole proprii. Cu regret, o parte din mori funcționează episodic, iar capacitatea potențială de producție a acestora este utilizată doar parțial.

De asemenea în Republica Moldova sunt înregistrate circa 230 de brutării care produc pâine de calitate diferită. Combinatele de panificație de proporții mari procură făină de la comercianții privați care, la rândul său, o importă din țările vecine, precum și de la morarii privați. În unele cazuri făina este obținută prin intermediul operațiunilor integrate pe verticală de la propriile mori. Totuși, din cauza incertitudinii și caracterului imprevizibil al politicilor promovate de Guvernul Republicii Moldova, numărul brutăriilor (în special, al brutăriilor mici) crește permanent. În încercarea de a evita distorsiunile de pe piața autohtonă a cerealelor, acestea integrează operațiunile de morărit și de obținere a produselor de panificație. Combinatul de panificație „Franzeluța” S.A. este singurul combinat de panificație din țară în care statul deține o parte semnificativă de acțiuni. În prezent subdiviziunile acesteia funcționează în peste 30 de localități din țară și produc anual circa 64 000 tone de pâine și produse de panificație.

În continuare în tabelul 2 sunt prezentate date privind volumul și structura vânzărilor de cereale în funcție de canalele de distribuție. Datele acestui tabel ne relatează că volumul de bază al cerealelor se realizează prin intermediul pieței, rețelelor proprii de comercializare și prin tranzacții barter. De asemenea observăm că ponderea realizării prin intermediul întreprinderilor și organizațiilor de colectare și prelucrare a producției agricole s-a majorat de la 14 % în anul 2006 la 41,3 % în anul 2016. Totodată s-a redus esențial ponderea altor canale de realizare – de la 86 % în anul 2006 la 58,7 % în anul 2016. Aceasta ne mărturisește despre faptul că producția de cereale este folosită tot mai frecvent pentru prelucrare și transformare în alte produse necesare pieței.

Tabelul 2

Volumul și structura vânzărilor de cereale prin diverse canale de distribuție în Republica Moldova

Canalul de distribuție	Anul									2016 în % față de 2006
	2006	2009	2010	2011	2012	2013	2014	2015	2016	
Volumul vânzării, mii tone										
Vândut, total inclusiv:	780,5	971,8	830,2	878,4	625,0	1130,5	1426,8	1070,3	1091,9	139,8
• întreprinderilor și organizațiilor de colectare și prelucrare a producției agricole	109,1	175,1	124,2	127,3	105,9	449,2	632,0	433,5	450,7	de 4,1 ori
• pe alte căi de comercializare (pe piață, prin intermediul rețelei proprii de realizare, prin tranzacții barter)	671,4	796,7	706,0	751,1	519,1	681,3	794,8	636,8	641,2	95,5
Structura vânzărilor, %										
Vândut, total inclusiv:	100	100	100	100	100	100	100	100	100	-
• întreprinderilor și organizațiilor de colectare și prelucrare a producției agricole	14	18	15	14	17	40	44	40,5	41,3	+27,3 p.p.
• pe alte căi de comercializare (pe piață, prin intermediul rețelei proprii de realizare, prin tranzacții barter)	86	82	85	86	83	60	56	59,5	58,7	-27,3 p.p.

Sursa: Elaborat de autor în baza datelor BNS [1].

În republică au avut loc schimbări esențiale în structura canalelor de realizare a produselor cerealiere din motivul privatizării întreprinderilor de colectare și prelucrare, întreprinderilor comerciale, precum și din cauza agravării situației financiare a producătorilor agricoli și limitării accesului acestora la sfera circulației producției proprii fabricate.

Actualmente cele mai importante canale de distribuție a cerealelor pentru producătorii agricoli sunt:

- distribuția cerealelor pe piața locală prin rețeaua comerțului cu amănuntul și cu ridicata, precum și întreprinderilor prelucrătoare;

- distribuția cerealelor populației și angajaților în contul achitării datoriilor salariale;

- distribuția cerealelor prin tranzacții de barter întreprinderilor industriale.

De menționat că la operațiunile de barter pot participa mai mulți parteneri care, deseori procedează la revânzarea cerealelor, întrucât nu dispun de spații pentru păstrarea acestora. De obicei, fiecare intermediar în procesul revânzării produselor cerealiere majorează într-o anumită proporție venitul, ceea ce conduce la creșterea prețului pentru consumatorul final. Prin această formă de distribuție a producției suferă atât consumatorul final, cât și producătorul de cereale. Producătorii de cereale sunt dezavantajați din cauza că își vând producția la un preț mai scăzut. Printre altele aceasta se datorează faptului că cerealele reprezintă unul dintre primele tipuri de produse care se recoltează în gospodăriile agricole și le asigură venitul atât de necesar.

O parte din produsele cerealiere sunt comercializate angajaților din agricultură în contul retribuirii muncii. În cazul dat producătorii agricoli de asemenea achită impozitele legate de realizarea mărfurilor în cauză.

Lărgirea comerțului cu cereale prin canalul pieței locale reprezintă un factor pozitiv, dar numai în cazul când există un mecanism corespunzător de mișcare a produselor agricole. Însă în practică comerțul prin intermediul pieței locale deseori are un caracter tenebru și spontan.

Astfel, putem concluziona că producătorii agricoli au la dispoziție trei canale de distribuție:

- contribuția fiecărei entități la formarea rezervei de stat de cereale;

- efectuarea operațiunilor de barter, cu recepționarea resurselor materiale necesare gospodăriei;

- prin diferite structuri comerciale, cu încasarea nemijlocită a numerarului.

Un element important al complexului marketingului-mix reprezintă **promovarea**, care este folosită pentru: furnizarea informației, stimularea cererii, diferențierea produselor agricole, familiarizarea clienților cu avantajele oferite de produsele cerealiere, neutralizarea informațiilor nefavorabile, dezvoltarea campaniilor de publicitate bazate pe rezultatele testărilor produselor agricole ale diferitor producători.

Includerea promovării în mixul de marketing justifică rolul care aparține acțiunilor promoționale în procesul producerii și vânzării produselor cerealiere. Diversitatea problemelor cu care se confruntă comunicarea în domeniul pieței cerealelor este determinată de complexitatea deciziilor referitoare la mărimea resurselor posibile alocării pentru diferite instrumente promoționale, cum ar fi: publicitatea, promovarea vânzărilor, relațiile publice, utilizarea mărcilor, manifestările promoționale, etc. Astfel, promovarea are loc, în special, datorită capacităților de vânzare proprii ale gospodăriei agricole. Aceste capacități potențiale sunt reprezentate de conducerea și specialiștii gospodăriilor agricole care, pe lângă obligațiunile de bază, mai au și obligațiunea de a atrage clienți suplimentari.

Gospodăriile producătoare de cereale trebuie să acorde o atenție deosebită dezvoltării relațiilor bilaterale în baza încheierii contractelor de colaborare internă și internațională, cu aplicarea la serviciile reprezentanților mass-media și ai întreprinderilor partenere. Actualmente, în republică demarează un număr mare de evenimente economice, culturale și științifice pe care gospodăria agricolă le poate utiliza în interesul său pentru sporirea imaginii proprii. În primul rând, aceasta se referă la acțiunile din cadrul Centrului Internațional de Expoziții "Moldexpo" S.A. unde au loc următoarele expoziții:

- MOLDAGROTECH (spring) – expoziție internațională specializată de mașini, echipamente și tehnologii pentru complexul agroindustrial;

- FOOD & DRINKS – expoziție internațională specializată de produse alimentare și materii prime pentru fabricarea acestora;

- FARMER – expoziție-târg internațională specializată de produse, utilaje, tehnologii agricole și meșteșuguri;

- MOLDAGROTECH (autumn) – expoziție internațională specializată de mașini, echipamente și tehnologii pentru complexul agroindustrial.

Un element relativ nou al marketingului-mix care este recunoscut de tot mai mulți specialiști în domeniu reprezintă **personalul** sau politica de personal. Gospodăriile agricole, deopotrivă cu alte entități din sectorul real al economiei țării, sunt nevoite să acorde mai mult atenția calificării, stagiului și efectivului personalului propriu. Actualmente numărul de specialiști în domeniul marketingului din cadrul gospodăriilor agricole este extrem de mic, ceea ce nu permite desfășurarea activității de marketing în aceste entități la nivelul cuvenit. Ce-i drept, majoritatea specialiștilor agrari (agronomii, inginerii, zootehnicienii etc.) posedă anumite cunoștințe în domeniul marketingului. Aceasta se explică prin faptul că în cadrul UASM, care pregătește specialiști în agricultură planurile de învățământ la toate specialitățile include unitatea de curs „Marketing”.

Practica întreprinderilor moderne atestă existența unor modalități de control și evaluare a rezultatelor activității tuturor elementelor marketingului-mix. Pentru a determina impactul și efectul acțiunilor în domeniul produsului, prețului, distribuției, comunicării și personalului e necesar de evaluat rezultatul acțiunilor ce țin de realizarea elementelor marketingului-mix. Nivelul rentabilității gospodăriilor producătoare de cereale, reprezintă o formă de

evaluare a corectitudinii îmbinării elementelor marketingului mix în cadrul gospodăriilor agricole. În acest context, vom analiza în continuare rentabilitatea gospodăriilor producătoare de cereale din republică (figura 4).

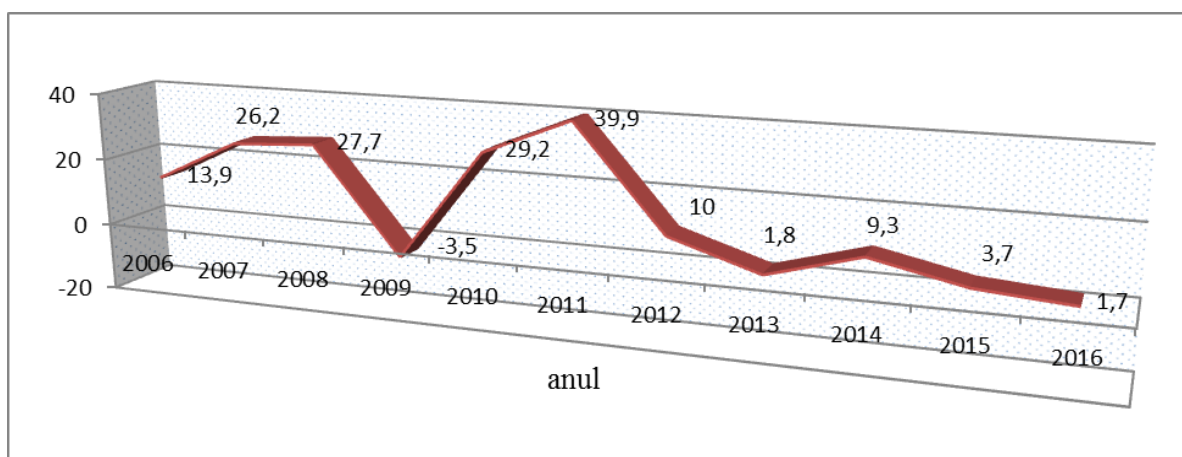

Figura 4. Rentabilitatea cerealelor în toate categoriile de gospodării agricole din Republica Moldova, %
Sursa: Elaborată de autor în baza datelor B.N.S. [1].

Datele din figura menționată denotă niște fluctuații semnificative ale rentabilității care sunt legate de reglementarea imperfectă a pieței cerealelor de către stat (efectuarea unor intervenții tardive și incomplete în domeniul achiziției cerealelor, alocarea unor mijloace mizerabile pentru modernizarea infrastructurii logistice etc.), precum și de condițiile climaterice de care depinde producerea cerealelor.

Concluzii

Rezultatele cercetării elementelor marketingului-mix pe piața cerealelor din republică au demonstrat tendințe atât pozitive, cât și negative în dezvoltarea gospodăriilor producătoare de cereale. Această cercetare a fost îndreptată spre ajutorarea dezvoltării gospodăriilor producătoare de cereale care să analizeze activitatea sa prin prisma elementelor marketingului-mix implementând în așa mod instrumentele de marketing. Astfel, pentru gospodăriile producătoare de cereale se propune atragerea atenției la următoarele momente legate de sporirea competitivității acestora prin instrumentele de marketing:

- Satisfacerea nevoilor de consum ale populației, în funcție de tradiția alimentară și gusturile consumatorilor;
- Direcționarea fluxului de cereale de-a lungul canalelor de distribuție;
- Stabilirea momentului conjunctural optim de contractare a cerealelor;
- Aprecierea și reducerea riscurilor legate de tranzacționarea produselor agricole;
- Modernizarea lanțului cerealier.

REFERINȚE

1. Anuarul statistic al Republicii Moldova. Chișinău: Editura „Tipografia Centrală”, 2016
2. Bretcu A. Marketing strategic. Reșița: Editura Eftimie Murgu, 2013. 157 p.
3. Buzilă N. Marketingul distribuției și consumul de produse agroalimentare. Timișoara: Eurostampa, 2009. 255 p.
4. Constantin M., Louis L., Jean-Claude M. Marketingul producției agroalimentare. București: ed. Didactica și Pedagogica, 1997. 492 p.
5. Doga V. Promovarea marketingului strategic în sfera agrobusinessului. În: Revistă teoretico-științifică „Economie și sociologie”, nr. 3, Chișinău: IEFS, 2010. p. 25-29.
6. Gangan S., Distribuția produselor agroalimentare: realizări și perspective. UASM, Lucrări științifice, Volumul 25(2). Chișinău: Centrul editorial UASM, 2010. p. 10-13.

ФАКТОРЫ ОБЕСПЕЧЕНИЯ КОНКУРЕНТОСПОСОБНОСТИ ПРЕДПРИЯТИЙ ПОТРЕБИТЕЛЬСКОЙ КООПЕРАЦИИ В УСЛОВИЯХ ГЛОБАЛЬНОЙ ЭКОНОМИКИ

Сергей СЕМИВ, доцент, к.э.н.,

Львовский торгово-экономический университет, Украина

E-mail: centercoop@gmail.com

На современном этапе развитие кооперативного движения в мире происходит в сложных экономических условиях, которые характеризуются обострением мировых финансовых и экономических кризисов, развертыванием локальных военных конфликтов, усилением глобальных проблем человечества, в том числе продовольственной, экологической, истощения сырьевых ресурсов, распространением бедности, вынужденной миграции и, как следствие, углублением социально-экономического неравенства населения. Несмотря на развертывание глобальной экономической нестабильности, кооперативы демонстрируют высокую конкурентоспособность, постоянно привлекая новых членов и увеличивая масштабы экономической деятельности. Так, сегодня членами Международного кооперативного альянса (МКА) являются 292 кооперативных организаций из 95 стран, объединяющих более 1 млрд. индивидуальных членов (пайщиков). Кооперативы обслуживают около половины населения мира, обеспечивают рабочими местами более 250 млн. человек, то есть больше, чем ТНК. Как свидетельствуют данные рейтинга крупнейших кооперативов мира, кооперативные предприятия являются признанными мировыми лидерами бизнеса и продают свои товары и услуги для около половины населения мира. Оборот 300 ведущих кооперативов мира, работающих в 8 глобальных секторах бизнеса, составляет 2,533 трлн. долл. США, что больше, чем, например, номинальный ВВП Бразилии, Индии или Италии.

В соответствии с данными рейтинга Coop Monitor 2016, который составлялся при поддержке секторальной организации МКА "Всемирные потребительские кооперативы" (Consumer Co-operatives Worldwide), наибольшего развития потребительская кооперация получила в странах Европы (табл. 1), при этом по количеству пайщиков лидирует Великобритания – 8,4 млн. человек.

Таблица 1

Рейтинг ведущих потребительских кооперативов мира (состоянием на начало 2015 г.)

№ п/п	Кооперативная организация	Страна	Валовой доход, млрд. долл. США
1.	Coop Swiss	Швейцария	30,8
2.	Migross	Швейцария	29,8
3.	Co-operative Group Limited	Великобритания	17,8
4.	SOK	Финляндия	17,1
5.	Federated Co-operatives Limited	Канада	9,8
6.	COOP amba	Дания	7,0
7.	Kooperativa Förbundet ekon. för.	Швеция	5,5
8.	Coop Norge	Норвегия	5,2

Источник: Coop Monitor 2016. Retrieved from URL: <http://monitor.coop>.

Анализируя предпосылки и факторы высокой конкурентоспособности кооперативов в условиях глобальной экономики, необходимо обратить внимание на несколько факторов. Во-первых, это глубокое взаимодействие потребительской кооперации с кооперативными структурами банковско-кредитной сферы. Необходимо отметить, что кооперативные банки и кредитные союзы продемонстрировали высокий уровень устойчивости во время мирового финансового кризиса. В то время, как другие банки сворачивали свою деятельность и несли убытки, кооперативные банковские учреждения наоборот наращивали объемы кредитования, в частности предприятий потребительской кооперации.

Во-вторых, это реализация потребительскими кооперативами стратегии захвата отдельных рыночных ниш. При таких стратегиях кооперативные организации концентрируют все свои ресурсы в процессе реализации бизнес-проектов для достижения лидерства на отдельных товарных рынках. Особенно эта стратегия является успешной в сфере розничной торговли и ритейла (в частности, в странах Западной, Северной Европы и Прибалтики).

В-третьих, это высокий уровень поддержки и стимулирования деятельности потребительских кооперативов на уровне государства и международных кооперативных институтов. В развитых странах Запада государство осознает важность потребительских кооперативов для преодоления безработицы, обеспечение высокого уровня занятости, поддержки незащищенных слоев населения, формирование среднего класса. Поэтому там широко практикуются государственные дотации и помощь на создание новых кооперативов, освобождение их от налогообложения на определенный период, лоббирование интересов кооперации европейскими кооперативными организациями. Этот опыт является полезным для Украины и других постсоциалистических стран, поскольку в этих странах потребительская кооперация работает в четко определенном правовом поле и вынуждена конкурировать с представителями частной формы собственности, которые часто работают в теневом секторе экономики.

В-четвертых, это распространение международной кооперации и интеграции, особенно в Европейском регионе (например, объединение скандинавских потребительских кооперативов, немецких и французских кооперативных розничных сетей и т.д.). Реализация международных проектов экономического сотрудничества кооперативов привела к усилению их конкурентных позиций на европейском рынке, привлечению инвестиций в кооперативные системы постсоциалистических стран, активизацию обмена знаниями и опытом в сфере повышения эффективности конкурентной политики.

В-пятых, это использование различных инноваций для наращивания хозяйственного оборота, привлечения новых членов в потребительской кооперации. Особенно отметим важность в этом плане таких мероприятий, как развитие электронной коммерции, привлечения к кооперации представителей социально незащищенных слоев населения, молодежи, внедрение методов глобального маркетинга и социально- и экологически ориентированных стратегий ведения бизнеса.

В-шестых, это использование внутренних резервов повышения конкурентоспособности за счет реализации на практике модели кооперативного бизнеса, что способствует высокой мотивации и отдаче работников. Такая конкурентоспособная модель позволяет ежедневно воплощать в жизнь кооперативные ценности при осуществлении хозяйственной деятельности и обеспечивать идентичность, которая отличает предприятия потребительской кооперации от экономических субъектов других форм собственности.

Выводы: Учитывая положительный зарубежный опыт, для усиления конкурентоспособности предприятий и организаций потребительской кооперации стран Центральной и Восточной Европы крайне важна их дальнейшая интеграция в международное кооперативное движение. В современных условиях нужно активнее использовать существующее единство европейского кооперативного движения для получения передового опыта ведения кооперативного бизнеса, поиска деловых партнеров для реализации совместных инвестиционных, инновационных или внешнеторговых проектов. Поэтому в центрально-восточноевропейских странах важной задачей сегодня должно стать усиление конкурентоспособности предприятий потребительской кооперации путем их вывода на новый уровень развития с сохранением их кооперативной идентичности и становления их гарантом устойчивого развития государства.

PERFEȚIONAREA CADRULUI NORMATIV NAȚIONAL PRIVIND PRACTICILE COMERCIALE NELOIALE ALE ÎNTEPRINDERILOR FAȚĂ DE CONSUMATORI

Eduard CUNICICA, lector univ.,
Universitatea Cooperatist - Comercială din Moldova
e-mail: kunichka_e@yahoo.com

La nivel de Uniune Europeană practicile comerciale neloiale sânt considerate practici care dăunează direct intereselor economice ale consumatorilor și, prin urmare, dăunează indirect intereselor economice ale concurenților legitimi – fiind identificate și enumerate exhaustiv într-o Directivă specială, având un caracter juridic obligatoriu pentru toate statele membre.

Republica Moldova, având obligația, stabilită în Acordul de Asociere RM-UE, de a transpune prevederile Directivei date, deja s-a conformat și a ajustat legislația la standardul respectiv. Astfel, analiza nivelului și a calității transpunerii prevederilor Directivei în legislația națională, constituie scopul acestei cercetări.

Utilizând metoda comparativă s-a reușit identificarea concordanțelor și neconcordanțelor, precum și înaintarea unor propuneri de perfecționare a legislației naționale privind practicile comerciale neloiale.

Cuvinte-cheie: comerciant, protecția consumatorului, practici comerciale, practici comerciale neloiale.

At European Union level, unfair commercial practices are considered practices that directly harm consumers' economic interests and therefore indirectly harm the economic interests of legitimate competitors - being identified and exhaustively listed in a special Directive, legally binding for all States.

The Republic of Moldova, having the obligation stipulated in the Moldova-EU Association Agreement, to transpose the provisions of this Directive has already complied and adjusted the legislation to that standard. Thus, the analysis of the level and quality of the transposition of the Directive into national law is the aim of this research.

Using the benchmarking method, we have been able to identify matches and inconsistencies and to put forward proposals to refine national legislation on unfair commercial practices.

JEL Classification: D18, K14, K2.

Introducere

Un rol important în activitatea de comerț o au așa numitele „practici ale întreprinderilor față de consumatori” (practici comerciale) - însemnând - orice acțiune, omisiune, comportament, demers sau comunicare comercială, inclusiv publicitatea și comercializarea, efectuată de un comerciant, în directă legătură cu promovarea, vânzarea sau furnizarea unui produs către consumatori [4, art. 2].

Dezvoltarea acestor practici, în cadrul unei zone fără frontiere interne, sunt binevenite pentru a favoriza dezvoltarea activităților transfrontaliere și numai atunci când acestea sunt loiale, în caz contrar ele sunt recunoscute ca neloiale și interzise.

Astfel, la nivel de Uniune Europeană, practicile comerciale neloiale au fost identificate și reglementate printr-o Directivă separată – Directiva 2005/29/CE a Parlamentului European și a Consiliului din 11 mai 2005 privind practicile comerciale neloiale ale întreprinderilor de pe piața internă față de consumatori [4]- care reglementează practicile comerciale cu scopul direct de influențare a deciziilor comerciale ale consumatorilor în legătură cu produsele.

Semnarea și intrarea în vigoare a Acordului de Asociere a RM-UE [7], a impus transpunerea prevederilor Directivei date în legislația națională.

Gradul de investigare a problemei la momentul actual, scopul cercetării

E de menționat, că problema perfecționării cadrului normativ privind practicile comerciale neloiale ale întreprinderilor de pe piața internă față de consumatori este pe agenda discuțiilor încă înainte de semnarea Acordului de Asociere a RM-UE.

Transpunerea prevederilor europene (a Directivei 2005/29/CE) în legislația națională a fost realizată începând cu 1 ianuarie 2012, prin Legea nr. 140 din 28 iulie 2011 pentru modificarea și completarea unor acte legislative, prin care s-a modificat în special Legea privind protecția consumatorilor [10] și Codul contravențional al RM [1]. Astfel, în Hotărârea Guvernului cu privire la aprobarea Planului național de acțiuni pentru implementarea Acordului de Asociere Republica Moldova – Uniunea Europeană în perioada 2014-2016, realizarea apropierei legislației sale naționale de actele normative ale UE și de instrumentele internaționale menționate în anexa IV la acord, era marcată cu o Notă – Acțiune realizată [5, art. 40].

Din punctul nostru de vedere, această acțiune poate fi marcată ca una tehnică, fără a avea la bază o careva investigație din punct științific. În acest context, scopul cercetării date constituie analiza nivelului și a calității transpunerii prevederilor Directivei menționate mai sus, în legislația națională, prin identificarea concordanțelor și neconcordanțelor, precum și înaintarea unor propuneri de perfecționare a legislației naționale privind practicile comerciale neloiale.

Metode și materiale aplicate

Cercetarea dată are la bază un complex de metode, așa ca: metoda istorică, analizei comparative, deducției, logico-juridică etc.

Metoda de bază, aplicată, este cea a analizei comparative a actelor legislative și normative a Republicii Moldova cu cea a Uniunii Europene, în general, precum și a unor state membre, în particular, referitor la problema

abordată. Aceasta permite în modul cel mai eficient identificarea corespunderii sau necorespunderii reglementărilor legale naționale, precum și evidențierii lacunelor în legislație, în scopul ajustării acesteia la cele europene.

Analizei sunt supuse: Acordul de Asociere a RM-UE, Directiva 2005/29/CE a Parlamentului European și a Consiliului din 11 mai 2005 privind practicile comerciale neloiale ale întreprinderilor de pe piața internă față de consumatori, legislația și actele normative ale unor state membre ale UE și a Republicii Moldova.

Rezultate obținute și discuții

Odată cu semnarea și intrarea în vigoare a Acordului de Asociere a RM-UE, are loc integrarea de facto a Republicii Moldova în spațiul politic și economic european. Aceasta, și mai mult, accentuează întreprinderea unor măsuri prompte de ajustare a reglementărilor naționale la cele europene, inclusiv și în domeniul comerțului interior, privite prin prisma protecției consumatorului.

Cooperarea în domeniul protecției consumatorilor este reglementată în capitolul 5 intitulat "Protecția consumatorului", al titlului IV a Acordului de Asociere.

În conformitate cu art. 38 al Acordului de Asociere RM-UE, părțile cooperează pentru a asigura un nivel înalt de protecție a consumatorilor și pentru a se ajunge la compatibilitatea dintre sistemele de protecție a consumatorilor.

Momentele cheie, întru atingerea obiectivelor de mai sus, conform art. 39 din Acordul de Asociere, sunt:

- urmărirea apropierei legislației în materie de protecție a consumatorilor, având la bază prioritățile menționate în anexa IV la Acordul de Asociere;

- promovarea schimbului de informații privind sistemele de protecție a consumatorilor, inclusiv legislația în materie de protecție a consumatorilor și asigurarea respectării acesteia, siguranța produselor de consum, inclusiv supravegherea pieței, sisteme și instrumente de informare a consumatorilor, instruirea consumatorilor, abilitarea și despăgubirea acestora, precum și contracte de vânzare și de prestări de servicii încheiate între comercianți și consumatori;

- promovarea activităților de formare a funcționarilor din administrație și a altor reprezentanți ai intereselor consumatorilor, precum și

- încurajarea dezvoltării asociațiilor independente de consumatori, inclusiv a organizațiilor neguvernamentale de consumatori (ONG), și a contactelor între reprezentanții grupurilor de consumatori, precum și colaborarea dintre autorități și ONG-urile care își desfășoară activitatea în domeniul protecției consumatorilor.

Din analiza anexei IV, identificăm că ajustarea legislației privind protecția consumatorilor este realizată pe câteva direcții, și anume:

- Siguranța produselor;
- Comercializare;
- Drept contractual;
- Servicii financiare;
- Credite de consum;
- Căi de atac;
- Asigurarea respectării legii;
- Cooperare în materie de protecție a consumatorilor.

După părerea noastră, direcțiile prevăzute în Acordul de Asociere, sunt bazate și reies din politicile Uniunii Europene, și anume politica din sectorul - Protecția consumatorilor și sănătatea publică [11].

Protecția consumatorului în procesul de comercializare, după cum este stabilit în Acord, implică ajustarea legislației Republicii Moldova la următoarea directivă a UE: - Directiva 2005/29/CE a Parlamentului European și a Consiliului din 11 mai 2005 privind practicile comerciale neloiale ale întreprinderilor de pe piața internă față de consumatori („Directiva privind practicile comerciale neloiale”).

Deci, identificăm niște relații în domeniul comerțului ce necesită o reglementare specială, și anume, referitor la practicile comerciale neloiale ale întreprinderilor de pe piața internă față de consumatori.

Dispozițiile referitoare la practicile date, concretizate în Directivele Parlamentului European și a Consiliului, trebuie puse în aplicare în termen de 4 ani de la intrarea în vigoare a Acordului de Asociere.

Necesitatea transpunerii prevederilor Directivei UE, într-un mod inevitabil după părerea noastră, reiese din argumentul, precum că, practicile comerciale neloiale, inclusiv publicitatea neloială, dăunează direct intereselor economice ale consumatorilor și, prin urmare, dăunează indirect intereselor economice ale concurenților legitimi [4, alin. (6)].

Astfel, prin ajustarea actelor legislative și normative naționale cu aplicabilitate asupra consumatorului la standardele UE, statul RM, pe de o parte, va asigura și garanta consumatorului un nivel ridicat de protecție, iar pe de o altă parte, va contribui la asigurarea unei concurențe sănătoase sau loiale.

Un moment important de menționat, este faptul, că Directiva 2005/29/CE impune statelor membre obligația de a transpune prevederile acesteia, iar în unele situații oferă libertatea să aleagă o reglementare care se potrivește cel mai bine tradiției lor. Anume această ultimă particularitate, după părerea noastră, lasă loc pentru diferite discuții și propuneri de perfecționare a legislației în domeniul respectiv.

Analizând legislația Republicii Moldova identificăm că relațiile date sânt reglementate și deja transpun, cu unele excepții, prevederile Directivei de mai sus, și anume: - Practicile comerciale neloiale - reglementate prin Legea privind protecția consumatorilor nr. 105 din 13.03.2003 [10], care în preambul stipulează că transpune Directiva 2005/29/CE a Parlamentului European și a Consiliului din 11 mai 2005 privind practicile comerciale neloiale ale întreprinderilor de pe piața internă față de consumatori și de modificare a Directivei 84/450/CEE a Consiliului, a

Directivelor 97/7/CE, 98/27/CE și 2002/65/CE ale Parlamentului European și ale Consiliului și a Regulamentului (CE) nr. 2006/2004 al Parlamentului European și al Consiliului.

Deci, Legea privind protecția consumatorilor nr. 105 din 13.03.2003 fiind actul legislativ care stabilește cerințele generale de protecție a consumatorilor, de asigurare a cadrului necesar accesului neîngrădit la produse și servicii, informării complete asupra caracteristicilor esențiale ale acestora, *apărării și asigurării drepturilor și intereselor legitime ale consumatorilor în cazul unor practici comerciale incorecte*, participării acestora la fundamentarea și luarea de decizii ce îi interesează în calitate de consumatori [10, art. 2, alin. (1)].

Important este de subliniat că Legea dată operează cu termenul de “practici comerciale incorecte”, pe când Directiva UE cu – „practici comerciale *neloiale*”. Evident, pentru a nu crea confuzii, ar fi necesar preluarea și utilizarea termenului “*neloiale*”, potrivit traducerii oficiale [4].

Separat de domeniul general de aplicare a Legii nr. 105, prevăzute la alin. (1) al art. 2, în alin. (2) al aceluiași articol se menționează că aceasta se aplică *practicilor comerciale incorecte* ale comercianților față de consumatori (B2C), specificate la art. 13, *înainte, în timpul și după o tranzacție comercială în legătură cu un produs, cu un serviciu*.

Comparând domeniul de aplicare a Directivei [4, art. 3, alin. (1)] cu cel al legii, identificăm că acesta corespunde, cu unica excepție – Legea nr. 105 se aplică *practicilor comerciale incorecte* ale comercianților față de consumatori, în legătură nu numai cu un produs, *ci și cu un serviciu*. Deci, prevederile naționale referitor la practicile comerciale incorecte (neloiale) precizează că sunt extinse și asupra serviciilor.

Evident prevederea legală nu contravine prevederilor Directivei, deoarece în conformitate cu lit. c) al art. 2 al acesteia - „produs” înseamnă orice bunuri sau *servicii*, inclusiv bunuri imobile, drepturi și obligații.

Ulterior, și Legea privind protecția consumatorilor nr. 105 definește ca „*produs*” - bun destinat consumului sau utilizării individuale; sânt, de asemenea, considerate produse energia electrică, energia termică, gazele și apa livrate pentru consum individual. *În cadrul practicilor comerciale se consideră produs orice bun sau serviciu*, inclusiv bunurile imobile, drepturile și obligațiile aferente [10, art. 1].

O remarcă este, că în partea ce ține de descrierea și enumerarea practicilor comerciale neloiale (incorecte) legislatorul autohton a mers pe calea transpunerii directe a dispozițiilor Directivei, însă *cu unele reformulări*. Cu părere de rău ele și-au găsit reglementarea numai într-un singur articol – art. 13 al Legii nr. 105, denumit – *Practici comerciale incorecte*.

Un aspect ce ne interesează, este că Directiva nu armonizează sistemele de asigurare a respectării legislației. Conform articolului 11 din Directivă, statele membre au libertatea să aleagă mecanismele de asigurare a respectării legislației care se potrivesc cel mai bine tradiției lor legislative, în măsura în care se asigură că există mijloace adecvate și eficiente de a preveni practicile comerciale neloiale.

Astfel, statele membre al UE au instituit o mare varietate de regimuri de asigurare a respectării legislației. În unele țări, asigurarea respectării legislației este în principal sarcina autorităților publice, cum ar fi organismele de mediere în materie de protecție a consumatorilor (de exemplu în Danemarca, Suedia și Finlanda), autoritățile pentru protecția consumatorilor/de concurență (de exemplu în Italia, Irlanda, Țările de Jos, România și Regatul Unit) și departamentele competente din ministere (în Portugalia și Belgia). În alte state membre există un sistem privat de asigurare a respectării legislației gestionat de concurenți (de exemplu în Austria și Germania). Majoritatea sistemelor combină însă elementele publice și private de asigurare a respectării legislației [12, pag. 26-27].

În Republica Moldova, asigurarea respectării legislației este pusă în sarcina autorităților publice, iar conform art. 14 din Legea nr. 105, în vederea stopării și combaterii practicilor comerciale incorecte, persoanele sau autoritățile care, potrivit legii, au un interes legitim pot: a) să inițieze o acțiune în instanță; b) să sesizeze Agenția pentru Protecția Consumatorilor pentru ca aceasta fie să decidă asupra reclamațiilor, fie să inițieze acțiuni în instanță împotriva comercianților care au săvârșit ori sânt susceptibili să săvârșescă practici comerciale incorecte. Iar comercianții concurenți pot informa Consiliul Concurenței în legătură cu practicile comerciale incorecte sau pot iniția acțiuni în instanță împotriva comercianților care au săvârșit ori sânt susceptibili să săvârșescă practici comerciale incorecte.

Evident, Legea privind protecția consumatorilor conține reglementări cu referire și la mediere, însă nu ca autoritate ce asigură respectarea legislației, dar ca o modalitate alternativă de soluționare a litigiilor ce țin de protecția drepturilor consumatorilor. Astfel, în conformitate cu alin. 5) al art. 31 al legii, pentru soluționarea litigiilor, consumatorii și agenții economici pot iniția benevol procedura de mediere.

Un alt aspect ce prezintă interes este că Directiva nu armonizează nici sistemele de sancțiuni pentru nerespectarea legislației. Astfel, în conformitate cu prevederile art. 13 al Directivei, statele membre stabilesc sancțiuni pentru încălcarea dispozițiilor de drept intern adoptate pentru aplicarea Directivei și iau măsurile necesare pentru a asigura punerea lor în aplicare. Aceste sancțiuni trebuie să fie efective, proporționale și cu efect de descurajare.

E de menționat că în UE sancțiunile variază de la ordinele de acțiune în încetare, despăgubiri, amenzi administrative și sancțiuni penale, iar în majoritatea statelor membre există o combinație a tuturor acestora [12, pag. 27].

Analizând legislația Republicii Moldova pentru încălcarea practicilor comerciale incorecte, la fel, s-au identificat careva sancțiuni.

Astfel, în conformitate cu art. 15 al Legii nr. 105, ținând cont de toate interesele implicate și, în special, de interesul public, instanțele judecătorești competente sau Agenția pentru Protecția Consumatorilor:

a) dispun încetarea sau inițierea procedurilor legale corespunzătoare pentru încetarea practicilor comerciale incorecte, conform procedurilor și atribuțiilor stabilite de Codul contravențional;

b) dispun interzicerea sau inițierea procedurilor legale corespunzătoare pentru interzicerea practicilor comerciale incorecte, chiar dacă acestea nu au fost încă aplicate, dar acest lucru este iminent, conform procedurilor și atribuțiilor stabilite de Codul contravențional;

c) solicită prezentarea de către Consiliul Coordonator al Audiovizualului, în termen de 5 zile lucrătoare, a datelor de identificare a persoanelor fizice sau juridice implicate în realizarea publicității audiovizuale, considerată a fi o practică comercială incorectă, precum și a unei copii a materialului publicitar difuzat.

Sancțiunile respective sânt deduse și din atribuțiile Agenției pentru Protecția Consumatorilor, în conformitate cu alin. (3) al art. 27 al Legii nr. 105: - emite decizii de încetare a practicilor comerciale incorecte (lit. m); - emite decizii de interzicere a practicilor comerciale incorecte, chiar dacă acestea nu au fost aplicate, dar acest lucru este iminent (lit. n); - constată contravenții, examinează cauze contravenționale și aplică sancțiuni în conformitate cu prevederile Codului contravențional (lit. k).

În plus la cele menționate, în cazul în care, în vederea eliminării efectelor practicilor comerciale incorecte, s-a dispus încetarea, respectiv interzicerea acestora, iar hotărârea/decizia organului respectiv a rămas irevocabilă, instanța care a emis hotărârea judecătorească definitivă, respectiv Agenția pentru Protecția Consumatorilor, poate solicita comerciantului:

- a) publicarea hotărârii/deciziei, integral sau parțial, în forma pe care o consideră adecvată;
- b) publicarea unui comunicat suplimentar privind măsurile de redresare.

Deci, cele mai importante sancțiuni pentru utilizarea de către comerciant a practicilor comerciale incorecte sâr limita la: decizii de încetare; decizii de interzicere; publicarea hotărârii/deciziei/comunicatului de redresare; amenzi prevăzute de Codul contravențional.

Evident aceasta reprezintă, opțiunea și dreptul suveran al statului nostru de a stabili sancțiunile după propria convingere, însă, suntem de părerea, că ar fi oportună modificarea acestora, și anume - stabilirea sancțiunilor mai severe și diversificarea acestora.

Făcând referire la UE, se consideră că, la nivel național, asigurarea respectării dispozițiilor directivei în statele membre este, în general, adecvată și eficace. Cu toate acestea, există păreri conform cărora asigurarea adecvată a respectării legislației la nivel național poate fi stânjenită de lipsa de resurse a autorităților naționale competente, de complexitatea/durata procedurilor de asigurare a respectării legislației și de efectul disuasiv insuficient al penalităților. În UE s-ar dori să se aplice penalități mai severe (pentru a îmbunătăți acest aspect, Italia, de exemplu, a mărit de zece ori penalitatea maximă aplicată pentru încălcările directivei, de la 500 000 de euro la 5 milioane de euro.) și, în unele cazuri, posibilitatea de a introduce acțiuni colective în despăgubire [12, pag. 27].

În România, de exemplu, utilizarea de către comercianți a unor practici comerciale incorecte este interzisă, constituie contravenție și se sancționează în dependență de tipurile de practici utilizate de comerciant, care variază de la 2.000 lei până la 100.000 lei [6, art. 15, alin. (1)]. Iar odată cu aplicarea sancțiunii amenzii contravenționale, agentul constator poate propune ca sancțiune complementară și suspendarea activității până la încetarea practicii comerciale incorecte [6, art. 15, alin. (4)].

Un alt exemplu este Franța, care în Codul consumatorului [3] stabilește răspunderea penală pentru practicile neloiale agresive. Astfel, articolul L. 132-11 CC, stabilește că practicile comerciale agresive menționate la articolele L. 121-6 și L. 121-7 sânt pedepsite cu închisoarea pe un termen de 2 ani și cu o amendă de 300 000 euro. Plus la aceasta, cuantumul amenzii poate fi mărit, proporțional cu beneficiile obținute în urma infracțiunii, cu 10% din cifra de afaceri anuală medie calculată pe ultimele trei cifre de afaceri anuale cunoscute la data infracțiunii.

În ce privește legislația națională, utilizarea de către comerciant a practicilor comerciale incorecte (înșelătoare și/sau agresive) în conformitate cu lit. d), alin. (3) al art. 344 al Codului Contravențional, se sancționează numai cu amendă: de la 30 (1500 lei) la 60 (3000 lei) de unități convenționale aplicată *persoanei cu funcție de răspundere* și de la 60 (3000 lei) la 120 (6000 lei) de unități convenționale aplicată *persoanei juridice* – cuantum, care după părerea noastră, este comparativ mic, ne mai vorbind despre careva sancțiuni complementare.

Făcând o analiză a Codului Penal al RM [2] constatăm lipsa unei infracțiuni pentru utilizarea de către comerciant a practicilor comerciale incorecte (neloiale). Însă, după părerea noastră, unele practici comerciale neloiale sânt identificate ca pasibile de răspundere penală în conformitate cu articolul 246¹ CP - Concurența neloială. Astfel, orice act de concurență neloială, inclusiv:

- a) crearea, prin orice mijloace, de confuzie cu întreprinderea, cu produsele sau cu activitatea industrială sau comercială a unui concurent;
- b) răspândirea, în procesul comerțului, de afirmații false, care discreditează întreprinderea, produsele sau activitatea de întreprinzător a unui concurent;
- c) inducerea în eroare a consumatorului referitor la natura, la modul de fabricare, la caracteristicile, la aptitudinea de întrebuințare sau la cantitatea mărfurilor concurentului;
- d) folosirea denumirii de firmă sau a mărcii comerciale într-o manieră care să producă confuzie cu cele folosite legitim de un alt agent economic;
- e) compararea în scopuri publicitare a mărfurilor produse sau comercializate ale unui agent economic cu mărfurile unor alți agenți economici - se pedepsesc cu amendă de la 1000 la 2000 de unități convenționale sau cu închisoare de până la 1 an, cu amendă, aplicată persoanei juridice, de la 3.500 la 5.000 de unități convenționale cu privarea de dreptul de a exercita o anumită activitate pe un termen de la 1 la 5 ani.

Cu părere de rău, componența dată de infracțiune nu cuprinde tot spectrul de acțiuni sau inacțiuni care sânt considerate practici comerciale neloiale (incorecte).

O altă problemă constatată este lipsa unei sancțiuni, chiar și contravenționale, pentru utilizarea sau posibila utilizare a practicilor neloiale, a așa numitor – mici comercianți (persoane care practică o activitate de comerț fără a

avea înregistrare de stat, cu excepția deținătorilor de patentă [9, art. 3]), deoarece ei nu sânt nici persoane cu funcții de răspundere, nici persoane juridice.

Concluzii

Cu toate că Republica Moldova a întreprins și a efectuat pași concreți în domeniul protecției consumatorilor, transpunând prevederile Directivei privind practicile comerciale neloiale, pentru a nu stânjeni asigurarea adecvată a respectării legislației la nivel național, după părerea noastră, ar fi oportună modificarea legislației, și anume prin stabilirea sancțiunilor mai severe și diversificarea acestora:

- majorarea plafonului sancțiunilor administrative stabilite de Codul Contravențional al RM pentru utilizarea de către comerciant a practicilor comerciale incorecte (neloiale);
- stabilirea unor sancțiuni complementare, ca de exemplu suspendarea activității;
- stabilirea răspunderii penale pentru utilizarea de către comercianți a practicilor comerciale incorecte (neloiale) agresive.

Deoarece legislația RM operează cu noțiunea de “practici comerciale *incorecte*”, pe când Directiva UE – cu „practici comerciale *neloiale*” se propune modificarea termenului – “*incorecte*”, cu – termenul „*neloiale*”.

Și în final, pentru a face posibilă tragerea la răspundere juridică a tuturor subiecților ce utilizează sau pot utiliza practicile comerciale neloiale, aceștia să fie desemnați prin noțiunea generală de “comerciant”.

REFERINȚE BIBLIOGRAFICE

1. Codul contravențional al Republicii Moldova nr. 218 din 24.10.2008 / Publicat la 16.01.2009 în Monitorul Oficial Nr. 3-6, art Nr : 15, data intrării în vigoare 31.05.2009.
Disponibil: <http://lex.justice.md/index.php?action=view&view=doc&lang=1&id=369412> (vizitat la 11.05.2017).
2. Codul penal al Republicii Moldova nr. 985 din 18.04.2002 / Publicat : 14.04.2009 în Monitorul Oficial Nr. 72-74.
Disponibil: <http://lex.justice.md/md/331268/> (vizitat la 11.05.2017).
3. Code de la consommation.
Disponibil: <https://www.legifrance.gouv.fr/affichCode.do?cidTexte=LEGITEXT000006069565> (vizitat la 11.05.2017)
4. Directiva 2005/29/CE a Parlamentului European și a Consiliului din 11 mai 2005 privind practicile comerciale neloiale ale întreprinderilor de pe piața internă față de consumatori și de modificare a Directivei 84/450/CEE a Consiliului, a Directivelor 97/7/CE, 98/27/CE și 2002/65/CE ale Parlamentului European și ale Consiliului și a Regulamentului (CE) nr. 2006/2004 al Parlamentului European și al Consiliului ("Directiva privind practicile comerciale neloiale"). / Jurnalul Oficial al Uniunii Europene L 149 din 11 iunie 2005) (Ediția specială în limba română, capitolul 15, volumul 14, p. 260).
Disponibil: <http://eur-lex.europa.eu/legal-content/RO/TXT/?uri=CELEX:32005L0029> (vizitat la 11.05.2017).
5. **Hotărârea Guvernului** Nr. 808 din 07.10.2014 cu privire la aprobarea Planului național de acțiuni pentru implementarea Acordului de Asociere Republica Moldova – Uniunea Europeană în perioada 2014-2016 / Publicat: 10.10.2014 în Monitorul Oficial Nr. 297-309.
Disponibil: <http://lex.justice.md/index.php?action=view&view=doc&lang=1&id=354939> (vizitat la 11.05.2017).
6. Legea nr. 363 din 21 decembrie 2007 (*actualizată*) privind combaterea practicilor incorecte ale comercianților în relația cu consumatorii și armonizarea reglementărilor cu legislația europeană privind protecția consumatorilor
Disponibil: <http://legislatie.just.ro/Public/DetaliuDocument/88290> (vizitat la 11.05.2017).
7. **Legea** pentru ratificarea Acordului de Asociere între Republica Moldova, pe de o parte, și Uniunea Europeană și Comunitatea Europeană a Energiei Atomice și statele membre ale acestora, pe de altă parte nr. 112 din 02.07.2014 / Publicat la 18.07.2014 în Monitorul Oficial Nr. 185-199.
Disponibil: <http://lex.justice.md/index.php?action=view&view=doc&lang=1&id=353829> (vizitat la 11.05.2017).
8. Legea privind protecția consumatorilor* nr. 105 din 13.03.2003 / Publicat : 21.10.2011 în Monitorul Oficial Nr. 176-181. În vigoare de la 28.10.2003.
Disponibil: <http://lex.justice.md/index.php?action=view&view=doc&lang=1&id=340558> (vizitat la 11.05.2017).
9. Legea cu privire la comerțul interior* nr. 231 din 23.09.2010 / Publicat : 19.08.2016 în Monitorul Oficial Nr. 265-276.
Disponibil: <http://lex.justice.md/index.php?action=view&view=doc&lang=1&id=366254> (vizitat la 11.05.2017).
10. Legea pentru modificarea și completarea unor acte legislative nr. 140 din 28 iulie 2011 / Publicat : 28.08.2011 în Monitorul Oficial Nr. 146. În vigoare de la 01.01.2012.
Disponibil: <http://lex.justice.md/md/339906> (vizitat la 11.05.2017).
11. Politicile sectoriale ale UE
Disponibil: <http://www.europarl.europa.eu/aboutparliament/ro/displayFtu.html?ftuId=theme5.html> (vizitat la 11.05.2017).
12. REPORT FROM THE COMMISSION TO THE EUROPEAN PARLIAMENT, THE COUNCIL AND THE EUROPEAN ECONOMIC AND SOCIAL COMMITTEE/ First Report on the application of Directive 2005/29/EC of the European Parliament and of the Council of 11 May 2005 concerning unfair business-to-consumer commercial practices in the internal market and amending Council Directive 84/450/EEC, Directives 97/7/EC, 98/27/EC and 2002/65/EC of the European Parliament and of the Council and Regulation (EC) No 2006/2004 of the European Parliament and of the Council ('Unfair Commercial Practices Directive') /Brussels, 14.3.2013 COM(2013) 139 final, p.26-27.
Disponibil: http://ec.europa.eu/justice/consumer-marketing/files/ucpd_report_en.pdf (vizitat la 20.05.2017)

Bun de tipar: 16.11.2017
Format: A4, Tiraj: 200 ex.
Com. 14. Coli de tipar conv.: 38,6

Complexul Editorial, INCE, 2017
Chisinau, str. Ion Creanga, 45.
fax. (+37322) 74-37-94, tel.: 0-22-50-11-30